

Quare detraxistis sermonibus Veritatis, cum e
uobis nullus sit, qui possit arguere me? Iob. 6.25.

DE

B. PAULO APOSTOLO IN MELITAM

SICULO-ADRIATICI MARIS INSULAM

NAUFRAGIO EJECTO

DISSERTATIONES APOLOGETICÆ

IN

Inſpectiones anticriticas R. P. D. Ignatii Georgii de Melitenſi Apoſtoli Naufragio, deſcripto in Act. Apoſt. *cap. XXVII. & XXVIII.*

AUTORE

C. JO: ANTONIO CIANTAR.

Quæ autem in præſenti opere continentur, Pagina poſt Præfationem docebit.

VENETIIS,

APUD CHRISTOPHORUM ZANE.

SUPERIORUM FACULTATE AC PRIVILEGIO.

MDCCXXXVIII.

MARIÆ ANNÆ
AUSTRIACÆ,

LUSITANIÆ, ALGARBIÆ, GUINEÆ, &c.

REGINÆ SEMPER AUGUSTÆ.

JOH. ANTONIUS CIANTAR P.F.D.

Ulta ſunt, Regina ſemper Auguſta, quæ univerſi orbis homines in Tui venerationem alliciunt, impelluntque. Sacratiſſimo-

rum Cæsarum Filia, Augustissimi Imperatoris Soror, Potentissimi Regis Conjunx, ter gloriosa, ter beata audis, atque inter ceteras hujusce sæculi Principes Fœminas singulari quodam splendore emicas. Ista quidem magna sunt, hominibusque magnifacta. Mihi autem quædam alia in Te lubet considerare, vel in ipsis Cœlitbus magni ducenda. Quæ nempe sunt eximiæ Animi Tui plusquam Regii dotes virtutesque. Atque heic, quale quantumque orationi meæ sese offert argumentum! Hoc sane pelagus vastius est, quam ipsum ego valeam transmittere. Ecquis enim tanta dicendi vi pollet, ut universas Tuas virtutes, quarum singula disertissimum quemque Oratorem enervaret, perbrevi epistolæ ambitu complecti, imo vel leviter adumbrare possit? Itaque satius erit mihi eas venerabundo silentio prætermittere, quam minus æquo commendare. Nisi Pictorum industriam malim æmulari, qui licet colores ad exprimendum lucidissimum omnium Planetarum Solem accommodatos, idoneosque non habeant; eum tamen, quomodo possunt, adumbrare conantur. Perfunctorie igitur nonnullas ex innumeris Tuis virtutibus percurram, ipsasque magis admiranti, quam laudanti similis indicabo. Et primo quidem miranda mihi occurrit ceterarum virtutum nisi Princeps, certe moderatrix Prudentia, quæ in Te adeo perspicua effulget, ut Philippum Vilhelmum Neoburgi Ducem, Electorem Palatinum Rheni, Avum Tuum, qui Germaniæ Nestor audiebat,

bat, adamussim referas. Necnon piissimum hunc Principem, singularem SS. Eucharistiæ cultorem, atque ab ipsis Heterodoxis appellatum Orthodoxæ Fidei Propugnatorem, atque Propagatorem egregie imitaris summa in Deum pietate ac religione, qua Divina Templa frequentas, Dominicum corpus veneraris, Sacrosque Dei ministros honore ac reverentia prosequeris. Sed nonne vel Regiam illius munificentiam, & heroicam animi magnitudinem ipsa æmularis? Ille quidem Nuncio, Poloniæ coronam sibi imminentem, alteri delatam esse, referenti plurimos aureos donavit: nempe Regnum ab aliis expetitum solus ipse negligebat; & Regno dignus esse malebat, quam regnare. Haud secus Tu vel immerentes beneficiis obstringis, animumque geris fortuna majorem, atque non tam Regio Diademate illustraris, quam ipsum illustras. Sed quid e longinquo virtutes Tuas deducere opus est; quandoquidem e proximiore fonte ipsas exhaurire possumus? Siquidem a Sacratissimis Parentibus Tuis, Leopoldo, atque Eleonora, gemino ætatis nostræ miraculo, Sanctissime educata, Te dignissimam tantis Genitoribus Filiam exhibes, Ipsorumque virtutes virtutibus Tuis perennas. Ecquis autem est hodie tam inaccessus atque inhospitus in terris locus, quo Leopoldi ac Eleonoræ virtutum & Sanctimoniæ fama minime pervaserit? Quæ gens adeo inculta & barbara, quæ immortale Ipsorum nomen haud veneretur? Nihil est ergo cur quispiam miretur, Te tanta vitæ integritate, ac

mo-

morum candore præditam, adeoque pietati addictam? Desinant igitur obstupescere, quos ad colloquium Tuum admittere dignaris, ineffabilem Humanitatem Tuam cum Majestate, Gravitatem cum simplicitate conjunctam, mirabili quadam virtutum, nullo vitiorum confinio deturbatarum, concordia. Verumenimvero licet ejusmodi educationi virtutes Tuæ nonnihil referri debeant; tamen pulcherrime & ut ita dixerim, angelicæ indoli Tuæ potissimum attribuendæ sunt. Equidem, Regina Gloriosissima, in ipso vitæ Tuæ primordio, Te tanta munerum omnium Auctor venustate, elegantia, & vivacitate exornavit, ut ad virtutis plane indolem efformata videreris. Quod quum a lætis adstantibus accepisset Sacratissima Mater Tua, per plures hebdomadas Te noluit proprio lecto excipere, imo neque intueri; quamvis e proximo cubiculo, in quo pretiosis panniculis involuta manebas, tenelli Tui vagitus, blandulæque voculæ perbenignas Ipsius aures, multoque magis clementissimum cor ferirent. Nimirum hoc pacto lætitiam, quam felicissima Nativitas Tua sibi afferebat, compescere Ipsa studebat, maternum suum amorem Divino amori immolans: Cujusmodi sacrificium Deo Exercituum pro Cæsareis Militibus prælium inituris illa obtulit. Quod quum legissem, Reginarum optima, nimium quantum gavisus sum! Felicem Matrem! Felicem Natam! mecum ipse tacitus agitabam: Hæc Naturæ donis amabilis; Illa cœlesti virtute Naturam super-

In vita Eleon. pag. mihi 39.

per-

perexcellens! Altera alteri invisa, quod visu dignissima; altera alteram cernere renuens, cujus aspectu nihil sibi contingeret jucundius! Propterea audaciæ meæ ignoscere ne dedigneris, Regina Clementissima, si tot tantisque Tuis dotibus illectus humillimam in Te venerationem meam pertenui hoc munusculo patefacere ausus fuerim. Præsertim quod mihi suppetunt aliæ peculiares caussæ, quæ me ad hoc ipsum impulerint. Nempe immensa beneficia, quibus gloriosissimus Rex Johannes V. Vir Tuus, Comitem Ignatium Franciscum Wuzzinum Paleologum, ac Equitem Salvatorem Hyacinthum, hujus filium, alterum Socerum meum, alterum uxoris meæ fratrem, humillimos famulos Tuos, munificentissime cumulavit; sperare me jubent fore ut haud absimilem gratiam apud S. R. Majestatem Tuam inveniam. Et o me fortunatissimum! Si potentissimo Tuo Patrocinio Dissertationes hasce meas sistere promeruero. Jam mihi nihil officere valebunt Zoilorum rhonchi, nihil invidorum dentes, nihil temporum injuriæ. Agesis ergo, Regina Augustissima, Opusculum hoc meum Immortali Tuo nomini feras inscriptum: Et, quæ inter alios præclarissimos Titulos quibus peculiariter decoraris, Domina navigationis audis huic nostræ navigationi, qua Gentium Doctorem e Cretæ oris ad Melitam Siculo-Adriani maris insulam deducimus, præesse ne graveris: Atque id etiam efficere digneris, ut, sicut naufragus Apostolus a Principe nostro Publio fuit perhuma-

humane ſuſceptus ; ita nunc glorioſum illius naufragium , a nobis expoſitum, Tibique conſecratum , Regia , qua ſoles , benignitate excipias . Interimque me , Conjugem , Liberoſque meos S. R. Majeſtati Tuæ humillime dedico : Deumque ſupplex exoro , ut una cum Glorioſiſſimo Rege Tuo, Populorum Vobis ſubjectorum felicitati operam navare pergas , & tamdiu regnes , ut Regios Tuos Abnepotes videas tum ætate , tum virtute gloriaque grandiores .

Anno 1737. die 2. Novembris.

PRÆ-

PRÆFATIO.

§. I. QUÆ singula injustarum caussarum Patronis evenire consueverunt, ea plane Adversario nostro contigisse mihi videntur universa. Etenim sive illi, ubi delatas sibi caussas æquitatis parum explorata viderint, ad σόφισματα (a) captionesque confugiunt; Ἀντιλέγων (b) noster, quum naufragi Gentium Doctoris appulsum Melitæ suæ vindicare urgentibus argumentis nequaquam potuerit, cavillationibus, versutiisque omni conatu innititur. Sive illi sacratas juris regulas argute magis, quam sincere interpretantur, atque allegant; hic Auctores in quotquot offenderit, in sententiam suam, invitos licet, ac reluctantes advocat, eorumque auctoritatibus tantam vim infert, ut eę anima, ut ita dixerim, carere, soloque spiritu Interpretantis vivere videantur, ex cujus sensu, quod sceptrum erat, plectrum evadit, & quæ noctua dicebatur, cornix audit (c). Sive illi, ut ait D. Bernardus, D. Bernard. de considerat. lib. 1. cap 9. *sunt* diserti adversus justitiam, eruditi pro falsitate, eloquentes, ut impugnent verum; *hic omnigenam suam eruditionem, captiosamque eloquentiam in subvertenda potius, quam in pervestiganda veritate adhibet. Demum sicut illi æquos, ac prudentes judices in partes suas trahere in cassum conantur; hic ingenuos, emunctæque naris Lectores in sententiam suam flectere frustra contendit. Hinc est, quod immortalis nominis scriptorum Herculeam aciem a nobis stantem ipse conspiciens, eamque aliis armis fundere non valens, iniquis incessit conviciis, apertisque, ut ex parœmia loquar, tibiis insectatur, ut fama ipsorum prostrata imprudentum Lectorum suffragia extorqueat. Sed ne me quis (d) ἀβούλως loqui suspicetur, ipsiusmet verba accipiat.* Utque in hac controversia (*inquit*) ipsorum famam, qua potius, quam solidis rationibus præliantur, tamquam meam præcipuam hostem imminuam: palamque faciam, utut alibi sapientissime scripserint, hic certe tamquam Medusæo vultu obstupefactos, tum quid dicerent, tum qua de re ageretur, persæpe ignoravisse. *Ve-*

§ *stram*

(a) Sophismata. (b) Adversarius (c) Alluditur ad notas parœmias: *Alia res sceptrum, alia plectrum: aliud noctua sonat, aliud cornix*. (d) Temere.

tram fidem Lecturi, anne unquam audistis sapientiam cum ignoratione conjungi? Anne creditu facile ducitis, sapientissimos viros ita potuisse allucinari, ut quæ scriberent, tractarentque, ipsi ignorarent? Heic sane sycophanta noster mihi in mentem redigit impiam Lutheri petulantiam, qui contendebat Jeremiam Prophetam, haud intellexisse, quæ ipse vaticinabatur (a). Quis autem Adversarii impudentiam mirari satis possit, quum eorumdem, quos objurgat, scriptorum auctoritates, tamquam folia Sibyllina, in medium ille proferat, & curvus adoret, si forte fortuna ullas invenerit, queis aliquam e suis vel parvi momenti assertionibus confirmare valeat!

§. II. Nec sat ei fuit tot, tantisque viris ignaviæ notam inussisse; verumetiam ipsos adulationis vitio affectos esse, ac in obsequium Equitum Joannitarum *Apostoli naufragium Melitæ adscivisse dictitat, testemque producit Octavium Cajetanum ita loquentem:* Ad Siculam historiam spectare arbitror Pauli Apostoli Melitense naufragium, quo factum est, ut is in Siciliam venerit; ad hoc, ut Melitam Insulam, Siciliæ amicam, nobis demereamur, & clarissimum ordinem Hierosolymitanum, cujus in præsentiarum colonia sacra est. *Sed quid inde? Nonne e pumice, ut ajunt, aquam postulat noster (a)* Ανταγωνιστης*? Numne quæ in alicujus gratiam scribuntur, falsa necessario esse debent, & assentationi obnoxia? Numquid veras, debitasque laudes proferre ora obsequentia non possunt? Ergone Cajetanus sese mendacem, ineptumque scriptorem præbere, ac ostendere voluit, ut Melitensibus Equitibus morem gereret? Næ tum Melita, tum Jerosolymitana militia uberrimam verarum, propriarumque laudum materiem cuicumque scripturo subministrare potis est: tantum abest, ut alterutram laudare cupiens ad falsa, atque aliena encomia sese debeat convertere. Verumenimvero resipiscens Adversarius, & inconstantiæ, quam nobis exprobrat, reus palinodiam canit.* Quomodo enim *(ipse inquit)* non horruissent viri graves, ac pii prodere assentationi sacrosanctæ Historiæ fidem: & a divini Codicis (in quo apices ipsi adorandi sunt) propria, & pervulgata sententia, ac germana, facileque intelligibili significatione verborum, animum avertissent, ut in Melitensium gratiam ad fabulas conver-

In Proœm. §. 3. Cajetan. in Isagog. c. 19.

(a) Consule Ambrosium Catharinum in Excusatione Disputationis contra Martinum in tom. 3. Biblioth. Pontif. (b) Antagonista.

verterentur? *At quis insinceræ recidivi Calumniatoris pœnitentię credat? Rursum ille in eumdem lapidem offendit: quippe conqueritur, post An. Ch. MDXXIX.* (*a*) *quo Jerosolymitanos Equites in Melitam venisse opinatur, universos fere* Biographos Pauli, Actuumque Apostolicorum Exegetas adversus Meletam *conspiravisse, eamque ex honorifico Lucæ Annalium loco, in quo antea a plurimis sapientibus posita erat, extrudisse. Quod quantum a veritate alienum sit, satis superque demonstrabo in dissertationum progressu, in quibus sexcentos afferam receptissimos Auctores, qui licet multo ante inclaruerint, quam Jerosolymitana Militia e Rhodo in Melitam commigraverit, sententiæ nostræ consona protulere.*

§. III. Atque hic mihi obversatur altera nostri Aristarchi oppositio, seu verius censura. Is quum innumeros esse Fautores nostros inficiari non possit, ac sese contra torrentem niti sentiat; eos alterum ex altero tum argumenta, tum verba exscripsisse cornicatur. Verum tantum abest, ut hac censura opinio nostra profligetur, ut magis atque magis ex ea robur desumat. Quis enim ignorat, opinionibus, quæ, ut nostra, perspicuæ veritati, sanæque doctrinæ innituntur, argumenta adeo nitida, ac obvia opitulari, ut Litteratorum fere omnium animis eadem facile protinusque obversentur. Sed age sint, ut Adversarius blaterat, alter alterius exscriptores caussæ nostræ Patroni. Quid inde? Nonne prudentior, certiorque censenda opinio est, quam tot Clarissimi Viri sequuntur, ac propugnant? Ita sane. Proinde de Fautoribus nostris dicere possumus, quod de Christianis asserit Octavius apud Minucium Felicem: Quod in dies nostri numerus augetur, non est crimen erroris, sed testimonium laudis. In Dialogo, cui Titulus, Octavius.

§. IV. Putabit fortasse qui hæc leget, severissimum nostrum Censorem e nullo Scriptore pro statuenda, seu verius cohonestanda sua sententia materias, & argumenta emendicasse, sed ea prorsus nova, atque e mentis suæ, ut ita dixerim, penetralibus deprompta protulisse. Verum tota aberrabit via qui hoc sibi suadebit: Nedum enim crambem recoctam affert noster Antagonista, verum etiam præ omnibus Auctoribus nobis

§ 2 *adver-*

(a) Qui abstrusa, ac recondita perscrutetur Adversarius, si in pudenda dilucidarum, totoque orbe notissimarum rerum ignoratione versatur? Rodios enim Equites in Melitam venisse anno 1530. unanimi consensu testantur Jerosolymitani Scriptores cum Abela meritissimo ejusdem ordinis Vicecancellario, necnon plures exteri, quos recensebo in Melitæ Descriptione §. 40.

adversantibus unum speciatim sequutus est a sacrosancta Orthodoxa Ecclesia reprobatum, qui se quoque nova proferre jactat. Matthæus Beroaldus hic est, cujus numquam meminit Adversarius, ne forte videretur eo duce hoc certamen inivisse. Utque id Lectori meo liquido constet, illius verba heic transcribere operæ pretium duco. Non est prætereundus (*inquit ille*) error qui recentiorum (*a*) Geographorum authoritate confirmatus in pluribus hæsit codicibus, de Melita Insula vicina Siciliæ, ad quam naufragio ejectum fuisse Paulum Apostolum existimant: Quum ex ipso scripturæ sacræ contextu in aliam longe Insulam ab ea, quæ vulgo creditur, fuisse expulsum discimus. Et ne in hac re longiores (*b*) simus, & quum nova proferamus, aliena videamur a vero dicere, age spectemus ipsius Scripturæ Sacræ verba, *Act. c. 27.* Centurio, cui traditus fuerat Paulus Romam deducendus, plus fidei nautis habuisse, quam Paulo suadenti, ut hybernarent in Creta: Unde naufragium eo capite descriptum contigit, quo declarat Apostolus omnes in quamdam insulam ejiciendos, ut habetur v. 26. In sequenti autem versu 27. docetur decima quarta nocte, ex quo jactari tempestatibus cœperant, eos fuisse in mari Adriatico, in quo navi fracta ejecti fuerunt omnes in Insulam ejus maris Adriatici, quam intelligunt dici postea Melitam. Est ergo Melita Insula, in quam cum reliquis, qui vehebantur eadem navi fuit ejectus Paulus, in mari Adriatico; in quo Ptolemæus (*c*) post Corcyram, quæ veluti fauces Adriatici sinus occupat, collocat Melitam, aut Meladam, quæ longe alia est ab ejusdem nominis insula Melita, quam dicimus hodie Maltham, quæ quidem in Mari Africo versus Siciliam jacet. Quod autem induxit Geographos hujus temporis, & nostrorum plerosque, ut crederent Apostolum Paulum naufragio ejectum fuisse, in Melitam insulam, quam Maltham hodie vocant, id opinor in causa fuit, quod non intellexerunt quid valeret vox Syrtis, quæ versu ejus-

M. Beroaldus Chron. lib 4. in fin.

(a) En unde didicit Adversarius Neotericos Scriptores parvi pendere.

(b) Quæ breviter Beroaldus perstrinxit, prolixis disceptationibus exposuit Adversarius. (c) Ptolemæum allegat sibi refragantem Beroaldus, quippe ille Adriam vel in mari Siculo, in quo Insula nostra sita est, recognoscit; necnon Dalmatensem Insulam nostræ æmulam numquam Melitam, sed Meligenam, aut Melitenem appellat. Hinc est, quod Adversarius Magistro suo callidior Ptolemæi auctoritatem respuit, contemnitque. Uterque tamen contemnendus: ille quod Auctorem sibi repugnantem advocat; hic quod scriptorem magnifaciendum parvipendit.

ejusdem cap. 17. ponitur, ubi dicitur: Timentes ne inciderent in Syrtim. Existimarunt autem Syrtis vocabulum eo loco pertinere ad eos sinus Africæ periculosos, & vadosos, quibus Syrtium est nomen. Atque ita esse declarant annotationes in eum locum, quæ dicunt Syrtim esse sinum in Africa: Id vero cum sibi persuasissent, putaverunt Apostolum fecisse, naufragium in mari Africo, atque inde fuisse delatum in Melitam eam, quæ in illo mari est sita, & tamen inde abiit longissime, ut debuerit potius ejici in Africæ litus, quam deferri inde ad Melitam. Sed debuerant spectare contextum v. 27. (*a*) quo diserte docetur naufragium contigisse in mari Adriatico, quod longissime abest ab Africo. Et quod ad vocem Syrtis attinet, intelligendum est Syrtim significare loca vadosa, in quæ pulsa navigia postea absorbentur: dicitur enim syrtis a verbo Græco σύρω, idest traho. Nam ejusmodi loca destituta aquæ copia, veluti trahunt, & retinent, ad se pulsas naves, quas tandem absorbent, arena ipsa cedente ponderi more luti, & terræ dilutæ multa aqua, quæ pondera ipsa admittit, & recipit, atque intra se recondit. Quia vero in illis finibus prætensis litori Africæ, talia sunt pericula, iis Syrtis minoris, & majoris appellatio est tributa. Sed in hac historia Naufragii Melitensis, vox Syrtis non est loci nomen proprium sed nomen est appellativum (*b*) quo periculum loci vadosi designatur in mari. Quod quidem ex Virgilii versu potest intelligi: ubi voci græcæ latina est conjuncta idem significans: *In brevia, & Syrtes urget* &c. Syrtes enim sunt loca vadosa, qua voce latina reddenda est hoc loco græca, & tollenda de sinu Africo annotatio, & pro, Timentes ne in Syrtim inciderent. vertendum est, Timentes, ne in loca vadosa inciderent. Præterea Tabulæ Geographicæ; quibus exponi solet illa Pauli Apostoli navigatio, & deportatio Romam, sunt emendandæ (*c*), & a Clauda insula navis est deducenda in sinum Adriaticum, non autem in Africi litoris sinus: & in litore Melitæ insulæ, quæ est post Corcyram, naufragium depingendum est, &c.

§. V.

(a) At ipse debuerat quoque spectare contextum *v. 12. cap. 28.* ubi dicitur: Syracusas appulisse Paulus, statim ac e Melita Puteolos versus discesserit. Nos enim & hæc, & omnia alia, quæ a D. Luca narrantur, respicimus. (b) Cor & Adriæ nomen in eadem historia appellativum non est?

(c) Beroaldi mandatis pronus obtemperavit Adversarius: nempe tabulam Paulinæ navigationis talem appinxit, qualem ille statuit.

Melchior. Incofer in in Conjectation. Epistol. B. Mariæ V. ad Messan. c. 52.

§. V. *Quæ Beroaldi verba tamquam imprudentiæ, ac temeritatis plena non immerito notat carpitque sapientissimus quidam Scriptor; illumque assimilat cuidam simplicissimo, ac pene amenti Hæresiarchæ, qui quum Eon vocaretur, audiretque interdum in Ecclesiis, vel ipse legeret in sacris paginis:* Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum dicens: in eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent; *ob similitudinem vocum* Eon, & eum, *de se sermonem baberi dementissime opinatus, hęresim disseminavit, & quamplures amentię suę socios brevi nactus est.* Ita (*subdit prælaudatus Auctor*) qui Melitam, sive Meledam Adriatici Maris insulam cum Melita Mediterranei maris confundat, facillime erret, longeque periculosiorem, quam metuebat Pauli navis, in Syrtim impellatur. *Addam ergo Beroaldum in Chronicis suis sępenumero allucinatum esse: quippe a Mundi Creatione usque ad natalem Sacratissimi Reparatoris nostri diem nonnisi annos 3928. interlapsos esse, & verbum Divinum in mense Decembri bumanam carnem assumpsisse opinatur. Porro eum ut parum cautum, ac pluribus erroribus obnoxium babet Scbeferus.*

Jo: Scheff. de milit. naval. vet. lib. 2. cap. 6.

Const. Porphyr. in lib. de adm. imp. cap. 36.

§. VI. *Non autem me latet, quod multo ante Beroaldum Imperator Constantinus Porphirogenitus excepti e naufragio Apostoli gloriam* Meletæ *attribuerit. Memini equidem, eum* in libro de administrando imperio ad Romanum filium cap. 36. hæc habere: alia magna est insula, quæ Meleta, Μελέτα, vocatur, cujus in actis Apostolorum meminit S. Lucas, Melitam eam nominans, ubi & vipera S. Pauli digitum mordens, ab eo excussa igni concremata est. *Sed nec ignoro, quanti facienda sit bujus scriptoris auctoritas. Profecto* necesse est dicere, *cum Tboma Massutio*, fuisse ab aliquo falsa referente Imperatorem deceptum: neque id mirum videri debet, cum ipse longe abesset, vixeritque semper in oriente, nec sine aliqua oscitantia in rebus publicis administrandis, & vino deditus, ut de illo tradit Curopalates (*a*). *Pręterquamquod* ipsemet Imperator, cum ait, Meletam vocari, quæ est in Illyrico: illam vero a Luca commemoratam Melitam dici, suum ipsum infirmat, vel suspectum reddit testimonium, *ut scite advertit idem Massutius, qui Constantini testimonio aliud antiquius, ac fide dignius opponit, scilicet eminen-*

Thom. Massut. in vit. S. Paul. lib. 11. cap. 10.

(a) Attamen hoc vitium in Constantino haud recognoscit Adversarius, licet ebrietatis insimulet Favorinum, sapientissimum Philosophum. Nimirum hic ei refragatur in assignandis Ventorum plagis.

nentissimi Aratoris; quod heic missum facimus, illud in Dissertatione quarta fusius, aptiusque producturi. Verumtamen Porphyrogenito temperandum arbitror, quoniam per transennam id egit, & sicco, ut ajunt, pede transivit. At venia prorsus indignus est Beroaldus, qui intento animo, adhibitoque studio rem expendit, & postposito sapientum virorum judicio futilem Constantini sententiam amplexus est, licet nullam de ipso mentionem fecerit.

§. VII. *En auctorem, ingenue Lector, quem potissimum sequitur Zoilus noster, qui prudentissimos Scriptores nobis faventes* oscitantes, stupidos, dementientes *appellare non erubescit. A tanto Geographiæ Magistro speciosiora sua argumenta, regulamque ipse deprompsit emendandi exactissimas Pauline navigationis Tabulas a tot peritissimis Geographis delineatas, & Apostoli navis a Clauda insula in Adriaticum sinum deducendę, ejusque naufragii in Melitusęo litore depingendi. Sed transeamus ad aliud censurarum, seu verius conviciorum caput.* Inter se (*ille inquit*) & secum ipsi pugnant Philomaltenses. *Atque heic mihi redit in memoriam Martinus* (a), cujus peculiaris est mos, teste Ambrosio Catharino, ut ea quibus expugnatur maxime, vel dissimulet, ac dimittat, aut si quando compellitur ea non præterire, mille tamen coloribus ac mendacibus fucis, & mire confictis calumniis quasi vetus adultera operiat: verbi gratia, erit Hieronymus contra illum, erit Gregorius, erit Augustinus, eruut alii, plerumque etiam omnes simul Doctores, non poterit respondere, nec glossam addere, quamvis falsam. Quid tunc Martinus? Nempe cum aliud in mentem non venit, in illos omnem calumniam rejicit, videlicet, quod alibi decies contrarium scripserunt, itant sic insanos, & sui similes omnes nobis Doctores reddat, ut qui tam crebro, tamque facile in re præsertim tanti momenti sibi ipsis advertentur, & (quod stultius est) in eodem loco. *At quanam metamorphosi pugnantes inter se facti sunt, qui nuperrime alter alterius erant* pedissequi ac exscriptores? *Linguis favere oportet: ita ex Tripode definivit noster Antagonista: nec immerito. Quidam enim e nostris Fautoribus in Gręco Lucę Annalium textu* Euroaquilonem, *non* Euroclydonem *legi affirmant; contra alii solo* Euro, *vel* Euroclydone *contenti, e gręcis codicibus vestigia* Aquilonis *extermi-*

nant.

Ambros. Cathar. in excusat. Disp. contra Martin.

(a) Quamvis piissimus noster Antilegon moribus, ac fide Luthero multum absimilis sit, nihilominus illius in disputando modos, artesque æmulatur, ut perspicuum erit consulenti Ambrosium Catharinum *loc. cit.*

nant. Quidam alexiteriam virtutem totius Insulę glebis, alii vero solis illis tribuunt, quę de Paulina Crypta eruuntur. Sunt qui serpentinum *heic* genus *in lapides universim mutatum narrent; negant* alii. Nullas *hic* maleficas bestias nasci quidam autumant, alii non item, viperasque dentibus nocere ajunt. *Et alia id genus. Sed omnes istę censurę levi pneumate difflantur, ut cuicumque tria Stesichori ignota non sint, patere poterit. Et sane Critico nostro reponere possumus, quę Accusatoribus suis Platonicus Madaurensis:* Nonne vos puditum est, *ait ille*, hæc crimina tali viro audiente tam adseverate objectare? Frivola, & inter se repugnantia simul promere? & utraque tamen simul reprehendere.

Luc. Apul. in Apolog.

§. VIII. *Quid autem dicendum est de scriptoribus Adversario faventibus, qui non, ut Fautores nostri in levibus quibusdam, & minime considerandis, sed in magni momenti rebus inter se pugnant, ac misere colliduntur? Quam varios, diversosque limites Ionio mari, vel sinui tribuunt? Quot ostia, quot fauces Adrię adsignant? Nempe illi Adrię, super cujus instabilissimos fluctus nutantem opinionis suę molem ipse constituit. Alii illius initia ad Corinthum, alii ad Japigium Promontorium. Ceauniosque montes; alii magis liberales, & minus hallucinati ad Italię extremitatem produxere. Sunt qui Adriam Ionio sinui omnino exęquant; sunt qui alterum alterius partem esse contendunt; nec deficiunt, qui in uno, eodemque sinu duo diversa maria ponant, superum scilicet ad inferum. Alii Ionium mare a Siculo discriminant, alii utrumque confundunt. Alii Ionium sinum, & Ionium mare, duo nomina, unum pelagus, alii contra duo distincta maria esse decernunt: & alii ad majorem confusionem Jonium Trajectum intermiscent, & ab utroque distinguunt, ut ut ipse necessario sit pars alterutrius. Ita plane dissentiunt, si Adversarii interpretationes attendimus, & inter se digladiantur Auctores ab eo pro Adrię, aliorumque marium finibus allegati, ut veros eorum terminos expiscari Herculeus sit labor. Mirum tamen est, quam facili negotio illos in consensionem reducat, quantaque prosperitate per tot, tantaque maria discurrat noster Antilegon, Sarone magis nauticus.*

§. IX. *Mira ędepol, mira est nostri Antilegontis audacia: Ei non minus, quam* Pictoribus, atque Poetis quidlibet audendi semper fuit æqua potestas. *Et quantam licentiam sibi adrogat in auctoribus interpretandis, tantam severitatem adhibet in notandis Fautorum nostrorum interpretationibus. Hinc est, quod ipsos*

Horat. de Art. Poet.

ipsos falso allegare scriptorum auctoritates, sacræque scripturæ sensum distorquere adseverat, quamvis in enucleandis, citandisque Auctoribus non minus accurati, quam fideles ii sint. Et maxime illos arguit, quod quum ex sacris D. Lucæ Annalibus constet Apostolum in Adria fuisse jactatum paullo ante, quam in Melitam naufragus enataverit, & inde colligatur eam insulam in Adriatico mari sitam esse; illi tum Græcis, tum Latinis scriptoribus Divini Historiographi Synchronis, ipsoque antiquioribus, si Deo placet, repugnantes eum ex isto naufragio ad insulam nostram emersisse contendunt. Verumtamen rectius nos hanc Censori nostro notam impingere possumus, ut in harum Disceptationum progressu planum faciam, in quibus Auctores producam, quos ipse, tamquam boves invitos plaustro inducit, & quorum verba partim immutat, partim reticet, quum tamen tota recitare debeat.

§. X. *Porro mirandum non est, quod multum sibi tribuat in auctoritatibus enucleandis: Nempe orientalibus ipse linguis instructus, sese rem acu tangere posse arbitratur, consulendo non rivulos, sed fontes, archetypos scilicet textus. Hanc sibi gloriam quoque assumpsere Lutherani, qui, ut auctor est Cochlæus apud Melchiorem Canum*, de peritia linguarum superbientes, mox veteres Theologos contempsere. Quod si quis novitatibus eorum contradiceret, prætendebant statim lectionem Græcam, vel Hebraicam, & continuo in Græcarum, & Hebraicarum literarum ignaros plenis conviciorum plaustris invehebantur. Melch. Canus lib. 2. de loc. Theol. cap. 13. *Necnon apud Jacobum Boulduc* Simon Magus, & primus Hæresiarcha, tamquam Græcizantium sectator acerrimus, graviter conqueritur, quod apud suos Samaritanos Doctores non amplius usurpentur Græca Biblia, sed plane contemnatur Græcum idioma, per quod doctores, & Prophetæ a multis sæculis verbum Dei annuntiare, populosque docere solebant. Hoc enim volebat abscondere ut facilius simplices deciperet, sub fabula mulierculæ Helenæ (idest Græcæ) quam secum ducebat, quamquam a Tyro civitate Phonices quæstuariam redemisse dicens, afferebat primam esse mentis ejus conceptionem, matrem omnium (idest Magistram) per quam initio mente conceperat Angelos facere, & Archangelos, ut de eo scribit Irenæus. Idest (cum se Deum esse diceret) se ab initio mundi per hanc linguam instituisse, instruxisseque Prophetas, qui olim vocabantur Angeli. *Haud tamen ideo Adversarium prototypis textibus, sive Hebraicis, Græcanicis, tum sacris, tum profanis inhærescentem atro calculo notandum censeo: quinimo*

Jacob. Boulduc, de Eccl. post. leg. c. 5.

Iren. lib. 1. cap. 10.

ff eum

eum valde laudarem, si iis archetypis inhæreret, qui sapientioribus viris, & maxime Vulgato Interpreti adprobantur: quippe non sum nescius quantum conferat erudito scriptori variorum idiomatum notitia, atque collatio. At ne sibi nimium placeat hoc ornamento decoratus noster Antagonista: nempe & Propugnatores nostri orientales linguas cumulate callebant, præsertim tot insignes sacrorum Codicum Interpretes, queis talium peritia idiomatum erat apprime necessaria. Quid autem dicam de magno, & non minus doctrina, quam sanctimonia venerando Hieronymo, qui de Adriæ situ nobiscum sentit? Estne ille Antilegonti nostro, utut eruditissimo, in linguarum scientia (a) præponendus?

§. XI. *Haud equidem inficior, Adversarium in Anticriticis suis Inspectionibus acerrimi ingenii speciemen dare, multaque erudite, ac jucunde pertractare, ut ipse modeste deprædicat. Tantummodo veridici scriptoris laudem calculo meo non assequitur: quippe simplicem, & apertam veritatem obscuris, fallacibus, intricatis, & spinosis argutiis præpostera quadam diligentia, involvit, obumbratque. Idcirco tam variis, tam eruditis, tam ingeniosis animadversionibus, quæstionibusque, opus suum conserit, ut scilicet quam a Regina Veritate corollam obtinere non potest, eam Minervæ suffragiis adipiscatur. Necnon & in minimis, parvique momenti rebus accuratissimum sese præstat, scriptores quosdam æmulans, de quibus ita scripsit Polybius:* Solent Historiographi quidam mendaces auctoritate minuta quædam, ac levia sectari, quo facilius scriptis eorum adhibeatur fides (*b*).

Polyb. lib 3.

Hinc est, quod persæpe ejus oratio sit ampullis (c) & sesquipedalibus verbis plena, rebus flaccens, strepitu vigens, fucis oblinita, proinque veritati parum accommoda.

Euripid. in Phænis.

(*d*) Απλῦς ὁ μῦθος τῆς αληθείας ἔφυ,
Κ' ὐ ποικίλων δεῖτ ἄνδιχ' ἑρμηνευμάτων,
Εχει γὰρ αὐτὴ καιρὸν ὁ δ' ἄδικος λόγος
Νοσῶν ἐν αὐτῷ, φαρμάκων δεῖται σοφῶν.

§. XII.

(a) *Vas plenum peritia linguarum, & sacrarum literarum scientia* eum appellat Judocus Clichtoveus *in serm. 1. de B. Hieron.* Quis autem satis hunc sacrum Doctorem commendare potis est. (b) Ita hunc locum interpretatus est Nicolaus Perottus Sipontinus, qui Nicolai V. P. M. jussu Polybium latine vertit; licet interpretatio Isaaci Casauboni, quam Jacobus Gronovius recensuit, aliquantulum ab ea discrepet. (c) Horat. *Projicit ampullas & sesquipedalia verba.*

(d) *Nam veritatis suevit esse oratio*
Simplex vafris, nec est egens ambagibus
Interpretum: siquidem ipsa per se congruit;
At sermo iniquus, quia per se fit morbidus,
Medicamenta exquisita deposcit sibi.

§. XII. *Quæ quum ita se habeant, arduam hanc provinciam refellendarum scilicet* Anticriticarum inspectionum, *quibus Adversarius excepti e naufragio Pauli gloriam, Insulæ nostræ debitam, Meletæ suæ adsciscere perperam conatus est, suscipere non recuso: præsertim quod animos mihi addiderint quamplures eruditi viri, qui me humanitate, ac benevolentia prosequuntur, inter quos principem locum obtinet Eques omnibus nobilitatis, virtutumque ornamentis cumulatissimus Fr. Ferdinandus Baro de Stadl. Hic enim non solum plurimos libros, tum amicorum, tum suos mihi utendos præbuit, sed etiam, ut aliqua ex parte susceptum onus mihi levius, quæ sua est humanitas, redderet; nonnullas auctoritates ad rem facientes ex variis scriptoribus decerpere curavit, easque mihi contulit, ut quæ mihi magis quadrarent, hisce dissertationibus, ubi usus posceret, insererem. Accedit quoque ipsius causæ qualitas; bonum enim civem non minus Patrię gloriam quam arces tueri decet: imo, ut ait Aristoteles,* si est turpe non posse defendere se corpore, turpius est non posse defendere se sermone. *Nec enim hęc nostra est* (a) Ε'τερομόλιος δίκη. *Neque me absterret audacissimus noster Antilegon novos conflictus minitans; quinimo quemdam audire videor mihi insusurrantem, quæ apud Homerum Ænęę dixit Apollo.* Aristot. l. 1. Rhetor. Hom. Iliad. 3.

Α'λλ' ἰθὺς φέρε χαλκὸν ἀτειρέα μηδέ σε πάμπαν
Λευγαλέοις ἐπέεσσιν ἀποστρεπέτω καὶ ἀρειῇ (b).

Enimvero ejus ictus eamdem subire fortunam video, quam olim Mauritanorum tela, quę in Pelagii Hispaniarum Regis, ac Theodosii Magni Imperatoris milites ab iis vibrata retro conversa sunt, ac retorta, tantamque Barbaris cladem intulere, ut miræ, insignisque victoria Christicolis obtigerit: haud secus sententię nostrę veritas de Adversarii oppositionibus, fallaciisque solemnem aget triumphum: & sicut Horatii Coclitis (c) simulacrum fulmineo ictu percussum in sublimiori loco fuit repositum; ita ipsa Antilegontis nostri calumniis impetita celsiorem penes eruditos, cordatosque viros locum obtinebit. Et quamvis ille sit ex eorum numero, qui, ut ait Plato, verbis quasi quibusdam præstigiis mirum in modum decipiunt auditores: *nil minus sperare me jubet causę, quam tuendam suscepi, dignitas, ęquitasque fore,* Plato in Sophist. seu de Ente lib. 15.

(a) Heteromolia causa: sic Græci vocant causam, quæ ab altera tantum parte agitur nullo contradicente.

(b) *Quin rigido ferro magis obvius ito, nec unquam*
Te savis dictis deterreat ille minisque.

(c) Coclitem pro Cyclope, quod esset unoculus, corrupta sensim voce illum appellavere.

ut ipse Lectoribus nequaquam imponat, aut debitam sententię nostrę veritati fidem imminuat: siquidem, ut affirmat Tullius, tantam semper potentiam veritatis habuit, ut nullis machinis, cujusquam hominis ingenio, aut arte subverti potuerit.

Cicer. orat. in Vatin.

§. XIII. Haud tamen eo inficias nonnullos literatos mihi consuluisse, ut Adversarii oppositiones potius despicatui haberem, quam refutatione dignarer: dignitas enim causæ, ajebant, patrocinio læditur, veritas probationibus: & Quintiliano monente, in rebus apertis argumentari tam sit stultum, quam in clarissimum solem lumen inferre. *Ast eorum consilium mihi visum est aptius ad fovendam, augendamque Adversarii procacitatem, vanamque, qua se, suaque suscipit, arrogantiam, quam ad illam reprimendam, tundendamque. Etenim pol, si taceremus, protinus ille ovans, sibique plaudens diceret: Oviles Nugatores! En qui eorum os retudi, ut ne quidem mussire audent: qui vero audeant, si tot tantisque argumentis ipsorum allucinationes detexi, & tanquam pulverem rationis flatu insufflavi? Alii autem mihi suadebant, ut ni omnes, saltem plerasque illius oppositiones, quæstionesque missas facerem. Cui quidem sententiæ calculum meum adjecissem, nisi animadvertissem verum esse Persianum illud, quod scilicet.*

Persius sat. 5.

Mille hominum species, & rerum discolor usus
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.

Nam licet ego noverim tum quæ refutari, tum quę silentio prætermitti mereantur; nibilo tamen secius adverti, quibusdam, & maxime semidoctis quędam videri refutatione digna, quę meo judicio pretereunda sint, necnon quędam silentio involvenda, quę adprime refelli debeant. Quamobrem ea dumtaxat pretermittam, quę a nostra controversia penitius aliena sunt; ut mihi esse videntur disceptationes de Diva Agatha velum in Melita texente; de Castellis Melitæis; *& alia ejusdem farinę. Hoc pacto bene compositę disputationis regulam ab Ambrosio Catharino traditam servabimus: nempe ille* loco supracitato *requirit*, ut pariter uterque disputans modum teneat, atque servet legitimæ disputationis: dum quæ extranea sunt, non admisceat, & quæ recipi oporteat, non recuset: *Quorum neutrum exequitur noster Antagonista.*

§. XIV. Crocitet ipse igitur, quantumque sibi libet, garriat: & ante victoriam Pęana canens sese nos argumentis suis potius obruere, quam profligare jactet: *non ideo me a suscepto consilio abducet; jamjam progredior ad certamen, paratus ad resi-*

sti-

stendam, si tamen paratus dici possum, qui hisce Dissertationibus brevi quadriennii curriculo elucubratis opus (a) triginta annorum evertere aggredior. Prætereo me per id tempus tot, tantisque domesticis curis, litibusque fuisse distentum, ut eas sæpenumero intermittere coactus fuerim: & maxime quod contendere debuerim cum quibusdam non minus in judicio calumniantibus, quam noster Antilegon in præsenti controversia: itaut pene Fato contineri videatur, quod ubique mihi cum tergiversatoribus certandum sit. Sed quemdam audire videor mihi reponentem: Cur non & tu triginta annos, aut congruum temporis spatium operi tuo tribuisti? Quis tantam tibi festinationem indixit? Rite is quidem me argueret; nisi vere essent, qui me ad id perficiendum concitassent, pressissentque: nec pauci ii fuere: quotquot enim aliqua mecum necessitudine conjuncti mihi obviam fiebant, statim a me de hoc sciscitabantur: & modo hic, modo ille me rogabat: In qua operis tui parte versaris? Anne mediam attigisti? Quando id absolves? Numne toto hoc anno perficies? Quando id publici juris facies? Quodque magis mihi videbatur intolerabile, quidam me numquam ei colophonem esse positurum dubitabant; quoniam me tempus utut breve ducentem videbant. Quis autem eos sic instantes, urgentesque ferre diutius posset? Quapropter me excusatum iri non dubito, si quid in hisce Dissertationibus inconcinnum, atque impolitum inveniatur.

§. XV. *Reliquum est, ut pauca, de quibus Lectorem meum monitum velim, breviter exponam. Quum quorumdam Græcorum scriptorum Archetypa præ manibus habere non potuissem (heic enim facilius arma, quam libros invenies); eorum auctoritates ex illustrium Interpretum versionibus adscripsi: nec sane, nisi me fallit animus, infelici successu: nempe hoc pacto ad Græcorum scriptorum auctoritatem Latinorum Interpretum accedet auctoritas; Unde perspicuum fiet, tum illos nobiscum sensisse, tum hos nobiscum intellexisse; quantumvis illos aliter interpretari studuerit Adversarius. Hoc autem nomine eruditissimum virum D. Ignatium Georgium Benedictinum insignitum volumus: nam quamvis plures sunt nostri Antilegontes; hi tamen obiter, aut carptim nobis repugnavere, ille autem ex professo, omni conatu, animoque, ut ita dicam, gladiatorio nobis bellum indixit. Quamobrem & nos illum in præ-*

(a) Tot annos insumpsisse ferunt Adversarium in elaborandas *Anticriticas suas instructiones*.

presenti controversia hostiliter, quantum literarium certamen patitur, accipimus; extra quod omnibus humanitatis, benevolentię, ac venerationis officiis eum prosequi non recusamus. Itaque non est, quod quispiam miretur, si illum mordacioribus dictis perstringam, vellicemque: quis enim patiatur, quis ferat illum causę nostrę Patronos; inter quos numerantur viri doctrina, dignitate, & virtute venerabiles, conviciis modum excedentibus indistincte afficientem, & passim eorum lapsus (sic ipse appellat assertiones sibi refragantes) notantem, quum is non in lapsus sed in lapsuum abyssum sępe sępius incidat?

§. XVI. Meltæ *vero, seu* Meletæ, *& nonnumquam* Melitussæ *nomine Dalmatensem Insulam, pro qua tamquam pro aris, & focis dimicat Adversarius, indigitamus, sequuti Antoninum, Porphyrogennetam, Stephanum, Volaterranum, & alios, ad nostrę discrimen, cui peculiarius est Melitę nomen. Hanc sequenti Descriptione proponere Lecturis operę pretium duxi. Nam licet multi eam descripserint, tamen aliqui haud omnia relatu digna exposuere. Præterquam quod multa heic nuper facta, & reperta sunt, quæ ipsos latebant. Ejus quoque sinum D. Pauli appulsu, & immortali nomine insignitum, rudi quidem typo delineatum hisce disceptationibus præfigam una cum excerpto ex* capp. 27. & 28. Act. Apost. *in quo Melitense Apostoli naufragium D. Lucas enarrat; ut Lector meus judicet, quanto æquius nostræ Insulæ, quam ejus Æmulæ conveniant, aptenturque a sacro Historiographo narrata. Adjecimus ventorum plagas, cardines, ac nomina probatissimis Græcis æque, ac latinis cujusvis ævi scriptoribus, & quod magis in pretio habendum est, ipsi Sacræ Scripturæ receptissima.*

Anton. Itiner. Constant. Porphir. de administr. Imper. Stephan. verb. *Melissa*. Raph. Volater. in Geogr. vet.

§. XVII. *In omnibus consentaneam brevitatem adhibere curavi; & quamvis alicubi prolixius differere videamur, tamen id haud ita esse comperies si nihil ibi a nobis dici perpendas, quod præsenti controversiæ appositum non sit. Quum enim tam multa Adversarii argumenta mihi fuerint diluenda, me paucioribus expedire non potui; necnon satius duxi Adversarium rationibus obruere, quam ei tantum satisfacere. Quippe memini, Salvianum docere, quod* melius est plus probare aliquod, quam necesse est, quam minus forsitan, quam negotio debeatur. *Quid quod noster Criticus, vel eo capite causæ nostræ defensores redarguit, quod eam paucis egerint? Nibilominus ne multus essem, haud omnia protuli, quæ ad hunc conflictum paraveram: multa quidem arma mihi supersunt.*

Salvian. lib. 1. de Provid.

Sunt

Sunt mihi adhuc hastæ teretes, clypeique rotundi,
Tum galeæ, tum thoraces procul igne micantes.

Ea efferam, si forte Adversarius iterum conferre manum audebit: sed qui rursus manum conferat, si ei tum manus (sit joco venia) tum pedes jamjam abscindimus.

§. XVIII. *Denique difficilis, ac fastidiosi palati Lectores rogo, ut me benigne excusatum habeant, si quandoque in præsenti certamine armis utar nimium acuminatis, idest, subtilioribus animadversionibus, argutioribusque acuminibus, necnon adagiis (quæ tamquam condimenta, non veluti cibos, esse adhibenda non ignoro) liberius ludam: nam, quum ea Antilegonti nostro in deliciis esse cognoverim, ei saltem in hac parte morem gerere volui; cum Cretensibus enim, ut ajunt, creticandum est. Præterquam quod hoc pacto Lectorum commodo consultum iri putamus; quandoquidem eos haud parvo tædio afficerem; si tot intricatas, spinosasque quæstiones ab Adversario propositas, nobisque dirimendas, semper severa, & tetrica oratione evolverem. Quis enim ferret Criticum diu contracta fronte differentem? Proinde exopto, ut hasce Dissertationes lecturi animo repetant verba Minucii Felicis in judicem constituti inter Octavium Christianum, & Cæcilium Ethnicum.* Diligenter (*inquit ille*) Minuc. Felix in octav. quantum potest, singula ponderemus, ut argutias quidem laudare, ea vero quæ recta sunt, eligere, probare, suscipere possimus. *Si vero in quidpiam aliud, quod sibi non quadret, ipsi offenderint, benigna interpretatione succurrant.*

ELEN-

ELENCHUS

Eorum quæ in præsenti opere continentur.

NOI REFORMATORI

Dello studio di Padova.

AVendo veduto per la fede di revisione e approvazione del P. Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitore, nel Libro intitolato: *De Beato Paulo Apostolo in Melitam Siculo-Adriatici Maris Insulam Naufragio ejecto* non esser cosa alcuna contro la santa Fede Cattolica; e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contra Principi e boni costumi, concediamo licenza a *Cristoforo Zane Stampatore*, che possa essere stampato: osservando gli ordini in materia di stampe, e presentando le solite copie alle pubbliche Librerie di Venezia e di Padova.

Dat. 18. Agosto, 1737.

(*Gio: Francesco Morosini Rav. Rif.*
(
(*Pietro Grimani Kav. Proc. Rif.*

Agostino Gadaldini Segretario.

M E-

MELITÆ DESCRIPTIO.

§. I. N Siculo-Adriatico Mari, hoc eſt in Sicilienſi, quæ Adriæ pars eſt, pelago *(a)* Lilybæum inter & *(b)* Cercinnam, tamquam Africæ, & Siciliæ clavis ſurgit, imo *(c)* jacet fortunatiſſima inſularum Melita. Nimirum ea, quæ a Clariſſimis cujuſvis ævi Scriptoribus celebratur, ut divitiis ſplendida, negotiationibus accommoda, portubus tuta, ædificiis magnifica, Delubris inſignis, veſtibus pretioſa, armis ſtrenua, civibus generoſa, advenis hoſpitalis, Romanorum Socia, Regibus chara, Pelagiarum Regina *(d)*, floribus ſpecioſa, arvis fœcunda, fontibus (prope dixeram mellibus) irrigua, aeris temperie ſalubris, ac ſitu inexpugnabilis: necnon audit Sparta Chriſtianorum, Italiæ Clauſtrum, Fidei propugnaculum. Antiquiori ætate vocabatur Hyperia, & Ogygia, Calypſus ſedes, ut evincit Cluverius. Poſtea dicta fuit *Melita*, *Melitina*, ſeu *Miletina*, necnon *Miletus*, ſive *Mileta*,

Diod. Sicul. lib. 5. Lucr. l. 4. Cicero Verr. 3. 4. e 5. Ovid. Faſt. 3. Livius l. 21. Val Max. l. 1. c. 1. Ptolem. l. 4. c. 3. Silius Ital. l. 14. Heſichius, & Favorin. ap Abelam lib. 1. ou. 12. Paul. Oroſ. l. 4. c. 8. Dominicus Niger Butecius, Braun,

A ut

(a) Siciliæ Promontorium Lybiam ſpectans, in cujus ruinis ſita eſt celebris urbs vulgo *Marſala* (b) Africæ inſula ſinui magnarum Syrtium adjacens, vulgo *Cherchena* (c) *Giace Malta fra l'onde occulta, e baſſa*: cecinit Taſſus (d) Inſularum in alto pelago ſitarum quarum meminit Prolomæus *l. 4. c. 3.*

& innumeri Recent. Cluver. Sicil. Antiq. lib. 2. c. 16.

Apud Collectores Rer. Ital. Script. To. 1. Part. 2.

ut ostendam in *Dissert.* XVII. §. II. Postremo audivit *Malta* : quam nomenclationem proculdubio accepit, quum a Saracenis una cum Sicilia occuparetur : quippe in Chronico Saracenico Siculo edito a Carusio, sic legitur : Anno (*a*) 6378. *capta est Mathat die vigesimo mensis Ausab* (idest Augusti). Ab Africa CC. fere M. P. a viciniori autem Siciliæ ora ad Austrum vergente LX. distat; licet a Pachino Promontorio LXXX. M. P. separetur. Ejus ambitus (*b*) est LX. M. P. longitudo, quàm maxima est, nempe ab Ortu in Occasum XX. latitudo XII. M. P. Sita est in principio quinti Climatis, & octavi paralleli, diem habens longissimum horarum ferme XV. poli autem elevationem in gradu fere XXXVI.

§. II. Sunt in ea quamplures tuti portus, sinusque : sed duo sunt præcipui, multarumque navium capaceis, quorum ostia Solstitialem Ortum spectant : insignior Arabico vocabulo, quod anchoram denotat, *Massa* seu Portus major nuncupatur, & flectitur in varios (*c*) sinus tutandis magnis navibus idoneos, inter quos ex prominentibus quibusdam terræ linguis, longe in mare excurrentibus peninsulæ quædam formantur, de quibus infra differemus. Ejus longitudo, ut testatur Franciscus Corregius apud Abelam, est ulnarum Romanarum MDCCCC.

Jo: Fran. Abel. in Mel Illustr. lib. 1. n. 1.

§ III. Hunc portum ingredientibus haud inamœni objiciuntur prospectus : quippe ad ejus lævam cernuntur, prælaudatæ peninsulæ, variis ædificationibus, tum ad militares, tum ad civiles usus instructæ, ornatæque ; ad dexteram vero prospiciuntur geminæ Pilæ (*d*) promptuariis ad conderidas merces concinna symmetria dispositis conde-

cora-

(a) Hoc est, anno a Partu Virginis 870. secundum computum Siculorum, qui Christum Dominum credebant natum anno Mundi 5508. Quonam autem anno Saraceni Siciliam, ac Melitam fuerint ingressi; & quonam iidem a præclarissimis Ducibus Roberto Guiscardo, & Rogerio ejus fratre fuerint subacti, fusius exponemus infra (b) Mirari satis non possum, qui Laurentius BeyerlinK in *Theat. vit. hum. lit.* E, asserat ejus circuitum esse XXX. M. P. minus plane allucinati sunt Joannes Blæu, & Laurentius Surius, qui ejus longitudinem XXII. M.P. statuerunt. (c) Portum hunc talem natura formavit, qualem commendat Vitruvius. *Portus* (inquit ipse) *naturaliter si sint positi, habeanturque acroteria, sive promontoria procurrentia, ex quibus interius curvatura, sive versura ex loci natura fuerint conformata, maximas utilitates videntur habere*; (d) vulgo *Moli*. Virgilius *Æn.* 9. *Qualis in Euboico Bajarum litore quondam saxea pila cadit.*

coratæ. Prima ab ipso portus introitu incipit ac terminatur amne implano paululum eminentiori sito, in quo super basim æneis convestitam laminis, illustria quædam Jerosolymitanæ Militiæ facinora dimidiato anaglyptico toreumate exprimentibus, stat æneus Neptunus affabre elaboratus, tridentem dextra gestans, læva autem gentilitium stemma M. Magistri Alophii de Wignacourt, ejus conditoris. Altera introrsum protenditur, & a prima separatur præalta caute, per cujus cuniculum ad utramque transitus patet. Hanc pilam ad exonerandarum navium commodum ampliavit, & ad intimos (a) ferme recessus produxit Magnus, & numquam periture memoriæ Princeps Jo: Marcus Antonius Zondadarius, Senarum, ac Melitæ Ornamentum, cujus immortali nomini hac de re sequens, inter alia, Epigramma, utut, Appolline parum dextro, me inscripsisse memini.

Plurima non deerat statio bene fida carinis,
Nec deerat rostris litora tuta tuis.
At tu, qui semper moliris maxima Princeps,
Quæ credebantur plurima, pauca putas.
Portibus hinc portus, regali munere curas
Augeri, ac addis littora littoribus.
Littora dum crescunt, decrescunt Tethyos arva,
Atque ubi saxa rigent, æquoris unda fuit.
Commoda sic auges, minuis dum navibus æquor,
Cum possint litus tangere Rostra novum;
Sentiat ista redux ingentia munera Nauta;
Laudibus ac resonent litora cuncta tuis.

§. IV. Noster Marcus Antonius Haxak, vir eruditus, ac medica facultate præstans in relatione manuscripta Sacræ D. Pauli Cryptæ, quam ipse Anno MDCXXIII. nuncupavit Fabritio Cardinali Verallo, opinatus est ad eumdem portum referendos esse hos Maronis versiculos. M.Ant.Haxak in relat. S. Paul. Crypt.

Est in recessu longo locus: insula portum Virg. Æn. lib. 1.
Efficit objectu laterum; quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes, geminique minantur
In cœlum scopuli: quorum sub vertice late
Æquora tuta silent, tum sylvis scena coruscis

A 2 De-

(a) Mortalitatem enim explevit nondum opere absoluto, quod postea fieri curavit Eminentissimus ejus successor.

Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum:
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo,
Nimpharum domus hic fessas non vincula naves
Illa tenent, ullo non alligat anchora morsu

Attamen ego arbitror, Latinorum Poetarum Principem descriptionem hanc adumbravisse ad illam Homeri 13. *od.* cui geminam appinxit Livius, Hispaniensis Carthaginis, ut animadvertit Cl. V. Thomas Farnabius & ante ipsum Joannes Spondanus. Sane non tam ovum ovo simile est, quam portus a Virgilio descriptus portui quem Græcorum Vatum Corypheus hisce depinxit carminibus.

Hom. 13. od. Livius lib. 26. Th. Farnab. in not. in Æn. lib. 1. Jo: Spondanus in Comment. in odiss. l. 13.

Φόρκυνος δέ τις ἐστὶ λιμὴν ἁλίοιο γέροντος
Ἐν δήμῳ Ἰθάκης· δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
Ἀκταὶ ἀποῤῥῶγες, λιμένος ποτιπεπτηῦιαι,
Αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
Ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δὲ ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
Νῆες ἐΰσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
Αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη·
Ἀγχόθι δ' αὐτῆς, ἄντρον ἐπήρατον, ἠεροειδὲς,
Ἱρὸν Νυμφάων αἳ Νηϊάδες καλέονται.
Ἐν δὲ κρητῆρές τε καὶ ἀμφιφορῆες ἔασιν
Λάϊνοι· ἔνθα δ' ἔπειτα τιθαιβώσσουσι μέλισσαι
Ἐν δ' ἱστοὶ λίθεοι περιμήκεες ἔνθά τε Νύμφαι
Φάρε' ὑφαίνουσιν ἁλιπόρφυρα, θαῦμα ἰδέσθαι.
Ἐν δ' ὕδατ' ἀενάοντα. (*a*)

Verum licet omnia in eo portu a Poeta conficta essent, ut, Eustachio teste, adnotabant veteres, tamen singula tum a Ma-

(a) Phorcynis autem quidam est portus marini senis
In Agro Ithacæ, duo autem projecta in ipso
Latera abrupta in portum vergentia.
Hæc autem ventorum defendunt stridentium magnum fluctum
Extra, intus autem sine vinculo manent
Naves bene tabulatæ cum portus spatium intraverint.
At in vertice portus passis ramis oliva.
Prope autem ipsam antrum amœnum obscurum
Sacrarum Nympharum, quæ Najades vocantur.
Intus autem, creteresque, & amphoræ erant
Lapideæ, ibi vero præterea susurrant apes.
Intus Liciatoria lapidea prælonga, illicque Nimphæ
Lintea texunt cærulea, mirabile visu.
Intus autem aquæ perpetuæ &c.

a Marone, tum ab Homero Insulæ nostræ vere aptari potuissent. Quippe & ipsa longe a continente, aliisque insulis secedit, & portum habet duorum laterum objectione, ac versura informatum, vastisque rupibus, scopulisque hinc inde cinctum, & in varios sinus deflexum, in quibus silent undæ, ventique, ac proinde navigia tutissima fruuntur statione. Et quamvis in præsentiarum desiderentur sylvæ, olivæque a vate memoratæ, tamen olim heu magna erat arborum, & maxime olivarum copia ut infra exponam. Quod vero de apibus mellificantibus, ac de Nymphis telas texentibus asserit Mæonides, nulli alii insulæ magis convenit, quam nostræ: quandoquidem heu, ut affirmant veteres scriptores exquisitissima proveniebant mella, telæque adeo tenues texebantur, ut Nympharum manibus contextæ fingi a vatibus possent. Præ cæteris hac de re scriptoribus audiendi sunt Silius Italicus, Lucretius, ac M. Tullius. Quorum primus cecinit: *Hadranum, Ergentumque simul, telaque superba lanigera Melite*. Alter: *Interdum in pallam, & Melitensia, Cæaque vertunt eximia veste*. Tertius hæc habet: *Insula est Melita, in qua est eodem nomine Oppidum, quo iste* (C. Verres) *numquam accessit, quod tamen isti textrinum per triennium ad muliebrem vestem conficiendam fuit*. Mel autem nostrum adeo suave eidem Verri contigit, ut hinc CCCC. amphoras hujusce nectarei liquoris plenas sustulerit, ut adnotavit Maurolycus. Præterea heic quoque præter alia antra fuisse celebre illud, in quo Calypso commorabatur, ut scite evincit eruditissimus noster Hieronymus Manduca *in sua Historia manuscripta de D. Publio cap. 3* ubi etiam ejus situm ac vestigia designat. Sed redeamus in orbitam.

Sil Ital.l.14. Lucret.lib.4 Cic.Verr. 4.

Sican. Hist. l. 2.

Hier. Manduca in hist. D. Publ.M. S. cap. 3. V. differt. 7. §. 34.

§. V. Alter appellatur *Marsamusettus*, idest portus hyemando aptus, in quo detinentur naves de contracta peste suspectæ. In interiori ejus recessu surgit parva insula, promptuariis, ac ædibus instructa, in queis nautæ, atque comitatus earum navium, per statos dies, ut plurimum, quadraginta, commorantur, suasque merces commode reponunt. In ipsius litore Vallettæ urbi obverso, nuperrime maximis Eminentissimi Principis feliciter regnantis sumptibus condita fuit perampla, & ad recentiorem militaris artis rationem munita Arx, quæ ab ejus glorioso avito nomine Manoel nuncupatur, & argumentum mihi præbuit sequen-

sequentis rudis Poematii, quod cum aliis haud paucis Italicis Rithmis forsan aliquando, si graviores occupationes tantillum otii mihi non denegabunt, publici juris faciam:

Ma quale s'erge al Ciel bellica Mole
In questo suol impria di spighe adorno?
Dunque Bellona far vorrà soggiorno,
Ove d'Opi regnò la bionda prole?
Si! le sue vaste idee mostrar ci vuole
Il Grand' Antonio de la Luna a scorno:
Venga la Fama, e ammiri, e poi d'intorno
Canti l'opre di lui al mondo sole.
Venga il Fato pur al nobil grido,
E sulla Rocca dell' eccelso Autore
Il nome avito incida (e tremi il lido;)
Poi scriva sotto: Di guerrier valore
Uopo questa non ha: che al Trace infido
Col nome sol apporterà terrore.

§. VI. Ceteros minores portus, seu verius sinus singillatim recensere operæ pretium non duco: prætereundus vero ille non est, qui a D. Pauli istuc naufragio ejecti appulsu, ab ævo immemorabili, dicitur, *la Cala di S. Paolo (a)*, nec equidem temere: nam in eo visuntur loca situsque, nec latum unguem ab iis, quæ a D. Luca describuntur, discrepantia, ut in typo hisce Dissertationibus præfixo, necnon in *Dissert.* 20. demonstrabo. Sinus iste, imo totus terræ tractus, qui eum circumdat a naufragi Apostoli tempestate, Arabico vocabulo *tabules* (hodie corrupte *tal Puales*) ideſt Pauli vocatur. Profecto in eo præter *locum dithalassum, ac prædia Principis insulæ nomine Publii* a Divino Historiographo memorata, visuntur plura monumenta naufragi Gentium Doctoris adventum testantia; quippe in dextro ejusdem sinus cornu cernitur Fanum D. Pauli Indigenis *tal babar*, ideſt *maris*, dictum, juxta quod ad maris libellam exilit fons aquæ dulcis a D. Paulo virga litus percutiente productus; proindeque usque ab illa ætate Syriaco vocabulo tunc temporis Indigenis haud ignoto, *Aayn Razzun*, ideſt Fons Apostoli fuit nuncupatus. Unde in eo legitur hæc epigraphe:

Hac

(a) *Cala* dicitur; non ab Itala voce *calare*, ideſt descendere, ut quidam cum Adversario perperam censuerunt, sed ab Arabica *ChelK*, quæ sinum denotat.

Hac ſub rupe cava, quam cernis ad æquoris undas;
Eſt hic exiguus fons ſalientis aquæ.
Relligione ſacra fontem hunc venerare Viator,
Naufragus has dederit cum tibi Paulus aquas.

Interius M. fere P. ab eo litore conſpicitur Fanum S. Johannis *tal Kereb*, ideſt *ruinarum*, vel *a ruinis*; quarum reliquiæ adhuc exiſtunt. In hoc loco, ut inconcuſſa traditione accepimus, naufragos comites, nautaſque omnes ſanctiſſimus noſter Protoparens ſacris aquis luſtravit; ſed de his, aliiſque monumentis fuſius *in Diſſert.* 20. agemus.

§. VII. Dignus etiam, qui a nobis memoretur, eſt alius ſinus in extrema Inſulæ ora Favonium ſpectante ſitus, juxta cujus litus antrum eſt orbiculari forma in rupe effoſſum, & a Melitenſibus Neophitis Pauli monito, Naſcenti Deiparæ ſacratum, Incoliſque *tal Melleha*, ideſt *a ſalinis* (quod in iis locis ſalis copia conficiatur) nuncupatum. In ipſo colitur B. Virginis effigies a D. Luca, ut conſtanter a majoribus traditum eſt, depicta, Græce *Matri Dei* inſcripta, miraculis clara, adorantium frequentia, doniſque cultiſſima. Hanc ſacram Cryptam poſtea Incolæ in ampliorem Oratorii formam reduxere; in cujus parietibus cælatæ ſeptem cruces ſolemnem ipſius conſecrationem indicant; eamque fuiſſe factam ab Epiſcopis in hanc inſulam congregatis ad celebrandum, ſub Innocentio I. Milevitanum Concilium autumarunt nonnulli, ceteroqui eruditi viri. Nimirum Laurentius Surius, Thomas Porcacchius, Abbas Maurolycus, Johannes Maginus, Judocus Hondius, Petrus Bercorius, Paulus Rubeus, & alii, eam Synodum in Melita celebratam fuiſſe opinati ſunt. Verumtamen ingenui noſtri ſcriptores hanc Melitæ gloriam adſciſcere dedignantur; nempe ſat ipſis eſt debitis eam honoribus proſequi. Revera Hieronymus Manduca, Jacobus Boſius, Johannes Franciſcus Abela, Dominicus Macer, & alii, Concilium illud in *Milevio* Numidiæ urbe actum fuiſſe contendunt. Præ cunctis audiatur Manduca ceteris antiquior, qui *in hiſt. D. Publ. cap.* 3. ſic ait: *Propter hujus Sacrarii* (S. Mariæ a Salinis) *religionem Laurentius Surius pius vir, & eruditus Præfatione in Concilium Milevitanum credidit ibi Milevitanum Concilium collectum fuiſſe: ſed Milevetum inter Africanas urbes numeratur* (*a*). Vi-

Surius in Præfat. ad Concil. Milevit. Maurolyc. in Topograp. SS. MM. f. 107. Paulus *Roſſo* in ſtat. relig. Jeroſol. Henric. Pantaleon. de reb. geſt. Equit. Rhod. l. 7. Janſon. in collect. urb. tit. *Malta*. Boſius part. 3. l. 5. Macer in itiner. ad Mon. Liban. c. 2.

(a) Idem ſentiunt Baronius in *Not. ad Mr. Rom.* Pamelius in Adnot. *ad Cyprian.* Melchior Incofer *in Mantiſſ. n.* 75. Aubertus Miræus *in Geograph.*

Vides quam inique Sycophanta noster pronunciet, Melitenses dejerare Fanum S. Mariæ a Salinis consecratum fuisse ab Episcopis, qui Milevitanæ Synodo interfuere? De istius autem Sanctuarii consecratione fusius in *Dissert. ult.* agemus.

§. VIII. Sed neque silentio involvendus est alius sinus, qui a Vulturni adversus ipsum flantis, nomine dicitur vulgo *Marsascirocco*. Etenim in eo situm erat celeberrimum Herculis Delubrum, de quo sic scripsit Quintinus: *Herculani templi immensæ adhuc reliquiæ patent, circuitu in passus ter mille, & ultra; in eo Insulæ angulo, quem ab argumento loci, patria lingua, Euriportum nominant. Ima pars extat in plerisque lapidum longitudinis, crassitudinisque stupendæ.* Attamen scriptor iste allucinatur tum in portus nomenclatione, tum in templi magnitudine: quippe ipse Eurum pro Vulturno accipit contra nostram sententiam, necnon ampliorem æquo situm Delubro tribuit: itaut ansam Cluverio præbuerit ejusmodi assertionis carpendæ. *En quis* (inquit ille,) *temere crediderit unum templum tria amplius millia passuum occupasse?* Hanc in Herculem Religionem una cum genere a Phœnicibus antiqui Melitenses duxere.

Jo: Quintinus in descript. Melit.

Ibi (a) Phœnicum hominum genus inhabitant
Venerantes magni Jovis filium Herculem.

Cecinit Dionysius Afer *in Poem. de orbis situ*. De Melitensi autem Hercule sic scribit Gregorius Giraldus lib. *de Diis Gent. Syntag.*10. *sed & Herculis Alexiaci Hesichius meminit, qui in Melita coleretur, unde etiam Melitis vocabatur.*

Dion. Afer de sit. orb.

§. IX. Insula nostra quinis urbibus decorata est, quibus, sicuti quinque suis lapidibus Philistæum Gigantem invictissimus David prostravit, haud secus ipsa immanes Turcas debellare potis est. Harum antiquissima a Carthaginensibus condita, *Melita* nuncupabatur, ut author est Tullius, ac Ptolomæus; nunc vero *Notabilis* audit, & Indigenis (*b*) *Medina*, idest Urbs per Antonomasiam dicitur.

Cic. Verr. 5. Ptolom. l. 4. c. 3

Sac. Phil. Ferrarius *in lex. v. Milevum*. Phil. Cluverius *in Sicil. Antiq. l. 2. c. 16.* Franciscus Balduinus *in Animad. ad Optat.* & alii. Sed id liquido liquet ex D. Augustini, unius ex ejusdem Synodi Præsulibus, epistolis *ad Innocentium, ad Donatum, ad Hilarium*, ubi Milevitanum Concilium in Numidia, Africæ continenti collectum fuisse nitide declarat.

(a) In Insula olim dicta *Cotinusa*, hodie *Gadibus* (b) Eadem nomenclatione dicitur Hispanis *Medina Sidonia*, *Medina Cœli*, *Medina Campi* &c. necnon Africanis *Medina du Kela*; Mauritanis Tingitanis *al Medina Escura* &c. *Notabilis* autem cognomentum adepta est, propterea quod Rex Alphonsus Aragonius Melitam nuncupavit *Jocale notabile*, & *insigne Regia Corona*,

tur. In Insulæ meditullio super eminenti colle sita est, aggeribus, vallisque munita, prædiis, atque pomariis circumsepta, fontanis laticibus redundans, cœlo suaviter temperato amœna, ac ædibus hodie non minus, quam olim, teste Diodoro, perpulchris, & magnificenter lautis exornata. Antiquitus MCCXIV. ulnas circuitu complectebatur; in præsentiarum autem DLXIV. In ea colitur pervetustum, amplissimumque Templum Cathedrale, ubi sita erat antiqua Publii Domus, a D. Paulo erectum, institutum, ac in Deiparæ Virginis honorem Deo dicatum; postea a Melitensibus in ejusdem Apostoli honorem consecratum; & ann. MCCXIX. & MDXX. ampliatum: demum ann. MDCCII. a vigilantissimo, quum viveret, Antistite Fr. David Cocco Palmerio instauratum fuit, solemnique inauguratum ritu, hac ejus fronti apposita epigraphe.

Diod. Sicul. l. 5.

D. O. M.
Divo Paulo Melitensium Protoparenti
Hic
Naufrago humanissime recepto
Ubi
S. Publii Insulæ Principis, primi Præsulis, ac martyris olim Ædes
Templum Hoc
Post XVI. Secula terremotu An. MDCXCIII. funditus collapsum
Propriis Ecclesiæ sumptibus
Excitavit, concinnavit, inauguravit
Fr. David Cocco Palmerius Episcopus Melitensis
Rituque consecravit sollemni
Die VIII. Octobris Anno a Partu Virginis MDCCII.

§. X. Hæc Βασιλικὴ magno argenti, aurique pondere, superbis aulæis, sacris vestibus auro distinctis, pretiosa supellectile, multisque prædiis, ac redditibus ditata est. Sunt in ea plura sacella, atque Aræ variis Cœlicolis dicatæ; quorum imagines a Celebri Fr. Matthia Preti penicillo delineatæ sunt: præ ceteris autem emicat Ara major Apostolo Sacra, in cujus interiori fornice Melitense ipsius Naufragium egregiis ejusdem Pictoris coloribus exprimitur. Testudo (*a*) perampla, in modum coni ad summum fastigiata, in exiguo pe-

B tafo

(a) Vulgo *Cupola*. Virg. 1. Aeneid. *Tum foribus Divæ media testudine templi septa armis, solioque alte subnixa resedit.*

taſo deſinens, pellucidis in gyro ſpecularibus exornata eſt. Nec minus magnificum Odeum, e ſumptuoſis lignis affabre conſtructum, & hinc inde ſedilibus inſignitum, in quo ſtatis vicibus divina celebrant officia 20. *Canonici* venerandum Melitenſe *Capitulum* conflantes. Horum primi quinque Dignitates audiunt, ſcilicet *Archidiaconus*, *Decanus*, *Cantor*, *Theſaurarius*, & *Archipresbyter*. Quum ipſi ſolemnioribus diebus inſtructo ordine progrediuntur, *dicantium*, (*a*) more S. R. E. *Cardinalium* præmittunt.

§. XI. Huic Templo proximæ ſunt Epiſcopi ædes, nuperrime reſtauratæ, ac ampliatæ: juxta quas conſtrui cœpit novum Aſceterium, *Seminarium* vocant, antiquo amplius, ut in eo bonis moribus informentur, ac liberalibus diſciplinis imbuantur ingenui adoleſcentes, qui jam multi ſunt, ac in dies eorum numerus augetur. Cathedralem Melitæ ſedem, ante Rhodienſium Equitum in hanc Inſulam adventum, tres condecoravere Epiſcopi ſacra purpura illuſtrati, nempe Conradus Caracciolus Neapolitanus, Petrus de Foix Gallus, & Andreas de Valle Romanus, Archimandrita Meſſauenſis: quibus addi poſſet Curſetus Epiſcopus, e Melita Romam ad roſeum pileum accitus ab Alexandro VI. quo cum Pontifice veneno confectus eſt, ut in ſequenti Epiſcoporum Melitenſium ſerie prolixius expromam.

§. XII. In ſpatioſo ejuſdem urbis ſuburbio celebratiſſima viſitur Crypta, quam Beatiſſimus Apoſtolus ſuæ in hac Inſula manſionis tempore frequentans, atque incolens illuſtravit. Hinc eruitur mirificus ille contra venenatos angues, morboſque lapis, vulgo dictus *Grazia di S. Paolo*, cujus virtus toto terrarum orbe pernota eſt. Hanc ei non a natura, ſed a Naturæ Authore Pauli meritis inditam eſſe altero miraculo perſpicuum fit. Nam licet inde tantum lapillorum evulſum fuerit, quantum conflare potuerit aggerem ipſo antro majorem, tamen ſacra iſta, ut ita dicam, fodina ſemper intacta, ac ineffoſſa videatur, perindeacſi nullus ab ea lapillus fuerit ſublatus. *Circa Cryptam* (ut Pirri verbis utar) *eſt Cœmeterium ingens*, *in* *quo*

Rocc. Pirr. lib. 3. Eccl. Melit. Not.

(a) Ita appellari ait Macer argenteam Clavam, quæ antiquitus ferebatur ante quoſdam Imperialis aulæ miniſtros, ut in præſentiarum ante S. R. E. *Cardinales* alioſque magiſtratus.

quo non soli Melitenses, sed & permulti exteri nobiles devotionis causa sepeliri, eoque deportari testamento demandarunt: præsertim quia ibi se sepeliri curantibus olim data fuit Indulgentia plenaria, qualis est Romæ in sepulchro in Campo Sancto: quocirca in eodem perplura visuntur Sacella. In hoc Cæmeterio locus est distans a Crypta jactu sagittæ, in quo fama est prædicasse Sanctum Paulum, ad cujus rei memoriam in eodem erexerunt crucem lapideam. Super hanc sacram specum a quodam nobili, pioque Viro Cordubensi, appellato Fr. Johanne a S. Paulo, qui circa An. MDCVII. consulto in hanc sese contulit Insulam, ut in eadem Crypta degeret; constructum fuit Sacellum, ac in D. Publii humanissimi Pauli Hospitis, de quo Lucas *Act.* 28. honorem Deo dicatum: cui deinde M. Magister de Wignancourt, annuente Optimatum Concilio, adjunxit *Collegium* Presbyterorum S. Johannis, a se immodicis sumptibus conditum, fundatumque. Huic M. Magistro, ejusque successoribus Sacram Pauli Cryptam regendam concessit Paulus V. P. M. motu, quem vocant, proprio *sub datum Romæ* XI. Kalen. Jan. An. MDCXI. Idem Sacellum pluribus ab hinc annis in ampliorem formam redactum fuit a Nobili ditissimaque Melitensi Matrona Cosimana Navarra, Cagliares, Vella.

§. XIII. Eidem Sacræ speluncæ contigua est altera Ecclesia in B. Pauli honorem Deo sacra, quæ Παροικια est, primasque post Cathedralem tenet. A præmemorati autem *Collegii* Viridariolo patet descensus ad subterraneas quasdam cavernas, viis, ac vicis rectis, transversisque, instar urbis, seu verius labyrinti distinctas, in quarum parietibus excavata cernuntur plurima monumenta antiquissimorum Incolarum cadaveribus condendis aptata. Sunt & aliæ in aliis Insulæ locis similes cavernæ, seu *Cæmeteria*, quæ prætcrimus, ne brevis Descriptionis modum a nobis institutum excedamus. Curiosus vero Lector de iis consulere poterit Johannem Franciscum Abela, qui multus est in ipsis exponendis. Abel. in Melit. illustr. lib. 1. not. 4.

§. XIV. In ista Civitate, ejusque suburbio visuntur plura Religiosorum ordinum cœnobia, magnificis suis Templis conjuncta, satis ampla, rebusque necessariis luculenter instructa. Prope majorem urbis januam situm est Venerabile Monasterium sub titulo Sancti Benedicti erectum, in quo

multæ sanctimoniales virgines vitam cum virtute traducunt. In hujus urbis, ac omnium Insulæ Pagorum Gubernatorem ab Eminentissimo Principe ac M. Magistro unus e Nobilibus Indigenis, antiquo Nationis privilegio, quotannis eligitur, qui vulgo *Capitaneus Virgæ* (quod virga in summitate auro exornata, ab Ephœbo gestata, more quorumdam Siculorum Magistratuum, incedat.) Incolis autem Arabico vocabulo *Hakem* idest *Potestas* dicitur. Ipse Militiæ Præfectus est, causasque capitis cum Jurisconsulti *Assessoris* sui voto decernit. In eadem residet alter Nobilis Magistratus, e quatuor Indigenis conflatus, qui annonæ præest, causasque *Civiles*, ut Juristarum verbis utar, in *gradu primæ appellationis*, cognoscit, ex privilegio eidem facto a Rege Alphonso An. MCCCCLVIII. & statis solemnioribus diebus toga senatoria ornatus, prælataque argentea clava progreditur, ac in Cathedrali Templo, una cum præfato Gubernatore, distinctis subselliis decenter assidet.

§. XV. E regione ejusdem urbis Occidentem versus, parva interjecta valle, surgit colliculus Indigenis *Mitarfa* dictus: in quo creditur fuisse pervetustum, ac pulcherrimum Proserpinæ Fanum, a quodam Chrestione Augusti Liberto, ac Procuratore restauratum, ut colligitur ex veteri marmore, ibi reperto, & penes Abelam olim servato, in quo hæc legebantur.

CHRESTION AUG. L. PROC.
INSULARUM MELIT. ET GAUL.
COLUMNAS CUM * FASTIDIIS.
ET PARIETIBUS TEMPLI DEÆ
PROSERPINÆ VETUSTE.
RUINAM INMINENTIBUS.
RESTITUIT
SIMUL ET PILAM INAURAVIT

* *Fastigiis*.

Hanc Deam colebant olim Melitenses, utpote ii, quibus religio, ritus, mores, ac idiomata cum Siculis erant communia. Sicilienses autem Proserpinam habebant ut Dominam, quod huic Trinacriam a Jove dotis vice donatam fuisse ce-

ſe cecinerint quidam Poetæ, ut author eſt Diodorus. *Nonnulli vero Poetarum* (inquit ipſe) *fabulantur in Plutonis, & Proſerpinæ nuptiis, hanc pro anacalyptris (ſic exhibita ſponſæ munera vocant, cum retecta primum facie in virorum conſpectum prodit) novæ nuptæ a Jove donatam eſſe.* Diod. Sicul. lib. 5.

§. XVI. Duo fere paſſuum millia diſtat ab eadem urbe amœniſſimus collis a M. Magiſtri Verdalæ nomine dictus. Quippe in eo ædificari ipſe curavit pulcherrimas ædes, forma quadrata, quarum anguli quatuor Cardinalibus Ventis obverſi ſunt; & ad quas per verſatilem pontem patet ingreſſus. Eas egregiis picturis, clariora ſua geſta, & præſertim qui fuerit ipſe ad Sacram Purpuram accitus, rubroque inſignitus pileo, mire exprimentibus ornavit. Necnon ipſis deliciosiſſimum conjunxit viridarium, quod poſtea M. Magiſter Laſcaris ampliavit auxitque fontanis laticibus, piſcium vivariis, ſpatioſis tramitibus, innumeriſque arbuſtis. Id quoque parvum ſaltum complectitur frondoſis quercubus virentem, quarum glandes cervis, damiſque ibi errantibus victum miniſtrant. Super antiquas ædes alteram contignationem conſtrui fecit M. Magiſter feliciter regnans. Huc ſeſe conferre ſolent M. Magiſtri, relaxandi animi cauſa, gravioribus curis ſoluti: quamvis hodie Rus *Sancti Antonii*, nomine inſignitum ii libentius frequentent; Quod eſt Vallettæ urbi propinquius, atque aeris temperie ſalubrius,

§. XVII. Secunda Melitæ urbs (ut ejus antiquitati debitus reddatur honos) Victorioſa nuncupatur: glorioſum hoc nomen adepta anno MDLXV. quum truculentam illam, ac formidabilem Turcarum obſidionem adeo ſtrenue ſuſtinuiſſet. Equidem tunc mirum erat cernere non ſolum viros generoſe dimicantes, ſed etiam mulieres virili animo ad obſeſſa mœnia accedentes, ut illis ſuccurrerent, neceſſaria miniſtrando, animoſque addendo, imo & ſtrenue pugnando. Condita fuit a M. Magiſtro Villertio ab Inſula Adami cognominato, ut primum ſacra ejus militia hanc Inſulam tenuit. Sita eſt in interiore parte illius Terræ linguæ, ſuper cujus extremitatem ſurgit Arx pervetuſta a S. Angeli nomine dicta, a Saracenis ann. DCCCXXVIII. conſtructa, ut author eſt Ludovicus de Marmol, quum ab eis tota Inſula occuparetur. Caſtellum hoc olim jure hæreditario poſſidebatur a Nobili Familia Nava Melitenſi, eidem ab

Vide Laurent. de Anania in deſcr. Mund. & P. Cartag. Hom. Tom. 4.

Ludov. de Marmol. in deſcrip. Afric. lib. 2. cap. 12.

ab Hispaniarum Rege concessum ob insignem ejus fidelitatem, & postea ab ipsa venditum Jerosolymitano Ordini, quum in hanc Insulam commigrasset, ut tradit Dominicus Macer *in libro cui titulus Viaggio al monte Libano cap.* 2. Ab hac arce separatur ea urbs fossa æquoreis limphis repleta, super quam versatilis pons ad transeuntium commodum positus est. Heic situm erat superbum Junonis Delubrum, de quo ita scripsit Tullius. *Ab oppido non longe in Promontorio, Fanum est Junonis antiquum, quod tanta religione semper fuit; ut non modo illis Punicis bellis, quæ in his fere locis navali copia gesta, atque versata sunt, sed etiam in hac prædonum multitudine semper inviolatum sanctumque fuerit*. Ejus reliquiæ perdurabant Quintini ævo: quippe ipse *in Descriptione Melitæ* sic ait: *Junonis Templum non solum inter magna, sed etiam inter magnifica numerari potuisse arbitror, ex his, quæ pauca durant; medio fere loco, inter oppidum, & Castellum, ruina sparsa apparet in multa jugera fundamentis, & substructionibus Templi, bonam portus ejus partem occupantibus, longe etiam in mari, in quo inædificatum erat infra Clivum Promontorii, in planitie, undique a ventis, & præaltis rupibus defensa*.

Cic.4. Verr.

§. XVIII. Quamquam vero ista urbs virtute sit magna, tamen situ parvula est: nempe ambitu suo duo milliaria, vel paulo plus complectitur: & partim muris cincta est, partim vallis munita. In ea olim commorabatur M. Magister cum suis equitibus, quum nondum esset constructa Valletta urbs, quam in præsentiarum incolunt. In illa nunc residet Præsul (*a*) qui a Romano Pontifice in hanc Insulam mittitur ad inquirendos criminum in Fidem reos, & Apostolicæ Sedis negotia gerunda. Visuntur in eadem urbe plures Ecclesiæ, inter quas ea primas tenet, quæ in D. Laurentii Martyris honorem Deo consecrata est, *ac Parochialis audit*. Ostentatur ibi ejusdem Divi Martyrium adeo mire coloribus expressum, ut omnium insignis Pictoris Fr. Matthiæ Preti operum pulcherrimum dici mereatur. Templum id magnificum ac pervenustum est: sed major illius venustas, quod *sub titulo SS. Annunciationis B. Virginis Mariæ* erectum, & *PP. Prædicatorum* Cœnobio contiguum est.

(a) Quum hæc scriberem, eo munere fungebatur D. Jo: Franc. Stuppanus, Præsul omnibus animi dotibus ornatissimus. Cujus locum implet Carol. Franciscus Durinus virtute, ac pietate nulli secundus.

est. Nec invenustum, utut haud valde magnum, est aliud Fanum conjunctum Monasterio S. Scholasticæ nuncupato, in quo plures virgines ex virtutis disciplina vivunt. In ejusdem oppidi litore cernitur peramplum navale construendis triremibus aliisque navigiis accommodum; juxta quod sunt ædes supremorum triremium, & bellicarum navium Moderatorum, aliorumque minorum ducum haud inconcinno ordine dispositæ.

§. XIX. Tertium locum, si temporis rationem habeas; primum vero, si magnificentiam, aliaque ornamenta perpendas obtinet urbs Valletta, in Peninsula situm sortita, hoc est, in Promontorio Indigenis *Sceb eras* dicto, præmemoratos duos insigniores portus sejungente, in cujus angulo imminet castellum perantiquum S. Elmi (*a*) nomine insignitum, Pachyno obversum, ab ipsa urbe, ampla fossa separatum: quod anno MDLXV. innumeris Turcarum irruptionibus, sævisque conflictibus fatigatum, ac 78000. ictibus bellicorum tormentorum quassatum fuit. Ab Insulæ continenti eam profunda, ac lata fossa sejungit. Anno MDLXVI. ipsam condidit Clarissimus M. Magister Fr. Joannes de Valletta, atque mœniis, arcibus, ac propugnaculis munivit secundum ichonographicum typum a peritissimo machinarum inventore Francisco Laparello deformatum. Mirandum vero fuit, quam assiduam, ac solicitam operam huic urbi ædificandæ impendit prælaudatus Princeps: dignus plane is fuit, quem Eques Bartholomæus de Puteo, toto, & quidem prolixo poemate, *Valletta* inscripto, commendaret. Id carmen autographum, & ut reor, ipsius Authoris manu exaratum inter paucos meos libros adservatur, variis lituris, atque correctionibus notatum: in cujus *cantu* 1. *Stroph.* XI. hæc de isto Heroe leguntur:

Egli, a cui più benigno infuse il Cielo
Nel militar travaglio ingegno, ed arte,
Ora col filo, or col lanciar d'un telo
Misura i siti, e li compensa, e parte;
E con paterno indipendente zelo
I posti di battaglia a suoi comparte:

Altri

(a) Mira varietas in eo nomine. Quibusdam Elmus, aliis Ermus, sive Erasmus, aliis Telmus dicitur. Sub S. Telmi nomine D. Petrum Consalvum a Nautis cultum, ait P. Ribadeneira. Id autem Castello nomen fecit Ædicula in S. Erasmi honorem olim ibi constructa.

Altri agl'Itali assegna, altri ai Germani,
Altri ai Franchi divide, altri agl'Ispani.

§. XX. In præsentiarum ea tot, tantisque aggeribus, arcibus, omnique bellico apparatu instructa est, præsertim qua mari imminet, ut nulli, ex munitissimis urbibus, primas concedat. Nec tantummodo ipsa urbs, verum etiam tota Insula, & maxime in iis locis, in quæ facile exscensiones facere hostes possent, opportunis munimentis vallata est; qua vero Africam spectat, horridis scopulis, inaccessis rupibus, profundoque ac periculoso pelago a natura munita, portibusque destituta. In hac urbe residet M. Jerosolymitani Ordinis Magister, ejusque Optimates, Equitesque, nec non plures Patritii Melitenses (pars enim Notabilem, pars Victoriosam urbem incolunt). In eadem cernuntur pulcherrima ædificia e vivo saxo, facile cæduo, affabre constructa, & albario opere miri candoris decorata.

§. XXI. Amplissimum M. Magistri *Palatium* ut vocant, in urbis meditullio situm est, duplici contignatione constructum, multis cubiculis, variis procætonibus, spatiosis peristyliis, elegantibus pinacothecis, podiis tum apertis, tum pellucidis specularibus, pictisque tabulis instructis laute exornatum. Ad supremam ejus contignationem duplex patet ascensus, hinc perampla Choclide, ascendentium commodo apposita, inde usitatioribus necnon facilibus scalis. In eo dignissimum visu est magnum atrium servandis armis destinatum: id enim tot arma continet, quot 25000. milites instrui affatim possint. In summa ædis parte imminet quædam cella turriculæ speciem referens (tholus quibusdam dicitur) in qua reponuntur pretiosiora quæque possidet Jerosolymitanus Ordo. Heic inter alia adservantur Philippi II. Hispaniarum Regis gladius, & pugio, una cum aureo baltheo, maximi pretii, qui ab eodem glorioso Monarcha M. Magistro, ejusque Sacræ Militiæ dono missi fuere: hos in solemni Deiparæ Nativitatis die, *Victoriæ* nomine insignito, (quod in eadem solemnitate fusus, fugatusque fuerit immanis Turcarum exercitus, qui diuturna obsidione hanc Insulam vexaverat) quum Jerosolymitanus Clerus instructo ordine progreditur, gestare manibus solet unus e Nobilibus M. Magistri Ephebis, ad ejus lævam incedens, dextrum claudente latus Equite militari paludamento exornato, sacræ militiæ vexillum ferente.

§. XXII.

§. XXII. Necnon visuntur septem Diversoria, Gallis *Auberges* dicta, septenis Equitum nationibus, quas *linguas* vocant, propria: in quæ unaquæque natio coit, cibi capiendi, & linguis (hinc nomenclationis origo) conferendi, hoc est de propriis negotiis consultandi caussa. Singula Diversoria singuli Præfecti incolunt, nationalium Equitum victui prospiciendo constituti: quorum unusquisque peculiari nationi suæ dignitate insignitur: nempe Præfectus Provincialis *Magnus Commendator* audit; Arvernus *Mareschallus*; Francus *Magnus Nosocomus* (quo titulo olim ipse M. Magister decorabatur), & *Thesaurarius* generalis; Italus *Archtalassus*, qui triremibus, rebusque maritimis prospicit: ex Tarracone, Catalaunia, & Navarra *M. Conservator*, olim *Panarius* dictus; ex Castella, Legione, & Lusitania *M. Cancellarius*. Germanus, quum Sacer Ordo Rhodum teneret, *M. Diecetes* audiebat; hodie vero *M. Alemanniæ* Bajulivus, multisque præeminentiis distinguitur. In Præfectorum quoque numero olim erat *Turcopola*, hoc est equitum levis armaturæ Dux, quo munere Anglicana natio fungebatur.

§. XXIII. Neque reticendæ sunt publicæ Civitatis ædes, nuper ampliatæ ornatæque. In has convenit conspicuus Magistratus quatuor Civibus constans, qui Annonæ prospicit, pretiumque cibariorum indicit. Sed admiratione non minus, quam commemoratione dignum est celebre Nosocomium, sacri Hospitalariorum Equitum Instituti ornamentum. Nempe id magnificum est, pluraque cœnacula continet; in quæ innumeri cujusvis generis, ac conditionis ægroti recipiuntur, & religiosa liberalitate curantur, cuique suo assignato tabernaculo. Cœnaculum majus longitudine XXX. latitudine vero X. passus complectitur. Reliqua minora XXV. tabernaculorum capacia singula sunt. Heic morbo correptos nedum excellentiores Medici, Pharmacopolæ atque Chirurgi curant; sed etiam eis ex argenteis lancibus ministrant equites, præsertim ii, qui in religiosi instituti palestra exercentur, & nonnumquam ipsemet M. Magister. Isti Nosocomio proximum est alterum ægrotantibus fœminis curandis destinatum, quod nuper refectum, atque ampliatum fuit. Necnon extra urbis portam, quæ *Regalis* dicitur, nuperrime conditum est quoddam ædificium, *Invalidorum Receptaculum* appellatum, in quod coguntur utriusque

que sexus Pauperes per publicas semitas mendicandi caussa vagantes; ibique aluntur, rebusque necessariis instruuntur, & quotannis nonnullæ ex eis, quæ ibi degunt, puellæ dotantur; hodie vero hujusmodi fœminæ novas ædes separatim incolunt. Hunc pium locum gubernant quatuor Equites Jerosolymitani totidemque Melitenses Patritii, quibus præest unus e Dominis Magnæ Crucis ejusdem Ordinis una cum Vicario Generali Episcopi Melitensis.

§. XXIV. Religiosorum Ordinum Asceteria; seu Cœnobia, Sacrarum Virginum Monasteria, Divinoque nomini dicata Templa, aliaque, ut vocant, Loca-pia, quæ in hac urbe visuntur, singillatim recensere, integri opus voluminis foret. Quamobrem perpauca ex iis describemus, reliqua silentio involventes. Et primo brevibus adumbranda est augustissima Βασιλικὴ in Sanctissimi Servatoris nostri Præcursoris honorem Deo consecrata, in qua insignis Jerosolymitani Ordinis Clerus summa religione Divina celebrat officia sacrasque cæremonias rite decenterque peragit. Sacerdotio initiati linea tunica induuntur, super quam imponunt violaceum palliolum, candida cruce linea octogona in læva ejus parte assuta speciose decoratum. Hujus Cleri Antistes, *Generalis* majoris Ecclesiæ S. Joannis, aliarumque totius Ordinis *Prioris* nomine insignitur (*a*), Romanorumque Præsulum more induitur: &, quum solemniter sacris operatur, infula redimitur, lituum gestat, &, uno verbo, Episcopum refert: interque multos sibi sacrificanti ministrantes habet duos Clericos, qui flabellis ex Pavonum pennis conflatis, muscas descendentes super sacrificium abigunt, simulque eleganti quadam dexteritate Seraphim coram Deo tremorem repræsentant. Enimvero Græci in ipsis flabris Seraphim depingunt. *Flabella vero* (inquit S. Germanus) *& Diaconi indicant Seraphim sex alis prædita, & multi oculorum Cherubim effigiem.* In Constitutionibus autem Apostolicis hæc leguntur: *Duo Diaconi ex utraque parte altaris teneant flabellum ex tenuibus membranis vel ex pavonum pennis, vel ex velo, quibus*

S. German. in Theor. rer. Eccles. verbo *Cherubim*. Constit. Apost. lib. 8. cap. 19.

(a) Quum hæc scriberem, ea dignitate fungebatur Fr. Melchior Alpheran Aquisextiensis, qui summa benevolentia me prosequebatur: pluresque duplicis suæ bibliothecæ libros mihi accommodavit. Vir animi candore, pietate, in pauperes munificentia, Ecclesiarumque sibi commissarum zelo commendabilis.

bus leniter abigant prætervolantes bestiolas, ne in pocula incidant. Sed hæc de isto Præsule satis: nunc de ipsius Ecclesia reliquum est ut pauca dicamus. Sacra quidem hæc Ædes perampla & magnifica est. In ipsa visuntur plures absides, seu Sacella splendide ornata: quippe singulis sunt sua candelabra cum magna tum parva, lampades, aliaque sacra instrumenta, omnia argentea. Aulæis mire contextis sacris vestibus sumptuosissimis, pretiosa supellectile, argento, auro, gemmisque adeo luculenter instructa ea est, ut ditioribus magnarum urbium Templis, nisi præponenda, certe sit comparanda. Ejus tectum interius, fornicesque elegantissimis figuris a nobili Fr. Matthiæ Preti penicillo expressis illustrantur. Pictor iste toto orbe celeberrimus, in Equitum Jerosolymitani Ordinis numerum ex gratia adscitis, opus adeo insigne gratis perfecit; tametsi præmii vice fuit absolutus onere nauticæ expeditionis, quam probationis ergo sacræ ejus militiæ Tirones inire solent. In eadem cernuntur plura mausolæa, singulari cum materiei, tum operis magnificentia constructa, in quibus magnorum inclyti istius Ordinis Magistrorum ossa, cineresque requiescunt. Nec minorem habet dignitatem ipsius pavimentum, fere totum elegantibus lapidibus ejusdem Ordinis Optimatum sepulcra tegentibus, exornatum.

§. XXV. Inter Ecclesias autem Melitensi Episcopo subjectas principem locum ea obtinet, quæ a S. Paulo denominatur, & Παροικια est. Hæc pluribus absidibus, atque aris, necnon eleganti Sacrario nuperrime restaurato, ampliatoque decoratur. In majori ejus ara visitur pictum Apostoli naufragium, cui veram suam felicitatem acceptam refert hæc Insula. Hinc est quod die X. mensis Februarii, Naufrago gentium Doctori sacro, Melitenus Ecclesiarcha in isto Templo solemniter sacris operatur, interveniente pleno *Canonicorum* consessu, sive corona, quem *Circulum* vocant. Necnon ipsa urbs noctu festis luminibus ignibusque publicam lætitiam, & filialem pietatem erga optime meritum suum Protoparentem ostentat.

§. XXVI. Peculiari etiam mentione dignum est insigne *Collegium* Soc. Jesu. Hoc prope M. Magistri ædes situm est; fundatumque fuit Anno MDXCII. opera vigilantissimi, cultusque Divini studiosissimi Fr. Thomæ Gargalli

Melitensis Episcopi. Huc fere tota confluit Melitena Juventa ad liberales artes perdiscendas, bonosque mores hauriendos. Ejus gymnasia, *μεσαυλοι*, *mesauli*, sive andrones, atque atria nuper excitata sunt, inque meliorem formam redacta. Huic Asceterio conjunctum est Templum, cui nihil deest ex iis, quæ pulcherrimam Basilicam constituunt. Id magno Fidelium concursu, summaque pietatis cultura frequentatur: quod incenso Divinæ gloriæ studio quo flagrant Religiosi ejus Directores, tribuendum est. In uno ex ipsius Sacellis, in Sanctissimæ Virginis, quæ in Monteferrato colitur, honorem Deo dicato, cernitur prælaudati Antistitis sepulcralis lapis parieti insertus.

§. XXVII. Ex omnibus Sacrarum Virginum monasteriis, quæ in hac urbe sunt, unum exponam ob insignem habitum, quo Sanctimoniales amiciuntur. Hoc a S. Ursula denominatur: & M. Jerosolymitani Ordinis Magistro, atque Ecclesiastico Cœnobiarchæ subest. Situm est prope SS. Petri & Pauli propugnaculum; unde amœnissimus in majorem portum prospectus: multaque prædia, redditusque possidet. Ei adjacet pulcherrima Ædicula, egregiis picturis ornata, & Ecclesiastica supellectile affatim instructa. Ejus sanctimoniales eadem magna candida cruce, qua Jerosolymitani Ordinis Magnates, insignitæ sunt: necnon in quibusdam sacris functionibus eodem longo Pallio, quo isti, utuntur. E læva hujusce Pallii parte bombycinum pendet vinculum, in quo assutæ cernuntur figuræ quædam Phrygio opere laboratæ, sacratissima Dominicæ Passionis mysteria graphice exprimentes.

Lipf. de Magnitud. Rom.c.11. §. XXVIII. Stupenda vero, ut ait Lipsius, *res est a longinquo derivatis aquarum per tubos, ac canales in fornicibus, per valles, per montes, per tot inæqualia, supra, infra terram*; sicut in urbem Vallettam a remotissimis fontibus aqua derivatur. Equidem hæc nedum per subterraneos coniculos, verum etiam opere arcuato per iter ulnarum 7478. immodicis sumptibus in hanc urbem ducta fuit Anno Ær. Vulg. 1615. sub auspiciis sæpe laudati M. Magistri de Wignancourt. Prope hujusce urbis mœnia cernitur munimentum Florianæ appellatione nuncupatum: intra quod nuperrime constructum est novum suburbium, ab Eminentissimi Principis feliciter regnantis cognomine *Vilbena* dictum: elegantibus ædificiis, spatiosis semitis, pla-

plateaque satis ampla ornatum ; in cujus meditullio Fons e Melitensi marmore affabre elaboratus cristallinas dulcesque lymphas in amplum cratera fistulis effundit. In eo ædificatur Templum in Deiparæ, ac S. Publii Martyris, Melitæ Principis, primique Præsulis honorem Deo consecrandum : eritque Parochiæ vice ipsius Suburbii accolis. Sed transeamus ad reliquas duas Melitæ civitates.

§. XXIX. Contra terræ linguam, in qua diximus situm esse vetustum S. Angeli Castellum, eique adjacentem Victoriosam urbem, in mare protenditur Cherronesus, super quem constructa est S. Michaelis arx, interiusque urbs *Senglea* a sui conditoris Fr. Claudii *de Sengle* cognomine nuncupata, quæ antea ob loci situm *Insula* audiebat. Cherronesum hunc esse illum, cujus meminit Ptolemæus, quidam credidere; sed allucinati sunt: nam peninsula a Ptolemæo memorata, ut animadvertit Cluverius, ab eodem ponitur in Occidentali Melitæ parte, ac est *ea extima Insulæ pars in Occasum Solis æstivi prospectans : quam amniculus septentriones versus efficit peninsulam*. Hæc urbs ambitu suo milliare cum dimidio præter propter complectitur: pulchris ædibus, ac Templis decoratur; multisque frequentatur accolis, qui fere omnes vel nautas agunt, vel mercaturam exercent: qua Libonotum spectat, altis, validisque mœnibus munita est; qua vero Occasum Solstitialem, prædicta Arce tutatur. Sese adeo strenue ipsa gessit in Turcas sub Solimano Melitam obsidentes, ut *Invicta* audierit: ejusque incolæ ab indictionis onere, quam quotannis M. Magistro pendere solebant, Sacri, quod vocant, Concilii status decreto fuerint absoluti. Ista civitas, ac Victoriosa, sese invicem spectantes, satis amplo maris canali, ipsarum litora variis ædificiis exornata interlabente, gratissimam duplicis theatri speciem exhibent. Hujusce canalis, seu sinus ostium magna ferrea catena, eaque expansa, & ab capitibus firmata obseratur, (*a*) si quis hostium adproperantium rumor increbescat.

Cluver. lib. 2. Sic.antiq. cap. 16.

§. XXX. In intimo ejusdem sinus litore, juxta quod sta-

(a) Mos iste claudendi catenis portus est perantiquus: quippe ait Frontinus *lib.1. Strat. Cn. Duellius CS. in portu Syracusano, quem temere intraverat, objecta ad ingressum catena clausus, universos in puppim retulit milites*. Nec tantum catenis, sed & ligneis septis portus obserare veteres consueverunt; unde portus Latinis *claustra* dicta sunt, ut animadvertit Joh. Schefferus *lib. 3. de milit. nav. vet. cap. 4.*

stationem faciunt bellicæ naves, ab Orientali latere sese objicit conspicua urbs, a vocibus *Bir-Mula*, quæ *puteum Domini* sonant, denominata. Johannis Francisci Abelæ ævo lares 642. & incolas 2778. complectebatur: in præsentiarum autem multo majori tum domorum, cum incolarum numero scatet. Equidem in ea forum est, in quo veneunt ferme quæcumque esui apta sunt, itaut cum ipso Vallettæ urbis foro esculentorum affluentia certet. Hinc est quod in ejus confiniis plura rusticana ædificia cernuntur, in queis non pauci aliarum urbium accolæ villicantur. Atque inter hanc urbem, & Victoriosam tot ædes nuper constructæ sunt, ut formaverint vicum, cui a S. Margarita nomen: hujus enim gloriosæ Virginis Fanum ibi visitur, contiguum monasterio, Petri Saliba, Melitensis Presbyteri, Sanctis moribus, Christianisque virtutibus ornatissimi, opera nuper condito: in quo plures castæ Puellæ non minus austeram, quam innocentem vitam transigunt. Huic proximum est amœnum Carmelitarum, ut vocant, Discalceatorum Cœnobium, nobili conjunctum Templo, quod in Seraphicæ D. Teresiæ honorem Deo dicatum est. Urbs ista peramplo cingitur munimento, a M. Magistri Fr. Nicolai Cotoner, ejus conditoris nomine, *Cotonera* dicto: quod vero absolutum haud est, multique militis ad sui propugnationem indiget: nempe adeo vastum id est, ut omnes Insulæ pecudes, agricolasque capere posset, si quando ipsam hostes obsiderent. Quocirca quidam noster Poeta hoc lusit epigrammate:

Jo: Francisc. Bonamicus in Laur. Cotoner.

Concita Bosphorei si quando littore Tracis,
Pressisset nostrum dira procella solum;
Pastores, pecudesque simul, durosque colonos
Uno mersisset gurgite Parca ferox.
At postquam, Princeps, Cotoneræ mœnia pandis,
Perfugium Pastor, Grex, & Arator habet.
O! quem Te dicam! vel quo jam nomine signem!
Tu Patriæ esto Pater: Tu novus esto Noe.

In præsentiarum autem in eodem S. Margaritæ colle, ad majus subjacentium portuum tutamen, ædificare pergunt Arcem, a Cardinalis Florentiolæ, qui ejus graphidem instituerat, nomine dictam. Cujus quidem ædificatio fuit deinde intermissa; quum nempe M.M. Cotoner jam descriptum munimentum construere occepisset. Nunc vero ipsa

pra-

perficitur juxta deformationem Equitis de Tigny, Machinatoris Regis Christianissimi, a Domino de Montaigut, Hispaniarum Monarchæ machinarum inventore, adprobatam.

§. XXXI. Descriptis Melitæ urbibus, ad ejusdem oppida, pagosque nostra converti debet oratio. Hieronymus Alexandrinus apud Johannem Blaeu XLV. pagos in hac Insula recognoscit. Quintinus XL. numerat, Jacobus Bosius præter propter XL. Abela XXXVII. aliique LX. recensent. Neque autem miretur meus Lector, quod adeo inter se discrepent prælaudati Scriptores: nam eorum alter oppida dumtaxat ævo suo existentia connumerat; alter quoque semidiruta, alter & prorsus diruta adnectit; alter nedum ea omnia, sed etiam quosdam verius vicos quam pagos complectitur. Verumenimvero nostro ævo digniora, incolisque frequentatiora oppida & pagi, quorum singula a proprio Parocho diriguntur, XXII. sunt: reliqua vero vel inhabitata, vel temporum injuria destructa, vel sunt eorum vici, & sua proximi oppidi seu pagi Parochia comprehenduntur. Singulorum ferme pagorum accolæ peculiari loquuntur dialecto, seu verius pronunciationis accentu, quo facile inter se distinguuntur. Quædam oppida quingentis circiter laribus, & quatuor millibus accolis scatent: ut sunt, id quod ab oleis, quarum erat feracissimum, nomen (a) ducit; & aliud quod Johanni Blaeu, secundum indigenarum vocabulum, *Cormium* dicitur, hodieque *Casal-Fornajo*, eo quod inibi sit magna pistorum copia. In singulis nostris pagis visuntur plura Templa, quorum nonnulla adeo magnifica atque ampla sunt, ut Advenas, habito loci respectu, admiratione compleant. Præ ceteris oppidis duo speciatim mentione digna sunt: unum quod a puteo frigido *Bir-carcara* denominatur, & Ecclesia, quam vocant, *Collegiata*, sub antiquo S. Helena titulo erecta, insignitur. In ea XII. *Canonici* una cum *Præposito*, quæ dignitas est, Divina celebrant officia. In præsentiarum autem ab Oppidanis construitur sub eodem titulo nova Basilica, quæ magnitudine omnibus hujusce Insulæ Ecclesiis antecellet. Hoc oppidum nimis luculento commendat encomio S. Rota Romana coram Carrillo. Alterum *Nassar* Indigenis dicitur, quod in eminenti, amœnoque loco situm est. Heic in

In Recent. part. 7. decis. 257.

(a) Indigenis *Zebbug*.

in quadam turri, e qua Occasum & Septemtriones versus gratissimus est prospectus, residet Eques ducem agens DCCC circiter militum, qui hujus oppidi militiam constituunt. Ipsius Incolæ gloriantur, sese esse antiquiores Melitæ Christicolas, a S. Paulo sacris expiatos laticibus: nec futilem rationem subjiciunt, cur ita sentiant, affirmentque; nempe ostendunt sese esse viciniores sinui, in quem naufragus enatavit Apostolus, vocemque *Nassar*, qua oppidum indigitant, vernacula lingua Christianos indicantem (*Nassara* enim idem atque Christicolas sonat) sibi per antonomasiam tribui asserunt, propterea quod ipsi fuerint primi ad Christi fidem amplectendam. Et sane ejusdem Oppidi incolas fuisse *Barbaros* illos, quorum meminit D. Lucas, cum auctoritatibus, tum rationibus *in dissert. ultima* demonstrabo.

§. XXXII. Circum hæc oppida pagosque agri, & pomaria fertilissima cernuntur: siquidem in ipsis *biferæ*, ut fatetur Quintinus, *arbores, binæ sæpe messes: demesso enim hordeo, mox cotonum succedit, vel hordeum cotono; adeo terra non cessat parere: idque si sit aptum solum, magna fœcunditate. Ex modio siquidem sexdecim, & plures nonnumquam modii redduntur: ordinarium autem ut cum decimo, aut duodecimo fœnore totius Insulæ campi fundant*. Mihi vero ex modio vigintiquatuor circiter modios reddi nonnumquam contigit: sed sæpius evenit quod asserit Quintinus, secundum minorem aut majorem agrorum fertilitatem. Melitense autem gossypium, aut Xilynum, seu *cotonum* est optimum, & quidem excellentius, quam Africum, vel Hispaniense: siquidem est exile, molle, & candidissimum. Proveniunt quoque in nostris campis duo cumini genera: quorum unum *acre* dicitur, & medicinis, tincturisque aptum est; alterum per omnia refert anethum, anisumque, condimentis usitatum: sativum est utrumque, gracilique solo gaudet, ab exteris mercatoribus valde expetitum; unde Indigenis immodicum provenit emolumentum. Nascuntur heic etiam serpyllum, cythisus, thymus, variæ olentes herbæ, salubresque, plurima leguminum genera, fructusque ferme omnes, quos fert Italum Solum, sed præstantiores, magisque exquisiti saporis: præsertim mala medica, persica, citrea, pyra, ficus, atque uvæ prædurae tunicæ, & acinorum magnitudine pruna æquantes; ex quibus generosus exprimitur liquor; tametsi parum vini conficitur:

quum

quum enim ipsæ sint sapidissimæ, ad esum divenduntur.

§. XXXIII. Et quod mirum est, brumali tempore virent omnia, florent arbores, herbæque mediis e saxis viridantes erumpunt, & licet per totam æstatem solaribus ardoribus pene exurantur, tamen roscidis noctibus, quæ illis pluviarum vice sunt, refrigescunt ac humectantur. Quædam vero pomaria, hortique perennium aquarum rivis irrigantur. Fontium enim tantus heic habetur numerus, ut omissis minoribus, LXXX. insigniores recenseat Abela. Abel. lib. 1. Quod sane admiratione dignum putabis, si hujus Insulæ hu- not. 12. milem situm, parvumque ambitum perpendas. Tametsi æstate fervescente tenues fontani latices fere omnes deficiunt: haud vero desunt capaces cisternæ, in quibus aquæ dulces adservantur. Melitenses quoque flores præstantissimi sunt, pergratique odoris, & maxime rosæ, quibus fartos pulvinos in deliciis habebat antiquitas, ut ex Tullii actione V. in Verr. perspicitur. Quamobrem in hac Insula fiunt suavissima mella: & olim tanta erat apum copia, quæ in ipsius antris, caveisque mellificabant, ut ex lapidum scissuris mellei quasi rivuli exilire viderentur. Revera vallem habemus, ab immemorabili ætate Indigenis dictam *Viedelbasel*, idest *mellis torrentem*, seu *vallem per quam mellis torrens* dilabitur; propterea quod in eam ex imminentibus colliculis, seu rupibus copiosum mel defluebat. In quo loco visitur ædicula in D. Pauli primi Solitarii honorem Deo dicata: ex cujus caute guttatim defluit aqua saluberrima, ægrotisque summopere expetita.

§. XXXIV. Alit etiam hæc Insula generosos equos bello utiles, corpore elegantes: cursuque velocissimos, adeout ab exteris nationibus nimis expetantur. Necnon heic olim gignebantur pulcherrimi Catelli ad hominum delicias, ut auctor est Strabo; quamquam Adversarius noster eos Meltæ suæ vendicare conetur, Callimachum advocans, quem Plinius, & quidam Neoterici sequuntur. Nimirum is ejus est mos, ut Auctores sibi astipulantes facile lubenterque anteferat iis qui Strab. lib. 6. sibi refragentur, quamvis magis veridici gravesque hi sint. At ipse majori in pretio habere deberet Strabonis, quem & multi cordati Scriptores amplectuntur, quam Callimachi auctoritatem. Quandoquidem hic falsa scribere consuevit: nimirum præter alias reprehensiones, quibus apud ipsum Strabonem ob-

Apollodor. ap.Strab.lib. 7.

noxius is est, venia eum minime dignatur Apollodorus; propterea quod Grammaticum se professus, Gaudum tamen Calypsus insulam faciat, & de Corcyra Scheriam. Si ergo res adeo celebres, uti erat Nymphæ illius sedes, ipse ignoravit; quid mirum si idem nesciverit, utra Melita pusillos illos catulos produceret? Hujusmodi autem errores numquam admisit Strabo, qui emunctæ naris viris, Petro Victorio, Delrio, Rhodigino, Casaubono dicitur *gravis*, *diligentissimus Scriptor*, *magnus Auctor*: necnon teste Lipsio, *pleraque refert oculata fide*. Ceterum nos hanc Meletæ gloriolam ultro gratisque concedimus: suis ipsa sibi placeat bestiolis; dummodo *Naufragum Paulum*, quo nos insignimur ac jure merito gloriamur, sibi adsciscere non audeat.

Victor. var. lect.l.13.c.3. Delrius ad Solin. Polyhist. cap.41. Rhodig.lib. 21.c.25. Casaub. ad Matth.c.11. Lips.ad Tacit.Ann. 11. cap.60.

§. XXXV. Nascuntur heic quoque plurima altilia, quorum nonnulla hinc in Italiam deferuntur, ut sunt Gallinæ quas vocant Pharaonis, aliæque ab Italis diversæ: necnon cuniculi, lepores, oves, capræ, boves, aliaque jumenta magnis sarcinis ferendis utilia. Neque desiderantur varia volatilium genera, quibus insidias moliantur aucupio ac venationi dediti: statis enim temporibus captantur ficedulæ, turdi, alaudæ, coturnices, turtures, perdices, attagines, scolopaces majores, minoresque, ac innumeræ aliæ volucres esui jucundissimæ.

§. XXXVI. Mare autem hanc Insulam circumfluens omni piscium ac testaceorum genere scatet: heic siquidem capiuntur immodici Synodontes, pingues orphi, eximii phagri, ingentes laucisci, præstantes labraces, soleæ, barbi, & regalia munera scari; necnon Xiphiæ, cordylæ, rubentes locustæ, cognatique elephantes, &, ne multus sim, ferme quotquot piscium genera, sive hamo, sive retibus, seu tridente capi assolent. Quin etiam petræ ipsæ marinis aquis fœcundate cochleas, donaces, lepades, conchas echinatas, ostrea, tellinas, aulos, pholades, melænides, phereæcides, & alia id genus producunt. Corallum quoque in hoc mari provenit: neque minor salis copia fit in ipsius litoribus, quas vulgo *Salinas* appellant.

§. XXXVII. Nostra Insula C. mille accolis scatere creditur, comprehensis multis exteris, magnoque mancipiorum & infantium numero: quamvis Jacobi Bosii ævo haud adeo incolis erat frequens. Urbi rerum Dominæ antiquitate præcellit:

cellit: nempe ipsa, ut scite animadvertit Quintinus, *florebat Regum, Tyrannorumque amicitiis, saeculis aliquot ante exaedificata*, quam illa condita esset. In hac Insula numerantur CCLI. Templa, comprehensis XXXIII. *Parochiis*; quorum X. in D. Pauli Protoparentis nostri honorem, praeter sacram ejusdem Cryptam, Deo dicata a Majoribus sunt. Quinimo cuncta Insulae Templa, Quintini aetate, eidem S. Apostolo erant nuncupata: en illius verba: *Divo Paulo consecrata est Melita, quem quondam natio illa Deum credidit, cujus mira quaedam tota Insula privatim ac publice religio est. Augustius in ea Templum, ubi nunc Episcopi sedes, Paulo dicatum est, & tota in ea Insula sacella*. Religiosorum autem Ordinum Coenobia XII. sunt, praeter *Collegium Soc. Jesu*; atque alteram Capuccinorum, ut vocant, aedem, quae brevi construetur, propter arcem Cotoneriam juxta portum quem vocant Anglorum. Sacrarum Virgiuum monasteria VI. Publica Nosocomia IV. queis nuperrime additum est aliud in quod recipiuntur mendici, atque inopes, qui viribus impotentiores quum sint, victum sibi comparare non valent, unde *Invalidorum Receptaculum* dicitur. Sunt & alia V. Loca Pia, quae *conservatoria* vocant, in quibus honeste pauperesque Puellae educantur, variaque muliebria perdiscunt, donec nubant, impertita sibi dote a quorumdam piorum legatorum Administratoribus. Horum tria, ut supra ajebam, nuperrime coacta sunt in amplissimum novum aedificium, extra Vallettam urbem situm. Necnon in hac urbe visuntur aedes in quas mulieres ex turpi ad honestam piamque vitam conversae recipiuntur. Praetereo plurimas sacras aediculas, quae *Oratoria* vulgo dicuntur, singulis ferme Coenobiis, atque *Parochialibus* Ecclesiis conjuncta, in queis pietatem ac religionem excolunt varii proborum hominum coetus (*sodalitates* appellantur) Divinorum mysteriorum, aut Coelicolarum, quibus addicti sunt, nominibus insigniti.

§. XXXVIII. Postquam ultrices magni Cataclysmi aquae terram inundare abstitissent, priores Melitam habitarunt Gygantes, sive Cyclopes, ut rite conjicit Abela. Deinde ipsam incoluere Phaeaces; quos paulo ante Iliacam expeditionem expulere Phoenices, hanc Insulam una cum maritima Trinacriae ora occupantes, ut affirmat Cluverius Thucydidem, Diodorum, ac Scylacem allegans. Populi isti erant literis apprime instructi, remque Grammaticam a Judaeis edocti, qui

Mel Illustr. lib. 2. not. 1.

Cluver. Sic. antiq. lib. 1. cap. 16.

Possevin. Bibl. select. Tom. 1. lib. 1. c. 13. Genebrard. Chron. l. 1. ad ann. M. 2727. Lucan. 3. Pharf. Diodor. l. 12.

eam a sapientissimo Legislatore Moyse hauserunt, ut auctor est antiquissimus Eupolemus apud Possevinum, & Genebrardum. Illi postea Græcos erudivere grammaticis institutionibus: quamobrem cecinit Lucanus:

. . . . Phœnices primi (si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

Neque minus in re nautica ipsi præstabant: nempe magno navigiorum numero, teste Diodoro, pollebant, ac mira navigandi peritia a majoribus suis accepta, assiduoque usu exculta, celebrabantur: atque, ut ait Callimachus, suum cursum tenebant Ursæ minoris stellis a Thalete Milesio, qui eam invenit, notatis. Quid ergo mirum, si Melitenses ab iis oriundi adeo in rebus nauticis excellunt? Quod autem Phœnices hanc Insulam incoluerint, nedum præcitatis auctoritatibus, sed etiam pluribus antiquis monumentis heic repertis comprobatur. Nos prætermissis iis quæ recenset Abela, de uno dumtaxat, huic Scriptori minime noto, pauca dicemus. Nempe Anno MDCCXXIX. in intimo portus majoris litore, quum hoc effoderetur, ut arbusta quædam ibi circumsererentur, detectum fuit quoddam balneolum, quod sub terram delitescebat. In hujus pavimento, ac parietibus emblemate vermiculato distinctis cernebantur quinque figuræ, nonnullos pisces, angues, draconesque exprimentes. Istud pueri, quorum effræni licentiæ patens erat, omnibus minutis tesserulis spoliavere. Hujusmodi vero opus Phœnicibus, antiquissimis Melitæ incolis tribuendum esse nemo eruditorum ambiget: siquidem ii similibus hieroglyphicis notis utebantur, earum peritia ab Ægyptiis majoribus suis educta, qui, ut ait Tacitus, *primi per figuras animalium sensus mentis effingebant.*

Appian. Alexand. de Bell. Pun. P. Petav. de doctr. Temp. lib. 12. Th. Fazel. de Reb. Sic. Dec. 1. lib. 1. c. 1. P. Onuphr.

§. XXXIX. Post Phœnices Græci Melitam occupavere, ac exinde in ipsa regnavit Battus, cui Carthaginenses successere, ante Hannibalis tempora, ut innuere videtur Appianus. Battus iste, Eusebio teste, condidit Cirenen Libycam urbem Anno ante Christum natum DCXXX. ut refert Petavius. Ab istius Principis regno primos Melitæ incolas recensere incipit Fazellus. *Melita (is inquit) principio rerum Batto regi, opibus, & hospitii fœdere cum Didone celebri, atque exinde Carthaginensibus paruit, cujus testes sunt lapideæ columnæ plures passim in ea obviæ, vetustis Carthaginensium chara-*

cteri-

Eteribus, Hebræis non dissimilibus insculptæ. Deinde ipsam prædati sunt Ætrusci, ideft Vulterrani, quibus trucidatis Melitenses sese iterum Afris dedidere, ut autor est Curtius Inghiramius apud Abelam. Postea ipsa æque ac Sicilia potiti sunt Romani, ut videre est apud Livium, & Jacobum Salianum; unde Melitenses Romanorum socii audiebant: deinde Imperatores Orientis, mox Gothi, denuo Græci, & tractu temporis Saraceni. Hi Siciliam occuparunt ab Anno reparatæ Salutis DCCCXX. vel DCCCXXVII. ut colligitur ex Chronicis Siculis primum a Carusio, deinde a clarissimis *Rerum Italicarum Scriptorum* Collectoribus in lucem editis. Melitam vero tenuere Anno DCCCLXX. XIII. Kal. Septemb. ut legitur in Chronico Saracenico-Siculo Cantabrigiensi supra citato. In statuendo autem tempore, quo Trinacriam a Saracenica Tyrannide vindicaverint inclyti Duces Robertus Guiscardus, & Rogerius ejus Frater, digladiantur inter se Rerum Sicularum Scriptores a prælaudatis Collectoribus divulgati. Quippe Fr. Conradus Dominicanus ait quod Anno MLVIII. ii Duces *transierunt in Siciliam, & debellaverunt Saracenos usque Syragusiam, & Traynam*. Chronicon Siciliæ Auctoris Anonymi *cap*. 6. habet, quod ipsi ad eamdem Insulam migraverint Anno MLX. a quo cœperunt subigere modo hanc, modo illam urbem, aut arcem; donec post XI. annos multo labore confectos Panormo potiti fuerint, Anno videlicet MLXXI. Cui Scriptori consentit Gaufredus Malaterra *Hist. Sic. lib*. 2. *cap*. 45. Idem legitur *in Nota* XI. *ad lib*. 3. *Poemat. hist.* Guilielmi Appuli *de Reb. Normann. gestis in Sicilia* &c. Tametsi Chronicon Northmannicum istius urbis recuperationem consignat in An. MLXXII. Alter Hieronymus in *brevi Historia Liberationis Messanæ a Saracenorum jugo*, antea vulgata a Cl. V. Stephano Baluzio, tradit eam urbem a Saracenica servitute exemtam fuisse Anno MLX. Fazellus autem asserit Saracenos a Rogerio Siciliæ Comite expulsos Anno MXC. habita forte ratione temporis, quo Neetini recuperatorum Siciliæ Populorum ultimi sese Comiti dediderunt. Nempe præcitatus Gaufredus *lib*. 4. *cap*. 15. ita loquitur: *Notenses videntes omnem Siciliam sub comite curvatam, seseque ulterius incassum resistere, consilio inter se habito, Comiti reconciliari utile ducunt. Denique de se ipsis egatos eligentes ad Comitem dirigunt, qui apud Melitum, ubi*

Mel. Illustr. lib. 2. not. 6.

Livius lib. 1. secund. bell. Pun. Jac. Salian. Ann. Eccl. Tom. 5.

Jo: Bapt. Caruf. in Bibl. Hist. Regn. Sicil. Collect. Rer. Ital. Scrip. Tom. 1. part. 2. & Tom. 10.

Tom. 1. part. 2. & Tom. 5. 6. & 10.

ubi tunc Comes morabatur, accedentes, pacem faciunt Anno Dominicæ Incarnationis 1090. *Februario mense*. Propterea Cl. V. Ludovicus Antonius Muratorius *in sua Præfatione* præmemoratis Siculis Chronicis præfixa, inter tot discrepantes sententias prudenter asserit, Siciliam fuisse *recuperatam Roberti Guiscardi, & Rogerii ejus fratris virtute post Annum* MLXXII. Neque minus controversum est tempus quo Melita fuerit a Saracenorum jugo liberata: id siquidem in Anno MLXXXVIII. consignat Couradus Panormitanus *in præallegata epistola*. Ad Annum MLXXXIX. trahunt Pirrus, & alii. Quibus tamen repugnant prælaudatus Malaterra, & Abbas Celesinus. Videlicet ille tradit, hanc Insulam Anno MXC. quo tempore cuidam Gayto erat mancipata, sese Comiti Rogerio dedidisse pacta annui tributi solutione. Alter autem affirmat, Regem Rogerium ejusdem Comitis filium, quum adolevisset, nempe circiter Annum MCCXII. præter alias Insulas hanc nostram invasisse. Relatu autem dignum est quod enarrat idem Malaterra, nempe tum temporis Christifideles captivos, gestantes cruces ex ligno vel arundine compositas, & proclamantes *Kyrie eleison* Comiti obviam ivisse, eique ut libertatis suæ vindici gratias submissis genibus retulisse. Qua de re heic viget Traditio, imo & monumentum: quippe locus ubi ii Christicolæ congregati fuere, usque in præsens ævum dicitur *Viedirrbum*, idest, *vallis Christianorum*. Saracenus vero qui tunc Insulæ dominabatur, valde senex fuisse dicendus, si erat ille Gaytus Maymonus Hispano-Saracenus, qui Anno MXXVII. XVI. Kal. Augusti *Pactas, & terram Syracusanam infra dies septem vastavit, prædavit, & incendit, utriusque sexus de hominibus partim occidit, & partim captivavit*, ut legitur *in Appendice ex Codice Marchionis Jarratanæ ad ultimum cap. lib.* 4. *Histor. Gaufredi Malaterræ penes eosdem Collectores Tom.* 5.

Tom. 1. part. 2.

Pirr. lib. 3. Sic sac. not. 7.

Alex. Celesin. de Reb. gest. Roger. Reg. lib. 1.

§. XL. Post Normannorum dominium Insula nostra iisdem, atque Trinacria, Regibus paruit, nempe Svevis, Gallis Tarraconensibus. Tandem Anno MDXXX. (*a*) a glorioso Im-

(a) Antagonista vero noster in meridie cæcutiens, *in suo Proœmio* §. 3. *not. a.* dictitat, Rhodios Equites in Melitam commigrasse Anno 1529. Quandoquidem non ante Annum 1530. hanc Insulam a Carolo V. fuisse ipsis donatam, unanimi consensu adseverant Rerum Jerosolymitani Ordinis Scri-

Imperatore Carolo V. fuit in feudum liberum perpetuum concessa inclytæ ac invictæ Jerosolymitanæ Militiæ e Rhodo amotæ: itaque merito in Hospitalis Ordinis Sedem evasit quæ tanta erga Paulum, sociosque naufragos hospitalitatis virtute enituit. Quum primum sacra ista Militia Melitæ urbem ingressa esset ejus M. Magistro cordi fuit referente Bosio, cognoscere omnes Indigenas nobiles, ac Primates, atque a venerandis Senioribus, quibus erat stipatus, varias accipere notitias de Insulæ rebus & antiquitate. (Jac. Bosius Part.3.lib.5.) Quod ei secundum animi sententiam contigit; nempe ipse inter illos nactus est quosdam apprime doctos, ac humanioribus literis excultos, qui eum de omnibus quæ scire optaverat, certiorem fecerunt: tantamque is cepit voluptatem, ut, licet illi prolixius disseruerint, nullo tamen tædio fuerit affectus. Plane Melitenses semper suos sibi Principes, ac Dominantes demeriti sunt: quinimo & exteros Regnantes sibi devinctos reddidere. Testis est Phalaris ille Agrigenti Tyrannus, qui humanissimas epistolas, a nostro Abela productas, ad ipsos conscripsit. (In Mel. illustr. lib. 2. Not. 4.) Hujusmodi benevolentiæ caussam ille ipse exprimit in Epistola ad Egestanos (*a*) exarata; in qua Melitensibus libertatem sese attulisse ait, propterea quod hi triremem ipsius, a Leontinis subversam, recuperare curaverint. Insulares vero nostri in hujus Principis honorem, gratique animi monumentum, Agrigenti nomine insignivere castellum quoddam in ea regione situm, quæ ab ipsa denominatione corrupta *el Gorghenti* Indigenis dicitur. Hujusce Castelli ruderum ante Abelam meminit Bonifacius. (Joseph.Bonfil. Hist. Par.1. lib 2.)

§. XLI. Melitensium idioma parum discrepat ab Africano, quod a vera lingua Arabica, cujus circum *Mecham* est usus, immodico discrimine distinguitur. Punicorum vete-

Scriptores, Abela ejusdem Ordinis Vice-Cancellarius, Jacobus Bosius, Bartholomæus de Puteo, Joh. Caravita, Andreas Minutulus, Baudoinus, Carolus Michallef, Hieronymus Marullus, Christianus ab Osterausen, Ferdinandus Beltramus, Eques de Naberat: necnon idem affirmant exteri Scriptores, Rocchus Pirrus, Eminentissimus Petra, Bernardus Justinianus, Hermandus, Crescentius, Joh. Hubner, Morerius, N. de Fer, Augustinus Paradisi, Fridericus de FronKemberg ... Sed anne omnes id asserentes heic allegem? Adversarius tamen allucinatus est forte legens Henricum Pantaleonem, qui ubi loquitur *de Possessione* hujus Insulæ a Rhodiis Equitibus impetrata, notatum habet in margine Annum 1529.

(a) Egesta Siciliæ urbs ab Ænea condita, & ab Acestis matre sic nominata; posteaque dicta Segesta: non longe a Drepano distans.

terum id esse creditur, a Phœnicibus acceptum; posteaque corruptum: nam etsi ipsos Avicennæ dictionem ea lingua expressam, & Hannonis illius Pœni, quem Plautus in Pœnulo suo loquentem introducit, intelligere, ac interpretari affirment Fazellus, & Joannes Blaeu; non omnia tamen eorum dicta ipsi percipiunt. Nimirum a variis populis, qui Melitam incoluere, varia acceperunt vocabula Melitenses, eorumque pronunciationem, & quandoque significatum variarunt. Exempli gratia *Gadira* (inquit Plinius) *Punica lingua septem significat*. Et Plinium, Solinum, Hesychium allegans Joh. ReisKius ait: *Gadira*, *Syriace* גדירא, *septum*, *vel septem denotat*. Melitensibus vero *Gbadira* cum aspiratione pronunciata parvam paludem sonat. In sacris literis legitur *Epheta*, idest *aperitor*; ipsi autem pronunciant *Ephtab*, *aperi*, *'nphetab*, *aperitor*. Ibi etiam scribitur *Thecel*; Melitenses vero dicunt *Tecbèl*, *Titchel*, quibus vocibus rei pondus significant. Neque aliam præter hanc linguam tenent Pagorum accolæ; Cives autem varia idiomata callent, & frequentius Italice loquuntur, dialecto tamen Siculæ non nimis absimili.

§. XLII. Si quid autem de Melitensium moribus animique dotibus; paucis accipe: ipsi sunt. Religionem Christianam in primis colunt, ac Fidem a Naufrago Apostolo acceptam constantissime retinent, frugaliter vivunt, labores exantlant, ingenio pollent, bellica virtute præstant, in re Nautica excellunt, singulari industria florent, cum liberales, tum mechanicas artes laudabiliter excolunt, Advenas humanitate ac benevolentia prosequuntur, tumultus seditionesque abhorrent, firma corporis constitutione vigent, adeo ut macrobii audiant: nempe plerique centesimum ætatis annum attingunt, nonnulli excedunt: nec defuere qui CXX. aut CXXX. annos vixerint; faxitque Deus, ut omnes in æternum vivant.

§. XLIII. Exposita Melita insula Gaulos ipsi adjacens paucis adumbranda nobis videtur: siquidem Auctores pene omnes qui unius meminere, alterius quoque mentionem fecerunt; & quidem rite sapienterque: utraque enim iisdem moribus ac legibus vivit, uni eidem Principi mancipatur, unumque Pastorem cognoscit. Id nominis sortita ipsa est propterea, quod in pateræ modum formata sit: Gaulos enim poculum sonat. Apud Strabonem Γαῦδος: ubi Ca-

sau-

ſaubonus hæc adnotavit : *Mira varietas in hoc nomine apud Scriptores. Lucas in Actis* XXVII. 16. *videtur* Κλαύδην *appellare : & Athenæus* Κλαύδιον. *Diodorus* Γαῦλον. *Ptolem. Claudon, & in Cretico mari collocat, non Siculo, quod ex Actis, diſcimus melius eſſe : quamquam, ut lib.* 2. *p.* 114. *dictum eſt Siculo mari συνάπτει τὸ* Κρητικόν. Hæc Caſaubonus, qui ex duabus Inſulis unam facere videtur; quandoquidem alia eſt Cretica, & alia Sicula Gaulos; licet Creticum pelagus cum Sicilienſi confundatur. Gaufredus vero Malaterra eam *Golfani* nomine indigitat : tametſi in Codice MS. a Caruſio reperto in Collegio Panormitano pro *Golfani* habeatur *Golſa*. Vulgari vocabulo *Gozo* (unde hujuſmodi feudum *Marcheſato Goziano* appellavit Cæſar Campana) Indigenis autem *Ghaudeſc* dicitur : quæ quidem nomenclatio Arabibus, qui eam una cum Melita occuparunt, referri debet accepta. Et ſane, teſtante Cluverio, in eorum libris legitur *Gaudoſch*, & apud Geographum Nubienſem, vulgo Arabem Chriſtianum *Gaudeſc* habetur. Necnon ipſa, ſi Abrahamo Bzovio credimus, olim Junonis Sacrum audivit : verum ego autumo hujuſmodi appellatione inſigniri potius Melitam debuiſſe, in qua, ut ajebam, erat celeberrimum Junonis Templum. Eamdem quoque fuiſſe Calypſus Inſulam ab Homero celebratam putavit Callimachus, quem ſupra notavimus.

Strab. lib.6.

Gaufr. Malater. Hiſt. Sicul. l. 4. c. 16.

Cæſ. Campan. in vit. Philip. II. Part. 4.

Phil. Cluver. loc. ſupr. cit.

Abr. Bzov. in An. Eccl. Tom. ult. ad An. 1570. §. 10. n. 54.

§. XLIV. Inſula iſta ab occidua Melitæ ora, anguſtiore canali, quem *Freo* vocant, interfluente, V. M. P. diſtat. Ejus ambitus XXX. longitudo XII. latitudo VI. aut paullo plus, milliaria complectitur. Montuoſa eſt, ſeniſque collibus eminet, unde gratiſſimus in mare proſpectus : quapropter Silius Italicus cecinit : *Strato Gaulum ſpectabile ponto*. Variis propugnaculis munita eſt; quorum præcipuum præmemorato freto imminet, obverſum alteri propugnaculo in inſula Hephæſtia ſito. Hæc parva inſula vulgo dicitur *Comino*, Græce Ἡφαιςία, ideſt, ſi Latine reddatur, *Vulcania*, ut ait Cluverius : ipſa eſt ſegetum ferax, olimque ut prudenter conjicit Abela, incolis frequentabatur. In ea viſitur Ædicula in Deiparæ Virginis honorem Deo dicata : & fama eſt, olim fuiſſe ibi aliam in D. Nicolai honorem erectam. Sed revertamur ad Gaulum. Qua Meridiem, & qua Occidentem ſpectat, inacceſſis, horridiſque cautibus ea ſepta eſt, nonniſi duos ſinus habens, unum *Scilendi*, alterum *Duejra* nuncupatos : in reliquo ſuo circuitu ſinubus ſcatet, exſcenſionibus facilis.

§. XLV. In ea opidum eſt, ſive caſtellum, in quo reſidet Eques Jeroſolymitanus, Inſulæ Gubernatorem agens, una cum ſua Curia; necnon Magiſtratus ex Opidanis compoſitus, Annonæ proſpiciens. Id parvum quidem, ac vetuſtate pene confectum eſt; quippe ipſum eodem tempore, quo Melitæ antiquæ opidum, conditum fuiſſe tradunt: ſed non multo fortaſſe tempore interveniente ampliabitur, atque ita munietur, ut diuturnam hoſtium obſidionem ſtrenue ſuſtinere valeat. In ipſo viſitur Templum *Parochiale* magnifice conſtructum, in Deigenitricis in Cœlos aſſumptæ honorem Deo conſecratum: in quo alternis vicibus Divina celebrant officia quindecim Canonici, aliique Eccleſiaſtici. Templi Rector Archipresbyteri titulo decoratur, ac plerumque Pro-Vicarii, & Pro-Inquiſitoris muneribus fungitur. Intra hujus opidi portam vetuſtum marmor fuit repertum, cui inciſæ erant hæ notæ:

M. GALLIO (*) C. F. QUIR. RUFO. EQUO. PUBLICO. EXORNATO. A. DIVO. ANTONINO.
AUG. PIO. PLEBS. GAULITANA. EX ÆRE.
CONLATO. OB. MERITA. ET. IN. SOLACIUM.
GALLII. POSTUMI. PATRONI. MUNICIPII.
PATRIS EJUS. POSUIT . . . . . .
. . . . MATER.

Alia quoque monumenta latine inſcripta exhibent Abela & Gualterius, ex quibus liquet, iſtam Inſulam fuiſſe Municipium Romanum; & ſuffragiis, muneribus, honoribuſque iiſdem, queis Rom. Reſp. fungebatur, uſam fuiſſe: Duo autem a nemine adhuc relata proferam in Diſſert. XV.

§. XLVI. In amplo ejus ſuburbio ſunt duo Cœnobia laute conſtructa, ſuiſque Templis conjuncta; unum *Eremitarum* S. Auguſtini, alterum *Conventualium*, quos vocant, *Reformatorum*. Brevi autem conſtruetur tertium PP. quos vocant, Capuccinorum. Cernuntur quoque duo Noſocomia nuperrime condita, unum mulieribus, alterum viris

(*) *Vallio* legitur apud Abelam, & Gualterium. *Gallico* apud Fazellum. *Gallio* apud Quintinum & alios.

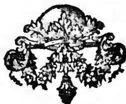
viris ægrotantibus curandis destinata. Sunt & in ea sex Pagi, totidem *Parochialibus* Ecclesiis instructi. Ejus agri non modo, ut ait Quintinus, Melitæis fertilitate non cedunt, sed etiam præcellunt, & Sicilienses æquant. Revera ex ipsa in Melitam assidue deducitur magna fructuum, herbarum, hordei, frumenti, gossypii, ac leguminum copia: unde non parvum emolumentum est Melitensibus, qui majori ex parte Gaulitana prædia possident. Neque minor ibi altilium, lactariorum, ovium, caprarum, vitulorum; atque avium affluentia. Inter alias volucres ex ea deferuntur Falcones, qui una cum aliis in Melita captis, quotannis à Jerosolymitano Ordine quibusdam Christianis Principibus tributi vice, vel honoris caussa mittuntur. Neque Melitensibus equis cedunt Gaulitani: nempe isti sunt elegantes, pedumque pernicitate præstant. Occiduæ istius Insulæ oræ adjacet exiguus scopulus, in quo provenit herba quædam fœniculo marino similis (vulgo fungus Melitensis, sed verius Gaulitanus) adeo celebrata, & Medicis commendata: quippe ea siccata & in pulverem redacta mira virtute pollet, ac optima est dysenteriæ, atque sanguineorum fluxuum medicina: ideoque omnibus ferme exteris nationibus summopere expetita.

§. XLVII. In tota Insula lares circiter 1800. numerantur; Accolæ vero 7000. aut paullo plus, minusve. Prisca tempestate Incolis erat frequentior, sed Anno 1551. ab immani Turcarum classe devastata fuit, senisque millibus accolis viduata; inter quos in servitutem redactæ fuerunt multæ nobiles familiæ, quæ tum temporis in ea florebant. Priores ejus Incolæ fuerunt Gygantes, ut rite conjicit Abela. Et ipsa Phœnicum colonia audivit, ut auctor est Diodorus, qui ejus finus plus æquo commendat. Postea Carthaginenses, Græcos, atque, ut paucis me expediam, eosdem, atque Melita, Dominantes cognovit. Istius Insulæ plures veteres Scriptores mentionem fecerunt, interque alios Callimachus, Strabo, Pomponius Mela, Plinius, Solinus, Ptolemæus, Silius Italicus, Procopius &c. Gaulitani, seu, ut Stephani verbo utar, Γαυλίτης, *Gaulites*, iisdem ferme dotibus ac moribus, queis Melitenses, ornati sunt; & in eo dumtaxat, calculo meo, interstinguuntur, quod his robustiores rudioresque sunt: quippe cœlo amœniore, ac salubriore fruuntur. Hinc est, quod Meli-

In Mel. illustr. lib. 1. not. 10.
Diodor. lib. 5.

Strab. l. 6.
Mela l. 2 c. 5.
Plin. l 3. c. 8.
Solin. c. 32.
Procop. Vandal. Rer. lib. 1. & alii.

tenſes, capitis ſeu ſtomachi morbo phthiſive affecti hanc Inſulam deportari ſolent, cujus benigna, jucundaque aeris temperatione plerumque convaleſcunt. Necnon ipſi Melitæos pietate ac religione in Deum, ejuſque Sanctiſſimam Genitricem, ac Sanctos, & maxime in D. Paulum, æmulantur: nempe in Inſula adeo parva non minus quam XXIII. Templa viſuntur; quorum unum in Gentium Doctoris honorem Deo conſecratum eſt, præter quatuor altaria, ſeu ſacella in aliis Eccleſiis eidem Apoſtolo nuncupata, Scilicet & iſti eum ut Protoparentem ſuum venerantur: ipſum enim in Melita concionantem, ut *in Diſſert. ult.* exponam, eorum Majores audierunt, ac proinde Chriſtianæ militiæ nomen ſuum dedere.

SE-

SERIES EPISCOPORUM MELITENSIUM.

§. I. NON abs re facturum me arbitror, si Episcoporum, qui ab Orthodoxæ Religionis incunabulis, Melitensi Ecclesiæ præfuere, illustrem seriem hisce dissertationibus præfigam. Quum enim faustissimo Pauli naufragio debeat Melita quod glorioso D. Publii Episcopatu fuerit decorata, & quod successu temporum usque in præsens ævum sacris Pastoribus nequaquam *(a)* caruerit; æquum omnino est, ut a nobis, de Paulo in hanc Insulam naufragio ejecto, Publioque humanissimo ejus hospite, primoque nostro Episcopo, dissertaturis, omnes alii Antistites istius successores, quorum memoria vivit, ordinatim recenseantur. Profecto hac ratione efficiemus, ut collati huic Insulæ Paulini beneficii magnitudo, ac perpetuitas magis magisque omnibus innotescat; simulque grati nostri animi testimonium quoddam exhibeatur. At o temporis injuriam! O bellorum exitia! Quot enim præclara Præsulum, qui Publio per quinque circiter secula successere, nomina, resque gestæ oblivione obruuntur, quæ adhuc viverent, nisi toties huic Insulæ feroces nationes vastitatem ac depopulationem intulissent! Quis enim compertum non habet, in hujusmodi eventibus, nedum Templa, domosque, sed etiam publica tabularia diripi, expilarique? Quamobrem D. Publii Successores usque ad Annum Ær. Vulg. DXC. præterire cogimur. Ab ista vero ætate usque ad Annum MCCCXX. eos proferemus, quibus oblivioni tenebras, quorumdam Scriptorum dili-

(a) Ita plane colligitur ex D. Gregorii M. epistola 62. *lib. 7. Reg.* ad Johannem Episcopum Syracusanum scripta de creando Melitensi Præsule; ubi ille ait, Melitam sine proprio Pastore esse non posse. Quod etiam experientia, ratioque nos docent: siquidem Melitensis Ecclesia longius ab aliis Ecclesiis distat, quam ut ab earum Præsulibus regi queat.

diligentia, effugere contigerit. Ab Anno autem MCCCXX. usque ad hæc nostra tempora hujusmodi seriem numquam interruptam exhibebimus. Sed ne laudem aliis debitam nobis mancipare velle videamur, libenter ingenueque fatemur, nos pleraque excerpsisse ab eruditissimis nostris concivibus, Hieronymo Manduca, & Joh. Francisco Abela, & a clarissimis Scriptoribus Thoma Fazello, Jacobo Bosio, Roccho Pirro, & Sebastiano Salelles. Et id tamen subjungere consentaneum est, nos eorum dictis, & animadversionibus nonnihil addere, præsertim Chronotaxin novissimorum Antistitum, qui post illorum ætatem floruerunt; nonnihil etiam in gratiam brevitatis detrahere: necnon ubi quis eorum allucinatus fuerit, sedulo animadvertere; & ubi inter se ipsi digladiantur, veriorem sententiam statuere. Quod quidem mihi majoris operæ laboritque fuit, quam si omnia e penu meo depromere debuissem: nihil enim est arduum magis, quam inter discrepantium opinionum commenta veritatem exspiscari.

D. Publius. §. II. Anno igitur Ær. Vulg. LIX. D. Publius, Princeps vir Melitensis, (a) Cydone Corinthio hospitalior, postquam humanissime Gentium Doctorem, ejusque comitatum naufragum hospitio susceperit; ab eodem Apostolo fuit rudimenta Fidei edoctus, sacris laticibus expiatus, posteaque consecratus Melitensis Ecclesiæ Episcopus. Deinde sub disciplina S. Trophimi, in hac Insula ægrotantis a Paulo relicti, adeo in Evangelica doctrina profecit, ut in Virum sane Apostolicum evaserit, postque aliquot annos, nempe circa An. LXVII. Magno Areopagita, Athenarum Episcopo, novarum Ecclesiarum curæ demandato, fuit ab eodem Apostolo ad florentissimum Atheniense Pontificium evectus. Quam Ecclesiam quum laudabiliter rexisset, glorioso vitam martyrio coronavit, imperante Trajano, si credimus Petro Halloix & Jacobo Syrmondo, vel ad summum, imperii Adrianæi initio, ut habent MS. Florarium, Baronius *ad An.* 125. & Jacobus Gualterius *in Tab. Chronogr. ad initium II. Sæculi*. Cunctis hisce assertionibus reclamat Adversator noster, sed minus recte, ut planum faciam *in Dissertationibus* XV. & XVI.

Halloix in Vit. S. Quadr. c. 3. Syrmond. in dissert. de duob Dionys. c. 8.

Sylvanus. §. III. In Anno CCCCVIII. Sylvanum quemdam Melitæ

(a) Cydon Corinthius adeo erat hospitalitate insignis, ut proverbio locum fecerit: Α' ἐι τῆς ὡ Κύδωνος Suidas apud Erasm. Roter. *in Adag. Epit.*

litæ Episcopum statuit Carolus Michallef, eruditus noster concivis *in Summa MS. Jurium Equitum Jerosolymitanorum Tom. 1. Lit. E.* qui scribebat circa Annum MDCLXXV. sed undenam id collegerit, missum facit. Circa Annum vero CCCCL. *(a)* Melitensem Ecclesiam moderabatur quidam Acacius, qui magno Chalcedonensi Concilio sub Leone I. contra Eutychen, & Dioscorum, celebrato, interfuit; si credimus Roccho Pirro *lib. 3. Sic. Sacr. Not. 7.* Hieronymo Manducæ *in sua Hist. MS. cap. 4.* Joh. Francisco Abelæ *lib. 3. not* 1. & Sebastiano Salelles *Tom. 1. Prolegom.* 10. Antagonista noster haud inficiatur hunc Acacium præmemoratæ Synodo intervenisse, ast ipsum Armeniacæ Melitenæ Antistitem, & quidem Metropolitem fuisse contendit. Verumtamen is toto cœlo aberrat: nimirum non advertit, quod eidem Concilio intervenerit verus *Melitenæ Civitatis Metropolis Armeniæ* Episcopus, nomine Constantinus, Κωνςαντῖνος Μελιτηνῆς, ut videre est apud Petrum Crabbe, Philippum Labbeum, aliosque Conciliorum Descriptores. Verumenimvero *unica Regnantes non capit aula duos*, nec una Cathedra duos Doctores. Neque minus ipse allucinatur, quum adseveret, quod nisi constaret assertionis suæ veritas; *Meletæ* potius quam Insulæ nostræ idem Episcopus esset adscribendus; nempe ipse causatur, quod in illa Insula fuerit *urbs Episcopatui idonea*, & Illyricum adsideat regioni, in qua Chalcedonense Concilium celebrabatur. Porro hæc ratio diobolaris est: siquidem eidem Synodo haud soli Illyrici, imo nec soli Europæi, sed & Asiatici, & Afri Præsules interfuere: etenim qui aliter confectus esset ingens DCXXX. Patrum numerus, quot illam Præsules celebrasse affirmant Marcellinus, Liberatus, Photius, omnesque pene Scriptores, ut refert Odoricus Rinaldus? Inter tot longinquarum regionum Antistites cur intervenire non poterat Melitensis Ecclesiarcha? Præsertim quod eidem Concilio interfuerint Præsules quarumdam Libycarum urbium Melitæ proximarum, quæ longius, quam nostra Insula, a Calcedone sejunguntur. Ex eo autem, quod

Acacius.

Inspect. 1. Diatr. 1. §. 12. not. a.

Crabbe to. 1. Act. 1. Concil. Chalced. Labbeus 1. 4 ubi de eod. Concil.

Odor. Rinald. in Annal. Eccl. ad An. 451.

(a) Concilium Chalcedonense ad Annum 450 refert Sebastianus Salelles; Abela autem ad Annum 451. utrisque tamen assertio vera est: primus enim respexit initium, alter vero finem istius Concilii, quod Anno 450. inchoatum, Anno sequenti fuit terminatum, ut videre est apud Franciscum Longum, aliosque Conciliorum Scriptores.

quod *Meleta* urbem habuerit Episcopatui idoneam, minus recte infertur, quod revera fuerit Episcopatu decorata. Quinimo ratio suadet, ipsam proprium Pastorem neutiquam habuisse: nempe eo numquam indiguit, quum ab Epidauri Episcopo regi facile potuerit, ut in præsentiarum regitur: nimirum illa, teste Antonino, non amplius ab Epidauro distat quam stadia CC. ideft milliaria XXV. vel XX. dumtaxat, ut asserit Cluverius: quamquam noster Adversarius, ubique veritatem impugnans, adseveret, *eam Insulam sexagenis amplius milliaribus a portu, & Colonia Epidauritana recedere*. Missam modo facio aliam fortiorem rationem, quam aptius proferam *in Dissertationibus VIII.* & XV. Nunc mihi sat est subjungere quod Scriptorum nemo unquam tradiderit, illam proprium habuisse Pastorem: quinimo Aubertus Miræus, qui singulos universi terrarum orbis Episcopatus recenset; nec verbum quidem facit de Melitusæo Episcopatu. Nostra vero Insula propriis semper Præsulibus obtemperavit; nec enim *tam lato*, ut Tullii verbis utar, *ab Sicilia mari, periculosoque disjuncta* propria Antistite carere potuit, ut Magni Gregorii auctoritate supra statuebam.

Anton. Itiner.

Cluver. Sicil. antiq. l. l.2.c.16.Insp. 1. Diatr. 1. §. 7.

§. IV. Si propositum esset mihi tantummodo Adversarii errores refellere, nostræque Insulæ laudes quomodolibet conciliare; hucusque dicta de Acacio sufficerent: verumtamen quum nihil mihi sit antiquius, quam Veritatis studium, ingenue fateor, nedum Antilegontem nostrum, sed etiam Pirrum una cum Abela, Manduca, Salelles, aliisque nostris Scriptoribus fuisse in hac re allucinatos. Etenim multo ante Chalcedonense Concilium Acacius iste obiit, ut ex Ephesinæ Synodi actis insertis *monumentis Calcedon. Concil. Act* 1. colligitur: siquidem ibi hæc leguntur: *Omne autem suum tempus hoc pio labore consumpsit* (Cyrillus Archiepiscopus Alexandrinus) *ut seipsum interpretaretur, suamque intentionem ostenderet, & palam omnibus faceret per ea quæ scripsit ad beatæ & sanctæ memoriæ quondam Episcopos Acacium Melitenæ, & Valerianum Iconii, & Succensum Diocæsareæ Isauriæ provinciæ, quomodo oportet intelligi & nuper lectas epistolas, & cultum Adventus Salvatoris nostri*. Quum igitur celebraretur ista Synodus, jamdudum e vivis excesserat Acacius, qui ibi memoratur, non vero subscribitur, ut illi perperam credidere; quum illius Præsulis locum

cum impleret prælaudatus Constantinus, in iis actis, ut supra exponebam, subscriptus.

§. V. Neque heic finis errorum: nempe iidem Scriptores consignant in Anno DI. Melitensem Constantini Episcopatum, qui VI. Synodo Romanæ, de invasoribus rerum Ecclesiasticarum sub Symmacho PP. habitæ, intervenit. Præ cæteris Pirrus intrepide inquit: *hunc esse nostrum certum est*. Mihi autem incertum, imo incertissimum videtur: quippe dubito hunc Constantinum fuisse Melitenæ Armeniacæ Metropolitam, & quidem eumdem atque illum in §. antecedenti memoratum. Dubitationem vero mihi afferunt hæ tres animadversiones. I. Quod ipse in ea Synodo non *Melitensem*, sed *Melitenensem Episcopum* sese subsignaverit, ut videre est apud Petrum Crabbe, aliosque Conciliorum Collectores; licet apud Labbeum & Cossartium mendose legatur *Melitanensis*. II. In eadem Rom. Synodo inveniuntur subscripti complures Orientales Episcopi (a) qui, quum ea celebraretur, procul dubio vita recesserant: siquidem ante annos LIII. Chalcedonensi Concilio interfuerant: ideoque non minus istius Constantini, qui una cum ipsis eidem magno Concilio intervenerat, quam ipsorum Præsulum nomina illuc temere irrepsisse censenda sunt. III. Inter alia Patrum nomina in illa Romana Synodo subsignata legitur hoc: *Cerentius Siculus*: quod vitiatum esse vel ex eo evincitur, quod tum temporis in Sicilia non unus totius Insulæ, sed plureis plurium ejus urbium erant Episcopi, quorum nusquisque propria Sedis suæ nomenclatione indigitabatur: ut in ipsa Rom. Synodo subsignati sunt *Severinus Tyndaritanus*, *Rogatus Taurominitanus*, *Probus Camarinensis*, *Eucarpus Messanensis &c.* In Concilio autem Chalcedonensi subscriptus legitur *Gerontius Seleuciæ*; atque istius nomen in ea Rom. Synodo mendose conversum est in illud *Cerentii Siciliæ*, ut Græca & Latina exemplaria conferenti constare poterit. Ita & Aristomachus illic subsignatur, *Coloniæ*, heic vero *Colaciensis*, seu *Chologensis* Episcopus. Haud aliter Constantinus illic *Melitenæ*, heic *Melitanensis* Antistes dicitur, interque hujus Romanæ Synodi Patres perperam intruditur.

(a) Apud Petrum Crabbe, Labbeum & Cossartium XXV. Patres numeravi, qui cum in Chalcedonensi Concilio, tum in sexta Rom. Synodo reperiuntur subscripti.

§. VI. Circa Annum DXC. vere Melitensis Episcopus audiebat Lucillus ille, cui Magnus Gregorius ob quosdam ejus excessus hujusmodi dignitatem abrogavit. De istius autem Præsulis criminibus nonnulla attingam in *Dissert.* 20. Si quis vero plura desideret, consulat D. Gregorii epistolas 62. *lib.* 1. & 1. *lib.* 8. ubi Sanctus iste Pontifex enucleate illum appellat *Episcopum Insulæ Melitensis*.

Lucillus.

§. VII. Anno DXCIX. In Lucilli locum suffectus est Trajanus, vir nobilissimus ex Pannonia Interamnia, & Riparensi, seu Valeria, Monachus Benedictinus, qui a Clero Populoque Melitensi fuit in Episcopum delectus, quum Syracusani Monasterii, S. Luciæ nomine insigniti, Abbatem ageret. Hunc Præsulem *bonæ mentis virum* appellat D. Gregorius, qui eidem permisit, ut ex præmemorato Monasterio quatuor, aut quinque monachos secum in hanc Insulam deduceret, ne suorum conversatione privatus, interque alienigenas degens, mœrore afficeretur. Ipsum Siciliæ Episcopis adnumerat idem S. Pontifex scilicet, ut hinc colligit Pirrus, *Melita insula Siciliæ dicitur*.

Trajanus. D. Gregor. epist.63. lib. 4. Epist.22 lib. 11.

§. VIII. Anno DCCCLXIX. in Melitensi Cathedra sedebat quidam Manas, qui Synodo Constantinopolitanæ IV. inter Oecumenica Concilia VIII. & novissime Synodorum in Oriente celebratarum, interfuit; in qua pertractatum fuit de Ignatii abdicatione, & Photii substitutione, ac de SS. Imaginum cultu. Hujusce Episcopi quoque meminit celebris illa Theodosii Monachi ad Leonem Archidiaconum epistola, de Syracusarum expugnatione, græce conscripta, quæ, ut ante annos circiter CX. asseruit *(a)* noster Manduca, servabatur in Græca Bibliotheca Monachorum S. Basilii, Cœnobii Messanensis S. Salvatoris nomine insigniti: posteaque fuit latine reddita a quodam Josaphat ejusdem Ordinis Monacho, quem Abela Azzalum Spartanum appellat. Neque aliter sentiet qui temporum rationem habeat, in queis fuerit celebratum illud Concilium, in cujus *Act.* 1. & 4. subscriptus est noster Manas, & in queis Melitæ, & Syracusarum expugnatio Saracenica obtige-

Manas. Hier. Manduc.hist.MS. D. Publii c. 4. Melit. illustr.lib. 3.not. 1.

(a) Ejus epistolæ fragmentum edidit Albertus Piccolus *de antiq. Jur Eccl. Sicul. Part.* 2. *c.*20. integram eam divulgavit Rocch. Pirius *in not.* 2. *Eccl. Syracus.* & Octavius Cajetanus *tom.* 2. *SS. Sicul. r.* ut refert Joh. Bapt. Carusius *in brevi notitia* eidem Epistolæ præfixa, quæ legitur quoque apud multos Collectores *Script. Rer. Ital.* *Tom.* 1. *part.* 2.

tigerit: quidpe hanc paullo post Annum DCCCLXIX. evenisse comperiet; siquidem, ut in *Melitæ Descript.* §. 1. exponebam, Melita a Saracenis capta fuit Anno DCCCLXX. Syracusæ vero fuerunt ab ipsis expugnatæ Anno Christi DCCCLXXVIII. quippe in Chronico Siculo extracto ex codice Arabico Cantabrigiensi, edito a Joh. Bapt. Caruso, leguntur hæc: *Anno* (a) *6386. captæ sunt Syracusæ vigesimo primo Mensis Maji, feria quarta*; licet eas haud ante Annum DCCCLXXX. excisas fuisse contendit Octavius Cajetanus. Hac ratione evanescit difficultas Abelæ, qui sequens Marmolium, aliosque Scriptores asserentes Melitam fuisse a Saracenis captam ab Anno DCCCXX. vel DCCCXXII. Syracusas vero Anno DCCCLXXVIII. miratur quod Pirrus affirmarit, hunc Manam fuisse ultimum Melitæ Episcopum ante Saracenicum Dominium: unde ille infert, eidem Antistiti tribuendos esse ferme LX. Præsulatus annos, nisi ei, ut ille opinatur, post Saracenorum occupationem aliquis alter Episcopus præcesserit. Sed recte Pirrus: namque expugnata Melita Anno DCCCLXX. potuit Manas esse novissimus hujus Insulæ Episcopus ante Agarenorum Dominium; & Anno DCCCLXXVIII. una cum Syracusano Antistite in carcerem trudi Panormitanum. Sed & nos aliquot Teodosianæ epistolæ verba producamus. *Erant autem nobiscum inclusi* (in Panormitano carcere, seu verius lacu) *& colloquentes Æthiopes, Tarsenses, Arabes, Hebræi, Longobardi, & nostri Christiani vi adducti e diversis Provinciis & regionibus. in quibus erat etiam Sanctissimus Episcopus Melitæ, utrisque pedibus catenis ligatus. Duo Pontifices* (Melitensis scilicet, ac Syracusius nomine Sophronius) *invicem Sancto osculo osculati, cum aliquantulum flerent hujusmodi infortunium, Dominoque gratias agerent propter ea, quæ sibi acciderant, philosophico sermone calamitatem superarunt.*

Joh. Bapt. Caruf. Tom. 1. Bibl. Hist. Sic

Oct. Cajetan. Tom. 2. SS. Siculor.

Ludov. Marmol. ap. Abel. l 3. not. 1.

Supra expositam Abelæ difficultatem fortassis attendens Sebastianus Salelles, post prælaudatum Manam, consignat in Anno DCCCLXXVIII. quemdam Melitensem Episcopum ignoti nominis, sed præclaræ Sanctimoniæ, quem captis Syracusis a Saracenis fuisse vinculis adstrictum, & in Panormitanum carcerem adductum adseverat, allegatque

(a) In quem incidit Annus Christianus 878. secundum computum Siculorum a nobis alias expositum.

fupra memoratum MS. Monachorum S. Bafilii. Verumtamen fieri, ut vidimus, potuit, ut Præful ifte a Saracenis vinctus idem fuerit atque fupralaudatus Manas, qui circiter VIII. annos ante Syracufanum excidium Conftantinopolitano Concilio intervenerat. Si quis autem contendere velit, quod Antiftes Melitenfis, in Theodofiana epiftola memoratus, fuerit ab ifto Mana diverfus, nempe iftius Succeffor; haud ei reluctatum ibo; dummodo mihi planum faciat, quod peracta ea Synodo Manas obierit, ftatimque ipfius locum impleverit aliquis alter: quod fane vero fimile non eft; quum inter illius Concilii celebrationem, ac Melitæ oppugnationem, in qua hujus Paftor in fervitutem fuit redactus, haud totus annus intercefferit. Necnon Sebaftianus nofter adjungit, Manæ Succefforem martyrio fuiffe affectum; quod tamen in prææallegato MS. minime legitur, utut a vero abhorrens haud videatur: quid enim vero fimilius eft, quam ut Chriftianus Præful a Chrifti hoftibus fuerit immolatus? Eidem Scriptori confentiens Carolus Michallef *in Summ. Jur. Equit. Jerofol. Tom. 2. Lit. E.* fic ait: *De quodam Melitæ Epifcopo fit mentio abfque nominis expreffione in Hiftoria Martyrum Monachorum S. Bafilii, quem quidem tradunt a Saracenis Panormi interfectum Anno* 870 quem forte pro Anno 878. mendofe fignavit incautus Amanuenfis.

§. IX. A prævenerati igitur Manæ Epifcopatu ufque ad Annum MLXXXIX. quo Saracenos a Comite Rogerio fuiffe e Melita pulfos tradunt nonnulli, quos *in Melit. Defcript.* allegavi, Scriptores; noftrorum Antiftitum Series fuit interrupta. Quum autem Melitam in ditionem fuam redegiffet Auguftus ille Normannus, in hujus Infulæ Epifcopum delegit quemdam Gualterium: eique, ejufque fucGualterius. cefforibus annuos redditus large conftituit, collatis tum in Melita, cum in Sicilia fundis. Aattamen Sebaftianus Salelles afferit primum Melitæ Antiftitem a Rogerio electum fuiffe quemdam Goffridum; fed ifte, ut animadvertit Pirrus, jam multo ante Annum 1089. Melitenfis Epifcopus audiebat: fiquidem in Siculis Tabulis Anno 1081. necnon poft Annum 1090. *in Epift.* 24. *lib.* 9. Gregorii Papæ VII. fit mentio Goffridi Epifcopi Melitenfis, quem etiam Anno 1094. Ecclefiæ Pactenfis erectioni, Templique S. Stephani de Bofco Calabriæ confecrationi interveniffe affirmat idem Scri-

Scriptor, ac proinde hunc Episcopum Melito, seu Mileto Calabræ præfuisse concludit. Hinc est, ut ego reor, quod noster Gualterius in quodam diplomate Sichelgaitæ, seu Sigelgutæ, Roberti Guiscardi uxoris, sese subscripserit *Melivetanum* (a) Episcopum: nempe ut se ab illo distingueret, qui barbara illa ætate Melitensis Episcopus audiebat. Ceterum Calabra Miletus, & nostra Melita nomen invicem mutuari olim consueverunt: quippe nedum illius Ecclesiarcha dictus fuit Melitensis, ut iste Goffridus; sed etiam hæc Insula Miletus, ac Miletina audivit, ut ostendam in Differt. XVII. §. 2.

§. X. Anno MXCV. si Pirro, & aliis credimus, Melitensem regebat Ecclesiam quidam Biraldus, sive Eberardus: scilicet reperitur eodem Anno subscriptus in quodam diplomate, quo præcelebratus Comes Rogerius Panormitanæ Ecclesiæ nonnulla prædia impertitus est. Verumtamen eum Mileti Episcopis accenset Ferdinandus Ughellus *Ital. Sac. Tom.* 1. *Not. Eccl. Militen.* *Eberardus.*

§. XI. Anno MCXIII. florebat Johannes Melitensis Episcopus, cujus nomen legitur subscriptum in *Bulla*, qua Paschalis Papa II. Jerosolymitanum Ordinem adprobavit sub datis Beneventi XV. Kal. Martii VI. Indict. An. MCXIII. Pirrus autem opinatus est hunc Antistitem sese subscripsisse, Anno MCXXIII. in alia *Bulla*, qua Callixtus II. prævenera tam Paschalis *Bullam* confirmavit: sed ille, ut scite animadvertit noster Abela, a janua aberravit: quippe S. R. E. Cardinalium ac Episcoporum nomina, quæ leguntur in Bulla Callixti, in hac recensentur utpote jampridem subsignata in Bulla Paschalis. Reapse Richardus Albanensis Episcopus, qui primo post hunc summum Pontificem loco *Bullam* istam subsignavit, sub ejusdem Paschalis Pontificatum obiit, ut refert Helmoldus in *Hist. Dan.* Præterquam quod circa Annum MCXXII. nostram regebat Ecclesiam Rainaldus, illius Successor, ut mox videbimus. Attamen Johannem istum, atque prælaudatos Gualterium, ac Eberardum nostræ Ecclesiæ nentiquam præfuisse contendit eruditissimus Sebastianus Pauli: *Questo Giovanni* (is inquit) *è stato creduto da molti, ma specialmente dal Com-* *Johannes.*

Sebast. Paul. in Observat. in Cod. Diplom. &c. p. 549.

(a) Hinc ortus error, qui Milevitanum Concilium in Insula nostra celebratum autumarunt, ut animadvertit Niderstedius *lib.* 1. *c.* 1.

Commendator Abela nella sua descrizione di Malta, Vescovo di quella Città. Ma le voci Militensis, Milevitensis, e Melitensis, sono equivoche, e possono intendersi sì di Malta, che di Mileto. E veramente Eberaldo detto correttamente Berraldo, e tal altro nominati da Rocco Pirro, furono Vescovi di Mileto, e non di Malta; ciocchè dee dirsi ancora del nostro Giovanni. Poichè quell'Isola, non fu ricuperata da Ruggiero Rè di Sicilia, se non intorno al 1122. *come asserisce l'Abate Celesino, che viveva nel* 1154. *descrivendo le azioni di questo Rè :* Et cum adolevisset, invaserat alias Insulas, quarum una Malta vocabatur : *E'l Conte Ruggiero nel* 1090. *rendette bensì tributaria quell'Isola, ma non se ne fece Padrone, come scrive il Malaterra. Ond'è che s'abbagliano e'l Pirro e'l Fazello nel lib.* 7. *della dec.* 2. *che stimarono l'Isola di Malta sede Vescovile nel* 1091. *Il Pagi nella Critica a questo stesso anno, num.* 12. *dice non aver trovato Vescovo di Malta più antico di Giovanni, rammentato in un Privilegio di Callisto II. l'anno* 1123. *riportato dal Pirro.*

Magni quidem facienda est Celesini autoritas, quem una cum Malaterra & nos *in Melit. Descript.* §. 39. allegavimus. Sed audiendus est quoque Conradus Dominicanus, Scriptor Panormitanus, qui Anno MCCXC. hæc scribebat : *Item* 1088. *Maltam capit* (Comes Rogerius) *licet quod antea Notum, & Butherum acceperat.* Præterquam quod Gualterius, quem Pirrus Melitensem Episcopum consignat in Anno MLXXXIX. haud sese subscribebat *Melitensem*, vel *Militensem*, sed *Melivitanum* Episcopum, ut videre est apud Abelam *lib.* 3. *not.* 1. Quod sane cognomentum nequaquam ambiguum est, neque unquam Calabræ Mileto tributum, sed nostræ Insulæ quæ quidem *in Actis publicis*, seu *Capitulis* Regni Siciliæ, ut animadvertit Niderstedius, atque in Curia Romana eo nomine indigitatur : Necnon a Regibus Tarraconensibus, qui non multo post Normannos harum Insularum dominium acquisivere; nostri Antistites appellati sunt *Melivetani*, ut infra; nempe in §. XXIV. ostendam. Neque enimvero hæc Insula proprio Pastore carere debebat, propterea quod plenum ipsius dominium haud acquisiverat, sed ipsam tantum subegerat inclytus ille Comes. Siquidem iste Christifidelibus & rerum & religionis libertatem impetravit, ut asserit Fazellus ; ideoque Melitensem Ecclesiam Præsule instrue-

Conrad. Domin. ap Carus. in Bibl. Hist. Sic. Tom. 1.

Th. Fazel. Dec. 2. lib. 7. c. 1.

struere facile potuit; ut reapse fecit, ei præficiens nostrum Gualterium. Neque autem absurdum videri debet, quod loca Saracenis subjecta proprios habeant Episcopos: quandoquidem plures Orientis Insulæ suis Ecclesiarchis minime destituuntur, quamquam Turcis mancipatæ sint. Quanto igitur magis Melita, quam nisi in ditionem, certe in Fidem acceperat piissimus ille tot Ecclesiarum Conditor, ac invictissimus Agarenorum terror, proprio Pastore carere non debuit? Et quidem Ughellius *loc. cit.* cum hunc Johannem, tum præmemoratum Gualterium Mileti Ecclesiæ abjudicat, quamvis prælaudatos Goffridum, & Eberardum inter illius Præsules adnumerat. Toto autem Cœlo aberrat Pagius, qui notando Baronio totus intentus non advertit Gregorium Magnum in *Epist.* 1. *lib.* 8. meminisse cujusdam Lucilli *Episcopi Insulæ Melitensis*, atque huic ipsi scripsisse epistolam 30. *lib.* 2. in qua eumdem vocat *Episcopum de Mellita*: quæ sane nuncupationes Mileti Calabriæ urbis Antistiti non conveniunt. Vide supr. §. 6. & Dissert. XX §. 27.

§. XII. Circa Annum MCXXII. Ecclesiæ nostræ præerat quidam Rainaldus qui in quadam *Bulla* MS. Callixti II. relata a Paulo Gualterio, sese subscripsit *Episcopum Melitensem*: Ipsam autem Bullam heic adscribam in gratiam eruditi Lectoris: præsertim quod istius Præsulis notitia cum Pirrum, tum Abelam, aliosque nostros Scriptores fugerit. *Callistus servus servorum Dei. Universis Ecclesiæ fidelibus salutem, & Apostolicam benedictionem. Notum sit omnibus S. Ecclesiæ Christi fidelibus, atque Orthodoxis, hoc presens scriptum quomodolibet cernentibus, vel legentibus præsentiam nostram; Secundo Episcopatus, anno vero ab Incarnatione Domini* 1122. *Indict. XV. reformandæ pacis causa inter Gulielmum Ducem Italiæ, & Rogerium filium Comitem, partes Calabriæ adventasse, & apud Neocastrum præfata causa per quindecim, & eo amplius dies moram fecisse, & inde per Catanzarium reditum habuisse, ibique Ecclesiam in honorem S. Mariæ Matris Domini, & Apostolorum Principum Petri, & Pauli cum pluribus Episcopis, & Cardinalibus nostris, quorum nomina subscripta sunt, propriis manibus per gratiam Dei dedicasse ac sacrasse, & caput, & dignitatem Episcopatus totius Parochiæ, & pertinentium Trium Tabernensium ipsi concessisse, & confirmasse, cui quidem Ecclesiæ ex potestate Dei genitricis ejus Mariæ, & Apostolorum* *Prin-*

Rainaldus. Paul. Gualter. in Legend. SS. Martyr. Calabr. l. 1. c. 51.

Principis Petri, & Pauli, assensu, affirmatione Episcoporum, & Cardinalium, qui nobiscum interfuerunt, tale munus misericordiæ obtulimus & cessimus; ut omnes quorum corpora in cemiterio ejusdem Ecclesiæ, suo voto sepelirentur, vel quicumque sua bona atque spontanea voluntate in fine hujus vitæ posita ibi dormire cupientes, vel suas eleemosinas de longinquis regionibus tribuentes, quorum corpora propter guerram, vel propter hyemis tempestatem, seu propter spatii longitudinem venire non volentes, nisi excommunicatione, & absque Confessione morerentur, ab omnibus peccatis suis ipsa bora absolverentur, & extorres infernalium cruciatus & perpetuæ gebennæ redderentur, & primæ resurrectionis participes esse mererentur. Addimus quod nutu Dei, & consensu Episcoporum & Cardinalium, & authoritate Apostolicæ dignitatis, & Ecclesiasticæ potestatis, ut omnes qui ad annalia festa dedicationis præfatæ Ecclesiæ, quæ per octo dies celebranda decrevimus, videlicet a festivitate Innocentium, usque ad eorumdem octavas, devote veniant, annum unum remissionis Criminalium peccatorum, & tertiam venialium, unde confessi essent, vel infra Octavam confitebuntur supradicta authoritate consequerentur, & obtinerent. Universos autem, qui eidem Ecclesiæ suas eleemosinas largiti, & largituri sunt, ipsas defensuri, sive augumentaturi, nec minuituri, ex parte & authoritate Sanctæ Deigenitricis Mariç, & Apostolorum Principum Petri & Pauli çterna benedicimus, & in nostris orationibus recipimus. Ego Callistus Catholicę Ecclesię Episcopus. Pone sequuntur aliorum Episcoporum, & Cardinalium Subscriptiones. Neque vero dubitandum est, Rainaldum istum fuisse Ecclesiæ nostræ Præsulem; quandoquidem in eadem Bulla subsignati sunt Episcopi Siculi, quibus nostri accenseutur, ut supra differebam: nempe *Messanensis*, *Agrigentinus*, *Giracensis*, *Catinensis*; præterquam quod ibidem legitur subscriptus *Nicolaus S. Angeli Militen. Ecclesię Abbas*; unde satis perspicitur discrimen *Mileti & Melitę Ecclesiarum*.

Stephanus. §. XIII. Anno MCXL. Ab Innocentio Papa II. consecratus fuit Episcopus Melitensis quidam Stephanus, qui una cum aliis Siculis, Calabrisque Præsulibus intervenit consecrationi Templi Regii Panormitani *Palatii* in SS. Principum Apostolorum honorem Deo dicati. Istius Episcopatus tempore Summus Pontifex Adrianus IV.

Anno

Anno 1254. *Gergentinum (a) Mazariensem, & Maltensem* Episcopos Panormitano Archiepiscopo *jure Metropolitico subjacere* decrevit.

§.XIV. Circa Annum 1168.regnante Gulielmo Bono,in Melitensi Cathedra sedebat Johannes II. inter nostros hujusce nominis Episcopos; cujus meminere Fazellus, Falcandus,aliique Scriptores. Præsul iste in ejusdem Regis, cujus erat a consiliis, aula ob eximiam suam prudentiam sibi magnam comparavit existimationem. Vixit usque ad decrepitam senectutem. *Joannes II.*

§. XV. Istius locum implevit Rogerius a Cephaloedio Doctor, & Clericus Sacelli Regii *Palatii* Panormitani, qui supremum diem clausit Anno 1253. ut ex Actis ejusdem Ecclesiæ compertum habuit Johannes Franciscus Abela, *in Melit. illustr. lib. 3. not.* 1. *Rogerius a Cephaloedio.*

§. XVI. Post hunc Rogerium usque ad Annum 1284.floruisse creduntur tres alii Melitenses Episcopi quorum nomina desiderantur: unus scilicet ab Anno 1253. quo præmemoratus Rogerius obiit, ad Annum 1266. & alii duo hoc Anno ad Annum 1284. Nempe sic loquitur Pirrus: 7. *N.* 8. *N. Presules Melitenses agebant ab Anno* 1266. *ad annum* 1284. *dum Melita Carolo Andegavensi electo Siciliæ Regi parebat. Tunc Petrus Aragonius Siciliæ Rex contra Melitam Manfredum Lanceam misit. Is dum obsidione eam statim opprimere cœpit, & post maritimum bellum (quod Fazellus in dec.*2. *lib.* 8. *refert) cum Gallis, Melitenses eidem Manfredo præfecto nomine Regis Petri se dedere.* Ea turbulenta tempestate, qua Rex iste Gallos e Sicilia exterminavit, Regii Panormitani Grammatophylacii scripta expilata fuisse; ideoque illorum Antistitum nomina oblivione sepulta non imprudenter conjicit Abela. A præcelebrato autem Petro Aragonio fuit in Melitæum Episcopum electus quidam Nicolaus, qui circa annum 1320. in Leontina urbe commorabatur, ubi pagum, aliaque feuda possidebat. Pirr. lib. 3. Sic.Sac.Not. 7. & 8. *Nicolaus.*

§. XVII. Anno 1330. Melitensi Ecclesiæ præfectus fuit quidam Alduinus, ut literis mandavit Rocchus Pirrus, cui subscribit Jo: Franciscus Abela *lib.* 3. *not.* 1. *Alduinus.*

§. XVIII. Anno 1334. isti Episcopo successit Fr. Henricus a Cephaloedio, Ordinis, quem vocant, Minorum, natione Siculus, morum integritate, scientia, pietate, religione, aliisque virtutibus laudatus. *Henricus a Cephaloedio.*

(a) Idest Agrigentinum. Agrigentum autem celebris Siciliæ urbs, cujus olim Tyrannus Phalaris Melitensium Amicus, ut in *Melit. Descr.* §.40.ajebam.

Nicolaus Bonetus. §. XIX. Anno 1342. Nicolaus Bonetus ejusdem Ordinis fuit Melitensi infula inauguratus a Clemente VII. vigore *Bullæ datę Avenionis 5. Kal. Decemb. Anno ipsius Pontificatus primo*. Præsul iste ob mirabilem suam doctrinam, atque prudentiam Anno 1338. creatus fuerat Apostolicæ Sedis ad Tartaros *Nuncius* una cum Johanne a Florentia, & Gregorio a Panormo ejusdem Ordinis fratribus, ut auctor est Lucas Waddingus.

Luc. Wadding. Ann. lib. 3. n. 4.

Hilarius Conradus. §. XX. Anno 1361. Melitenum Ovile depascebat Hilarius Conradus Monachus Benedictinus, ut ex Monasterii Catanensis S. Benedicti manuscripto compertum habuit Sebastianus Salelles. Iste Antistes a Federico III. literas obtinuit, queis idem Rex Ministris suis Melitensibus mandabat, ut opem eidem Episcopo ferrent ad reprimendam Clericorum insolentiam. Eo in Melitena Cathedra sedente, & fortasse suadente quædam nobilis mulier Melitensis nomine Isolda Catanense Benedictinorum Monasterium pingui fundo, quem a *Lanzii Carrobeni* ejus mariti nomine vulgo *di Lanza* nuncupatur, dotavit. Obiit Anno 1370. ut contra Pirrum evincit Abela *loco sępe citato*.

Antonius Vulponus. §. XXI. Quum Melitena sedes per tres fere annos vacasset, Anno 1383. fuit ad eam assumptus Antonius Vulponus Monachus ejusdem Ordinis, qui a Gregorio XI. consecratus sese ad hanc Insulam contulit; atque hinc Catanam emigravit, ac tandem, quum in Regis Martini aula versaretur, obiit Anno 1392. ut Pirro consentiens affirmat Abela. Sebastianus autem Salelles *loc. supra cit.* scribit, hunc Antonium fuisse electum Anno 1372. & sequenti anno vitam cum morte commutasse. Sed ego assentior Pirri sententiæ, quæ magis consentanea videtur his quæ dicturi sumus. Etenim si Anno 1383. obiisset hic Antistes, inter ipsum & sequentem Episcopum Anno 1392. electum, saltem aliquem alium nostrum Præsulem floruisse compertum haberemus: nimirum tempora non sunt adeo remota, ut ejus, si quis extiterit, memoria ad nos pervenire non potuerit. Et quidem ut ea de re certior fierem, Catanensium Benedictinorum monumenta consului, compertumque habui, nostrum Antonium Anno 1390. inter vivos egisse. Reapse isti nullus alius successit quam

Nicolaus a Panormo. §. XXII. Anno 1392. Nicolaus a Panormo dictus *Papalla*,

palla, Ordinis, quem vocant, Minorum Conventualium, qui antea fuerat Rector Nosocomii Melitensis, S. Francisci nomine insigniti, illo ævo *Regii Patronatus*; exinde Messanensis Cœnobii, Ordinis sui Præfectus, seu Cœnobiarcha: postea Regis Federici III. Æditimus, stipisque distributor; deindeque Reginæ Mariæ Federici filiæ piacularium confessionum Auditor, ac major Æditimus: tandem a Venerando *Capitulo* Melitensi in hujus Insulæ Episcopum electus. Qua sane dignitate per breve tempus functus est: quippe Anno 1393. desiit inter vivos agere. Nostri Nicolai fit mentio in Regio diplomate, quod mox allegatum eo.

§. XXIII. Anno 1394. In istius Successorem electus fuit Fr. Johannes de Pino a Catalaunia, ejusdem Ordinis, qui a Rege Martino fuit omnibus iis muneribus decoratus, quibus fungebatur ipsius Antecessor. Atque heic, ut erudito Lectori morem geram, quoddam munus referam, quod inter alia eorum uterque exercuit. Nempe utrique cura erat commissa, ut Judæi quodam rubei panni orbiculo, supra pectus in exteriori veste assuto, signati incederent, ut a Cristifidelibus distinguerentur. Diplomatis, in quo hujusmodi muneris prælaudato Nicolao delati fit mentio, nonnulla verba producit Abela, nempe hæc: *Fr. Nicolaus de Panormo cognoscere debuerat de observatione Judęorum Rotellę de panno rubeo in forma, & quantitate majoris Regii Sigilli per dependentiam barbę* (barbaram latinitatem?) *& palmi distantiam in eorum exteriori veste semper & ubicumque in pectore portando in distinctionem a Christifidelibus manifestam, & mulierum eorumdem in earum veste exteriori sub pœna quindenę carceris &c.* Iste Johannes Anno 1395. ad Agrigentinum Pontificium fuit evectus. *Johannes de Pino.*

§. XXIV. Fr. Maurus Cali Melitensis *Ordinis Minor. Conventualium* usque ad obitum supramemorati Nicolai de Panormo Melitenam Sedem propria auctoritate occupaverat, ut liquet ex sequentibus Regiæ epistolæ verbis a nostro Abela relatis. *Obitu Fr. Nicolai Papallę ultimi Possessoris Ecclesię & Episcopatus Melivetani, vel alterius cujuscumque, licet Fr. Maurus de Cali de facto potius, quam de jure, sua propria auctoritate in possessionem dicti Episcopatus se imposuerit corporalem, postquam Venerabilis Fratrer Andreas de Pace Ord. Minor. S. T. M fidelis, & Orator noster ad* *Maurus Cali.*

G 2 Re-

Reverendiss. Dominum Regem Aragonum Patrem nostrum, in Cataloniam se contulit personaliter, Serenissimo Domino Regi supplicans, qualiter de Episcopatu, & Ecclesia predicta sibi faciat canonice provideri. Idem Dominus Rex cum de eodem Episcopatu cuidam Catalano suo Religioso de Ordine S. Marię de Mercede, qui se intitulat Archiepiscopum Athenarum, fecisset ad sui supplicationem jam canonice provideri, idem Catalanus in manibus Domini Regis renunciavit, & tunc eidem Fratri Andręe contulit &c. Hæc epistola conscripta fuit Catanæ 9. Kal. Novemb. An. 1398. Verumtamen heic oritur difficultas forte a nemine adhuc expensa: nempe in alia Regia epistola pariter Catanæ data 9. Kal. Augusti An. 1393. leguntur hæc: *Rex, & Regina universis & singulis Canonicis Ecclesię Melivetanę in Civitate Syracusarum, & terra Leontini morantibus, familiaribus & fidelibus nostris gratiam nostram, & bonam voluntatem. Quia ob mortem quondam Fratris Nicolai de Panormo alias Papalla electi, & Pastoris Ecclesię Melivetanę, oportuit de nostro mandato & expressa voluntate omnes Canonicos in Civitate Catanię morantes, eligere Venerabilem Fratrem Johannem de Pino Catalanum, Cappellę Dom. Regis Magistrum Cappellanum, in Episcopum & Pastorem Ecclesię prefatę, quem elegerunt & creaverunt in Episcopum & Pastorem, in qua electione oportet omnimode vos interesse, & vestrum assensum prestare &c.* Deinde alia Regia epistola exarata 9. Kal. Decembris ejusdem Anni Melitensibus Canonicis mandatum est, *ut omnino contradictione quacumque cessante in Presulatus possessionem immitteretur Johannes.* Si ergo hic Johannes præmemorato Nicolao suffectus est, qui supra dicitur Maurus defuncto eodem Nicolao Melitæam Cathedram occupasse? Abela, sicut & Pirrus, quamvis easdem epistolas allegent, tamen hunc nodum nequaquam expediunt: sed Nicolai de Panormo Successorem faciunt Joannem de Pino, postque hunc recognoscunt Maurum Cali. Verum enimvero ego arbitror, Johannem istum fuisse utique in Melitensem Episcopum electum, non tamen in Episcopatus possessionem immissum. Sententiæ meæ calculum addet qui perpendet ea primæ Epistolæ verba: *Obitu Fr. Nicolai Papallę ultimi Possessoris Ecclesię & Episcopatus Melivetani:* necnon ista postremæ: *ut omnino contradictione quacumque cessante in Presulatus possessionem immitteretur Joannes.*

nes. Nimirum huic reluctabatur valida Mauri factio. Hinc factum fuit, ut Johannes post paullo, videlicet An. 1395. ad Ecclesiam Agrigentinam fuerit promotus. Aliter, amabo, qui Nicolaus vita functus Anno 1393. diceretur *ultimus Possessor* Ecclesiæ Melitensis, si post ipsum usque ad Annum 1395. eamdem possedisset Johannes? Huic igitur Agrigentini Gregis cura demandata, Fr. Andreas de Pace Tarraconensem Regem adivit ad efflagitandum Meliteni Ecclesiarchii jus, idque obtinuit; noster autem Maurus hujusce Episcopatus possessionem propria auctoritate inivit: ideoque orta inter eos lis est, qua primum Romæ certatum coram Francisco S.R.E. Presbytero Cardinali, tit. S. Susannæ, dicto *Monopolitano*; deinde Panormi coram Giliforte ejusdem urbis Archiepiscopo, tamquam *Nuncio Apostolico*: tandem pactione fuit conventum, ut Episcopatus redditus ex Melitæis fundis provenientes exigeret Andreas; eos vero qui e Siculis prædiis colligerentur, Maurus consequeretur. Hic autem interea Romani Pontificis auctoritate, Regisque assensu imploratis Melitena Infula inauguratus est: necnon epistolam ab eodem Rege impetravit, exaratam IV. Idus Octobris An. 1398. qua fuit comparatum, ut Ecclesiasticorum, ut vocant, beneficiorum jura ab ipso collata, & decreta huic Ecclesiæ utilia, ab eodem edita, exequerentur. Is inter alia decreverat: *Ne quis beneficia Melitæ habere, vel obtinere possit, nisi sit Melivetanus &c.* Hic Præsul, ut ait Pirrus *loc. cit. semper in Sicilia deguit, cui Viro apprime docto, ac in utroque jure peritissimo summus Pontifex, Rexque Martinus multas Ecclesiasticas causas decidendas demandavere.*

§. XXV. Post nostrum Maurum cum Abela, tum Salelles prælaudatum Andream de Pace Siculum hujus Ecclesiæ Fastis adscribunt; quamvis hic neque illi successerit, neque fuerit consecratus Melitæ Episcopus: nihilotamen minus dignus ipse est qui celebretur, nedum quod fuerit in nostrum Antistitem electus, sed etiam ob singularem suam jurisprudentiam, qua fretus idem Rex Martinus eum in pluribus caussis Judicem constituit. Mirari autem satis non possum, quod Carolus Michallef *loc. supra cit.* post precelebratum Johannem de Pino hunc Andream recenseat, Mauro nostro prætermisso. *Andreas de Pace.*

§. XXVI.

Conradus Caracciolus.

§. XXVI. Anno 1408. Melitenam Sedem condecoravit Conradus Caracciolus Neapolitanus, S. R. E. Presbyter Cardinalis tit. S. Chrisogoni. Non me fugit istius Episcopatum a Sebastiano Salelles consignari in Anno 1404. Attamen ejus sententiæ calculum addere non possum, quum compertum habeam prælaudatum Maurum Melitensi Ecclesiæ præfuisse usque ad Annum 1408. ut ex supra expositis perspectum est. Sed forte vir iste doctissimus allucinatus est, propterea quod in Historia Pontificali legerit, hunc Conradum sacro Patrum Purpuratorum cœtui aggregatum fuisse ab Innocentio VII. qui ad summi Pontificatus apicem evectus est Anno 1404. nec non ipsum ex Episcopo Cardinalem fuisse creatum crediderit; quandoquidem is e Cardinali Episcopus fuit consecratus: siquidem summus ille Pontifex obiit Anno 1406. VIII. Idus Novembris; Conradus autem noster Melitense Ecclesiarchium consequi non poterat, nisi quum præmemoratus Maurus ad Catanensem Ecclesiam esset translatus, nempe Anno 1408. nam, ut ait Zenodotus; (a) *μία λοχμη ὐ τρεφει δύα ἐριδάκυς*; nec idem Ovile duos Pastores. Conradus autem illico sese Melitensi Præsulatu abdicavit, ut ait Platina.

Platin. in Vit. Innocen. VII.

Marcus Intrusus.

§. XXVII. Post hunc Melitæ Antistitem Sebastianus Salelles, & Carolus Michallef intrudunt quemdam Fr. Marcum Intrusum, quem quoque statim hoc Ecclesiarchium deposuisse adseverant. De isto autem Præsule nulla fit mentio penes ceteros nostros Scriptores. Præterquam quod eodem

Michael de Letras.

§. XXVIII. Anno 1408. Melitena Infula redimitus est Fr. Michael de Literis, seu de *Letras* Catalaunus *Ord. Minor. Convent.* ut perspicitur ex *bulla* Apostolica, quam allegat Abela *loc. sæpe cit.* Præsul iste fuit vere literatus, qui cum generis nobilitate, tum morum candore in aula Regis Martini, ac Reginæ Mariæ, quibus inserviebat, magnam sibi peperit laudem.

N. de Valguarnera.

§. XXIX. Ejus successorem statuit quemdam de Valguarnea, sive Valguarnera Sebastianus Salelles; attamen ipsius electionis & consecrationis tempus ignorare fatetur. Equidem istius Præsulis nemo Scriptorum nostrorum meminit

(a) *Idem arbustum non alit duos Eritbacos*: quæ sunt aves aden solitariæ, ut in eodem saltu non nisi unam temere invenias, ut ait Erasmus Roter.

minit præter Carolum Michallef, eumdem Scriptorem sequens.

§. XXX. Anno 1410. hunc Episcopatum consequutus est Johannes Ximenes Ord. S. Francisci. Is a Comite Urgellensi, cujus *piaculares confessiones* audiebat, Barcinonem missus est Orator, ut quibusdam solemnibus comitiis in opido Caspio *(a)* cogendis, ejusdem Comitis sibi Aragoniæ regnum asserentis jura exponeret, ut Zurita, & Mariana testantur apud Abelam *loc. cit.* Nostram vero Ecclesiam per breve admodum tempus rexit; siquidem ei *Johannes Ximenes.*

§. XXXI. Anno 1412. successit Antonius de Platamone Catanensis, Monachus Benedictinus: quem Regina Blanca tum temporis Siciliæ Regni Gubernatrix literis suis IV. Kal. Octob. An. 1411. exaratis constituit Melitensis Ecclesiæ administratorem, donec ipsum Romanus Pontifex Episcopum consecraret. *Antonius de Platamone.*

§. XXXII. Anno 1420. Maurus Cali, qui, ut supra differebam, ex Patria Ecclesia ad Catanensem fuerat translatus, sese hac abdicavit, quadam pensione sibi constituta; denuoque ad Melitenam Sedem implendam venit, ut constat ex *Bulla* Martini V. sub dat. Florentiæ XII. Kal. An. III. ejusdem Pontificatus; cujus archetypum adservatur in hujus Cathedralis Ecclesiæ tabulario; quamquam id Pirri diligentiam fugerit. *Maurus Cali Secundò.*

§. XXXIII. Anno 1433. hanc Ecclesiam moderabat Senator de Mello: siquidem *(a)* quamdam Scripturam ab ipso, tamquam Melitensi Episcopo, eo Anno signatam se se vidisse affirmat noster Abela. Hujus Episcopatus tempore florebat Fr. Matthæus a Melita, qui Generalis harum Insularum Inquisitoris munus cum laude sustinuit. Senator autem obiit Catanæ V. Idus Septemb. An. 1445. *Senator de Mello.*

§. XXXIV. Eodem Anno a Melitæ Canonicis, Siciliæ Rege consentiente, in hujus Insulæ Episcopum electus est Bernardinus *Paternò*, seu de *Paternione*, Catanensis, Monachus Benedictinus: qui antea Monasterii S. Philippi Argyriensis Abbatem egerat. Ipsum Anno 1447. Catanæ obiisse *Bernardinus Paternò.*

(a) Id Aragoniæ Opidum, vulgo *Caspe*, a Rege Alphonso II. donatum est Ordini Jerosolym. (b) Sebastianus Salelles allegat quasdam Tabulas confectas Anno 1445. in queis fit mentio cujusdam Senatoris Melitæ Episcopi, sed ego arbitror nomen id mendose scriptum, & pro Senatore isto perperam substiturum: siquidem eo Anno huic Senatori defuncto successit Bernardinus *Paternò*.

obiisse, ac tumulatum esse affirmat Pirrus allegans istius Ecclesiæ Cathedralis Tabulas: tametsi eumdem vita decessisse Anno 1445. mihi exploratum est ex Monumentis Catanensis Monasterii, S. Agathæ nomine insigniti.

Jacobus Paternò. §. XXXV. Anno 1447. illius locum implevisse Jacobum Paternò, eodemque Anno supremum diem clausisse tradunt Pirrus, & Abela: quibus tamen subscribere non possum; quum ex ejusdem Monasterii monumentis compertum habeam; quod tum temporis ejusmodi dignitatem assequi ille non valebat, propterea quod impedimento illi erat ætatis infirmitas: itaut Anno 1446. privilegio indiguerit, ut in illius Monasterii Abbatem deligeretur. Præterquam quod vitam ille produxit ad Annum 1488.

Ricardus. §. XXXVI. Unde etiam perspici potest, quod Richardus Monachus Benedictinus haud illi in hoc Ecclesiarchio successerit, ut vult Abela, nulli alii argumento innixus, quam quod in Catanensium Benedictinorum vita functorum Syllabo post illius Jacobi obitum, istius Richardi nomen adnotatum esse noverit.

§. XXXVII. Necnon minus recte ad Annum 1466. *Franciscus Campolus.* Franciscum Campolum in Melitensi Cathedra agnoscit idem Abela, asserens ita scriptum reperiri in Regio Panormi Grammatophylacio. Quandoquidem, referente Grossio, anno 1447. in ipsa sedebat Antonius Alagona, qui hanc Ecclesiam rexit usque ad Annum 1478. ut mox ostensum eo. Recte igitur Pirrus, & Carolus Michallef cum hunc Franciscum, tum Richardum illum missos fecere.

Antonius de Alagona. §. XXXVIII. Antonius de Alagona, nobilissimus civis Catanensis, Monachus Benedictinus, frater Monetæ de Alagona Regii Cubicularii, in Melitensem Ecclesiarcham a Rege Alphonso electus est, & ab Eugenio IV. consecratus. Anno autem 1478. consentientibus Xisto IV. & Ferdinando II. sese hujus Episcopatus jure exuit, ut eo donaretur.

Johannes Paternò. §. XXXIX. Johannes Paternò ejusdem Ordinis, qui plura Ecclesiastica munera cum Religiosi sui cœtus, tum aliarum Ecclesiarum summa cum dignitate gesserat. Is magnam cum Rege Ferdinando gratiam inivit, & ab ipso impetravit, ut a persolvendis Regiis pensitationibus Melitensis Ecclesia esset immunis. Anno autem 1489. facultatem tribuentibus Innocentio PP. VIII. & præmemorato Ferdinando

nando II. Melitense Pontificium Panormitano permutavit. Itaque Metropolites factus, amplissimum Siciliæ Pro-Regis munus ter cum laude sustinuit. Tandem quum octogenarius esset, a Rom. Pontifice, ut sacra Purpura decoraretur, Romam accitus est, ubi perbrevi tempore e vivis recessit, IX. Kal. Febr. An. 1511.

§. XL. In Anno 1480. Sebastianus Salelles, & Carolus Michallef statuunt Episcopum Melitæ quemdam Gerardum *Ago*, sive *Aga*, quem electum quidem fuisse, sed morte præversum Episcopatus possessionem haud inivisse tradunt. Verumtamen, undenam id excerpserint, omnino ii reticent. Aliunde, ex *Bullis* Pontificiis, a nostro Abela allegatis, perspicitur, prælaudatum Johannem hanc Sedem occupavisse ab Anno 1478. usque ad Annum 1489. *Gerardus Ago.*

§. XLI. Quo Anno quum Johannes iste e Melitensi in Panormitanam Ecclesiam esset assumptus; e Panormitana in Melitensem translatus est Petrus de Foix (Pirro *Fox*, seu *de Fuxo* dicitur) S. R. E. Diaconus Cardinalis tit. SS. Cosmæ & Damiani, Ludovici Galliarum Regis XI. ex fratre nepos, sæpe laudati Ferdinandi II. frater patruelis, aliorumque magnorum Principum cognatione conspicuus: qui obiit Romæ Anno 1490. *Petrus de Foix.*

§. XLII. Annoque sequenti ab eodem Ferdinando II. *literis datis Hispali* XIII. Kal. Junii in Melitensem Antistitem electus est Paulus de Cavaleria Pisanus, & ab Innocentio VIII. adprobatus *Bulla exarata XII. Kal. Martias*, Anno ejus Pontificatus VII. Præsul iste optimis moribus, & omnigena literatura ornatus supremum diem explevit Catanæ Anno 1492. *Paulus de Cavalleria.*

§. XLIII. Anno 1495. V. Idus Augusti Melitensi Thiara exornatus est Jacobus Valguarnera Siculus, nobilibus ortus parentibus in quodam opido, Familiæ suæ feudo, vulgo dicto *Assoro* (*a*) Is diu Romæ apud Alexandrum VI. commoratus est, a quo obtinuit, ut Ecclesiastica Melitæ beneficia a Romano Pontifice, & Melitensi Episcopo alternis vicibus conferrentur. Et animi candore, ac singulari doctrina clarus morti occubuit Mense Majo an. MDI. humatusque fuit in majori Aviti Opidi Templo, ubi circa *Jacobus Valguarnera.*

H me-

(a) Assorus, sive Asserus, vel Assetium, est Siciliæ opidum ab Agyra urbe VI. M. P. distans Ennam versus. Enna autem vulgo *Castro Joanni* dicitur. Agyra vero sive Agyrium celebre est nativitate Diodori Siculi.

medium sæculi transacti servabatur cadaver ejus incorruptum, coma, barbaque nequaquam vitiata. Carolus Michallef Pirrum sequens, & Pirrus Ciacconium allegans, affirmant istius Successorem fuisse Johannem Borgia, seu Borja Valentinum, S. R. E. Cardinalem tit. S. Mariæ in via lata. Huic tamen sententiæ subscribere non possum; quandoquidem iste Johannes, ut Pirrus ipse fatetur, veneno peremptus est Urbini, Anno 1500. XVI. Kal. Febr. videlicet sexdecim fere mensibus ante quam prælaudatus Jacobus una cum vita Episcopatum deseruerit. Quamobrem Abelæ assentior, qui Johannem istum non *Melitensem*, sed *Melphitensem* Episcopum fuisse contendit, ut vult Zurita *Tom. 5. lib. 2. ad Annum* 1496.

Anton. Corsectus. §. XLIV. Antonius Corsectus Siculus, e nobili Familia Neetina ortus, a Rege Ferdinando in Ecclesiæ Melitensis Præsulem electus VII. Kal. Augusti an. 1501. & ab Alexandro VI. consecratus est anno sequenti: qui eidem Summo Pontifici familiam consuetudine devinctus, unaque cum ipso sublatus est veneno, Romæ, anno 1503. Hic Antistes erat juris peritissimus, & ante quam Melitense Ecclesiarchium obtinuit, *Auditoris*, ut vocant, *Cameræ Apostolicæ* munus exercuit: nec non plurima volumina in lucem edidit, quæ summopere laudantur a Matthæo Sylvagio, Lucio Marinæo, aliisque apud Pirrum. Vincentius Littera, quem sequitur Sebastianus Salelles, asserit nostrum Antonium cum Alexandro VI. idem veneno fatum subiisse anno 1509. Sed quis historiæ Pontificalis adeo ignarus est, ut summum illum Pontificem Anno 1503. XV. Kal. Septemb. obiisse nesciat? Porro id non tantorum virorum, sed Typographi mendum esse autumo.

Pirr. not. Syrac. Eccl. p. 226. Vinc. Lir. lib. de reb. Neetin.

Bernardinus de Bononia. §. XLV. Panormitani Senatus precibus obsecundans sæpe memoratus Rex Ferdinandus II. Anno 1504. in Melitensem Episcopum delegit Bernardinum de Bononia, Patritium Panormitanum, egregiis virtutibus ornatum, ac Melitensibus gratissimum: cujus electionem confirmare diutius recusavit Julius II. sed tandem ipsum consecravit, ut liquet ex literis Apostolicis Romæ signatis anno 1508. & in Acta relatis anno sequenti. Postea hic Præsul ad Mamertinam Ecclesiam Archiepiscopalem evectus est. Anno autem 1513. Panormi extremum vitæ spiritum edidit.

§. XLVI. Huic Bernardino alium Bernardinum Bononien-

nienfem, feu *Catanaunum* fuffectum fuiffe affirmat Sebaftianus Salelles; fubditque ipfum Anno 1517. teftamentum condidiffe. Sed ante hunc Bernardinum *Catagnanum*, feu *Cathanianum*, de quo paullo infra differemus, floruere tres alii Antiftites, nempe

§. XLVII. Anno 1512. Pridie Kalend. Majas in Melitenfem Epifcopum electus eft Johannes Pujades, qui fere biennio poft interiit. Hunc Antiftitem prætermittit Pirrus: fiquidem is forte compertum non habebat, quod in Odeo Regiæ Meffanenfis Ecclefiæ S. Francifci legeretur hæc Infcriptio a noftro Abela producta. *Johannes Pujades Epifcopus Melivetanus electus Romæ ultimo Aprilis* 1512. *Pontificatus Domini noftri Julii Secundi anno nono, fuis expenfis eo mortuo fieri fecit.* *Johannes Pujades.*

§. XLVIII. Anno 1514. Johannes de Sepulveda, feu de Pelveda, Hifpanus, ex Ecclefia Tudenfi, quæ olim Bracarenfi, nunc autem Compoftellano Archiepifcopo fubjacet, in Melitenam Sedem translatus eft præcedente Regis Ferdinandi II. affenfu, & Leonis PP. X. auctoritate, impofito fibi onere annuæ penfionis aureorum 500. perfolvendæ Bandinello Senatori S. R. E. presbytero Cardinali S. Sabinæ.

§. XLIX. Anno 1516. Johannes ifte fefe Epifcopatu abdicavit: eique fuffectus eft Raphael Oftienfis Epifcopus, Leonis PP. X. Cubicularius, qui etiam brevi interlapfo tempore Melitenfe Ecclefiarchium depofuit. *Raphael Oftienfis.*

§. L. Ejufque locum occupavit Bernardinus *Catagnanus*, feu *Cathanianus*, Canonicus Pifanus, Apoftolicarum literarum *Taxator*, & præcelebrati Leonis X. famulatui addictus, ipfique neceffitudine conjunctus. Hujus Præfulis opera conftructum eft amplum Cœnobium PP. Prædicatorum in urbe Victoriofa. Ipfius teftamentum in acta Pauli Bonelli relatum VIII. Kal. Augufti Anno 1517. fefe legiffe affirmat nofter Abela. Atque hic certe fuerit Bernardinus ille, quem alterius Bernardini de Bononia fupra memorati fucceflorem facit Sebaftianus Salelles, allegans ejus teftamentum prædicto anno conditum. Attamen is, ut fupra differebam, poft tres prælaudatos Antiftites hunc Epifcopatum confequutus eft: fiquidem ipfum obtinuit Anno 1516. a præveneratо Summo Pontifice, hac fibi definita conditione, ut infra anni curriculum impetrare curaret *Bernardinus Catagnanus.*

Regis assensum, ut eum re ipsa impetravit eodem Anno. Post triennium autem mortalitatem explevit, nempe Anno 1519.

§. LI. In cujus Successorem electus est eodem Anno *Andreas de Valle*. Andreas de Valle Romanus S. R. E. Presbyter *Cardinalis tit. S. Agnetis in Agone*, exinde *S. Priscæ*, qui tamen antequam hujus Ecclesiarchii possessionem iniret, sese ipso abdicavit: nimirum a Siciliæ Rege in sublimi Messanensis Archimandritæ dignitate constitutus est.

Bonifacius Catagnanus. §. LII. Anno 1520. in hac Sede collocatus est Bonifacius *Catagnanus* (Carolo Michallef *Caservia* dicitur) supra memorati Bernardini Consanguineus, & Leonis X. Cubicularius, qui ab isto Pontifice, intercedente Carolo V. impetravit, ut suæ Ecclesiæ dignitates, ac Beneficiorum, quæ vocant, jura non nisi ex hac Insula oriundis conferri possent: anno autem 1523. extremum vitæ spiritum Romæ edidit.

§. LIII. Eodemque anno a prælaudato Monarcha in nostrum Præsulem delectus est Carolus Urries, sive de Urrea, *Carolus de Urrea*. Hispanis parentibus in Trinacria ortus; cujus Avus paternus Simon de Urrea amplissimo istius Regni Pro-Regis munere (a) bis functus fuerat. Et quum hanc Ecclesiam per quinque annos laudabiliter gubernasset; obiit Anno 1528.

§. LIV. *Huic* (inquit Sebastianus Salelles) *secundum mentem cujusdam e nostris successit Catanensis quidam ex Religione S. Benedicti, cujus nomen, & cognomen desumi posse ait ex ejus sepultura in Cathedrali Ecclesia prope Sacellum Sanctissimæ Trinitatis, vel ex Archiviis Episcopalibus, ubi etiam affirmat ejus testamentum asservari*. Sed Scriptor iste ceteroqui gravissimus, id diligentius inquirere debebat: attamen venia dignus est, quod gravioribus rebus, idest *S. Inquisitionis Tribunalium materiis* (de quibus egregie scripsit) pertractandis intentus, nos de isto Antistite certiores facere minime curavit. Ego autem, cui propositum est hanc Seriem magis exacte ac fideliter pertexere; Catanensis *Benedictinorum* Monasterii monumenta consului; nullumque istius Ordinis Episcopum, post prælaudatum Carolum de Urrea, floruisse inveni. Compertum tamen habui, quod in Cathedrali Templo Catanensi tumu-

(a) Nempe An. 1443. & 1465.

tumulatus fuerit Bernardus Paternò, Monachus Benedictinus, Præsul noster, qui tamen obiit multo ante id tempus, nempe anno 1445. ut supra recensebam. Ejus autem sepulcrum nequaquam cernitur, fortasse a celebri illo Terræmotu eversum obrutumque. Nec hujusce tumuli meminere Pirrus, & Grossius, qui de isto Bernardo mentionem fecerunt.

§. LV. Anno 1530. Balthassar WaltKirK Alemanus, Imperialis Vice-Cancellarius a Carolo V. in Melitæ Præsulem electus est *per literas datas 3. Idus Julii ejusdem Anni;* sed antequam in hanc Sedem sese conferret, in Cœlum, ut pie creditur, evolavit. Atque iste fuit novissimus Melitæ Antistes, antequam cœpissent in hujus Insulæ Episcopos deligi Fratres Æditui Jerosol. Ordinis. De isto Præsule mentionem facit idem Imperator in Diplomate Concessionis harum Insularum in feudum nobile Jerosolymitanæ Militiæ: quod legere poterit curiosus Lector apud Jacobum Bosium *part. 3. lib. 5.* *Balthassar VValtKirK.*

§. LVI. Anno 1531 a M.Jerosol.Ordinis Magistro, ejusque Venerando Concilio, juxta conditionem in præmemorato Diplomate latam, selecti fuere ex eodem Religioso cœtu tres insignes Presbyteri: videlicet Fr. Pontus Laurenzin Gallus Lugdunensis, Ecclesiasticus ejusdem Ordinis Cœnobiarcha; Fr. Thomas Bosius Italus Astensis, ejusd. Ord. Vice-Cancellarius; & Fr. Dominicus Cubelles, Majoris Ecclesiæ, quam vocant, *Conventualis Sacrista*; ut ex ipsis Cæsar eligeret, quem Melitensi Insula redimitum vellet. Sed hoc Monarcha, hujusmodi electionem plus æquo differente, Clemens PP. VII. Melitense Ecclesiarchium Cardinali Ghinuccio contulit: huic autem dicam impegit Thomas Bosius, exinde a Cæsare electus. Ejusmodi lis per aliquot annos producta, tandem transactione terminavit: qua fuit conventum, ut annua quadam pensione Cardinali addicta, Episcopatus Thomæ conferretur. Hic itaque inauguratus est, sedisque suæ possessionem inivit: postque sex menses concessit in fata, anno 1529. 18. Kal. Sept. humatusque fuit in Templo suo Cathedrali. *Thomas Bosius.*

§. LVII. Eodem anno ad hoc Ecclesiarchium promotus est Fr. Dominicus Cubelles, Cæsaraugustæ natus, ac in Trinacria consecratus est anno 1541. Is antea Majori S. Johannis Ecclesiæ, totique Jerosol. Ord. Clero præerat: *Fr. Dominicus Cubelles.*

quum

quum tamen Episcopus audiisset, cum suo in ejusdem Ecclesiæ Præfectura successore dicam habuit : namque iste in Ordinis sui Conciliis, aliisque publicis actibus sibi primas ab Episcopo deferendas esse contendebat; sed exposita coram M. Magistro, ac ejus Ven. Concilio, hujusmodi controversia, secundum Episcopum lata est sententia; quam deinde comprobavit Paulus III. ea tamen lege adjecta, ut in Jerosolymitani Ordinis Ecclesiis harum Præsuli primas tribueret Episcopus. Quod autem fere numquam obtingit; hujusmodi enim occursum omni conatu evitant Episcopi. Prudentiam, pietatem, animique magnitudinem semper præsetulit noster Dominicus; & maxime anno 1551. quum Senen Turcicæ classis 140. triremibus instructæ imperator antiquam urbem Melitam expugnare, capto jam ejus suburbio, adoriretur. De quo Episcopalis suæ Sedis discrimine noster Antistes ante aliquot dies fuerat commonefactus : nempe id ipsius Vicario prænunciaverat quædam piissima Fœmina *prophetico* spiritu a Patre luminum illustrata, illum admonens, ut si tantum periculum a se propulsatum vellent, sub D. Agathæ tutelam confugerent. Reapse hujus gloriosæ Virginis simulacro super urbis mœnia exposito, ut inter alia pietatis officia præscripserat (a) Sancta illa Μονάστρια, immanis hostis perterrefactus, fugatusque est : indeque Gaulo allapsus, triduana eam oppugnatione debellavit, vastavit, incendit. Anno autem 1566. ferme post 26. Præsulatus annos cum laude exactos animam Creatori suo reddidit 10. Kal. Decemb.

§. LVIII. Anno 1567. ex tribus Jerosolymitani Ordinis Presbyteris, a M. Magistro ejusque Venerando cœtu de more designatis Philippus II. Hispaniarum Rex elegit Fr. Martinum Rojas (Raxas Pirro dicitur) Castellanum de Portu rubeo, ejusdem Ordinis Vice-Cancellarium. Sed hanc electionem comprobare noluit S. Pontifex Pius V. ut memoriæ prodidit Jacobus Bosius: quoniam ei fuerant imputata quædam crimina : quum vero sese iis purgasset, ac integritatem suam perspicuam reddidisset, a Gregorio XIII. fuit ipse inauguratus. Hic Antistes Sacro Tridentino Concilio interfuit, ut Sac. Religionis Jerosolymitanæ Ora-

Martinus Rojas.

Bosius Part. 3. lib. 7.

(a) Quæ narrantur in hoc facto, miraculosa intelligantur, prout jubet Urbanus VIII. in decreto lato die 5. Junii An. 1631.

Orator. Quum autem anno 1574. M. Magister Fr. Joh. Levesque de la Cassiere a Romano Pontifice impetrasset, ut illi in Episcopali munere exercendo opitularetur aliquis alius Præsul, atque hujusmodi cura cuidam Francisco Costæ demandata esset; ægre id ferens Martinus noster sese Romam contulit, ubi senio, laboribusque confectus defecit anno 1577. 14. Kal. Sept. Hujus Episcopi doctrinam, prudentiamque commendant Pirrus, & Abela; tametsi Bartholomæus de Puteo res ab ipso gestas adversus præmemoratum M. Magistrum notat carpitque.

§ LIX. Anno 1578. Fr. Thomas Gargallus Catalaunus, Jerosolymitani Ordinis Vice-Cancellarius ab eodem Rege Philippo II. electus, & a Gregorio XIII. comprobatus est *bulla* data III. Idus Augusti ejusdem Anni. Mox exorta quadam dissensione inter ipsum, & supra laudatum M. Magistrum delegatus est a Romano Pontifice Archiepiscopus Monteregalensis Torres nomine, ut Melitam petens, discrimina in quibus ipsi versabantur, auferret. Hujus tamen operam, etsi multam, fecere irritam Equites fere omnes, qui partes pro Episcopo suscepere. M. autem Magistrum in S. Angeli Castellum sub custodia conjecere, deligentes in ejus Locum tenentem Fr. Maturinum de Lescout, seu Romegas, Tolosæ Cœnobiarcham, ipsius æmulum. Propterea Summus Pontifex in hanc Insulam misit Nuntium, & Vicarium quemdam Præsulem e clarissima Vice-Comitum Mediolanensium familia, Rotæ Romanæ Auditorem, ut Cassieram e Castello educeret, eumque, & Episcopum, & Romegassum Romam contendere faceret: ubi vita functis Cassiera & Romegasso, nostri Thomæ res se bene habuere; eidem vero M. Magistro extincto supremæ hujusce Dignitatis honorem Summus Pontifex reposuit. Thomas autem noster secundo Romam accitus est, ob res a se violenter gestas in quosdam Melitenses Canonicos, & Ministros Tribunalis SS. Inquisitionis, quibus rite examinatis mulctatus est, ut refert Bartholomæus de Puteo, anno autem 1587. a M. Magistro Verdala, totoque Jerosolymitano Ordine missus is est ad Emanuelem Sabaudiæ Ducem Orator, ut hinc Principi ejusdem sacræ Militiæ nomine gratulationem faceret de felici ejus Primogeniti Philippi Emanuelis nativitate; atque una cum aliorum Principum Oratoribus nato Infanti, sacro baptismate solemniter

Thomas Gargallus.

Hist. S. Ord. Jerosol. Part. 1. lib. 1.

ter inaugurando adesset. Anno 1594. ipse Urbem tertio contendit, nonnullas querelas in eumdem M. Magistrum Verdala Summo Pontifici expositurus, ut narrat idem Historiographus. Huic Episcopo debet Societas Jesu Collegii Melitensis constructionem, pro qua & pro ejusdem Religiosi cœtus Sodalium victu *per aliquot annos plus octo millium scutorum de suo expendit, ut ab ipsiusmet ore sæpius audivisse* testatur sæpelaudatus Salelles. Eidem debet Melitæus Grex, quod iis omnibus, quæ ad æternam salutem comparandam necessaria sunt, luculenter fuerit instructus. Quum autem is esset 78. annos natus, Terram, ut pie creditur, cum Cœlo commutavit anno 1614. 4. Idus Junii. Ejus cadaver ex ædibus, quas ipse in colle S. Margaritæ, reficiendi animi caussa, construi fecerat, in Vallettam urbem, solemni apparatu, triremi vectum; peractoque funere in Templo *Soc. Jes.* humatum est in Sacello quod ipse in SS. Virginis Montisferrati honorem condiderat.

Barth. de Put. part. 1. lib. 6.

Balthassar Cagliares.

§. LX. Eodem anno Fr. Balthassar Cagliaresius Melitensis, quum M. Magistri de Wignancourt a consultationibus esset, a Philippo III. Hispaniarum ac Siciliæ Rege eligitur, & mille aureis ex hujus Sedis vacantis proventibus donatur; & a Paulo V. comprobatus, Romæ consecratur anno 1615. Vir sane literis & pietate insignis, erga inopes munificus, qui treis *Soc. Jesu* Sodales ingenti pecuniarum vi e captivitate liberavit; Ecclesiam suam Cathedralem amplo Sacrario decorari curavit, & in urbe Valletta magnificas ædes, sibi, suisque Successoribus habitandas, construi fecit. Anno 1625. Diœcesanam Synodum coegit, in qua plureis constitutiones Ecclesiæ Gregisque sibi commissis utiles, ac salutares promulgavit. Et post 18. Præsulatus annos, ætatis vero suæ 58. supremum diem explevit Pridie Nonas Aug. an. 1633. conditusque est ante majorem Templi Cathedralis aram, quam ipse ante aliquot annos consecraverat.

Joh. Michael Balaguer.

§. LXI. Anno 1634. Fr. Joh. Michael Balaguerius Cammarasa, Tarraconensis, Fr. Petri Urrea Cammarasa, Ecclesiastici Ord. Jerosol. Cœnobiarchæ, ex sorore Nepos, a Philippo IV. Hispaniensi Monarcha delectus, ab Urbano VIII. confirmatus, Romæ Thiara Melitensi inauguratus est: unde huc reversus Cathedræ suæ possessionem inivit anno sequenti Kal. Aprilis. Is erat Juris peritia, &

S. Theo-

S. Theologia luculenter instructus : & anno 1646. Diœcesanum habuit concilium, in quo Sanctiones Ecclesiæ suæ perutiles edidit. Huic Antistiti acceptum referre debent Melitenses Canonici, quod linea tunica, violaceo palliolo, magnoque pallio armellini pelle ornato insigniti sunt : hujusmodi enim insignia in ipso Episcopatus sui primordio ab eodem Summo Pontifice istis obtinuit. Anno autem 1663. 5. Idus Decemb. naturæ satisfecit : humatusque est in Ecclesia sua Cathedrali 3. Idus ejusd. Mensis.

§. LXII. Eodem anno a M. Magistro, ejusque Ven. Concilio lecti ac nuncupati sunt hi tres insignes Presbyteri, Fr. Lucas Bonus (*Bueno*) Hispanus ex Opido Campilio Jerosolymitani Ordinis Cleri Præfectus, seu *Prior Generalis*; Fr. Paulinus Blondus Siculus, M. Magistri Auditor; & Fr. Petrus Viani Provincialis, ejus stipis Distributor; ut unus ex istis a Siciliæ Dominante ad Melitense Ecclesiarchium promoveretur. Rex autem ea nuncupatione accepta renunciavit Lucam Bonum Romano Pontifici inaugurandum. Is tamen ob immodicam pensionem sibi a Regiis Ministris impositam, quatuor annorum spatio Episcopatum renuit, quem tandem acceptum habuit, & anno 1666. consecratus est. Antequam vero Roma hanc Insulam versus discessisset, insignibus titulis, primo Rossanensis, deinde Thessalonicensis Archiepiscopi condecoratus est; nec immerito : quidpe ipse literis, ac virtutibus emicabat, bonitatem eam factis exhibens, quam nomine præseferebat; itaut ipsum *ter bonum* Summus Pontifex vivæ vocis oraculo nuncuparit. Nihilo tamen minus Gregi suo parum erat acceptus, adprobatusque, utpote is cui cordi erat austera disciplina; ut perspicitur ex Diœcesana Synodo, quam ipse coegit anno 1668. 3. Idus Majas; quippe in ea corrigendis Diœcesis suæ corruptelis omnem operam dedit : & quum res ex animi sui sententia minime succedere videret, tanta spiritus perturbatione affectus est, ut post quatuor menses, videlicet 7. Idus Sept. ejusdem anni, *bonam* animam efflaverit. Sepulturæ mandatus est, haud in Cathedrali suo Templo, uti ejus Antecessores, sed in Divi Johannis Baptistæ, *Conventuali* Jerosol. Ordinis Ecclesia, ut ipse vivus imploraverat. Si quis autem alias istius Præsulis virtutes, resque præclare ge-

Lucas Bonus.

I stas

ſtas dignoſcere cupit, Bartholomæum de Puteo conſulat.

Laurentius Aſtiria. §. LXIII. Eodem anno M. Magiſter una cum Ven. Jeroſolymitanorum Procerum conſeſſu de more nominaverunt Fr. Laurentium Aſtiria, Fr. Michaelem Molina, utrumque Hiſpanum, & Fr. Balthaſſarem de Amico Melitenſem, ut quem ex ipſis delegiſſet Siciliæ Dominator, defuncti Epiſcopi ſedem impleret: quam, ut plerumque contingit, primus occupavit: nempe a Rege delectus eſt Laurentius; qui tamen ob longos moleſtoſque morbos, quibus angebatur, obtenta dignitate fungi haud multo valuit: vitamque poſuit anno 1677. 3. Nonas Januar. ac tumulatus eſt in D. Pauli urbis Vallettæ, ut ſupremis tabulis ipſe decreverat.

Michael Hieronym. Molina. §. LXIV. Itaque eodem anno a M. Magiſtro, ejuſque Ven. Concilio deſignati ſunt prælaudatus Fr. Michael Hieronymus Molina Hiſpanus, Fr. Publius Theuma, & Fr. Dominicus Muſcat, ambo Melitenſes: quorum prior a Siciliæ Rege renunciatus eſt Romano Pontifici Melitenſi Inſula inaugurandus. Attamen & iſte per paucos aunos hanc rexit Eccleſiam: quippe anno 1681. Opera M. Magiſtri Gregorii Caraffæ, qui Fr. Davidem Cocco Palmerium ad hoc Eccleſiarchium promovere cupiebat, noſter Molina a Catholico Monarcha ad moderandam (a) Leridæ Eccleſiam tranſlatus eſt, annuente Summo Pontifice. Ex hac Inſula ipſe receſſit anno 1682.

David Cocco Palmerius. §. LXV. Idcirco anno 1681. præmemoratus M. Magiſter Caraffa conſentientibus Ordinis ſui Optimatibus, nominavit prælaudatum Palmerium Calabrum, ſuum Diſtributorem Stipis Fr. Dominicum Manſo, qui ſibi erat ab epiſtolis; & Fr. Joh. Baptiſtam Jannettaſium. Qua nuncupatione per Siciliæ Pro-Regem Catholico Monarchæ tranſmiſſa, ab hoc deſignatus eſt Fr. David Cocco Palmerius, qui, poſtquam per triennium ob immodicas penſiones ſibi impoſitas Epiſcopatum obire renuerit, tandem Melitenſi Thiara inauguratus eſt anno 1684. Prid. Non. Junii. Præſul iſte nedum in ſua Diœceſi, ſed etiam in Romana Curia magnum ſibi nomen comparavit. Nimirum is erat bonis artibus, & melioribus moribus ornatus. Epiſcopatus tamen ſui

(a) Lerida, olim Ilerda, urbs eſt Catalauniæ Academia, medio ferme itinere inter Barcinonem, & Cæſaraugustam.

sui annos parum quiete ac tranquille traduxit: quum enim magno tutandorum Ecclesiæ suæ Jurium, Gregisque sui rite recteque gubernandi studio exarderet, multas sese conjecit in lites, in quas immodicam pecuniæ vim insumpsit, sedulamque operam, graves curas, multosque labores impendit. Sed inter tot impensas, curasque nequaquam oblitus est Pauperum, quorum indigentiæ ut subveniret, sumptus in victum suum nonnumquam minuebat, vere Pastorem agens. Piorum autem operum dives e corporeis vinculis evolavit mercedem a Deo consequuturus, anno 1711. 13. Kal. Octob.

§. LXVI. Eodem anno 10. Kal. Octob. M. Magister, ejusque Ordinis Primates de more nuncupavere treis Presbyteros *Conventuales*, ut vocant, Æadituos, nempe Fr. Jacobum Cannaves ex Insulis Balearibus, Fr. Gasparem Gori Senensem, & Fr. Joseph Bernardum Xiberras Melitensem. Ex istis autem Trinacriæ Dominator in Melitensem Ecclesiarcham delegit Jacobum; qui anno 1713. 4. Idus Sept. Romæ inauguratus est. Hic Antistes antea Jerosolym. Ordinis Ecclesiarum, Clerique Præfectum agebat, quem *Priorem Ecclesiæ* heic vocant; eratque in sacris ritibus, atque Ecclesiasticis functionibus peragendis haud mediocriter versatus. Quum autem Ecclesiam suam per decem fere annos rexisset, mortem obivit anno 1721. 3. Nonas Junias. *Jacobus Cannaves.*

§. LXVII. Istoque anno 3. Kal. Sept. M. Magister, ejusque venerandus Consessus designarunt Fr. Gasparem Gori Mancini Senensem, Fr. Joh. Baptistam Balsamum Melitensem, utrumque M. Magistri Auditorem; & Fr. Balthassarem Focolaro Celesti, ex Patre Siculo, Matre autem Melitensi nobiliter ortum, qui deinde celebris S. Cryptæ Paulinæ *Collegii* Rector creatus est. Horum primus a Carolo VI. semper Augusto, Romanorum Imperatore, ac Siciliæ utriusque Monarcha renunciatus est Romano Pontifici in nostrum Episcopum consecrandus. Itaque anno 1722. 7. Idus Junii Romæ inauguratus est. Posteaque a M. Etruriæ Duce in Senensium Patritiorum album elatus est. Vir sane humanioribus literis, ac Jerosol. Ordinis Constitutionum peritia apprime instructus. Quamobrem plurimas Equitum caussas agendo multas opes comparaverat. Anno 1726. Romam sese contulit, ut coram Summo Pontifice quoddam negotium pro Jurisdictione sua su- *Gaspar Gori Mancini.*

sceptum ageret: quum autem ex Urbe in Sedem suam reverteretur, Augustæ Siciliæ urbis funesto morbo correptus est, ac vitalia liquit lumina (postquam a Syracusano Episcopo fuit extremis expiatus Sacramentis) anno 1727. 17. Kal. Sextiles: atque solemnibus exequiis peractis humatus est in sepulcreto PP. Prædicatorum ejusdem urbis.

Paulus Alpheran.

§. LXVIII. Eodem anno, 14. Kal. Augusti, M. Magistri feliciter regnantis, ejusque *Consiliariorum* Suffragiis designati sunt Fr. Paulus Alpheran de Bussan, Provincialis ex Aquis-Sextiis, insignisque hujusce Ordinis, quem vocant, Prioratu, in eadem urbe condito decoratus, Fr. Joh. Baptista Balsanus supra memoratus; & Fr. Nicolaus Calvarius Messanensis. A præcelebrato autem Cæsare declaratus & renunciatus est in nostrum Antistitem Fr. Paulus, qui anno 1728. 19. Kal. Apriles in alma Urbe consecratus est a Benedicto XIII. qui multis ipsum honoribus observavit. Hic Præsul sacris functionibus addictissimus plures hujus Insulæ Ecclesias solemni ritu consecravit: necnon Literarum ac Literatorum amantissimus, eximiam Bibliothecam sibi suisque Successoribus utendam adornat. Quo etiam promovente construitur in urbe Notabili peramplum ædificium, quod vocant Seminarium, ad majus commodum Juventæ bonis artibus ac moribus ibi instruendæ. Sed alias ipsius virtutes, ne ejus modestiæ molestus sim, sequioris ætatis Scriptoribus relinquo commendandas. Interea faxit Deus, ut ipse, sicut Nestorem prudentia refert, & longævitate exæquet; utque Pauli nomen, ita & Omen habeat. En igitur Melitensium Episcoporum Seriem in Publio inceptam, in Paulo terminatam: nec sine æterni Numinis consilio factum putes, ut qui a Gentium Doctore originem duxere, Ecclesiæ nostræ Fasti, glorioso ipsius nomine a nobis coronentur.

SIN-

SINGULARUM DISSERTATIONUM ARGUMENTA.

DISSERTATIO PRIMA.

GRæcorum, qui ante Claudium Ptolemæum floruere, Scriptorum auctoritatibus evincitur, Adriaticum mare cum Ionio ac Siculo permisceri.

DISSERT. II.

Strabonem in Adriæ prolatatione a nobis stare.

DISSERT. III.

Latinos Auctores D. Lucæ Synchronos, vel ipso antiquiores in Ionio ac Siciliensi pelago Adriam recognovisse.

DISSERT. IV.

Quanti facienda sit Claudii Ptolemæi, aliorumque qui post ipsum scripsere, de Adriæ situ atque confinibus sententia.

DISSERT. V.

Tum Græcos, tum Latinos Scriptores ab Adversario nostro pro coarctando Adria perperam allegari.

DISSERT. VI.

Haud esse reprehendendam eorum sententiam, qui Adriæ nomen apud D. Lucam haud certi maris *proprium*, sed appellativum esse autumarunt.

DIS-

DISSERT. VII.

Flante vento Typhonico, a Luca descripto, D. Pauli navigium neutiquam in *Meletam*, utique in Melitam impelli potuisse.

DISSERT. VIII.

Barbaros, quorum meminit Lucas *Act.* 28. non in *Meleta*, sed in Melita reperiri potuisse.

DISSERT. IX.

Ante Naufragi Apostoli in Melitam adpulsum, nec innoxios serpentes; nec theriacas fuisse glebas Melitenses.

DISSERT. X.

De Melitensibus Glossopetris ac lapillis quos serpentum ocellos vocant.

DISSERT. XI.

Dithalassum a D. Luca memoratum in Melitensis sinus, D. Pauli nomine insigniti, introitu adamussim recognosci.

DISSERT. XII.

Refelluntur tria Adversarii argumenta.

DISSERT. XIII.

Argumentum de Syracusis nobis apprime opitulari: idque diluere frustra conatum esse Adversarium.

DISSERT. XIV.

Expenduntur alia tria argumenta sententiam nostram corroborantia.

DIS-

DISSERT. XV.

De D. Publio Martyre Principe Viro Melitensi, D. Pauli Hospite, ac primo Melitæ Episcopo.

DISSERT. XVI.

Eumdem D. Publium D. Dionysio Areopagitæ in Atheniensi Ecclesiarchio successisse.

DISSERT. XVII.

D. Trophimum ab Apostolo relictum fuisse in Melita ægrotantem.

DISSERT. XVIII.

Quam temere suspicetur Adversarius, Melitenses Christianæ Militiæ nomen sero dedisse.

DISSERT. XIX.

Melitensium traditiones esse laudabiles ac fide dignissimas.

DISSERT. XX.

De Monumentis Melitensium Traditiones corroborantibus; & maxime de *Crypta Paulina*.

VERBA D. LUCÆ,

Quibus Melitense D. Pauli Naufragium ipse describit Act. Apost. capp. 27. & 28.

CAP. XXVII.

2. ASscendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi.

3. Se-

3. Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere.

4. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum, propterea quod essent venti contrarii.

5. Et pelagus Ciliciæ, & Pamphyliæ navigantes, venimus Lystram, quæ est Lyciæ.

6. Et ibi inveniens Centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam.

7. Et cum multis diebus tarde navigaremus, & vix devenissemus contra Gnidum prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ juxta Salmonem.

8. Et vix navigantes venimus in locum quendam, qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa.

9. Multo autem tempore peracto, & cum jam non esset tuta navigatio, eo quod & jejunium jam præteriisset, consolabatur eos Paulus,

10. Dicens eis: Viri, video quoniam cum injuria, & multo damno non solum oneris, & navis, sed etiam animarum nostrarum incipit esse navigatio.

11. Centurio autem gubernatori, & nauclero magis credebat, quam his, quæ a Paulo dicebantur.

12. Et cum aptus portus non esset ad hyemandum, plurimi statuerunt consilium navigari inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicem, hyemare, portum Cretæ respicientem ad Africum, & ad Corum.

13. Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson, legebant Cretam.

14. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo.

15. Cumque arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, data nave flatibus, ferebamur.

16 In insulam autem quandam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere scapham.

17. Qua sublata, adjutoriis utebantur accingentes navem, timentes ne in Syrtim inciderent, summisso vase sic ferebamur.

18. Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt.

19. Et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt.

20 Ne-

20. Neque autem sole, neque syderibus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ.

21. Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum dixit: Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere a Creta, lucrique facere injuriam hanc, & jacturam.

22. Et nunc suadeo vobis bono animo esse, amissio enim nullius animæ erit ex vobis, præterquam navis.

23. Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cujus sum ego, & cui deservio,

24. Dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum.

25. Propter quod bono animo estote viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi.

26. In insulam autem quamdam oportet nos devenire.

27. Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem.

28. Qui & summittentes bolidem, invenerunt passus viginti: & pusillum inde separati, invenerunt passus quindecim.

29. Timentes autem ne in aspera loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri.

30. Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu, quasi inciperent a prora anchoras extendere,

31. Dixit Paulus Centurioni & militibus: Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis.

32. Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere.

33. Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum dicens: Quartadecima die hodie expectantes jejuni permanetis, nihil accipientes.

34. Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit.

35. Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium: & cum fregisset, cœpit manducare.

36. Animæquiores autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum.

37. Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex.

38. Et satiati cibo alleviabant navem, jactantes triticum in mare.

39. Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quendam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem.

40. Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: & levato artemone secundum auræ flatum tendebant ad littus.

41. Et cum incidissemus in locum Dithalassum, impegerunt navem; & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris.

42. Militum autem consilium fuit ut custodias occiderent: ne quis cum enatasset, effugeret.

43. Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussitque eos, qui possent natare, emittere se primos, & evadere, & ad terram exire.

44. Et ceteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea quæ de navi erant: & sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram.

CAP. XXVIII.

1. Et cum evasissemus, tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis.

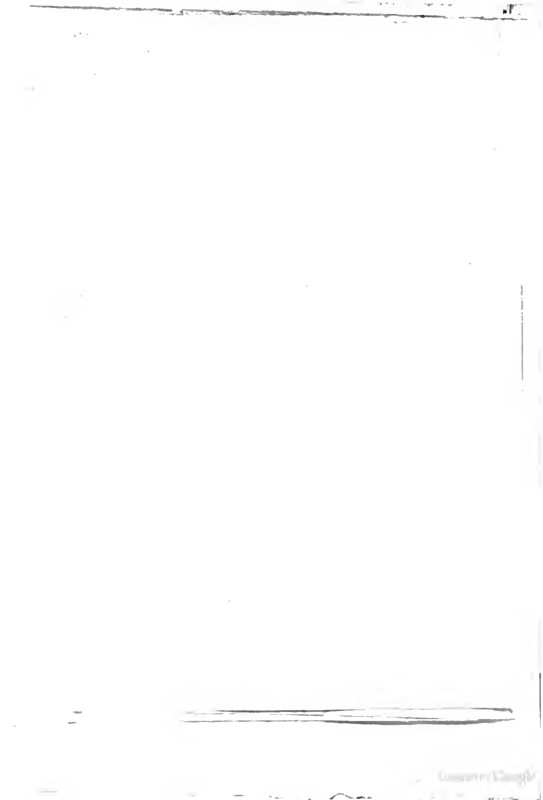
2. Accensa enim pyra, reficiebant nos omnes propter imbrem, qui imminebat, & frigus.

3. Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus.

4. Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant: Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio non sinit eum vivere.

5. Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.

6. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subito casurum, & mori. Diu autem illis expectantibus,

bus, & videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se, dicebant eum esse Deum.

7. In locis autem illis erant prædia principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit.

8. Contigit autem, patrem Publii febribus, & dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit: & cum orasset, & imposuisset ei manus, salvavit eum.

9. Quo facto, omnes, qui in insula habebant infirmitates, accedebant, & curabantur:

10. Qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, & navigantibus imposuerunt, quæ necessaria erant.

11. Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hyemaverat, cui erat insigne Castrum.

12. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo.

13. Inde circumlegentes, devenimus Rhegium, & post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos,

14. Ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septm: & sic venimus Romam, &c.

DISSERTATIO PRIMA.

Græcorum, qui ante Claudium Ptolemæum floruere, Scriptorum auctoritatibus evincitur, Adriaticum mare cum Ionio, ac Siculo permisceri.

§. I. GNomon & regula non bene exploratæ sententiæ, quam de Insula D. Pauli naufragio insignita Antagonista noster propugnat, est Adriæ situs, sive prolatio. Quippe sic ipse ratiocinatur: *Apostolum Paulum naufragium fecisse in Adriatico mari, atque in Melitam insulam eodem in mari sitam evasisse, adeo ex D. Lucæ narratione exploratum est, ut religio sit aliter opinari &c. Atqui illa ætate in mari Adriatico non alia occurrebat hoc nomine insula, quam Melita Illyricana, quæ nunc Meleda dicitur: ergo in eam Paulus emersit.* Nimirum sibi suasit Vir eruditissimus, Scriptores omneis, cum Græcos, tum Latinos, qui ante Claudii Ptolemæi ævum inclaruere, haudquaquam Adriaticum cum Ionio, vel Siculo mari permiscuisse. Idque tam audacter fidenterque adseverat, ut sese controversia cessurum spondeat, si vel unum Auctorem *Anteptolemaicum* protulerimus, qui Adriam cum Siciliensi pelago confuderit. Sponsionem accipio: stet promissis Adversarius; ego fidem meam liberabo: nempe non unum, duosve *Anteptolemaicos* Scriptores afferam, qui nobiscum de Adriæ situ, limitibusque sentiant; sed multo plureis, quam qui ejus opinioni assentiuntur. Profecto complures ille Auctores in sententiam advocat suam; sed ipsos obtorto, ut ajunt, collo trahit, incautisque Lectoribus (a) τρίχας ἀντ' ἐρίων venditat, ut *in Dissert.* 5. planum faciam. Jam vero in arenam descendamus; Græcisque Auctoribus in primam aciem ordinatis Antilegonti obluctemur.

Inspect. 1. in princip.

§. II. Sed in ipso Dissertationis vestibulo Lectores meos monitos velim, ne Claudii Ptolemæi auctoritatem, quem *omnium primum e veteribus, consuetisque spatiis Adriatica* colli-

(a) *Pilos pro lana.*

collimitia prolataviſſe dictitat Adverſarius; me quoque parvipendere judicent. Quanti enim facienda ſit adeo inſignis Geographi de Adriæ ſitu limitibuſque ſententia, *in Diſſert.* 4. demonſtratum ivo. Verumtamen quum nobis cum moroſiſſimo Antilegonte dimicandum ſit, hunc ei morem gerere non recuſo, ut ipſum, queis vinci amat, armis proſternam; magnique Macedonis providum conſilium ſequar; qui nempe Gordianum nodum latentibus ac in ſe met ipſos implicatis nexibus adſtrictum, ſolvere affectans, omnia ejus lora mucrone diſrupit, *nihil*, inquiens, *intereſt*, *quomodo ſolvatur*. Haud ſecus ego inquam: nihilum refert, an veterum, anne recentiorum Scriptorum auctoritatibus Adverſarii opinamentum innumeris difficultatum nodis implicatum diluatur. Quinimo perſæpe Auctoribus ab ipſo allegatis aſſertiones noſtras confirmabimus, ut cum Didone conqueri is poſſit, exclamans: In ſp. 1. Diatr.1.§.1. Q.Curt.de reb. Alex. M. lib. 3.

Heu! patior telis vulnera facta meis.

§. III. Necnon de hoc admonendi ii ſunt, quod Adverſarius tergiverſandi arte verſatiſſimus haud conſtanter inhæreat aſſertioni ſuæ de Adriæ limitibus: quippe licet ipſe contendat, eos *ante Ptolemæi ætatem omnibus tum Græcis, tum Romanis ad libellam hodierno Veneto Sinui commenſuratos fuiſſe*: nihilominus aſſerit, pauciſſimos ad Italiæ extremitatem eoſdem limites protuliſſe; ulterius neminem. Verum enimvero hac latet anguis in herba. Nimirum hoc pacto nobis ille abjudicare ſtudet quotquot Scriptores Adriam in Jonio, ſeu Siculo mari recognoverint: nempe nos fruſtrari molitur cauſando, quod licet iſti Adriam ad aliquam regionem in Jonio mari ſitam prolataverint, haud tamen ideo ad Melitam uſque ipſum prolataſſe cenſendi ſint. At o tricas Apinas, nebulaſque in pariete! Etenim nonne vel ex eo colligi debet, illos Adriam ad hanc Inſulam protuliſſe, quod ipſum cum Jonio vel Siculo mari, Melitam alluente, confuderint? Quamobrem, ne extra chorum ſaltare Adverſarium ſinamus, non ambiguam ac dubiam, ſed firmam certamque hanc aſſertionem ſtatuamus, videlicet, veteres Scriptores in Jonio ſeu Siculo mari Adriaticum recognoviſſe, eaque viciſſim permiſcuiſſe, & conſequenter alterum pro altero uſurpaſſe: hic Rhodus, hic ſaltus. Inſp. 2. Diatr.6.§.8.

§. IV. Græcorum Hiſtoriographorum Anteſignanus, con-

Thucydides. ſentiente omnium ſeculorum fama celebratus Thucydides non uno in loco Adriam cum Siculo mari confundit. Quum tamen Græcum exemplar præ manibus haud habeam, illius verba proferam ex verſione Cl. V. Laurentii Vallæ a doctiſſimo Henrico Stephano recognita, Francofurti edita anno 1594. Primum igitur ille lib. 7. ait: *Acarnanum quoque nonnulli cum lucri cauſa, tum vero multo magis propter amorem, & propter benevolentiam, qua Athenienſes proſequebantur, (illis) auxilium tulerunt. Atque hi quidem intra ſinus Jonii fines habitant.* Huic verſioni conſonat interpretatio Italica Cl. V. Franciſci Strozzi Florentini, Venetiis edita apud Balthaſſarem de Conſtantinis. Vide n' heic Jonium Sinum alluentem Acarnaniam, ſcilicet Epiri partem, Acheloo fluvio intercurrente, ab Ætholia ſejunctam, quam Sicilienſe pelagus proculdubió adlambit! Jonium autem Sinum atque Adriam idem eſſe minime inficiatur urbaniſſimus noſter Antagoniſta: imo ipſe *Inſp.* 2. *Diatrib.* 4. §. 13. affert hæc verba Scylacis (*a*) Cardianenſis, ſive, ut Adverſario placet, Caryandenſis: τὸ δ' αὐτὸ Ἀδρίας ἐςὶ, καί Ἰόνιος, *porro Adria, & Jonius ſunt idem.* Necnon idem Hiſtoriographus *lib.* 6. & 7. eamdem Epiri oram in Jonio mari conſtituit. Unde perſpicuum eſt, Jonium Sinum ſeu Adriam cum Jonio, Inſp. 2. Diatr. 4. §. 16. ſeu Siculo mari a Thucydide confundi. At noſter Adverſator, nebulas diverberans, hunc Auctorem tamquam ſibi faventem allegare non erubeſcit: nempe ait, ipſum diſtinguere Adriam a pelago Siciliæ ac Peloponneſo interjecto, nec aliam affert rationem, quam quod ille *lib.* 4. Sicilienſi, Creticoque mari Laconicam oram objecerit. Sed, amabo, quid inde? Si enim Adriam in hac parte, ut oſtendebam, cum Siculo mari Thucydides permiſcet, cur idem pelagus modo hoc, modo illo vocabulo, ſeu Synonimo appellare ipſe non poteſt? At ſubdit refractarius noſter Veterator, loc. cit. eumdem Scriptorem *lib.* 6. *Sinum Jonium, ſive Adriam* apertiſſime a Siculo pelago diſcriminare: verba tamen ipſius minime profert, quum ea ſibi parum aſtipulari noverit. Nos vero Lectorem noſtrum ſuper loci faciem adducamus, ut recte judicare valeat, utrum Adverſario, an nobis opitulentur hujuſmodi verba. *Interea*

(a) Σκύλακος τοῦ καρδυανος, *Scylacis Cardianenſis*: ita legit Joh. Schefferus.

terea vero (ille inquit) *Gylippus Lacedæmonius, & naves Corinthiacæ Leucadem jam appulerant; eo animo, ut quam celerrime in Siciliam ad opem* (Syracusanis) *ferendam trajicerent. Cum autem atroces nuntii ipsis afferrentur, omnesque in idem mendacium congruentes, Syracusas jam omnino circumvallatas esse; Gylippus Siciliæ quidem (conservandæ) nullam spem amplius habebat. Italiam vero conservare cupiens, ipse & Pythen Corinthius cum duabus Laconicis navibus, totidemque Corinthiacis, quam velocissime transmisso Jonio, Tarentum pervenerunt.* Verumenimvero heic Adversarius pro thesauro carbones invenit: siquidem his verbis evincitur, Jonium Sinum, qui, ut ajebamus, idem est atque Adria, cum Siculo mari, oram Epiri, cujus opidum Leucas est, præterradente, a Thucydide confundi. Ipsum autem de Jonio Sinu ibi loquutum esse inficiari non potest noster Antagonista: nempe ipsemet hanc regulam dignoscendi apud Auctores istius Sinus tradidit. *Jonii Sinus* (inquit) *nomen mascula terminatione, & absque ullo additamento passim a Scriptoribus affertur: Jonii alterius nescio an unquam: Scylax;* τὰ δ' ἐντὸς ὁ Ἰόνιος (a) .... τὸ δ' αὐτὸ Ἀδρίας ἐςὶ, καὶ Ἰόνιος. *Interius Jonium: idem autem est Adria, & Jonius. Thucyd lib. 6.* Περαιωθῆναι τὸν Ἰόνιον. *Trajecisse Jonium.* Cui, non minus quam lac lacti, simile est hoc aliud, *transmisso Jonio.* Et quidem Philippus Cluverius, qui Græcum exemplar accurate evolverit, Thucydidem ab Orientali Siciliæ latere ad Cretam usque Adriaticum mare produxisse adseverat. Floruit autem iste Scriptor paullo minus 500. annis ante Melitense Pauli naufragium: dignus plane quem D. Lucas perlegeret, ac in prophana eruditione sibi ducem proponeret.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 14.

Phil. Cluver. Ital. ant. l. 4. c. 17. §. 6.

§. 5. Apollonius Rhodius, qui 400. annis ante Apostolicorum Annalium conscriptionem inclaruit, *lib. 4 Argonaut.* Corcyram Jonii Trajectus principem insulam appellat. En ipsius versiculos:

Apollonius Rhodius.

Ἐςὶ δὲ τὶς πορθμοῖο παροιτέρη Ιονίοιο
Ἀμφιλαφὴς πίειρα Κεραυνίη ἐν ἁλὶ νῆσος,
Ἡ ὑπὸ δὴ κεῖσθαι δρέπανον φάτις ....

Quæ

(a) Ab Adversario male redditur *Jonium*, quum eum Scylacis locum ipse alleget, ut *Jonii sinus nomen mascula terminatione a Scriptoribus* prolatum ostendat.

Quæ verba Adversarius, cornicum oculos, ut ajunt, configere studens, ita vertit:

Est aliqua Freti princeps Jonii
Ingens, opulenta, in mari vicino Cerauniis, insula,
In qua jacere falcem sermo est ....

Verumtamen pro Freti melius ille reddidisset *Trajectus*: licet enim *Fretum*, ac *Trajectus* sint synonima, quum utrumque vocabulum denotet loca maris angustiora, nihilotamen secius, quum Πορθμὸς derivetur a verbo πείρω, *transeo*, magis proprie Trajectum significat: idcirco Plinius *Trajectum* dicit *Transitum*: & quidem recte; nam per ejus angustias ex Illyride, atque Græcia transeunt in Italiam navigantes. Trajectum autem Jonium Adriæ partem esse Scriptorum nemo inficiatur; & multi, ut fatetur noster Antagonista, ipsum Jonio sinui exæquant. Neque heic de Jonio mari mentionem fieri ab Apollonio quadratus homo contendet. Siquidem illi utpote amplissimo nec *Trajectus*, neque *Freti* denominatio congruit. Atqui Corcyram in Siculo mari sitam esse non est qui inficietur. Unde liquido liquet, apud Apollonium Siciliense pelagus esse Adriæ partem. Sed heic detegendus est mihi malus Adversarii dolus, quem nos minime animadversuros esse forte sibi ipse suaserit. Nempe *Trajectum* istum *Apollonianum* ille *Fretum* reddit, mox ipsum facit *pelagus*, denique pro Jonio Magno usurpat: proindeque concludit, mare Corcyram alluens ab Apollonio Jonium, non Superum, vel Adriaticum appellari. Ast hercle dolosi ac Tergiversatores, si memoria vacillant, nihilum præstant: imo suis sese laqueis sæpenumero irretiunt. Reapse noster Antilegon secum ipse nunc digladiatur: nempe oblitus est, aut dissimulat, sese antea affirmavisse, quod Apollonius *loc. cit.* de *Trajectu*, non de *mari Jonio* loquutus fuerit. *Trajectus Jonius* (ille dixerat) *quem Apollonius Rhodius Argonaut. lib.* 4. τὸν πορθμὸν, *Fretum vocat &c.* Attamen demus (quæ nostra erit liberalitas) quod pelagus istud, non *Trajectus*, neque *Fretum*, sed *Jonium mare* Apollonio dicatur: numne inde eliciendum est, quod ipsum ab Adria discriminetur? Nequaquam. Profecto idem Auctor Adriaticum mare *Cronium* vocat a *Crono*, idest Saturno, Italiam inhabitante, ut ait antiquus ejus Interpres apud illum antiquitatis promumcondum Rhodiginum: sicut etiam Ly-

Plin. l. 3. c. 21.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 29.

Insp. 2. Diatr. 4. §. 19.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 22.

Cœl. Rhod. Lect. ant. l. 12. c. 6

Lycophronis Scholiasta apud eumdem Cœlium *loc. cit.* Sinum Ionium *(a)* antea Cronium dictum fuisse testatur. Propterea non est restringendus Adria, Sinusve Ionius ad solam Italiæ oram Illyridi obversam, sed extrahendus ac prolatandus est ad ipsius oram Græciæ objectam, quam Siculum alluit mare; imo ad ipsam Siciliam, quæ *Cronia* dici potest, tum quia pars olim Italiæ fuit, & a veteribus Scriptoribus Italiæ asserta, ut contra Adversarium statuam *in Differt.* 2. §. 9. tum quod in eam exciderit Saturni falx, ut Macrobius, Rhodiginus, aliique affirmant; atque in eadem Insula Saturni tumuli ac reliquiæ fuerint, ut auctor est Patrocles Thurius apud Arnobium sic loquentem: *Noster ille est auctor, qui Patrocles Thurius Scriptorum in titulis indicatur, qui tumulos memorat, reliquiasque Saturnias tellure in Sicula contineri*. Non autem me fugit, alios tradere, quod Saturni falx in Corcyra servabatur; ideoque hæc Insula a Callimacho apud Plinium *Drepane* vocatur: verum novi etiam, Siciliam, teste Rhodigino, dictam esse *Drepanum*, quo nomine adhuc indigitatur conspicua ejus urbs in peninsula sita non procul a Lilybæo Promontorio. Quid plura? assertionem meam nedum rationes, sed & insignium Scriptorum testimonia confirmant: Scilicet Ionium mare inter Græciam ac Italiam, a Sicilia ad Occidentalem Cretæ oram diffusum, *olim dictum fuisse primo Cronium; secundo Celticum; tertio Adriaticum; quarto Ausonium; quinto Siculum*, testatur Johannes Buno; atque huic subscribunt Philippus Brietius, & Martinus du Plessis una cum Regali Scientiarum Academia Parisiensi; cujus doctissimas *observationes* in opere iste suo, a D. Langlet de Fresnoy recensito, sequutus est. Quod si tantis auctoritatibus non movetur noster Criticus rancidulis gaudens Scriptoribus; mihi succurrere sciat pervetustum Auctorem, qui Siculum mare *Cronium* appellavit: hujus autem testimonium paullo infra

Macrob. Satur. l. 1. c. 9. Rhodig. l. c. 13. 21. Arnob. adv. Gent. l. 4.

Joh. Buno in not. ad Cluver. Introd. Geogr. l. 1. c. 12.

Phil. Briet. Paral. Geogr. part. 1. l. 6. c. 5. §. 1.

Martin. du Plessis tom. 5. Method. Geogr. &c.

L

(a) Hunc Sinum Adversarius ait esse Neotericorum Syrtim, & in eo exponendo multos naufragium perpessos esse: ast ipse vel in ejus appellatione labitur: ipsum enim *Chronium* dicit; quandoquidem apud accuratos Scriptores cum Græcos, tum Latinos, *Cronius* dicitur. Dionysius Halicarn. ut alios prætermittam, *lib.* 1. ait, *Cronium* græce idem esse ac *Saturnium* latine. Sed magis enucleate Arnobius *advers. Gent. l.* 3. inquit: *Nam si tempus significatur hoc nomine* (Saturni) *ut Græcorum interpretes autumant, ut quod Chronos est, habeatur Cronos, nullum est Saturnium numen*. Saturnus autem Syriaca lingua latentem sonat.

infra (ut ordinem sequar Chronologicum) in §.13. producam.

Lycophron. §. VI. Apollonio concinit Lycophron Poeta, qui 370. ante D. Lucam inclaruit. Nempe ipse Ionium Sinum, sive Adriam eidem insulæ Corcyræ aplicat: etenim *in Alexandra* ita canit;

Θεὸς δὲ πολλοῖς αἰπὺς αὐδηθήσεται
Ο῞σοι πὰρ Ἰοῦς γρῶνον οἰκοῦνται πέδον,
Δράκοντα τὸν φθείροντα φαίακας κτανών

Quæ ita vertit noster Antagonista:

Deus porro excelsus dicetur a multis,
Quicumque prope Jus profundum degunt campum,
Postquam draconem Phæacas perdentem interfecerit.

Heic *Jus profundum campum* pro mari Ionio, & Phæacas pro Corcyræis accipi affirmat Adversarius. Ego autem de Corcyræis quidem, non vero de mari, sed de Sinu Ionio loquutum esse Poetam arbitror: sententiamque meam ipsius Adversarii dictis confirmo; nimirum ipse pelagus, cui nomen Io Nympha dederat, Ionium Sinum esse adseverat, allegans hæc Æschyli carmina: (Insp.2.Diatr. 4. §. 12.) (Æschyl. in Promet. ligat.)

Inde percita œstro per litoralem
Viam pervenisti ad magnum Sinum Rheæ,
Unde errabundis agitaris cursibus:
Qui futuro tempore marinus recessus
(Manifesto scias) Ionius vocabitur
Cunctis hominibus in tui Itineris monimentum.

Atque heic animadvertendum est, quod licet Æschyli ævo Ionius Sinus intra Japygium P. clauderetur, tamen sequiori ætate cœpit eo nomine indigitari Siculum pelagus, sive Ionium magnum, ut Thucydidis, Apollonii, Lycophronis, & aliorum, quos allegaturi sumus, Scriptorum auctoritatibus, evincam. Idemque de Adria dicendum est, quia veteribus Auctoribus vel ipso fatente Adversario, Jonio Sinui exæquabatur. Quidni? Si Adria idem est atque Ionius Sinus, cur isto extra Ceraunios montes prolato, ille intra eos restringendus est?

Polybius. §. VII. Necnon Polybius Lycorta, qui scribebat 260. annis ante quam Lucas Apostolicam texeret historiam; Jonium Trajectum, seu Sinum statuit inter Græciam, & Italiæ oram illi obversam: imo perspicue cum Siculo mari Adriam immiscet, hunc Italiæ ad Orientem applicans. Hæc enim is habet *lib.* 2. Τῆς δὴ πάσης Ἰταλίας τῷ χήματι τρι-

τριγωνο ειδοῦς ὕπαρχούσης, τὴν μὲν μίαν ὁρίζει πλευρὰν αὐτῆς τὴν πρὸς ἀνατολὰς κεκλιμένην, ὅ, τ' Ἰόνιος πόρος, καὶ κατὰ τὸ συνεχὲς ὁ κατὰ τὸν Ἀδρίαν κόλπος: τὴν μὲν πρὸς μεσημβρίαν καὶ δυσμὰς τετραμμένην τὸ Σικελικὸν, καὶ Τυρρηνικὸν πέλαγος. Αὗται δὲ αἱ πλευραὶ συμπίπτουσαι πρὸς ἀλλήλας, κορυφὴν ποιοῦσι τοῦ τριγώνου, τὸ προκείμενον ἀκρωτήριον τῆς Ἰταλίας ἐς τὴν μεσημβρίαν ὃ προσαγορεύεται μὲν Κοκυνθος διαιρεῖ δὲ τὸν Ἰόνιον πόρον. καὶ τὸ Σικελικὸν πέλαγος τὴν δὲ λοιπὴν τὴν παρά τε τὰς ἄρκτους, καὶ τὴν μεσόγαιαν παρατείνουσαν ὁρίζει κατὰ τὸ συνεχὲς ἡ τῶν Ἄλπεων παρώρεια. *Quum igitur trigoni speciem Italia tota referat, unum ejus latus quod Orientem spectat, Ionius Trajectus, & continuus illi Sinus Adriaticus terminant: Meridiei vero & Occidenti obversum latus Siculum Etruscumque mare: qua se duo hæc latera contingunt, triquetræ figuræ vertex efficitur: estque ibi procurrens ex Italia meridiem versus promontorium, Cocinthum dicunt, quo separantur Ionius Trajectus & Siculum pelagus: reliquum latus quod Septentrionem spectat, & mediterranea prætexit, Alpium continua juga definiunt.* Heic Polybium de Sinu Ionio loqui negat Antagonista noster, licet fateatur, omnes illius Scholiastas, nobis consentientes, Ἰόνιον πόρον, *Ionium Sinum* vertere: necnon Italiæ oram ab Adria irrigatam, non *obversam*, sed *inclinatam* in Orientem a Polybio dici contendit. Sed, Grammatici vestram fidem! Nonne idem sonant, in Ortum *inclinari*, vergere, atque Ortum spectare, Ortui *obverti*, objici, opponi? Equidem ita sentiunt Viri Græcarum, Latinarumque literarum peritissimi, Isaacus Casaubonus, & Jacobus Gronovius: quippe in illius versione Polybiana, quam hic recensuit, redditur *latus* (Italiæ) *quod Orientem spectat*. Ut autem lectoribus suis suadeat Adversarius, ibi minime de Sinu Ionio loquutum esse Polybium; eos verborum ambagibus, numeris Platonicis obscurioribus, involvit. Nimirum, inter alia futilia & mucida, duplicem Trajectum reperiri asserit; alterum facit unam eamdemque rem cum Ionio Sinu; alterum ab isto discriminatum: hunc *Polybianum Trajectum* vocat, illum vero nomenclatione neutiquam dignatur. Ludibria. Trajectus iste *Polybianus* idem est atque Sinus Ionius quem Strabo, ut in sequenti *Differt.* ostendam ante Japygium P. & Ceraunios montes collocat. Nec enim ovum ovo tam simile est, quam huic Sinui ille Trajectus: & quidem in

Insp. 2. Diatr. 1. §. 11.

Insp. 2. Diatr. 1. § 20.

 quo,

Strab. lib. 8. quo, nisi in solo nomine, interstinguuntur? Imo neque nomine inter se illi differunt: nempe idem Geographus nos edocet, *Trajectum* pro *Sinu* a Scriptoribus accipi: inter quos procul dubio Polybium innuit, quem sæpe ipse Infp. a. Diatr. 1. §. 21. allegat, notatque. Unde etiam perspicitur, quam minus recte Adversarius affirmarit, hujusmodi *Trajectus* meminisse *Polybium primum*, & post ipsum Diodorum: quandoquidem & Apollonius, ut vidimus, & alii quos allegaturi sumus, tum ante tum post illum de hujusmodi *Trajectu* mentionem fecere. Rectius itaque nos duplicem Adriam statuere possumus, scilicet *Adriaticum Sinum*, & *Adriaticum mare*. Neque rem novam & inauditam, uti est duplex Adversarii Trajectus, proferemus: namque idem sentiunt multi Cl. Viri, & inter alios Abramus Ortelius, qui huic sententiæ suffragari ait nedum Claudium Ptolemæum, sed & alium Auctorem ipso perantiquiorem; ut nos quoque planum faciemus in *Differt.* 5. ubi pro statuenda ista vera assertione complureis Scriptores cum *Anteptolemaicos* tum Neotericos producemus.

Ortel. in Thesaur. Geogr. verb. *Hadriat. Sinus*.

Scymnus Chius. §. VIII. Polybio subscribens Scymnus Chius, qui Apostolicum Historiographum duobus ferme seculis antecelluit; Ionium Sinum dicit Ἰόνιον πόρον, *Ionium Trajectum*: ejusque ostium locat, ubi Polybius, scilicet ad Japygiam. Id vero admiratione me complet, quod heic Ἰόνιον πόρον vertat *Ionium Sinum* vel noster Antagonista, qui nuperrime contra Polybii Interpretes πόρον *Sinum* reddentes pugnabat. Nimirum hic ejus est mos, ut unam eamdemque sententiam is adprobet, ubi ea sibi faveat; respuat ubi sibi repugnet. Sed redeamus ad Scymnum, ejusque pericomma exhibeamus. Iste quidem *in Orbis Descript. vers.* 300. sic inquit:

(a) Μετὰ τὴν Ἰταλίαν εὐθὺς Ἰόνιος πόρος
Κεῖται, καθήκοντες δὲ πρὸς τὴν εἰσβολὴν
Οἰκοῦσιν Ἰάπυγες. Μεθ' οὓς Οἰνωτριοι,
Βρεντέσιον ἐπίνειον τε τῶν μεσηγέων. (b)
Πέρας δε τούτων ἐς' ὄρη Κεραύνια.
Μεσαίτατον δε ὁπέσιν Ομβρικοι λεῶ....
Εἶτ' ἐςιν (c) Ἀδριανὴ θάλαττα λεγομένη.

Post

(a) Hunc versum ita reddit Adversarius: *Juxta Italiam rectus Ionius Sinus*.

(b) Alii, ut Adversarius, Μεσσαπίων. Sed Erasmus Vindingius legit μεσηγέων pro μεταιγίων, ut in *edit. Hæschel.* & μεσογείων in *Cod. Pal.* versus ratione reclamante.

(c) In *Cod.* Casauboni Ἀδριακὴ legi affirmat idem Vindingius.

Post Italiam statim Jonius (a) alveus
Situs est; porrecti vero ad ostium ejus
Habitant Japyges. Post quos Oenotrii,
Brundusium navaleque mediterraneorum.
Ultra vero hæc sunt montes Ceraunii.
Medium vero habitant Umbri populi &c.
Deinde est Adrianum mare dictum.

Heic quædam perplexiora notat Adversarius; nequaquam vero ipse animadvertit, sese in partes suas advocare invitum istum Auctorem. Etenim si Adria, ut ipse vult, a Scymno traditur interius, nempe post Umbriam, & per consequens post *Meletam*; qui, amabo, Pauli navis in Adria navigabat ante quam ad eam insulam appelleret? Sed noster Tergiversator hanc fossam saltu transilire studens, ejusdem Auctoris verbis vim infert; jamque Scymnus non secundum suam, sed secundum istius sententiam loquitur. Nimirum *dividit Scymnus* (sic hujus mentem ille enucleat) *Jonium Sinum ab Adria, alterumque ad Japygiam, & Ceraunia statuit, alterum interius trudit, ubi Liburnides, & Absyrtides insulæ .... Dum Umbrorum meminit, cursim, ut Geographi amant, in remotiora digreditur, moxque redit ad situm Adriatici exponendum*. At, quæso, qui *redit* ad hunc pontum describendum, si antea istius non meminerat? Ejus enim meminit post Umbros: *Medium vero* (inquit) *habitant Umbri populi. Deinde est mare Adrianum* &c. Anne putat Adversator, Scymnum Adriæ mentionem fecisse, quum Jonii Sinus meminerit? Sed ille tibi contradicit, si hoc autumat: nam ille, ut exponebam, arbitratur, Scymnum *dividere Jonium Sinum ab Adria*. Si autem iste Geographus orationem suam retrorsum convertit, ubi Adriam designat; næ hoc æquor extra Japygiam constituere dicendus est: siquidem ejus situm exponit, postquam Jonium Sinum intra Japygiam conclusum descripserit. Et sane, quum ipse Liburnicas, & Absyrtides insulas in Adria sitas dicat, non suam, ut opinatur Adversarius, sed Theopompi sententiam refert. Accipe ipsius versiculos, a prænominato Vindingio latinitate donatos:

Insp. 2. Diatr. 4 §. 25.

Deinde est Adrianum mare dictum.
Theopompus describit vero hujus situm:

Ut

(a) *Alveum* pro *Trajectu* substituit idem Interpres.

Ut quod faucibus junctum Jonico
Insulas habet Cycladibus simillimas:
Harum vero illas quidem dictas Absyrtides,
Electridesque, has vero etiam Liburnicas.

Assertionem autem nostram Scymnus ipse confirmat: quippe hic discriminat Jonium Sinum a mari Adriano: illum enim inta Japygias Fauces coarctat, hoc extra ipsas prolatat, quum *versi* 490. afferat, Bœotiam habere *portus ad Meridiem spectantes opportunissime ad Adriam*: ubi perspicuum est, *Adriam* ab eo accipi non quidem pro *hodierno Sinu Veneto* qui est Bœotiæ Occidentalis, sed pro Jonio seu Siculo mari, quod vere est isti regioni Meridionale. Unde magis magisque perspicitur quam inepte dictitet Adversarius, Adriam a Scymno *trudi interius ubi Liburnides, & Absyrtides insulæ.* Ceterum haud inficior, hujusce Scriptoris de Adria sententiam haud satis perspicuam esse; tamen arbitror, eam facilius rectiusque in nostras, quam in Adversarii partes trahi posse.

Diodorus Siculus. §. IX. Diodorus Siculus, qui 120. annis ante D. Lucam scribebat, Jonium Trajectum Græciæ affundit: *lib.* enim 12. *Biblioth.* ait, Athenienses transfretato Jonio Trajectu ad Japygiam fuisse advectos: necnon *lib.* 14. ipse tradit, Dionysium Syracusanum conatum esse in ditionem suam redigere Jonium Trajectum, ut in Epirum tuto navigare posset. Sed *lib.* 16. perspicue Adriaticum cum Siculo pelago ille confundit. *In Apulia* (inquit) *urbeis duas extruxit* (Dionysius Junior) *ut tutam efficeret maris Jonii navigationem. Qui enim loca maritima incolebant, prædatoriis navibus discurrentes Adriaticum pelagus omnino mercatoribus infestum reddiderant.* Qui autem, amabo Jonium Magnum infestare valuissent isti Piratæ, si intra hodiernum *Sinum Venetum* clausi essent? Nonne vides heic Diodorum sub Adriatici nomine Siciliense quoque pelagus complecti? Equidem Siculis Mercatoribus e Trinacria in Epirum navigantibus damno esse non potuissent Prædones illi, nisi Adriaticum pelagus, ab ipsis infestatum, una eademque res esset cum Jonio Magno, seu mari Sicano. Quod autem Siculis Mercatoribus e Sicilia in Epirum navigantibus prospicere voluerit Dionysius, ex præallegato loco *lib.* 14. perspicuum redditur. Unde Antilegontis nostri versutiam comprehendas: nempe hujusce navigationis metam fuisse Japygiam

giam iste contendit, ac Prædones illos facit Illyricos; quamquam ipsos maritimarum regionum accolas fuisse dixerit Diodorus, & præ ceteris Rheginos innuere voluerit: namque hi & Syracusanorum hostes erant, & de ipsis idem Scriptor ita protulit *lib.* 4. *Transmisso itaque exercitu ad Locridis fines, inde per mediam terram iter faciens* (Dionysius) *totam Rheginorum regionem igne & ferro vastare cœpit. Simul autem & classis ab altera parte mari incumbebat. Denique cum omnibus copiis juxta Trajectum castrametatus est.* Locus autem ejusdem Scriptoris *lib.* 19. quem adversus nos producit noster Antagonista, nobis minime refragatur, ut planum faciam *in dissert.* 5. § 4. *& seqq.*

§. X. Dionysius Halicarnassensis, Diodori Synchronus, Jonium Synum seu Adriam cum Jonio magno confundit: siquidem is *lib.* 1. Oenotrum & Peucetium fratres Arcadas ex Peloponneso in Italiam *superato Jonio Sinu* pervenisse affirmat: postque paullo eundem Oenotrum ex eadem Peloponneso in Italiam, nempe Japygiam adpulisse narrat, *transmisso Jonio mari.* Attamen noster Impostor, serenitati, ut est in parœmia, nubem inducere conatur: nempe nitidissimam hujus Auctoris sententiam ita detorquet. *Dionysianus vero Oenotrus* (ille inquit) *cum Peucetio fratre e Peloponneso per Jonium mare in Sinum Jonium penetravit* (*a*), *appulitque ad Boreale latus* (*b*) *Italiæ: quocirca si utrumque id mare ab Oenotro, & Peucetio navigatum est, quid, rogo, novitatis habet, si utrumque Dionysio singillatim memoretur?* Nihil sane novitatis haberet, si res, prout eam pingit, seu verius fingit Adversarius, esset. Sed o miras ipsius frustrationes! O nænias Iberas! Jam dixi, Oenotrum mare, illud, quod a Peloponneso in Japygiam, idest Veneti Sinus ostium, protenditur, bis navigasse; & ipsissimum æquoris tractum a Dionysio nostro modo *Jonium Sinum*, modo *Jonium mare*, appellari. Ubi nam sunt duo maria distincta, quæ somniat Adversarius? Num-ne qui Sinus Adria-

Dionysius Halicarn.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 16.

(a) Hoc est, a limine salutavit. (b) Nota Adversarii versutiam. *Boreale latus Italiæ pro Japygia* substituit, ut Lectorem sensim inducat ad fidem adhibendam fallaci assertioni mox ab ipso proferendæ, scilicet Jonium Sinum fuisse ab illis fratribus navigatum. Sed hoc reti pisces ille non capiet. Nemo enim non videt, quam mutilum & decurtatum sit hoc latus, quod Italiæ ad Boream ille appingit. id recognoscens in sola Japigia, nempe in termino cum Sinui, tum mari Jonio communi.

Adriatici ostium vix attigit, ipsum Sinum transmeasse dicendus est? An-ne ipse oblitus est, sese alibi dixisse quod Siculum mare ad ejusdem Sinus *ostium sedet*, *queriturque*, *ceu amator cantillans : Me tuo longas pereunte noctes, Adria, dormis?* Qui ergo hunc Sinum navigasse nunc asserit Oenotrum, qui dumtaxat ad ipsius ostium adpulit? Quum vero ipse, data opera, hunc Dionysii locum haud integrum adscripserit, eum producam ex accuratissima Italica versione Francisci Venturi Florentini, qui sub Paulo III. floruit. *Perciocchè essi* (gli Arcadi) *primi di tutti la Italia, trapassando il Golfo* Jonio, *sotto Enotro figlio di Licaone, abitarono* &c. Pone Oenotri majoribus recensitis, ita sermonem pertexit : *Ma Enotro, non bastandoli la sua parte, abbandonò la Grecia, perciocchè essendo a Licaone ventidue figliuoli, convenivasi in altre tante parti dividero l'Arcadia : per questa cagione adunque Enotro abbandonò il Peloponneso, e messo in punto un armata, soleò il Mare* Jonio, *e con lui Peucezio, uno de' fratelli : furono ancora da molti del popolo loro domestico seguiti, imperocchè e' si dice, che questa gente in principio fu più populosa, che alcuna altra delle Greche, & di qualsivoglia di esse a cui toccasse in sorte il paese, l'ebbe assai minore, che quella sua moltitudine non s'aspettava. Peucezio adunque in quella parte ch'è d' Italia, dove prima pervenne, sopra la sommità de' monti* Japigi *il suo popolo conducendo quivi collocollo .... Ma Enotro maggior parte di esercito menando seco venne nell'altro golfo, che dall'Occidente lungo l'Italia si sparge* &c. Est-ne nodus in hoc scyrpo?

Insp. 2. Diatr. I. §. 4.

§. XI. Sed omnem de nostra sententia dubitandi ansam, sive scrupulum adimit alter Dionysius, videlicet Characenus, vulgo Periegetes, sive Afer, a nostro Antilegonte magnifactus, & reluctans allegatus. Hic in vere aureolo libello *de Orbis situ* Adriam haud solum ad Insulam nostram, sed etiam ad Africanas Syrteis protrahit. En ipsius carmina ex interpretatione Clarissimi Prisciani, seu Rhemnii Fannii:

Dionysius Afer.

Æquoris at Siculi, quod vastis funditur undis
Ad Noton est pontus Libyæ, Syrtisque vadosa
Major; at ulterius si pergas, cerne minorem
Occiduam, juxta quam Meninx insula fulget,
Et Cercina simul Libyca statione patentes
ADRIA quas penetrat &c.

Io

Io Pæan ! O Veritatem ubique gentium triumphantem ! Vides quam recte asserebam *in* §. 3. quod Auctores Adriam ad Melitam usque protendere voluerint, quum illum Siculo mari hanc Insulam alluenti permiscuerint. En id superabunde confirmatum a Dionysio nostro, qui vel ad Libycas oras Adriam prolatat. Sapientissimus iste Geographus scribebat centum amplius annis ante Melitense Pauli naufragium. Ejus libellum græce conscriptum, eruditione plenum, & de aliqua navigatione scripturo perutilem ac necessarium facile perlegerit D. Lucas, qui tot itinera, maria, & loca in Apostolica sua historia describit. In *Dissertatione autem* 5. §. 4. videbimus quam minus æque hunc Auctorem in sententiam suam advocarit Adversarius.

§. XII. Geographorum χοροδιδάσκαλος *(a)* Strabo Amasenus non unico in operis sui loco nostræ de Adriæ situ limitibusque sententiæ suffragatur. Sed quum contentiosissimus noster Antilegon tantum nobis Geographum abjudicare tota *Diatriba* conetur, licet in cassum; operæ pretium duco, ut & nos integra Disceptatione nobis illum vindicemus. Idcirco illius auctoritates nobis faventes *in sequenti Dissertatione* exponamus. *Strabo*

§. XIII. Sylla perantiquus Scriptor apud Plutarchum, ut animadvertit Thomas Dempsterus *lib.* 2. *Antiq. Rom. cap.* 4. asserit *insulam quamdam esse in Cronio mari, ubi Barbari vinctum a Jove Saturnum fabulantur*. Hanc insulam aut Cretam esse, aut Corcyram eruditorum nemo inficiabitur. Cretam esse dicet, qui non ignoret, Jovem in ea insula sæviisse in Parentem suum, qui in Italiam inde aufugit. *Is itaque Saturnus* (inquit Minucius Felix) *Creta profugus Italiam metu filii sævientis accessit*: Postque paullo idem Auctor hæc subnectit: *Ejus filius Juppiter* (*b*) *Cretæ excluso Parente regnavit*. Sed noster Antagonista contendet, eam esse Corcyram, ubi, referentibus Callimacho, & Apollonii Scholiaste, servabatur falx, qua in vinctum Parentem usus fuerat Juppiter. Quæcumque vero e duabus sit ea Insula, certe a Sylla in *Cronio* mari collocatur: *Cronium* autem mare apud veteres Auctores idem fuisse atque Adria-

Sylla apud Plutarchum

Minuc. Felix in Dial. cui tit. *Octavius*.

Insp. 2. Diatr. 4. §. 19.

M ticum

(a) Chori magister. (b) En Insulæ nomen, instar urbium, in statu locali, ut Grammatici loquuntur, in casu genitivo positum : contra quam volunt quidam Neoterici, hujusmodi regulam a Francisco Santio traditam impugnantes.

ticum fatetur Adversarius Apollonii testimonium advocans; & nos heic *in* §. 5. pluribus auctoritatibus evicimus. Atqui tum Cretam, tum Corcyram Siciliense pelagus adlambit. Liquido igitur liquet Siculi maris jura ab antiquis Scriptoribus Adriæ minime denegari.

Flav. Joseph. §. XIV. Flavius Josephus, D. Lucæ coævus, Adriam cum Ionio & Siculo mari confundit: siquidem Ionium Sinum in Ionio magno recognoscit, ac utrumque una eademque nomenclatione indigitat. *Lib.* enim 14. *Antiq. Jud. cap.* 13. hæc habet: *Aliquanto autem post Cæsar occupata Roma, & Pompejo una cum Senatu ultra Ionium (πέραν τῦ ἰονίου) fugato, solutum vinculis Aristobulum decrevit* &c. Pompejus vero transfuga Brundusio discessit, ut tradunt Julius Cæsar, Svetonius, Dio Cassius: indeque Epirum contendit, ut narrat idem Flavius. *Lib.* autem 15. *cap.* 13. ita ipse loquitur: *Interea Agrippa mittitur, ut administraret provincias trans Ionium (τῦ πέραν ἰονίυ) pro Cæsare*. Heic vero de Ionio magno Josephum loqui perspicuum est; Vipsanius enim Agrippa in Asiam missus est. Unde constat, cum Sinum, tum mare Ionium a Flavio invicem confundi, ac utrumque *Ionii*, *absque ullo additamento*, nomenclatione designari: contra quam statuit Adversarius contendens, *Ionium mascula terminatione, & absque ullo additamento* a Scriptorum nemine pro Ionio magno accipi. Quocirca hanc regulam a se traditam, claudicantem ipsemet videns, oculisque nostris pulverem offundere affectans, in posteriore Flavii loco, quem temere allegat, *τὸ mare* adjecit. Hinc perspicere poterit ingenuus Lector, quam sedulus, vaferque ille sit in subvertenda veritate. Sed mihi cum Tullio exclamare liceat: *O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile per se ipsa defendat*.

Jul Cæs. l. 1. bell. civ Sveton. l. 1. c. 34. in Jul. Dio Cassius l. 41.

Insp. 2 Diatr. 1. §. 14.

Cicer. pro M. Cœlio.

§. XV. Id vero præ cunctis considerandum, ac magni faciendum est, quod Apostolorum ævo nostra de Adriæ prolatione sententia nedum erat Ethnicis Scriptoribus recepta, sed etiam Christianis atque Apostolicis Viris adprobata. Siquidem Philo, Gajus, Agathopus, aliique S. Ignatii Martyris comites, qui gloriosum ejus certamen retulerunt, atque *ea quæ coram viderant, & audierant, scribere curaverunt* (b);

Philo, Gajus, Agathopus.

Adriam

(a) Verba Theodorici Ruinart in *Admonitione in Acta* S. Ignatii Martyr. edita a Jac. Usserio Armachano.

Adriam in Sicilienſi pelago recognovere. Quidpe in Actis ejuſdem S. Martyris ab iſtis conſcriptis, & a Cl. V. Theodorico Ruinart, Monacho Benedictino e celebri Congregatione S. Mauri, ad veteris MS. Codicis in Bibliotheca Colbertina ſervati, fidem ſincere ac genuine vulgatis, leguntur hæc: Εἶτα ἐκεῖθεν καταχθεὶς ἐπὶ τὴν Νεάπολιν διὰ Φιλίππων παρώδευεν Μακεδονίαν περὶ καὶ τὴν ἤπειρον τὴν πρὸς Ἐπίδαμνον, ἐν τοῖς παραθαλαττίοις νηὸς ἐπιτυχών, ἔπλει τὸ Ἀδριανικὸν πέλαγος, κἀκεῖθεν ἐπιβὰς τοῦ Τυρρηνικοῦ, καὶ παραμείβων νήσους τε καὶ πόλεις, ὑποδειχθέντων τῶν ἁγίων Ποτιόλων, αὐτὸς μὲν ἐξελθεῖν ἔσπευδεν, κατ' ἴχνος βαδίζειν ἐθέλων τοῦ ἀποστόλου Παύλου. *Inde poſtea Neapolim ductus* (S. ignatius) *Philippis tranſiens, Macedoniam præterivit, & ad eam Epiri partem, quæ ad Epidamnum ſita eſt, in maritimis locis nave inventa, Adriaticum pelagus, navigavit, indeque Tyrrhenicum ingreſſus, inſulas & civitates percurrit, oſtenſiſque Sancto viro Puteolis, ipſe quidem exire feſtinabat, Apoſtoli Pauli veſtigiis incedere cupiens.* Vides per quem Adriam navigarit Ignatius ex Epiro Romam contendens! Næ per Siculum mare, & a D. Luca Adriæ nomine indigitatum. Beatiſſimum autem iſtum Martyrem fuiſſe Johannis Evangeliſtæ diſcipulum, & Imperante Trajano generoſum pro Chriſto certamen ſubiiſſe, atque ſub eodem Imperatore Sanctiſſimum Apoſtolum ejus Magiſtrum in Cœlum evolaſſe, notius eſt quam ut probari debeat.

Theod. Ruinart. in Act. Primor. Martyr.

§. XVI. Appianus Alexandrinus *lib. de bell. Hannib.* paſſim Ionii maris nomen Adriæ tribuit, ut animadvertit Cl. V. Hieronymus Ruſcelli, qui in *Adnotationibus* in eum librum ita loquitur: *Per tutto queſto libro, ovunque ſi legge Mar Ionio, è da avvertire, che queſto Scrittore chiama ſempre Mar Ionio in univerſale tutto quel mare, che da' Latini era detto Mare Superum, o Mare Adriaticum, o Adriacum, o ancor Adrianum, sì come Mar Adriatico ſi è detto ſempre univerſalmente nella lingua noſtra. Et è quello che è da Venezia fin a Sicilia verſo Ponente, e fin alla Morea, & a Corfù, e Candia verſo Levante...... Nel che Appiano ſegue i Greci più antichi* &c. Audin' hæc verba? Jam intelligis, quam temere aſſerat noſter Zoilus, Ptolemæum fuiſſe primum qui Adrianum pelagus ad Siciliam & Cretam uſque protraxerit. Poſt tanti viri teſtimo- Appianus.

 nium

nium plura (*a*) istius Historiographi loca producere supervacaneum duco. Verumtamen locum ab Adversario perperam allatum *in Dissert.* 5. expendemus. Nunc vero operæ pretium est, ut Strabonis sententiam perpendamus.

DISSERTATIO SECUNDA.

Strabonem in Adriæ prolatatione a nobis stare.

§. I. ADriam cum Siculo mari a Strabone Amaseno confundi existimant complures eruditi sapientesque Scriptores. Præ ceteris diligentius magni hujusce Geographi sententiam perpendit Cl. V. Octavius Cajetanus, qui duo ipsius loca producit, unum ex *lib.* 2. alterum ex *lib.* 7. atque ex primo colligit, Ionium sinum esse partem Adriæ cum Siculo mari permixtam; ex secundo autem elicit, eumdem Sinum ab illo collocari ante Ceraunios montes, ubi Siciliense pelagus diffunditur. Sed istius animadversiones Zoilus noster irridet, ac tamquam obscuras, ineptasque contemnit: ego autem eas omnibus Adversarii *Inspectionibus* præferendas jure merito arbitror. Quamobrem cum Octavii, tum Critici nostri sensa exponamus, ut ingenuus Lector dijudicet, uter eorum rectius senserit, exactiusque Geographorum Principis sententiam fuerit assequutus.

Octav. Cajetan. Hag. ad hist. Sac. Sicul. c. 19.

§. II. Primo igitur Cajetanus affert hunc locum ex *lib.* 2. Strabonis, quem ego proferam ex emendatissima editione Amstelodamensi ad Casaubonianam III. expressa. Τὸ

δὲ

(a) Quamvis iste Scriptor fuerit Claudii Ptolemæi contemporaneus, eum tamen heic produxi, propterea quod ipsum allegat vel noster Antagonista, qui Ptolemæi, ut pote minus antiqui, testimonium despicatui habet. Nimirum ea est ipsius inconstantia ac impudentia, ut e duobus ejusdem ævi scriptoribus illum adprobet, hunc respuat: quum tamen in hac controversia Geographus Historiographo præponendus sit.

δὲ Σικελικὸν πέλαγος ...... αὔξεται ἐπὶ μὲν τὸ πρὸς ἕω μέ-
ρος μέχρι τῶν ἄκρων τῆς Κρήτης, καὶ τὴν Πελοπόννησον δὲ πε-
ρικλύζει τὴν πλείστην, καὶ πληροῖ τὸν Κορινθιακὸν καλούμε-
νον κόλπον. πρὸς ἄρκτους δ' ἐπί τε ἄκραν Ιαπυγίαν, καὶ τὸ στό-
μα τοῦ Ἰονίου κόλπου, καὶ τῆς Ἠπείρου τὰ νότια μέρη μέχρι
τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, καὶ τῆς συνεχοῦς παραλίας τῆς ποιού-
σης τὸν Κορινθιακὸν κόλπον πρὸς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ δ' Ἰόνιος
κόλπος μέρος ἐστὶ τοῦ νῦν Ἀδρίου λεγομένου· Τούτου δὲ τὴν μὲν ἐν
δεξιᾷ πλευρὰν ἡ Ἰλλυρὶς ποιεῖ, τὴν δ' εὐώνυμον ἡ Ἰταλία μέχρι τοῦ
μυχοῦ τοῦ κατὰ τὴν Ἀκυληΐαν. Ἔστι δὲ πρὸς ἄρκτον ἅμα, καὶ πρὸς τὴν
ἑσπέραν ἀνέχον στενός, καὶ μακρός, μῆκος μὲν ὅσον ἑξακισχιλίων στα-
δίων, πλάτος δὲ τὸ μὲν μέγιστον διακοσίων ἐπὶ τοῖς χιλίοις.
*Siculum autem pelagus .... augetur quidem versus Ortum
usque ad Cretæ extrema : majorem quoque Peloponnesi par-
tem alluit, & sinum Corinthiacum implet. Versus Septen-
trionem autem Japygiam Promontorium, & fauces Jonii Si-
nus tangit, & partes Epiri Meridiem spectantes, usque ad
sinum Ambracium, & continentem oram, quæ cum Pelopon-
neso sinum Corinthiacum includit : Jonius autem sinus pars
est maris, quod nunc Adria dicitur : bujus dextrum latus
Illyricum, sinistrum Italia facit, usque ad recessus juxta A-
quilejam protenditur versus Septentrionem & Occasum angu-
stus, & longus ad* 6. *millia stadiorum, latitudine, ubi ea sum-
ma est* 190. 200. Hucusque Strabo. Pone Cajetanus ita „
ratiocinatur : Vides Siculi & Adriatici maris hic jura „
confundi, & nomen Adriæ Siculo tribui. Si enim Si- „
nus Jonius pars est maris quod nunc Adria dicitur : & „
Jonii fauces tangit mare Siculum, nec tamen iis termi- „
nis contentum est, sed ultra progreditur Orientem ver- „
sus, idem erit Siculum, & Adriaticum in eam par- „
tem .... Sed diserte hoc ipsum a Strabone confirmatur „
alio loco (lib 7.) *Montes Ceraunii* (inquit Strabo) *ini-* „
tium faucium Sinus Jonii, & Adriatici : fauces enim utri- „
que sunt communes, eoque tantum differunt, quod primæ „
maris, seu exteriori parti nomen Jonii tribuitur, Adriæ „
autem interiori usque ad intimum Sinus recessum, quam- „
quam bodie totum mare boc nomen Adriæ gerit. Jam ve- „
ro hoc totum mare, quod Strabo designat, haud dubie „
Siculum comprehendit, quod identidem eo extendit quo „
Adria suo jure pertingit. Nam paulo post idem Strabo „
subjungit. *Ad dextram Epidamni, & Apolloniæ sunt* „
gen-

gentes Epiroticæ, quæ Siculo alluuntur mari usque ad sinum Ambracium, a sinistra Illyrici montes.

§. III. Octavio nostro, hujusque sententiæ subscribentibus reclamat ac tumultuatur noster typorum Corrector, adseverans *primam partem maris, non exterioris, sed intrinsecus residentis post fauces, sinui Jonio a Strabone, atque ab aliis adscribi* : additque, *τὸ seu exteriori*, quod in Strabone minime legitur, adjectum esse a Guilelmo Xylandro textus sensum vitiare solito hujusmodi verborum additionibus. Ast garriat (*a*) ἄχρις κόρης noster Zoilus; ædepol doctissimus iste Interpres optime id apocomma Strabonianum enucleavit, appositeque *τὸ seu exteriori* adscripsit, quod etiam in præstantissimis aliis versionibus legitur: namque, ut mox ostendam, totum id mare in duas parteis, *interiorem* scilicet, ac *exteriorem* ab antiquis Geographis dividebatur. Sed licet expungamus *τὸ seu exteriori*, tantumque retineamus *τὸ primæ maris parti*; nihilominus eam extra Ceraunia, & Japygiam a Strabone constitui juremerito contendimus, imo demonstramus. Plane assertionem nostram confirmat, mentemque Strabonis perspicuam affatim reddit Plinii locus, qui multo magis Adversarium, quam (*b*) Cluverium in transversum egit. Iste quidem locus est *lib. 3. cap. 26.* perplexus sane, sed cum præallegato Strabonis loco collatus non minus huic lucem affert, quam ab ipso dilucidetur. Plinius autem ita loquitur: *In eo* (universi maris tractu cum ante, tum post Hydruntum diffuso) *duo maria, quo distinximus fine : Inferum seu Jonium* (nota) *in prima parte*, interius *Adriaticum, quod Superum vocant*. Vides ut Plinius Straboni consentiat, collocans *in prima*, seu *exteriori* (Inferam ille vocat) parte universi illius æquoris Jonium, in interiori autem Adriaticum! Si vero noster Antagonista alibi comicatur, heic plane delirat. Nimirum ipse *duo ista maria Pliniana* in hodierno sinu Veneto (efficta nova ineptaque Tabula) designat; & mare illud *Inferum*, seu Jonium Gargano monti applicat; Adriaticum vero post Diomedis insulam diffusum ostendit. At o portentosam oscitantiam! Ita-ne ille non advertit sese in eo Plinii pelago utrem mergere ven-

(a) *Usque ad navim*. (b) Adversarius *Insp. 2. Diatr. 1.* § 6. & 7. eum insignem Geographum objurgat, tamquam oscitantem, ejusque loci Pliniani sententiam minime assequentem.

vento plenum! Sed ut ille videat, quam misere fuerit allucinatus, in mentem reducat, perpendatque illa Plinii verba: *duo maria quo distinximus fine*: Scitne cur ita dicat Plinius? Quoniam ante aliquot *capp. in eodem libro* ipse dixerat: *Hydrus .... ad discrimen Ionii & Adriatici maris*. Jam perdiscere potest Adversarius ubi distincta collocet sua duo maria iste Geographus: nempe *Inferum*, seut *exterius* Jonium ante Hydruntem, *Interius* seu Adriaticum vel Superum post Hydruntum. Et quidem hunc Plinii locum ita intellexerunt Geographiæ Candidati. *Observabis item* (inquit doctissimus Brietius) *hic Plinium aliter ab aliis loqui. Quem enim alii dixere Ionium Sinum, ille Adriaticum nominat; & quod illi mare Adriaticum, hic Ionium: in parte autem inferiori hujus maris collocat Ionium & Siculum* &c. Audisti? I nunc & dictita *inferam* seu *primam*, vel *exteriorem* istius æquoris partem a Plinio constitui ad Garganum: quandoquidem ipsam cum Siciliensi pelago confusam recognoscunt qui narem habent emunctam.

Plin. l. 3. c. 11.

Phil. Briet. Paral. Geogr. Part. 1. l. 6. c. 5. §. 6.

§. IV. Neque novam inauditamque sententiam protulit Plinius quum in *prima*, seu *exteriori* totius ejus maris parte Ionium agnosceret. Nedum enim Strabo, sed & alii ipso antiquiores, cum Græci quos in superiori *Dissert.* produxi, tum Latini quos in sequenti sum allegaturus, idem senserunt. Præ ceteris heic audiendus est Pomponius Mela, cujus sententiam facile exscripserit Plinius. *Mare*, (ille ait) *quod primo sinu accipit* (Europa) *Ægeum dicitur: quod sequenti in ore, Ionium; Adriaticum interius* (a). En heic quoque Ionium in *exteriori*, Adriaticum in *interiori* istius pelagi parte a Pomponio collocatum. Jam igitur comprehendis, *primam* universi illius marini tractus partem rite vocari *exteriorem* (ut vertebat Xylander) idest extra *Ceraunias* fauces residentem; atque duplicem dari Adriam, videlicet *interiorem*, ac *exteriorem*. Interius enim sine exteriori non datur. Neque id inficiari audebit hoster Antagonista, nisi se turpi impudentiæ obnoxium omnino velit ostendere: nempe ipse totum id mare, ut ut sub Ionii vocabulo, in *exterius* dividit, ac *interius*. *Ionium interius* (is inquit) *quod post Fauces est .... exterius*

Pomp. Mela lib. 1. c. 2.

Insp. 2. Diatr. 1 §. 10.

(a) Scylax quoque id mare vocat *interius* Jonium, idemque atque Adriam esse affirmat.

rius & quod ante Fauces; illud tamen, haud hoc, *unam eamdemque rem cum mari Adriatico, vel ejus partem ab Anteptolemaicis Scriptoribus perbiberi* contendit: contra quam statuit Strabo, asserens tum *primam*, seu *exteriorem*, cum *interiorem* universi illius æquoris partem Adriam appellari. *Totum mare hoc* (inquit Geographorum Dictator) *nomen Adriæ gerit*,

§. V. Attamen reponit Adversarius, Plinium alibi, videlicet *lib.* 12. *cap.* 1. Jonium mare ad insulam (*a*) Diomedeam protulisse: indeque infert, eum vere duo illa distincta maria post Fauces agnovisse, scilicet *Inferum*, seu Jonium ante Diomedis insulam; post hanc vero *Interius*, seu Adriaticum; ideoque hunc Scriptorem in præallegato *cap.* 26. nequaquam loquutum esse de Jonio quod *cap.* 11. Hydrunto discriminaverat ab Adria, sed de alio *interiori* quod Diomedis insula (si ei credimus) ab eodem Adria distinguit. Atque hoc mare *interius inferi* nomenclatione a Plinio indigitari ille contendit. Mecastor abyssus abyssum invocat: nempe noster Tergiversator pro tuendo primo errore plures alios admittit. Et sane primum, rogo, unde nam ille colligat, Plinium *lib.* 2. *cap.* 1. Jonium mare haud ultra quam ad Diomedis insulam protendere; ibique illud ab Adriatico discriminare? Quandoquidem Plinius *loc. cit.* non nisi hæc profert: Platanus *per mare Jonium in Diomedis insulam, ejusdem tumuli gratia primum invecta*. Deinde si Cosmographi, ut Adversarius ipse fatetur, vocant *inferius* quidquid in Septentrionem; qui amabo, in hodierno sinu Veneto, toto Boreali, ideoque ab ipsomet Plinio *Supero* appellato, *Inferum* mare ab eodem Auctore collocari dictitat? Insuper si ipse Adversator alibi Plinium allegat, tamquam discriminantem Hydrunto Jonium, & Adriaticum; qua fronte heic eadem duo maria ab eodem Scriptore, Diomedis insula, adeo ab Hydrunto sejuncta, discriminari contendit? Si illic Plinii auctoritate Adriaticum ad Hydruntem protendit, cur heic ejusdem testimonio illud diminuit, & ad Diomedis insulam retrahit? Profecto si jocari (*b*) licet, miser Adria, adeo mala ab Adversario acceptus,

Insp. 2. Diatr. 4. §. 46.

(a) Vulgo Isola di *Tremidi*, Apuliæ adjacens, *Meleta* observa. (b) Hunc jocum haud graviter accipiet Adversarius, qui pariter jocans Siculum mare assimilavit Amatori ad ostium Adriæ cantillanti: *Me tuo longas pereunte noctes, Adria dormit? Insp.* 2. *Diatr.* 2. §. 4.

ceptus, nempe decurtatus, diffectusque, de ipso queri jure posset, haud secus ac Polydorus ille Virgilianus in arborem conversus, qui sibi frondes, fruticesque a Trojano Duce divelli sentiens, sanguineasque guttas effundens, querulas hasce voces edidit:

Quid miserum, Ænea, laceras? Jam parce sepulto:
Parce pias scelerare manus.

Ita plane diminutus Adria nostro Antilegonti posset dicere: *Quid miserum, Ignati, laceras?* Cur mihi ramos, seu brachia obtruncas, queis ultra Siciliam extendebar? *Jam parce sepulto:* Parce Adriæ a primis usque sæculis condito repositoque in universo totius Ionii tractu. *Parce pias scelerare manus* scriptitando tot vana, futilia, & a veritate aliena. Sed missos faciamus jocos, & revertamur ad seria.

§. VI. Plinius quidem *Inferum* appellat Ionium *exterius*, propterea quod hoc in Meridiem tendat, sicut *interius* in Boream, ideoque *superum* ab ipso dictum: & vel in eo consonat Straboni, qui *lib.* 7. Cerauniorum montium partes Meridiem spectantes supra id mare, extra Fauces effusum, recognoscit. Hunc autem locum ab Adversario perperam allegatum in *sequenti* §. producam. Quod autem Ionium mare in Illyrico, seu Veneto Sinu recognoverit Plinius; etiam atque etiam nobis favet: siquidem licet ipse Adriam ab Ionio mari distinxerit; nihilotamen secius videns a Scriptoribus alterum pro altero usurpari, Ionium mare pro Adria accepit. Et sane si Geographorum Antesignanus, ut evincebam, *exteriori* Ionio nomen Adriæ tribuit; cur Plinius *interiori* Adriæ nomen Ionii maris adtribuere non potest?

§. VII. Sed omisso Plinio, cujus alium locum nobis opitulantem in sequenti *Dissert.* proferam; ad Strabonem redeamus: huc enim me revocat refractarius noster Antilegon, Theodoro Bezæ succensens, propterea quod iste intrepide asseruerit, Ionium Sinum, Adriæ partem, extra Japygium ac Ceraunia, interque Italiam & Epirum a Strabone, aliisque Auctoribus recognosci. Quocirca ille de more suo post aliquot convicia adversus Bezam producit ejusdem Greographi locum *lib.* 7. ex quo elicere conatur, Epidamnum, Apolloniam, aliasque Illyricas urbes eis adjacentes ab ipso supra Ionicum Sinum distribui. En ejus

N verba

verba ex supralaudata *Editione Amstelædamensi*, quandoquidem Adversarii versio nequaquam est doli expers. *His porro Epirotis admixtæ sunt Illyriæ gentes, quæ sunt ad montium partes Meridiei obversas, & supra Ionicum Sinum accolunt. Circa enim Dyrrachium & Apolloniam usque ad Ceraunios montes habitant Bulliones, Taulantii, Parthini, Phryges*. At næ vafer iste Veterator emunctæ naris Lectoribus imponere haud potis est. Quis enim non videt, ipsum e pumice aquam postulare? Iste quidem locus Strabonianus magis nobis, quam illi astipulatur: etenim si Strabo Illyricas gentes Epirotis admixtas, & Meridionalis Cerauniorum partis accolas supra Ionium Sinum collocat; perspicue declarat, hunc Sinum esse Cerauniis Australem: Atqui hi montes ad Austrum spectant Ionium *exterius*, non vero *interius*: Ionius igitur Sinus ante Fauces, non intrinsecus, ut somniavit Adversarius, post Fauces a Strabone designatur. Unde liquet quam minus recte ille affirmarit, eumdem Sinum Epidamno, & Apolloniæ a Geographorum Principe affundi; quandoquidem hic eum dumtaxat applicat populis a Dyrrachio, & Apollonia non longe quidem dissitis, sed Epiroticæ genti *admixtis*, & *Meridionales* Cerauniorum partes incolentibus. Consulat, amabo, meus Lector Geographicas Tabulas, ut nostri Critici præstigias acu tangat.

Strab. lib. 7.

§. VIII. Tandem ipse urgentibus argumentis & auctoritatibus destitutus, hoc *paradigmate*, tamquam septemplici Ajacis clypeo, sese tueri autumat. *Si Adversariis* (inquit) *de Seji atque Sempronii habitatione interrogantibus responderem; utrique ostium commune esse, sed Sejum in prima parte degere, Sempronium in interiori: quid, rogo, ex hac mea narratione colligerent? Num Sejum ante ostium, forisque habitare? Non utique si sani sint. Igitur de Adria quoque, & Jonio Sinu non absimilia colligant ex narratione Strabonis*. Ast hercle si sani adeo inepte ratiocinantur, hujusmodi sanitatem sibi conservet Adversarius; neque ullus ei invidebit. Enimvero illius paradigmati hoc aliud, & quidem aptius opponam. Si quis Sempronii domum (a) in Cœlio monte sitam esse, ejus autem ostium in Quirinali; eamque non heic, sed illic incipere; interque illius domum ac

Insp. 2. Diatr. 2. §. 4.

(a) Heic mihi venit in mentem Neronis domus, adeo ampla, ut de ipsa cecinerit Martialis: *Unaque jam tota stabat in urbe domus*.

ac ostium positas esse ædes Seji dixerit; nonne iste delirationes loquutus fuerit meracas? Ita plane delirat qui inter Adriam, ejusque ostium collocat vastum Ionium Sinum; atque illius ostium ad Japygium P. domum autem ad Garganum montem 175. M.P. ab illo dissitum, designat. Verumenimvero nos ne turpem hanc notam Geographorum Dictatori impingamus, rectius istius sententiam interpretamur. Nempe ipse Ionium Sinum constituit ubi Trajectum Ionium recognoscit Polybius, videlicet inter Cocinthum; & Japygium. Quæ vero utrimque sunt pervia, ut fatetur Adversarius, duplex habent ostium. Itaque primus Ionii Sinus ingressus in Boream navigantibus patet ad Cocinthum, alter autem ad Japygium: & hoc secundum ostium Adriæ & Ionio Sinui commune esse docet Strabo: siquidem in hoc Adriæ initium, ac illius Sinus terminum ipse constituit; ut nobis assentiens affirmat Casaubonus, qui in *Adnotationibus* ad eum locum hæc habet: *Ubi desinit Sinus Ionius, incipit Sinus Adriaticus, ideo dicuntur habere commune ostium*. Et quidem ridiculum est asserere quod Adria non incipiat, ubi situm est ejus ostium, sed 175. P. M. interius, ut incauto nostro Critico arridet. Heic quoque perpendendum est, quod Polybius, fatente ipso Adversario (*loc. cit.*) bina ora Ionio Trajectui adsignat; Sasonemque insulam agnoscit prope istius ostium quod & Adriæ commune est. Unde magis magisque perspicitur, Polybii *Trajectum* esse unam eamdemque rem cum Ionio Sinu Strabonis. Nec te detineat quod iste *Sinum* vocet quem ille Trajectum appellat: hæc enim nomina *Sinus*, *Pontus*, *Trajectus* promiscue a Scriptoribus usurpantur. Testis est ipse Strabo passim nobis consentiens, qui *lib.* 8. sic ait: *Subinde Sinus est Saronicus, qui & Pontus a quibusdam vocatur, & a nonnullis Poros, idest Trajectus, a quo & Pelagus Saronicum dicitur*. Haud aliter ille maris Ionii tractus, ut in superiori *Dissert.* vidimus, a Thucydide, Lycophrone, Dionysio Halicarnasseo *Sinus* vocatur; ab Apollonio autem, Polybio (quem Strabo sæpe citat,) ac Diodoro Siculo *Trajectus*, & a nonnullis *Mare Ionium* appellatur. Straboni autem *Sinus* vocabulum magis arridet: quippe tum *Ionium*, tum Saronicum Pontum ipse vocat *Sinum*, quem ab aliis *Trajectum* dici bene noverat.

In sp. 2. Diatr. 1. §. 22.

N 2 §. IX.

§. IX. Necnon eximius iste Geographus nobis suffragatur, quum *lib.* 5. Adriæ longitudinem Italiæ longitudini exæquet: quippe nedum Italiam ad Orientem alluit Siciliense pelagus; sed etiam Sicilia Italiæ adscribitur; ut scite animadvertunt Cajetanus, & Niderstedius, quos tamen armis plumbeis pugnare dictitat noster Aristarchus: sed videamus cujusnam metalli sint arma, queis iste adversus illos decertat. Ipse quidem non a Geographis, sed a Leguleis, *ex Jurisdictione*, atque vicinia regionibus nomen accommodare consuetis, Italiæ Trinacriam asseri contendit. Verumenimvero Imperatores Antoninus, & Constantinus, *in Italiæ divisione*, huic Siciliam adscribunt: & quidem juremerito, quum ea Insula fuerit *aliquando continens*, & *agro Brutio annexa*, ut ait Pomponius Mela, cui astipulantur Seneca, Strabo, Virgilius, Plinius, Solinus, & inter plures Neotericos Tertullianus, Petrus Bertius, Lucas Ampelius, & Dominicus Georgius, forte Adversarii consanguineus. Attamen ille reclamat, & Strabonis, aliorumque Græcorum testimonia nobis opponit. Quum tamen hi cuncti idem diversis verbis pronuncient; ipsis prætermissis Strabonem audiamus, & quidem ex ipsius Adversarii interpretatione, ut saltem aliquando hunc ei morem geramus. *Etenim Thynnos, cum gregatim præter Italiam feruntur, postquam in Fretum inciderunt, & Siciliam attingere prohibentur* &c. Hæc habet Strabo; sed ex his non bene ille colligit, Siciliam a Strabone Italiæ minime accenseri. Rationem accipiat. Ita quidem loquitur Cornelius Nepos, sive is sit Æmilius Probus. *Eoque rem perduxit* (Dion) *ut talibus pactionibus pacem Tyrannus* (Dionysius) *facere vellet: Siciliam Dion obtineret; Italiam Dionysius, Syracusas Apollocrates* &c. Numne hinc colligi debet, nec Siciliam Italiæ, neque Syracusas Siciliæ adscribi, propterea quod hæ regiones a Cornelio separatim recenseantur. Nihil tale. Neque igitur ex Strabone, aliisque Italiam, ac Siciliam seorsim recensentibus eliciendum est, eam Insulam Italiæ nequaquam accenseri. Equidem amant prudentes Scriptores aliquando partem a toto separare, ut distinctius loquentes facilius intelligantur: Et sane, nisi Strabo τὸ *Siciliam* ibi apposuisset; neutiquam compertum haberent Lectores, quamnam Italiæ partem attingere prohiberentur Thynni; riteque dubitare possent quod isti a Rhegino-rum

Mela lib. 2. c. 2. Sen. in Conf. ad Mart. c. 17. Strab. l. 6. Plin. lib. 2. c. 88. Virg. Æn. 3. Solin. c. 7. Tertull. Apol. c. 4. Petr. Bert. in Brev. Orb. Terr. &c. Dom. Geogr. de Metrop. Ital. Ant. c. 10. Corn. Nep. in Them. c. 2.

rum ora, æque ac Sicilia, freto alluta, arcerentur. Sed quid opus est, Strabonis mentem rationibus, aut conjecturis perscrutari; quandoquidem ipse *lib.* 6. sese nitide explicat, eamque Insulam tamquam Italiæ partem agnoscit? Siquidem ibi, exposita Siciliæ præstantia, hæc subnectit: *Ὡςανεὶ γαρ μέρος τὶ τῆς Ιταλίας ἐςὶν ἡ νῆσος. Ut enim Italiæ pars est Insula* (Sicilia). Hunc locum fortasse non vidit, aut dissimulavit callidus Adversator.

§. X. Attamen ei liberaliter, licet immerito demus quod Geographorum Princeps Siciliam Italiæ minime asserat; Adriamque dumtaxat usque ad extimam istius oram a Trinacria (*a*) vi terræmotus, seu freti divulsam, protendat; nonne vel inde, ut innuebam, satis superque perspicitur, Adriam cum Siculo mari eidem oræ affuso ab illo permisceri? Profecto Strabo non secus ac Tullius, & Livius, quos in *seq. Dissert.* producam, hinc Adriaticum, illinc Tyrrhenum mare Italiæ applicat; ita ut totum id mare, quod ipsam, demto Tyrrheno, alluat, ei sit Adriaticum. Neque te suspensum detineat quod ille *lib.* 2. affirmet, Italiam fieri peninsulam a Tyrrheno, Ausonio, & Adriatico mari. Namque ipse Ausonium seu Siculum pontum collocat ubi & Jonium Sinum, hoc est extra Japygiam: Jonium autem sinum Adriæ partem esse adseverat, & per consequens Ausonium mare cum Adria confundit. Mirari vero satis non possum Adversarii petulantiam, quum contendat, Strabonem Ausonium a Siculo mari discriminare, illudque ad magnam Græciam, hoc autem ad Siciliam recognoscere; quandoquidem ipse Strabo clara plenaque voce pronunciat: *Quod Ausonium dictum est, nunc* Strabo lib. 2.
vero dicitur Siculum, cumque illo confluit, & continuatur. Ex istis autem verbis (quis credat?) hanc ille conclusionem elicit, quam exponere idem erit atque refellere. *Au-* Insp. 2.
sonium igitur (inquit) *continuatum quiddam, & addita* Diar. 1. §.
pars ponto Siculo, non totus ipse. Ast mi Nugator opti- 26.
me, qui mare id est *pars addita* Siciliensi pelago, si cum hoc non modo *continuatur*, sed & *confluit*, idest ab initio usque ad finem fluit ubicumque alterum exspatiatur? Equidem Strabo non asserit Ausonium esse partem Siculi maris, sed *Ausonium*, absque ulla circumscriptione, dici *Si-*

(a) Ita opinatur Strabo Æschylum sequens, licet Pomponius Mela *freto maris Siculi* eam fuisse abscissam autumet.

Siculum: & utrumque pontum Italiæ fronti affundit. Ita plane præallegatum ipsius locum intelligunt, qui Geographos agunt. *Altera pars magni maris* (inquit doctissimus Brietius) *a Promontorio Japygia in Meridiem Ausonium mare prius dicebatur, postea vero Siculum, ut ait Strabo lib.* 2. Neque audiendus est Adversarius, quum alterum ejusdem Auctoris locum *lib.* 2. adversus nos afferat, in quo quidem Adriæ longitudinem, latitudinemque ille designat: etenim ibi non de toto, sed de interiori dumtaxat Adria loquitur; quem postea *lib.* 7. ut exponebam, cum Jonio *Cis-hydruntino*, ætate sua, confusum affirmat hisce nitidissimis verbis: *Hodie totum mare hoc nomen Adriæ gerit*.

Phil Briet. in Paral. Geogr. Par. 1. lib. 6. c. 5. §. 4.

§. XI. Sed ut Veritas vel invito, & plane ad talia cœcutienti abunde elucescat, hoc etiam addo, & velut auctarium genuinæ nostræ interpretationi istius Geographi de Adria sententiæ constituo. Affirmat quidem noster Antilegon, omnes fere Scriptores Strabone antiquiores Adriam hodierno Veneto Sinui, a Japygia ad usque Aquilejam diffuso, exæquavisse. Istorum autem sententiam Straboni pernotam fuisse inficiari ipse non potest, nisi Strabone, ut ita dixerim, *Straboniorem*, sese reputet. Qui vero sapientissimus iste Geographus dixisset: *hodie totum mare hoc nomen Adriæ gerit*; si Adriam non amplius quam ad Japygiam protrahere intellexisset? Ille sane redargui posset ut inepte loquens; quum jampridem Illyricum seu Venetum Sinum Adriæ nomine insignivissent, si Adversario credimus, Scriptores ipso perantiquiores. Cur igitur ipse tamquam ævo suo receptam (*hodie* inquit) ejusdem pelagi prolatationem, ac nomenclationem profert: *Totum mare hoc nomen Adriæ gerit*. Nonne vides Adriam extra Fauces, intra quas eum coarctaverant quidam Veteres, a Strabone prolatatum? Enimvero ego arbitror, Strabonis ævo vigere cœpisse duplicis Dionysii, videlicet Halicarnassei, & Characeni, aliorumque veterum Græcorum, Latinorumque de Adriæ prolatatione sententiam; ita ut eam utpote communiorem factam, receptamque sequi ille potuerit, qui Geographiam exacte profitebatur, ac edocebat. Huic autem sententiæ facilem aditum præbuisse videtur Polybius, a Strabone perlectus atque notatus; quum Adriam cum Jonio *Trajectu* (qui, ut vidimus, idem est atque Jonius sinus Strabonianus) extra Ceraunia diffuso con-

continuatum dixerit. Reapse idem, licet aliis verbis, docet Strabo quum eumdem sinum esse Adriæ partem afferat: pars enim cum suo toto *continuatur*. Neque est in caussa, cur mihi argumentum, ut Scholasticorum phrasi utar, retorqueat Adversarius, reponatque: Si hujusmodi sententiæ promotor fuit Polybius, necnon Auctores alii Strabone antiquiores, quare eam ceu nuperam iste protulit? Nimirum jam dixi quod ea sententia antea quidem prolata fuerit, sed nondum a Geographiæ Doctoribus omnino adprobata; donec Geographorum Dictator eam penes Scriptores invaluisse videns, ipsam recepit, adprobavit, edocuitque. Etenim aliud est Poetam aut Historicum agere, aliud Geographiam profiteri. Si a Geographiæ regulis parum aberrant Poetæ, aliique Scriptores, veniam merentur; non ita Geographi, qui si vel leviter ab illis deflectunt, merito reprehenduntur. Quippe, ut ait idem Strabo, *Geographus suas descriptiones non incolæ loci* Strab. l. 2. *accommodat, aut tali civili viro, qui nihil curet ea quæ proprie dicuntur mathemata. Non enim fossori scribit, aut messori, sed ei cui possit persuaderi totius terræ eam esse, qualem tradunt Mathematici, conditionem, & reliqua ad propositum hoc pertinentia*. Lucas vero noster omnigenæ laudis summam consequutus est, quum in Adriæ situ recognoscendo tum Historiographis, Poetisque, tum Geographis consenserit.

§. XII. Etiam atque etiam assertionem meam ejusdem Strabonis auctoritate confirmo. Quippe ipse *lib.* 2. ita loquitur: *Timothenes, & Eratosthenes, & qui eos ætate antecesserunt .... magna ignoratione præditi fuerunt rerum Italicarum, Adriaticarum, Ponticarum, aliarumque deinceps Septentrionalium*. Profecto heic Geographorum Coryphæus adseverat, veteres Scriptores, inter cetera Adriæ situm ignoravisse: quinam vero, ipso Judice, istum ignorarunt? Plane qui hunc pontum intra Ceraunia clausere. Rem invidiosam me dixisse contendet Adversarius: attamen assertio mea ne latum unguem a veritate descifcit; eamque duplici ratione fulciam. I. Strabo tamquam *rerum Adriaticarum* ignaros notat Timosthenem Eratosthenem, & alios antiquiores, puta Dicæarchum, Theopompum, Timæum, aliosque a se citatos, quorum scripta desiderantur; hi autem ubi Adriam recognovere? Haud qui-

quidem alibi, quam intra Veneti sinus fauces. Equidem de Eratosthene ipse Strabo hæc tradit: *Eratosthenes enim tria retulit* (Europæ Promontoria), *unum quod ad columnas pertinet, in quo sita est Hispania: secundum ad Fretum, in quo Italia: tertium ad Maleam, in quo omnes gentes incolunt, quæ sunt inter Adriam, Euxinum mare, & Tanain*. Iste sane Scriptor prætermissis populis, inter Jonium magnum, & Ægeum mare incolentibus, rationem eorum habet, qui sunt inter Illyricum sinum, & pontum Euxinum, amnemque Tanaim, *novissimum*, ut ait Cluverius, *inter Europam, Asiamque terminum*. (a) Theopompus autem intra easdem fauces Adriam agnovit, ut testatur Scymnus Chius hisce verbis: *Theopompus describit vero hujus* (Adriæ) *situm: ut quod faucibus junctum Jonico insulas habet Cycladibus simillimas &c.* Unde perspicuum est, Strabonem nedum veterum Scriptorum Adriam intra Japygiam agnoscentium, sententiam calluisse, sed etiam eam ut ineptam habuisse. II. Si Strabo non judicasset, Adriæ situm eos ignoravisse qui post Fauces illum intrusere; utique istorum sententiam amplexus esset; atqui ea contempta subscripsit Dionysio Characeno, & aliis qui Adriam extra Fauces Jonio sinui communes protraxere; ergo &c.

Cluver. Introd. Geogr. l. 3. c. 12.

Scymn. in Orb. Descri. v. 369.

§. XIII. Tandem, ut Adversarii os undequaque retundam, ipsum rogo, ut mihi explicet, ubinam Jonium mare Strabo constituat? Ita enim melius assequi poterimus quem Jonio situi situm ipse adsignet. Ast ille stupenti similis nihil reponere mihi videtur, neque vero ullum hujusce Geographi locum, in quo *Jonii* mentionem hic faciat, absque *sinus* additamento. Qui vero Geographorum Dictator Jonium magnum silentio prætermisisset, si vel *Jonii parvi*, ut vult Adversarius, nempe *sinus* intra Japygium, & Garganum conclusi meminisset? Anne tantum Geographiæ Doctorem, qui vel minora quæque æquora sedulo recenset, ejusmodi prætermissioni obnoxium esse arbitreris? Si autem ipsum *Jonii sinus* nomine intellexisse putes *Jonium Mare*, ab omnibus Scriptoribus, Adversario minime reluctante, extra Ceraunia longe lateque diffusum; qua ratione hoc post easdem Fauces ab ipso intrudi

(a) Demiror quod ii Scriptores summam Adversarii in congerendis antiquis ac rancidulis auctoritatibus diligentiam fugerint.

di afferas? Nemo igitur cordatus in dubium revocare amplius debet, Adriam a Strabone extra hodiernum Venetum Sinum esse recognitum, quum *totum id mare*, nempe Ionium *interius*, & *exterius*, *Adriæ nomen gerere* pronunciaverit.

§. XIV. Quæ quum ita se habeant, Strabonem a nobis stare juremerito censuit doctissimus noster Cajetanus, consentiens pluribus aliis Scriptoribus; quorum auctoritates singillatim proferre si vellem, vereri possem, ut Lectores meos tædio afficerem. Præterquam quod tantum nobis Geographum rationibus vindicare malui, quam Auctorum testimoniis. Attamen quinque producam forte a nemine nostrum adhuc allegatos. Hi sunt eruditissimi Viri, Carolus Jangolinius, Hieronymus Ruscellius, Isaacus Casaubonus, Petrus Bertius, & Philippus Brietius. Quorum primus ita loquitur: *Questo mare Adriatico non solo comprendeva il seno Veneto, ma anche i mari Siculo & Ionio, come testifica Strabone; per cui navigò il nostro S. Paolo* &c. Alter *in suis Adnotationibus ad Appiani librum de bell. Hannib.* hæc habet: *Si come ancora Strabone chiaramente (a) descrive che il seno, o il mar Ionio sia non tutto l' Adriatico (come Appiano chiarissimamente lo mette sempre) ma una sola parte di esso. Nel che Appiano segue i Greci più antichi, i quali vogliono, tutto quel golfo esser da principio stato detto Ionio, e che poi da Adria suo figliuolo fosse detto Adriatico* &c. *Totum* autem *illum Sinum* (*tutto quel golfo*) Ruscellius accipit pro universo mari quod a Venetiis ad usque Siciliam, Cretamque diffunditur: siquidem de ipso loquens paullo ante dixerat: *Et è quello che da Venezia fin in Sicilia verso Ponente, & fin alla Morea, & a Corfù, e Candia verso Levante*. Atque in hujusce maris exteriori parte (*che è da Bari, o da quei contorni fin in Sicilia, & al mar Egeo*) Strabonis Ionium recognoscit. Cui consonat Casaubonus: quippe iste quoque animadvertens, Ionium Sinum a Strabone ante Ceraunia, a Græcis vero antiquioribus interius retrahi, sic ratiocinatur: *Mihi vero mirum aliquando visum est antiquissimos Græcos Ionii ponti appellatione etiam intimum Adriatici Sinus (b) μυχὸν, ubi sunt ostia Padi, intellexisse. Sic enim appellat Phoronidis antiquis-*

Car. Jangol. Hedengr. 3. cap. 83.

Hieron. Ruscell.

Isaac. Casaub in Adnot. in lib. 7. Strab.

(a) Et tamen in tanta luce cæcutit Adversarius.
(b) *Recessum*.

tiquissimi auctor apud Dionys. Halicarn. lib. 1. *c.* 28. Pone ille adscribit istius Anonymi verba, qui in intimo ejusdem pelagi recessu Ionium Sinum agnoscit. Hinc recolligas quod supra differebam, scilicet Strabonem haud esse antiquiores illos sequutum, qui Adriam intra Ceraunia intruserant: siquidem Ionium Sinum ab illis Adriæ exæquatum, interiusque recognitum, extra Ceraunios montes ille collocat.

§. XV. Idcirco doctissimus Petrus Bertius *in suis Tabulis Geographicis editis Lugduni Batavorum Anno* 1616. *lib.* 4. in quo Europam describit, ac Melitam delineat, *pag.* 567. Adriaticum mare ad hanc Insulam a Strabone extendi affirmat. *In utra vero Melita* (inquit) *B. Paulus naufragium fecerit, quidam ambigunt: In Actis refert Lucas, Paulum Adriatico mari jactatum, post multos errores, navi fracta, cum suis in littus ignotum adpulisse; idque postea cognovisse esse Melitam: post tres vero menses navi Alexandrina vectum Syracusas venisse; ipsa narratio indicat Melitam fuisse illam Africani littoris, non Illyrici insulam. Quid enim navis Alexandrina Syracusas petitura faceret in littore Illyrico? At inquies; jactabatur Paulus Adriatico; at inquam, Adriaticum mare huc usque extenditur, sicut docent nos Strabo, & Ptolemæus. Cicero quoque fretum inter Melitam, & Siciliam periculosum esse testatur, ut mirum non sit, in eo fractam navem &c.* Necnon huic consentiens Philippus Brietius ait: *Mare illud quod Græciam inter Italiamque diffunditur a Freto Siculo ad partem Occidentalem Cretæ, dictum est primo Cronium...... secundo Celticum...... Tertio Ionium...... Quarto Adrias & mare Adriaticum, ut agnoscitur ex Strabonis lib.* 2. *& Philostrato* 2. *de Iconibus. Quinto Ausonium...... Sexto Siculum ab insula Sicilia, cujus latus orientale alluit.* En qui loquantur Geographiæ Candidati. Sed jam tempus est in Latium de Græcia demigrare.

Phil. Briet. Paral. Geogr. Part. 1. l. 6. c. 5. §. 1.

DIS-

DISSERTATIO TERTIA.

Latinos Auctores D. Lucæ Synchronos, vel ipso antiquiores, in Ionio ac Siciliensi pelago Adriam recognovere.

§. I. VEteres Latini Scriptores non minus quam ipsi Græci Cecropiam Minervam excolebant: plerique Athenas contendebant, ut in ea urbe, tum temporis florentissimo Literarum ac Literatorum Amphitheatro, liberales arteis edocerentur, ut Horatius Flaccus, Ovidius Naso, & alii complures: nonnulli autem vel Romæ Græcos Præceptores, & quidem egregios, nanciscebantur, ut ipse Romanæ eloquentiæ Parens Tullius, qui Philonem Academicum in Philosophicis, Diodorum Stoicum in Dialecticis Doctores habuit. Imo & Græcanicos mores tum viri, tum fœminæ affectabant: Juvenalem audi loquentem de sui ævi mulieribus. Juven. Sat. 6. v. 187.

Nam quid rancidius, quam quod se non putet ulla
Formosam, nisi quæ de Thusca Græcula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis, omnia Græce,
Cum sit turpe magis nescire Latine.

Decius autem Ciceroni subscribit, qui *in Bruto*: *Non tam præclarum est*, inquit, *scire Latine, quam turpe nescire*: & in *Orat. pro Archia Poeta*: *Si quis minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer errat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere Gentibus; Latina suis finibus exiguis sane continentur.* Non est igitur quod miremur, Græcis ac Latinis Scriptoribus eruditiones sententiasque fuisse communes. Utrique plane in multis, & maxime in Geographicis consentiunt, atque in proferendis Adriæ limitibus inter se conveniunt. Quum vero Græcos exposuerimus, Latinos jam producamus.

§. II. Et primo prodeat perpetuus ille orationis Dictator, in quem Natura omnes eloquentiæ vires effudit. Is qui- M. Tullius Cicero.

quidem *lib 3. de Orat. c.* 19. Ionium mare *Superum* appellat, quod sane cognomentum unanimi Scriptorum consensu Adriæ tribuitur: idque Græciæ applicat. *Hæc autem* (ille ait) *ut ex Apennino fluminum, sic ex communi Sapientiæ jugo doctrinarum facta divortia: ut Philosophi tamquam in Superum mare Ionium defluerent, Græcum quidem, & portuosum: Oratores autem in Inferum hoc Tuscum & barbarum, scopulosum atque infestum laberentur, in quo etiam ipse Ulysses errasset.* Quem Tullii locum sibi valde refragantem videns, & serenitati, ut ajunt, nubem inducere affectans, hisce verborum involucris eum extorquere conatur. *Verumtamen* (inquit) *rem facile expedies, si cogitaveris Ionium Sinum Græciam quoque aluisse: nam Illyrici tractus a faucibus Adriaticis ad usque Dyrrhachium, etiam nomine Græciæ, vel Macedoniæ vocatus sæpe est ab Antiquis. In eo duæ clarissimæ cultissimæque urbes atque Academię, Dyrrhachium, atque Apollonia, dilectę admodum Ciceroni exulanti, & quarum similem in tota Gręcię ora, Ionio mari obnoxia, reperire non erat. Hanc Tullius Gręciam innuit, &, ne cui facilis prębèretur erroris occasio, Supero mari perfusam inquit, quod utique vocabulum Ionio magno, & Cisbydruntino non competit.* At quidem in hisce dictis ne una gutta est sensus veri. Hac enim ratione contendere quis posset, Tullium ibi Græciæ nomine Siciliam innuisse; siquidem & ista insula Ionio mari obnoxia est; atque in ei plures Græcæ urbes erant, interque alias Syracusæ, quam urbem Græcarum maximam fuisse testatur idem Cicero; necnon Lilybœum, ubi Græcanicas literas Verrem didicisse ille ipse affirmat. Sed prius mare vitem ferre credam, quam Illyricum a Tullio Græciæ nomine indigitari. Novi equidem Romanos universam Græciam in duas provincias divisisse, Macedoniam scilicet, atque Achajam: sed novi etiam, sub hac secunda, ut nos docet Cluverius, Græciam proprie dictam contineri; atque hanc ab Illyride haud secus, atque a Trogloditis apud Scriptores omnes discriminari. Quippe exundans ille Atticæ eloquentiæ fons, Demosthenes, quem assidue legebat, interpretabatur, ac æmulabatur idem Tullius, ita loquitur: *Illyrios, & Triballos, & nonnullos etiam Grecorum subegit Philippus.* Quintus Curtius autem hæc habet: *Zoilus D. equites ex Grecia adduxerat: tria millia ex Illyrico Antipater miserat.* Sed quid opus est plureis Auctores allegare, si Ad-

In sp. 2. Diatr. 1. §. 16.

Cicer. Verr. 6.

Cluver. Intr. Geogr. l. 4. c. 6.

Demosth in Orat. pro Ctesiphonte.

Q. Curt. de reb. Alex. M. lib. 6.

Insp. 2 Diatr. 4. §. 21.

si Adversarius ipse sibi de more suo repugnans, Theophrasti auctoritate Græciam ab Illyride discernit, illamque extra Venetum Sinum agnoscit? Theophrastus vero sic inquit: *Multa etiam in Arcadia, & agro Laconico exeunt: nam ea quoque regio medicaminibus scatet. At odoratorum nihil in his penitus, consecratrice excepta, quæ in Illyride, & circa Adriam provenit: & laudata quidem, ceterisque longe præstantior.* Adversarius autem in illis regionibus, scilicet Arcadia, & Laconia Græciam recognoscit, quam modo in Illyridem transferre conatur: &, quod magis admiratione me complet, Ciceronem ipsum, nempe nitidæ, puræ, ac propriæ loquutionis Auctorem, quasi nescium quam distent æra lupinis, alteram pro altera accepisse contendit. Quandoquidem Tullius Græcum pelagus accipit pro mari veræ Græciæ affuso: nimirum *eo loco* Athenas innuit; quo Philosophi confluebant; illic enim Stoicorum, illic Academicorum celebres erant Palestræ. Quid quod ipse Adversarius alibi fatetur, Romanos Græci maris appellatione Ionium magnum insignivisse? Quoniam vero memoria ille vacillat, sua met verba a nobis accipiat. *Unumquodque mare (* Siculum, Ionium*) Græciæ affusum, plebejo vocabulo Romanum vulgus Græciense appellavit.* Quis autem illius versutias, & frustrationes mirari satis potest? Vides ut heic Ciceronianam plane sententiam plebi vulgoque Romano ille adscribat, ut nobis tantum Scriptorem abjudicet! Sed aquam in mortario tundit.

Theophr. l. 4. Hist. Plant. c.6.

Insp.2 Dissert.1. §.28.

§. III. Nec tamen ab inani suo conatu ille desistit: quippe alium Ciceronis locum, tamquam Gorgonis caput, nobis objicit. Tullius enim *in Pisoniana* hæc habet: *Nocte intempesta (* Piso*) crepidatus veste servili navem conscendit, Brundusiumque vitavit, & ultimas Adriani maris oras petivit.* Vides-ne, clamat gestiens Adversator, ultimas Adriæ oras non procul a Brundusio recognosci? Pol haud video. Cur autem videam? Anne quod afferat Tullius, Pisonem vitato Brundusio ultimas illius pelagi oras petivisse? At quoque Lucas ait, Paulum e Melita profectum devenisse Syracusas; & tamen Adversarius contendit, tunc Apostolum discessisse ab Insula Dalmatensi, longissime a Syracusis distante: additque hunc esse brevissimum loquendi modum Scriptoribus perusitatum, interque alias auctoritates hanc allegat; *Elegit (* Jonathas*) viros, & misit eos Ro*

Machab 1 c.12.

mam.,

mam .... & abierunt Romam, & intraverunt Curiam, &
Insp. 8. Diatr. 2. §. 10. *dixerunt &c.* Queis verbis hæc ille subnectit : *Si solis verbis insistimus, nonne Roma in confinio Judææ, & Curia in Romæ januis posita fuisse videtur?* Cur ergo, mi Tergiversator, *solis verbis insistens*, ex eo Ciceronis loco elicis, Adriæ finem in Brundusii confinibus ab ipso constitui; quandoquidem ille, ut supra ostendebam, Jonio magno *Superi*, seu *Adriani* maris nomen adtribuit? Ætatem autem, qua Tullius, aliique Scriptores floruerint, quos *in hac Dissert.* ex ordine producturi sumus; exprimere supervacaneum existimo, quum ea vel Semieruditis innotescat.

Julius Cæsar. §. IV. Cajus Julius Cæsar, Ciceronis homochronus, Græciæ quoque Adriam affundit. Nempe *lib. 1. bell. civ.* hæc ille scribit: *Neque certum inveniri poterat, obtinendi-ne causa Brundusii, ibi remansisset* (Pompejus) *quo facilius omne Adriaticum mare cum extremis Italiæ partibus, regionibusque Græciæ in potestatem haberet, atque ex utraque parte bellum administrare posset*. Attamen talis tantaque est Adversarii adrogantia, ut & hunc Auctorem in suas partes advocet: nimirum ad eumdem offendens lapidem, Græciam in Illyrico agnoscit; quamvis de Græcia *extremis Italiæ partibus* opposita nitide loquatur Cæsar: cujus tamen sensa
Insp. 2. Diatr. 4. §. 35. sic ille detorquet. *Commode* (inquit) *mari universo Adriatico potiebatur quisquis Brundusii cum classe aderat: in proximo enim, ceu sub custodia, habebat Ostium vel Fauces Adriæ, cujus obtinendi ergo, Cæsar quoque circa easdem Fauces, ut pridem ex Floro cognovimus, Dolabellam cum classe locaverat*. Sed ex Floro quoque, ac Tullio cognoscere debebat Adversator, quod Cæsar locaverat etiam Antonium in Corciræo littore, hoc est in Jonio magno, Græciam præterfluente; & Curionem in Siculo mari. *Exeamus modo* (inquit Cicero) *quod ut meliori tempore possimus, facit Adriatico mari Dolabella, Freto Siculo Curio*. Florus autem sic ait: *Quippe cum fauces Adriatici maris jussi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore castra posuissent, jam maria late tenente Pompejo* &c.
Cicer. lib. 10. ad Attic. Ep. 6. Florus lib. 4. cap. 2.
Vides ut Corcyreum littus, Græco allutum pelago, ab Illyrico discriminet quoque Florus! Vides τὸ *omne Adriaticum mare*, quod a Pompejo occupatum iri suspicabatur Cæsar, convenire hisce Flori verbis; *maria late tenente Pompejo*! *Maria* quidem *late tenebat* qui Adrianum ma-

re,

re, Ovidio teste, *late patens*, Siculoque immixtum occupabat. Quid quod Dio Cassius quoque testatur Pompejum cum Illyricum, tum Siciliense pelagus tunc occupasse? Dio Cassius Hist. lib. 48.

§. V. Latinorum Historicorum facile Princeps Titus Livius absque ulla dubitatione Siculum pontum ut Adriæ partem habet: siquidem *lib.* 5. *capp.* 98. & 99. Italiæ duo tantum maria applicat, nempe Inferum seu Tyrrhenum, Superum seu Adriaticum, istoque vocabulo comprehendit omne id mare quod Tyrrhenum non audit. Accipe nitidissima ipsius dicta: *Tuscorum ante Romanum Imperium late terra marique opes patuere: mari Supero, Inferoque quibus Italia insulæ modo cingitur, quantum potuerint, nomina sunt argumento, quod alterum Tuscum communi vocabulo gentis, alterum Hadriaticum mare ab Adria Tuscorum colonia vocavere Italicæ gentes. Græci* (nota ut Latinis consentiant) *eadem Tyrrhenum, atque Hadriaticum vocant. Ii in utrumque mare vergentes, incoluere urbibus duodenis terras, prius cis Apenninum ad Inferum mare, postea trans Apenninum totidem quot capita originis erant coloniis missis, quæ trans Padum omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui sinum circumcolunt maris, usque ad Alpes tenuere.* Eadem ferme sensa ipse confirmat *lib.* 23. *cap.* 29. Necnon eodem *lib. cap.* 26. Jonium mare cum Adria perspicue confundit, quum illud in Veneto sinu recognoscat: quippe ibi afferit, Philippum Macedoniæ Regem aliis Regibus *propiorem Italiæ, ac mari tantum Jonio discretum* ab ista fuisse. Inter Italiam autem, & Macedoniam fluere Adriam, nemo ignorat; ideoque Jonium mare, & Adriam, tamquam duo nomina, unum vero pelagus a Livio haberi nemo ibit inficias. T. Livi ut

§. VI. Q. Horatius Flaccus non unico in loco Adriam cum Jonio magno, seu Siculo mari confundit. Quippe *lib.* 1. *epist.* 18. illum Græciæ applicat: celebrem illam navalem pugnam inter Cæsarem & Antonium ad Actium Epiri Promontorium, in Adriano æquore commissam fuisse adseverat:

.... Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur.
Adversarius est frater: lacus Adria ....

Et *Od.* 33. *lib.* 1. illum Italiæ fronti, seu Magnæ Græciæ, Calabriæ vulgo dictæ affundit:

.... fretis

.... fretis acrior Adriæ
Curvatis Calabros sinus.

Heic autem noster Zoilus Calabriam pro Japygia ab Horatio usurpari contendit: sed misere fallitur: quandoquidem Flaccus enucleate loquitur de tribus Magnæ Græciæ sinubus, quos Ausonio mari perfundi tradit Plinius *lib. 3. cap.* 10. Atque in istos sinus dividit Adriaticum mare doctissimus Geographus Philippus Brietius, nempe *in Tarentinum, Scyllaceum, & Brutium*. Quid plura? Non-ne Horatius ipse, ut nuper ostendi, Adriam Epiro applicavit? Qui ergo ipsum Magnæ Græciæ non affuderit, si tum hæc, tum illa regio sese invicem spectant, & Siciliensi pelago æque alluuntur?

Phil. Briet. Paral. Geogr. part. 1. l. 6. cap. 5. §. 5.

Sex. Propertius.

§. VII. Sextus Propertius Adriam Jonio magno exæquat: siquidem illum adusque limites Ægæi maris producit: *lib.* enim 1. *eleg.* 6. ita canit:

Non ego nunc Adriæ vereor mare noscere tecum
Tulle, neque Ægeo ducere vela salo.

Adversarius tamen autumat, Propertium figura Poetis usitata Jonium magnum diffusum inter Adrianum sinum, & Ægæum mare prætermisisse; sed ille valde allucinatur; nam Poeta in ipso Jonio magno Adriam recognoscit: Tullus enim iste ex Italia per Adriam migrabat Athenas, Siculo ponto adjacentes; perque Ægæum pelagus Asiam patebat, ut ipsemet Propertius in eadem Elegia (quam falso ut octavam habet Adversarius) Tullii iter exponit hisce versibus:

At mihi si tanti doctas cognoscere Athenas,
Atque Asiæ veteres cernere divitias.

Nec nobis obsunt ejusdem carmina ab Adversario allegata, videlicet hæc:

Ergo ego nunc rudis Adriaci vehor æquoris hospes
Cogor, & undisonos nunc prece adire Deos.
Deinde per Jonium vectus, cum fessa Lechæo
Sedarit placida vela phaselus aqua.

Nimirum heic de Adriano sinu enucleate is loquitur, Adriam totum per suas partes, usitatissima cum Poetis, tum Oratoribus figura, describens. Revera Oratorum Princeps de toto Adria loquens, eum cum Siculo mari confundit, ut *in §. 3. hujus Differt.* ostendi; ejus vero partes recensens, scilicet interiorem, ac exteriorem, *hanc*.

Si-

Siculi Freti appellatione indigitat, & ab illa interiori, nempe sinu Veneto, distinguit, ut *in Dissertat.* 5. §. 5. ostensum ibo.

§. VIII. Publius Ovidius Naso Adriæ, & Ionii maris jura confundit, utrumque iisdem additamentis designans: quippe *lib.* 4 *Fast. ait: Adriacumque patens late, bimaremque Corinthum*: atque eodem *lib. Ionium capax* dixit: quod etiam consonat illi Juvenalis: *Tyrrhenos etiam fluctus, lateque sonantem pertulit Ionium*. Recte igitur animadvertit Samuel Bochartus, *late patentem* a Nasone dici Adriam, propterea quod iste vel Siculi maris jura obtineat. Sed Adversarium audio, velut in Tragœdia, exclamantem: *Vestram fidem Hydrographi, anne ulli homini nato id hactenus visum, quod Adriatico mari a Faucibus per quingenta amplius millia passuum in interiora usque ad Aquilejam diffuso, nomen late patentis non congruat!* Congrueret plane, si Adriaticus Sinus Ionium mare sibi adhærens, latitudine ac longitudine excederet, aut saltem exæquaret: quum tamen ille intra Ceraunia coerceatur; alterum vero ad usque Cretam, & Africæ oras expatietur; nequaquam illi, sed isti amplissimum *latepatentis* nomen competit. Et sane ridiculum esset, e duobus maribus contiguis, quorum alterum altero majus, minori *late patentis* nomen tribuere, aut majus æque ac minus eadem nomenclatione insignire. Nonne vides, a Scriptoribus cum Adriam, tum Ionium universum *late patentis*, seu *late sonantis* nuncupatione promiscue indigitari, quod duo sint nomina, unum mare? Et quidem sapientissimus Geographus Abramus Ortelius ita inquit: *Apud Ptolemæum Hadriaticum mare aliud est ab Hadriatico Sinu: hunc enim inter Italiam, & Illyricum concludit; illud autem inter Siciliam, & Peloponnesum, cui subscribere videtur Ovidius* 4. *Fast.*

Ovidius.

Juven. Sat. 6.

Insp. 2. Diatr. 3. §. 6.

Abr. Ortel. in Theat. Geogr. verb. *Hadriatic. Sinus.*

§. IX. Sed Adversarius noster, Cæcia rixosior, tumultuatur, ac reclamat, allegans Pomponium Melam, ac Marcianum Heracleotem, quorum auctoritate Illyrico Sinui *late patentis* nomen aptare conatur; sed frustra: Nimirum Marcianus *in Periplo* maximos omnium Sinuum recensens nonum locum Adriæ, seu Ionio Sinui assignat: sed noster Antilegon, ut est in Adagio, suum irritat, siquidem Auctorem advocat sibi reluctantem. Quidpe Marcianus duplici ratione nobis astipulari dicendus est. I. Quod

Ionium Sinum pro universo Ionio accipit. II. Quod eum Adriæ æqualem facit. Et quidem haud maximum inter alios Ionium Sinum is diceret, nisi hunc, tum interius tum exterius Ionium complecti arbitraretur. Reapse Pomponius Mela, qui etiam ipsum inter maximos Europæ Sinus adnumerat, eum accipit pro mari, quod ab Aquileja ad Cretam usque diffunditur, ut *in sequenti §.* videbimus. Quid quod ipse Naso mentem suam aperit *lib.* 1. *Trist. Eleg.* 10. ubi a Brundusio adusque Peloponnesum, nonnisi Adriaticum pelagus agnoscit? Audi qui ibi canat:

Litera quæcumque est toto tibi lecta libello,
Est mihi sollicito tempore facta viæ.
Aut hæc me gelido tremerem cum mense Decembri,
Scribentem mediis Adria vidit aquis.
Aut postquam bimarem cursu superavimus Isthmum,
Alteraque est nostræ sumpta carina fugæ.
Quod facerem versus inter fera murmura ponti,
Cycladas Ægæas obstupuisse puto.

Ut Antilegonti nostro morem gererem, & in aliquo conniverem, consulto omisi alteram minime contemnendam hujus loci interpretationem a nonnullis acerrimi judicii viris factam, qui Ovidium (*) e Tusco mari ad Isthmum Corinthiacum trajecisse autumant. Sat enim est mihi, quod vel illius interpretatio nobis suffragetur. Hoc tamen ferre non possum, quod ille, quum sese perspicuis, solidisque rationibus victum videat, ad fallacias, dolosasque frustrationes confugit. Nempe eo loco Nasonem ex figura Poetis familiari post Adriæ mentionem Siculum pelagus silentio involvisse ille contendit. Ast cui bilem non moveant hujusmodi tergiversationes? Quis unquam gravis ac severus Disceptator adeo fallacibus argumentis pugnare velit? Plane hoc pacto cunctos ferme Scriptores sententiæ nostræ consentientes, nobis abjudicare ille posset. Si nempe Ovidius post Adriam recensuisset mare Sicanum, protinus illum, uti alterum ab altero distinguentem in suas partes advocasset Adversator: quum tamen ille unico Adriæ vocabulo utrumque pelagus designasset; hanc esse figuram Poe-

(*) Ea sane erat compendiaria Romanis Orientem petentibus, ut nempe Puteolos accederent, quo Ægyptiæ Onerariæ confluebant, indeque solverent &c. ut ostendam *in Dissert.* 14. *§.* 7.

Poeticam dictitat noster Impostor : at iste auribus Batavis similia occinat.

§. X. Pomponius Mela duobus in locis sententiæ nostræ opitulatur : Nimirum *lib.* 1. *cap.* 2. Adriam interiorem ab Ionio, sive Adriatico exteriori discriminat, ita loquens : *Mare quod primo Sinu accipit* (Europa) *Ægæum dicitur ; quod sequenti in ore Ionium , Adriaticum interius : quod ultimo nos Thuscum, quod Graji Tyrrhenum perhibent*. Vides ut Mela quoque Adriam dividat in Adriaticum *interius*, & Ionium, seu Adriaticum *exterius!* Quidquid enim interiorem habet partem, & exteriorem habere debet . Id forte advertens Adversator τὸ *interius*, accentu affecit , ut adverbium videretur , quum tamen sit purum ac putum nomen comparativum, si Grammaticos consulamus . Porro nos hunc locum protulimus ex optima Aldi editione, in qua *interius* sine accentu , veluti adjectivum, ponitur. Et sane Pomponius in unico Sinu (sic ille vocat universum Ionium) binas hujusce maris partes , mutuam inter se relationem habentes , recognoscit , & sicut ex pictoria arte designat . Quod etiam atque etiam confirmat *lib.* 2. *cap.* 2. ubi Livio , Tullio , aliisque insignibus Auctoribus consentiens, Italiam Adriatico , ac Tusco mari circumlutam esse affirmat: itaque exteriorem Adriæ partem Italiæ fronti, seu magnæ Græciæ, quam Tyrrhenum minime pertingit, applicare procul dubio ille videtur: siquidem interiorem ejusdem æquoris partem, *præcitato lib.* 1. *loco*, Illyrico Sinui exæquat. Cui consonat Plinius , universum Ionium pariter Sinus nomine indigitans , ipsumque bifariam dividens, scilicet in Adriaticum interius, seu Superum, & in exterius, quod *inferum* appellat : & quidem recte ; nam sicut interius sine exteriori non subsistit, ita nec superum sine infero : & quum interius Adriaticum in Septentrionem vergat, exterius autem in Meridiem, merito illud *Superum*, hoc *inferum* a Plinio vocatur. Quum vero communiter Inferi maris nomine Tyrrhenum insigniatur; istius Pliniani loci sententiam haud omnino assequuti ii sunt, qui non adverterunt *inferum* ibi a Plinio dici Adriaticum extra Fauces diffusum ad discrimen Adriatici intra Fauces conclusi, ideoque interioris ac Superi appellati Sed de isto Plinii loco satis egimus *in superiori Dissert*.

Pomponius Mela. Plin. lib. 3. c. 26.

§. XI. M. Annæus Lucanus in quo mari Adriam agnoscit? Si Adversario credas, in Dalmatensi; si vero ejusdem

Lucanus.

Poetæ mentem attendas, in Ionio magno, in Siculo, in Cretico mari. Dubitas? Ipsum audi:

Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriaco tellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora.

Heic sane de Cretensibus auxiliaribus loqui Lucanum adseverat doctissimus Omnibonus in hunc locum. Cretenses autem dictos fuisse Curetes (a) asserit Strabo lib. 10. *Suspicantur etiam* (inquit) *Idæorum Dactylorum posteros esse Curetes, & Corybantes* (τούς τε Κουρῆτας (b) καὶ τούς Κορύβαντας:) *primos C. viros in Creta natos* &c. Necnon Diodorus Siculus ita loquitur: *Primi, qui quidem memoriæ tradantur in Creta circa Idam habitarunt Idæi Dactyli, hoc est Digiti appellati...... Post Idæos Dactylos sequuti sunt Curetes*: a quibus, quum prudentia eminerent, multa ad vitam utilia fuisse inventa ipse subjungit. Plura alia Lucani loca perperam allegat Adversarius; hunc tamen locum, tamquam Syrtim, dirum naufragium sibi minitantem, evitare satius duxit.

Diodor. Sic. l. 5. c. 15.

Plinius Secundus.

§. XII. Cajus Plinius Secundus, cujus sententiam male detorquet Adversarius, ut ostendi *in Dissert. præcedenti*; a nobis omnino stat. Is enim *lib.* 12. *c.* 1. Ionii maris nomen Adriæ tribuit. *Hæc* (Platanus) *per mare Ionium in Diomedis insulam, ejusdem tumuli gratia, primum invecta* &c. Necnon *lib.* 3. *c.* 26. Sasoni insulæ Ionium mare affundit. *In Ionio autem mari* (inquit) *ab Orico M. M. pass. Sasonis, piratica statione nota.* Utramque vero insulam Illyrico æquore irrigari in controversiam minime vocat humanissimus noster Antagonista: qui enimvero inficiari id possit, si vel Oricum M. M. pass. ante Sasonem jacentem in Adriatico Sinu ipse recognoscit? Unde liquido liquet, Ionium seu Siculum mare, & Adriam a Plinio promiscue usurpari. Mirari autem satis non possum quod doctissimus Brietius asserat, Ionium mare a Plinio collocari *ex Apollonia ad Hydruntem*, quandoquidem iste, ut exponebam, illud recognoscat vel ad Diomedis insulam interius positam.

Phil. Briet. Paral. Geogr. part. 1. l. 6. c. 5. §. 6.

§. XIII.

(a) *Curetes* etiam dicti sunt Sabini: Ovidius 6. *Fast. Sic voluere Cures.* Ætoliæ quoque populi a Scymno Chio vocantur Κουρῆτες.

(b) Ab istis progenitos novem Κουρῆτας subdit idem Strabo.

§. XIII. C. *Julius Solinus* (inquit Adversarius) *de Adriæ finibus cum supralaudatis Mela, Plinioque consentit*. Et ego consentio. Quippe Mela, Pliniusque, ut vidimus, Adriam cum Jonio, seu Siculo mari permiscent; cum quibus & illum confundit Solinus. Nempe hic *Polybist. cap.* 10. hæc profert electro lucidiora. *Sunt & alii duo montes* (in Sicilia) *Nebrodes, & Neptunius. E Neptunio specula est in pelagus Tuscum, & Adriaticum*, Io triumphe. Eat nunc noster Contradictor, & Adriam intra Ceraunia concludat. Nobis tamen hunc pontum, monente Solino, licebit aspicere e Neptunio, monte inter Nebrodilem ac Messanam & Tauromenium surgente. Qui vero id fieri potest? Neque enim ex isto loco Illyricum cernere valeret ipse (a) Lynceus. Ast quod Illyricum somnias? Nonne advertis Siculum esse hoc mare, quod Adriaticum vocat Solinus? Et quidem hoc jampridem advertit eruditissimus P. Massa, qui in libro cui titulus: *Sicilia in prospettiva*, hæc habet: *Dinnamare monte altissimo nel fianco di Mezzogiorno circa otto miglia distante da Messina, nella di cui cima fu in quei primi secoli edificata una torre di guardia, dove vegliavano di continuo le sentinelle per ispiare l'uno e l'altro mare, Tirreno, ed Adriatico, che da quell'eminenza entrambi si scuoprono: motivo di nominarsi dal volgo Diannamari, con voce per avventura corrotta dall'antica dizzione bimaris, quasi si volesse significare monte di due mari, mentre li signoreggia entrambi .... Nelle antiche istorie da Solino è detto Nettunio, e da Polibio, e da Diodoro Calcidio per quel che ne giudica il P. Placido Samperi* &c.

Solinus.

§. XIV. Sed quoniam bonis avibus, æstuque secundo navigamus, quasdam nostri Critici animadversiones in Solinum, Pliniumque examinemus, ipsumque Cluverii correctorem corrigamus. Insuper adverte (ille inquit) mendum esse in Solino cap. 26. ubi ait: *Horum* (marium, „ sinuumque) *qui Hispanias perfundit, Ibericus fertur, &* „ *Balearicus: qui Narbonensem provinciam Gallicus: mox* „ *Ligusticus: Ab eo ad Siciliam Tuscus, quem Græci Jonium*, „ *vel Tyrrhenum, Itali Inferum vocant*. Etenim Plinius „ „ lib. 3.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 7.

(a) Lynceus fuit unus ex Argonautis adeo mira oculorum acie præditus, ut, Varrone teste, 130 M. P. prospiceret, & exeuntes e Carthagine naves ex Lilybeja specula dinumeraret, ut etiam tradit Strabo lib. 6. Eum fuisse monoculum asserit Solinus: Si hoc verum; minus recte dicitur: *plus vident oculi, quam oculus*.

„ lib. 3. cap. 5. unde hæc omnia Solinus prope ad verbum „ exscripsit, pro *Jonio* habet *Notium*, hoc est pelagus Meridianum Italiæ. Itaque Plinianum nodum resolvimus; „ nec quicquam causæ fuit, cur Plinii sententiam non assecutus Cluverius, eidem irasceretur, & inconstantiæ, „ incuriæque argueret immerentem. En qui Scriptorum mentem perfecte assequitur! En qui Criticorum acerrimus audire promeretur! Attamen, bona tanti Critici venia, nec Solini mendum, neque Plinii nodum bene resoluta esse arbitror. Nimirum pro *Jonio* Solini, & pro *Notio* Plinii substituendum est *Ausonium*, itaque exscriptorum mendum corrigendum: namque Græci Tyrrhenum mare, non *Jonii*, neque *Notii*, sed *Ausonii* synonimo vocabulo nominabant. Si mihi fidem adhibere Adversarius recuset, Dionysii Halicarnassensis audiat verba, quæ proferimus ex supralaudata interpretatione Francisci Venturi. *Ma Oenotro* (ille ait) *maggior parte d'esercito menando seco venne nell'alto golfo, che dallo Occidente lungo l'Italia si sparge, il quale allora certamente AUSONIO da quegli Ausonj, che abitavanlo, era chiamato; ma poscia che i Tirreni ebbono la signoria del mare, prese quel nome che al presente ha.* Ubi quoque notandum a Dionysio Tyrrhenum mare non ad Meridiem, ut vult Adversator, sed ad Occidentem Italiæ applicari. Atque hinc etiam colligas, quam minus recte is asseruerit, Ausonium mare ab antiquis inter Tuscum pelagus, ac Salentinos fuisse conclusum. *Rari Antiquorum* (inquit) *maris Ausonii meminere, attamen hæc quantalacumque memoria semper apud ipsos cum Epiri, vel Italiæ, numquam cum alius remotioris oræ mentione conjungitur: unde etiam nec imprudenter collige totum revera Ausonium intra quos dixi terminos* (nempe a Tyrrheno mari ad Salentinos) *& juxta Italiam (a) constitisse* &c. Quid autem dicam de malis dolis artibusque istius Veteratoris? Siquidem ipse nedum eum Solini locum callide dissimulat, sed etiam Cluverium, qui eum ut nobis suffragantem, innuit, allegatque, licet non expressa loci mentione injuste ac temere objurgat, mendaciique insimulat!

Dionys. Halicarn. lib. 1.

§. XV.

(a) Nempe ultra Siciliam, cui tantum Siculum pontum is applicat, Ausonium Italiæ fronti, seu Magnæ Græciæ affundens. Itaque nedum Dionysio ille repugnat, sed & ipsi quem allegat Straboni, Ausonium cum Siculo mari confundenti, ut in superiori *Dissert.* ostendi.

§. XV. Papinius Statius pro nobis pugnat, & quidem strenuissime: quippe hic maria per quæ navigaturus erat e Tusco mari Metius Celer, ordinatim recensens, ita canit *lib. 3. Sylv.* *Papinius Statius.*

.... Quis cuncta paventi
Nuncius, an facili te prætermiserit unda
Lucani rapida ora maris? Num torva Charybdis
Fluctuet? Aut Siculi populatrix Virgo profundi?
Quos tibi currenti præceps ferat Adria mores?
Quæ pax Carpathio?

Attamen tanta est Adversarii pervicacia, ut Papinii sensa perspicue nobis opitulantia, in lævam partem, contra Sapientum interpretationem, torquere conetur. Porro inter alia futilia ac ridicula, asserit a Statio ibi non Adriam, sed ipsius impetum (quem *la Fogara del Golfo di Venezia ille vocat*) indicari. Quis unquam talem ineptiam audivit? Nonne ipse Adversator nos exsibilaret, si D. Lucam *pro propagato ad Fretum Siciliense Adriaticæ tempestatis impetu* Adriam accepisse diceremus. Æquo igitur animo nunc illa nostra, omniumque Literatorum sibila perferat. Ipse quidem Æsopicam vulpem, pendulos e sublimi trichila botros despicientem, æmulans, veram Statii sententiam, quum hanc in suas partes trahere non valeat, tamquam novam, singularem, & a Latino Poeta prolatam contemnit. At quot ille ipse Latinos Poetas, utut invitos ac reluctantes, advocat! Singulare autem ac novum haud esse Papinii testimonium, cuicumque legerit quæ disseruimus, ac disseremus, satis superque constabit. Insp. 1. Diatr. 3. §. 8.

§. XVI. Sed ut debiti Poetis honores persolvantur, Geographorum Principis de eis judicium proferam. *Haud enim* (is inquit) *illud Eratosthenis verum est, Poetas omneis non docendi, sed oblectandi gratia conjecturis agere. Contra vero sapientissimi, qui de Poeticis quicquam elocuti sunt, primam quamdam Philosophiam Poeticam esse asserunt.* Post quæ verba principem inter Geographos locum Homero ille adsignat. Platonicus vero Socrates Sapientiæ patres ac duces reputat Poetas. *Poetarum* (inquit) *adminiculis peragendum, hi namque nobis tamquam patres atque duces sapientiæ sunt.* Quid plura? Nonne ipse Paulus & legebat, & allegabat Poetas? Profecto Atheniensibus verba faciens, inquit: *In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus:* *sicut* Strab. lib. 1. Plato de amicit. lib. 12. Act. 17. 28.

ficut & quidam veſtrorum Poetarum dixerunt : *Ipſius enim & genus ſumus*. Quum igitur, Dorotheo, ſeu Synopſis Auctore atteſtante, ſub ejuſdem Apoſtoli ductum hiſtoriam ſuam conſcripſerit Lucas, & hic Poetarum eruditiones ſententiaſque minime neglexiſſe dicendus eſt. Equidem licet Vates quandoque non vera, ſed veroſimilia promant, proque propriis vocabulis impropria uſurpent; itaque certum pelagus pro quolibet mari accipere ſoleant; id tamen faciunt, quum aliquam proprietatem cuicumque ponto communem velint exprimere, puta æſtus, procellas, diſcrimina, inſtabilitatem &c. non ita vero quum regiones ac itinera Geographice deſcribant. Etenim quum optimos Poetas agere ſtudeant, nequaquam peſſimi Geographi audire affectant. Sed quid amplius heic inſiſto? Hoc idem fatetur, meritaſque Vatibus laudes tribuit noſter Antagoniſta: nempe is qui modo Statium, ut Poetam, parvipendebat: tanta quidem eſt ejus inconſtantia & verſutia. *Amant præ-*
Inſp. 2. Diatr. 6. §. 7. *terea* (ipſe inquit) *Poetæ duorum marium limitibus nonnumquam* (nota captioſa verba) *ſed moderate abuti propter proximitatem, proindeque alterutrius confinia non magno nec magnifaciendo tractu in alterius ſpatia prolatare. Sic Horatius* (a) *lib.* 1. *epiſt.* 18. *Adriam ad Corcyram Epiroticam; & Ambracium ſinum protraxit*. Nimirum hiſce captionibus fruſtrari nos ille molitur, quum Poetas Adriam extra Illyricum ſinum prolatantes adverſus ipſum allegemus. At iſtis artibus nihilum ipſe præſtabit; namque ut vidimus, & amplius demonſtrabimus, Poetæ in proferendis Adriæ limitibus ceteris Scriptoribus, & maxime Geographis conſentiunt.

Juvenalis. §. XVII. Decius Juvenalis Adriam, ſive Jonium ſinum (qui Adverſario idem eſt atque Adria) in mari Siculo agnoſcit: quippe cujuſdam Hippiæ ab Urbe diſceſſum deſcribens, ita canit *Sat.* 6.

Tyrrhenos (*b*) *igitur fluctus, lateque ſonantem*
Pertulit Jonium conſtanti pectore, quamvis
Mutandum toties eſſet mare ....

Heic

(a) En cui recte iſtud tendat Adverſator, nempe ut ipſo Flaccum aucupetur, quamvis hic ſeſe ejus inſidiis extricet, & liber aufugiat in Auctorum nobis faventium turmam. (b) Pro *igitur* Adverſarius ibi ſubſtituit *etiam*; contra quam legitur in optimis Juvenialis editionibus.

Heic Ionium non pro *mari*, sed pro *sinu* ejus nominis a Poeta accipi non ibit inficias Adversarius, qui Ionium *mascula terminatione*, *& absque ullo additamento* numquam pro *mari*, semper vero pro *sinu*, quem Adriæ is exæquat, usurpari contendit. Sed nos solidiori animadversione moti credimus, Juvenalem ibi Adriam *Ionii* vocabulo innuere: quippe ipsum late sonantem vocat, Ovidio subscribens, qui *Adriacumque patens late* dixit. Reapse antiquus illius Scholiastes in eum locum hæc adnotavit: *Navigatura de Tyrrheno mari ad Adriaticum, de Adriatico ad Ægæum transitura*, nempe Hippia. Vides ut nobis consentiant non solum veteres Scriptores, sed etiam antiqui eorum Interpretes atque Scholiastæ! Insp. 2. Diatr. 1. §. 14.

§. XVIII. Quid aliud igitur reliquum est Adversario, quam ut fidem suam liberet, nempe manus tollat, digitum exerat, pilamque nobis concedat? Non unum sane, vel alterum, ut ipse postulabat; sed omnes ferme *Anteptolemaicos* Scriptores, qui Adriæ mentionem fecerint, cum Græcos, tum Latinos a nobis stare satis superque demonstravimus: & Antilegontem nostrum, qui nec unum ex antiquis Auctoribus partes nostras tueri dictitabat, eorumdem numero, ac virtute obruimus. Profecto tot tantique sunt veteres nostri Commilitones, ut ipsorum, tamquam Herculei agminis ope, sententiæ nostræ Veritas solemnem de suis Impugnatoribus agat Triumphum. Quot autem, qualesque sint Milites qui Adversarii vexilla sequantur, *in Dissert. 5.* ostensum ibo.

DISSERTATIO QUARTA.

Quanti facienda sit Claudii Ptolemæi, aliorumque, qui post eum scripsere, de Adriæ situ atque confinibus sententia.

§. I. Consideranti mihi quid sit in caussa, cur a nostro Antilegonte haud tanti æstimatur, quanti est, Claudii Ptolemæi de Adriæ limitibus sententia; nulla alia sane ratio occurrit, quam quod iste Geographus illi strenue reluctetur. Atque mecastor, si Ptolemæus Adriam extra Illyricum minime protulisset, quibus non esset laudibus ab Adversario elatus! Jam jam Scriptorum sapientissimus, Geographorum Coryphœus, Antesignanus, Dictator, Princeps, & quasi Deus ab illo audiret. Quum vero ipse Adrianum mare Orientali Siciliæ oræ, atque occiduo Cretæ litori affundat; inter oscitantes ignavosque Scriptores a Zoilo nostro adnumeratur. Verumtamen neque istius contemptionibus obscuratur, neque encomiis illustratur Claudius noster, qui apud Græcos per antonomasiam *Sapiens* ac *Divinus* audiebat. Sed ille ait, sese Ptolemæi de Adriæ finibus judicium parvipendere, propterea quod D. Lucas in recognoscendo eo mari adhærere debuerit Scriptoribus suis coævis, aut antiquioribus, non vero iis qui sequiori ævo scripturi erant: horum enim sententiam assequi ipse non poterat. Haud ibo inficias. Hoc tamen affirmo, quod nempe sacer iste Historiographus non quosvis antiquos, vel quasvis (a) Tabulas Geographicas

Ptolem. lib. 2. & lib. 3. c. 17.

(a) Tabulas Geographicas ab Anaximandro Milesio fuisse primo in lucem editas asserit Adversarius, qui non advertit, multo ante Anaximandrum, qui Olymp. L. floruit, illas Græcis in usu fuisse. Quippe Socrates hujusmodi Tabulam intuens Alcibiadem rogavit, ut sibi ostenderet magna ejus prædia; eoque respondente, quod ista non erant ibi designata, ille subdidit: Quid igitur his tibi divitiis, quarum nullam Geographus rationem habuit, tantopere places? Ælian. *lib.* 3. *c.* 28. Essænos autem fuisse qui mundi situm expingere adorti sunt, ait Cœl. Rhodigin. *Antiq. Lect. lib.* 5. *c.*9. Neque desunt qui pellem, in qua Ventos Æolus clausit, ut eam Æneæ donaret (ut *in lib.* 10. *Odyss.*) fuisse membranaceam Tabulam, marina itinera, ventorumque Rhombos exprimentem, arbitrautur.

cas consulere debebat, sed illos dumtaxat Scriptores, quos errorum expertes, & Geographiæ peritis adprobatos esse noverat. Siquidem prudentissimus iste Scriptor non est assimilandus illis quos arguit Polybius his verbis: *Sunt enim nonnulli qui non tam scripta ab Auctore, quam ipsum amplectuntur Auctorem: & quia ille (* Fabius *) tempore quo hæc gerebantur, vixit, Senatuique Romano interfuit, nihil ab eo dici posse non verum existimant.* Multa sane a vero aliena antiqui Scriptores, ut Fabius iste, protulere, & maxime Geographi; de quibus idem Polybius eodem *lib.* hæc scribit: *Omnes fere antiqui, vel certe quamplurimi Scriptores conati situs, & proprietates extremarum orbis regionum referre multis in locis aberrarunt a veritate..... quos non dubitamus si hac tempestate fuissent, ipsos errorem suum fuisse emendaturos. Siquidem superiori ætate raro quispiam inter Græcos (a) reperiri potuit, qui extremas orbis partes scrutatum proficisci quiverit, ob periculosum atque insuperabile iter* &c. Idem confirmat perpetuus assertionum nostrarum Propugnator Strabo, qui de Timosthene, Eratosthene, aliisque prioribus Geographis loquens; *ad multam quoque*, inquit, *ignorationis partem de Italia, de Adria (b) de Ponto, & de reliquis Septentrionis partibus pervenerunt*. Quod etiam advertit Gaspar Varrerius *in censura in Berosum*, ubi Plinium, Strabonem, ac Josephum allegans quosdam errores in Geographicis (c) ab Æschylo, Euripide, Aristotele, aliisque admissos recenset, quos & nos in sequenti *Differt.* carptim notabimus. Præ cunctis autem allucinatus est Ponticus Heraclides, qui *in lib. de Anima* scribit, *famam esse, Gentem ex Hyperboreis profectam cepisse Romam Græcam urbem, Oceano adjacentem*, ut refert Cl. V. Benedictus Averanius.

Polyb. l. 3.

Strab. l. 2.

Extat in Bibl. Vet. Patr. Tom. 2. part. 1.

Bened. Averan. Differt. 3. in Thucyd.

§. II. Quibusnam igitur Scriptoribus assentiri D. Lucam in recognoscendis Adriæ limitibus, par erat? Iis plane qui Claudio Ptolemæo consentiunt. Rem invidiosam dixi, si Adversarium consulas, magisque absonam quam solis pectines, & Lamiæ turres: attamen si eam ad trutinam expen-

(a) Nota τὸ *Græcos*, in quibus Adversarius adeo confidit.
(b) Nempe de eo mari, de quo præcipua nobis est quæstio.
(c) Istos tamen Auctores in suam de Adria sententiam advocat Adversarius; sed si cæcus cæcum ducit?

pendas, veram, & rationi consonam esse fateberis. Profecto nihil habent antiquius de aliqua re scripturi quam ut eos consulant, qui eamdem scite pertractaverint: quibus consultis eos sequantur qui veriora tradunt. Si enim ita se gessisse D. Lucam autumat Adversarius; cur non & eamdem diligentiam adhibuisse Ptolemæum credat? Præsertim quod ille gravioribus rebus, nempe heroicis Apostolorum gestis describendis intentus, Adriæ nomen obiter attigit; hic autem non perfunctorie cursimque, sed ut Geographiæ Præceptor de eodem pelago scripsit. Reapse nonne vel Strabo antequam sua Geographica conscripserit, Timæum, Eratosthenem, Posidonium, Theopompum, Dicæarchum, Ephorum, Polybium, aliosque priores Geographos perlegit, atque examinavit? Quis igitur cordatus Claudium nostrum idem fecisse inficiabitur? Id sane animadvertens Joachim Vadianus inquit: *Quot citat Strabo, qui tempore Christi Salvatoris nostri fuit, qui ante illum in Cosmographia scripserunt? Subsequutus Ptolemæum, habuit & is qui ante illum scripserunt, quos in suo opere imitaretur, & rursum quos carperet*. Verumtamen Vadianus ceteroqui vir eruditus, Ptolemæi ætatem minus recte assequitur: siquidem illum Strabone antiquiorem, & Pomponii Melæ coævum facit; quandoquidem post utrumque ille inclaruit.

Joach. Vadian. in Præf. in Pomp. Mel.

§. III. Sed quid opus est conjecturis, aut argumentis, quum assertionis nostræ veritatem, veluti e speculo contemplari possis. Quid enim sentiunt de Adria Optimi Scriptores cum Græci, tum Latini, quos in superioribus Dissertationibus recensuimus? Nonne idem quod noster Ptolemæus? Sese cor haud habere ostendet, qui huic veritati reluctabitur. Equidem, ut *in Dissert. 2.* demonstravi, eorum qui Adriam in Siciliensi pelago agnovere, sententiam magnus Geographorum *Chorodidasculus* jam ante Claudium nostrum adprobaverat, receperat, promulgaverat. Præterquam quod, amabo, quota pars voluminum, quæ Ptolemæi tempestate extabant, ad nostra tempora pervenit? Quot libri veterum Scriptorum, quos & legere & imitari Ptolemæus poterat, a nobis, sexdecim sæculis ab illa ætate remotis, desiderantur? Quis igitur contendet, sese illorum sententiam magis assequi, quam Ptolæmeus. Haud alius plane quam adrogans noster Criticus.

§. IV. Sed heic, quæso, perpendamus, quonam tempore

pore floruerit Ptolemæus? Iste quidem natus est anno Ær. Vulg. 69. nempe quum Lucas Apostolicam texeret historiam. Antagonista vero noster, qui tempora, prout sibi lubet, modo protrahit, modo retrahit, Apostolicum Historiographum operi suo colophonem imposuisse anno 58. ejusdem Æræ, contendit. *Etenim* (inquit) *excedit fidem, quod Sacer hic, & Paulo addictissimus Scriptor quique rerum Pauli per triginta annos gestarum historiam studiose texuerat, si eum post mortem Pauli, vel post ejus e Romana custodia, atque urbe discessum conscripsisset, octo vel novem illos annos (quotam portionem vitæ Pauli) qui ab ejus carcere ad Martyrium, obitumque defluxerunt, vel saltem ejus ex Urbe discessionem ad exactius complementum historiæ, fuisset silentio prætermissurus.* Sed Adversario reponere possumus, D. Lucam Pauli gesta post primam hujus custodiam silentio involvisse, propterea quod ea Fratribus Romæ commorantibus, satis innotescerent, ut conjicit Massutius, vel quod ille, ut judicat Chrysostomus, enarrare voluerit quæ ad instruendos Evangelicis institutionibus populos satis essent; & Ecclesiis verbum Dei annunciare maluerit, quam λογογραφεῖν. Hanc autem responsionem piam, sed *vulgarem, & ad captum populi potius accommodatam* esse dictitat Zoilus noster, qui D. Hieronymum, Acta Apostolica a Luca fuisse in Urbe conscripta opinantem, advocat. Verumtamen de Adversario nostro dicere ferme possem, quæ de Martino Luthero scripsit Ambrosius Catharinus. *Quomodo* (hic ait) *possim cum eodem contendere adeo iniquo, ut bene dicat, ubi vult, & quos vult Auctorum, etiam cum summa laude, recipiat. Eosdem vero mox, ubi in illum retorquentur, damnet, atque miris modis recuset.* Nimirum ille qui heic Hieronymum magni facit, ut sibi opitulantem; eumdem alibi parvipendit sibi refragantem. Quum enim eximius iste Doctor, nobis consentiens, Quadratum Publii nostri in Atheniensi Pontificio Successorem, unum eumdemque fuisse cum Quadrato Apostolorum discipulo, affirmaverit; illum tamquam oscitantem, & *ex vulgi rumore, non ex rigore Critico* loquentem notat petulantissimus noster Contradictor.

Insp. 2. Diatr. 4. §. 3.

Th. Massut. in vit. S. Paul.

Chrysost. hom. 1. in Act.

Ambr. Catbar. in excusat. disput. contra Martin.

Insp. 6. Diat. 3. §. 19.

§. V. Fatetur tamen ipse, Auctorem quemdam Syrum, cui nomen Bar Bahlul, aliosque non paucos asseruisse, Apostolicos Annales fuisse a Luca perfectos Alexandriæ; sed

Bar Bahlul in Lex. ap. Castel.

sed ejus auctoritatem incertam, rationem vero futilem esse subjungit. Ego autem illi afferam auctoritatis bene exploratæ Scriptorem, qui Lucam suam Historiam Antiochiæ exaravisse adseverat. Bernardus Thesaurarius hic est, qui in Opere suo *de Acquisitione Terræ Sanctæ cap.* 28. inquit: *Lucas Evangelista in ea urbe* (Antiochiæ) *Actus Apostolorum conscripsit, qui fuit in ea Episcopus ordine* 7. Cui consentit Guilelmus Archiepiscopus Tyri *in sua Histor. Bell. Sacr. Jerusal. lib* 4. *cap*. 9. Et quidem verosimillimum est, divinum Historiographum operi suo absolvendo operam navasse post gloriosum Pauli certamen, quum a tot tantisque itineribus ac laboribus una cum Apostolo, cujus erat constans ac individuus comes, pro Christo exantlatis, in Episcopali sua Sede feriaretur. Quid enim ostii ad id perficiendum esse illi poterat, quum Sanctissimus Gentium Doctor ab illo admodum dilectus in manifesto vitæ discrimine versaretur in Urbe, aut tot alias regiones peragrans, Dei verbo gentibus, ἐν κύκλῳ, annunciando incumberet? Beatum vero Lucam Pauli Martyrio interfuisse, testatur Petrus Equilinus, atque ipsum usque ad mortem nequaquam deseruisse affirmant gravissimi Scriptores apud Franciscum Bivarium. Gentium autem Doctorem una cum Collega suo Petro generosum pro Christo Sanguinem fudisse anno 68. tradit Flavius Lucius Dexter: licet in statuendo eorum Martyrii anno discrepent inter se cum veteres, tum neoterici Scriptores, ut animadvertit acerrimi Criticus ingenii Honoratus a S. Maria. Quippe P. Alexander, attendens Eusebii Chronicon, Principum Apostolorum obitum consignat in anno Christi 69. Tillemontius S. Epiphanium sequens, eorum certamen statuit in an. 66. Bollandus adhærens antiquo Pontificum Catalogo, S. Damaso tributo, id refert ad an. 65. Baronius, post D. Hieronymum, asserit illos ad Cœlos evolasse post Senecæ mortem, nempe anno 67. Dupinius autem istorum nemini consentiens, illorum Martyrium retrahit ad an. 64. Neque defuerunt qui istud consignarint *in die* 22. *Februarii* siquidem Polemeus Silvius apud Tillemontium, in suis Fastis, qui creduntur conscripti Romæ anno 449. hæc habet ad eum diem: *Depositio SS. Petri & Pauli*: Contra quam evincunt omnia Ecclesiæ monumenta, quorum nonnulla sunt Silvio antiquiora;

Ap. Coll. ct. Rer. Ital. Script. Tom. 7.

Petr. Equil. lib. 6 c. 41.

Franc Bivar. in Comment. ad Flav. Luc. Dexter. ad an. 64.

Honor. a S. Mar. in Reflex sup. Reg. Crit. Dissert. 7. Art. 9.

Tillemont. not. 44. sup. S. Petr. pag. 561. col. 1.

ra; namque Catalogus a Bucherio editus *ad diem* 22. *Febr.* refert, Natale S. Petri de Cathedra; obitum vero SS. Apostolorum consignat *in die* 29. *Junii*. Unde perspicitur quam minus recte noster Criticus adseveret Lucam Annales suos perfecisse anno 58.

§. VI. Sed licet demus quod inexploratum sit quonam tempore suam iste scripserit Historiam; hoc tamen pro certo habemus, quod nempe Apostolorum ætate Adria vel pro mari Siculo accipiebatur. Siquidem Philo, Gajus, & Agathopus, comites S. Ignatii Martyris, Discipuli S. Johannis Apostoli, quorum uterque sub Trajani imperium ad Cœlos migravit, Adrianum pelagus in Jonio magno, seu Sicano mari agnoverunt. Eorum genuina verba cum Græce, tum Latine protulimus *in Dissert.* 1. §. 15. ex optima editione Theodorici Ruinart: in gratiam tamen commodumque mei Lectoris heic Latinam eorum interpretationem rursus adscribam. *Inde postea Neapolim ductus* (S. Ignatius) *Philippis transiens, Macedoniam præterivit, & ad eam Epiri partem, quæ ad Epidamnum sita est, in maritimis locis nave inventa, Adriaticum pelagus navigavit, indeque Tyrrhenicum ingressus, insulas & civitates percurrit, ostensisque Sancto Viro Puteolis, ipse quidem exire festinabat, Apostoli Pauli vestigiis incedere cupiens*. Vides ubi Adrianum mare collocent Apostolici Viri! Plane in Jonio, Siculo, Græco æquore, ubi ipsum recognovit Lucas, tum veteribus, tum neotericis consentiens.

§. VII. Et quidem nedum Ptolemæus, sed & Pausanias, & alii recentiores, quos allegatum eo, sententiam istam amplexi sunt. Quippe Pausanias, qui Antonino imperante excelluit, mari Siculo Adriæ nomen tribuit; namque Alpheum fluvium ex Græcia erumpentem, *Adriaticumque mare subtermeantem in Ortigia, quæ pro Syracusis est, se ostentare, Aretusæque misceri* is adseverat. Necnon *lib.* 4. *Apolloniatas Jonii maris accolas* ille facit, quos Adriam incolere nemo ignorat. Nimirum Græcus iste Scriptor Adriam, & Jonium mare promiscue usurpat. Sed heic non est dissimulandus error, seu malus Adversarii dolus, qui Pausaniam post Ptolemæum inclaruisse asserit, ut nempe huic tamquam Novatori, & singularis de Adria sententiæ Promulgatori, fidem & auctoritatem deroget. Verum enim vero, si Pausaniam antecessit Ptolemæus, satis manifesto la-

Pausan. lib. 8.

labitur Adversarius, quum hunc sua Geographica edidisse circa annum 180. affirmet. Quo enim pacto qui anno 180. scribebat, præcedere eum dicatur, qui circa annum 138. (*a*) florebat?

§. VIII. Præterquam quod, si Plutarchum, ac Dionem Chrysostomum, tamquam Lucæ contemporaneos ille allegat; quum tamen isti sub Hadriano, referente Suida, inclaruerint, nempe paullo ante annum 138. (*b*) cur nos Claudium Ptolemæum juremerito allegare non possimus; quum hic anno 69. ortum habuerit? Insuper, si Appianum illis posteriorem, si Florum qui secundo sæculo (*c*) expirante vixit tamquam idoneos testes ille advocat, cur non sit aptissimum Claudii nostri testimonium, qui primo sæculo labente jam erat 31. annos natus? Quis non videt Adversarium haud aliis armis, quam dolis, fallaciis, ac dissimulationibus innixum?

§. IX. Tantum igitur abest, ut novator dicendus sit inclytus noster Ptolemæus, quum Adriam tum Siciliæ, tum Cretæ affuderit; ut potius ipse Strabonis, aliorumque insignium veterum de Adria sententiæ Ptopugnator dici mereatur & sit. Quæ quidem sententia (quod magni faciendum est Apostolorum ætate, qua scribebat Lucas) erat receptissima ut ostendebam. Quid mirum deinde, si eam propugnaverint tot illustres Scriptores qui sequioribus sæculis adusque hæc nostra tempora effloruere? Plane Adversarius ipse fatetur, eidem sententiæ subscripsisse Ælium Aristidem, Philostratum, antiquum Juvenalis Scholiastem, Aurelium Macrobium, R. Festum Avienum, D. Hieronymum, Paulum Orosium, Æthicum Cosmographum, Aratorem Cardinalem, Procopium, Suidam, & alios insignes Auctores, quibus consonat eximius Recentiorum Chorus. Equidem tot sunt insignes sententiæ nostræ Propugnatores, ut si singulorum auctoritates referre heic vellem, Dissertationis modum excederem. Quamobrem quosdam ex præcipuis ac insignioribus Græcis æque ac Latinis, qui post Ptolemæum uno vel altero sæculo floruerunt; deinde nonnullos Recentiores gravissimos producam.

§. X.

(a) Quippe Antoninus imperium consequutus est anno 138. atque eo imperante florebat Pausanias. (b) Eo anno Hadrianum ex Hydrope extinctum apud Bajas tradit Xiphil. Spartan. (c) Florus 200. annis post Augustum inclaruit, ut ipse met ait *in Præfatione suæ histor.*

§. X. Philostratus Græcus Scriptor apprime eruditus, qui Juliæ Augustæ, Septimi Severi uxoris, jussu Vitam Apollonii descripsit; ita inquit: *Messanam navigarunt ad fretum, ubi commixta maria Tuscum, & Adriaticum difficilem navigantibus efficiunt Charybdim*. Necnon *lib.* 4. ipse affirmat, Neronem decrevisse, ut dissecaretur Isthmus Corinthiacus, itaque permisceretur Adrianum Ægæo mari: Et lib. 8. asserit, Alpheum fluvium e Græcia emanantem Adriatico, ac Siculo pelago misceri.

§. XI. Dio Cassius passim in sua historia Adriam cum Siculo mari confundit; siquidem tum sinum, tum mare Ionium uno eodemque vocabulo *Ionii*, absque alio additamento, indigitat. Quippe *lib.* 48. is inquit: *Tum Cæsari Sardinia, & Dalmatia, Hispaniaque, & Gallia; Antonio reliquæ omnes trans Ionium regiones adscriptæ sunt: nam Africas provincias Lepidus habebat, Siciliam Sextus*. En *Ionium* pro sinu acceptum a Dione: namque trans ipsum collocat Siciliam, quam *Ionio mari* allui non inficiatur Adversator. *Lib.* autem 50. hæc ille habet: *Ibi* (Brundusii) *quum jussisset* (Cæsar) *ut certum numerum servorum singuli adducerent, alimentaque* (*excepti tamen hic sunt milites*) *secum afferrent, Ionium* (τὸν Ἰόνιον) *cum omnibus copiis trajecit: ducebat autem non in Peloponnesum, aut contra Antoninum, sed ad Actium, ubi classis Antonianæ major pars stationem habebat* &c. En *Ionium* pro Græco, seu Siculo mari ab eodem Scriptore usurpatum. Unde perspicitur, Ionio sinui, tum mari unum idemque nomen a Dione attribui. Idem colligas ex ejus *libb.* 42. & 47 Atque hinc inferas tum Adriatico sinui, tum mari unum idemque pariter Adriæ nomen convenire. Huic autem Scriptori magna fides adhibenda est, uti rerum Adriaticarum maxime perito; namque ipse Dalmatiæ præfectus fuerat, & multa refert ceu testis rei sibi cognitæ, ac bene exploratæ. *Quod ego* (inquit lib. 49.) *non auditui tantum, aut lectione, sed re ipsa cognitum, quum præessem videlicet ei nationi, scribo. Nam post Africæ præfecturam, Dalmatiæ, quam olim pater quoque meus aliquandiu administravit, & Pannoniæ superiori præpositus fui: unde hæc, quæ scribo, explorata mihi sunt*.

§. XII. Procopius autem gravissimus Historiographus enucleate ac propalam nobis assentitur: nempe Adrianum

mare Melitæ, Gauloque applicat *lib.* 1. *Vandalicor.* ubi sic ait: *Sublatisque repente ma is Gaulum & Melitam insulas velociter contingunt, quæ Adriaticum a Tyrrbeno dividunt pelago*. Ecce quid sentiant de Adriæ limitibus prælaudati tres Scriptores, qui non secus, ac D. Lucas, *Græci Græcis Græce (a)* suas conscripserunt historias. Expendamus modo Latinorum sensa.

D. Hieron. Ep select. oper. P. Canis. lib. 3. Epist. 2.

Jud. Clicthov. in serm. 1. de B Hieron. P. Crinit. lib. 1. de honest. disc.

Lib. de Script. Eccl in fin. Ptol. Lucens ap. Collect. Script Rer. Ital. tom 2.

§. XIII. Magnus quidem Ecclesiæ Doctor Hieronymus, rerum Illyricarum peritissimus, ut pote ex Dalmatia oriundus, Adriam non soli Illyrico, ut contendit Adversarius, sed & Siciliæ affundit. Quidpe ipse describens D. Hilarionis iter e Paretonio Libyæ urbe ad Siciliam, in mari nostro *medium Adriæ agnoscit*. Necnon *lib.* 3. *Epist Fam. Epist.* 27. recensens iter D. Paulæ Roma in Palestinam proficiscentis, hæc scribit: *Inter Scyllam, & Charybdim Adriatico (b) se credens pelago, quasi per stagnum venit ad Metonem* (Peloponnesi urbem.) Hic est ille Hieronymus, quem Judocus Clicthoveus appellat *vas plenum peritia linguarum, & sacrarum literarum scientia; & de omnibus veterum disciplinis quam optime meritum admiratur Petrus Crinitus*. Hic est ille Hieronymus, qui Apostolicos Actus, totumque novum Testamentum, ut in Vulgata Versione legitur, ad Græcum fontem correxit, ut affirmant Augustinus Eugubinus, & Picus Mirandulanus. Sed quid opus est aliorum testimoniis, ubi ille ipse loquitur? *Novum Testamentum* (inquit) *Grecę fidei reddidi, vetus juxta Hebraicum transtuli*. Quam translationem *Damasus PP. I. authenticavit, cum usque ad tempora illa Doctores translatione uterentur* 70. *Interpretum*; inquit Ptolemæus Lucensis. Quam vero luculenter Geographicis fuerit ille instructus, perspici potest ex ejus Scriptis, & maxime ex Epist. ad Dardanum, in qua Promissionis terram, hujusque provincias, regiones, ac urbes, earumque distantias accurate sci-

teque

(a) Alluditur ad verba Adversarii, qui *Insp.* 2. *Diatr* 4. §. 31. ita inquit: *In hec* (Adria recognoscendo) *Lucam duces habuisse Latinos credat qui velet, non ego: nam evidentia teste Græcus Græcis Græce suam conscripsit historiam*. Et tamen pluteis Latinos, vel invitos, ille advocat, ut veteris Adriæ situm ostendat.

(b) Id mare bene noverat Hieronymus, ut pote is, qui Geographicis instructus erat, & per ipsum pluries navigaverat: quidpe Athenis versatus fuerat; & Roma Jerosolymam, & Jerosolyma Romam demigraverat, ut ipse fatetur *in Comment. in Zachar. cap.* 12. & *in Epitaph. Marcel.* Nec non Peloponnesi promontoria is legerat, ut asserit Marianus Victor *in ejus vita*.

teque describit. Eat nunc Adversarius, & Geographos, Actuumque Apostolorum Codices Græcos alleget: nimirum isti fortasse tantum Doctorem fugerunt; Criticum vero nostrum non latuere. O somnia! O deliramenta!

§. XIV. Æthicus illustris Cosmographus de Sicilia loquens, ita inquit: *Ab Oriente cingitur mari Adriatico, a Meridie, Africo..... ab Occidente, & Septentrione habet mare Tyrrhenum, a Borea usque Subsolanum, fretum Adriaticum, quod dividit Tauromenitanos Siciliæ, & nobilis Italiæ Brutios*. Paullo ante describens Cretam hæc protulerat: *Insula Creta finitur ab Oriente Carpathio mari: ab Occasu, & Septentrione, mari Cretico: a Meridie, mari Libyco, quod & Adriaticum vocant*. De Tripoli autem, vel regione *Arzugum* verba faciens, sic ait: *Habet ab Oriente aras Philenorum inter Syrtes majores, & Troglodytas: a Septentrione, mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores: ab Occasu Bizantium usque ad lacum Salinarum* &c. Vides quo Adriæ jura pervadant! Vides ut pelago Borealem Tripolis oram alluenti magis proprie *Adriatici* quam *Siculi* maris nomen adscribatur! Quis igitur D. Lucam improprie loquutum esse contendat; quum hic Adriam in mari nostro agnoverit? Porro Æthicus noster Dionysio Afro consonat, qui ante plura sæcula, ut *in Dissert*. 1. vidimus, Adriam eisdem Syrtibus affiuderat.

§. XV. Arator, S. R. E. Diaconus Cardinalis, qui Apostolicos Annales duobus heroicorum carminum libris complexus est, nedum Adriam in mari nostro agnoscit, sed etiam hanc Insulam ut Pauli naufragi hospitem deprædicat: quippe *lib*. 2. suæ Paraphraseos ita canit:

His dictis ruit ira maris, sublataque dudum
Lux revocata micat, velamine noctis aperto
Pandere visa solum, quę prębuit hospita Nautis,
Sicanio lateri remis vicina Melitę.

Hujus quidem Scriptoris testimonium magni faciendum est: nempe opus iste suum coram Vigilio summo Pontifice, adstante illustrium virorum corona recitavit, tanto audientium plausu, ut pluribus vicibus uterque liber ei fuerit repetendus: ita ut istius testimonium etiam aliorum Cardinalium, Præsulum, Literatorum, ipsiusque Summi Pontificis testimonia quodammodo continere videatur: illi enim recitanti omnes adplaudebant, illiusque dicta adprobabant.

R 2 Huc

Huc etiam accedit, quod ille rerum Dalmaticarum fuerit apprime gnarus: siquidem Dalmatarum ad Justinianum Cæsarem Oratoris munus cum dignitate sustinuit. Et quidem si excepti naufragio Apostoli gloria Dalmatensi insulæ deberetur; haud eam Insulæ nostræ adjudicaret Vir iste tanta necessitudine Illyriis conjunctus; qui tamen candidi, piique Scriptoris laudem appetens veritati maluit, quam Clientibus suis obsecundare.

§. XVI. Jornandes, sive Jordanus, Aratoris Synchronus, Adriam vel Rhodo insulæ applicat: quippe *lib.* I. *de Regnorum successione* ipse inquit: *Rhodus opinatissima insula, & totius Adriæ insularum Metropolis pene cum omnibus Cycladibus arma pertimescens Romana, jamdudum se fœderatam populo illi conjunxerat* &c. Verumtamen haud ibo inficias, hunc Scriptorem plus æquo Adriam prolatasse, quum huic vel Ægæi maris jura tribuerit. Sed & hinc elici potest, quam recte ac moderate se gerant alii nostri Fautores, quum Adriaticum mare tantum Ionio magno exæquent.

§. XVII. Neque prætereundus est (*a*) Anonymus Ravennas, cujus de Adria sententiam nescio an ullus e nostris hactenus allegaverit. Ille quidem *Geograph. lib.* I. *num.* 37. Italiæ limites ita describit: *Completur etiam prædicta Italia habens finem ab ipso latere excelsos montes quos quidam Titanos dicunt, qui pertingunt mare Gallicum, non longe a prædicta civitate viginti millia...... Qui montes finientes ipsam Italiam descendunt ex parte ad mare Adriaticum non longe a civitate Tarsatia provinciæ Liburniæ in loco qui dicitur Phanas. A secundo autem latere habet ipsa Italia finem prædictum mare magnum Adriaticum, cujus littore ponitur ipsa Italia usque completam superius dictam provinciam Istriam. A tertio vero latere habet ipsa Italia finem præfatum mare Gallicum........ A quarto vero latere habet ipsa Italia finem desuper scriptum mare Ionium*

(a) Hunc Anonymum esse Guidonem Presbyterum Ravennatem autumant Fl. Blondus *Ital. Ill. in princ.* Gabriel Barrius *de Antiquit. Calabr.* & Antonius Galateus, ut asserit alius Anonymus Mediolanensis (cujus tamen nomen apud Literatos clarior est quam ut abscondi possit) *in sua Dissert. Chorographica de Italia medii ævi præfixa Tom.* 10. *Collect. Rer. Ital. Script.*

nium (a) qui & Adriaticum dicitur, simul & fretum quod appellatur Rhegiensis qui dividit Siciliam, & præfatam Italiam, quod fretum non est in summa Italia, sed magis rejacet ex latere ad partem maris magni Gallici. Antiquus iste Geographus, Appianum sequens, Rhegiense fretum distinguit a mari Siculo, seu Jonio magno, quod & Adriaticum appellat.

§. XVIII. Quid vero dicendum est de recentioribus Geographis, qui nostræ de Adriæ finibus sententiæ subscribunt? Hi sane tot sunt, quot, ut Theognidis utar adagio, non una vehat navis. Ne multus autem sim, treis tantum producam. Et primo prodeant duo illi recentiorum Geographorum Antesignani Raphael Volaterranus, & Gerardus Mercator. Quorum primus Livium sequitur, ipsiusque verbis affirmat, *mari Supero, Inferoque Italiam insulæ modo circumcingi*. Alter vero inquit: *A Septentrione mari Tyrrheno, seu Infero pulsatur* (Sicilia); *ab Ortu Adriatico, vel Supero, & Jonio; ad Austrum Africo mari, & ad Occidentem Sardoo*. Audiatur modo Cl. Petrus Bertius, qui in exactissimis suis Tabulis Geographicis *editis Lugduni Batavorum anno* 1616. adversus eos qui Adriæ argumento in nos innituntur, ita ratiocinatur: *At inquies; jactabatur Paulus Adriatico; at inquam Adriaticum mare bucusque extenditur, sicut docent nos Strabo, & Ptolemæus. Cicero quoque fretum inter Melitam, & Siciliam periculosum esse testatur, ut mirum non sit in eo fractam navem*. Unde perspicitur quam inique adseveret Adversarius, Ptolemæum omnium primum produxisse Adriam extra Illyricum: quandoquidem insignis iste Geographus, ut vidimus, Strabonem, aliosque veteres Auctores sequutus est: ideoque tot, tantorumque Neotericorum assensionem, plaususque promeruit.

Raph. Volater. Comment. urb. lib. 5.

Ger. Merc. in Atlant.

Petr. Bert. Tab. Geogr. lib. 4. pag. 567.

§. XIX. Sed neque prætereundus est Philippus Cluverius, qui quoque Ptolemæum, & Philostratum idoneos de Adriæ limitibus testes appellat, eorumque sententiæ subscribit. Quum tamen ipse *lib. 4. Ital. antiq. cap ult.* di-

Cluver. Sicil. antiq. lib. 2. c 16.

(a) *Grammatici procul hinc*: diceret heic Martialis. Nempe *Qui*, *Reghiensis* non bene consonat mari, aut freto, quod neutri generi adscribitur; nisi forte post τὸ *Rhegiensis* suppositus fuerit Trajectus, quod nomen illi recto congruit; sed *Qui ad mare Jonium* referri nullimode potest.

dixerit, secundum quorumdam veterum (*a*) Scriptorum opinionem, Adriaticum mare intra Japygias fauces fuisse proprie comprehensum; hinc noster Antagonista sumit ansam advocandi eum in suas partes: quinimo suæ adrogantiæ, malisque, ut ita dixerim, artibus confidens, ac jactabundus inquit, *Philippum Cluverium a nobis stare* (*b*) *contra omnium expectationem patefaciam*. Pone allegato, quem supra citavimus, loco, nempe *lib.* 4. *Ital. antiq. cap. ult.* multisque nugis, offuciisque subnexis ita ille concludit: *Itaque si Cluverius nostram sententiam & argumentis & testibus idoneis statuit, contrariam* (*c*) *ineptis, atque* (*d*) *præposteris auctoritatibus probat, nostram serio tueri videtur, nugari autem in asserenda contraria. At certe ipse Maltensibus patrocinatur. Minime quidem, si Judices ex emolumento. Sed esto: Palus vitem frustratus est: eorum male causam, nostram accommodate defendit: per oppositam opinionem minus confirmatam nostræ nil nocuit; per nostram, quam optime probat, oppositam funditus evertit* .... Ne plura: hucusque dicta satis superque Zoili nostri fallacias, & frustrationes demonstrant. Iste quidem æmulatur Tisiam Syracusanum, qui non absimili ratiocinandi forma suam caussam contra Coracem Præceptorem suum defendit. Huic nempe duplicem mercedem ille promiserat, si tamen artem Oratoriam edidicisset: edoctus autem pactum pretium Coraci negavit. Idcirco in judicium vocatus Præceptorem suum interrogavit; quidnam esset ars Oratoria? Quum, eam esse persuadendi artem, reposuisset Corax; ita ille ratiocinatus est: Si persuasero tibi, Corax, tamquam persuadens non solvam, nam vicero; si non persuasero, neque solvam, nam non persuadens artem non didicero. Corax autem hoc sophisma in ejus Auctorem retorsit; &, imo dixit; si suasero tibi, Tisias, promissam mercedem capiam

Insp. 2. Diatr. 3. §. ult.

(a) Nempe Ciceronis; Strabonis, Pomponii Melæ, Plinii, quos tamen in *Differt.* 2. & 3. nobis suffragari, tum rationibus, tum auctoritatibus demonstravimus. (b) Adversarius Circulatores & Agyrtas imitatur, qui quoque mira & inexpectata sese facturos esse spondent, quum ludos adoriantur, quibus spectantium oculos fallere assolent. (c) Ineptas merito vocat auctoritates, quas sententiæ suæ aptare non valet. (d) Quippe is non advertit, vel dissimulat, quod Cluverius *eod. loc.* affirmat, Adriam adusque Cretam extendi a Thucydide, qui sane Cicerone, Mela, Plinio ac Strabone antiquior est.

capiam ut victor; si autem non persuasero, eamdem mercedem solves, propterea quod talem te fecero, ut suadendi arte me ipsum superes. Tunc vero Judices utriusque versutias demirati exclamarunt: *Mali Corvi malum ovum* (*a*).

DISSERTATIO QUINTA.

Tum Græcos, tum Latinos Scriptores ab Adversario nostro pro coarctando Adria perperam allegari.

§. I. UT quis hostem suum omnino vicisse dicatur, necessum est, ut ipsum non modo vulneret, sed etiam propriis armis despoliet. Itaque nos, quum Adversarium tot argumentorum telis transfixerimus, eum auctoritatibus, queis, velut Ajacis armis, adversus nos pugnabat, exuere aggrediamur. Plurimos equidem Scriptores in suas partes ille advocat, sed iis, tamquam invitis militibus præliatur. Nimirum Adriam intra hodierni Veneti sinus fauces a Scriptoribus *Anteptolemaicis* recognitum esse contendens, Græcos Auctores (*b*) Orpheum Crotoniatem, Sophoclem, Pindarum, Herodotum, Thucydidem, (*c*) Euripidem, Apollonium, Theocritum, Lycophronem; nec non Latinos Lucretium, Catullum, Livium, Virgilium, Horatium, Propertium, Lucanum, Valerium Flaccum, Martialem, Silium Italicum, & alios allegat, producitque. Si autem ab ipso petas cur eos alleget? Haud alia de caussa, reponet, quam quod isti Scriptores ad Siciliam mare Siciliense recognoverint. O inane ac futile argumentum! O plumbeos gladios

(a) Id effatum in adagium transivit. (b) Orpheus iste *in Argonaut. vers.* 1120. Riphæos montes, Calpen, Phlægram, Alpes in una eademque regione collocat, & ab illis Cimmeriorum terram includi ait. Quis deinde hunc Vatem rupes ac sylvas suis versibus movisse inficiabitur? (c) Euripides, & Apollonius Rhodanum in Adriam fluere crediderunt: unde perspicitur, in quanta earum Adriaticarum ignoratione versati ii essent.

dios in eburnea vagina ! Equidem simili ratione contra illum evincere possem, Siculum pelagus cum Jonio mari minime confundi, quantumlibet ab omnibus Auctoribus, vel ipso fatente Adversario, ista invicem permisceantur: siquidem Plinius mare Pelori oram spectans, non *Siculum*, sed *Jonium* appellat: necnon Pomponius Mela inquit: *A Peloro ad Pachinum ora, quæ extenditur. Jonium mare attingens, hæc fert illustria, Messanam, Tauromi-nium, Catinam, Megarida, Syracusas* &c. Si autem vellem hinc elicere, quod pelagus istas urbes pertingens, Siculum haud sit, nonne deliramenta loquerer? Sed quid opus erat, ut Plinium, ac Melam adducerem? Quandoquidem ipse Adversator Pindarum, Herodotum, Lucretium, Catullum, Propertium, Lucanum, Senecam Tragicum, aliosque in suam sententiam advocat, quod mare Siciliæ affusum *Jonium* vocaverint.

Plin.l 3 c.8. Pomp. Mela lib.2. c.7.

§. II. Enimvero sicut non licet ita ratiocinari: *Mare Siciliam alluens secundum hos Auctores est Jonium, ergo non est Siculum*; sive: *Hoc mare ab illis vocatur Siculum, ergo Jonium dici non debet*; ita nec ex eo quod hunc pontum *Siculum*, aut *Jonium* dixerint Scriptores, recte inferri potest, quod eidem *Adriatici* nomen, ac jura non competant. Etenim quum uni eidemque pelago tres istæ appellationes æque conveniant, Scriptorum arbitrio relinquitur, quanam ex tribus nomenclationibus illud velint indigitare. Quandoquidem de Adria dici potest quod de Oceano cecinit Dionysius Periegetes;

Circuit Oceani gurges tamen undique vastus,
Qui quamvis unus sit, plurima nomina sumit.

Verumtamen Adversarius ex prælaudatis Auctoribus inferre vellet, quod si *Adriatici* nomen *Jonio*, vel *Siculo* mari congrueret, utique a Scriptoribus hic pontus nonnumquam vocaretur *Adria*. Haud ibo inficias: quinimo *superioribus Dissertationibus* planum feci, quod *Jonio*, vel *Siculo* mari Adriæ nomen ac jura tribuerint cujusvis ætatis Scriptores: &, quod magis assertionem meam confirmat, ostendi hoc idem fecisse non paucos ex iisdem Auctoribus ab Adversario productis, videlicet Thucydidem, Lycophronem, Livium, Horatium, & alios qui licet mare Græciam, ac Siciliam interfluens, *Jonium* vel *Siculum* appellaverint; nihilominus ipsum aliquando cum Adria permi-

miſcuere. Quinimo magis ac magis ſententiæ noſtræ veritas ex eo emergit, quod idem mare a variis Scriptoribus varie nuncupetur, nempe modo Adriaticum, modo Jonium, & modo Siculum dicatur. Etenim hinc perſpicuum fit quod ea maria ab antiquis Auctoribus confundantur, immiſceantur, & alterum pro altero uſurpentur.

§. III. Itaque bene licebat Lucæ, pelagus in quo naufragium perpeſſus fuerat Paulus, deſcribenti, iſtud una e prædictis nomenclationibus deſignare. Ei vero Adriæ vocabulum viſum eſt magis accommodatum, magiſque arriſit: namque ipſe affectans multiplices Apoſtoli ærumnas, labores, ac vitæ diſcrimina ob Chriſtifidelium oculos ponere, eam maris nomenclationem ſelegit, quæ ad exprimendum diſcrimen, in quo tunc Paulus verſabatur, eſſet magis idonea & accommodata. Hoc inficiari non poterit urbaniſſimus noſter Criticus, qui hæc protulit: *Cur autem Lucas expreſſe Adriam nominaverit, cum conticuerit de Ionio, aut Siculo; non ſine eximia cauſa id factum eſſe conjicio. Nempe poſtquam (ut in exemplar primævæ illius Eccleſiæ cederent) Pauli labores, ſuoſque accurato ordine memoraviſſet, addere voluiſſe calamitati coronidem: tradendo nimirum, quod poſt tot infauſtæ navigationis diſcrimina, in gravius adhuc diſcrimen inciderint, ſcilicet in procelloſiſſimum ac naufragum Adriam: ut hoc terribili additamento imago ac magnitudo periculi tota explendeſceret, & legentium animi tantarum Apoſtoli ærumnarum ſacra quadam commiſeratione percellerentur*. Quam quidem conjecturam pone ipſe confirmat D. Joh. Chryſoſtomi auctoritate, qui *Hom.* 27. *in cap.* 27. *Act. Apoſt.* iſtuc collimare videtur, dicens: *Hæc autem patiebatur* (Paulus) *in Adria, ubi ſervari difficile*. Inſp.a. Diatr. 5. §. 12.

§. IV. Attamen Adverſarius ad alios Græcanicos Scriptores provocat, videlicet ad (*a*) Æſchylum, Polybium, Scylacem Caryandenſem, (*b*) Ariſtotelem, Theophraſtum,

 Dio-

(a) Æſchylus adeo fuit Geographicorum ignarus, ut crediderit Eridanum fuiſse in Hiſpania, eumdemque Rhodanum appellari, ut animadvertit Plinius. (b) Ariſtoteles quidem fuit optimus Philoſophus, ſed peſſimus Geographus: quippe is *Meteor lib.* 1. Tanain Araxis partem eſse, puden o errore, affirmat, & Paromiſum montem Parnaſsum facit, atque ex eo erumpere Araxem adſeverat; necnon ex Pyrenæis montibus oriri Danubium aſſerit. Et is deinde erit aptior de Adria teſtis, quam noſter Ptolemæus? Quid quod ipſe *l.* 8. *hiſt. Anim.* Adriam interiorem enucleate *ſinus*, vocabulo indigitat.

Diodorum Siculum, Dionysium Characenum, Dionem Chrysostomum, & Plutarchum; nec non ad plerosque Latinos, scilicet M. Tullium, Propertium, Valerium Max. Pomponium Melam, Senecam Philosophum, Plinium Secundum, Jul. Solinum, Cornelium Tacitum, & (a) L. Ann. Florum; propterea quod Adriam, seu sinum Ionium intra Japygium P. Cerauniosque montes ipsi agnoverint. Verumtamen si acriori judicio eorum auctoritates ille perpendisset, nequaquam eos in suas partes advocasset. Etenim illos de Adria interiori, nempe sinu Illyrico, non vero de toto Adriatico mari loquutos esse constat cuicumque ad Veritatis lumen minime cœcutit. Vaniloquum me esse non sinunt ipsimet Auctores, quorum testimoniis assertionem meam comprobabo. Qui enim melius ipsorum mens enucleari poterit, quam alia eorumdem dicta cum verbis ab Adversario allegatis conferendo, aut utraque expendendo? Et quidem Dionysius Periegetes, vulgo *Afer*, Adriam interiorem, nempe Sinum Adriaticum describens, eum intra Japygias Fauces comprehendit; Adriam vero exteriorem, sive Mare Adriaticum exponens, ipsum Libycis Syrtibus affundit. En ejus verba ab Adversario producta, quæ tamen nos proferimus ex interpretatione Cl. Prisciani, sive Rhemnii Fannii:

Hoc mare (b) Gargani concludit Japygis ora.
Illinc incipiens extenditur Adria vastus (c)
Ad Boream penetrans pelago, solemque cadentem:
Ionius pariter Sinus hic perhibetur ab orbe.

Heic sane de sinu Adriatico, seu Ionio expresse, ac enucleate loquitur Dionysius; sed ut omnem dubitandi ansam cuicumque moroso Lectori adimat, in eodem libello sic ipse canit;

Æquoris at Siculi, quod vastis funditur undis
Ad Noton est pontus Libyæ, Syrtisque vadosa
Major, at ulterius si pergas, cerne minorem
Occiduam, juxta quam Meninx insula fulget

Et

(a) Florus post Ptolemæom effloruit, nempe tota duo sæcula post Augusti imperium; & tamen illum allegat Adversarius qui Claudium nostrum, uti Scriptorem secundi sæculi, parvipendit, respuitque. (b) Siculum.
(c) Ἀδριὰς ἅλμη Ab Adversario vertitur *Adriaticum salum*. Græca quidem dictio ἅλμη salsilaginem, sive aquam salsam sonat. De sinu autem Adriatico ibi loqui Dionysium constat ex eo quod eumdem vocat *sinum Ionium*.

Et Cercina simul, Libyca statione patentes,
ADRIA quas penetrat......

Vides quos Adriæ exteriori, seu Adriano Mari, limites tribuat idem Scriptor, qui Adriam interiorem intra Japygium concludit! Quid nunc reponet noster Tergiversator? Quibus offuciis ipse recurret? Aliud sane consilium inire non valens, ista Dionysii verba callide ac dolose dissimulat. Quam vero dedeceant honestum Virum, qui sese Veritatis studio flagrare jactat, hujuscemodi frustrationes, ipsemet Adversarius dijudicet. Profecto Græcorum Oratorum Dictator similes Æschinis calumnias & dissimulationes ferre non valens, his eum verbis insectatur: *Quid ergo miser calumniaris? Quid verba fingis? Quid te ipsum elleboro non purgas? Nonne erubescis, Æschines, invidiæ causa, non injuria cujusquam accusare, & legum verba partim commutare, partim abscondere, quas totas recitare oportuit, ut qui judicaturi sunt, sententiam recte ferre possent.* Demosth. in Orat. de coron.

§. V. Neque aliter sentire Tullius videtur: siquidem is *lib.* 10. *ad Atticum epist.* 6. & aliis in locis ab Adversario productis, Adriam a Siculo mari discriminat: idem autem *lib.* 3. *de Orat.* ut *in Dissert.* 3. ostendi, Adriam cum Siciliensi pelago confundit. Heic enim de Adria exteriori loquitur, ipsumque vocat *mare Superum*, Græciæque, Siculo æquore allutæ, applicat; illic vero de ejus parte interiori, seu sinu verba facit. Aliter, amabo, qui interpretari possunt allegatæ Tullii auctoritates? Numne sapientissimus iste Orator in recognoscendis Adriæ limitibus sibi contradicere censendus est? Nemo quidem cordatus ita judicabit: quandoquidem ejus dicta recte ac sine vi possunt intelligi, ut nos ea interpretamur; atque ita intellecta sibi constant, congruunt, consonant. Magni vero istius Auctoris de Adriatico mari sententiam, necnon inanem operam, qua ipsum in suas partes trahere conatus est vafer noster Antagonista, fusius in præmemorata *Dissert.* 3. §. 2. & 3. exposuimus.

§. VI. Pomponius Mela, quamvis *loco* ab Adversario allegato Adriam intra Ceraunios montes concludat; tamen ibi de interiori Adriæ parte, non de toto Adriatico sese loquutum esse ipsemet aperte declarat *lib.* 1. *cap.* 2. ubi post Ionium mare (quod idem est atque Adriaticum *exterius*, ut evici *in Dissertationibus* 2. & 3.) collocat Adriaticum

interius. Ejus verba in gratiam Lectoris heic repetamus. *Mare* (inquit) *quod primo sinu accipit* (Europa) *Ægeum dicitur: quod sequenti in ore Ionium: Adriaticum interius* &c. Cui consonat Plinius, quum *interiorem* hujusce maris partem *Superam* vocet, *exteriorem* vero *Inferam* appellet; atque hanc ante Hydruntum, illam autem post idem Promontorium constituat: ut satis superque *in Dissertationibus m do memoratis* ostendebam. Sed affatim assertionem nostram confirmat Solinus, qui suas ex Plinio sententias exscripsit. Nempe ille *in Capp.* 8. *&* 26. ab Adversario allegatis de Adria interiori loquens, istum intra Japygias fauces comprehendit; sermonem vero habens de Adria exteriori, hunc Siciliæ affundit, hæc habens *in cap.* 10. secundum Aldi editionem (in aliis enim editionibus id caput ponitur in ordine XI.) *Sunt* (in Sicilia) *& alii montes duo, Nebrodes, & Neptunius. E Neptunio specula est in pelagus Tuscum, & Adriaticum*. Idem colligas de aliis Scriptoribus ab Adversario productis. Nempe hi quoties Adriam Illyrico exæquant de *Sinu*, non de *mari* Adriatico loquuntur: hoc enim cum Siciliensi ponto confundi cujusvis ævi Scriptorum testimoniis jam satis demonstravi.

§. VII. Veterum quidem Geographorum mentem assequutus Claudius Ptolemæus Adriaticum mare ab Adiatico sinu, ut scite animadvertit sapientissimus, &, ut Adversarii epitheto utar, *oculatissimus* Abramus Ortelius, qui *in Thesaur. Geogr. verbo Hadriat. Sinus* inquit: *Apud Ptolemæum Hadriaticum mare aliud est ab Hadriatico sinu: hunc enim inter Illyricum & Italiam concludit; illud autem inter Siciliam, & Peloponnesum, cui subscribere videtur Ovidius* 4. *Fast*. Hinc est quod insignis Græcus Auctor Procopius Adriaticum mare huic Insulæ applicat; Adriaticum vero sinum intra Japygium coarctat. Quippe *lib.* 1. *Vandal.* ipse inquit: *Sublatisque repente malis Gaulum, & Melitam insulas velociter contingunt, quæ Adriaticum a Tyrrheno dividunt pelago*. *Lib.* autem 1. *bell. Goth.* ait: (a) *Adriaticum pelagus in longum continentis recessum sese effundens, sinum Ionium efficit, baud tamen ut in aliis locis, in quibus maris procursus finitur Isthmo* &c. Unde magis magisque perspicitur,

Insp. r. Diatr. 1. §. 2.

tur,

(a) Ita vertit hunc locum Cl. V. Claudius Maltretus apud inclytos Collectores *Rer. Ital. Script. Tom.* 1.

tur, Jonium seu Adriaticum sinum esse Adriæ partem, non vero totum Adriam, ut Strabonis, aliorumque illustrium Scriptorum auctoritatibus evici. Ita plane cum antiqui, tum recentiores Geographi, Historiographi, Oratores, ac Poetæ assertioni nostræ consentiunt. Hinc est quod Joh. Ravisius Textor, qui sedulam versandis veterum Auctorum voluminibus operam navavit, *Adriam* tum pro *sinu*, tum pro *Mari* Adriatico accipi adseverat. Præ cunctis autem recentioribus audiendus est Philippus Brietius, qui Geographum agens, enucleate, sciteque inquit: *Quem alii dixere Jonium sinum, ille* (Plinius) *Adriaticum nominat, & quod illi mare Adriaticum, hic Jonium; in parte autem inferiori hujus maris collocat Jonium, & Siculum* &c. Equidem id requirit, docetque ipsa ratio: nam si Jonius sinus a Jonio mari efficitur; cur non & sinus Adriaticus a mari Adriatico efficiatur? Si Jonius sinus Jonio mari nomen dedit; cur non & Adriaticus sinus mare nomine Adriaticum fecerit? Si duplex Jonium pelagus, *interius* scilicet, ac *exterius* ipse Adversarius agnoscit; quare duplicem quoque Adriam, nempe *interiorem* atque *exteriorem* non recognoscat? Et quidem sicut Jonius sinus Adriatico sinui exæquatur; ita & Jonium mare Adriatico mari exæquandum: utrumque sane æquor ante communem sinum, velut in procætone, excubat.

Te ver

Insp. 2. Diatr. 1. §. 10.

§. VIII. Præterea quosdam ex Auctoribus ab Adversario allegatis Adriam a Siculo mari discriminasse, ex eo ipse conjicit, quod ii utrumque pelagus seorsim ac distincta nomenclatione indigitaverint. Exempli gratia, Seneca Philosophus ait: *Nihil erunt Adriatici, nihil Siculi maris fauces*. Tullius haud absimili loquendi modo inquit. *Exeamus modo, quod ut meliori tempore possimus, facit Adriatico mari Dolabella, freto Siculo Curio*. Verumtamen si colligi hinc rite posset, Siculum pontum ab Adriatico minime comprehendi; facili negotio quis evinceret, vel Illyricum ab Adria dissitum, ac Syracusas esse a Sicilia sejunctas. Quandoquidem Theophrastus ita loquitur: *Odoratorum autem* (in Græciæ regionibus) *nil provenit præter Iridem: quæ in Illyrico, & circa Adriam utilis, ceterisque multo præstantior*. Cornelius autem Nepos, sive ille sit Æmilius Probus, hæc habet: *Eoque rem perduxit* (Dion) *ut talibus pactionibus pacem Tyrannus* (Dionysius) *facere* vel-

Senec. lib. 2. nat. qq.

Teophr. lib. 4. hist. Plant. c. 6.

Corn Nepos in Themist. c. 2.

vellet : Siciliam Dion obtineret ; Italiam Dionysius ; Syracusas Apollocrates &c. Nec dissimili loquendi modo dixit Mart. lib. 7. Epigr. 63. Martialis *Sicanias urbes, Ætneaque regna petisti* . Numne hinc elicias, neque Illyricum (*a*) circa Adriam esse; neque Syracusas, Ætnamve a Sicilia comprehendi? Haud arbitror, si micam habes salis. Quid quod ipse Adversator similibus loquendi modis utitur? Nempe *Insp.* 8. *Diatr.* 2. §. 5. inquit : *Aliqua de causa potuerit* (Pauli navis) *in Siciliam, & Syracusas deflectere*. Quid plura? Nonne piis illis fœminis Jesum in monumento quærentibus similiter loquu-Marc. 16. 7. tus est Angelus : *Dicite Discipulis ejus, & Petro, quia præcedit vos in Galilæam?* Ergo-ne hinc colliget Adversarius, Petrum Jesu Discipulis minime accenseri? Itaque nemo non videt, quam minus recte a Senecæ, Tullii & aliorum similiter loquentium auctoritatibus ille eliciat, Siculum pelagus haud esse Adriæ partem. Etenim amant quandoque Scriptores partes a toto discriminare, totumque per partes recensere; non quod istæ ab illo nequaquam comprehendantur; sed ut ipsorum sensa sint magis perspicua, & legentibus obvia, constetque, in quanam parte, aut loco fuerint gestæ res ab ipsis enarratæ. Et sane nisi Tullius exprimeret, Curionem Siculum mare occupasse, sed minus distincte diceret, Dolabellam, & Curionem Adriaticum æquor tenuisse; nonne illum in interiori, hunc in exteriori ejusdem maris parte versatos tunc esse, nesciremus?

§. IX. Necnon Euripidem ac Isocratem in suas partes advocat noster Antagonista; propterea quod ille *in Hippol. Act.* 3. versus Eridani fluenta Adriam recognoscat; iste autem *in Orat. ad Phil.* hæc habeat : *Magnetas, Perrhebæos, ac Pæonas subegit* (Philippus) *omnemque in ditionem accepit : prævaluit quoque Illyriorum populis, & præter eos qui super Adriam incolunt, ceterorum victor & dominus effectus est*. Attamen Adversarius heic cum larvis luctatur : quis enim cum ipso contendit, aut inficiatur, tum Eridani fluenta, tum Illyricas oras Adriam præterlabi? Nemo plane. Hoc tantum denegamus, quod nempe extra Illyricum Adria non excurrat; idque Critico nostro erat evincendum, sed non præallegatis auctoritatibus, quæ nullatenus quæstionem dirimunt. Nec minus ipse allucinatur, quum extremo Italiæ litori affusum a quibusdam aliis anti-

(a) *Adriatici latus Illyrii occupat*, inquit Mela.

tiquis Scriptoribus Adriam videns, hunc nequaquam ad usque Siciliam, Melitamque productum esse contendat; perinde ac si ejus terminos illi constituerint ubi id mare exspatiari agnoverint: itaut si Adversarii interpretationes attendas, tot Adriæ fines esse dices, quot Insulis, ac regionibus varii Scriptores eum affuderint. Hinc est quod modo ad Garganum montem, modo ad Sasonem insulam, nunc ad Cocinthum P. nunc ad Japygium, modoque ad Leucopetram a veteribus Auctoribus extendi ille dictitet. Quandoquidem, si rem, uti se habet, respiciat; assertionis nostræ veritatem comprehendes. Nimirum ideo Adrianum mare extra Japygias fauces quidam Scriptores protulere, quod istud unam eamdemque rem esse cum Jonio magno censuerint; nonnulli autem Adriam intra easdem Fauces concluserunt, propterea quod ipsum pro sinu hujus maris accepere.

§. X. Quid autem nobis dicendum est de Scymno Chio, qui si Adversarium consulas, miserum Adriam adeo restringit, retrahitque, ut hodiernum Venetum sinum duplo majorem illo faciat! Sat esset dicere quod vel Adversarii judicio parvipendendus ille sit. Quippe si unanimi veterum Scriptorum consensu Adriam Veneto sinui exæquatum esse contendit noster Antagonista; quidni Scymnum extra chorum saltare ille ipse fateatur? Prætereo, istius Scriptoris sententiam magis Adversario, quam nobis refragari. Si enim ille, ut isti placet, Adriam post Diomedis insulam intrudit; ad *Meletam*, quæ illi Insulæ e regione est, enatare Paulus non potuit: siquidem iste, referente Luca, jactabatur in Adria, antequam Melitæum littus adpelleret: Atqui Adria, ut e Scymni verbis ille colligit, non ante *Meletam*, sed interius, post ipsam diffundebatur; ad eam igitur naufragus haud evasit Apostolus. De isto autem Scriptore fusius *in dissert.* 1. egi ubi ejus de Adriæ limitibus sententiam esse perplexam & obscuram, atque in ea perpendenda Zoilum nostrum caligasse ostendi.

§. XI. De Appiano autem Alexandrino, quem quoque in sententiam suam advocat Adversarius, etsi dicere sufficeret, illum fuisse homochronum nostri Ptolemæi, cujus testimonium respuit noster Zoilus; hoc tamen addam, quod nempe illius verba, ab isto allegata, nobis minime obsunt. *Ab Jonio* (inquit Appianus) *sinus est maris Ægeus, & al-* Appian. in Præf. ad suas hist.

ter

ter Jonii maris, & ſiculum fretum, & Tyrrhenum mare uſque ad Herculeas columnas .... Ipſaque Italia cum nempe omnium gentium longiſſima ſit, ab Jonio mari late præter Tyrrhenum protenditur uſque ad Gallos. Heic primo animadvertendum eſt, Appianum reſtringere Sicilienſe pelagus ad pontum illum, ab Anonymo Ravennate, ut in Superiori *Diſſert.* exponebam, Rhegienſem appellatum, qui Italiam a Sicilia ſejungit; namque ipſum vocat fretum, *porthmon*, ideſt æquor anguſtum, quæ quidem nomenclatio non convenit Siculo mari, a Strabone, aliiſque Geographis deſcripto. Itaque reliquam magni hujus pelagi partem, & quidem majorem, Appianus comprehendit ſub ſinu Jonio: hoc autem nomine a veteribus Auctoribus Adriam inſigniri pluries demonſtravi; neque Adverſarius repugnat. Quid igitur aliud ex Appiani dictis colligi debet, niſi quod Siculum mare, excepta ipſius minima portione, hoc eſt Mamertino freto, Adria complectatur? Hunc ſane ſcopulum advertit, timuitque Adverſarius; utque ipſum evitaret, ad conſuetas fruſtrationes, offuciaſque confugit: idcirco Lectores ſuos monuit, ne ipſis ſcrupulum injiceret
Inſp. 2. Diatr. 4. §. 30. nomen *Sinus*; ita enim *generatim Geographis dici ſpatium certi maris* ille ſubjungit. Attamen mox, licet invitus, veritatem fatetur: quippe inquit: *Proprie ſinum vocant, qui interior quidem, ſed pervius non eſt*. Sed ſi propriam hujuſce vocabuli ſignificationem habemus, cur ſenſui minus proprio inhæret noſter Criticus, qui tamen Adriæ nomen in præſenti controverſia proprie accipiendum eſſe contendit? Ceterum Appianus tum interiorem, tum exteriorem totius Jonii maris partem *Sinus* vocabulo indigitat, quum utrique Adriæ nomen competat. Eum vero loquutum eſſe de toto Jonio perſpicuum eſt; nam poſt Ægæum mare, quod etiam *Sinum* vocat, Jonium collocat (in Occaſum tendendo), mox Siculum fretum, quod inter Italiam, ac Trinacriam agnoſcit. Neque in hoc ab aliis antiquis ille diſſentit: etenim licet ii *Sinum* a *mari* Jonio, vel Adriatico nonnumquam diſtinxerint; tamen Adriæ jura in utroque recognoſcentes alterum pro altero perſæpe uſurparunt. Et quidem cum interior, tum exterior totius ejus maris pars promiſcue dicitur Dionyſio Halicarnaſſenſi, ac Thucydidi *Jonius Sinus*, Livio, Plinioque *Jonium mare*; Ciceroni, Dionyſio Afro, Straboni, Solino, & aliis *Adria*

Adria.

Adrianum, vel *Superum mare*, ut satis superque superioribus *Dissert.* demonstravi.

§. XII. Quæ quum ita sint, nemo non videt, quam minus recte cum Græcos, tum Latinos Scriptores in suas parteis adsciscat noster Antagonista. Quandoquidem nemo illorum pro ipso libenter, ac valide pugnat; quinimo fere omnes relictis ejus castris vexilla nostra sequuntur. Lugeat ergo tot tantosque Militiæ suæ, ut ita dicam, desertores; & qui a nobis nec unum ex *Anteptolemaicis* Scriptoribus stare contendebat; jam agnoscat, cunctos ferme veteres Auctores sententiæ nostræ suffragari; suæ vero male fultæ opinioni vix & ne quidem vix unum plene assentiri. Quod si, solutis oppositionum nostrarum nodis, vel unius idonei Scriptoris, Lucæ contemporanei, auctoritate is ostenderit, *Adriam exteriorem, sive Adriaticum mare a Nasone late patens dictum cum Siculo mari, seu Ionio magno, a Juvenale late sonante appellato, minime permisceri*; me illi pilam cessurum spondeo; eritque ille mihi magnus Apollo. Interim vero ipse, ut Arabis Vatis parœmia utar (*a*) *loco prædæ contentus sit reditu*. Abu-Ismaelis Tograi carm. cui tit. *Lamiatol Ajem*.

DISSERTATIO SEXTA.

Haud esse reprehendendam eorum sententiam, qui Adriæ nomen apud D. Lucam haud certi maris proprium, sed appellativum esse autumarunt.

§. I. HAnc quidem conclusionem minime instituissem, videlicet Adriæ vocabulum ab Apostolicorum Annalium Scriptore delectum fuisse ad vividius exprimendam periculosam pelagi, in quo Paulus jactabatur, effervescentiam; nisi & Adriam proprie sumptum a gravissimis cujusvis ævi Scri-

 ptori-

(a) Ea verba protuli ex interpretatione Eduardi PocoKii, insignis Linguarum Hebr. & Arab. Professoris.

ptoribus in nostro mari recognitum fuisse, totis quinque superioribus Dissertationibus jam satis superque demonstrassem. Etenim rite vereri potuissem, ut Zoilus noster hisce, vel non absimilibus dicteriis esset nobis insultaturus: *En quo confugere conantur miseri Philomaltenses: ad extorquendam scilicet Sacri Scriptoris sententiam, impropriæ Adriæ significationi inhærentes, quum propriam sibi refragari viderint*. Quoniam vero nos ita insectari non valet; hanc Dissertationem instituere operæ pretium duxi, ut sui opinamenti imbecillitatem, nostræ sententiæ robur undequaque emergere vel invitus dignoscat.

§. II. Profecto quamplures fama & eruditione clarissimi viri Adriam pro quocumque impetuoso, periculosoque mari usurpari a Sacro isto Historiographo potuisse arbitrantur. Inter alios Walafridus Strabo, ac Eminentissimus Hugo de S. Charo Adriam pro mari, scopulis, cautibusque pleno acceptum ab ipso fuisse autumant. Hos tamen esse allucinatos asserit, sed venia dignatur clementissimus noster Criticus; quod nempe primus scripserit ætate qua Cecropia Minerva nihil aut parum excolebatur; alter autem ex primo fuerit ejusmodi interpretationem mutuatus. Ecce itaque quam facili negotio a repugnantibus sibi tantis Auctoribus sese tueatur morosissimus noster Antagonista. Quinimo & pari facilitate a Magni Hieronymi testimonio se extricare putat: quippe ille fatetur, Sacrum hunc Doctorem ita exponere Judaicum Adriæ nomen: *Adrias continens mala*; tamen hanc expositionem nihilum nobis opitulari, nihilque sibi officere opinatur. Sed non ita judicant æqui rerum æstimatores. Revera eam in pretio habuit prælaudatus Hugo, qui verius D. Hieronymi, quam Walafridi auctoritatem sequutus esse videtur: siquidem ille *loc. cit.* hæc habet: *Pluraliter accipitur* (Adria) *pro scopulis .... In libro Hebræorum nominum, Adrias continens mala, vel locus malorum dicitur*. Et quidem *locus malorum* fuerat Romanis Siciliense pelagus: nimirum ducibus M. Æmilio Paulo, & servio Fulvio Nobiliore Coss. ex Punica classe circa Hermæam P. profligata remeans in Italiam victrix Romana classis formidabile in hoc mari naufragium perpessa est: *& tanta* (referente Eutropio) *tempestas fuit, ut ex quadringentis sexaginta quatuor (a) navibus octoginta servari vix*

Wal. Strab. in Glos Ordinar. Hug. a S. Char in Act. c. 27.

D. Hieron. de nom. Hebr.

Eutrop. Hist. Rom. lib. 2.

(a) Classem eam fuisse 350. navium ait Benedictus Averanius *in Anthol.*

ri vix potuerint. Neque ullo tempore tanta maritima tempestas audita est. Idem refert Polybius *lib.* 1. licet in recensendo navium numero nonnihil ab Eutropio discrepet. Nec non idem mare ut *satis latum periculosumque* habuit Romanæ Parens eloquentiæ *Verr.* 4. Quid igitur mirum, si D. Lucas cum tot Romanis navigans, adeo impetuosum pelagus expavescentibus, ipsumque *mala continens* expertis, vivida Adriæ appellatione istud exprimere voluerit?

§. III. Huc accedit quod Arabicus Codex *Ven. Collegii* Propagandæ Fidei, Latio donatus ab eruditissimo nostro Dominico Macro, & ab isto collatus Joh. Francisco Abelæ, pro *Adria* habet *Hadrair*: quo quidem vocabulo non certum mare, sed quodcumque generatim, sævis procellis, periculisque obnoxium, indicatur. Sed reclamat noster Antagonista, vocemque *Hadrair* a Gabriele Sionita Arabici Textus Interprete, *viro docto, & Indigena*, non *mare periculosum*, sed expresse *Adriam* reddi adseverat. Esto. Quid tamen inde? Numne si Gabriel Sionita propriæ ac genuinæ vocabuli *Hadrair* significationi inhærere noluit; colligi hinc debet, eam vocem Arabicam minime denotare pelagus impetuosum, ac periculis plenum? Quid si hoc ipsum *appellativo Adriæ nomine* satis indicari ille censuerit? Nonne vero & noster Macer, qui Arabicum illud vocabulum, sicut exponebam, interpretatus est, doctrina, linguarumque Orientalium, & maxime Arabis, peritia erat luculenter instructus, & Sionitæ minime postponendus? Id plane ejus opera, typis mandata, & a Literaria Republica haud parvo in pretio habita, testantur. Sed inquit Adversarius: *Utique Lucas non Arabibus Acta Apostolica, sed Græcis scripsit, apud quos Adria certum mare significat: utut deinceps pro incerto pelago usurpaverit Arabs, certe perperam usurpavit.* Ita-ne mi Sycophanta! An-ne oblitus es, te alibi aliter ratiocinatum esse? Nonne tua hæc alia sunt? Insp. 1. Diatr. 6. §. 6.

T 2 Tan-

thol. Differt. 66. forte Polybium sequutus, qui asserit, Romanos in illa expeditione 350. naves in mare deduxisse; & inito cum Punica classe certamine, quæ ex ducentis navibus erat conflata, ex his 114. cepisse, cæteris in fugam versis. Sed heic Polybius haud satis sibi constat; nam paullo post affirmat, naves Romanas fuisse 363. quandoquidem si 350. navibus addas 114. Punicas captas, numerum 464. conficies. Mendum autem esse arbitror apud Carusium ex Polybio referentem, eas naves fuisse 600.

Infp. 5. Diatr. 1. §. 2. *Tandem vero quidem fimillimum eft Lucam Judæum* (a) *Judaico hic ufum idiotifmo, apud quos Typhonis, vel quod idem eft, Turbinis vocabulum paffim pro violentia procellæ, vel quolibet vento atrociore ufurpatur*. Aft mi Tergiverfator optime, fi Lucas licet Græcis, ut afferis, non Judæis Apoftolicam confcripfit hiftoriam, tamen Hebraicis uti potuit idiotifmis in *Typhone* indicando; cur & in Adriæ appellatione Judaicam, vel Arabicam iftius nominis etymologiam, attendere, nempe *Adriam* pro *mari procellis ac periculis obnoxio*, vel *mala continente* accipere non valuit?

§. IV. Hinc perfpicuum fit, quam temere ac inique Abelæ fuccenfeat nofter Zoilus, afferens eum *pervulgatam Adriæ fignificationem contra omnium fententiam fubvertere tentaviffe*. Quandoquidem ille non modo Arabico Textui præmemorato, fed etiam fupra laudatis Scriptoribus in *Adriæ* interpretatione confentit. Porro nofter Cenfor feftucam ex Abelæ oculo dejicere affectat, trabem vero, quam in oculo fuo habet, non intelligit. Nimirum præter alios pudendos lapfus, errorefque graviffimos, quos fæpenumero ipfe contrahit; pro Syracufis, a divino Apoftolicorum Annalium Scriptore memoratis, *Ericufas*, vel *Rachufium portum* fubftituere tentavit. Quis autem five Græcus, five Arabs, five Latinus, vel Hebraicus Scriptor rem adeo ineptam abfurdamque fomniavit?

§. V. Præterea affolent Scriptores, præfertim Poetæ, certum mare, feu flumen, aut ventum, feu montem pro quolibet mari, flumine, vento, five monte ufurpare. Sic Latinorum Poetarum Coryphæus Acheloum (b) pro quolibet fluvio accepit, quum cecinit: Virgil. lib. 1. Georg.

Poculaque inventis Acheloia mifcuit uvis.

Idem Vates Eurum pro quolibet vento ufurpavit: quippe *lib. 1. Æn.* inquit:

.....*volucremque fuga prævertitur Eurum*.

Horatius autem Flaccus ipfum Adriam pro quocumque pelago accepit *lib. 1. Od. 16.* ubi ita canit:

O matre pulchra filia pulchrior,
Quem criminofis cumque voles modum

Po-

(a) Lucam fuiſse Profelytum, & Hebræas litteras ignoraſse tradunt plerique, ut ait Ifidorus Epifcopus Ifpalenfis apud Aloyfium Lipomanum *in SS. Hift. Part. 1.*

(b) Achelous fluvius a Pindo monte oritur, Ætoliamque ab Acarnania dividit; primufque omnium e terra erupiſse dicitur.

Pones jambis, sive flamma,
Sive mari velis Adriano.

§. VI. Necnon amant Poetæ rerum confinia protendere, & quibusdam locis nomen vicinorum locorum adsciscere. Ita Euripides Siciliense Fretum, Scyllam adlambens, Tyrrheni nomenclatione indigitat: quippe *Med.* 5. ait:

Καὶ Σκύλλαν, ἣ Τυρρηνὸν ᾤκησεν πέδον (a)

Eamdem Scyllam, vicinamque Charybdim in proximo Jonio mari agnoscit Seneca Tragicus, qui *Med.* 3. inquit:

Quæ Scilla, quæ Charybdis Jonium mare,
Siculumque sorbens . . . .

Sic idem Poeta Thraciam pro vicina Thessalia accepit, quum Pindum Thessaliæ montem dixit *Thracem in Herc. Fur. Aut omne Pindi Thracis exscindam nemus* &c. Sicut Marco Strymonem Macedoniæ flumen (b) in vicina Thessalia recognovit *Georg. lib.* 4. ubi cecinit, Orpheum septem menses continuos *rupe sub aerea deserti ad Strymonis undam flevisse;* quandoquidem flumen, ad cujus undam adeo longos ploratus edidit Threjicius Vates, fuit Hebrus Thraciæ fluvius.

§. VII. Hæc non inficiatur noster Criticus; verumtamen Sacrum Historiographum Lucam hosce loquendi modos Poetis usitatos amplecti minime decuisse contendit. Nimirum Adversator profanæ eruditioni summopere intentus, fortasse Sacris Codicibus nocturna, diurnaque manu versandis minus incubuit. Nempe si eos bene evolvisset, similes loquendi formas tum in Veteri tum in Novo Testamento nactus esset. Equidem ipse Paulus, sub cujus ductum, ut auctor est Dorotheus, Apostolicos Actus Lucas conscripsit; hæc habet *Epist. ad Hebr. cap.* 9. *Tabernaculum factum est primum, in quo erant* .... *Post velamentum autem secundum Tabernaculum quod dicitur Sancta Sanctorum: aureum habens Thuribulum, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ testamenti* &c. Et tamen in Arca non adservabantur nisi solæ

Doroth ap. Calmet. dissert. 4. in Nov. Testam. tom. 3.

(a) *Et Scyllam, quæ Tyrrhenum occupat mare.* (b) *Vulgo Stremona.*

solæ Legis tabulæ, ut constat ex 3. *Reg.* 8. 9. & 2. *Paralip.* 5. 10. Manna autem, & Aaron virga non in Arca, sed in Tabernaculo, in conspectu Domini, idest ante Arcam, collocata erant, ut legitur *in Exod.* 16. 33. *Num.* 17. 4. Quod expendens Eminentissimus Ursinus qui nuper audiebat Benedictus XIII. *Lect.* 45. *sup. Exod. num.* 125. asserit, Apostolum ibi pro Arca locum accepisse isti assignatum, ubi reposita fuere vas mannæ, & virga Aaron; secundum S. Scripturæ stilum, quo quidpiam esse dicitur in loco nominato, quum tamen haud sit, nisi in loco ei proximo.

§. VIII. Et quidem Jeremiæ *cap.* 35. *vers.* 2. habentur hæc verba ad ipsum facta a Domino: *Vade ad domum Rechabitarum: & loquere eis, & introduces eos in domum Domini in unam exedram thesaurorum* &c. Et tamen exedra erat extra Templum, & huic tantummodo conjuncta. Peæterea *Joh.* 10. legitur, quod Christus Dominns *ambulabat in Templo in porticu Salomonis*; tametsi porticus erat sita extra Templum. Eapropter si Ethnicos Auctores, præsertim Poetas, æmulari gravaretur divinus Historiographus; certe Pauli, Jeremiæ, & Johannis locutiones imitari ipsum non dedeceret. Reapse istos sequurum eum fuisse perspicitur ex ejus *cap.* 9. ubi de Sacratissimis Reparatoris nostri morte loquens hæc habet: *Dicebant excessum, quem completurus erat in Jerusalem*; quum tamen hujusmodi excessum non in Jerosolyma, sed super Calvariæ locum, illi urbi proximum, Redemptor noster compleverit. Si ergo Paulus, Jeremias, Johannes, & ipse Lucas, *Arcam*, *Templum*, *Jerusalem*; pro locis *Templo*, *Arcæ*, *Jerosolymæ* vicinis, conjunctisque usurpavere; cur idem Sacer Historiographus Adriam pro Siculo mari Adriæ proximo, contiguoque accipere non potuit? Et maxime qnod Sicilia olim Italiæ continens fuit, cui, vel Adversario fatente, Adriam affuderunt antiqui Scriptores. Hæc autem dicta sint in gratiam morosi nostri Antilegontis, qui subtilibus animadversionibus, argutisque acuminibus adeo gaudet pasciturque, ut non nisi hujuscemodi armis nos, haud secus ac utre, territare conatus sit: quandoquidem nos omni armorum genere illum non modo absterremus, sed etiam profligamus, obruimus, exinanimus.

§. IX. Heic autem diluenda mihi sese offert alia oppositio,

ſitio, quam iſte (*a*) Philautus magnifacit, ac tamquam novam, inauditam, & inexpectatam jactabundus eructat. Apoſtolicus Hiſtoriographus (hoc eſt Achilleum ipſius argumentum) enarrat quod Apoſtoli navigium e Creta verſus Italiam iter direxerit, ac Typhonico Euroaquilone correptum Claudam inſulam prætercurrerit; indeque flatibus, fluctibuſque jactatum per tredecim dies incerta navigatione in jacturam certam irruerit. Pone hæc ille ſubnectit: *Sed poſteaquam quartadecima nox ſupervenit, navigantibus nobis in Adria, circa mediam noctem ſuſpicabantur nautæ apparere ſibi aliquam regionem* &c. Atqui cuncta iſta ſubdit Adverſarius *in Adria Ptolemaico a Creta incipiente* eveniſſe aſſerunt Philomaltenſes: Adriam autem adeo late patentem (*b*) omnibus pernotum fuiſſe fateantur oportet. Ergo ipſi ineptiæ, ac inſipientiæ diſſimulant Lucam, veluti ſerius ac intempeſtive ſignificantem, quod in Adria navigabant, poſtquam ſuæ per id mare navigationis decimamquartam noctem superveniſſe dixerit: *Quis enim non inepte* (inquit noſter Criticus) *non inſipienter in conſcribendo ſuo Itinerario dixerit; ſe Neapolim adiſſe, Romam, Florentiam, tandemque tum in Italia eſſet, acceſſiſſe Mediolanum? Vel hoc modo: Ravenna diſceſſimus, præterivimus Anconem, & navigantes in Veneto ſinu, decima quarta die pervenimus Brunduſium. Nonne frivola foret, & irridenda hujuſmodi ſupervacanea atque importuna Italiæ ac Veneti ſinus inculcatio, quæ nemo homo ex memoratorum locorum ſitu, ac celebritate inibi reſidere ignorabat?*

Inſp. 1. Diatr. 5. §. 10.

Act. 27.

§. X. Vides quam bene in texendis aranearum telis verſatus ſit noſter Zoilus. Nonne ſtrenue cum larvis ipſe luctatur? Mecaſtor Lucæ ſenſa is non intelligit. Siquidem Sacer iſte Scriptor non appoſuit ea verba; *navigantibus nobis in Adria*; ut ſe tunc primum Adriam ingreſſos, ſed ut ejus maris limites nondum prætergreſſos eſſe indicaret:

cam-

(a) Philauti dicuntur qui valde ſibi placent: quod vitium φιλαυτία vocatur, & ab Horatio graphice deſcribitur *cæcus amor ſui*. (b) Nota inanem Adverſarii operam, vanamque eloquentiam. Adriam *Ptolemaicum* omnibus innotuiſse contendit, propterea quod late patens fuerit. Ergo-ne Adria *Georgianus* nulli eſse notus debuerit, quod fuerit minus diffuſus? Et Venetus quidem ſinus omnibus innoteſcit, utut Adria *Ptolemaico* multo minor ſit.

eamque *pericopen* opportune ac prudenter ab ipso factam nemo bene oculatus non videt. Etenim licet absque illa Adriæ inculcatione assequi Lector posset, quod istius navigationis initio Adriam sulcaverit Pauli navis; tamen divinare non posset, quod post tredecim dies validæ tempestatis terminos ejusdem pelagi, longeque ultra Melitam haud excurrisset. Necessum igitur erat, ut id prudens Historiographus significaret hisce verbis, aptis quidem, ac vivide exprimentibus: *navigantibus nobis in Adria*; idest, quum adhuc navigaremus in Adria, vel nondum Adriæ confinia prætergressi essemus. Neque aptius istius procellæ ac navigationis cursum exprimere valebat sapientissimus iste Scriptor, quam designando ejus initium, ac finem. Initium quidem ipse descripsit, quum sese e Creta profectos dixit; finem vero designavit, quum sese paullo ante factum naufragium, quo navigatio terminata est, in Adriæ confinibus (a) prope Melitam, ad quam mox enatarunt, jactatos fuisse tradidit. Unde vel ad hæc cœcutienti perspicuum fit, quale quantumque mare emensi ipsi fuerint ab initio usque ad finem istius procellosæ navigationis. Thomas autem Massutius arbitratur, Lucam, sociosque non nisi tum temporis, nempe superveniente quartadecima nocte, advertisse sese in Adria jactari. Sed ingenuus Lector videat, utra interpretatio sibi aptior contingat, nostra-ne, an Massutii?

Massut. in Vit. S. Paul. l. 11. c. 9.

§. XI. Si vero Adriæ vocabulum ut appellativum Lucas adhibuit, ut supra differebam; etiam atque etiam futilis ista Adversarii difficultas evanescit. Nimirum Sacer Historiographus, sese decimaquarta nocte in Adria navigasse, juremerito affirmavit; quum tunc jactarentur in pelago Romanis, quorum ingens erat in navi numerus formidabiliore, ac veteribus Scriptoribus, ut periculosiore habito: siquidem tunc id emetiri cœperant mare, quod Siciliam inter & Africam diffunditur, a Tullio *satis latum, periculosumque* dictum; ubi contigerat supramemoratum horrendum naufragium Romanæ classis; eo quod Consules ejus Ductores Meridionalem Siciliæ

(a) Melita sane, Gaulusque Procopio teste, *Adriaticum a Tyrrheno dividunt pelago*.

liæ oram, nempe (a) *Camarinæorum ditionem* præterlegere voluerunt, *gubernatoribus (b) sæpe multum obtestantibus, ne* Polyb. lib. 1. *secundum exterius Siciliæ latus, quod mare Africum spectat, navigare vellent; quoniam profundum ibi pelagus est, & tota illa ora importuosa*. Vides ut antiqui Navarchi ancipitem hujusce maris effervescentiam, profunditatem, litusque portubus destitutum perhorrescebant! Jam igitur Lucam apposite, prudenterque ipsum appellavisse Adriam intelligis.

§ XII. Hoc denique animadvertendum Lectori meo propono, quod nempe divinus iste Historiographus nomina propria pro appellativis usurpare consuevit: quippe ventum, quo fuerat Pauli navis abrepta, Typhonicum ipse dixit; quum revera Typhon haud esset, ut in sequenti *Dissert. §. 3.* exponam; sed violentus ac impetuosus instar Typhonis. Quocirca noster Criticus asserit, Lucam secundum Judæorum stilum accepisse Typhonem *pro violentia procellæ, & quolibet vento atrociore*, ut supra ajebamus. Quid igitur est in caussa, cur & Adriam pro maris effervescentia, & quovis pelago sæviore accipere idem Scriptor non potuerit? Cæterum si Adversarius pertinaciter contendat, ipsum *Act.* 27. Adriæ nomen non ut appellativum, sed ut certi maris proprium accepisse; nequaquam ei diutius reluctabor: quandoquidem satis superque demonstravi, & Adriam proprie sumptum, a clarissimis Græcis, Latinisque Scriptoribus, tum Apostolici Historiographi contemporaneis, tum ipso antiquioribus, necnon a gravissimis Neotericis in hoc Siciliensi pelago esse recognitum. Quapropter liberum est Antilegonti nostro eligere, in utro e duobus, hoc est, an in *appellativo*, an-ne in *proprio* Adria, ratem suam philotechnis, dolis, captionibus, offuciis, erroribus, dissimulationibus, calumniis, aliisque id genus mercibus onustam velit immergere; quum sane per neutrum Adriam ad optatum portum eam perducere incolumem valeat.

V DIS-

(a) Camarina, vulgo *Camarana*, a Melita distat 84. P. M. ut referunt Plinius, ejusque Compilator Martianus Capella. Camarinæis autem victoriam ex Punica classe recenter relatam ostentare affectabant Romani Duces, ut eos perterrefacerent, & ad deditionem compellerent.

(b) Nota quam nimis metuebant hoc mare periti illi Navium gubernatores! Quidni ergo Lucas ipsum ut impetuosum ac periculosum habuerit?

DISSERTATIO SEPTIMA.

Flante vento Typhonico, a Luca descripto, D. Pauli navigium neutiquam in Meletam, utique in Melitam impelli potuisse.

§. I. OBtruncata prima Hydræ, ut ita dixerim, Adversarianæ cervice, reliqua ejusdem capita remanent nobis conterenda. Quum nempe Adriæ nomen tum proprium, tum appellativum Sicanio pelago congruere prorsus evicerim; diluenda mihi sunt alia argumenta, queis noster Antagonista Paulum Naufragum *Meletæ* adsciscere conatur. Quidpe is Græcum quoddam Archetypum producens contendit, ventum, quo juxta Cretam correptum fuit Apostoli navigium, *Euroclydonem* fuisse, idest *Eurum procellosum*; *Euri* autem nomine non nisi purum ac putum (*a*) vulturnum a veteribus Scriptoribus esse insignitum; istoque vento perflante non in nostram, sed in Dalmatensem Insulam Pauli navem impelli potuisse. Perindeque ac si certandum ei foret cum solis Nautis Melitensibus, aut vulgo literarum experte; Insulares nostros nupera Ventorum nomina, adspirationesque callere fatetur; eosdem autem vetusta illorum cognomina, & positiones ignorare adseverat. Attamen ego effrontem hunc Zoilum non minus in veteri *Finitoris* divisione, quam in priscis Adriæ limitibus allucinatum esse ostendam. Quamobrem heic duo nobis statuenda sunt. I. Ventum a D. Luca *Act.* 27. memoratum, fuisse *Euroaquilonem*, hoc est Cæciam (*b*); ut habet veneranda Versio Vulgata. II. Quod etsi ventus ille fuerit *Euroclydon*, ut vult Adversarius, nihilotamenminus hujusmodi flatus Apostoli navigium non in Meletam, sed in hanc nostram Insulam vexisset.

Hug. Grot. in not. ad Act. Apost. §. II. Et quidem circa primum; Hugo Grotius, vir *Cecropiæ madidus, Latiæque Minervæ*, quamvis Acatholicus, Vulgatæ Versionis lectionem adprobat: quippe *in not. ad Act.*

(a) *Vulgo Sirocco*. (b) Vulgo *Greco-Levante*.

Act. Apost. inquit: *Vera lectio est, quam sequutus est Latinus Interpres*, Ευροακυλων: *pari modo dicitur Euronotus, & Eurocercius apud Vitruvium*. Ita quoque sentiunt multi insignes *Actuum Apost.* Exegetæ, Glossa Ordinaria, Codex Alexandrinus Regio-Anglicus, Versioque Æthiopica. *Euroaquilonem* vero eumdem ventum esse atque Cæciam, arbitrantur Cl. viri, Lyranus, Gagnæus, Salmeron, Emanuel Sa, Tirinus, Sylveira, Menochius, aliique *Actuum Apost.* Expositores; nec non Scoglius *in Hist. Eccl.* Sanctorius, Massutius *in vit. S. Pauli*, & alii non pauci, quibus subscribunt Heterodoxi Bochartus *in Chan. lib.* 1. *cap.* 26. Vadianus in *Epit. Geogr.* ubi *de Insulis maris Mediterranei*, Cluverius *lib.* 2. *Sic. ant. cap.* 16. Scapula *in Lex. verb.* Εὖρος. Sed ne solis hisce auctoritatibus, utut multis, & gravissimis, inniti videamur; sententiam nostram rationibus argumentisque fulciamus. Equidem in dubium minime revocatur, quod D. Lucas ea venti nomenclatione indicare voluerit flatum procellosum & fluctuosissimum: quæ proprietates magis in Aquilone, quam in Vulturno reperiuntur. Quocirca Æthiops legit *flatum Aquilonarem*. Nec aliter sentiunt veteres Scriptores, qui fere cuncti Aquilonem, ut flatum violentum ac procellosum habent. Horatius *Carm. lib.* 3.

> *Quod non imber edax, non Aquilo impotens* (a)
> *Possit diruere*.

Virgilius *lib.* 1. *Æn.*

> *Talia jactanti stridens Aquilone procella*
> *Velum adversa ferit, fluctusque ad sydera tollit.*

Et *lib.* 4. *Æn.* idem ait:

> *Quid mediis properas Aquilonibus ire per undas?*

Lucanus *lib.* 5.

> *Sed Scythici vicit rabies Aquilonis....*

Statius *Theb. lib.* 8.

> *Cum Libyæ Boreas Italos niger attulit imbres.*

Martialis *Epigr. lib.* 10.

> *Stridentesque feram fluctus Aquilonis iniqui.*

Claudianus.

> *Te propter gelidis Aquilo de monte procellis*
> *Obruit*.

(a) Impotens, idest valde potens: heic enim particula *In* vim habet augendi.

Pontanus.

Suscitat horrisonas stridenti Aquilone procellas.

Vides ut *impetuosus*, *rabidus*, *procellosus*, *niger*, *iniquus*, *stridens* Aquilo dicatur! Quæ tamen adjuncta ferme numquam ab Auctoribus Vulturno tribui videris. Quinimo Plinius Vulturnum æque ac Favonium tepidos dicit. Aquilonis quidem rabies ac procella adeo erat antiquis metuenda, ut, licet omnes venti aris sacrisque olim essent culti; hujusmodi tamen honor nominatim ac solemniter Aquiloni Threjicio habitus fuerit, ut animadvertit Ezechiel Spanhemius *in Observ. in Callim. Hymn. in Del.*

Plin. lib. 2. c. 47.

§. III. Neque nobis obest, quod Apostolicus Historiographus eum ventum dixerit *Typhonicum*; quum Typhonem e certa mundi regione, & maxime Aquilonari, spirare negaverit Aristoteles; & flante Aquilone potius dissipari Typhonem affirmaverit. Etenim Lucas eum dixit *Typhonicum*, non quod vere Typhonem reputaverit, sed ut significaret, eum fuisse instar Typhonis violentum ac impetuosum: quod fortasse vocabulum a Nautis ille didicit, qui ventorum nomina & proprietates non ex Aristotele, aliove Scriptore, sed usu edocti sunt. Quid si Lucas genere Judæus gentis suæ idiotismum sequi voluerit? Typhonem sane pro quolibet impetuoso ac violento flatu accepisse illum dices. Mihi fidem non adhibes? Audi Adversarium id ingenue fatentem. *Vero quidem simillimum est* (is inquit) *Lucam Judæum Judaico hic usum idiotismo, apud quos Typhonis, vel quod idem est Turbinis vocabulum passim pro violentia procellæ, vel quolibet vento atrociore usurpatur.* Quod pone ipse confirmat Esaiæ, Regiique Psalmographi auctoritate.

Arist. l. 3. Meteor. c. 1.

Insp. 5. Diatr. 1. §. 2.

§. IV. Sed reclamat noster Tergiversator, & Lucam e Judæo Græcum faciens, rursus ipsum (a) e Græco Judæum facturus, ita ratiocinatur, seu verius cornicatur: *Græcum nomen est Eurus, Latinum Aquilo; unde apud Græcum Lucam portentosa & Centaurica fuisset eorum complexio in vocabulo Euroaquilonis. Quis enim ex Græcis nisi plusquam rudis diceret Notovulturnum, seu Libofavonium?* Ast ipsum rogo; si Vitruvius Scriptor Latinus complecti potuit Græcum & Latinum nomen, nempe *Eurocercium*; cur & Lucas Græcus Scriptor conjungere non potuit Latinum

Insp. 5. Diatr. 1. §. 9.

(a) Vide Dissert. 13. §. 10.

tinum & Græcum vocabulum, scilicet *Euroaquilonem*? Jam vero resipiscit noster Criticus; tametsi de more suo sibi contradicit. Nimirum, quum *Euronoti*, & *Eurocercii* exempla a Grotio ex Vitruvio producta sibi refragari videat, hanc fossam, ut ajunt, saltu transilire studens, afferit, nil portentosum in iis vocibus reperiri; propterea quod primum vocabulum est totum Græcum; alterum vero totum Latinum. Næ malecautus iste Nugator, ut dici amat,

Incidit in Scyllam cupiens vitare Charybdim:

Ut enim portentosam vocabulorum Græci ac Latini complexionem is evitet, in aliud majus portentum offendit: nempe Eurum prodigiosa Protei (*a*) metamorphosi modo Græcum, modo Latinum facit: quippe postquam dixerat: *Eurus nomen est Græcum*; affirmavit *Eurocercium* Vitruvianum esse totum Latinum; allegavitque hæc Senecæ verba: *sed & Eurus jam civitate donatus est, & nostro sermoni non tamquam alienus intervenit*. Sed, amabo, si *Eurocercii* vocabulum est totum Latinum, cur tale quoque non erit illud Euroaquilonis? Sique Vitruvius, Latinus Auctor, *Euronotum*; nomen, ut ajebat Adversarius, totum Græcanicum adhibuit; cur Græcus Auctor Lucas *Euroaquilonem*, vocabulum totum Latinum adhibere non potuit? Senec. Qq. Nat. lib. 5. c. 16.

§. V. Dat manus Adversator; attamen ait, hujusmodi voces Latinas non bene sonare in ore D. Lucæ, qui *Græcus Græcis Græce* scribebat. Sed ego ita illum retundam, ut ne mussare quidem audeat. Ergo-ne divinus iste Scriptor ejusmodi Latinis dictionibus numquam usus est? In ipsa plane Apostolica, imo in ipso *cap*. 27. in quo Melitense Pauli naufragium describit, Græcum *Argesten* Latine *Corum* nominat. En ejus verba .... λιμένα τῆς Κρήτης βλέποντα κατὰ Λίβα, καὶ κατὰ χῶρον: *portum Cretæ respicientem ad Africum, & ad Corum*. Vides ut Lucas *Græcus Græcis Græce* scribens, Αργέστην dicit χῶρον, & Græcum *Liba* cum Latino *Coro* conjungit! Jam inanes futilesque Adversarii oppositiones intellexisti. Et quidem decebat Sacrum

(a) Quem Homerus introducit.
Omnia vertentem sese in miracula rerum,
Ignemque horribilemque feram, fluviumque liquentem.

crum hunc Historiographum tum in Euro isto, tum in Adria recognoscendo cum Romanis suæ navigationis sociis convenire. Reapse eum in Euroaquilonis nomenclatione Romanis sese accommodasse perspicitur ex ipsius loquendi modo: siquidem ipse non dixit: *Misit se contra ipsam Typhonicus Euroaquilo*; sed inquit: *misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo*: perinde ac si exprimere vellet, *Euroaquilonis* vocabulum barbarum, & alienum esse, Græcisque parum cognitum. Revera & Latini quum Orationi suæ immiscere velint vocabula parum Latina, vel alienæ linguæ, eo loquendi modo utuntur. Ita sane loquitur Plinius, quum dicat: Flatus *qui vocantur Ornithiæ*; ventus *qui vocatur Olympias*. *Ab Occasu Æquinoctiali Favonius, ab Occasu Solstitiali Corus, Zephyron, & Argensten vocant*. Ecce ut Latinus iste Scriptor, quum Græca vocabula proferat; *τὸ vocatur*, seu *vocant*; adjungit; haud ita vero quum Latina ipse nominet. Idem fecisse colligas Lucam Græcum in expromendo *Euroaquilonis* vocabulo Latino, Græcisque inusitato. Quod autem Eurus apte Aquiloni conjungatur, etsi Lucæ auctoritate satis probetur, tamen & rationibus *in §.* 10 *& seqq.* confirmatum ibo, ubi Eurum ab Optimis Scriptoribus tum antiquis, tum Neotericis pro Subsolano acceptum esse demonstrabo: itaut ventus inter hunc & Aquilonem spirans, rite dici possit *Euroaquilo*; sicut recte dicitur *Libonotus* qui inter *Λίβα*, *Africum*, & *Νότον*, *Austrum perflat*.

Plin. l. 2. c. 47.

§. VI. Rursus vero tumultuatur noster Antagonista, nobisque objicit omnes fere Græcos Codices, in quibus *Euroclydonis* nomen haberi asserit, Theophylactum, aliosque Græcos Scriptores allegans. Nos autem ei reponere possumus, omnia ferme Græca exemplaria esse vitiata; neque rem novam aut singularem proferemus; namque ita sentiunt quamplures clarissimi Auctores apud Melchiorem Canum hæc scribentem: *Græci quoque eadem* (qua Hebraici Doctores) *contentione multis locis, ut Scripturam ad suum sensum traherent, novum Testamentum violarunt: ut Tertul. 5. lib. adversus Marcionem testatur, & Eusebius lib. 5. Eccl. Hist. cap. ult. & Iren. adversus Hær. lib. 1. cap. 29. & Basil. lib. 2. contra Eunom. D. quoque Ambros. in Comment. sup. Epist. ad Rom. & in procemio super Epist. ad Philemonem, & Origenes in Comment. super Epist. ad Rom.*

Mel. Can. l. 2. de loc. Theol. cap. 13.

Nam

Nam in plerisque Græcis exemplaribus deest tota illa clausula, Ei autem qui potens est &c. *quam neque Theophylactus quidem babuit. Nec in sacris Literis solum, sed in Sanctorum codicibus fecere idem.* Si igitur Græci Sacræ Scripturæ loca, præsertim Novum Testamentum violare ausi sunt; cur eorum exemplaribus adeo innititur noster Criticus? Cur potius iis omnibus Vulgatam Versionem, ut par est, ipse non præferat? Nempe Versionem illam, quam *ad Græcum fontem* correxit Magnus Hieronymus, ut ipsemet attestatur. Næ sapientissimus æque ac Sanctissimus iste Doctor novit Græca exemplaria tum vitiata, tum incorrupta: quum igitur *Euroaquilonem* retinuerit, *Euroclydone* rejecto; mendosa reputanda sunt exemplaria, in quibus *Euroclydon* legitur. Unde etiam perspicitur, quod Codices a Grotio, Calmeto, aliisque egregiis sententiæ nostræ Propugnatoribus producti, haud sint in hac parte vitiati, ut contendit Adversarius; sed sinceri, atque incorrupti. Quod etiam duplici ratione confirmamus. I. Quod optimæ Hieronymi Versioni ipsi consonant. II. Quod ii perpauci sunt, ideoque accensendi paucorum numero, qui vitiati non fuere; quum, ut dictum est supra, major vitiatorum numerus fuerit. Eat nunc Adversator, & suis Græcis exemplaribus, ut innumeris fidat.

D. Hieron. de Script. Eccl. in fin.

§. VII. Mirari autem satis non possum quod Nicephorum Callisti, tamquam sibi suffragantem, ipse advocet; quandoquidem Scriptor iste *lib.* 2. *cap.* 35. non nisi hæc habet: *Mox ventus exoritur Typhonicus, & turbulentus, quem procellosum Eurum, seu Euroaquilonem vocant.* Heic quidem Callistus utramque refert lectionem, scilicet *Euroclydonis*, & *Euroaquilonis*; neutramque respuit; quinimo primam secunda corrigens huic potius quam illi inhærere videtur. Quod si autem Græci Codices Euroclydonis nomen habentes, sibi de corruptela suspecti non essent, hos quidem, uti numero, sed multitudine præpollentes sequutus esset Græcanicus iste Historiographus, nulla habita ratione eorum, in quibus *Euroaquilo* legitur.

§. VIII. Sed quamquam Adversario concederemus veriorem lectionem, & *primigenium*, Apostolici Historiographi *syngramma* esse *Euroclydonem*; nullo tamen secius asserere jure merito possemus, quod hujusmodi vento adacta Pauli navis in hanc Insulam pervenerit, non vero in intimum Il-

ly-

lyricum, quo illam Æolo renuente, adurget noster Hydrographiæ Corrector. Nimirum *Euri* nomine nullum alium sane ventum indicare Lucas voluit; quam eum qui flat ab Ortu Æquinoctiali, scilicet Subsolanum. Siquidem consentire is debuit antiquis Scriptoribus, qui Eurum pro Cardinali vento accepere. Cur frontem contrahis, buccasque inflas mi Aristarche? Rationes postulas? Accipe.

§. IX. Antequam vero argumenta, quibus ad id asserendum moveor, proferam; Lectorem meum de hoc monitum velim, quod nempe noster Adetersator, quum veteres Poetus tum Græcos, tum Latinos, Orientalem cardinem Euro assignasse noverit, eorum testimonia de more suo contemnit, respuitque. Atque ille ipse, qui in recognoscendis Adriæ limitibus Auctorum antiquitatem adeo magnifaciebat, eamdem in statuenda Euri plaga parvipendit ac despicatur. Ergo-ne pro Adriæ situ idonei erunt testes Orpheus Crotoniates, Sophocles, aliique ab Adversario allegati, qui multis sæculis ante Lucam inclaruere; tamen pro Euri positione inepta erunt testimonia Homeri, Hesiodi, Musæi, aliorumque sequioris ætatis Auctorum? Ita plane judicat refractarius noster Criticus. Sed aliter sentiunt æqui rerum Æstimatores. Et quidem, ut alios missos faciam, Homeri de veteri *Finitoris* divisione sententia majori in pretio habenda est, quam ceterorum Poetarum ab Adversario allegatorum. Etenim ille non solum in ventorum cognitione, sed in omni scientiarum genere humani ingenii modum excessit; itaut a Platone, & Aristotele *Divinus*, a Plinio autem *primus doctrinarum, & antiquitatis Pater* audire promeruerit. Attamen, ut Adversario morem geram, licet innumeros Poetas, aliosque antiquos Scriptores a nobis stantes producere heic possim, eos tamen silentio involvam. Sed quis, amabo, morosissimo nostro Antilegonti satisfacere valeat! Quippe si quempiam Auctorem, Lucæ obitu vel paucis annis posteriorem proferamus; protinus ille reclamat, ejusque ætatem, ut parum antiquam, minusque isti quæstioni idoneam, incusat. O Cratera litium! O mirum technarum consarcinatorem! Huc accedite Legulei (quibus æquum rectumque cordi non est) & a Zoilo nostro cavillandi artem edifcite. Quid quod ipse Auctores D. Luca & multo antiquiores, & multo posteriores in suas partes advocat?

Plat. in Jon. Arist. in Art. Poet. Plin. l. 25. c. 11.

cat? Homerum sane is allegat, quem paullo ante respuerat; nec non Andronicum Cyrrhesten, qui magno temporis intervallo Lucam antecessit. Prudentium quoque ac Sidonium advocat, qui pluribus sæculis post Apostolicum Historiographum inclaruere. Infp. 5. Diatr. 2. §. 2. Diatr. 3. §. 3.

§. X. Quæ quum ita se habeant, e quolibet ævo nonnullos Scriptores proferamus, nempe tum Luca antiquiores, tum istius contemporaneos, nec non alios qui sequiori ætate floruerunt. Et primo audiatur Latinorum Poetarum Princeps, qui Æneæ ad Italiam navigantis iter, ac tempestatem in ipsum a Junone excitatam, haud absimilem procellæ a tenebrarum Principe in Paulum commotæ (a) hisce carminibus describit:

Talia jactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi; tum prora avertit, & undis
Dat latus: insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent; his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet;
Saxa vocant Itali mediis, quæ in fluctibus aras,
Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
In brevia, & Syrtes urget (miserabile visu)
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.

Vides quo tres Ænejæ classis naves Eurus impulerit! Non equidem in Italiam, vel Illyridem, sed in easdem Syrteis, quas timebant Pauli nautæ. Porro Syrtes hasce Africanas, Servius Honoratus, Badius Ascensius, Thomas Farnabius, aliique Virgilii Scholiastæ unanimi consensu adseverant. Qui vero non adseverent, si Maro ipse post paullo hæc subnectit?

Defessi Æneadę, quę proxima littora, cursu
Contendunt petere, & Libyę vertuntur ad oras.

§. XI. Jure merito igitur Vadianus *in Epist. Geogr.* & Bochart. *in Chan. lib.* 1. *cap.* 26. Gagnæus, & Calmetus *in Act. cap.* 27. aliique non pauci contendunt, Lucæ Eurum nequaquam fuisse Adversarii Vulturnum: hoc enim vento, ab Africa perflante, in Libycas Syrtes urgeri minime potuisset Apostoli navigium. Neque flocci facienda est Critici nostri perspicientia, quod nempe quæcumque *bre-*

X *via*,

(a) Ita opinatur D. Chrysostomus apud Sylveiram *in Act.* 27.

via, seu *pulvinaria*, & *dorsa* sub mari latentia, Syrtes appellentur. Quandoquidem Virgilius postquam hujusmodi *dorsa* seorsim ac distincte *Aras* nominaverit: perspicue indicat, Syrtes a se postea speciatim nominatas, quibus Trojugenæ Ducis navigia Eurus illisit, fuisse celebres illas Africanas, Libyæ oris adjacentes, ad quas iter vertisse Trojanos ille ipse subnectit. Unde perspicitur, de eisdem Syrtibus loquutum esse Lucam *Act.* 27. Præsertim quod ibi ipse non dixit, Nautas timuisse, ne in aliquam Syrtim inciderent; sed absolute inquit: *Timentes, ne in Syrtim inciderent:* quo loquendi modo nullam aliam sane Syrtim indicare is voluit, præter Libycam, ut pote magis notam ac præcipuam. Ita enim, quum Poetam, aut Oratorem dicimus, Poetarum, aut Oratorum Principem intelligimus. Et quidem Eminentissimus Arator, qui Lucæ mentem optime assequutus est, eam Syrtim *vastam* dixit.

§. XII. Hinc etiam colligas, quam oscitanter pro sua sententia allegaverit noster Antagonista hæc alia ejusdem Poetæ carmina:

Aut ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse quot Ionii veniunt ad littora fluctus.

Siquidem heic non de Ionio *Sinu*, ut ille opinatur, sed de Ionio *Mari* loquitur Maro, ut ex supra expositis perspectum est. Etenim si Trojanos in Italiam navigantes ad Libycas Syrtes, quas Ionium magnum pertingit, Eurus impulit; qui, amabo, ventus iste dici potest arbiter *Ionii Sinus*, nempe, ut vult Adversarius, hodierni Sinus Veneti, centum parasangis ab istis Syrtibus distantis, & Africanis litoribus obversi? Nisi credere malimus, Poetam ibi *Ionium* pro quolibet mari & Eurum pro quovis vento accepisse; propterea quod non loquitur de certis navigiis certo flatu certum mare transmittentibus, sed de quibuslibet generatim quovis vento quodvis pelagus navigantibus.

Livius §. XIII. Poetarum Principi consentit Princeps Historiographorum, quum hæc scribat: *Duæ classes infestæ circa promontorium Pachinum stabant, ubi primum tranquillitas maris in altum evexisset, concursuræ: itaque cadente jam Euro, qui per dies aliquot sævierat, prior Bomilcar movit.* Hinc sane perspicitur, quod Eurus illius ævi Scriptoribus haud fuerit Vulturnus, ut Zoilo nostro arridet: Vulturno enim flante tutam in Pachini ora stationem habere navigia

non

non possunt; imo nec ibi sine gravi jactura, vel minimo temporis intervallo consistunt, ut rei nauticæ peritis constat. Qui ergo per plures dies violento Euro perflante, seu, ut melius exprimit Livius, *sæviente*, duæ illæ classes inibi stetere? Nonne quod *Eurus* Livii idem erat atque Subsolanus? Et quidem *adversum Euro Zephyrum* dicit Seneca: Zephyrus autem ventus est cardinalis reflans Subsolano.

Senec. in Agamen. Act. 3 vers. 475.

§. XIV. Strabo autem Lucæ Synchronus, quem licet perperam interpretatur, tamen debita æstimatione prosequitur noster Criticus; attestatur ævo suo haud fuisse novam vel inauditam eorum sententiam, qui Eurum in Ortu æstivo, Subsolanum autem in Ortu brumali recognoverint. *Sunt quidam* (inquit) *qui primarios duos esse ventos asserunt, Aquilonem scilicet atque Austrum, reliquos vero modica quadam declinatione differre; ab Ortu quidem æstivo Eurum, a brumali Subsolanum, ab Occasu vero æstivo Favonium, a brumali autem Caurum*. Vides heic quoque Eurum Favonio, seu Zephyro obversum! Tametsi haud ibo inficias, hanc sententiam esse aliquantulum singularem, quum Euro (*a*) Cæciæ jura tribuat; Favonio Cauri (*b*), Cauro autem Africi locum assignet. Ea tamen rectior haud est Aristotelis sententia, qui Cæciam ab Australi plaga spirare affirmavit, ut jampridem animadvertit Joh. Baptista Bernardi. Aristotelem autem in suas partes advocat noster Antagonista, tamen ejus errorem dissimulat.

Strab. l. 1.

Bern. Semin. Phil. verbo *Cæciat*.

§. XV. Rectius itaque Vitruvius, Strabonis, ac Lucæ coævus, Eurum collocat medium inter Cæciam & Vulturnum. Siquidem hæc ipse habet: *Euri vero medias partes tenentis in extremis Cæcias, & Vulturnus*. Eique consonat P. Statius, ejusdem ætatis Scriptor, qui Euro non Australem, sed Orientalem plagam adsignat, ita canens *Theb. lib.* 2.

Vitruv lib. 1. cap. 6.

Qua latus Eoos Ephyres, quod vergit ad Euros,
Sisypheique sedent portus &c.

Necnon *lib.* 1. ubi Eurum Aquiloni proximum & ab Au-

 stro

(a) Vulgo *Gracolevante*. Juxta eam sententiam nedum Eurus bene jungitur Aquiloni, sed est ipsissimus *Euroaquilo*. (b) Secundum istam sententiam recte Caurum Austro conjunxit Homerus, quum dixit: Ἀργέστα νότοιο, *Cauri-Austri*. Haud sum tamen nescius, quod Posidonius apud Strabonem *lib.* 1. asserit, Poetam eo nomine appellare *Leuconotos*, sive *Austros albos*, Cauri serenitatem referentes.

ſtro remotum, facit, nullum relinquens ambigendi locum, quin Orientalis ille flatus Aquiloni conjungi poſſit, contra quam opinatur noſter Criticus.

Sic ubi diverſis maria evertere procellis
Hinc Boreas, Eurusque, illinc niger imbribus Auſter,
Pulſa dies, regnantque hyemes &c.

En igitur, ut Scriptores Lucæ contemporanei haud ſecus ac illi, qui eum anteceſſerunt, Orientalem Euro cardinem tribuant!

§. XVI. Unde perſpicuum fit, quam inique Favorinum Philoſophum objurgat Adverſarius, aſſerens ipſum contra omnium antiquiorum ſententiam Euro Cardinem Orientis adſciviſſe. Quis autem effrænem noſtri Zoili impudentiam mirari ſatis poterit? Is nempe tantum Philoſophum ebrii ſcommate inceſſit; quod iſte, ventorum nominibus ac poſitionibus enucleatis, modeſte non minus quam argute ludens, hæc addidit: *Rationeſque omnium vocabulorum, quia plus paulo adbibi, effudiſſem, niſi multa jam, prorſus omnibus vobis reticentibus, verba feciſſem*. O utinam Lyæus eamdem, quam Favorino convivanti, prudentiam ac urbanitatem omnibus Potoribus infuderit! Siquidem ipſe haud alia de cauſſa inceptum de ventorum nomenclationibus ſermonem producere noluit, quam ne a bona morum inſtitutione deſciſceret, diutius nempe loquendo, ceteris convivis diutius tacentibus. Et quidem inſignis iſte Philoſophus haud tantam vini copiam hauſerat, ut inſanas, vel ineptas nugas proferre cogeretur; ſed utut vino paululum madidus prudenter, graviterque ratiocinabatur (*a*) quinimo quod *plus paulo adbiberat*, ſeſe *rationes omnium vocabulorum* afferre diffuſe potuiſſe adſeveravit. Etenim, monente Philone, duplex datur ebrietas: *altera vino madere ſignificat, altera vino delirare*. Hæc recte ſapienterque ratiocinandi uſum adimit; non vero illa: cui obnoxius erat Favorinus. Nec tamen hunc ſolum, ſed & Gellium ipſius verba referentem redarguit noſter Criticus: nimirum is hujus eſt mos, ut Scriptores ſibi repugnantes conviciorum plauſtris inſectetur. Idcirco Madaurenſem Philoſophum audiamus, ebrietati neutiquam obnoxium, qui Favorinum, ejuſque de

Favorin. ap. Gell. lib. 2. Noct. Att. cap. 22.

Phil. Jud. lib. de Plant. Noe.

(a) Etſi Favorinum ebrietatis inſimulat Adverſarius, ut illius teſtimonio fidem deroget; tamen in ſententiam ſuam advocare non dubitat Conſtantinum Porphirogenitum, qui, teſte Curopalate, erat vino deditus.

de ventorum positionibus sententiam commendat his verbis : *At Favorinus , non ignobilis sapiens , hæc de ventis refert . Quatuor Mundi plagas imparem numerum habere ventorum : eo quod Ortus & Occasus mutentur terna vice cum Solis accessu : Meridies & Arctos iisdem semper regionibus sunt notatæ . Ortus quippe accepimus , Æquinoctialem , Solstitialem , Brumalem : quibus Occasus redduntur eadem intervallorum ratione conversa . Eurus igitur Æquinoctialis Orientis est* (ventus), *nec invenuste nominis ejus fictus est , quasi ἀπὸ τῆς ἠῶος ῥέων . Idem* Ἀφηλιώτης *a Græcis ; Subsolanus a nostris dici solet .* Hinc elicere jam potes, quanti fecerint Sapientes viri Favorini sententiam, quem Zoilus noster, tamquam ebrium, despicatui habet ; necnon quam bene congruat Orientali vento Euri nomen, atque Euro Orientalis cardo . Apuleius lib. de Mundo.

§. XVI. Et quidem D. Lucas eadem, quæ Favorinus, de ventorum plagis ac nominibus sensisse credendus est, duplici sane ratione . I. Quod ille Africum, & Corum agnovit, ideoque Vulturnum, & Aquilonem illis reflantes agnoscere, ac per consequens Horizontem in octo partes dividere debuit . II. Quod cum Favorinus, tum Gellius eodem ferme ævo excelluerunt, quo Apostolicus Historiographus terrenam cum cœlesti vita commutavit : quippe illi, Hadriano imperante, floruere ; Hadrianus autem imperium assequutus est Anno 117. Itaque anno 90. quo ad Cœlum demigravit Lucas ; jam pueriles annos illi excesserant ; ideoque bene callere poterant , quænam de ventis sententia fuerit , Sacri hujus Scriptoris tempore , recepta. Cur vero eamdem amplexi minime fuisse illi dicantur ? Cur illorum ætate propugnari debuit nova , Lucæque tempestate , utut ab illa parum remota , inaudita sententia ? Ergo-ne cum Ptolemæus , tum Favorinus ut Novatores habendi sunt, eo quod ille in Adriæ situ , hic in ventorum positionibus Adversario nostro repugnant ?

§ XVIII. Porro Favorinus in assignanda Euro plaga , ut vidimus , antiquos sequutus est ; eique subscripsere sequioris ævi Anctores , quibus occinit disertus Neotericorum chorus . Et quidem Græcanicus Geographiæ Candidatus Agathemerus Orientalem Euro plagam attribuit . Procopius , Græcus Historiographus , Belisarii classem , flante Euro, e Melita versus Africam solvisse adseverat . Agathem. lib. 1.

Phi-

Cluver. Introd Geogr. lib. 1, c. 8.

Philippus autem Cluverius hæc habet : *Ceterum IV. Mundi regionibus , ſeu cardinibus , IV. Principes aſſignantur Venti ; qui inde Cardinales vocantur . Nomina eorum atque regiones ſic referuntur ab Ovid. in Triſt. lib. 1. Eleg. 2. v. 27. & ſeqq.*

Nam modo purpureo vires capit Eurus ab Ortu ;
Nunc Zephyrus ſero veſpere miſſus adeſt :
Nunc gelidus ſicca Boreas baccbatur ab Arcto ,
Nunc Notus adverſa prælia fronte gerit .

Pone ille affirmat , Eurum Græcis dici quem Latini vocant Subſolanum . Ad quem locum hæc adnotavit eruditiſſimus Buno : *Eurus quaſi ἀπὸ τῆς ἕω ῥέων , ab Aurora procedens , calorem & ſiccitatem infert , adeoque ſaluberrimus eſt ; quia vis Solis , ut prima eſt ad Ortum ; ita quoque valde efficax eſt ad babitus corporis temperandos & purificandos . Italis dicitur Levante , Gallis Vent d'Amont , Germanis der Oſt-Wind.* Cluverio tum nomine , tum opinione , imo & *libri capitiſque loco* conſonat Cl. Labbeus his Gallicis verbis : *Les quatre Vents , que nous appellons Cardinaux , partent de ces quatre principales Regions : Eurus , ſive Subſolanus , de l'Orient : Notus , ſive Auſter du Midy : Zephyrus , ſive Favonius , de l'Occident : Boreas , ſive Aquilo de Septentrion .* Præ cunctis autem audiendus eſt inſignis Hydrographus Georgius Fournier , qui ventum Gallis *Eſt , vent d'Amont* , dictum , Italice reddit *Levante* , & Latine *Eurum , Orientem , (a) Solanum :* & quem Galli vocant *Eſt Nordeſt* , Italice vertit *Levante-Greco* , Latine *Eurum Boream Eurum (b)* vel *Orientem Helleſponticum* , qui & *Carbas (c)* ab ipſo appellatur .

Phil. Labb. Geogr. Reg. lib. 1. c. 8.

Georg. Fourn. Hydrogr. l. 15. cap. 11.

§. XIX. Verumenimvero Diſſertationis modum excederem , ſi Auctores huic ſententiæ ſubſcribentes recenſere omnes vellem . Tametſi non inficior nonnullos Scriptores aliter ſenſiſſe : quinimo cum Cluverio pronuncio : *His ven-*

(a) Vitruvio quoque *Solanus* dicitur qui Plinio aliiſque *Subſolanus*. (b) Nempe *Euroaquilonem* . Eat nunc Adverſarius , & cum Nebriſſenſi dictitet , *neminem Mortalium ſcire quid ſit Euroaquilo* : & Auctores idoneos , ſcilicet Hydrographos , conſulere perdiſcat . (c) Sic dictum eum ventum exiſtimat Brietius a Carba urbe minoris Armeniæ . Etenim a regionibus , & nonnumquam ab urbibus ventorum diſtinctio , ac nomenclatio arceſſitur . Sic *Japyx* dicitur a *Japygia* Apuliæ parte ; ſic *Altanus* ab Altano Calabriæ urbe , ut conjicit eruditiſſimus Buno *loc. ſupra cit.* & *Scyron* a montibus , ſeu Petris Scyroniis .

ventorum nominibus tam varios varii ſimul veteres, atque recentiores Auctores attribuerunt ſitus, uti unum certum typum ex univerſorum ſententiis componere nequeas. Quod nominatim de Euro aſſerit doctiſſimus Brietius, qui cum in veterum, tum in recentiorum Auctorum ſententiis inquirendis apprime verſatus eſt. *Confunditur* (Eurus) *aliquando cum Subſolano, & Vulturno. Immo & ab aliis affigitur Orienti æſtivo* (a) *ab aliis hyemali, ait Strabo.* Phil. Briet. Geogr. Paral.part.1. l. 2. cap ult.

§. XX. Hinc eſt quod ipſemet Adverſarius adeo variis opinionibus haud ſecus ac Pauli navis fluctibus & flatibus, huc illuc jactatus, certam Euro plagam adſignare neſcit: imo ſecum ipſe digladians, modo illum pro Vulturno (b), modo pro Euronoto (c) uſurpat; nunc cum utroque confundit; & nunc Eurum ab Euronoto diſtinguit, ut perſpicuum erit percurrenti ejus typum Anemologicum, & *Inſpectionem* II. *Diatr.* II. Equidem ille in ea Tabula, in qua quorumdam locorum, marium, ventorumque poſitiones expreſſit, hæc habet: *Vulturnus, Græce Eurus, vulgo Scirocco-Levante*. Euro adjacentem facit Enronotum, hae appoſita exegeſi: *Euronotus, vel Phœnicias, vulgo Oſtro-Scirocco. In Diatriba vero II. ejuſdem Inſpectionis §. XII.* inquit: *Hanc etiam veritatem* (*quæ Eurum, & Euronotum eoſdem eſſe indicat cum hodierno Scirocco*) *viderunt nobiſcum quidam* &c. Audiſtin' nova Hydrographiæ oracula, & inſolentem Euri metempſicoſin, qui modo *Scirocco-Levante*, nunc *Oſtro-Scirocco*. & modo purus ac putus *Scirocco* evadit! Viden' qui tres diverſi flatus conflent unum ventum! Quis poſthac Orientales flatus a Meridionalibus diſcriminet, ſi, ut vult Adverſarius, *Scirocco-Levante* idem erit atque *Oſtro Scirocco*? Qua tamen fronte Favorinum is objurgat, quod *in duobus viderit tria, & in Euro, quem unum habent reliqui, ille duplicem ſomniaverit*? Ita plane impudens iſte Criticus vitia vel errores ſuos aliis, utut inſontibus, impingit. Inſp. 5. Diatr.2 §..

§. XXI. Inſuper licet is in ſuo Typo, ſeu Pinace Vento-

(a) Quam rectius ergo ſentiunt, qui Eurum collocant in Ortu Æquinoctiali? Inter duo ſane extrema, nempe inter duas iſtas ſententias adeo diſcrepantes, *medio tutiſſimus ibis*. (b) Italis *Scirocco-Levante*, Gallis *Eſt Sudeſt*. (c) Vitruvius Lucæ Synchronus Euronotum infra Vulturnum, & Vulturnum infra Eurum collocat, ut videre eſt in exactiſſimo Brietii typo, in quo Ventos ſecundum veterem, ac novam diſpoſitionem is accurate expreſſit.

torum duodecim ventos recognoscit ; tamen *Inspect.* 5. *Diatr.* 2. §. 13. octo tantum Lucæ notos fuisse contendit. Cuinam inde bilem non movebit Adversarii petulantia, qui hujus Sacri Historiographi mentem in Euro, aliisque flatibus agnoscendi sese assequi censet, quum ipse suam statuere non valeat, nec sibi satis in eadem re constet? Sed examinemus conjecturam, quam pro evidenti ratione is venditat *loc. cit* ubi hæc habet : *Si eorum, cui κατὰ διάμετρον, & transversim opponitur Eurus, tam belle novit* (Lucas) ; *consentanea exurgit ratio, Cori non ignoravisse contrarium, eumque Eurum κλύδωνα, sive excitatorem fluctuum nominavisse*. Noster quidem Criticus non advertit, se ventos æmulari, nebulas diverberando. Etenim nos haud inficiamur, Sacrum Evangelistam novisse flatum Cauro ex diametro oppositum ; sed hunc ei fuisse Euronotum, sive Vulturnum, non vero Eurum, rite recteque contendimus. Et quidem si Lucas non duodecim ventos, sicut Aristoteles, ac Plinius, sed tantum octo flatus, ut Favorinus, ac Gellius, recognovit; cur in Euri positione illorum potius, quam istorum sententiæ convenisse dicatur? Apostolici sane Historiographi sententiæ tum in ventorum numero, tum in eorum positione ac nomenclatura consonat Favorinus, qui & octo ventos agnovit, & Eurum pro Subsolano accepit : prout eum jampridem acceperant Statius (*a*), aliique antiqui Scriptores a nobis supra allegati.

§. XXII. Et quidem hoc suadet ratio, ipsiusque vocabuli Etymon : Eurus enim Græcis dicitur Εὖρος, quasi *ἀπὸ τῆς ἑῴω ῥέων ab Aurora procedens*, ut animadvertunt Albertus Magnus, Philippus Brietius, Joh. Buno, & ante illos Lucius Apulejus ; vel ut vult Eustathius apud eumdem Brietium, & Alciatus *Embl.* 128. *fluidum* sonat, quia sudorem excitat præ nimia vi Solis, quæ præcipua est ad Ortum, ut asserit prælaudatus Buno. Quod non ignorare debuit Lucas, qui, Adversario monente, *Græcus Græcis Græce scripsit*. Enimvero facetissimus est noster Zoilus, qui omnigenam Sacri hujus Scriptoris eruditionem, ac idiomatum peritiam passim inculcat, & deprædicat; & tamen ipsum in patriæ linguæ ignoratione versa-

Alb.M.Meteor.3. tract. 1. c. 23.

(*a*) Lucas quidem in Euri positione Statio, suo contemporaneo, consensisse videtur : siquidem vel in Adriæ situ ei consonavit, ut vidimus *in Dissert.* 3.

ſatum eſſe innuit, taciteque carpit, quum Eurum, ventum *Eoum*, pro Meridiouali flatu acceptum ab eo fuiſſe contendat.

§. XXIII. Quamquam vero demus Adverſario (quæ noſtra erit erga immerentem liberalitas,) quamvis, inquam, demus, quod Eurum ab Ortu hyemali ſpirare cenſuerit Lucas; tamen illum pro cardinali vento, nempe Subſolano uſurpare is potuit, imo & uſurpaviſſe credendus eſt. Rem invidioſam dixi, & complurium (*a*) thriorum ſtrepitum audire mihi videor. Sed me audacem facit ratio, & Veritas formidinis neſcia. Etenim non tam profanis Auctoribus, quam Sacris Scriptoribus in Ventorum diſpoſitione aſſentiri Apoſtolicum Hiſtoriographum decebat. In ſacris autem Literis, licet Aquilo non ſit flatus Cardinalis, ſed inter Septemtrionem, ac Ortum ſpiret; nihilominus pro ipſo Septemtrione ponitur. Quidpe 1. *Paral.* 9. 24. hæc leguntur: *Per quatuor ventos erant Oſtiarii*: *ideſt ad Orientem, & ad Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Auſtrum*. Nec non *Deut.* 3 27. habentur hæc: *Oculos tuos circumfer ad Occidentem, & ad Aquilonem, Auſtrumque, & Orientem*. *Geneſeos* autem *cap.* 13. 14. ſic Abramo loquuta eſt Æterna Veritas: *Leva oculos tuos, & vide a loco, in quo nunc es, ad Aquilonem, & Meridiem, ad Orientem, & Occidentem*. Vides in cunctis hiſce locis Aquilonem Meridiei oppoſitum! Si ergo in Sacris Libris Aquilo, ventus collateralis uſurpatur pro Septemtrione, vento Cardinali; quid eſt in cauſſa, cur Lucas S. Scripturæ locutiones imitari, nempe Eurum, flatum ceteroqui Orientalem, pro Subſolano, qui ſi non idem, certe ipſi proximus eſt; accipere non potuit? Inſuper Sacra Biblia præter quatuor ventos Cardinales non agnoſcunt niſi Africum, ut ea percurrenti conſtare poterit; Africus autem neceſſario innuit Boream ſibi tranſverſim reflantem: necnon idem Africus, ſpirans ab Occaſu brumali, infert. Vulturnum, flantem ab Ortu hyemali; Boreas autem, flans ab Ortu Solſtitiali, Corum innuit ſpirantem ab Occaſu Solſtitiali; itaque Sacri Codices octo ventos admittunt. Reapſe Sacer Evangeliſta hujuſmodi Ortus & Occaſus vices agnovit: quippe Africum, &

Y Co-

(a) Nempe inanem minantis Adverſarii ſtrepitum. Quippe θρῖα Græcis dicuntur ficulnea folia, quæ dum comburuntur, ita perſtrepunt, ut pene minari videantur. Quem ſtrepitum *minacem* dicit Eraſmus.

Corum, Eurum, atque Aquilonem nominavit. Quinimo si, Sacram Scripturam sequens, Aquiloni Septentrionis cardinem is attribuit; Aquilonis locum Cæciæ, idest *Euroaquiloni* attribuere, istoque nomine ventum flantem inter Orientem, & Septentrionem indicare debuit.

§. XXIV. Huc accedit, quod *Euroaquilonis* flatus Apostoli navim ab ora Cretæ Meridionali ad Claudam insulam impulerit; ad hanc vero versus Africam jacentem, eidem-
Plutar. in Pyrr. que Cretæ Australem, non nisi Cæcias adigere poterat. Et quidem Pyrrhi naves, referente Plutarcho, Lucæ contemporaneo, in medio mari Ionio, quo Australe Cretæ litus alluitur, Aquilonaris flatus vi correptæ, *rejectæ ab Italia usque in Libycum, & Siculum pelagus expulsæ sunt*. Itaque omnis dubitandi ansa tollitur, quin Lucæ *Euroaquilo* fuerit ipsissimus Cæcias, spirans inter Orientem, ac Septentrionem, non vero Euronotus, seu Vulturnus, flans inter Ortum, ac Meridiem. Attamen reclamat refractarius noster Criticus, & verum Claudæ situm perturbare studens, ita
Insp. 5. Diatr. 2. §. 18. ratiocinatur, seu verius nugatur: *Phœnicem Cretæ oppidum (contra quod Claudam in pelago consistere vix dubium est Lucæ narrationem consideranti) Austrino Cretæ litori addixerat Ptolemęus. Ejus (a) malefidam facem sequuti Ortelius, Sanson &c. a recta sententia deviarunt (b). Etenim si Australis Phœnice, quomodo (teste divino Historiographo Act. 27. 12.) illius portus ad Corum (Maestrale) & ad Africum (Lebeccio) nempe ad Occasum Æstivum, atque hyemalem respiciebat? Quomodo Phœnice Australis, si ad eam ex Bonisportibus Paulus secundo Austro tendebat? Plurimi statuerunt consilium (ait Lucas) navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicem hyemare, portum Cretę respicientem ad Africum, & ad Corum. Aspirante autem Austro ęstimantes se propositum tenere &c. Act. 27 12. 13. Itaque Clauda perinde ac Phœnice Occidentem spectabant, itaut ad eas ducibus Australibus ventis, pręsertim Euro (Scirocco) qui adversus Corum, sive Occasum Solstitialem flat, facillime pertingi posset.*

(a) Nempe Adversario propositum est fidem Ptolemæo nostro passim detrahere, idque non nisi calumniis præstare ille conatur.

(b) Quis posthac Geographiæ, aut Hydrographiæ operam navare studens, alium ducem sequatur, quam nostrum Antilegontem, nisi a recta via aberrare velit?

§. XXV. In isto brevi orationis curriculo pluries labitur noster Criticus. Et primum inique carpit Ptolemæum, perinde ac si hic omnium Geographorum primus oscitanter insolenterque Phœnicem portum in Australi Cretæ ora recognoverit; quandoquidem prudentissimus iste Geographus magni Strabonis sententiam amplexus est. Quippe hæc habet Strabo: *Exinde isthmus est fere C. stadiorum, in quo ad latus Septentrionale est pagus maritimus, ad Austrinum Phœnix Lampei.* Ad quem locum hæc adnotavit Casaubonus: *Isthmum vocant angustam illam Cretę partem, quam vides in Ptolemaicis esse inter Amphimaliam & Phœnicem portum.* Geographorum Principi consentit quoque Syriacus Interpres, qui Phœnicem ad Austrum spectare affirmat. Nec obest quod Lucas eum portum ad Africum, Corumque respicere tradat: siquidem licet Phœnix oppidum, seu promontorium in Austrino Cretæ litore situm est, tamen ejus extremitas sinuose flectitur Occasum versus, eaque sinuosa curvatura portum efficit respicientem ad Occidentales ventos ab Apostolico Historiographo memoratos, ut Ortelii Tabulam consulenti constare poterit. Secundo allucinatur Adversarius, sibique turpiter contradicit, quum Phœnicem in Occidentali Cretæ ora statuat *loc. cit.* & tamen in sua Tabula majori eumdem portum in Meridionali ejusdem Insulæ litore designat. Tertio ille labitur, quum Claudam ad Cretæ Occasum recognoscat; quandoquidem sapientiores Geographi illam ad hujus Insulæ Meridiem agnovere, eamdemque fuisse existimarunt, atque eam, quam hodie Nautæ vocant *Gozo di Candia*. Sed forte Zoilus noster Claudam illi similem Insulæ crediderit, quæ, referente Dionysio Halicarnassensi, a ventis sensim circumducebatur; ita ut a Lucæ tempore ad usque præsens ævum ab Occidua Cretæ ora ad Meridionalem paulatim processerit. O somnia! O delirationes! Et sane, si Clauda, fatente ipso Adversario, contra Phœnicem sita est; Phœnix autem, ut ostendi, in Austrino Cretæ latere collocatur; qui fieri potest, ut Cretæ ad Occasum obversa illa sit? Tandem fallitur Criticus noster, quum Lucæ verba non bene intelligat, eisque vim inferat. Etenim si ventus a Luca descriptus fuisset Australis, cur ad Phœnicem non appulit Pauli navigium? Quandoquidem Australibus ventis illuc appellere commode poterat. Nonne videt noster Antagoni-

Strab. l. 10.

Dion. Halic. lib. 1.

sta sese tot errorum laqueis irretitum! Nonne e Sacri Historiographi verbis perspicue constat, ventum ab ipso descriptum, esse flatum centum parasangis ab Austro distantem, si quo devenire, spirante Austro, Nautæ sperabant, perflante illo *Euroaquilone* pertingere non potuerunt?

Act. 27. 13. & seqq. §. XXVI. Et quidem totum id lucidissime constabit cuicumque D. Lucæ verba perpenderit. *Aspirante autem Austro* (is inquit) *æstimantes se propositum tenere* (nempe Phœnicem appellere) *cum sustulissent de Asson, legebant Cretam. Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumque arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, data nave flatibus ferebamur. In insulam autem quandam decurrentes, quæ vocatur Clauda* &c. Notasti! Phœnicem contendentibus reluctatus est *ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo*: & Phœnicem Pauli navis devenire non valuit, *cum non posset conari in ventum*, sive ut legit Arabs, *ventum secare*. Qui vero navis Phœnicem in Austrino Cretæ latere jacentem contendens, *in ventum conari*, seu *ventum secare* diceretur, nisi flatus iste esset ipsius navigationi contrarius? Si autem contrarius is fuit, a quo unquam primis Hydrographiæ elementis vel leviter instructo, ab Austro flavisse dicatur, & non potius ab Aquilone, unde Cæcias spirat? Quomodo igitur asserere non erubescit noster Criticus, ventum a Luca descriptum fuisse Euronotum? Qua fronte Claudæ situm nos ignorare dictitat, si ipse contra omnium Geographorum, imo & ipsius Lucæ mentem Occiduo Cretæ lateri adjacere illam facit, Apostoli navem illuc adurgens quo, attestante divino Historiographo, pervadere non potuit? Siquidem ex istius narratione perspicitur, eam loca Cretæ Occidentalia nequaquam pertigisse. Et sane si Clauda occiduo ejus Insulæ lateri adjaceret, in quo Phœnicem agnoscit Adversarius, cur Pauli navis, sicut ad Claudam, non ita & ad Phœnicem, portum adeo optatum, *decurrens* pervenit?

§. XXVII. Sed insurgit pervicax noster Antagonista, cristasque, ut ex parœmia loquar, attollens, sic nobis in-
Insp. 5. Diatr. 3. §. 1. fit: Si ventus a Luca descriptus, fuisset, ut *Philomaltenses* volunt, Cæcias; e Cretæ litoribus haudquaquam in Melitam, sed in Africam Pauli ratem impulisset: siquidem Typhonicus ille flatus tanta eam violentia urgebat, ut neque

clavi

clavi ope, neque Gubernatoris virtute, Nautarumve solertia, iter deflectere illa potuisset. Attamen ejusmodi oppositionem ne flocci quidem faciunt rei Nauticæ Pragmatici. Etenim Nautæ tale discrimen prænoverant : nempe, referente Luca, timebant, ne in Syrtim, idest Africanam majorem, apud Homerum, & Strabonem, *Græcos*, celebrem, *Lotbophagorum*, inciderent, ut supra evincebam. Itaque malefidum Africum litus clavi adjumento cavisse, omnique solertia effugisse dicendus est Paulinæ ratis Gubernator, quem sane incautum ignavumque minime fuisse perspicitur ex traditis a Sacro Evangelista. Equidem ille navem subcingi, vas submitti, posteaque jactum fieri, ipsaque armamenta projici in procellosa ea navigatione curavit. Quod jamdudum animadvertit Venerabilis Beda, qui hac de re ita scripsit : *Funibus a medio latere navis, utrimque circa ejus anteriora demissis, anchoras bis, quæ traberentur adjunxerunt : sicut & in nostro, idest Britannico mari, refrænandæ navi post tergum molaria saxa subjungere solent. Hæc enim ad retardandum navigium faciebant; ne præpropero cursu in Syrtes inciderent, solo etiam auditu terribiles, quod omnia de se rapiant.* Philippus autem Cluverius, qui quantum in Geographicis, ac Hydrographicis præstiterit, eruditorum neminem fugit; hæc habet : *Verum ex D. Lucæ bistoria satis aperte constat, in nullam aliam insulam, quam in banc nostram Africi maris Melitam adpulisse naufragio D. Paulum. Eroaquilone ab Creta insula infra dextram Gaudum abrepti, quum metuerent, ne ulterius eodem cursu in Syrtim impellerentur; demissis velis ita ferebantur : nempe ex Ortu in Occasum, versus Melitam insulam; gubernaculi adjumento eam Mundi regionem tenentes : tandemque, quum Melitæ, qua Ortum spectat* (a) *æstivum, circa medium quartæ decimæ noctis adpropinquassent, anchoras tam prope eam jecerunt &c.* Videat nunc noster Zoilus, & agnoscat, quisnam nostrum excitet *risus Peritorum*, an ipse, quum contra omnium Geographorum ac Hydrographorum sententiam *Euroaquilonis* flatu Pauli navem e Creta in intimum Illyricum deducat; aut nos, quum illinc, eo vento perflante, in hanc nostram Insulam deferamus?

Hom. Iliad. 10. Strab. l. 17.

Beda in Act. cap. 27.

Cluver. Sicil. ant. lib. 2. c. 16.

§. XXVIII.

(a) Nempe Cæciam vulgo *Greco-Levante*; quo reapse respicit noster locus dithalassus a Luca memoratus.

§. XXVIII. Neque vero nobis deest ulterior ratio: namque licet violentus *Euroaquilonis*, sive Cæciæ flatus Apostoli navigium infra dextram Melitam impellere debuisset (si tamen in adeo periculosa navigatione Gubernator nihil aliud egisset, quam stertere); nihilominus rapidissimi sinus Sidralis æstus versus hanc Insulam illud repellebant: siquidem tanta est istius, quam vocant, *Currentis* vis, ut tribus venti quadrantibus æquipolleat, sicut docent rei Nauticæ Pragmatici. Quid quod eidem *currenti* obsecundaverit clavi adjumento diligentissimus navis Gubernator?

§. XXIX. Quæ quum ita sint, ambigere debet nemo, quin Apostoli navis, vento a Luca memorato abrepta, non in Dalmatensem, sed in hanc nostram Melitam adpulerit, sive ille fuerit *Euroclydon*, sive *Euroaquilo*, ut habet Venerandus Interpres Vulgatus. Sed ut Adversarium non modo convincamus, sed etiam rationum numero ac pondere obruamus; ei liberaliter, etsi indebite concedam, quod flatus ille fuerit purus ac putus Vulturnus: numne ideo Paulum e Creta in *Meletam* devexisse ille dicatur? Nequaquam. Etenim Apostoli navis violento flatui omnino obsecundans, Tarentino sinui recta applicuisset, aut iter clavi moderamine deflectens, ad aliquem ex innumeris Peloponnesi portubus, præsertim ad Methonem adpulisset. Tantum abest, ut Veneti sinus fauces illa penetrasset. Quod si autem eas pertransisset; nonne potius Italo littori, aut alicui ex tot Insulis ei adjacentibus, quam Dalmatensi oræ, ac introrsum pene latenti Melitussæ allapsa esset? Præsertim quod illius sinus æstus, seu, ut vocant, *Currens*, navigia versus Apuliam magis, quam ad Illyridem repellit, ut qui transmittere id fretum consueverunt, attestari possunt. Quid quod ante *Meletam* tot insulæ, ut infra ostendam, navigantibus occurrunt? Nonne ad aliquam ex illis offendisset Apostoli navigium, incerta, violentaque navigatione percurrens? Alias vero considerationes ad istam Pauli navigationem facientes invenies in Epistola huic Dissertationi subnexa, a D. Mario Lama, viro omnibus disciplinis, & maxime Mathematicis luculenter instructo, conscripta ad nobilissimum æque ac eruditissimum Equitem Ferdinandum de *Baronibus* Stadl, qui inter præcipuos M. Magistri Aulicos supremus Stabuli Præfectus audit.

§. XXX. Sed redeamus ad sagacissimum nostrum Veteratorem, qui sese in aere piscatum esse, idest Pauli navem in Meltam suam deducere frustra conatum, advertens, sententiam mutat, & argumentum *Euroclydonis* flatui innixum Veritatis amori postponere, ac respuere sese fatetur. At ista confessio haud multam sinceritatem sapit. Quippe, quum ventum a Luca descriptum sibi neutiquam prodesse noverit; eumdem nobis favere ille non patitur. Hoc autem est ingenue fateri in gratiam Veritatis? Mutata igitur sententia ille asserit, eum flatum cunctis Paulinæ navigationis diebus minime perseverasse, sed post ipsum varios alios ventos alternis vicibus spiravisse: subnectitque de more suo nonnullas rationes, & maxime Vulgatæ Versioni adhæret; quod hæc habeat: *Data nave flatibus ferebamur;* itaque ventorum pluralitatem videatur admittere, Autographum vero ab ipso productum: *Concedentes ferebamur*. Ita-ne qui nuper *Euroclydonem* Græci sui Codicis *Euroaquiloni* Vulgatæ præferebat, modo postposito suo Autographo ad Vulgatæ gremium revertitur! At næ ipse usitatam omnibus Scriptoribus figuram dissimulat, qua numerum multitudinis pro singulari usurpant. Ut missos faciam Poëtas; Oratorum Princeps ita loquitur: *Ex ea die Septentriones fuere venti*: & alibi inquit: *Habere ventos secundos*. Ergo-ne Septentrio varios flatus complectitur, aut prosperæ navigationi minime sufficit unicus ventus? Quid quod ipse Lucas flatus illos unicum ventum fuisse declarat, quum illum eumdem flatum numero multitudinis designet, quem paullo ante singulariter nominaverat: *Misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo. Cumque arrepta esset navis, & non posset conari in ventum, data nave flatibus ferebamur*. Non-ne advertit noster Grammaticus, heic *ventum*, & *flatus* relative se habere; & *flatuum* nomine a Luca indicari ipsissimum Euroaquilonem, qui se contra navem miserat, & in quem conari navis non poterat? Id plane adverterunt, nobisque consentiunt eruditissimi viri, Calmetus, Cajetanus, Fazellus, Tillemontius, Niderstedius, Cluverius, Erlmanus, aliique cum Orthodoxi, tum Heterodoxi.

Cic. ad Att. 138.
Ep. 243.
Act. 27. 14. 15.

§. XXXI. Ille tamen reclamat, & Autographum suum rursus producit, in quo legi ait: *Nobis in diversa jactatis, & errantibus in Adria*: atque hinc elicit, ejusmodi

ja-

jactationem unico flatu fieri nequaquam potuisse. Sed parum caute is ratiocinatur; nam vox ista διαφέρεσθαι in ejus Codice contenta optime etiam Latine redditur, *perturbate jactari*. Neque enim Græcanica ea dictio necessario significat *jactationem in diversa*, aliter enim hujusmodi expressionem minime despexisset sapientissimus Vulgatus Interpres, qui tantum reddit: *Navigantibus nobis in Adria*. Quam vero apposite dicatur *perturbate jactata* Pauli navis, nemo non videt. Huic sane interpretationi consonat Versio Syriaca, quæ habet: *In incertum ferebamur*. Et quidem sæviente immoderata illa procella certum atque institutum iter tenere Pauli navigium; præsertim quod nautica pixide haud erat instructum: nondum enim ea fuerat (*a*) inventa; sed illius ætatis Navarchi cursum dirigere, ventosque internoscere, astrorum positura consueverant: ut de Palinuro testatur Virgilius his versibus.

Haud segnis strato surgit Palinurus, & omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat:
Sydera cuncta notat tacito labentia cœlo.

Quid vero quod in cœca illa tempestate nec sydera, neque ipsum Solem notare poterat Paulinæ ratis Gubernator, quum ea per multos dies latuissent? Equidem non absimili navigatione incertæ jactabantur Æneæ naves, harumque Gubernator nec diem, neque noctem discernebat, ut canit idem Poeta.

Excutimur cursu, & cœcis erramus in undis;
Ipse diem, noctemque negat discernere cœlo,
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda
Tres adeo incertos cœca caligine Soles
Erramus pelago, totidem sine sydere noctes.

§. XXXII. Quinimo neque nobis refragatur Adversarii interpretatio. Etenim vel unico flatu abreptum Apostoli navigium

(a) Pixidis Nauticæ inventorem haud esse omnino cognitum ait Polidorus Virgilius *de rer. invent. l. 3. c. 18.* Quod ego sciam; ea dicitur inventa præter propter Annum 130. in Regno Neapolitano a quodam Flavio Melphitano, vel ut alii volunt, a Joh. Goja Amalphensi: quamquam apud Sinenses jam ab anno 1260. acus Magneticæ usum invaluisse quidam affirmant, necnon Cimbrorum artem esse contendat Goropius apud Reinoldum CuricKe *de Jur. Mar. Hanseat. pag.* 55. Georgius autem Fournier *Hydr. l. 11. c. 1.* asserit, Pixidem (*la Marinette*) Gallis in usu fuisse 100. ante præmemoratum Flavium, sive Johannem Goja.

gium poterat *huc illuc*, sive *in diversa jactari*: siquidem istud, ut supra differebam, versus Africanas Syrteis impellebat *Euroaquilo*, ipsumque versus Melitam repellebat sinus Sidralis æstus, seu *Currentis*, ut vocant, rapidus motus: & maxime quod flatus ille erat *Typhonicus*, qui, attestante Kircherio, *uti mare immensis fluctuum coacervationibus involutum rapida circa Horizontem vertigine rotat, assiduisque incrementis impetu formidabili, sævisque procellis in circulum agitat; ita decumanis fluctibus insurgentibus, ac inter se veluti arietantibus, collisisque, sæviens halitus omnem salutis spem navigantibus adimit*. Hujusmodi agitationem, qua jactabatur Pauli navis, vivide expressit Æthiopicus Interpres, quum reddiderit: *Agitati de latere ad latus in girum versabamur*. Præterquam quod sedulus Gubernator clavi adjumento navem huc illuc deflectere debebat, ne in aliquam terram incidens ea effringeretur. Athan. Kircher. Mund. Subt. tom. 1. lib. 4. c. 5.

§. XXXIII. Proinde non est quod miretur noster Criticus, Apostolum tot dies noctesque in sua navigatione e Creta in Melitam insumpsisse: quandoquidem, ut vidimus, ejus navigium fluctibus, vento, æstuque inter se colluctantibus correptum, actumque, non recto ac sequundo, sed inordinato ac laborioso itinere transmittebat, nunc procedens, nunc retrogrediens, modo sursum, modoque deorsum, de hoc ad illud latus, ut in talibus procellis evenire assolet, utque illi Trojugenæ fuerant experti, quos ita loquentes introducit sæpelaudatus Poeta:

Tollimur in Cœlum curvato gurgite, & iidem
Subducta ad manes imos descendimus unda.

De vento autem æstui obluctante sic cecinit Papinius:

Ut Siculas si quando rates tenet æstus, & ingens
Auster agit, medio stant vela tumentia ponto.

De ipso autem Apostoli navigio fluctibus, flatibusque jactato, & in incertum acto audiendus est sapientissimus Arator ita canens:

. . . . furit undique pontus
Attollensque suas irato gurgite moles
Denegat abreptæ vestigia certa carinæ.

§. XXXIV. Porro mihi videtur admiratione dignius Ulyssis iter, qui a Melita, vel quæcumque alia fuerit Calypsus insula, sequundis ventis navigans, octodecim dies insumpsit, ut perhibet Græcorum Poetarum Coryphæus: Hom. Odyss. 5.

Ventum vero immisit Calypso innocuum, placidumque:
Lætus itaque vento secundo extendit vela divus Ulysses,
Ipseque temonem gubernabat artificiose,
Sedens, neque ei somnus palpebris incedebat,
Plejades contemplanti, & tarde occidentem Booten,
Ursamque, quam & currum cognomento dicunt:
Quæ ibidem vertitur, & Orionem observat,
Sola vero expers est aquarum Oceani.
Etenim ipsam jusserat Calypso excellentissima Dearum,
Ponto navigare ad sinistram manum habentem.
Septemdecim quidem navigabat dies, iter faciens marinum,
Octodecima vero adparuerunt montes umbrosi
Terræ Phæacum: qua proximum iter erat illi.

Hoc sane iter minori temporis curriculo peragi poterat, quam illud D. Pauli e Creta in hanc Insulam, etiamsi Calypsus insula fuisset *Meleta*, ut contendit Adversarius. Eam vero fuisse nostram Insulam prudenter conjicit Cluverius, istum Homeri locum ita interpretans: *En septentrionalia sidera præ oculis habuit ad temonem sedens, ad sinistram declinantia. Is sane rectissimus cursus erat a Melita versus Corcyram naviganti; quamquam proximum ei iter fuisset recta a Melita ad Cephaleniam: cui ab Ortu æstivo adjacebat (a) Ithaca.*

§. XXXV. Nec quidquam in caussa est, cur miretur Adversarius, quod ventus a Luca descriptus totos tredecim dies perseveraverit. Quinimo ex ipsa ejusdem flatus perseverantia colligere ille deberet, eum ventum fuisse Aquilonarem. Siquidem nos edocet Plinius, Aquilonares flatus, quos vocant, Etesias, ceteris ventis esse constantiores, & vel quadraginta dies perflare solitos. Et quidem Philippus Macedo, referente Demosthene, classem suam in Athenienses adducturus, Etesias captabat, ut nempe eorum secundo ac perseverante flamine navigationem suam perficere posset, nequidquam Atheniensibus sibi obviam ire valentibus.

Plin.l.2.c.47. Demosth. Phil. 1.

§. XXXVI. Quod si vero ex Lucæ verbis colligi deberet, quod Pauli navis pluribus fuerit ventis correpta; hi quidem insimul, ac veluti agmine facto, non vero alternis vicibus conspiravisse dicendi essent. Namque Apostoli-

cus

(a) Ulyssis Patria, vulgo *Isola del Compare*; in qua lepores haud nascuntur.

cus Historiographus ne *mu* quidem ait de tali ventorum mutatione. Plures autem ventos uno eodemque tempore perflasse tradunt passim Auctores: & præter alios Virgilius hisce carminibus: Virgil. Æn. 4.

Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus; ac venti velut agmine facto,
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora fluctus.

Necnon *lib.* 2. inquit:

Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt Zephyrusque, Notusque, & lætus eois
Eurus equis. . . . .

Idem habent Homerus, Horatius, Statius, & alii. Atque hæc dicta sint in gratiam Adversarii passim Poetas allegantis.

§. XXXVII. Quid quod eamdem Adversarii oppositionem, in ipsum retorquere possemus? Nempe vel pluribus ventis actum fuit Apostoli navigium, vel unico tantum: si pluribus; sicut in Melitussam, ita & in Melitam pervenire potuisset; neque enim Lucas eos nominavit; multoque minus ex ipsius narratione colligitur, flatus istos, si qui fuerint, in hanc Insulam per Ionium mare navigantibus fuisse contrarios: si autem unico, violento, &, ut Adversario placet, secundo flatu illud fuit impulsum, vel in *Meletam* e Creta, trium, aut quatuor dierum spatio adpellere potuisset. Præterea si Apostoli navis in Veneto sinu *huc illuc*, & *in diversa* jactata esset; qui Paulus nullam ex innumeris (a) ejus ponti Insulis vidisset in adeo longa navigatione, seu circumcursatione? Nempe quartodecimo die ille dixit: *In insulam autem quamdam oportet nos devenire*; scilicet nondum viderat ullam insulam, aut regionem. Qui vero non vidisset Ceraunios montes adeo ingentes præcelsosque, ut vel a cœcutientibus eminus di- Insp. Diss- scerni possint. Sed mihi reponit Adversarius, inconstanti- tr. 3. §. 6.

(a) Præter plurimas Insulas Italiæ litori adjacentes, *Illyrici ora mille amplius Insulis frequentatur, natura vadosi maris, æstuariisque, tenui alveo, intercursantibus*; inquit Plinius *lib.* 3. *c.* 26 Et tamen in nullam ex tot Insulis in *vadoso* eo ponto jacentibus offendere debuisse Pauli navigium (si illuc transmisisset) autumat Adversarius.

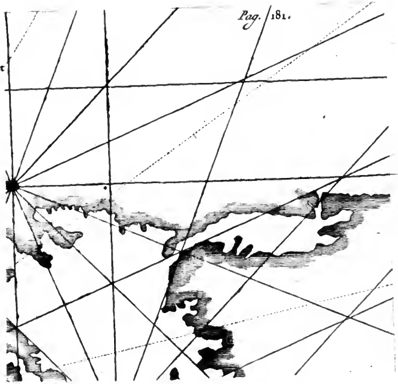
bus suis dictis, magis quam Pauli navis, *in diversa jactatus*, asserens cum Cassiodoro, Apostolum, comitesque suos in cœca illa tempestate nec solem, neque sidera conspicere per multos dies potuisse. Attamen sibi ipse contradicit, quum paullo ante Cornelium a Lapide objurgaverit his dictis: *Instat Lepideus, utque semet hisce quomodolibet incommodis extricet, currit, ut dicitur, de fumo ad flammam. Ubi perventum est (ait) primo die ad Claudam* (a) *Afromelitæam, reliquo dierum spatio per irrequietas, sed vicinas ambages circa Maltam prorsum, retrorsum, adpulsim, recessim, circumvaga navis erravit; donec tandem ad insulam illideretur. Si se ita res habuit, consectaneum est, ut navigantibus in tam propinqua, & diuturna circumvectione (nisi Hypsæa cœciores fuissent) contigerit non semel Afromelitam conspicari* &c. Itane mì Sycophanta! Cur autem Paulinæ ratis Nautæ, circumcursantes inter mille amplius insulas Illyrici oræ adjacentes, multasque alias Italo litori adsitas, nullam ex iis conspicari debuerint? Si Melitam nostram, ut ut humilem, interque undas latentem, discernere illi potuerint, cur ad altissima Cerauniorum montium cacumina cœcutire iidem debuerint? Nonne quod non in Illyrico, seu Veneto sinu, innumeris insulis consito, sed in hoc nostro mari, late patente, paucisque insulis instructo, illi navigabant? Ita plane noster Zoilus in foveas, quas nobis paraverit, incidere consuevit.

Diatr. 1. §. 12.

EPI-

(a) Cornelius quidem Claudam Creticam cum Gaulo Melitensi confudit; venia tamen dignior est, quam noster Criticus, qui Syracusas Siculas cum Ericusa Epirotica confundere satagit.

Dist
22

EPISTOLA

DOMINI MARII LAMÆ

AD ILL. EQUITEM FERDINANDUM STADL.

Illustrissimo Signore.

MOLTE mie, con tutto che picciole occupazioni mi an tolto sì il piacere di corrispondere al mio debito con esso seco, Illustrissimo Signor mio, ch'io ben m'avveggio di tardi palesarle il mio sentimento, quantunque egli rozzo, e malacconcio intorno al Libro fattomi capitare del tanto erudito Padre Benedettino D. Ignazio Giorgio : ed avvegna che così tardi, pure molto scarsamente al mio obbligo adempiere e soddisfare. Io avrei voluto per compiacerla, non che leggerlo, e riflettervi sopra, ma divorarlo in un tratto se stato fosse possibile; ma fui traviato in guisa, e distolto da questo mio pensiere, ch'io posso assicurarla non aver prima d'ora potuto mettere insieme quel poco, che in leggendo l'accennato Libro, per quanto le mie dimestiche cure, come dissi, il permisero, mi venne fatto di tempo in tempo osservare.

Egli per mio avviso, è tutto fondato sulla Incertezza del luoco, dove naufragò l'Apostolo S. Paolo : E quindi l'Autore presa materia ben ampia, e vasta da far conoscere di quanta erudizione la di lui mente sia vaga, con modi assai vivaci, e graziosi si oppone agli argomenti de' suoi Avversarj, i quali molto sensatamente vollero che nel basso Mare di Malta naufragasse l'Apostolo : Nè pretermette, così accorto è il Padre, neppur le menome cose, che dir si potessero in favore del suo già prefisso parere. Io nondimeno per molte, e varie mie riflessioni pratiche fatte sopra le cose stesse da lui asserite, tralasciando di entrar nel vasto Oceano delle sue Erudizioni, che di farlo anche il tempo me'l vieterebbe, mostrerò che naturalmente per le medesime al suo sentimento opponer mi debba.

Prima

Prima però di quelle manifestare, stimerei dirle che sembrami l'Autore, se pur io non vada errato, essersi soverchiamente lasciato trasportare dalla passione, direm così, di stabilire per vero l'Assunto suo, di ridurre con maggior lunghezza di viaggio nella sua Patria, e nella Casa sua S. Paolo. Poi ugualmente affastella i buoni, e meno buoni Autori, li quali al suo sentimento non fanno, e che del di lui ragionare si mostran anzi contrarj : E di ciascheduno di essi, senza distinzion farne, par che scherzare, e rider si voglia. Sol di Strabone, e di Solino sembra che una certa tale stima fare dimostri : Conciosiacosache vuole addattare il primo al sentimento suo; e del secondo, poichè parla questi molto chiaro, e senza bisogno d'interpretazione alcuna, nega egli in tutto quel luoco, che ne rapporta il Cluverio. E meglio fora stato, se l'Autore posto lo avesse con Tolomeo il miserello, e con coloro tutti, che la Geografia malmenarono cotanto, com'egli stesso asserisce. Nè a ciò fare ritenuto esser dovea da riguardo alcuno per Solino, giacchè alla pagina 128 il riconosce per non troppo fedele Compendiatore di Plinio. Ma recami forte maraviglia come sia avvenuto che l'accorto Padre in leggendo tutto il Solino, e non senza molta diligenza, com'egli stesso ne accerta, incontrato non siasi nel passo, che il Cluverio ne accenna : Mentre sò che senza impegno di leggerlo tutto, e solo ricercandolo nel cap. 10. trovai per appunto il controvertito luoco. Quindi non posso abbastanza ammirare la libertà, colla quale l'Autore alla pag. 8. §. 8. non saprei da quale abbaglio sorpreso così esclama : (a) *Ma quanto (oh Dio immortale !) sono le parole sue istesse, si mostran facili i nostri Avversarj ad allegar falsamente le autorità degli Scrittori !* Soggiungendo di poi che'l Cluverio nel lib. 4. dell'Ital. Ant al cap. ult. porti la testimonianza di Solino, ch'egli dice che diligentemente ricercatala, rinvenuta non l'avea.

In due luochi dell'accennato capo ultimo il Cluverio cita il Solino : Ne cita il cap. 13. nè di questo intende l'Au-

(a) Sed quam (Deus immortalis !) faciles sunt ad auctoritates Scriptorum falso allegandas ! ... Cluverius *lib. 4. Ital. Ant. cap. ult* Solinum testem advocat, tamquam Adriaticum mare ad Siciliam usque producentem : quod non perfunctoriè quarens in Solino non reperi.

l'Autore, nell'altro poi, senza citar capo, dice che Solino distenda il Mare Adriatico fino alla Sicilia: e questo senza dubbio è il passo, e quì la frode del Cluverio. E pur egli è vero, che Solino lo asserisce nel capo 10. in cui parla delle cose della Sicilia. Per me non saprei di qual Edizione l'Autore si serva, s'io in quel Solino, che tengo stampato a Pesaro nell'anno 1512. da Girolamo Soncino accorto Impressore, lessi queste stesse parole: (a) *Sonovi altri due monti* (già s'intende nella Sicilia) *il Nebrode, e'l Nettunio: su'l Nettunio trovasi una Vedetta, da cui si scopre il Mar Toscano, e l'Adriatico*. Si spiega quì con troppa chiarezza Solino, nè altra interpretazione, s'io non m'inganno, lascia a' Lettori, che'l riconoscere d'aver egli Mare Adriatico chiamato quello, ch'è di là dal Faro a riguardo di noi, che siamo in questo Regno. Laonde non potendo l'avveduto Padre da questa cotissatta, e chiara autorità del Solino allontanarsi, nè venendogli acconcio il poterla con pari leggiadria schivare, come alla pag. 211. §. 16. cauto, e diligente sottraesi dall'imminente pericolo delle *Sirti*: Siccome nella pag. 212. per isfuggire l'inevitabile scoglio di Gozo, volentieri si dà il potere di trasportarlo d'uno in altro luoco, facendogli contra l'autorità de' più accurati Geografi Antichi nonmeno che Moderni, cangiar sito, e natura, ponendolo all'Occidente dell'Isola di Candia, quando che quello posto a Mezzogiorno a tutti i Naviganti apparisce così, non gli si è reso malagevole, e duro per ischivar, come dissi, l'autorità di Solino, negar del tutto quanto dal Cluverio con candidezza si afferma: e tacciar costui di menzogna piuttosto, che rendersi vinto alla ragione, riconoscendo esservi stato un Autore più antico del Tolomeo, il quale Mare Adriatico chiamò quello che bagna la costa Orientale della Sicilia.

Una delle cose di maggiore importanza, che per venire a capo dell'impegno suo si propone l'Autore, ella si è il discreditare la Geografia di Tolomeo, ed abbattere la di lui descrizione della Costa Orientale della Sicilia, della Occidentale, ed Australe del Peloponneso, e della Occi-

(a) Sunt & alii Montes duo, Nebrodes, & Neptunius: e Neptunio specula est in Pelagus Tuscum, & Hadriaticum.

cidentale in fine dell'Isola di Creta, quali tutte fa bagnare dal Mare Adriatico. Ma per quanto ei si affatichi il Padre, non sarà mai, a mio credere, che Uomo di sano discernimento resti persuaso e convinto ch'abbia di suo capriccio il Tolomeo chiamato Mare Adriatico il Mar di Sicilia; o che a di lui tempi incominciato si fosse la prima volta da mezzo dotti a chiamare Adriatico; e non piuttosto che avesse dovuto questo essere un nome molto innanzi ricevuto e stabilito.

Che così fosse stato nel Solino noi il veggiamo: e dalla gran difficoltà che costui nel cap. 17. (a) mostra a dir con franchezza in qual Mare l'Isola di Creta giacessesi, per lo mescolamento e confusione da' nomi introdotti da Græci, chiaro risulta che così agevol non sia a' nostri tempi: tanto più che non abbiamo noi tutte le opere degli Antichi: voler per mezzo di passi di Poeti, e di Oratori stabilire autorevolmente di un certo Mare i confini: se Solino istesso dopo aver detto che Creta dal Settentrione sia dal suo proprio Mare, e dall'Egeo battuta, e dal Mar della Libia da Mezzogiorno: non si avvanzò giammai a dire qual fosse indi quello, che dall' Occidente la bagna: se l'Jonio, il Siciliano, o l'Adriatico, conforme diversamente in varj tempi molti anno detto. Nondimeno comunque egli siasi, lascerò ch'altri con più agio questo punto esaminar debba, ch'io intanto alle accennate pratiche riflessioni rivolgerò il mio dire.

Vuol egli il Padre nella pag. 215. che l'impeto del Vento Euro spinga dritto dall'Isola di Candia non già a Malta, ma nell'Adriatico Mare, e verso l'Illyrico, mettendo secondo il suo costume in ischerzo e deriso il ragionar di coloro, che alla sua opinione conformi non trova. Supposto, dic'egli, che'l Vento Euro-Aquilone stato fosse il Cecia, o Greco a levante, come vogliono i Filomaltesi: Giacchè la Nave, in cui S. Paolo navigava, fu da un cotal Vento con tanta forza spinta ed urtata, che nè timone, nè virtù di Nocchiero valendo a camparne il furioso impeto, fu obbligata a correre a seconda di quello; piuttosto che andare in Malta, sarebbe la Nave stata co-

(a) Pronius est Cretam dicere, quam absolvere in quo mari jaceat. Ita enim circumflui illius nomina Græci permiscuerunt, ut dum aliis alia inferunt, pene oblimaverint universa.

costretta ad andare colà nell'Africa, verso dove appunto dall'Isola di Candia muove e mena il Vento Greco.

Ad una sissattamente sottil Riflessione dell'Autore risponder si potrebbe: che tanto sarebbesi per appunto dovuto osservare, semmai il Nocchiere non al suo ufficio intento, ma del tutto astratto, alle lucciole piuttosto avesse, per così dire, badato, che al governo, ed alla mira di ben guidare la nave: e dirizzata la prora a Libeccio dalla nimica foga del vento lasciato si fosse portare. Ma S. Luca in descrivendo questo fortunoso viaggio dell'Apostolo, altra idea più commendabile ci obbliga a fare dell'avvedutezza del menzionato Nocchiere. Mentre facendo forza alla prima, ed accorgendosi ch'e' non poteva accostarsi più all'Isola, nè resistere alla rabbiosa furia del vento, che da quella respingevalo, mutato consiglio si lasciò per qualche tempo dallo vento trasportare. Indi seco stesso pensando che se in cotal maniera impegnata la Nave lungo tratto mantenevasi, nelle secche Africane, che Sirti si appellano, sarebbesi senza dubbio avvenuta: bracciate bene, murate, e burinate le vele si pose su dell'Orza: Che in questa forma, e non in altro senso intender si debbono quelle parole: *Accingentes navem*, o sia, *subcingentes navem*, *summisso vase*, o pure *demittentes vas sic ferebantur*. Or dunque postasi la Nave all'Orza non con tutte le vele prese il vento, nè in Poppa, e per conseguente non teune la Proa diretta a Libeccio, ma bensì a Maestro a Tramontana: Per la qual cosa dovendosi eziandio supponere che con un tempo così tempestoso e disfatto non siansi potuto tenere le Gabie, se non se ben chiuse e ligate, dovea il cammino della Nave, tra per la forza del vento, che portava a Libeccio, e per quella del Timone, che guidava a Maestro a Tramontana, colle sole due basse vele valer quello di mezzo, cioè quel di Ponente a Maestro franco di deriva, ed in cotal modo con perdita di molto tempo, a Malta condursi.

Act. c. 27. v. 17.

Per tutto ciò non parmi che i Filomaltesi debbano, come dice l'Autore alla pag. 218. §. 6. essere astretti ad ammettere due venti diversi: il primo che avesse spinta la nave verso le secche, ed il secondo a Malta. Imperciocchè il medesimo vento Græco, che portava alle secche la Nave, poteva per l'avvedutezza maestra del Piloto tenerla

nela ben molto lontana, e dirizzarla a Malta. Questo io immagino che chi che sia mettere in dubbio non possa, ancorchè dell'Arte del navigare non bene inteso ed istruito. Quale ingegnosa, ed utilissima Arte egli il Padre ne' suoi Avversarj poco, o nulla stima ed apprezza. Per me, dico il vero, io non saprei come cotanto agevolmente, e con libertà conforme al suo ingegno abbia egli potuto dire nella pag. 215. §. I. che un tal sensato divisare de' suoi Oppositori dovrà tirarsi dietro più risate de' Pratici della Nautica, che nugole non ismuove e strascina il furioso Grecale. Ed io allincontro temerei che con riflessioni tali cagion non dia alla più inesperta ciurma de' marinai di rivolgere contro di lui medesimo lo stesso suo argomento: Poichè ciascuno di essi avrà più volte veduto come chi in alto Mare sia posto và col vento Greco ugualmente così, che col Sirocco diritto, a largo vento, e quasi in poppa a Ponente. E s'egli per dimostrare che per la violenza del vento fù costretto il Nocchiero a correre sempre a seconda di quello, senza poterlo col piegar delle vele, o del Timone in parte sfuggire, rapporta le parole dell' Evangeli-
Act. ib. v. 15. sta: *Cumque arrepta esset Navis, & non posset conari in ventum, data nave flatibus ferebamur*; dovea poi per sua sincerità maggiore non tacere queste altre che lo stesso S.
ibid. v. 17. Luca immediatamente soggiunge: *Adjutoriis utebantur subcingentes navem, timentesque ne in Syrtim inciderent, demittentes vas sic ferebantur*, e darcene alla sua maniera almeno come sa delle Sirti qualche spiegazione ingegnosa.

Io non intendo al combattuto Ottavio Gaetano, e dall' Autore soverchiamente strapazzato fare già una Apologia, dimostrando ch' egli bene su questa materia si dica. Ma per quel che'l Padre dice nella pag. 217. verso il fine del §. III. crederei che risponder si potesse al medesimo dimandando: sin dove stendete voi i confini del Mare Adriatico? d'Aquilea sino a i due Promontorj Japigio, ed Acroceraunio? se ciò intendete, la ragione è vostra: conciosiache una Barca posta nell'altura di Corfù, o del capo Santa-Maria (non già di Candia) col vento Sirocco si condurrà senza dubbio in poppa a Meleda vostra Patria. Ma se'l Gaetano avrà supposto con Tolomeo che'l Mar di Creta, per quanto sino a Malta distendesi, chiamato si fosse Adriatico, in tal caso ragione alcuna non avreste di tanto farvi bef-

se di

ſe di lui; ſe una nave nell'altura di Candia ben può, come diſſi, o con Sirocco, o con Greco andarſene a Malta quando le piaccia. Nè gioverebbe il dire che cotale ſuppoſizione del Tolomeo ei l'abbia per erronea dimoſtrata, perch' eſſendo anche vero che così fatto egli aveſſe; il Gaetano, che ſcriſſe prima che l' Autore diſcoperto aveſſe al Mondo l'error di Tolomeo, credevala per vera. Laonde tutta la colpa, che attribuir ſi potrebbe al Gaetano, ſarebbe l'eſſerſi fidato di Tolomeo; non già l'eſſer egli ſtato poco conoſcitore de' Venti, come dice il Padre; il quale di ſe ſteſſo ſol pago, và negli altri, come ne' giunchi, cercando il nodo.

La conobbe anch' eſſo il Padre Giorgio queſta verità, cioè che col vento Greco, o Sirocco qualunque egli ſtato ſi foſſe, vadaſi pur liberamente verſo Ponente: ſe nella ſua maggiore carta, nella quale con molta diſtinzione, ed aſſai meglio che S. Luca non faccia, ſottopone a noſtri occhi il viaggio di S. Paolo, di prima moſſa ei l'incammina dall' Iſola di Creta verſo Ponente: e già poſtolo oltre la metà del cammino, ch'è tra Candia e Malta, ricordevole dell' impegno, in cui poſto ſi era di avere nella ſua Patria un Apoſtolo: Nè potendo col ſolo vento Sirocco ottenere il fine del diſegno ſuo, ricorre all'ajuto di tutta la Buſſola: ed or con vento Maeſtro lo traſcina dietro verſo la coſta dell'Egitto, or co' Levantini ſpingelo innanzi verſo Malta, e per qualche tempo dato moſſa a Tramontana timor gl' incute di perderſi nelle Secche: Indi col ſoccorſo del Sirocco il libera; e ad onta de Malteſi fattogli vedere quaſi, e da lontano l'Iſola di Malta, con Libeccio lo richiama verſo Cefalonia, poi di là col Levante verſo Siracuſa, e novellamente richiamando Libeccio lo porta all'altura del capo delle Colonne: alla fine da queſto luoco mollando in poppa con vento di Mezzogiorno, quale ſecondo il biſogno fà piegare a Sirocco, a Meleda ſua Patria a naufragar lo conduce.

La cagione, che l'Autore induſſe a idearſi tanti giri, e raggiri, ella è ſtata, a mio credere, la neceſſità di dover conſumare in ſiffatto cammino lo ſpazio di quattordici giorni. Avea egli oppoſto a Filomalteſi tale difficoltà nella pag. 192. che quel tratto di Mare, il quale giace tra Candia e Malta di quattrocento cinquanta miglia, poco

più, o meno, in due soli dì poteasi col furioso vento Tifonico valicare se continuato avesse a spirar da Levante; che se Sirocco a Mezzogiorno foss'egli stato, come il Padre afferma, e sempre lo stesso soffiato avesse, al più lungo tre dì bastati sarebbono per giugnere a Meleda. Donde fu astretto a chiamare in sua difesa gli altri venti tutti: toltone però l'importuno Grecale, che niuna fortuna appo l'Autore aver debbe, perchè a di lui Avversarj favorevole molto ed amico. Ma s'egli avesse avvertito che qualora la Nave, che seco portava l'Apostolo, per non lasciarsi in tutto in balìa del fortunoso vento, fosse stata obbligata con poche vele a porsi di borino, e sull'Orza, come sopra dicemmo esserle in fatti accaduto: non con tanta velocità di corso, con quanta crede il Padre Giorgio, avrebbe potuto spingersi innanzi colla Proa; ricorso non sarebbe alla moltitudine de' venti per trattenersi per lo spazio di quattordici giorni in tanti suoi giri.

Non v'ha dubbio però che nella pag. 217. §. 5. esso adduce le ragioni per le quali gli è paruto verosimile che nella tempesta sofferta dalla Nave di S. Paolo avesse dovuto concorrervi una sì fatta alternazione di Venti, traduce le parole dell'Originale di S. Luca nel Latino: *Nobis in diversa jactatis, & errantibus in Adria*: e per sicurezza maggiore non lascia di confermarlo con molti passi di varj Autori. Conchiude per ultimo nel fine dell'accennato §. 5. *Ma questo andare di quà, e di là vagabondo, ed errante chi mai potrà ad un solo vento attribuire?* Lo potrà per avventura dir colui, che della maravigliosa industria de' Naviganti dell'intutto non sia ignorante e digiuno. Sanno ben questi, qualora avviene che contrario spiri il vento al disegnato loro cammino, servirsi di quello per andare contro al medesimo: e pur ch'egli non sia direttamente, e per diametro opposto, colla guida del Timone, e delle vele, addestrandole in certa guisa, e piegandole or a destra, or a sinistra collo stesso vento camminano, e con qualche tempo che perdano in sì fatto bordeggiare, tratto tratto oltre si spingono, ed alla mira che tennero, giungono in fine dopo certo numero di volteggiamenti, e dopo qualche durata fatica. E non veggiam noi tutto dì con un vento solo due Navi fare l'una all'altra contrario cammino? Dunque non è che varj venti, a vicenda succeden-

dea-

dendosi siano assolutamente necessarj per far che un legno sia astretto a i mentovati giri, e raggiri. Sarei fuor di senno del tutto se negar volessi che talora, quando le tempeste insorgono, bene spesso più venti insieme congiurati contrastano a' Naviganti il disegno loro, pongonli in forse della vita, ed alla fin pure a naufragar li conducono; ma questi al caso nostro non fanno, perche l'Autore gli vuol successivi per accomodarli a' suoi giri. Or posto, com'egli è vero, e suole alla giornata accadere, che con un vento solo andar si possa quà, e là vagabondo ed errante: qual ragionevol motivo mai il Padre potrà aver di negare che la Nave di S. Paolo non veggendo per più giorni nè Sole, nè Stelle (*a*) e per conseguente non sapendo dov'ella si fosse, per isfuggire di andare a rompersi in qualche Terra, mantenuta si fosse bordeggiando in alto mare per quanto la fortuna permesso glie l'avesse? Non altro, se ben m'appongo, che l'impegno di voler contrastare a Filomaltesi il vento Greco: e nulla curando tutta quella sua bella fatica, con cui proccurò stabilire l'amato suo Sirocco, tanti, e così diversi venti introdurre per mettere in dubbio quale per ultimo stato si fosse quello, che spinse al Naufragio la Nave.

Grazioso molto sarà per riuscire a V. S. Illustrissima ciò, che osservai nella pag. 218. dove l'Autore, come che erudito assai e scienziato altrove si mostri, pure dà egli in una debolezza tale, che nella maggior forza del pensar suo cade repentemente a voli, che un Mergo palustre più bassi non tiene. Spiega egli le parole di S. Luca, *flatibus ferebamur*, e più giù n'espone queste altre dl Cassiodoro, *crescentibus Ventis*, e vuole il Padre e per l'uno e per l' altro passo interpretare, che da molti venti fosse stata la Nave di S. Paolo successivamente combattuta. Dunque allora che lo stesso S. Luca mentova la maladia del Padre di quel Pubblio, di cui fu Ospite S. Paolo, e che oppresso da febbre, e disenteria il Santo Apostolo, miracolosamente sanò, dicendosi: *Factum est autem Patrem Publii febribus, & dysenteria decumbere*: dovrem noi credere che fosse stato quello da più e diverse specie di febbri assalito ed afflitto? E come Domine non sa egli che sono questi Act. c.28. v. 8.

mo-

(a) Act. cap. 27. v. 20. Neque autem Sole, neque sideribus apparentibus per plures dies.

modi di parlare, de' quali gli Scrittori sogliono alla giornata servirsi?

Ora per tornare a quell'importuno Vento Euro-Aquilone, o sia Euro-Tifonico, che tanto diè da studiare all' Autore, diciam noi che siasi qualunque ei stato si fosse, non sia il vento Greco; nè l'Euro sia il Levante: sia pur lo Sirocco a Levante, o pur lo stesso Sirocco, dov' ei a sua posta secondo il bisogno lo fa passare: ch'io ciò non gli contrasto, col trattenermi sù d'una inutile questione: Ed ammettendo tutto quanto egli dice, mi ristrignerei al solo fatto, dalle circostanze del quale bastevole argomento farei per ricavare contro di lui.

Act. cap. 27. v. 7. & seq. Ci narra l'Evangelista che dopo lunga e faticosa Navigazione vennero all'altura di Gnido, nè potendo per la contrarietà del vento prendervi Porto, furono obbligati a voltar verso Creta la Proa: e giunti al Promontorio detto Salomone ricoveraronsi in un luoco colà vicino, Buonoporto appellato, quale non mi persuado che la novella Geografia del Padre voglia altrove situare, che nella costa Orientale dell'Isola. Convengono in uno stesso parere il Padron della Nave, e'l Piloto di doversi cercar miglior Porto da potervi svernare, e stabiliscono alla meglio che si fosse potuto pigliar Porto Fenice. Or io quì non curando per ora sapere dove mai sia cotesto Porto: se nella Costa Occidentale, come l'Autor pretende, o nella Meridionale, come con Tolomeo vogliono tutti gli altri più accurati Geografi: Dimanderei solamente: da quale parte uscì la Nave a prender vento per incamminarsi a Porto Fenice? Se dalla costa di Mezzogiorno, o dalla Boreale, ed opposta? Dalla prima risponderà senz'altro il Padre: poiche'l vento, con cui credettero potere al proposto luoco giugner comodamente, motivo alcuno da dubitar non ne lascia. Egli era Austro, vale a dire di Mezzogiorno: e se dal lato boreale fossero usciti, non mai a Porto Fenice, ma o di bel nuovo a Gnido ritornati sarebbono, o andati colà nell' Arcipelago.

Uscirono dunque dalla parte Australe, e verosimilmente dando di più bordi si posero in alto Mare, acciocche'l vento sospinti non gli avesse alla prima sulla costa Meridionale dell'Isola innanzi che a Porto Fenice giugnere avesser potuto. Con un vento di Mezzogiorno adunque si può andare da Levante a Ponente da un capo all' altro dell' Isola di Candia;

dia; e con un vento Sirocco da Candia a Malta non potrà andarsi? Ora quì sì che con assai più di ragione dir si potrebbe ciò che l'Autore istesso deridendo il Gaetano con bel ghiribizzo motteggiando dice: *Oh si Charon tam probè ventos cognosceret, quantæ Rhadamanto feriæ!* Nè da quì io saprei conoscere che cosa mai si prenda egli a dire nella pag. 212. §. 18. dove per accrescere alle pruove sue pruova maggiore che'l Porto Fenice sia nella costa occidentale dell'Isola, con un aria Magistrale anzi che nò, per atterrire i meno intendenti, incomincia a declamare in questa guisa (a): *Come Fenice può mai essere Australe se da Buonoporto Paolo vi andava a seconda dell'Austro?* Pag. 217 §. 3.

E perche nò? risponderebbe tal uno, caro mio e dolciato Maestro? E quale così dura difficoltà ci trovereste voi per la vostra novella Nautica? E non è egli lo stesso cammino da Levante a Ponente, se dal Promontorio Orientale dell'Isola andar si voglia per la costa di Mezzogiorno all'estremità della medesima verso Ponente, o fermarsi a mezzo cammino là, dove Tolomeo, Ortelio, il Sansone, e gli altri Geografi situano il Porto Fenice? Ben io sarei per credere che ogni uno, che valichi il Mare, ancorchè della Geografia inesperto, possa essere inteso, che se due Navi con un medesimo vento partano, per cagion d'esempio, dal Porto di Manfredonia, niuno possa lor contrastare, se una di esse fermar si voglia a Brindisi, e l'altra tirare avanti per Otranto, che del tutto non adempiano il loro disegno. Forse ingannato dalla passione del creder vostro, dir voleste che fossesi supposto che'l Porto Fenice sia egli Australe a riguardo di Buonoporto? Perciocchè in altro modo la dimanda vostra non potrebbe aver luoco. Ma così il Cielo vi renda incolume colla vostra dolce Meleda, non dovevate in un tanto abbaglio cadere, da cui poco onore vi risulta. Fenice è Australe secondo Tolomeo, e gli altri Geografi, se si abbia relazione a tutta l'Isola: cioè Fenice è situato in quella costa, che riguarda l'Austro. Egli è Occidentale poi rispetto a Buonoporto, e perciò con venti Australi, o con Sirocco a Mezzogiorno da Buonoporto chiunque voglia può andarvi.

Non dissugual contrasto fa all' Autore, perch' egli non

(a) Quomodo Phœnice Australis, si ad eam ex Bonis portibus Paulus secundo Austro tendebat?

non creda che Porto Fenice possa essere nella costa Australe, il passo del divino Istorico, dove dice che un tal Porto riguardi i due venti Libeccio, e Maestro *(a)* : e nella stessa pag. 212. §. 18. ne deduce il più forte argomento per provare che sia a Ponente, contro l'autorità di tutti i più accorti Geografi : Non riflettendo come non sia cosa tanto rara ed incognita che un Promontorio si pieghi in tal guisa, che rinchiudendo dentro di se un seno di mare proprio ed acconcio a servir di ricovero alle Navi, faccia che questo siffatto Porto altro vento riguardi da quello, a cui la costa principale è diretta. Così veggiam sulle carte di Porto Farina, di Marsiglia, di Messina, e di altri molti somiglianti. Ed ammiro come lo stesso non abbia riflettuto alla carta di Ortelio, dove certamente se avesse osservato come Questi situa Porto Fenice nella costa Australe dietro ad un Promontorio, che piega verso Occidente, sarebbesi accorto della debolezza del suo argomento.

Oltre a ciò, per ripigliare l'intralasciato cammino della Nave di S. Paolo dalla Punta Orientale dell'Isola verso l' Occidentale, e con vento di Mezzogiorno : Fatte le due terze parti dell'intrapresa Navigazione per giugnere a Porto Fenice, secondo la carta che ce ne dà il Sansone : vale a dire giunta all'altura di Asso, andavasi accostando verso l'Isola : che così crederei doversi intendere quel, *legebant Cretam*. Surse indi a poco quel tanto contrastato vento, che'l Padre vuol che sia Sirocco. Ma, Dio immortale ! come sarà egli mai coll'autorità di tutti i Poeti, ed Istorici del Mondo che alcuno dar si possa a credere che'l vento Sirocco cacci, o allontani una Nave dalla costa Meridionale di Candia, o d'altra qualunque Provincia, o Isola che sia ; e non piuttosto che ve la spinga ed accosti ?

Ma supponiamo pure come piace all'Autore, che Porto Fenice fosse stato nella costa Occidentale, e che la Nave partitasi col vento Austro dal Capo di Levante avesse già passato a quel di Ponente, quando sopragiunse il furioso Sirocco : in questo caso avrebbe potuto bene un cotal vento lungi dalla costa Occidentale dell'Isola respinger la Nave, se opposto non si fosse il Piloto con forza contraria

(a) Act. 27. 12. Portum Cretæ respicientem ad Africum & ad Corum.

ria del Timone, e delle Vele. Or per poco ch'egli adoperato si fosse, siccome con vento di Mezzogiorno era andato da Levante a Ponente, così, se la Nave però non trovavasi molto lontana verso Ponente a Libeccio dal Promontorio Occidentale, oggi detto di S. Gio: Battista, poteva col vento Sirocco andar da Libeccio a Mezzogiorno, verso Greco a Tramontana al Porto propostoli. Laonde o si voglia supporre Porto Fenice nella costa Occidentale, o in quella di Mezzogiorno, come i Geografi tutti, e l'Autore stesso nella sua Carta maggiore lo situano: impedir non poteva il vento Sirocco che la detta Nave non vi andasse. E per ultimo anche avendo per vero che al sopragiungere del tempestoso Sirocco si fosse trovata la Nave troppo impegnata lungi dal Promontorio S. Gio: Battista verso Ponente a Libeccio (il che non può crederli per esser fuori del proposito del Piloto) in guisa, che non le fosse potuto venir fatto l'avvicinarsi alla costa Occidentale dell'Isola: In questo caso chi avrebbe potuto impedire al Piloto il mollare in poppa a seconda del vento verso il Porto di Taranto, o con poco piegar del Timone salvarsi a Porto Quaglio, o in altro Porto delli molti, e tutti sicuri, che sono nella Morea? Non altri per verità che'l nostro Autore, il quale, possa o non possa il vento, trovasi già nella necessità di dover superare il punto suo di stabilire nella sua cara Patria, e per così dire in casa sua il Naufragio di S. Paolo.

Queste sono quelle poche riflessioni, che ho promesso a V. S. Illustrifs. le quali mi terranno sempre lontano dal sentimento dell'erudito Padre D. Ignazio Giorgio insinattanto che da lui coll'arte sua Maestra più chiari divisamenti non ne vegga. Spero ch'Ella, per le cagioni nel principio accennate, sarà per iscusarmi se troppo tardi queste Risposte mie le giugneranno, ch'io in fine tacendo mi rimarrò

Napoli 27. Dicembre 1732.

Di V. S. Illustrifs.

Divotifs. ed Obbligatifs. Servidore
Mario Lama.

DISSERTATIO OCTAVA.

Barbaros, quorum meminit Lucas Act. 28. non in Meleta, sed in Melita reperiri potuisse.

§. I. QUamvis Adriam feliciter enavigaverimus, & secundis *Euroaquilonis* flatibus optatum portum tenuerimus; nihilotamen secius nos de possessioue dejicere conatur pugnacissimus noster Antagonista, qui vento destitutus, ut ajunt, remos adhibet, utut arundineos. Ecquid, ait, nescitis, *Barbaros* fuisse, testante Luca, Melitenses illos, qui naufragum Gentium Doctorem excepere? Scimus plane: Sed & *Barbarorum* nomen hujus Insulæ Accolis, quibus non sine magno Æterni Numinis munere contigit fausta sors excipiendi e naufragio Apostolum, congruere non ignoramus. Quin enim hoc teneamus, impedimento quidem non sunt Adversarii argumenta, queis Melitenses Pauli Naufragi tempestate Græcos fuisse, Melitusæos vero Barbaros, ipse contendit. Verumenimvero ipsum haud minus in ista, quam in aliis suis assertionibus allucinatum esse jamjam demonstrabo.

§. II. *Barbarorum* sane appellatione populos, hominesve, qui Græci minime audiebant, indicare procul dubio voluit Apostolicus Historiographus, de hospitalibus illis Melitensibus verba faciens. Etenim ipsius ætate Barbari dicebantur quicumque Græci non erant. Siquidem ipse Paulus, sub cujus ductum, ut alias diximus, suam scripsit historiam Lucas, gentes omnes bifariam divisit, scilicet in Græcos, & Barbaros, ita scribens ad Romanos: *Græcis, & Barbaris debitor sum*. Idem sensit Strabo, quum dixit: *Commune hoc, & Græcis, & Barbaris, rerum sacrarum curam cum festiva quadam intermissione celebrare*. Itaque si Melitenses illa ætate nequaquam fuisse Græcos ostendam; juremerito *Barbaros* audire potuisse evincam.

Ad Rom. c. 1.

Strab l. 10.

§. III.

§. III. Reclamat noster contradictor, & adversus nostram assertionem producit nonnulla antiquorum Melitensium Græca nomina, quæ apud Scriptores invenit. Ast misere fallitur qui hujusmodi argumentis innititur. Quis enim historiarum eruditione vel mediocriter instructus ignorat, & Græcis Barbara, & Barbaris Græca nomina quandoque fuisse usitata? Nonne Apollonius, referente Philostrato, Ionios notavit ac reprehendit, quod apud eos frequentiora essent *Luculli*, *Fabricii*, & alia Romana nomina? Numne Ionios Apollonii ætate Romanos audiisse colligat, qui acetum habeat in pectore? Cur ergo Græci dicendi sunt Melitenses ii, quibus Græca nomina, vel aliis Barbaris nationibus, ut in *Differt*. 15. §. 2. ostendam, usitata, contigerint? Quid quod & apud Auctores legentibus occurrunt Romana virorum Melitensium nomina? Ut ceteros plane missos faciam, Oratorum Dictator Aulum Licinium Aristotelem Melitensem, antiquum *(a)* hospitem suum commendat. Viden' permixta in uno eodemque viro cum Græca, tum Romana nomina! Ideo-ne vir iste semigræcus, & semibarbarus dicatur, quum reapse fuerit totus Melitensis?

Philostr. in Vit. Apoll. l. 4. c. 2.

Cic. Ep. 5. lib. 12.

§. IV. Ludicra pariter ac fluxa est altera ratio quam affert noster Antagonista ad confirmandum Melitensium Græcismum. Hoc enim ille ex eo colligit, quod duo illa Templa, a Tullio, Val. Maximo, & Ptolemæo celebrata, Junoni, atque Herculi perantiqui nostri Insulares dicaverint, proindeque Deos Græcis peculiares adoraverint. Verumenimvero quis adeo eruditionis expers ac rudis est, ut, Numinibus a Græcia, fabularum doctrice, primum confictis, alias etiam nationes postea cultum præstitisse, nesciat? Mecastor si Adversarii argumentum suadendi vim haberet, jam jam Asiatica urbs Ephesus, ac Samos insula, Græcæ dici possent, quod in prima insigne illud Dianæ Templum, ab Herostrato incensum, coleretur; in altera vero esset celeberrimum Junonis, in habitu nubentis simulacrum, ac delubrum. Quid quod, teste Plinio, Erythia insula, a qua Tyrii originem ducunt, ab Indigenis *Junonis* appellata fuit? Ideo-ne ejus incolæ non erant Barbari, utut haud solum Templum, sed totam Patriam Junonis

Plin. l. 4. c. 22.

Bb 2 nomi-

(a) Plane semper, & ubique gentium Melitenses Hospitalitatis laude celebrantur.

nomini dicaverant? *Barbari* sane, *Barbari* ipsi fuere, & Barbaris Melitensibus affines: siquidem Melitenses a Phoenicibus, seu Tyriis, Tyrii autem ab Erythinis descendunt.

§. V. Sed insurgit Adversator, & a sacra linea, ut est in adagio, talum movet. Quidpe nonnulla vetera monumenta, heic reperta, producit; quæ, quum Hellenicas literas, Græcorumque Magistratuum nomina exhibeant, exinde Melitenses vere Græcos fuisse is colligit. At ista quoque conjectura futilis est, nec hilum habet, neque micam bonæ frugis. Porro ignorare neutiquam debuisset eruditus noster Criticus, Græcanicas literas & Barbaros olim excoluisse: Quandoquidem hoc passim testantur veteres Scriptores. *Nam si quis (* inquit Tullius *) minorem gloriæ fructum putat ex Græcis versibus percipi, quam ex Latinis, vehementer erat: propterea quod Græca leguntur in omnibus fere gentibus; Latina suis finibus exiguis sane continentur.* Idem affirmant Diodorus Siculus, ac Julius Cæsar, qui vel Gallos Græcum idioma calluisse tradunt. Necnon Hellenicis literis usos fuisse Germanos memoriæ prodidit Tacitus *lib. de morib. pag. mihi* 338. Ad quem locum Pater ille studiorum Lipsius, vel Helvetios Cecropiam Minervam excoluisse, adnotavit. Quapropter D. Augustinus inter ceteras linguas Græcam clariorem fuisse habitam recte adseveravit. Et quidem ab usque Magni Alexandri Regno *lingua Græca (* inquit Jacobus Boulducus *) magnam Orientis partem ita occupavit; ut tandem ipsi Judæi, quorum maxima pars Asiam, Ægyptum, & Græciam, incolebant, in Hebraica lingua novi essent, atque peregrini, eamque discerent ex libris, ut nos Græcam, Latinam, & Hebræam.* Necnon usque ad sua tempora omnes Orientales Græce loquutos esse testatur Hieronymus. Quod etiam perspicitur ex Œcumenicis Conciliis in Oriente celebratis, in queis Patrum nomina, atque in illis gesta Græce conscripta sunt. Quid ergo mirum si Melitenses Apostoli Naufragi ævo græcizaverint? Nempe tunc Hellenicas literas ediscebant, ut in præsentiarum Latinas. Et sicuti Latio asserendi ipsi non sunt, quod in jure exercendo, in numismatibus, & in publicis monumentis Latino idiomate utuntur; ita nec Græcis populis accenseri iidem debebant, quum & Orientales, & Occidentales gentes æmulari affectantes in pu-

Cic. pro Arch. Poet.

Jul. Cæs. de bell. Gall. lib. 6

D. Aug. C. v. D. i. c. 2.

Jac. Bould. de Eccl. post leg. cap. 5.

D. Hier. in Proœm. in l. 1. Comm. in Epist. ad Galat.

in publicis Inscriptionibus, aliisque similibus Græcanica lingua uterentur.

§. VI. Præterquam quod Octavius Augustus lege sanciverat, ut Romani Græce tum loquerentur, tum induerentur; Græci vero Romanis vestibus & lingua uterentur. Deinde Claudius decrevit, ut vel Barbaræ nationes in rebus publicis gerundis, & in jure dicundo Græcas literas adhiberent, ut enarrat Svetonius. Quid igitur est in caussa, cur noster Antagonista miretur, quod Melitenses illi, Romanorum imperio ac legibus addicti, Græcanicas literas in publicis rebus usurpaverint? Profecto assertionis nostræ veritas undequaque nitidissima emergit: nempe a Claudii imperio adusque Hadrianæum vix ac ne quidem vix ullam Latinam Epigraphen in hac Insula factam reperies: quotquot enim Latinas Inscriptiones heic repertas ego viderim; hasce sane vel ante, vel multo post Claudii imperium, quum scilicet lex ab isto lata, post multum temporis lapsum in desuetudinem abiisset; factas esse comperi. Sveton. in Oct. & in Claud.

§. VII. Huc accedit quod Melitensibus Græcanici idiomatis peritia erat apprime necessaria, nempe ob assiduum commercium, quod inter hos atque Siculos, præsertim Syracusanos, vicinos, &, ut ita dixerim, cognatos, coalescebat. Cum istis autem neque negotiari, nec aliquid tractare potuissent Melitenses, nisi linguam iisdem usitatam tenuissent. In Sicilia vero illis temporibus nedum Græcum idioma frequentabatur, sed plureis Græcanicæ urbes florebant, & inter ceteras Syracusæ, quam *Græcarum urbium maximam* dicit Romanæ Parens eloquentiæ, qui testatur quoque Græcarum literarum scholam in eadem Insula fuisse tunc habitam, quum Verrem ita insectetur: *Si Græcas literas Athenis, non Lilybæi* (celebris Trinacriæ urbis; *) Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses*. Ad quem Tullii locum idem adseverat Pedianus. Quid vero quod ipsi Syracusani a Plutarcho, Lucæ contemporaneo, *Barbari* sunt appellati? Si pol isti non modo Græcis literis instructi; sed etiam maximæ Græcarum urbium accolæ, *Barbari* tunc audiebant; cur eadem appellatione Indicari a Luca non poterant Melitenses, Insulam, ut Adversario placet, Africanam incolentes. Cic. Verr. 6. Plutarch. in Timoleon.

§. VIII. Plura quidem de hac re disserere super...

nema

neum ducerem, nisi mihi res esset cum Adversario verbosissimo, & in omnibus multo, ac petulanti. Porro nonne sub Græcorum dominatu, ac legibus vivebant Melitenses multo ante Pauli naufragium? Cur ergo ultra quæramus, unde Græcismum ipsi hauserint? At hinc Adversator, qui vel acum, ut dici amat, invenisset, ut nos feriret, ansam arripit conjiciendi, quod Insulares nostri tempore Paulini adpulsus vere Hellenes fuerint. Sed cui cordato viro id suadere ille unquam poterit? Ergo-ne qui Græcis, aut Barbaris mancipantur, vel addicuntur, in Græcos evadunt, aut Barbaros? Si recta esset Adversarii sententia; quisnam posthac Siculos ab Hispanis, Gallis, aut Alemanis distinguet, quum nationibus hisce singulis ii fuerint mancipati?

§. IX. Sed Adversario demus quod Melitenses tales habendi essent, quales erant populi eis dominantes; næ Pauli Naufragi tempestate Barbaris accenseri debebant: quippe tum temporis Romanis ipsi parebant; imo Romanorum Municipium, ac socii audiebant, ut testantur tot antiqua monumenta heic inventa, totque veteres Scriptores; inter quos Tullius ita loquitur: *Teque Regina Juno, cui duo Fana duabus in insulis posita, Sociorum Melitæ, & Sami*. Itaque in nostra Insula servabatur forma quædam Reipublicæ, ut in ceteris Municipiis servatam fuisse perhibet Carolus Merovillius. Reapse in quibusdam veteribus monumentis heic repertis Romanorum Magistratuum nomina leguntur. Ast hujusmodi scopulum evitare studens noster Antagonista, Romanis Barbarorum nomen neutiquam congruere contendit: eamque affert rationem quod sub Pauli Naufragi tempestatem Romani plerasque Græcas gentes civitate donaverant, & Græcanico more vivebant, ac loquebantur; ideoque a notandis ejusmodi appellatione Romanis sese continere debebant accuratiores, prudentioresque Græci Scriptores, inter quos connumerandus est Apostolicus Historiographus. Attamen Criticus noster, quum hanc Lucæ laudem tribuere affectet, majorem eidem gloriam abripit. Etenim multo laudabilior est iste Sacer Scriptor, quod Apostoli sententiæ subscribat, quam si ceteris omnibus profanis Auctoribus assentiatur. Quid vero sensit de Romanis Gentium Doctor? Illos sane in Barbarorum numerum retulit, quum *Barbaros* appellavit eos omnes, qui Græci non essent. *Græcis (inquit) & Barbaris debitor sum*. Quid quod, ut

Cicer. Verr. 5.
Car. Meroville in not. in orat. pro A. Cluent.

ut alias dicebam, sub ejusdem Apostoli ductum suam Lucas historiam conscripserit? Si vero profanorum Scriptorum de hac re sententiam assequi velit noster Zoilus, Philostratum Græcum Historiographum adeat, referentem quod Joniis Barbarismi notam inusserit Apollonius Thyanæus, quod *Luculli*, *Fabricii*, aliisque Romanis nominibus illi uterentur. Necnon ipse consulat Auctorem Atlantis hæc proferentem: *Massenio Servus apud Plautum, vocat exoticam Græciam, quam Romani majorem Græciam: non quidem ex persona sua, nam erat Siculus, neque vocasset consulto se ipsum Barbarum, & Barbaram Italiam, non ex consuetudine Romanorum dicit, quis enim sanus se Barbarum vocat? Sed ex persona Græcorum, qui βαρβαρυς, καὶ Ἐξωτικυς Italos vocabant.* Vides ut Itali, quibus præcipue accensentur Romani, Græcis *Barbari*, & *Exotici* dicebantur! Phil. in Vit. Apoll l. 4. c. 2.

§. X. Quod si autem in sua sententia persistat refractarius noster Antagonista, Barbarorum denominationem Romanis incongruentem, ac indecoram esse contendens; ita ut ab illis Barbarie notandis se abstinere debuerint Græci Scriptores; ego sic illum aliis rationibus retundam, ut ne hiscere quidem amplius audeat. Et sane cur Græcanici Auctores Barbaros appellare Romanos dubitaverint, si ipsi Romani Scriptores a suis Concivibus Barbarie notandis sese minime continuere? Nonne Plautus *in Asinariæ Prologo Barbaram* vocavit Romanorum linguam? Sed fortasse reponet Adversarius, quod Plauti ætate Romani nondum Græco sermone uterentur; quum tamen postea & linguam, & mores Græcanicos affectare illi cœpissent, *Barbari* audire minime deberent. Ast per hanc rimam ille nequaquam effugiet: quippe tantum illi Scriptorem opponam, ut silere omnino cogatur. Romanæ Pater eloquentiæ is est, qui *lib. 2. de Divin.* populos omnes, ne quidem Romanis exceptis, *in Græcos* dividit, ac *Barbaros*: & tamen hic est ille Tullius, qui Romanos cum linguæ, tum moribus Græcanicis deditos esse, non ignorabat; siquidem ajebat: *Non est tam præclarum scire Latine, quam turpe nescire*: Necnon in *Orat. pro Arch. Poet.* Omnes fere gentes Græcis literis operam navasse ipse adseverat. Quota vero gentium *Barbara* dici potuerit, si demas quorquot Græcas literas fuerint professi? Vix ulla, testante Tullio. Cic in Brut.

§. XI. Verumenimvero tota errat via, qui solum idioma

ma sat esse autumat, ut aliqua natio nomen peculiaris gentis sibi adsciscat. Equidem licet Israelitæ in Ægypto vivebant, & Ægyptia lingua utebantur; tamen Ægyptiis minime accensebantur, ut animadvertit doctissimus Boulducus, ita loquens: *Filii Jacob, ejusque Nepotes, quum essent in Ægypto, & communi regioni lingua uterentur, non ideo Ægyptii proprie dicebantur: sed vel Israelitæ, quia a Jacob oriundi vel potius Hebræi, tamquam Heberis sectatores.* Quod si quis autem Melitensium originem spectabit, Barbarorum cognomentum ipsis convenire non inficiabitur: nimirum iidem ab Africanis Phœnicibus ortum duxere; quorum lingua Melitenses olim utebantur, & in præsentiarum plurima retinent vocabula, ut *in Melitæ Descriptione* ajebam. Quam bene vero Africanis *Barbarorum* denominatio congruat, scite enucleat Johannes Leo Africanus hisce verbis: *Hujus* (Africæ) *subfusci coloris incolæ appellati sunt nomine Barbar a verbo Barbara* (a), quod eorum idiomate *idem sonat, quod Latinis murmuro: eo quod Africanus sermo Arabibus non aliter sonet, quam belluarum vox, quæ nullo accentu suas edunt vociferationes.* Quid quod vel Arabum lingua olim Barbara dicebatur? In *lib.* siquidem tertio Sibyllin. Oraculorum hæc leguntur.

Jac Bouldu de Eccl. ante Leg. lib. 2. c. 9.

Joh. Leo African. in Descri. Afr. lib. 1.

Multa etiam Lyciæ natis, Misæque, Phrygumque,
Pamphyliæque cadent gentis, Lydique frequentes,
Marique, Æthiopesque, & quorum barbara lingua est,
Cappadoces, Arabesque . . . .

Et quidem huc collimans sapientia non minus quam dignitate Eminentissimus Arator *Barbarica de gente satos* dixit, quos Lucas *Barbaros* appellavit.

§. XII. Neque autem imprudens est conjectura Bocharti, Cellarii, Cluverii, & aliorum, qui Lucam Barbarorum nomine quosdam Pœnos in Melitensibus agris commorantes indicasse arbitrantur. Quocirca Thomas Massutius inquit: *Quamvis tempore S. Pauli Melitam & Siciliam multi Græcorum inhabitabant; aliquos tamen Barbaros saltem in agris fuisse residuos credendum est, ut aliqui bene conjiciunt, vel primo bello Punico relictos, vel pace inter Romanos, & Carthaginenses firmata regressos* (b): *nam etiam in*

Bochart. in Chan. l. 1. c. 26. Cell. Acad. dissert. part. 1. diss. 7. §. 26. Cluv. Sic. Ant. l. 2. c. 26. Massut. in vit. S. Paul. lib. 11. c. 10.

(a) Ea vox *Bar-bara* in cognomentum transivit quarumdam Familiarum Melitensium, quæ in hac Insula adhuc existunt. (b) *Vel etiam finito bello Punico III. Carthagine deleta*, ut subdit Cluverius.

in Sicilia usque ad posteriora tempora aliqui Pœnorum manserunt: ut propterea Apulejus Siculos trilingues appellaverit, idest Sicula, Græca, & Punica lingua loquentes. Reapse in Insula nostra passim erant obviæ lapideæ columnæ, vetustis Pœnorum Characteribus insculptæ, ut testatur diligentissimus Rerum Sicularum, nostrarumque Scriptor Thomas Fazellus. Fazel. Dec. 1.l.1.c.1.

§. XIII. Tantorum Virorum conjecturam corroborat Æthiopica versio, quæ illa Vulgatæ verba: *Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis*; ita reddit: *Rustici benefecerunt nobis multum*. Cui concinit prælaudatus Arator his versibus:

Haud procul hinc aberant agrestia corda gerentes
Barbarica de gente sati.

Et quidem, ut exponit eruditissimus noster Macer, *Barbarus non significat inhumanum, ut vulgo nunc sonat, sed agrestem, & rusticum; est enim vox Syriaca Bar-bar, idest filius deserti, vel habitator deserti; & quia tales homines solent esse inurbani, ideo hęc vox tractu temporis denotare cœpit inhumanos. Confirmatur hęc expositio ex Textu Æthiopico, qui legit agrestes, ut mihi ostendit Romę Abba Gregorius Sacerdos Æthiops de nostra Fide Catbolica optime meritus, ac linguę Æthiopum litteralis peritissimus. Igitur homines rustici, ac per agros vagantes, primi sese obtulerunt Paulo, ac sociis a mari in littus ejectis, eosque humaniter exceperunt. Deinde fama vulgata accesserunt cives, ac ipse Publius Princeps Insulę*. Hucusque Macer; & quidem recte: quinam enim alii, quam rustici, agrestesque viri esse poterant in illis agris horridulis, sæviente hyeme, perflante vento adeo procelloso, die tam atro, hora adeo matutina! Næ Cives, urbanique viri Autumni, seu Veris tempore Rus accolunt, relaxandi sane animi caussa; hyemis vero tempestate in urbanis ædibus morantur, & inhorrescente sæva aliqua procella, simili illi, que Paulum divexavit, & huc Naufragum adegit, non nisi urgente gravi aliquo negotio per ipsam urbem vagantur. Revera D. Lucas *Barbaros* dumtaxat eos appellavit, quos in loco illo Dithalasso nactus fuerat; verumtamen de omnibus Melitensibus loquens, hos vocat *Insulares*, quum ait: *Quo facto omnes* (nota) *qui in Insula* habebant infirmitates, *accedebant, & curabantur*: *qui etiam multis honoribus nos honoraverunt*. Domin. Macer in Hierol.

§. XIV. Videat igitur quam inepte loquatur Adversarius, quum nos D. Lucæ ingratitudinis notam impingere dicat; quod nempe videamur innuere, hunc sacrum Historiographum *non satis explicato verbo Oppidanos cultissimos, bonorificam*, (nempe quatuor Rusticos, ut exponebam) *& numerosam partem Insulę immerito Barbariei suspicione infamavisse (a)*. Et quidem si populi denominatio, ut ait ille, fieri debet ex maxima ejusdem portione, qui non advertit, quod *Barbarorum* appellatione non omnes Insulares, neque maximam horum partem indicare voluerit Sacer Evangelista? Siquidem hic loquutus est de paucis illis, qui Paulo sociisque naufragio in littus ejectis statim obviam ivere. Ergo-ne si pauci Agricolæ in loco illo campestri, ac dithalasso, Apostolum, aliosque Naufragos humane exceperunt; recte, candide, & proprie adseveraret Lucas, quod Oppidani, vel Insulares omnes: seu maxima horum pars ipsos peramanter tractaverint? Quocirca cuicumque cordato prudentissima videri debet conjectura Cajetani, sic ratiocinantis: *Introrsum a Sinu* (D. Pauli) *ad quem factum Naufragium V. P. M. Pagus est, cui Naxar nomen: hujus incolę gloriantur antiquiores esse se totius Insulę Christianos, primosque Apostolum prędicantem audivisse, & ab ipsomet Paulo traductos ad Christum, baptismate ablutos fuisse. Si dicto fides, censuerim, eos extitisse barbaros, quos Lucas memorat, non modicam humanitatem P. Apostolo, Lucę, & Aristarcho ejus comitibus, ceterisque naufragis pręstitisse.*

Oct. Cajet. Isag. c. 19.

§. XV. Hinc elici potest, quidnam senserint Menochius, & Sylveira *ad Act. c.* 28. quum Melitenses illos præ moribus, lingua, & disciplina *Barbaros* dixerint: nempe de Melitensibus Agricolis loqui intellexerunt. Etenim Sylveira paullo post verba ab Adversario producta subnectit hæc alia ab ipso dissimulata, & prætermissa: *Barbari, hoc est non moribus, ac disciplina expediti; & cum tales essent, tantam Charitatem erga Naufragos impendebant, ut expendit D. Chrysostomus. Et virtus ab indisciplinato, & rustico maxi-*

(a) Ejusmodi animadversionem Adversarius mutuatus est ex Niderstedio, qui *l.* 1. *Melit. vet. & Nov* c. 4. sic inquit: *Huc accedit quod cum Lucas natione Græcus, ac Paulus neque eruditionis, neque linguarum ignarus, hos Melitenses Barbaros appellent, verisimile non sit, quod si Epiri fuisset Melita (quæ Græca est) ad quam Paulus delatus est, barbaricos notaturos fuisse, cum quibus & semet essent contaminaturi.*

maxime laudabilis, *& glorificanda*. Unde quoque perspicua fit Chrysostomi sententia. Quod si autem hunc atque Estium una cum Syro Interprete Barbaros pro cunctis Insularibus accepisse pertinaciter contendat noster Criticus, nihil inde lucri fecisse se putet: quandoquidem vel universis Melitensibus Barbarorum denominationem congruere, tot, tantisque rationibus jam supra demonstravi.

§. XVI. Pro coronide tamen hujusce quæstionis adscribere heic lubet Strabonis judicium de Barbaris appellandis. *Existimo* (is inquit) *vocem Barbarum ita fuisse ab initio attributum his, quæ non nisi difficulter, duriter, aspereque possent pronunciari: cujusmodi sunt battarizein, traulizein, psellizein. Sumus enim ad hoc ingeniosissimi ut similes voces similibus exprimamus, quod jam ejusdem videntur esse generis: atque hic abundat usus novorum nominum confictorum: qualia sunt Kalarizein, clangor, psophos, boe, plosus: quorum nunc pleraque proprie usurpantur. Cum ergo omnes, qui sic crasso ore loquuntur, barbari appellarentur; existimatum est alienigenarum ora esse talia: eorum inquam, qui non essent Græci. Hos igitur initio vocaverunt barbaros tamquam diductionem asperitatemque oris exprobrantes. Deinde tamquam communi quodam gentili nomine abusi sumus*, (nota) *in nationum divisione barbaros Græcis opponentes. Multa enim consuetudo, & commercia cum barbaris effecerunt, ut jam non ob oris crassitiem, aut vitium aliquod instrumentorum voci servientium barbari censerentur; sed ob sermonis peculiarem formam, quas dialectos usurpamus. Alia porro in nostra lingua crassities vitiumque & quasi barbaries oris exstitit, cum quis Græcum sermonem affectans, perfectam ejus pronunciationem non attingit: sed ita voces effert, ut barbari, quando ad Græcæ linguæ usum introducuntur, neque possunt perfecte vocabula exprimere: quod & nobis in illorum idiomatibus usuvenit* (*a*). Hinc ediscat noster Criticus quidnam de hujusmodi vocabulo senserint *accuratiores Græci Scriptores* (*b*), *quibus accensendus Lucas*. Necnon ille agnoscat, quam minus Strab. l. 14.

Cc 2 recte

(a) Reapse Melitensium lingua vocabulis adeo asperis, durisque scatet, ut si ea Græci, aut alii exteri velint exprimere, guttur munere torqueant, risumque Indigenis conciteut. Et quidem perfectam, ut ait Strabo, pronunciationem hujus idiomatis vix ullus alienigena attingit. Quæ sane asperrima, & durissima videri debuit, Lucæ, Græco, politoque Scriptori.

(b) Ejusmodi inculcationibus nos incessit Adversarius, *Insp.* 4. *Diatr.* 1. §. 4 eas vero passim in ipsum retorquere possumus.

recte dixerit, quod iidem Pauli tempestate Romanos jam lingua, & moribus Græcanicis imbutos appellare barbaros desueverint; quandoquidem Strabo Scriptor Græcus accuratissimus, & Lucæ contemporaneus, *in Nationum divisione*, a Græcis ceteros populos, ne quidem Romanis exceptis, fuisse distinctos, barbarosque appellatos ævo suo testatur: quum *jam non ob oris crassitiem, aut vitium aliquod loquelæ*, aut morum, sed ob sermonis *peculiarem formam*, seu, *dialectum*, & *imperfectam pronunciationem barbari* censerentur. Hinc etiam atque etiam perspiciat, nos ingratitudinis notam, ut ipse dictitat, Apostolico Scriptori nequaquam inurere, quum ipsum *barbarorum* appellatione Insulares nostros indicasse asseramus: siquidem ipse *barbaros* eos vocavit, non quod eorum mores barbarie notare voluerit, sed ut eos respectu Græcorum exteros esse indicaret. Et quidem Barbarus Hebraice, unde ad Græcos ac Latinos ea vox effluxit, *externum* sonat, seu *peregrinum*. Reapse mentem suam declaravit ipse Lucas; quod nempe ejusmodi appellatione Melitensium illorum mores notare non intellexerit: *Barbaros* enim eos appellavit, simulque ipsos ut pote humanissimos exaltavit honorifico illo encomio: *Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis*.

§. XVII. Reliquum est modo, ut Barbarorum nomenclationem Melitæis Dalmatensibus haudquaquam competere ostendam. Quod utique, nisi me fallit animus, affatim demonstrabo. Tametsi noster Antagonista de more suo jactabundus adseverat, a compluribus Scriptoribus eos habitos esse ut Barbaros: sed binos tantum is producit, caussatus copiam, quæ inopem ipsum fecerit. Ast ego arbitror, quod si quatuor, aut plureis Auctores sibi suffragantes nactus esset, duos ille solos minime protulisset. Perpendamus autem horum testimonia. Primum est Thucydidis, qui *lib.* 1. inquit: *Habitant juxta Epidamnum Taulantii barbari, gens Illyrica*. Sed quid Delphino & bovi commune? Num ne ideo Melitusæi dicendi barbari, quod Taulantii tales sint? An-ne quod exigua Illyriorum portio Barbara audiat; a tota exinde Illyride Græcismus excludatur? Id vellet inferre Adversarius, sed aliunde id eliciat, non ex Thucydidis verbis, nihil tale statuentis. Et quidem Fazellum, & Cajetanum ipsemet irridet, quod *Meletam* ii dixe-

dixerint Græcam, propterea quod ipsam Epiro adjacere putaverint. Cur tamen ille ipse eamdem, vel certe simillimam, allucinationem admittit, Melitusios fuisse barbaros ex eo conjiciens, quod barbari fuerint Taulantii, populi ab illis adeo remoti? Præterquam quod Taulantios proprie Illyricos fuisse, negare videtur Plinius his verbis : *Eo namque tractu fuere Labeates, Enetes, Enerudini, Fassei, Grabei, proprieque dicti Illyrii, & Taulantii, & Pirei*. Viden' heic Taulantios discriminatos a populis, qui proprie dicuntur Illyrici! Plin. l. 3. c. 22.

§. XVIII. Alterum testimonium est Plutarchi, qui Euridicem Magni Macedonis Aviam Ἰλλυρίδα καὶ τριβάρβαρον, *Illyricam, & tribarbaram* mulierem appellat. Verumtamen quis non videt, Plutarchum heic *tribarbaram* vocare Euridicem, non ad exprimendos Illyriorum communes, sed peculiares illius fœminæ mores? Nemo sane, nisi cui sit cornea fibra. Et quidem si barbariem omnibus Illyriis communem indicare voluisset accuratus iste Scriptor, sat ei fuisset illam vocare Illyricam; sed quia peculiarem illius indolem significare is voluit, illam dixit *tribarbaram*. Nisi quis hinc malit elicere, quod Plutarchus Illyricos ut barbaros non habuerit, ideoque τὸ *tribarbaram* adjunxerit. Etenim Scriptores, quum populos non Græcos exprimere velint, eos numquam *tribarbaros*, sed tantummodo barbaros appellare assolent. Plutar. in lib. de liber. educ.

§. XIX. Redeamus autem ad Plinium, qui loco supra citato sic loquitur : *Præterea* (in Dalmatiæ tractu) *multorum Græciæ Oppidorum deficiens memoria, necnon & Civitatum validarum. Eo namque tractu fuere Labeates, Enetes, Enerudini, Fassei, Grabei, proprieque dicti Illyrii, & Taulantii, & Piræi*. Quid hinc eliciendum est, nisi quod populi isti Dalmatenses fuerint Græci; quandoquidem urbes, quas ipsi incolebant, Græcas fuisse testatur iste Scriptor? Si ergo Meltam fuisse Græcam inficiatur Adversarius, quod juxta Epirum, ut Fazellus, & Cajetanus crediderunt, minime sita sit; quid est in caussa, cur illam ut Græcam non habeat, quum Insula Dalmatiæ illa sit, in cujus tractu, teste Plinio, tot Græca Opida & Civitates? Et inter ceteras ei adjacet *ad mare Epidamnus urbs Græca*, ut inquit Scymnus. Sed quid opus est aliorum testi-

ſtimoniis; quandoquidem ipſemet Adverſarius, Illyricum Græcum eſſe confeſſus eſt? Sed quia fortaſſe ipſe loci non meminit, hunc ei in mentem ego reducam. Quippe *I. ſp.* 2. *Diatr.* 1. ꝶ. 16. Græci maris nomine Illyricum a Tullio innui contendit, hanc afferens rationem: *Nam Illyrici tractus a Faucibus Adriaticis aduſque Dyrrhachium, etiam nomine Græciæ, vel Macedoniæ vocatus ſæpe eſt ab antiquis. In eo duæ clariſſimæ cultiſſimæque urbes, atque Academiæ, Dyrrhachium, atque Apollonia, dilectæ admodum Ciceroni exulanti, & quarum ſimilem in tota Græciæ ora, Jonio mari obnoxia, reperire non erat*. Ita plane hic Tergiverſator Illyridem, prout ſibi arridet, modo *trigræcam*, modo *tribarbaram* facit.

Salv. Maſſil. de Gubern. Dei lib. 4. ꝶ. XX. Quod ſi vero Barbaros pro Paganis, aut Heterodoxis accipere velis ſecundum Salviani mentem, qui ait: *Duo enim genera in omni gente omnium Barbarorum ſunt, ideſt aut Hæreticorum, aut Paganorum*. Cui conſonare videtur Athanaſius Presbyter Alexandrinus in libello, quem ipſe protulit adverſus Dioſcorum S. Synodo Chalcedonenſi, ubi ſic ait: *Reverendiſs.* Epiſcopum Dioſcorum

Ap. Labbeum in Conc. Chalc. & in ipſum *Chriſtum contumelias perpetraſſe, & multa alia commiſiſſe, quę non ſolum legibus abdicata ſunt, ſed etiam immaniſſimis, & ferociſſimis Barbaris. Iſtius enim commiſſa illorum crudelitatem, & omnem circa Deum impietatem vicerunt*. In hoc, inquam, ſenſu quoque Barbari dici poterant Melitenſes, quum aduſque Pauli in hanc Inſulam adventum Chriſti Fidem nondum agnoverant: non ita vero Dalmatenſes, quibus, vel Adverſario fatente, Dei verbum

Inſp. 2. Diatr. 5. ꝶ. 8. tum Apoſtolus, tum Lucas, jampridem annunciaverant. *Antequam Melitenſe Naufragium* (is inquit) *paſſus eſſet, jam Lucas oculata fide cognoverat Adriam, & forte navigarat, cum per Macedoniam Illyricam, quę in Acroceraunia, & in Adrię fauces deſinit, perque ipſam Illyridem, quę tota adjacet Adrię, Chriſti nomen & una cum Paulo, & abſente Paulo Evangelicus pręco circumferret*: *quemadmodum docet Epiphanius Hęr.* 51.

ꝶ. XXI. Quid autem heic amplius inſiſto, atque operam ludo in confirmando Melituſſæ Græciſmo; quandoquidem eam, Pauli ævo neque Græci, neque Barbari incolebant? Cujates igitur homines ibi reperiebantur? Nulli ſane, nulli. Nimirum illius incolæ una cum Corcyræis, aliiſque Dalma-

matis a Cæsare Augusto debellati, penitusque confecti fuere, ut memoriæ prodiderunt, Svetonius, Appianus Alexandrinus, ac Dio Cassius. Populorum autem Dalmatensium, quos Augustus diuturno bello superavit, opida, urbesque ab ejusdem Imperatoris Militibus igne absumta fuisse testatur Strabo his verbis : *Tum ora maritima Dalmatarum & Navale eorum Salona. Est hæc gens ex earum numero, quę diuturnum cum Romanis bellum gesserunt : habuit oppida memoratu digna ad L. de quibus & urbes nonnullę Salona, Priamo, Ninia, Sinotium novum, ac vetus : ab Augusto ista sunt combusta.* Svet. in Octav. Dio Cassius lib. 54.

§. XXII. Sed reclamabit fortasse Adversarius, reponens, quod vel incensa, dirutaque Patria Melitusii nova ædificia extollere, aut saltem mapalia construere potuerint, itaut Pauli Naufragi tempestate ipsorum Insula tum ædibus, tum accolis scatuerit. At quæ ædificia, quos ædificatores, aut incolas somniare ille unquam possit; siquidem, testante Appiano, Meleta vel accolis, & quidem omnibus, a Cæsare fuit orbata. *Deficientes vero Melitinos* (rotunde inquit Appianus) *& Corcyręos, qui insulas incolunt, ingenti belli mole superavit, quoniam maria classe prędabantur : & horum quidem impuberes Cęsar jussit interfici, reliquos pretio venundedit.* Audisti? Tum ii qui nondum pubertatis annos attigerant, tum qui eos excesserat, videlicet, omnes, quotquot erant, Insulares ab Augusto fuerunt e Melta sublati. Id quidem bene intellexit callidus noster Veterator, ideoque hunc Appiani locum allegans, posteriora ejusdem verba, quibus ea Melitinorum, atque Corcyræorum perditio ac exterminatio exprimitur, de more suo reticuit ac dissimulavit. Appian in Illyric.

§. XXIII. Equidem Romanis Imperatoribus, ac Ducibus is erat mos, ut captas non deditas urbes vastarent, diriperent, incenderent, & maxime eorum qui latrociniis & excursionibus Romanos agros, vel maria infestassent. Multa ejusmodi extinctionum exempla possum adducere; sed ne Lectores meos tædio afficiam, nonnulla strictim, & rotundo, ut ita dixerim, agmine producam. Appiolanos (*a*) quidem, post Anci obitum, excursiones ac latrocinia in Agro Romano perpetrantes Tarquinius expugnavit, eorumque oppidum destruxit, concremavitque, ut auctor est

(a) Is erat populus Germaniæ.

Sam. Pitisc. in Lex. Ant. Rom.
Tacit. Annal. lib. 1.
Eutrop. Hist. Rom. brev. l. 4.

est Dionysius apud Samuelem Pitiscum. Germanicus Cæsar, memorante Tacito, Marsorum vicos, sine ulla sexus, ætatisve miseratione, ferro, flammisque vastavit. Mummius Consul, referente Eutropio, Corinthum (*a*) cepit, ac diruit. *Numantiam* (*b*), (inquit idem Historiographus) *diu obsessam fame confecit, & a Solo evertit* P. Scipio Africanus. Satrici oppidum a Valerio Consule dirutum, incensumque tradit Livius. C. Cœlio, L. Domitio Coss. rebelles Hispaniæ Principes Nasica (*c*) interfici jussit, urbibus dirutis, ut enarrat Obsequens apud Carolum Sigonium. Trecentas (*d*) Celtiberorum urbes, quas Strabo turres interpretatur, Tiberium Gracchum evertisse perhibet Polybius: idem evenit Fidenatibus, qui rebellaverant. Idem Volscis, quorum urbs a M. Valerio capta, atque incensa fuit. Dalmatas autem a Scipione Nasica debellatos, urbibus captis, venditisque captivis, asserit Zonaras apud Sigonium *loc. cit.* Quid mirum est igitur si Dalmatenses Melitæos perdiderit Augustus, quum ii non solum infestissimi fuerint Prædones, diuque Romanis armis restiterint, sed etiam ipsum Imperatorem, ut autumat Adversarius, lapide e funda (*e*) vibrato, in quodam bello Dalmatensi, vulneraverint.

Car. Sigon. in Comment. in Fast. Rom.

§. XXIV. Hinc est, ut arbitror, quod Geographorum Dictator, qui vel parva Opida, Insulasque obscuri nominis recenset, unam Melitussam, utut bello cum Romanis claram, silentio involvit. Nimirum eam, utpote dirutam, incolisque destitutam reputavit indignam, quæ describeretur: tametsi pluries Dalmatiæ mentionem ille fecerit, istamque Regionem antea incultam fuisse, ob incolarum negligentiam, aut latrocinia, dixerit *lib.* 7. Et quidem tanta fuit ejus clades, eversioque, ut ipsam adusque sua tempora habitatoribus caruisse testatur Constantinus Porphirogenneta: necnon in præsentiarum in ea parte qua Dalmatiam spectat, adeo inculta sterilisque illa est, ut ne quidem sylvestres herbæ, sua sponte nasci consuetæ, in ea proveniant, ut

(a) Nobilissimam, celebremque Græciæ urbem. (b) Nunc *Almasan*, cujus vestigia cernuntur in Agri Sonani loco, *Garray*, dicto, non longe a fontibus Durii, ut ait Morales apud Joh. Bunonem *in not. in Cluver.* (c) Pro Nasica Flaccum intelligendum esse censet Sigonius. (d) Florum 160. tantum agnoscit. (e) Forum peritiam in tractandis fundis commendat Adversarius in *Notit. Melit. Dalmat.* §. 4.

ut mihi retulit testis oculatus, ac fide dignissimus. Qui ergo erat illic reperire Barbaros erga Paulum, ejusque comitatum adeo humanos; tot divites Insulares, qui Apostolo, sociisque discedentibus vario commeatu, rebusque necessariis instruxere; tot ægrotantes, quos ad pristinam valetudinem ille revocavit; tantamque incolarum vel in agris, hyemali ac procelloso die, frequentiam? Qui denique inveniri in ea poterat munificentissimus ille Publius, Melitæorum Primas, qui 276. Naufragis non sine magno impendio triduanum præbuit hospitium? Insulam incensam, dirutam, desertam, sterilemque tot opibus, bonisque scatuisse censeas? Quilibet alter id credat; mihi autem mens Bæotica non est, ut quidquam tale mihi suadeam. Sed fortasse noster Antagonista *Meletam* Barbarie notandam esse vel ex eo colligit, quod Accolis, ædibus, frugibus, opibusque omnibus fuerit destituta: siquidem ut cecinit Naso: *Barbaria est grandis habere nihil.* Ovid. Am. l. 3. Eleg. 7.

DISSERTATIO NONA.

Ante Naufragi Apostoli in Melitam adpulsum nec innocuos serpentes, nec theriacas fuisse glebas Melitenses.

§. I. INter alia humanitatis officia, quæ Paulo, Sociisque Naufragis Melitenses *Barbaros* præstitisse tradit Apostolicus Historiographus, id peculiariter recenset, quod nempe illos imbre madidos, ac frigore obrigentes, accenso igne, refocillare curaverint: unde factum, ut, quum sarmentorum fasciculum flammis admoveret Apostolus; exitialis vipera, quæ sarmentis erat involuta, calore irritata manum ejus percussit. *Barbari vero* (ille inquit) *præstabant non modicam humanitatem nobis. Accensa enim pyra reficiebant nos omnes propter imbrem, qui imminebat, & frigus. Cum congregasset* Act. 28. v. 2. & 3.

autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus. Thaumaturgus vero Gentium Doctor, ut ille post paullo subnectit; *excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est. At illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subito casurum, & mori.* Hinc adversus nos argumentum hoc elicit noster Antagonista. Insula, in quam Paulus Naufragus enatavit, referente Luca, mortiferas alebat viperas: atqui Melita numquam, Melta vero semper virulentos fovit angues; necessum est igitur fateri, quod non in Africanam, sed in Dalmatensem Insulam naufragus evaserit Apostolus. Recte sapienterque ratiocinatus esset noster Criticus, ni secundum ejus argumenti membrum claudicaret magis, quam tripes Vacerræ illius apud Martialem grabatus. Enimvero alienum prorsus a Veritate est, quod Insula nostra exitialibus viperis numquam fuerit obnoxia. Nec unquam id nobis suadere ille poterit futilibus suis rationibus, quas singillatim examinemus, imo refellamus.

Act. 28. v. 5. & 6.

Mart. l. 12. Epigr. mihi 291.

§. II. Contendit quidem Adversarius, Melitenæ telluris indoli, non D. Pauli miraculo tribuendum esse, quod in Insula nostra Serpentes veneno careant, tantumque lædant morsu, sive, ut Medicorum phrasi utar, *solutione continui*; glebæque virtutem habeant alexipharmacam. Qua vero ratione id evincit? Quamplures ille recenset regiones, in quibus solius naturæ ope sunt innocui angues, terræque theriacæ. Sed pol, ut est in adagio, Lunæ radiis non maturescit botrus: nempe hoc pacto ille numquam ostendet, quod Melita sine Pauli beneficio eadem virtute polleat. Quandoquidem *quod uni solo*, (ut inquit Laurentius BeyerlinK) *naturale est, id alicui alteri cœlitus per merita Sancti cujuspiam obtigisse, nihil a fide alienum continet. Quapropter licet particulæ terræ ex Ebulo, aut Gaulo in Colubrariam insulam, serpentium feracem, aut alio illatæ, & allatæ iisdem exitium adferant, non recte tamen colliges, id quod uni terræ a natura concessum est, id alteri similiter a natura, non a miraculo alicujus Sancti obtigisse. Certe pulvis pavimenti circa sepulcrum Sancti Remigii hoc a natura insitum non habuit, ut serpentes fugaret, & tamen fugavit.* Pone is allegat S. Elodoardum, qui tradit quemdam Rhemensem serpentes, queis maxime molestabatur, a suis

In Theatr. Vit. Hum. Lit. B.

suis ædibus, non nisi per eas consperso pulvere, ex pavimento Ecclesiæ D. Remigii collecto, fugavisse atque exterminasse. Ita plane S. Willelmus Lausannæ Episcopus angues e Lemani lacus ripa exterminavit, ut constat *ex Catal. Episcopor. Lausann.* S. Hilarius in Gallinaria insula serpentibus quemdam adsignavit limitem, quem prætergredi numquam potuerunt, ut refert Surius. In Tridentino Episcopatu nascuntur quidem Scorpiones; sed ob merita S. Vigilii Episcopi, sunt veneni expertes. Toletanus Archiepiscopatus, intercedente S. Hidelphonso, omni virulento animante immunis est. Sancti Phocæ Martyris Ecclesiæ januam tangendo curantur qui a venenosis animalibus fuerint demorsi; ut videre est *in Mart. Rom. ad diem 5. Martii*. Sur. in Vit. Tom. 1.

§. III. Necnon pulverem e sepulcro Jeremiæ Prophetæ extractum Aspidum morsus curare, & Crocodilos fugare testatur S. Epiphanius apud Pompejum Sarnellium. Quocirca audiendus est Petrus Bogdanus, ita loquens: *Nella vita di Tafni d' Egitto, lapidato dalli Giudei, si dice, che li Tafnici adoprarono la polvere del suo sepolcro* (nempe Jeremiæ) *contro il morso de Serpenti: e fino al dì d' oggi viene per tutta la Servia, e quasi l' Oriente osservata l' usanza, il primo Maggio al tamontar del Sole; la gente bassa esce con suoni per le contrade dicendo:* Jeremia u pogliu besci smia u goru, *scongiurando le serpi in nome di Geremia*. Hujusmodi sane virtutem Sanctis Christifidelibus, præsertim Apostolis cœlitus collatam fuisse Catholicorum nemo non fatetur: quidpe de ipsis scriptum est*: Serpentes tollent; & si quid mortiferum biberint, non eis nocebit*. Paulum autem tutum, liberumque a venenatis anguium morsibus redditum a Deo fuisse ab usque tempore suæ Conversionis, quum ex ipsius oculis squamæ (serpes enim squamis teguntur) exciderunt; graphice lepideque cecinit Arator: P. Sarnell. Ep. Tom. 5. Epist. 35. P. Bogdan. de Infall. Verit. Cath. Fid. Scal. 3. Serm. 7.

. . . . . . Jam tunc de corpore Pauli
Virus abest, oculis cum squameus excidit horror,
Quem serpens antiqua dabat, purgatus in amne
Æthereo, Christique Cruci sua membra relegans,
Nescit ab angue mori: curat hoc quoque flamma venenum,
Quæ sacris vim sumit aquis, quibus ustus anhelat
Qui dolet ad patriam veteres remeare colonos.

§. IV. Et quidem si Melitensis Soli indolem attendas; hanc Insulam nocentissimis anguibus obnoxiam, non immunem esse fateberis. Nimirum ipsa, ut pote Africæ proxima, & Africana ipsi Adversario dicta, sub calidiore climate constituta est, atque ardentioribus Solis radiis exusta. Quamobrem haud fugare sed fovere venenosa animantia, & maxime viperas dicenda est. Siquidem æstuosam viperarum naturam esse, magnamque ad Solem Sympathiam habere, prospectumque acutissimum ab isto Planeta referre tradit Aur. Severinus; fierique angues perniciosiores ob locorum arentium squalorem docet Avicenna. Hinc est quod pestiferos serpentes maxime æstuosis locis provenire adseverat Celsus. Et sicuti *Plantæ* (teste Triverio) *non semper servant indolem seminum suorum*, sed, secundum Cœli, terræque temperiem, mutant; ita & feræ bestiæ, præsertim angues, ut asserit Olaus Magnus, juxta diversas mundi regiones (*a*) immutantur. Propterea omnes, qui in id argumentum scripsere, unanimi consensu concludunt, Africanos serpentes pessimos esse ac nocentissimos.

M. Aur. Sever. de Vip. nat c. 3 § 2. Avicenn l. 4. fer. 6. Tract. 3. c. 21. Corn. Cels. l. 5. Triverius in Apopht. 125. Olaus Magn. in hist. Septen.

§. V. Hac de re audiendus est Athanasius Kircherius, scite ac enucleate loquens hoc pacto: *Ex hisce quoque colligitur, omnia fere mortiferorum serpentum venena non nisi veneficæ facultatis intensione, vel remissione differre, uti ex symptomatis singulorum clare patet. Hæc autem intensio, aut remissio non alio modo exurgit, nisi vel ex locis virulentis vaporationibus obnoxiis; evaporationes vero noxiæ non oriuntur, nisi ex supramemoratorum mineralium* (*b*) *fumis, noxiisque halitibus mucilagini terrestri mixtis, & halitus quidem subterraneus ignis intra terram exaltat, extra vero Solis æstus conceptam ex dicta putredine miscellam digerit, & fermentat; calor tandem fermentatam putredinem in serpentem animat, tanto utique perniciosiorem, quan-*

Ath. Kirch. in Mund. Subt. Tom. 2. l. 9. Sect. 1. c. 6.

(a) Quod etiam observavit in Tarantulis doctissimus Georgius Baglivus in suis *Oper. Medico-Pract. Dissert.* 6. *c.* 5. ubi ait, non quolibet anni tempore, nec in quavis regione præsens venenum habere Tarantulas, sed solummodo in Apulia, & quidem æstivo tempore, ac maxime quum Canicula terram exurat. In Melita sane reperiuntur hæ bestiolæ, nocentque morsu, tamen ea symptomata, quæ alibi, non afferunt.

(b) Insula quidem nostra minime carebat Metallorum fodinis, ut ex Abela didicit, ac fatetur noster Adversator.

quanto putredinis miscella fuerit calore Solis magis adusta. Unde in locis Zonæ torridæ subjectis, aut eidem vicinis, uti in India, Arabia, Africa, America, uti regiones fumis mineralibus magis obnoxiæ sunt, ita quoque serpentes multis parasangis virulentiores, & prodigiosoribus proprietatibus imbuti reperiuntur, quam in partibus Septentrioni suppositis . . . . Cujus quidem ratio alia non est, nisi Zonæ temperamentum, quod necessario sequuntur Serpentes, qui sub ea nascuntur: quo enim ardentius est Cœlum, eo venefica animalia majoris, ob adustionem, efficaciæ sunt &c. Huc usque Kircherius, cui consentiunt plures Naturæ Investigatores a nobis paullo infra allegandi: & præ aliis M. A. Severinus *in Vip. Pyth.*

§. VI. Porro hujus rei veritas clarior est, quam ut rationibus, ac testimoniis probari egeat. Quippe in omni Africæ tractu nocentiores, quam in aliis regionibus, gigni serpentes, ipsosque vel solo afflatu præsens lethum afferre testantur Scriptores, ut animadvertit Alexander ab Alexandro. Profecto in hac regione, referente Solino, repe- riuntur mirandæ illæ Cerastæ, quadrigeminis corniculis instructæ, quorum ostentatione, veluti quadam esca, aves alliciunt, allectasque, ac properantes interimunt. In ipsa nascuntur bicipites Amphisbœnæ, terribiles violenta pernicitate Jaculi, fulgentes tergi varietate Scytalæ (*a*), plures Aspidum species, Dipsades siti enecantes, Hypnales (*b*) mortalem somnum afferentes, nec non Hammoditæ, Chersydri (*c*) Elephantiæ, Dracones, ac Sepes ictu adeo pestifero vulnerantes, ut ipsum putredo illico sequatur; & omissis aliis perniciosissimis anguibus, *singulare* illud *in terris ma-*

Alex. ab Alex. Dier. Gen. l. 2. c. 17.

(a) Hæ serpentes reptando pigriores quum sint, quos assequi non possunt, *miraculo sui capiunt stupenteis*. Ex earum specie fuisse illam, quæ incautam Hevam decepit, mortemque cum omnigenis malis in terram introduxit; asserit Joh. Rho *Hexam. Orat.* 42 (b) Ejus speciei, secundum quosdam, fuit serpens, quam Cleopatra mortem affectans pectori admovit. Sed Auctor *lib. de Theriaca ad Pisonem* ait, illam super vulnus, aut morsum brachio suo a se met inflictum stillavisse aspideum venenum, quod ad ejusmodi usum in pyxidula conservabat. Dio autem narrat, eam vulnerasse brachium suum acu venenata, quam crinibus ornamenti caussa infigere consueverat. (c) *Locorum commutatio sola facit, ut ex Hydro simplici voce, Chersydri compositum nomen induat novum, ut Scholiastes Nicandri docuit*: inquit Severinus *de Vip. Nat. c.* 3. §. 4.

malum Basiliscus (*a*) qui vel extinctus pollet vi fugandi araneas, alitesque a locis, in quibus fuerit suspensus. Quapropter recte adseverat idem Scriptor, quod *mali hujus* (nempe venenatorum anguium fœcunditatis) *merito Africæ potissimum palma detur*. Et quidem ubi nam gentium visus unquam fuit serpens illi similis, quem ad Bagradæ (fluminis Africæ minoris) ripam Attilius Regulus primo bello Punico, non sine bellicis machinis multaque militum suorum cæde, interemit? Tantæ illum magnitudinis fuisse testantur Polybius, Plinius, Valerius Max. Tubero apud Gellium. Orosius, ac Stæflerus, ut ejus corium, exinde Romam translatum, 120. pedum longitudinem habere compertum esset.

Polyb. l. 1. Plin. l. 8. c. 14. Val M. l. 1. c. 8. Gell. l. 6. c. 3. Oros. l. 4. Stæfl. in Procl. Diad. Sphær.

§. VII. In frigidis autem regionibus, ut sunt quæ Septemtrioni subjacent, serpentes vel innoxii sunt, vel nulli, ut asserit Hieronymus Cardanus, qui angues in Britannia ob frigus immoderatum generari non posse adseverat. Cui consonat Albertus Magnus his verbis: *Serpentes in insula Hiberniarum non vivunt, quia tanta est frigiditas ejus, quod cum pauci sint, vel nullius sanguinis, congelatur humiditas eorum*. Quod etiam de Noricarum Alpium Scorpiis affirmavit Scaliger apud prælaudatum Severinum, caussamque ita reddidit: *Regionis ejus humiditas scorpionum venenum maxime hebetat, & ad homines contaminandos ineptum reddit*. Tanta quidem & aeris seu climatis vis, ut, attestante Grevino, Dracones suapte natura minime exitiales, tales efficiantur ob locum, quem incolunt, eosque, ut canit Lucanus, *pestiferos ardens facit Africa*. Ipsi autem Basilisci invicto veneno obnoxii, temperantur, si modo non in Africanis, adustisque regionibus nidulentur, ut affirmat Levinus Lemnius. Profecto recte sentiunt duo illi Medicorum Di-

Cardan. de Subtil. lib. 10.
Albert. M. l. 25. de Anim. Char. 202. col. 1.
Jul. Cæs. Scalig. Exer. ad Card. Subtil. 198. §. 5.
Grevin. ap. Severin. de Vip. nat. c. 9. §. 5.
Lucan. lib. 9.
Lev. Lemn. l. 4. de Occult. nat. mirac. c. 12.
Hippocr. in lib. de aer. aq. & loc. Galen. lib. quod Opt. Med. &c.

(a) In gratiam eruditi Lectoris heic adscribam verba, queis Basiliscum graphice describit Solinus. *Serpens est pene ad semipedem longitudinis, alba quasi mitrula, lineatus caput, nec hominum tantum, vel aliorum animantium exitus datur, sed terræ quoque ipsius, quam polluit, & exurit, & ubicumque ferale sortitus receptaculum. Denique extinguit herbas, necat arbores ipsas, etiam corrumpit auras, itaut in aera nulla alitum impune transvolet, infecta spiritu pestilenti. Cum movetur, media corporis parte serpit, media arduus est, & excelsus. Sibilum ejus etiam serpentes alii perhorrescunt. Et cum acceperint fugam, quaque quoque possunt properant. Quidquid morsu ejus occiditur, non depascitur fera, non attrectat ales. Mustelis tantum vincitur, quas illinc homines inferunt cavernis, in quibus delitescit.*

Dictatores, quum aeris & locorum naturas, ac differentias Medico observandas esse doceant.

§. VIII. Præterea, in hac Insula reperiri nocentia animalcula, herbasque virulentas; & hujusmodi cibos valde appetere Viperas venenosas, eisque depastas nocentiores fieri, ut affirmant plures Auctores. *Serpentes diversis nutrimentis minutarum herbarum, in quibus acriorem veneni vim cognoscunt avidius reficiuntur:* inquit Olaus Magnus. Dracones quidem, ut auctor est Ælianus, *cum homini, aut feræ cuipiam insidias facturi sunt; mortiferas radices, atque herbas edunt: id quod Homerum quoque non latuit. Meminit enim Draconis, qui ante suum latibulum immoderando, seque volutando noxias herbas voravit.* Necnon ex formicarum (quarum magna heic copia) & Cantharidum usu veneno distendi ac in rabiem agi Dracones putantur, ut adnotavit Eustathius. Viperæ autem in arculis clausæ, furfurisque triticei farina pastæ pristinam malignitatem remittunt, ut asserit Ferdinandus Ponzettus. Quæ vero in Arabia odoratis aluntur, venenum non habent, ut refert Alexander ab Alexandro, & ante ipsum Cœlius Rhodiginus. *Ita victus* (inquit Triverius) *atque consuetudo subinde mutant ipsam naturam pro locorum, & occasionum ratione.* Quin ait Libavius, *plus esse in victu, quam in natura: quia dum cibus alteratur, simul alterat, efficiturque etiam, ut minus malum sit, quod bono cibo nutritur, & magis etiam malum quod malo cibo nutritur. Hipp. lib. de loc. in hom. est enim nutritio assimilatio nutrientis in quod nutritur.* Hæc tamen, inquam, prætereo: novi enim, alios insignes Scriptores huic Sententiæ reclamare. *Chimæram credo esse* (inquit Franciscus Rhedius) *opinionem illorum, qui dixerunt, illum liquorem in faucibus viperæ reddi venenatum, posito, quod refert Aristoteles, Pausanias, & Auctor libri de Theriaca ad Pisonem, Viperam vesci herbis lethiferis, Scorpionibus, Cantharidibus, Bruchis, & aliis vermiculis & insectis venenosis. Chimæram, inquam, credo esse: quoniam citra repetitionem sufficiat dicere, quod Vipera quidquid ipsa alias edat, vivit in pyxidibus octo, novem, & plures menses sine cibo, & tamen post adeo diuturnum jejunium mordendo venenat: Imo Galenus in illo Tractatu quem scripsit ad Pamphilianum de usu Theriacæ, vult ipsam esse magis venenosam ita famelicam, quam tunc, quando recens capta est: & Auctor libri*

de

Olaus M. in Hist. Septen.

Eustath. ad Iliad. 22. Ponzett. lib. 2. de venen. c. 5.

Alex. ab Alex. lib. 2. Dier. Gen. cap. 17.

Rhodig lib. 10. Lect. Antiq.

Triverius in apopht. 125.

And. Libav. in Alchym. Pharm. cap. 7.

Franc. Redi. in observ. de Viper.

de Theriaca ad Pisonem credit, quod minus turgeat veneno postquam devoraverit illas Cantharides. Quod ab ipsa experientia confirmari pone illic adseverat. Sed pergamus diluere alias Critici nostri oppositiones.

Insp. 2. Diatr. 1. §. 22. §. IX. *Fugant,* (is inquit) *interimunt, serpentes: hebetant, profligant malignitatem toxici serpentini marini halitus, atque aspirationes salinæ, quibus Afromelitensium Insula, si qua alia, opportuna, atque obnoxia est. In modicis Insulis, utpote facile maritima aura, & evaporatione perflatis, & in majoribus ad nudos sylvis margines, saloque propinquiores, si adsint serpentes, plerumque non lædunt.* Sed rogo Zoilum nostrum; quare non item *Meleta* venenosis anguibus immunis? Nonne & ipsa marinis evaporationibus, salinisque halitibus obnoxia est? Nonne & ipsa parvis Insulis accensetur? Quidpe ille æque ac Insula nostra, LX. M. P. ambitu complectitur: quinimmo, quum illa, referente Petro Avitio XXX. M. P. longitudinem habeat; minus lata est quam nostra, quæ dumtaxat XX. P. M. longitudine amplectitur Si ergo nostra Insula majori, qua Meleta, latitudine patet; & tamen, ut Adversario placet, salinis particulis penetratur, marinisque subjacet irrorationibus; qua ratione iisdem obnoxia non erit Melitussa? Recte ratiocinareris (mihi reponentem audio Adversarium) nisi *Meleta* montibus erecta, densisque nemoribus præcincta esset; vestra vero Insula humilis, plana, & Sylvarum honore spoliata: Unde fit, ut nostra Insula marinis halitibus salinisque evaporationibus, non ita ut vestra, imbuatur, atque irroretur.

§. X. Hoc est Achilleum argumentum, quo nos Adversarius lacessit; verumtamen, haud secus ac maritima aura, de qua loquimur, evanescet, rationibus, quas jam afferimus. Insula quidem nostra, ut in ejus *Descriptione* afferebam, altis, præruptisque rupibus, præsertim qua spectat Meridiem, præcingitur: & tamen tum in hac parte, tum qua ceteros ventos respicit, æquoreis irrorationibus conspergitur. Quod etiam evenire censendum est *Meletæ*, quæ sane, si ex una parte, cautibus, collibusque erigitur; ex alia tamen, fatente Adversario, habet *leviores appulsus, & acclivia littora,* & marinis halitibus irrorari facile potest. Viperam autem Apostolum momordisse non in montanis, sed in acclivibus, seu planis Melitæ locis, litori Dithalasso pro-

proximis, ex Lucæ narratione colligimus. Necnon Insula nostra arboribus olim scatebat, & maxime qua situm est Opidum Indigenis dictum (a) *Zeitun*, quæ vox est Arabica, oleas denotans: quippe ipsum erat oleis adeo refertum, ut ibi maxima olei copia proveniret, & in vicino portu, *Marsa SiKalli* (b) nuncupato, olei esset emporium. Hæ, aliæque arbores a Saracenis ad ejusdem Opidi litus exscensiones facere consuetis, variasque hujus Insulæ partes vastantibus, expilatæ fuerunt.

§. XI. Quid quod nulla alia Insula virulentis anguibus magis infestatur, quam Colubraria, Græcis Ὀφιοῦσα, ob serpentium copiam, nuncupata? Ipsa tamen ambitu, aliisque qualitatibus ab Insula nostra parum differt. Sed reclamat Adversarius, nobisque Gaulum insulam Melitæ proximam objicit, eamque Naturæ ope alexipharmacam esse, Solini auctoritate contendit: indeque de Melita idem inferre conatur. *Ecquid enim* (ait) *credere possis in manu reliquos digitos a natura, medium a miraculo factum esse?* Insp. 3. Diatr. 1. §. 25. Pape! hoc me urget argumentum, fortiusque est, quam ut a me dilui possit; sed mihi opem affert Johannes Buno, ita loquens: *Ebusus e regione Promontorii, quod in Sucronensi sinu Ferrariam vocant, sita, ambitu suo C. millia passuum complectitur. Opidum habet ejusdem nominis. Huic vicina est insula Colubraria Latinis, Græcis Ophiusa, hodie Formentere dicta, ambitu habens 70. millia passuum, serpentibus venenatissimis infesta. Quum vicina Ebusus, seu Yvica, præter cuniculos terram, & segetem subvertentes, omnis venenati animalis sit expers, ejusque terra & pulvis serpentes fuget, quos Colubraria pariat*. Joh. Buno in not. ad Cluver. l. 2. c. 7. En qui e duabus vicinis Insulis una, & quidem minor, sit venenosissimorum anguium feracissima; altera vero, utut major, venenatis bestiis vacua. Præterea, referente Pausania, in agro Epidaurio, Meltæ proximo, gignitur genus quoddam Draconum, mansuetum, ac differens ab aliis colore; quod in reliquo Dalmatiæ tractu neutiquam reperitur. Pausan. in Corynthiac. Sed quid e vicinia mutuamur quæ domi habemus? Siquidem ipse Adversator fatetur, in interiori Meletæ æstuario esse quamdam Insulam, quæ licet ejusdem *majoris Insulæ nemorosis collibus, & horrendis serpentum cubilibus ambiatur, a cun-* Insp. 3 Diatr. 1. § 27.

 ctis

(a) Oleas quidem Hispani ab Arabis oriundi, *Zeytunas* vocant.
(b) Ea dictio portum Siculorum sonat.

Etis nihilominus venenatis anguibus respirat. Non est igitur quod miretur Adversarius, juxta Gaulum virulentorum anguium, ut ipse vult, naturaliter expertem, esse potuisse hanc Insulam eorumdem feracem, quæ deinde Pauli miraculo facta fuerit ipsis immunis. Ædepol, si regiones venenatis animalibus vacuæ, hanc vim alexiteriam vicinis regionibus conferre possent; jam nulla usquam regio, non alexipharmaca, reperiretur: quidpe hujusmodi prærogativa de regione in regionem, proximitatis, ut ita dixerim, jure transiret.

§. XII. Quod vero Gaulus sit Alexiteria, id gratis ab Insp.3. Diatr.2. §.18. Adversario asseritur. Haud enim me movet Solini auctoritas, qui, fatente ipso Adversario, nonnulla similis farinæ falso affirmat: nempe in Creta insula nullum reperiri serpentem ille tradit, quum tamen contrarium affirment ipsi Cretenses, quibus magis, quam alienigenæ fides adhibenda est. Præterquam quod Solini locus, ab illo alle- Plin.l.5.c.7. gatus, mendo videtur obnoxius: nam Plinius, cujus parum fidelis Exscriptor Adversatio dicitur Solinus; illud de Galathe, non de Gaulo pronunciavit. En illius verba: *Mox* (post Lopadusam) *Gaulos, & Galata, cujus terra Scorpionem dirum animal Africæ necat*. Cujus Insulæ ante Pomp. Mel. lib. 2. c 5. Plinium meminit Pomponius Mela. *Africam versus* (is inquit) *Gaulos, Melita, Cosura, propius Italiam Galata*. Auctor vero Itinerarii Antonino tributi *Galatham* insulam inter Sardiniam & Africam collocat.

§. XIII. Attamen, ut Adversarium undequaque obsideamus, ita ut ne quidem fugam arripere is valeat; demus quod Solini verba (a) *Gaulomelitæ* vere ac rite referenda sint: anne ideo concedere nos oportebit, quod Melita

(a) Nempe Gaulon Melitæ adjacentem. Dictio est Adversarii, qui similiter *Afromelitam*, *Philomaltenses*, *Pseudothaumasteos*, & alia hujusmodi habet, talibus vocum compositionibus gaudens, quæ Comicis, ac Dithyrambicis Poematiis conveniunt. Earum inventores Græci Comici, quos æmulati sunt Latini, ac Itali. Multa ejusmodi habet Plautus *in Mil. Glor.* Et Redius iu suo *Dithyramb.* Apud Athenæum *lib.* 4. legitur sequens epigramma a quodam Hegelandro in Sophistas compositum, quod Scaliger ita Latio donavit.

Silonicaperones, vibrissasperomenti.
Manticobarbicola, exterebropatina;
Planipedatquelucernivori, suffarcinamicti,
Nectilaverniveri, Nectidulstudii;
Publipemoflagii, subtalocaptiotrica,
Rumigeraucupida, Nugicanoricrepi.

lita ante Pauli naufragium fuerit venenatis anguibus naturaliter immunis? Nihil sane tale colligitur ex Solini dictis: *Ex parte* (hic ait) *qua Cercyna est, accepimus Gaulon insulam, in qua serpens neque nascitur, neque vivit invecta. Propterea jactus ex ea quocunque gentium pulvis arcet angues, superjactus illico perimit*. Heic quidem Solinus Gaulitano pulveri virtutem falso adscribit, qua terra pollet Melitensis: nimirum ipse fortassis audierat, quamdam Insulam Cercynæ proximam ejusmodi virtute præditam; & hanc esse Gaulum credidit; quandoquidem erat Melita, & Cercynæ propinqua, paullo ante alexiteria vi a Paulo donata. Et quidem iste Scriptor ejusmodi notitiam profert, tamquam nuperam, ævoque suo acceptam. Mecum sentiet, qui ponderabit, Plinium, ex quo Solinus fere omnia mutuatus est, eam rem siluisse; nec alia, ut reor, de caussa, quam quod suis temporibus illa nondum fuerat divulgata: Siquidem similem Galatæ, cujus illico post Gaulon meminit, prærogativam silentio ille non involvit. Quinimo nec ullus alius ante Solinum Scriptor de alexipharmaca Melitæ, aut Gaulos virtute mentionem fecit: utique autem qui ante ipsum scripsere, præsertim Pomponius Mela, qui utriusque Insulæ meminit, hujusmodi prærogativam literarum monumentis mandassent, si a Mundi incunabulis huic Insulæ indita illa esset. Quis enim suadere sibi possit, quod antiqui Scriptores, qui vel minutas quasdam, minusque admirandas Melitensis Soli dotes, uti Rosarum, Mellis, ac telæ præstantiam inflatis buccis tradiderunt, notabilem vero, raramque ejusdem alexicaciam omnino missam fecissent? Hinc elici prudenter potest, quod ista terræ nostræ virtus, Solini ætate, fuerit in Italia evulgata. Solin. c. 32.

§. XIV. Neque mirum Adversario videri debet, quod Solinus hujusmodi alexicaciæ originem silentio prætermiserit: Aut enim sibi explorata non erat; aut, si explorata, reticere eam satius duxit, ne Christianum nomen Ethnicis invisum, extolleret, sive quod Apostoli miraculo fidem adhibere noluerit. Ecquis autem demirabitur, quod Ethnicus Scriptor hujusmodi miraculum non crediderit; si vel Orthodoxus, piusque Vir, qualis est Adversarius, fama ubique perstrepente, istud inficiatur? Tantum autem abest, ut Ethnici Scriptores divinis miraculis fidem adhibuerint,

ut vel ea, quæ in sacris Literis leguntur, in fabulas verterint. Ita sane ipsi ex Diluvio Noe confinxere illud Deucalionis, ex terrestri Paradiso Elysios campos; ex Noe Bacchum, Janumque; ex Samsone Herculem; ex Dalila Scillam; ex Moyse Minoa: Nec non ex historia Jonæ fabulam Andromedæ, in eodem (*a*) Joppis loco marinæ belluæ, ut ab hac voraretur, expositæ; atque ex Loth uxore (*b*) Nioben in saxum versam effinxerunt. Præterea perpetuum Vestæ ignem illi impie consecrarunt; quod forte adumbraverint ad illud *Levitici cap.* 6. ubi verus Deus, rerumque omnium Dominus sacrificii legem Moysi præscribens, hæc inter alia ei dixit: *Ignis autem in altari semper ardebit .... Ignis est iste perpetuus, qui numquam deficit in altari.*

Levit. 6.12. ibid. v. 13.

§. XV. Ex hactenus dictis colligere poteris, quam minus recte ii senserint, qui viperas Insulanas innoxias esse generatim asseruerunt; quandoquidem non quarumcumque Insularum viperæ sunt veneni expertes, sed illæ dumtaxat, quæ Insulas incolunt, caussis ejusmodi veneni productricibus haud obnoxias. Nec minus allucinati sunt Alexander Aphrodisæus, & alii, qui crediderunt, serpentes aquæ aspersione fugari, quum, ob suam frigidam, siccam, nervosam, & exanguiam naturam, refrigerationem pati non valeant; nec non Aristoteles, qui affirmavit, serpentes maxime omnium animalium vini potum appetere: unde vino ad sepes disposito capi viperas quidam crediderunt. Enimvero doctissimus, ac experientissimus Franciscus Redius observavit, viperas diutius vivas in aqua servari, quam in vino, hujusque potum nequaquam appetere. *Non itaque erit temeritas* (is inquit) *si dicatur, quod delusus sit Albertus Magnus, eruditissimus Mercurialis, subtilissimus Capivaccius, & celeberrimus Zacutus, quando dicunt, vinum, in quo suffocata sit vipera, esse semper pessimum venenum & lethale, & qui his prior deceptus fuit Ætius, & Ætio prior Dioscorides, affirmando id non solum de vino illo, in quo mortuæ sint viperæ, sed & hoc, in quod hæ*

Alexander Aphrod. Probl 1 n. 103. ch. 704.

Arist. hist. Anim 8.c.4. ch. 280.

Franc. Redius in Observ. de viper.

(a) Licet alii cum Nasone affirment, Andromedæ casum in India obtigisse.

(b) In *lib.3. Grae. Epigr.* leguntur hi versus, quos Cornel. a Lapide Loth uxori concinne aptavit.

Cadaver non habens suum sepulcrum,
Sepulcrum non habens suum cadaver,
Sepulcrum tamen & cadaver intus.

hæ bestiolæ caput, bibendi caussa, immerserint. Sed non vidi (has bestiolas) adeo cupidas hujus pretiosissimi liquoris, uti Aristoteles & Dioscorides ipsas faciunt, nec novi quomodo urceoli vino intra sepes absconditi ad capiendas illas decipulæ sint accommodatissimæ; quandoquidem asservans nonnullos cyathos (vino) plenos in istis ubi viperæ degebant, non solum numquam lassus fui in observando an viderem ipsas unicam guttulam lambere, verum nihilo secius diligentissime observavi, an si non adessem, inde bibissent, tractu tamen plurimi temporis non vidi plus consumi quam quod calidissimus aer ambiens potuisset exhaurire. Et hoc e contrario multas difficultates mihi movit ad credendum veram esse historiam a Galeno recensitam lib. 2. de simpl. Medic. Fac. quod cum aliquando ampulla vini messoribus quibusdam delata, & in campum, (loco non longe ab illis distante) collocata fuisset, ubi illi ex ea infundere in scyphum voluissent ut biberent, vidissent viperam irrepsisse & suffocatam fuisse. Propterea dico, si vipera potuisset intrare in illam ampullam, necesse fuisset, ut fuisset aperta; & si aperta fuisset, eadem facilitate, qua intraverat, iterum regredi potuisset, eadem plane ratione, qua sæpius vidi viperas ex lagenis longissimi colli tam vino plenis, quam semiplenis, in quas incluseram, evadere. Pone sermonem convertens ad eventum a Galeno recensitum, hæc ille subnectit quæ in rei Medicæ studiosorum gratiam libenter adscribo. *Concedatur tamen, accidisse hunc casum, quod illa vipera non potuerit viam reperire qua exiret, non ob id sequitur, necesse fuisse, ut illa tam subito suffocaretur; etenim viperæ per aliquod tempus natant in omnibus liquoribus, beneficio cujusdam vesiculæ aeris plenæ, quam in corpore habent, non valde dissimilem illi aliorum piscium.*

§. XVI. Neque enim mihi arridet ratio, qua M. A. Severinus, utut in hujusmodi argumento versatissimus, suadere conatur, Insulanas viperas esse veneni expertes. *Sed enim* (is inquit) *hic unum expediendum restat ad calcem problema, quod antehac a nobis sæpe fuit constitutum. Insulis quibusque venenum abjecisse serpentes. Cujus rei caussa cum requiritur, hanc ego continuo, doctis ingeniis memorarim;* M.A.Severin. part 2. cap 9. disquis. 11.

quod

quod materia (a) *gignendorum malorum anguium una colluvies corruptæ sit aquæ cum terra : cum qua colluvie conjungitur & lentus situs, suam exbalans Mephitim. Quæ bina vitia duplici tolluntur insularium aquarum beneficio; & quod sale digeritur natura separatorio lentor, & quod fluore diluitur corruptela : interim vero dispersa materia tota consumitur, & aboletur. Sic nusquam in insulis concipitur venenata serpentium lues, licet ipsæ concipiantur. Verumtamen difficile sidit, quod Sicula terra tetros mittit serpentes, sed nibilominus insula vastior continentis est loco, quæ ad Austrum exposita æmulatur Australes venenosorum anguium feracissimas. Qua equidem ratione resolvi nodum oblatum a D. Jobanne Rhodio Dano, incomparabili Latinorum principum Auctorum instauratore, dum apud Scribonium Largum compos. 171. percontatus est, ecquid in Sicilia plurimi fiant rabiosi canes.* Ast, bona tanti viri pace, difficultatis nodum mihi non expedit hujusmodi ratiocinatio. Quandoquidem nedum in Sicilia, quæ, ut is ait, ob vastum suum ambitum continenti assimilatur, sed etiam in aliis multo minoribus Insulis venenati gignuntur Serpentes. Quippe Colubraria, quæ, ut supra exponebam, non amplius, quam LXX. P. M. ambitu complectitur, pessimis anguibus infestatur. Præter Cluverii & Bononis auctoritates supra allegatas, heic advoco Pomponius Melæ testimonium, qui eam Insulam *multo & malefico serpentium genere* scatere, ideoque inhabitabilem esse adseverat. Quid quod Meleta, fatente nostro Antagonista, exitialibus serpentibus obnoxia est? Et tamen

(a) Lacertam exiccatam viperæ gignendæ materiam esse tradidit Aristoteles apud Interpretem Theocriti, & apud Pierium. Ex capillis mulierum in udo loco Solis radiis expositis gigni serpentes affirmavit Avicenna *lib. de Animal.* & ex hoc Rhodiginus; quod productiores ac humidiores illi sint. Multo autem ante istos ex Gorgonis capillis ortos angues commenti sunt Poetæ; inter quos Ovidius, ita canens *Metam. 4. Gorgoneum crinem turpes mutavit in bydros.* Pythagoras vero, cui multi antiquorum consentiunt, quod eumdem Poetam *lib. 15. Metam.* sic ait :

Sunt qui, cum clausa putrefacta est spina sepulcbro
Mutari credant bumanas angue medullas.

Alii autem ex humanis cineribus oriri angues putant, ut Clemens in epistola Baldo Angelo laudata *lib. de vip.* c. 5. Ad hæc vero asserenda ducti ii sunt, quod ad humanam prudentiam nullum animal accedat propius serpente; necnon quod in Sepulcris sæpius versentur angues. Hominem autem, ex cujus cadavere ortus fuerit serpens, improbum fuisse, lepide conjicit Volaterranus. Ante quem Ælianus dixit, hominis nequam meritam pœnam esse, si pater serpentis efficeretur mortuus.

men parvum LX. M. P. ambitum habet: necnon illa respectu Siciliæ ac Melitæ Borealis est; Insula vero nostra, & Siciliæ Australis est. Unde juremerito elicio, quod, si in parva Insula, uti est Melta, Septemtrioni subjacente, nascuntur mortiferi angues; multo magis in hac nostra, Austro subjecta, nasci ejusmodi serpentes deberent. Et quidem in hac Insula non minus, quam in Sicilia, rabiosi fiunt canes, qui diris symptomatis a se vulneratos excruciant: præsertim anno 1725. tantam heic spectare fuit canum rabiosorum copiam, ut voce Præconis fuerit edictum, ut quotquot canes per vias occurrerent, perimerentur. Cur tamen & mortiferæ, sicut in Sicilia, serpentes heic non proveniunt? Nonne vides, a Naufrago Apostolo, non a Natura, ejusmodi prærogativam Insulæ nostræ esse inditam? Si hoc sane non vides cœcior es Liberide.

§. XVII. Et si autem pro certo habeatur, quod rite ac merito controvertimus, scilicet in hac Insula serpentes ob naturalem Soli indolem innoxias semper fuisse; nihilotamen secius affirmare juremerito possumus, quod Apostolus in viperam, exitiale sibi vulnus infligentem, miraculum a Luca memoratum, heic perpetraverit. Nimirum multorum in viperæ cognitione versatissimorum opinio est, viperas venenato morsu neminem lædere, nisi fuerint irritatæ. Revera Circulatores, qui blande, leniterque illas attrectant, earum morsibus immunes videmus. Quod expendens M. A. Severinus hæc pronunciavit: *Neque enim nocens, & nobis adversus, ut vulgo creditur, hic anguiculus est. Nos profecto sumus, qui tortiles ejus sinus, & reptilem ejusdem incessum odisse consuevimus, atque ipsum amice ac dextere tractare non novimus. Marsi bene norunt, qui non incantatis verbis, non herbis, ut falso creditum, neque ulla magia captant innoxie, sed qui temporum, & locorum opportunitate, & manuum dexteritate serpentum propensione & ingenio callent uti.* Ponè hic Scriptor enarrat, quod Gisbertus Horstius primarius Romæ Medicus intrepide ac facile *secus alvi exitum adactis utrinque digitis genituram e viperis exprimebat*. Necnon Heraclides, teste Suida, diu viperam sibi conviventem innoxie tractavit; a qua tamen interfectus est, quum ipsam quadam nocte somniculosus male caute pressisset. Quamobrem Baldus Angelus Abbatius, Auctor, eodem Severino Judice, jampridem *receptus*, & in hac ma-

M.A.S verin. de Vip. Pyth. part. 1. c. 9. §. 7.

Bald. Ang. Abbat. in Comment. de Viper.

materia *consummatissimus*, ita conclusit: *Viperæ igitur venenatæ sunt adscititio veneno, etiam cum cibis utuntur venenosis*.

Georg. Dissert. 6. cap. 15.

§. XVIII. Audiendus est quoque Cl. Georgius Baglivus, qui in *Operibus suis Medico-Practicis* hanc rem scite exponit: *Communiter* (ipse inquit) *credunt, viperam non mordere, nisi irritatam, prout in Circumforaneis observamus, qui a morsibus illarum immunes sunt, propterea quod dexterrime, & sine vi easdem tractant. Super hoc assertum fundata est opinio Domini Charas de veneno viperæ, putantis nullum in ea venenum latere, sed totam veneni vim consistere in spiritibus viperæ inflammatis, & excandescentibus ob vim eidem illatam; spiritusque ita inflammati, ac in virulentam indolem exaltati, dum animalium humoribus inferuntur, universam illam funestam Symptomatum procellam confestim producunt*. Quam bene iis quæ D. Lucas tradit, aptari hæc possit opinio, facile agnosces; si advertas, Melitensem viperam Pauli manum haud momordisse, nisi (*a*) calore ignis irritatam. En Sacri Historiographi verba: *Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus*. Et quidem quod majus irritamentum habere ea poterat vipera quam imminens periculum incidendi in voraces flammas, præsentissimam necem minitantes? Rite ideo circumstantes *Barbari*, qui non semel mortiferos Viperarum, simili, aliove modo irritatarum, morsus, ac mira istorum symptomata adverterint; Apostolo repentinum tumorem, interitumque ominabantur.

§. XIX. Ejusmodi irritamenta serpentes reddere nocentiores advertit Papinius Statius; licet eas haud vacuas veneno, sed hoc in ipsis latere, perque agitationem, seu irritationem aliquam provocari censeat: Quippe *Theb.* 2. ipse describit serpentem, quæ, quum jacto lapide fuerit irritata, diuturnaque siti exagitata, abditum venenum accivit. En ejus versiculos:

Ja-

(a) *Serpentes omnes natura frigidi sunt, nec nisi cum calescunt, feriunt*: inquit Scholiastes Solini, *cap.* 40. Huc collimare videtur Politianus in *Nutric.* quum dicat, Ampydicem quemdam fuisse interfectum a Libyca Vipera, *fatifero fauces accensa veneno*.

. . . . Jacto velut aspera saxo
Cominus erigitur serpens, cui subter inanes
Longa sitis latebras, totosque agitata per artus
Convocat in fauces, & squammea corda venenum.

Tametsi nec fauces, neque cor viperæ, neque, ut alii putarunt, cauda, sunt sedes ipsius veneni. Siquidem prælaudatus Redius docet, in vipera *venenum aliud non dari, nisi illum liquorem, qui palatum humectat, & in vaginis dentes operientibus, restagnat, non ex vesica fellea eo transmissum, sed generatum, in universo capite, & derivatum fortasse ad vaginas per quosdam ductus salivales, quos forte caput illis communicat*. Ejusmodi autem venenum vulneri a vipera illato communicari asserit Vallisnerius hoc pacto: Nempe crassior pars subflavi illius humoris (similis in speciem oleo amygdalarum dulcium) guttatim effluit juxta exteriorem viperini dentis corticem; pars vero subtilior & acrior intrat per quædam parvula foramina lateralia, ad ejusdem radices posita, (cujusmodi foramina quatuor se observasse is ait, duo ad radices, duo alia sub mediam dentis partem versus ejusdem extremitatem, quæ solida, plena, ac resistens est; quum reliqua dentis pars concava sit, eoque modo perforata) & velociter illabens per ipsius cavum, scaturit per jam dicta foramina lateralia, extremitati proxima; indeque sese vulneri insinuat, mortemque simul intrudit. Vallisner. in Ep. ad D. Ign. Georg.

§. XX. Sed ut eo revertamur, unde digressa est oratio nostra; non solum reptilia, sed etiam animalia ferocia mitescunt, si blande, leniterque tractentur. *Tum demum opinor* (inquit Philo Judæus) *Leones, Ursos, Pardos, & Indicos Elephantos, atque Tigrides, ceteraque invicti roboris a solitario victu transitura ad sociabilem paulatim deposita ferocia*. Quid autem auctoritatibus opus est, ubi hoc per experientiam novimus? Siquidem hujusmodi Feras impune tractari sæpe sæpius videmus: &, ne a longinquo petamus exempla; dum ista scribo, heic versatur quoddam mancipium, per vias Ursum conducens, qui, eo quoddam crusma (a) pulsante, & patria lingua canente, choreas, aliosque ludos agit, ejusque jussis obtemperat; hisque peractis, erectus, pedibusque anterioribus heri sui galerum tenens, mercedem a Spectatoribus postulat. Tantum qui- Phil. Jud. l. de Piam. & Pan.

 dem

(a) Tinnulum quoddam crepitaculum, Ægyptiis olim, maxime in Sacris Isidis usitatum; necnon Hispanis; unde *Baetica crusmata* dixit Martialis.

dem præstat consuetudo: Illud vero mihi mirandum videtur quod refert Alexander ab Alexandro, nempe *in Altenio Cariæ monte Scorpiones Advenis innocuos esse, Incolis vero perniciosos & infestos*. Quod sane, si a veritate non abhorret, a caussa procedit occultiore, quam ut a me detegi possit (a).

Alexand. ab Alex. Dier. Gen. l. 2. c. 17.

§. XXI. Quid vero quod vel aves innocuæ fiunt venenosæ, quum irritentur? Equidem apud Hieronymum Feyfoo fertur, Anno 1719. gallus gallinaceus, cum alio gallo pugnans, quemdam hominem momordisse, eique rabiem intulisse mortalem. In Chronicis autem *Patrum*, ut vocant, *Capuccinorum*, legitur, quod pugnacissimus gallinaceus in adventantium facies insultabat, eosque janua prohibebat: qui tantum furorem haud posuit antequam accedens Seraphicus Pater, mira suæ sanctimoniæ virtute, ipsum edomuerit. Quid plura? Nonne homo ipse, suapte natura, veneni expers, si tamen fuerit vehementer iratus, venenosam morsu rabiem infundit? Testatur sane prælaudatus Scriptor, quemdam Juvenem vehementi iracundia affectum momordisse secundum manus suæ digitum, & haud secus veneno infectum fuisse, ac si eum rabiosus canis momordisset. Sed hac de re Medicum audire præstat. *Exploratum est* (inquit supra nominatus Severinus) *si ludo delectatus alterum alter homo momorderit, vulnus & intutam salutem esse. Quam ego rem cum usu medendi compererim aliquando, non gravabor in præsens huc referre. Carolo Piscani Neapolitano adolescenti bene habito corpore, quum modicus ab iniquo Sodali contritus graviter inde digitus fuisset, nulla nostra provisione fieri potuit, quin accederet vulneri gangræna: quam ut curaremus & medicamentis, & chirurgia; exagitata per diras febres, perque longos labores vita vix tandem servata est*. Quales & alios casus collegis nostris observatos audio.

Hier. Feyfoo in Theatr. Criti. tom. 2. serm. 2. §. 8.

M. A. Sever. in Vip. Pyth. part. 3. c. 9.

§. XXII. Neque vero deest ulterior ratio, qua evincatur, Viperarum venenum esse adscititium. Etenim quæ sunt animantibus a natura indita, sunt toti speciei communia; neque usu, aut consuetudine, seu locorum cultu, aut varietate possunt immutari. Si ergo viperis a natura insita esset proprietas nocendi venenatis morsibus; utique quæ-

(a) Mihi enim non arridet ratio Severini, qui ex Aristotele id refert, eumque montem vocat *Latinum*. Cluverius autem inter Cariæ montes nec *Altenium*, nec *Latinum*, sed Latmum recenset.

quælibet viperæ, ubicumque gentium veneno essent obnoxiæ. Atqui eas inter se differre, earumque indolem immutari secundum locorum cultum, aut consuetudinem, aut ipsas attrectantium dexteritatem, tum rationibus tum auctoritatibus supra ostendi; necessum est igitur fateri, eas haud naturaliter esse venenosas: sicuti neque naturaliter sunt venenati mures, aut equi; licet, referente Plinio, mus araneus in Italia sit venenosus; & equi in Græcia, quum quamdam pravæ qualitatis herbam comedant, fiunt rabiosi.

§. XXIII. Tametsi non inficior, Cl. Franciscum Redium, aliosque, si qui sint, (a) Machaonas, isti sententiæ refragari. Quod si noster Antagonista potius his, quam illam sententiam tuentibus consentire velit; haud ei pervicaciter obluctatum ibo. Quandoquidem Insulam nostram causis venenatorum anguium productricibus, & per consequens venenatis viperis obnoxiam esse, jam satis superque demonstravi. Hoc tamen, tamquam auctarium, addo; quod nempe, etiam si rursus concedamus, Insulam hanc virulentis serpentibus naturaliter immunem fuisse; nihilo tamen secius fieri facile potuit, ut Apostolum exitialis vipera heic momorderit. Nimirum vel e proxima Sicilia, vel aliunde evehi huc potuit ejusmodi serpens: præsertim quod locus, in quo Pauli manum illa invasit, proximus sit (b) Salinarum portui, ad quem olim frequens erat navigiorum adpulsus: quæ in præsentiarum majori portui adlabuntur, propterea quod iste sub novam urbem, *Vallettam*, M. Magistri, Insulæ Principis, sedem, jacet; atque in ipsius litore posita sunt ex ordine Mercatorum promptuaria; ita ut exteris mercium vectoribus facilius commodiusque contingat commercium. Conjectationem meam corroborat experientia, rerum Magistra: siquidem haud novum, vel inauditum est, quod nocentes viperæ, in advenarum Negotiatorum mercibus latentes, una cum istis fuerint huc invectæ, ac virulentos morsus inflixerint. Testis est Jacobus Bosius, qui non solum a nostratibus, sed etiam ab exteris habitus est Historiographus fide dignissimus: Jac. Bosius Hist part. 3. lib. 37.

(a) Medicos. *Quid tibi cum Medicis? Dimitte Machaonas omnes*: inquit Martialis. Nempe Machaon fuit Medicus præstantissimus, & ut Æsculapii filius habitus.

(b) Ad istum portum Anno 1565. cum navali classe adpulit Garzias Toletanus Siciliæ Pro-Rex.

mus. Hic sane refert, Anno 1565. quum exoneraretur in hoc portu Veneta Navis afferibus onusta, a quodam Dominico de Martinis ducta; horribilem serpentem, quæ inter eos latitabat, cujusdam Nautæ manum invasisse; ideoque nonnullos adstantes, qui eam bestiam præsentissimo veneno obnoxiam esse noverant, existimasse, illum subito animam esse exhalaturum. Quomodo autem ille fuerit servatus incolumis; post paullo ejusdem Scriptoris verbis exponam. Vides ut vel e remotis regionibus Veneta navis mortiferum anguem huc invexerit, & fortasse Ammodytem, quem & maxime perniciosum, & in Illyride plurimum nasci adseverat noster Antagonista! Jam colligere poteris, quot tetros angues huc evexerint tot Siculæ, atque Calabræ rates in hanc Insulam frequentius adpellentes.

§. XXIV. Ceterum omnem dubitandi ansam nobis adimit Apostolicus Historiographus, qui perspicue testatur, Paulum in Insula nostra a fatifera vipera lacessitum, eamque in flammas excutiendo servatum fuisse indemnem, secus atque rebantur adstantes Barbari, qui, ut prudenter ait Sylveira, *larga experientia deprehendebant viperæ morsum ex se ipsis esse mortiferum*. Quod animadvertens doctissimus Nierembergius ita ratiocinatur. *Quod interventu S. Patritii Hibernis divinitus concessum est, idem etiam obtigit Melitensibus B. Pauli meritis. Nam ex quo vipera Sanctam illam manum invadere ausa fuit, omnia animantia venenifera venenum innoxium in illa Insula habent; & hoc non accidere ex naturali regionis institutione* (ut veterator noster contendebat,) *sed B. Pauli meritis, inde liquidum fit, quod incolæ illius insulæ cum vidissent viperam ex manu S. Pauli pendentem, existimarunt eum jamjam in tumorem conversum animam exhalaturum. Qua sua expectatione cum falsi fuissent, Deum esse existimarunt. Signum igitur est, viperarum prius in Melita, ut & alibi, mortiferum morsum fuisse, neque mutationem viperæ & aliorum alteri quam S. Paulo adscribi debere*. Neque vero audiendus est noster Zoilus, quum hoc miraculum ab Apostolo fuisse *in Meleta* perpetratum dictitet. Siquidem spirante vento a Luca descripto Paulinam navem illuc adpellere nequivisse, jam satis superque in Differt. 7. planum fecimus. Præterquam quod Barbaros, qui, referente Sacro Evangelista, tale porten-

Sylveir. in Act c.28. q 5.
Joh. Euseb. Nieremb. de Mirac. natur. in Europ. l 2 c.64.

rentum a dmirati sunt, in ea Insula, tunc incolis destituta, reperiri non potuisse, *superiore Dissertatione* demonstravi.

§. XXV. Reliquum est modo, ut quasdam alias Critici nostri allucinationes ob Lectoris oculos ponamus. Autumat quidem ille, viperam, quæ Pauli manum invasit, (*a*) Ammodytem fuisse; qui nempe in Illyride, præsertim in Meleta, plurimis nascitur: eumque ex Ætio ita describit: ***Ammodytes latiores maxillas, quam vipera habet, cum***que in multis alias ei similis sit, colore magis discerni potest; vipera enim subflava est*. Pone ille ex Jonstono hæc subnectit: *Est igitur fera hæc viperæ perquam similis*. Ex quibus perspicitur, Ammodytem haud esse viperam, sed anguem viperæ similem: enimvero simile, ut ajunt Philologi, non est idem: Præsertim quod ille discriminetur a vipera nedum colore, sed etiam majori maxillarum latitudine, magisque horrenda oris in feriendo expansione. Serpentes autem & viperæ inter se ita differunt, ut serpentes, teste Aristotele, ova tantum pariant, vipera una animal gignit. Quocirca prælaudatus Redius, in viperæ cognitione experientissimus, exponens Galeni opinionem censentis, ***non debere in compositionem Theriacæ ingredi carnes viperarum gravidarum***; asserit hoc esse intelligendum de illis, quæ in utero habent viperillas ovis adhærentes. Quo igitur pacto Lucas, cujus prudentiam, loquendi proprietatem, omnigenamque eruditionem toties in nos exaltat Adversarius; quo, inquam, pacto ille palumbem pro columba, nempe Ammodytem pro vipera usurpasse dicatur? Numne Scriptorem tanta eruditione, ac Linguarum, & maxime Græcanicæ, peritia instructum latuisse credendum est proprium, Græcumque Serpentis illius nomen, quum ille non solum Græcis innotescat, & Ἀμμοδύτης dicatur, sed etiam Arabibus, quorum linguam *Barbari* Melitenses callebant, notus sit, & ab ipsis *Ammodu'es* vocetur?

Ætius l. 13. c. 25.

Jonston. l. 1. tit. 2. c. 1. art. 2.

Arist. hist. anim. 1. c. 1.

char. 16. Franc. Redi loc. supra cit.

§. XXVI. Insuper ex ejusdem Lucæ verbis colligitur, viperam, quæ Apostolum momordit, fuisse ex earum specie, quarum morsus, parva interposita mora, interficiant: siquidem *Barbari* illi existimarunt, Paulum ab illa vipera vul-

(a) Ammodytes est etiam piscis, Anglice *Sandel*, ut ait Musarum Deliciarum Parthenius Jannetasius in *suis Halieuticis*.

vulneratum *subito casurum & mori*. De hujusmodi viperis præsentaneam necem afferentibus loquitur Gaspar Rejes Francus in suo *Elysio jucundarum quæstionum campo*, ubi hæc habet : *Quandoquidem hominem a viperæ ictu trium horarum spatio vitam cum morte commutasse se vidisse scribit Brassavola 4. aph. 62. quod adhuc parum videbitur, si cum illo conferatur, quod ex Pausania refert Ælianus, hominem vidisse ab impetu insequentis viperæ fugientem, ac propterea arborem celerrime conscendentem, ad quam vipera accedens pestilentem adeo halitum efflavit, ut hominem illico peremptum dejecerit* &c. Tali virulentia pollere debebant Melitenses Viperæ, si Paulo ab una ex illis demorso adeo præsentem interitum ominabantur Barbari illi Ruricolæ pestiferi earumdem veneni haud ignari. Ab Ammodyte vero Dalmatensi vulneratus, & forte pluribus ictibus, canis, fatente Adversario, non ante sequentem diem perivit. Unde etiam elicitur, viperam, a Luca memoratam, non fuisse Dalmatensem Ammodytem, ut vigilans somniavit Adversator : qui, ut hunc scopulum evitaret; dixit τὸ ἄφνω in Lucæ contextu potius *properantiam interitus, vel* ἀπροσδοκίαν *extemporalitatem*, seu mortem *ex insperato contingentem* designare : quandoquidem, ubi vulgata reddit, *subito casurum, & mori* ; ille in Autographi sui *ad verbum* translatione habet, *cadere repente mortuum*. Sed in hujusmodi allucinationes, atque contradictiones cum *repente*, tum *inopinato* cadere ipse consuevit.

Gasp. Rejes Fran. Quæst. 96 n. 5.

§. XXVII. Quid, si conjecturis cum nostro Antilegonte certare, ac in ejusmodi certamine(*) ipsum æmulari velimus? Plane dicere oportebit, Apostolum viperam igni, tacentibus ac mirantibus Indigenis, nequaquam in *Meleta* damnavisse. Nimirum ea Insula Illyrica est : Illyrici autem populi, præsertim Albani, prisca ætate, serpentes adeo venerabantur, ut hi, referente Volaterrano, in Apollinis Templo Draconem colerent in memoriam serpentis Pythonis, a quo sese prognatos credebant : & ab ipso cibum appetente, vel recusante, fausta, vel infausta cupiebant auguria. Quamobrem, si Paulus in Illyrica terra, adeo serpentibus addicta, viperam concremasset, haud quidem ipsum esse Deum, sed Deicidam dixissent Indigenæ, serpentem Deum habentes : & for-

Raph. Volat. Comm. Urb. l. 25.

(*) Levioribus sane conjecturis in nos passim dimicat Adversarius, ut sæpius Lectori meo ostendi.

fortassis una cum vipera Apostolum in flammas projecissent. Tantum abest, ut eum plausibus, ac humanitatis officiis, a Luca recensitis, prosequuti illi essent. Et quidem in Thessalia, ut literis prodidit Aristoteles, morte eos plectebant, qui Ciconias examinassent : tanto enim in honore illas habebant. Ægyptii vero, qui feles colebant, ut refert Alexander ab Alexandro; non solum eas occidi non ferebant, sed etiam si qua felis moriebatur, in tristitiæ, luctusque signum supercilia eradebant. Alex. ab Alex. dier. Gen. l.3.c.7.

§. XXVIII. Sed Antagonistam nostrum, tot tantisque rationibus obrutum, audire videor inclamantem : Agesis, fortè satis deleteriam viperis Melitensis vim a Natura insitam fuisse ostendisti : non adeo tamen felici successu miraculosam Melitensium glebarum alexicaciam propugnasti, nec unquam propugnabis. Atque ita obmurmurans objicit nobis periclitationem ab Equite Vallisnerio, qui missa ad ipsum epistola testatur, se Melitensi terra, quam D. Pauli *gratiam* vocant, canem, & felem a serpentibus Dalmatis demorsos, infelici, ac pœnitendo eventu curavisse; contra quam vana, ut hic ait, de illius virtute opinio sperare jubebat. Nos autem, qui Pauli beneficio adscribendum esse demonstravimus, quod nostræ serpentes præsenti veneno careant, tantumque dente, sive, ut Medicorum phrasi utar, *solutione continui*, noceant; haud secus ejusdem Apostoli virtute, ac munere huic Insulæ impertito, alexipharmacas esse glebas nostras ostendemus. Nec enim me movet, & ad aliter sentiendum inducit vanum Vallisnerii tentamen : quo quidem tantum abest, ut mira terræ nostræ virtus expugnetur; ut vel eodem ipsa possit confirmari. Etenim cœlestia beneficia non eodem modo sese habent, quo terrena & naturalia. Hæc sane vel ad invitos, & ratione, ac pietate destitutis applicantur; illa vero non nisi credentibus, ac pia fiducia supernum auxilium implorantibus conferuntur: *prout fides patientis adjuvat, & gratia curantis aspirat*; sicut nos monet Arnobius. Quæ autem fides *patientis* a Vallisnerio adhibiti, nempe canis, & felis; quæ gratia curantis, nempe miræ glebarum nostrarum virtutis impugnatoris? Arnob. adverf. Gent.

§. XXIX. Qui plane ejusmodi virtutem divinitus nobis concessam crediderunt, optatum beneficium ab Apostolo consequuti sunt, atque in dies consequuntur. Audiendus heic quidem est prælaudatus Bosius, qui *loc. supra cit.* ita lo-

loquitur : *Nè qui per gloria di Dio, e per onore del Beatissimo Apostolo S. Paolo, tacer si debbe un notabil miraculo, che nello scaricar di detta Nave* (quam supra memoravimus) *occorse. Ed è che nello sbarcarsi le tavole d'arzano; un serpente, che fra esse ascoso se ne stava; molto orribile e spaventoso in vita, s'appiccò co' denti alla mano d'un marinaro. Ed essendo, come tutti affermavano, di mortalissimo (a) veleno, e de' più crudeli e pericolosi, che si trovano in quel paese d'onde le dette tavole condotte s'erano : il povero Marinaro si teneva per morto e per ispedito. Però confortato ed ajutato essendo da un Maltese (b), ch'ivi seco a scaricar quelle tavole si trovava; fatto il segno della Croce sopra la mano, per consiglio di quel Maltese, se la coperse, insieme col serpente, tutta di quella terra di Malta, ch'ivi a caso incontinente trovarono alla Marina, cioè di quella rocca spolverizata. Ed invocato avendo (c) l'ajuto di S. Paolo, subito il serpente crepò, ed egli sano e libero rimase. Dal qual successo, e dalla qual esperienza confermata e verificata fu l'opinione, che alcuni vecchi e pratichi Maltesi avevano, che non solamente la terra che si cava dalla Grotta (d), nella quale il glorioso Apostolo S. Paolo fu riposto e ritenuto Prigione, abbia virtù contra' serpenti, e contra veleni; ma che tutta la rocca di Malta per grazia speciale impetratale dal detto Santo abbia la medesima efficacia, e l'istessa grazia*. Huc usque fidelissimus, & gravissimus iste Scriptor : cui consentit eruditissimus Balduinus. Eat nunc noster Impostor, & fidat periclitationi a Vallisnerio factæ. Quandoquidem glebæ Melitensis virtus divinitus provenit, nec a curiosis rerum naturalium investigatoribus, aut Medicis perscrutanda est. Qua de re Zoilo nostro objicere possem hæc Martialis verba : *Quid tibi cum Medicis? Dimitte Michaenas omnes*.

Balduin. in Hist. Melit. auct. l. 19. cap. 11.

§. XXX.

(a) Hinc liquet, quam temere dixerit Adversarius, *Maltensem glebam contra præsentanea & valentissima venena prorsus ignavam esse*. Quandoquidem hæc potis fuit curare *mortalissimum* morsum serpentis adeo truculentæ, & forte *Ammodytis*. Ea enim cum asseribus ex Illyrico a Veneta Nave huc devecta est. (b) En qui fidem præseferunt, & qui Pauli beneficia consequuntur! (c) Edisce quomodo fiat periclitatio nostræ glebæ. (d) Licet quidam majori in pretio habeant terram, quæ ex Pauli Crypta eruitur, propterea quod istam mansione sua sanctificarit Apostolus; tamen tota Insula ejusmodi virtutem ob ejus merita obtinuit; nec inde fit, ut nostri Scriptores inter se pugnent, ut vult Adversator.

§. XXX. Equidem Adversariis nostris obtigit, quod Nazaræis evenisse narrat Matthæus. Nempe hi, quum Jesum in Synagogis docentem audirent, curiosi mirabantur, ac dicebant: *Unde huic Sapientia hæc, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne Mater ejus dicitur Maria, & fratres ejus Jacobus, & Joseph, & Simon, & Judas: & Sorores ejus nonne omnes apud nos sunt?* Ideoque Dominus mirabilibus suis signis eos neutiquam dignatus est: *Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum*. Haud secus de Melitensi terra senserunt Vallisnerius, ac noster Antagonista. Unde (secum ipsi dixerunt) huic glebæ vis tanta? Nonne ipsi a parente natura insita? Nonne Sorores ejus (a) Lemnia, Chia, Ismucitana, Galatensis, Ebusitana, Samia, Clupeana, & aliæ, simili virtute pollent? Ita plane isti dixerunt in cordibus suis: proptereaque indigni fuere, qui virtutem glebæ nostræ divinitus inditam experirentur; sicut eam experti sunt Venetus ille nauta, totque alii, præsertim Melitenses ac Siculi, qui mira enarrant de nostræ terræ alexicacia.

Matth. c. 13.

ibid. v. 58.

§. XXXI. Quod si noster Zoilus malit audire Physicorum, miram hujus glebæ vim recognoscentium, testimonia; ei plene satisfactum ibo. Profecto Vallisnerii experimento plura insignium virorum experimenta opponere valerem. Sed ne multus sim, pauca proferam. Joh. Baptista Porta inquit. *Noi non abbiamo trovato cosa più eccellente, che la terra di Malta d'ogni piccolissima quantità, che abbiamo posta nella bocca delle vipere, l'ave uccise velocissimamente*. Gabriel Fallopius, & Bartholomæus Maranta, aliique in re Medica præstantissimi apud Aldovrandum generatim adseverant, Melitensem glebam Lemniæ vice *in Antidotis realibus posse tuto adhiberi*. Quinimo Sicilienses Medici terram nostram Lemniæ præferunt, ut testatur Rocchus Pirrus. Qua de re audiendus est quoque Jacobus Bonamicus, hæc scribens ad Abbatem Justinianum: *Mi ricordo averla* (nostram glebam) *io medesimo intesa celebrare dall' Eccell. Medico M. Antonio Alaymo in Palermo, il quale per le esperienze fattene, e per la sicurezza del rimedio la preferiva alla pietra Bezoar &c.* Athanasius autem

Joh. Bapt. Porta Mag. nat. l. 8. c. 10.

Aldovrand. de Metall. l. 2. c. 9.

Pirr. in not. Eccl Melit. n. 4 In Epist. memor. collect a Mich. Justinian. part. 2.

(a) Variæ terræ naturaliter alexiteriæ, ab Adversario in medium allatæ, ut earum similitudine Lectoribus suaderet, naturalem esse terræ nostræ alexicaciam: Is tamen ignorat quid distent æra lupinis.

Kircher. Mund. Subterr. tom. I. lib 7. c. 4.

Kircherius, qui omnes glebas alexiterias novit, de Melitensi terra hæc pronunciavit: *Hæc terra candidissima est, & variis Sanctorum figuris signatur, magna in morbis quibuscumque venenosa qualitate infectis profligandis, non tam naturali, quam D. Pauli privilegio, & benedictione, uti pie credere licet, impertita eidem virtute pollet*. Hujusce Scriptoris testimonium eo magis æstimandum est, quo ipse fatetur, suis manibus e Melitensi S. Pauli Crypta immodicam terræ copiam una cum nonnullis glossopetris eruisse.

§. XXXII. Neque autem mirum videri debet, quod Vallisnerius, vir ceteroqui doctissimus, periclitatione a se facta, terræ nostræ, tot tantisque viris cognitæ, virtutem non recognoverit. Siquidem id vel prudentissimis viris evenire consuevit, ut ipsorum experimenta rei veritati minime responderint. Testis est sæpe allegatus Severinus, qui non una, sed duabus periclitationibus a se diligenter factis sibi suasit, venenosum viperæ liquorem, vulneribus illitum, ea minime veneno inficere: quandoquidem contrarium sese usu didicisse affirmat numquam satis laudatus Franciscus Redius, cujus verba attendere operæ pretium est: *Sed ut ad nostrum propositum redeam, valde miror quod sapiens & optimus Senex M. A. Severinus, in cognitione viperarum versatissimus* (nota) *& experientissimus, indubitanter dicat, quod ille liquor flavus, vulneribus illitus, ea non veneno inficiat; persuasus solis duobus experimentis, uno in crista galli, altero in manu vulnerata cujusdam sui famuli: quia oportet confiteri quod tentando experimenta*:

Veræ sæpius apparent res
Quæ dubitandi dant falsam materiam
De veris causis, quæ sunt abstrusæ.

Et sæpius accidit quod hæ veræ causæ, propter quædam impedimenta ignota, aut non observata, non possint demonstrare suos effectus. Possum quoque affirmare, me usu didicisse, quod oves, canes, pulli gallinacei meo instinctu rabiose demorsi a viperis, paucos ante dies in campis meridie ardentissimo captis, non sint mortui; & e contra, demorsus a vipera, mortuus est pullus Gallinaceus, cui plagam dentibus inflictam, exsecueram, & optima diligentia curaveram, ut ille malignus liquor qui in vaginis absconditur, excerneretur. De his omnibus pullis gallinaceis columbinisque, quarum plagis venenum fuit affrictum, evasit aliquando unicus, & evasit for-

forte, quia, quando punctura subtilissima cultelli rasorii (seu Scriptorii) eum sauciavi, incidi venam majusculam, ex qua abundanter prosiliente sanguine potuit ex accidenti fieri, ut venenum ad interiora non penetraret, quin potius cum regurgitante sanguine, tanto spatio, quantum capiat una vel altera hora post egressum, toxicum ex corpore fuerit propulsum.

§. XXXIII. Ita & ex aliquo accidenti, aut impedimento, ignoto, vel inobservato, fieri potuit, ut Vallisnerii experimentum fuerit frustratum. Sed, ut ignota & abstrusa prætermittam; si glebæ nostræ virtutem, tamquam naturalem, & minime divinitus collatam, experiri is volebat, ipsam non extrinsecus vulneri applicare debebat, sed intrinsecus, per os, adhibita competenti quantitate: etenim hæc gleba, si naturalem ejus dotem attendere velimus, haud adeo volatilibus, ut ajunt, salibus, aut spiritibus imbuta est, ut extrinsecus applicata violentissimo veneno valeat obluctari: præsertim si perparva ipsius quantitas, ut Adversarios fecisse reor, adhibeatur. Neque enim illi curationes a nostris factas respicere, eademque ratione tentamen suum metiri debebant. Quandoquidem Nostrates, sicut & alii exteri, pari pietate ac fiducia præditi, potius divinæ, quam naturali virtute fidentes, optatum consequuntur effectum, licet hanc terram extrinsecus adhibeant. Quidquid dicant de petra Cobra, & capite viperino Auctores ab Adversario allegati: siquidem me, ne hasce nugas credam, monet prudentissimus Redius, qui contra Abimeronem Abinzoar, aliosque Scriptores statuit falsum esse, *quod caput viperæ jugulatæ filo serico carmesino, & collo appensum sanitatem restitueret angina laborantibus, & præcaveret, ne unquam hoc ferino, & præcipiti morbo infestarentur*. Verumenimvero, quomodocumque sese res habeat, Adversariorum periclitatio numquam potis erit fidem derogare, vel paululum minuere pluribus experimentis in variis locis feliciter peractis, relatisque a Scriptoribus gravissimis, qui nobiscum in terræ nostræ alexicacia Paulinum beneficium recognoscunt.

§. XXXIV. Denique id animadvertendum est, quod serpentes a Vallisnerio in periculum adhibitæ, ut ipse fatetur in sua Epistola ad nostrum Antilegontem conscripta, non fuere *Meletenses*, sed montium Dalmatensium accolæ,

 nem-

nempe tum regione, tum ſitus eminentia diverſæ, & nocentiores illis, quæ Meletam, inſulam, fatente Adverſario, nemoroſam, incolunt. Quantum vero differant montanæ viperæ a nemoralibus, nos docet Cardanus his verbis: *Fiunt deteriores viperæ, aut regione, ut in Numidia, ubi & ſerpentes ferociores ſunt, & pernicioſiores ſcorpii: ſimiliter velut montanæ nemoralibus*..... Sed quid opus eſt teſtibus, ubi vel Adverſarius id fatetur? Neque ipſe mihi reponat, *Meletam* non longe a Dalmatia diſtare: namque & Melita parum a Sicilia diſtat; & tamen ipſe contendit Melitenſes viperas numquam fuiſſe venenoſas, licet Sicilienſes exitiali toxico ſint obnoxiæ. Quod ſi autem noſter Zoilus pervicax in ſua opinione hæreat, non meos quidem promeretur, *(a)* ſed viperæ morſus, ſimilis illi, quæ Pauli manum momordit.

DISSERTATIO DECIMA.

De Melitenſibus Gloſſopetris, ac Lapillis, quos ſerpentum ocellos vocant.

§. I. HAud equidem nova eſt illorum opinio, qui Gloſſopetras, eoſque calculos, quos ſerpentum ocellos appellant, Lamiæ, ſeu canis Carchariæ dentes, atque oculos eſſe autumarunt. Inter alios ſententiam hanc tuetur Auguſtinus Scilla, Philoſophus, ac Pictor Sicilienſis, in libello cui titulus: *Vana Speculatio*. Hunc ipſe librum edidit in reſponſum eruditiſſimæ epiſtolæ, ſibi a doctiſſimo noſtro concive Johanne Franciſco Bonamico conſcriptæ 5. Kal. Sept. Ann. 1668. quæ manuſcripta adſervatur *(b)* in Bibliotheca majoris Noſocomii Equitum Hoſpitalariorum. In qua quidem epi-

---

(a) Hunc jocum, paululum mordaciorem, æquo ferat animo urbaniſſimus Adverſator, qui ſimiliter ludens ominatus eſt, ut *injiceretur in manus* quorumdam *Maltenſis Paulini miraculi Buccinatorum*, *ad centum cellas remus lentandus in unda:* ubi nempe mali Monachi criminum ſuorum pœnas luunt. (b) Hanc Bibliothecam adornavit, & pluribus lectis voluminibus inſtruxit D. Fr. Joſeph Zammit, Medicus experientiſſimus, concivis & Amicus mihi ſemper diligendus.

epistola noster Bonamicus illius Scriptoris opinioni valide obluctatur. Scyllam vero sequutus est noster Antagonista, & ab ipso plura mutuatus est. Nos itaque Bonamici sententiam propugnare, ac Scyllæ, nostrique Critici opinamentum refellere, una eademque Dissertatione conabimur.

§. II. Ut Caniculæ dentes crederet Adversarius, Scyllæ pedissequus, Melitenses Glossopetras majores, ac denticulatas (quippe de minime crenatis nihil ille statuit) inductus est ab earum figura, quæ, ut ipse affirmat, si Lamiæ dentibus conferantur, parvum discrimen comperies. Medias vero, minoresque Glossopetras quorumdam aliorum piscium, maxime canum minorum dentes ille existimat; propterea quod his illæ assimilentur. Ast o quantum allucinatur qui ejusmodi similitudinibus ad statuendas veras rerum *essentias* inducitur! *Gaudet namque Natura*, monente Kircherio, *hujusmodi rerum ludibriis, & uti omnia in omnibus esse ostendit, ita pro conditione singulis entium gradibus laborat quantum potest, ut si non sensum, saltem vitam, si non vitam, saltem figuram nudam iis ad suam in universi decoris majestatem attestandam imprimat*. Et quidem, si Natura tot res marinas terrestribus similes produxit, cur non & res terrestres marinis simileis progenuisse censenda est? Quid autem, inquam, censenda est? Nonne ipsa in mari ostentat nemora, prata, vitulos, serpentes, leones, alites, & pene dixerim, homines marinos? Variæ sane herbæ in mari reperiuntur, quas fert quoque tellus; ut sunt, Lumbricana, Lanuta, Palmifolium, Tremula, Capillaria, Forcellata; necnon multæ plantæ, ut Coralia, Frondipora, Tubularia, Porus Cervinus, Muscus Petrosus, Retepora. *Nascuntur etiam in mari* (inquit Bauhinus) *Fuci, qui fruticibus arboribusve assimilantur: quare Theophrastus* 4. *hist.* 7. *scribit, nasci Quercus & Abietes super lapides fictiliaque radicibus carentes, sed patellarum modo* (*nudo* habet per mendum ejus editio Basileæ 1671.) *adhærentes &c. Ibidem & Palmæ Pelagicæ meminit. Et Plinius lib.* 13. *cap.* 25. *in alto vero Abies & Quercus cubitali altitudine; ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt: Glandem etiam quasdam ferre in alto &c. Vitis passim nascitur, sed ficus sine foliis rubro cortice, & palma fruticum generis: extra Herculis columnas, porri fronde nascitur frutex & alius lauri & thymi* &c. De Feris autem marinis hæc scri-

Ath. Kircher. Itin. Submarin. Dial. 3. c. 1.

Gasp. Bauhin Pinac. Theatr. Botan. l. 10. sect. 4

Ælian. lib. 16 cap. 18. scripsit Ælianus : *Sunt Leonum, Arietum, Panterarum, & Equorum effigies, insuper stellæ, & piscium genera avium formas referentia*. Quid igitur est in caussa, cur miremur, quod terra vicissim pisces fossiles, conchylia, petrasque piscibus, echinis, conchis; & lamiæ dentibus similes producat? Audi Galliæ Demosthenem, de hujusmodi calculis ita Gassendus Phisic. Sect. 3. loquentem. *Cum natura eadem ubique sit, & rerum omnium semina ubique contineat, lapides efformat ex succo idoneo in mediis continentibus, referentes externa specie conchas, & pisces, quos procreare eadem solet in medio, ac dissito mari*.

§. III. Heic tamen reclamabit noster Criticus, mihi hæc, aut his similia objiciens : Si lapides Canis Carchariæ dentibus similes a natura generantur, cur non & lapides referentes integras caniculas ab ipsa producuntur? Equidem ii Fab. Columna in Dis. s. it. de Glossopetr. dentes, ut ait Columna, *frustra essent, non enim dentium usum habere possunt*. Ergo-ne mi Criticule, numquam vidisti calculos dentes, aut membrum aliquod ab aliis sejunctum referentes? Adi eruditissimum Ludovicum Muscardum, Lud. Muscard. Muf. lib. 2. cap. 111. hæc habentem : *Racconta Olao Magno nella sua Istoria (l. 2. c. 28.) che ne' lidi del mare degli Ostrogoti, chiamato Brassiche, verso Levante, là dove è un torrente rapidissimo, si trovan alcuni sassi simiglianti a i membri umani, cioè capi, mani, piedi, diti, non uniti insieme, ma separati l'uno dall'altro, che pajono fatti da perito Artefice. E questi veramente è credibile, che dalla Natura per accidente siano formati*. Pone Scriptor iste describit ejusmodi lapidem in agro Veronensi repertum, a natura affabre elaboratum : idemque confirmat auctoritate Ceruti *in Musæo Calceolario* similia tradentis. Sed apprime ad rem nostram faciunt quæ Athan. Kirch. Mund. Subt. tom. 1. l. 8. c. 4. speciatim de calculis dentes referentibus scribit Athanasius Kircherius, adseverans, sese propriis oculis vidisse in quodam cavernoso monte, Panormo III. M. P. dissito, nonnullos lapides, Gigantum dentes, ac humana membra inconnexa graphice referentes. Ejus verba, quum injucunda non sint, in gratiam eruditi Lectoris heic adscribam. *Accedit eodem tempore* (ille inquit) *ut Panormi cum Illustrissimo Marchione Carolo de Vintimiglia, viro eruditissimo, necnon exactissimo Siciliæ Historico, de hujusmodi Gigantum ossibus, magna animi mei voluptate conferrem, eique nonnullos dentes, quos pro Gigantum dentibus mihi nonnulli Antiquarii donaverant*,

rant, oſtendiſſem; ſubriſit modeſtè dicens: putaſne Pater mi, boſce Gigantis dentes eſſe? Ego ſubnectens, tantam me fidem iis babere, quantum amica eorum, qui eos donaverant, fides merebatur, reſpondi: is vero ſubſidens, craſtina die, ait denuo me convenias, at ego tibi monſtrabo, cujuſnam bi dentes ſint. Dictum factum, uti receperam, poſtero die virum humaniſſimum conveni, qui dixit, adſcendamus rbedam; quo facto me duxit ad locum tribus fere paſſum millibus Panormo diſſitum, quod mare dulce vocant. Erat ibidem ingens montis Promontorium; & e regione foramen prægrande, per quod in obſcura immenſi ſpecus latibula patebat aditus: deſcendamus, inquit, jam monſtrabo tibi, mi Pater, quantum natura in ſimilibus humani corporis membris effingendis poſſit, accenſiſque tedis, famulis praeeuntibus, ingreſſi ſumus longiſſimi tractus antrum, & cum aliquantulum intima penetraſſemus, oſtendit mibi in ſiniſtro antri pariete longe lateque exporrectum mirum naturæ opus: Paries dentes referebat parvos, mediocres, maximos, & exceſſivæ magnitudinis, ea ſerie, qua natura maxillis animalium inſerere ſolet, infixos tanta copia, ut centum carros inde onerari poſſe facile crediderim, tanta naturalium dentium ſimilitudine, ut vix bos ab illis diſtinguere potueris; ſupra quidem candorem pelluſtrem, inferius vero radices monſtrabant acutas; omnes tamen in lapidem ſolidum converſos. Tum ecce ad me vir illuſtriſſimus, bi ſunt dentes, quos nonnulli impoſtores binc exemptos pro gigantum, aut Elepbantorum dentibus (erant enim aliqui exceſſivæ, ut dixi, magnitudinis) imperitæ plebi vendunt .... Sed non ſtetit bic mira naturæ induſtria, ulterius progreſſus, in ſubterranei cuniculi parietibus, neſcio quæ bumanorum membrorum lineamenta intuiti ſumus; nunc enim tibiarum protuberant formæ, modo vertebrarum, genuumque veſtigia, nullo tamen ordinis nexu ſpectabantur.

§. VI. Pariter in Palatinatu non procul Spira ſimiles fæmori coſtiſque humanis lapides reperiri, & prope Heidelbergam Saxoniæ rotunda inſtar oſſium ſaxa cranium humanum referentia, erui teſtatur Philippus Bonannus: necnon quoſdam calculos luteos, exigui cancri pectus referentes (unde *carcini* dicuntur), in parte exteriori leves & lubricos, albiſque lineis, quæ Cancri coſtarum juncturas exprimebant, diſtinctos, ſeſe habuiſſe narrat Olaus Vormius. Quid autem Scriptorum teſtimoniis amplius inſiſto? Nonue paſſim

Phil. Bonann. Muſ. Kirch. cla. 12.

Ol. Vorm. in Muſ. l. 2. c. 13.

passim cernuntur Bucardiæ, quæ bovini cordis figuram exhibent, totque alii lapides plantarum, diversorumque animantium membrorum figuram referentes? Profecto lapis Cissites refert Cameciffi folia, Rhodites Rosam, Stilicites stipitem, Amigdaloides nucleum amigdalarum, Fungites fungos, Ophites serpentem, & alii alia, ut videre est apud Gesnerum, ubi recenset lapidum figuras, & apud Ambro-
M.A.Sever. inVip.Pyth. Part. 1. c. 1. § 1. sinum. *Sic dracontii* (inquit Severinus) *versicolor anguina species. Sic radix Serpentiformis ὀφιοειδὴς dicta: sic lignum colubrinum: sic cucurbita anguina, quæ exili, productoque corpore mire conflexa est, qualitate suis in bortis sæpe serunt demetuntque Villici nostri, quia simulacra sunt serpentis, odiosa sunt visu. Superat autem bas omnes Ophiusa, in Elephantine Æthiopiæ nascens berba, livida difficilisque aspectu, quæ terrores minæque serpentium ut obversentur facit, itaut usque mortem eo sibi metu consciscant bomines, ob idque cogi sacrilegos illam ebibere, quæ verba Plinii sunt alicubi Nat. Hist. prolata. Quid quod exuvias suas equidem non dicam, sed unumquodque corpus teres sesquidodrantem, aut circiter productum; item captitulatum in summo, sub calcem proportione gracilescens; versicolor & apte per spiras in plano loco dispositum,* fabrefactum *denique sic, quod serpentis speciem modice adumbret, sæpenumero vidimus animi pusilli bomines, pueros, famellas obtutu primo concutere* &c. Quare igitur demiratur noster Criticus, quod reperiantur lapides Lamiæ dentibus non absimiles?

§. V. Rectius itaque nos ei possumus objicere, quod si Glossopetræ vere Caniculæ dentes essent, nonnumquam reperiretur ejusdem sceleton, vel saltem maxillæ, quibus dentes inhærent, lapidefactæ: si enim tot dentes hujusce piscis in Melitam, aliasque regiones advexisset marina illuvies, sive universalis inundatio, ut vult Sylla, vel aliquis alius eventus, ut Adversario placet; integram quoque belluam, aut ejus scheletrum, vel aliquam hujus partem, maxime illam, quæ dentibus conjungitur, evexisset. Nihil autem tale in hac Insula; aliisve regionibus, una cum hujusmodi calculis eruitur: ideoque fateri necessum est, quod Glossopetræ nequaquam sint Lamiæ dentes in saxum con-
D. Aug. de Mirab. Sac. Script. lib. 1. cap. 4. versi. Quod vero innumeræ Caniculæ in magna illa inundatione perierint, parum caute asseritur: quandoquidem, monente Augustino, *universa quæ in aquis vivere possunt,*

Di-

Diluvii plaga non tetigit, quæ terrena tantum mortificavit, ex ea nempe ratione quod Deus terræ maledixerit, non piscibus, & aquæ, quoniam per aquam diluere maledictionem illam paraverat, quod in diluvio factum est. Aquatilia enim maledicto vindictæ non succumbunt, quia in meledictionis participatione non sunt. Scylla tamen autumat, ea tempestate Lamias fere omnes, aliosque pisces fuisse cruditate confectos, propterea quod tot cadavera aquis immersa devorassent: unde factum is arbitratur, ut Melita, aliæque regiones tot Glossopetris, nempe illorum piscium dentibus petrefactis, scateant. Cujus quidem conjecturæ pondus, seu verius, levitatem Lector meus dijudicet. Porro si ea a veritate non abhorret, jam pisces illi, si jocari licet, conqueri possent una cum miseris illis epulonibus, qui Sodalibus suis post obitum adparentes, sese a Crapula perditos esse dixerunt.

§. VI. Nec audiendus est idem Scylla, quum asserat, maxillas Canicularum dentibus connexas reperiri non posse; propterea quod istorum piscium dentes, non maxillis, sed cuidam membranæ ipsis suppositæ affixi sint: quæ vero membrana tanto temporis tractu corrumpi debuerit in humidiore luto, postea in lapideam naturam converso. Verumenim vero, mi Scylla, perierit, ut vis, membrana ista corrupta; cur adservari non potuerint maxillæ, vel istarum ossa; præsertim quod perduraverint dentes, quos partim teneros, & ferme carneos te comperuisse, fateris? Deinde nescin' lapidefactos esse integros pisces Lamiis, imo & parvis canibus multo minores ac tenelliores, ut sunt Auratæ, & Anguillæ? Hoc perdisce a Ludovico Muscardo, qui *loc. cit.* hæc tradit: *Varie spezie di pesci, come Orada, Anguilla, & altri, i quali sono induriti in una sorta di pietra sfogliosa, che aprendosi in quelli sfogli, il pesce resta sempre la metà attaccato ad una parte, e l'altra metà attaccato all' altra: dove a questo modo restando spesso il pesce per lo mezzo, si veggono tutte le spine dalla testa fin' alla coda.* Cui quidem Scriptori consentiunt Athanasius Kircherius, & Vallisnerius Adversarii amicus, qui in epistola a se conscripta ad D. Rotarium, inserta operi suo *de Corporib. Marin.* edocet, quonam modo similes pisciculi lapidescant. Ath. Kirch. mun. Subt. tom. 1. l. 8. cap. 9.

§. VII. Præterea Insula nostra haud tanta vi lapidifica, seu spiritu plastico prædita est, quantum ipsi inesse con-

tendit Adversator: siquidem heic plurima alia effodiuntur, quæ licet Lamiæ dentibus aptiora fuerint assumendæ lapideæ naturæ, tamen pristinam retinuere substantiam; ut præ ceteris tot Phœnicum, & Gigantum, primorum hujus Insulæ incolarum, dentes atque ossa, heic reperta (a), quæ tot sæculorum lapsu minime petrefacta sunt. Cur tamen heic erui numquam potuerunt vel pauci Canicularum dentes, pristinam osseam naturam servantes, vel saltem præseferentes? præsertim quod in hac Insula tot Glossopetræ fuerint hactenus repertæ, quot forte dentes non habent universi maris Carchariæ. Insuper si hujusmodi dentes lapidescere deberent, utique in lapidem Melitensi argillæ similem verterentur: atqui nostræ Glossopetræ ab ipsa multum discriminantur: & crustam habent apprime lævigatam, & pene vitream, intus vero ex alia materie conflati videntur. Enimvero dentes cujuslibet animantis ejusmodi diversitatem neutiquam præseferunt.

§. VIII. Mirari autem satis non possum, quod noster Antagonista tantam virtutem plasticam, seu lapidificam in Melitensi solo recognoscat, & hujusmodi e dentibus in lapides mutationes inculcet; nihilo tamen minus Abelam nostrum irridet, ac objurgat, quod iste retulerit, cujusdam in Africa vici incolas, arbores, jumenta, supellectilem &c. fuisse quadam nocte in saxum mutata. Porro ille deridendus est, quem tales eventus a gravissimis Auctoribus relati fugerint. Equidem Johannes Aventinus, accuratissimus Historiographus, memoriæ prodidit, Anno 1348. Octav. Cal. Februar. circa Noricum, qua Pannoniæ (b), Illyridi, Dalmatiæ, Histriæ, Carnisque continuatur, ingenti terræmotu urbes totas fuisse subversas, & a duobus montibus concurrentibus, una cum agrorum tractu haustas ac pene devoratas: quo tempore *quinquaginta amplius homines villicæ mulgentes cum vaccis extinctæ diriguerunt, & corpora in salarias statuas redactæ*. Quæ doctissimus Philippus Jacobus Sachs confirmat testimonio Conradi de Meidenberg insignis Philosophi ac Mathematici, qui ea Cancella-

Joh. Avent. in hist. Bojic. l. 7.

Jac. Sachs in differt. de Mir. Lapid. natur.

(a) De istis dentibus, ossibusque loquitur Abela l. 2. not. 1. & Joh. Franc. Bonamicus *in Epist. cit.* (b) Adversarius sane quæ prope domum suam gesta sunt, ignorat; & tamen in Africanarum rerum notitia præferendum se putat nostro Abelæ, quem merito commendat Cl. Præsul Justus Fontaninus, cum accensens egregiis Auctoribus; licet illum despiciat noster Zoilus, cui tantum boni Scriptores, qui nugis ipsius opitulantur.

cellario Austriaco, & sibi conspecta adseverat. Idem affirmat Dominus Valentinus allegans Aventinum, & Cornelium de Judæis: quorum ultimus perhibet, quondam in Tartaria plures homines, eorumque jumenta fuisse lapidefacta: quæ quidem Ulysses Aldovrandus exhibet graphice delineata. Quidam volunt eam fuisse Tartarorum turbam, quæ usque in præsens ævum cernitur a viatoribus: quoniam vero hujusmodi turba ab ipsis Tartaris vocatur *Horda*; hinc fortassis est quod Joh. Buterus scripserit, in quadam Tartarorum regione appellata *Orda* plurimos Tartaros una cum suis armentis in lapidem fuisse mutatos, ut animadvertit idem Aldovrandus.

D. Valentin. in Mus. Musæor. tom. 2. l. 4. §. 4. Cornel. de Jud. in Tab. Asiæ. Ulyss. Aldovrand. in Mus. Metall.

§. IX. Necnon in Horto Pisano cernere est caput hominis lapidefactum: In magnificis autem Ludovisiorum, Principum Romanorum, ædibus homo totus petrefactus conspicitur: in quam lapideam vivi quondam hominis statuam lepide lusit Andreas Gryphius binis epigrammatis, quorum prius legitur apud prælaudatum Jacobum Sachs. Sed præ aliis audire oportet ipsum Adversarium, affirmantem cum Mauro Orbino, *ab Australi Insulæ latere in biulco quodam scopulo mirum spectaculum cerni, ossa videlicet mutata in lapidem, rupique concreta, antiqui cujusdam incolæ* &c. *& alibi circa eandem Insulam* conspecta quandoque fuisse *hujusmodi in litus ejecta, & post diutinum tempus in saxum durata naufragorum cadavera*. Mirandus vero est fœtus ille humanus lapidefactus, quem in Musæo Regio-Hafniensi descriptum ac delineatum refert supra laudatus Valentinus. Hujusmodi fœtum in utero petrefactum 28. annorum curriculo gesserat uxor cujusdam Sartoris in Gallia; cumque Parisiensis Mercator vendidit Veneto gemmarum Mercatori; & hic revendidit Friderico III. Daniæ Regi, Anno 1653. Idem Lithopœdion describunt Ambr. Paræus *lib.* 25. Joh. G. SchencKius *in Lithogen. p.* 82. Mauritius Cordæus *in Comm. in Hipp. de mulieb. Spacchii cum Gynecæorum Auctoribus editus*, Aloysius Burgoisius *de Obstet. Offic. pag.* 102. & Thomas Bartholinus *Cent.* 2. *Hist.* 100. Mussiponti autem (a) extra Genitricis uterum in abdomine lapidescentem infantem fuisse repertum ævo suo (hoc est Anno 1659.) testantur supra laudati Jacobus Sachs, & Valentinus: de

In Mel. Illyr. not. §. 10.

Musæum Regio-Hafn. ap. Valent. in Mus. Musæor. t. 1. l. 3 c. 1. §. 13.

(a) Mussipontum, seu Pontamussum, vulgo *Pontamusson*, celebri florens Academia.

quo mirabili casu plurium illustrium Medicorum judicia conquisivit ac publici juris fecit Laurentius Straus Landgravii Hassiæ Auliater. Eamdemque historiam Antonius Deusingius Physico-Anatomica consideratione exposuit, & Grœningæ typis mandari curavit.

§. X. Arbores vero, resque ligneas, ferreasque petrefieri, nedum Scriptorum testimoniis, sed etiam experientia docemur. *Certum est*, (inquit Kircherius) *& experientia quotidiana docet, in Tyburtinis fodinis intra ipsum saxorum meditullium varia instrumenta ferrea, clavas, palas, malleos fossorios, quos picones vocant, similiaque reperiri, quæ olim ibique relicta, & fossa terra, saxorumque ramentis operta, tandem post multum temporis denuo cum saxo coaluerint.* Matthiolus autem tradit, allatum sibi ex Lacu ramum, altera parte lapideum, altera ligneum; & in Bohemia repertas esse arbores in lapidem duratas, persistentibus adhuc ramis, radicibus, cortice, ac medulla. Albertus vero Magnus, ut animadvertit MocKius, refert, in Danico mari juxta Lubecensem urbem inventum fuisse arboris ramum cum nido & pullis, qui licet in lapidem fuerint mutati, colorem tamen suum retinuerunt. Quid plura? Nonne idem, quod Abela, asserit comprobatque Joh. Daniel Major? Iste quidem Scriptor quamdam Barbariæ urbem totam subito in saxum conversam ævo suo testatur, caussamque affert ejusmodi petrefactionis. *Nostro seculo* (ipse ait) *prope Tripolim*, (a) *in Africa, Barbariæ ibidem urbem, urbs quædam continuo in saxum induruit* &c. *Contigit id autem ob nimiam copiam, puritatem, & libertatem salis alicujus petrefici, volatilis, aut fluxi, qui maximo impetu, ac veluti procella quadam alicunde emergens, corpusque imprimis perspirabile inveniens continuo illud occupat, quidquid volatile in eo est, corripit, sibi unit, discussisque vel obrutis violenter spiritibus, potentiam omnem fermentandi adimit, atque terrestrem corporis compagem torpidam, spissam, exhausto sale omni volatili, innataque ipsi salium fixorum vi, sponte congelantem ac indurescentem linquit, non secus atque sanguis conti-*

Ath. Kirch. Mund. Subt. l. 8. c. 9. l. Ά. 1.

MocKius de concret. p. 48.

Major in dissert. de Canc. & Serp. petref. c. 4.

(a) Id quum a Circumforaneis Cairi accepisset Dominus Pignon Consul General. Galliarum in Ægypto, jussu Eminentiss. Cardinalis de Fleury, nuper Tripolim adivit; exindeque iter fecit ad eam urbem, aliamve petrefactam; quam tamen detegere non potuit, propterea quod immensis arenæ ac sabulonis aggeribus operta esset; præter multa alia incommoda, difficultates, ac pericula.

continuò concrescit, & velut in gelatinam vel glaciem convertitur, discussis per diuturnum mœrorem, subitaneos interdum etiam terrores, vel alias causas spiritibus; quorum natura quidni in sale quodam volatili consistat? Atque hæc dicta sint, ut Lector meus agnoscat, quam sedulo Criticus noster notandorum, carpendorumque *Philomaltensium* ansam aucupetur (*a*); & quam inique Abelam nimiæ credulitatis ac simplicitatis incuset; quandoquidem iste retulit rem prudentissimis viris exploratam.

§. XI. Sed mihi fortasse Adversarius reponet: Si tam varia reperiuntur lapidefacta; cur non & Lamiæ, piscium-que armatorum dentes in saxum durentur? Ego vero non inficior, Caniculæ, sive Carchariæ dentes posse petrefieri; tamen assero, veras Glossopetras, ut sunt Melitenses, eorum piscium dentes nequaquam fuisse; sed calculos sui generis, ut ex rationibus allatis atque afferendis perspicitur. Interim vero alia Contradictoris nostri argumenta refellere pergamus. Ipse quidem una cum Scylla reclamat, aitque: Cur in Insula vestra reperiuntur tot Glossopetræ disruptæ? Numne natura res fractas ac mutilatas producit? Haud arbitramur. Sed ego pessimis hisce argutatoribus jam jam ostendam, nihil repugnare quin ejusmodi fragmenta naturaliter proveniant. Interea vero suscitari eos velim, unde nam colligant, effractas Glossopetras a Melitensi Solo produci? Anne ex eo, quod ipsæ ita disruptæ heic effodiantur? Toto illi Cœlo aberrant. Etenim magis credibile est, eas fuisse olim effractas a nostris cæmentariis, seu Lapicidis, ex caute lapides ad construenda ædificia excidentibus, ipsasque ita disruptas una cum inutilibus saxis, minutisque calculis, quam vocant materiam, denuo in fovea repositas, temporis tractu eidem terræ adglutinatas, & conglutinatas esse, præsertim quod sæpenumero simili materia circumvolutæ illæ reperiantur. Et quidem, si ruptos Lamiæ dentes, mergæ, tophis rupibusque adjungi atque adglutinari ipsi Adversarii existimant; cur non & ruptas aliquot ab hinc sæculis Glossopetras idem obvenisse fateantur?

§. XII. Verumtamen demus, quod Glossopetrarum fragmenta

(a) Id sane ad Pauli Naufragium minime spectat, neque a nostro Abela traditur ubi de hoc is loquitur; sed in Epistola quam ad Kircherium misit. Nobis autem id apposite pertractandum heic fuit; ubi de rebus petrefactis nos agere oportuit. Præterquamquod Abelæ caussam tueri nos decuit.

menta ejusmodi eventui haud sint referenda: nihilominus ea naturaliter heic provenire posse jure merito contendimus. Et quidem eadem ratione, quam in nos afferunt Adversarii, sibi suasit doctissimus Sarnellius, Glossopetras, conchasque in terra generari. Quam sane sententiam jampridem amplexus fuit vir acerrimi ingenii Alexander Tassonus. Ille autem cuidam Amico, una cum Scylla opinanti arenam crassam, conchasque in montes ac loca a mari longe dissita transvectas esse ab universali illuvie, aliisve

Pomp. Sarnell. Epist. Eccl. Tom. 7. Epist. 13.

„ inundationibus, hæc inter alia scripsit. Se le conchiglie „ lungi dal mare si trovassero perfette, sarei del parere di „ V. S. ma perche sono più tosto incoazioni della Natu„ ra, che opere perfette, mi pare più a proposito quello „ che tiene il Tassone nel libro intitolato, *Varietà de' „ pensieri lib.* 4. *c.* 24. dove dice: *Io sono andato creden„ do, che le conchiglie vive, e perfette nel generare loro, „ non possano veramente nascere, nè mantenersi in altra „ parte che in mare, o negli stagni d'acqua salsa, generan„ dosi la carne loro di quella grassa viscosità dell'acqua ma„ rina di che vogliono i Naturali, che si generino parimen„ te l'Anguille; ma il guscio e nicchio loro, tengo io che „ possa generarsi per tutto, ove siano arene atte a congion„ gersi per l'umido* (aggiungi, e la ragion seminale) *e que„ sto mio pensiero è secondato dall'autorità di Aristotele nel „ quindicesimo del quinto dell'Istoria degli Animali, ove egli „ dice* : quod conchæ, camæ, ungues, & pectines loci „ arenosi sua initia capiunt, *e più oltre*: In limo sponte „ gignuntur omnia testacea, pro ejus varietate diversa: „ In cœnoso quidem ostrea, in arenoso conchæ, & alia „ quæ memoravimus. In rimis & scissuris saxorum tethea, „ glandes, & quæ affiguntur extimæ superficiei scopulo„ rum, ut lepades, neritæ &c. *Quindi dunque avviene „ che la natura avendo in mare l'arene, e l'umido, di che „ si genera il nicchio, e la viscosità del mare di cui si ge„ nera la carne, ivi si fanno le conchiglie vive e perfette; „ ma ne' monti e negli altri luoghi arenosi, dove non ha la „ materia di generar la carne, genera solamente i gusci, „ e i nicchi, che latinamente possono chiamarsi* NATU„ RÆ INCHOATIONES; *perche manca la suffi„ cienza della materia da poterle finire. Nè paja strano che „ si trovino eziandio nicchi delle conchiglie, che le medesi-*

me

„ *me generarono anche i sassi e i tufi, e le unirono con esso*
„ *loro : che se umido sufficiente vi si trovasse, elle potreb-*
„ *bero ancora ritrovarsi vive, come altri animali alle volte*
„ *vi si trovano*. Pone idem Auctor ex Menochio tradit, Ancone reperiri quosdam lapides, qui, quum findantur, in ipsis reperiuntur pisces vivi non insuavis saporis.
„ Deinde dæc subnectit: Ritornando adunque alle conchi-
„ glie iniziate nelle nostre tufare se ne trovano continua-
„ mente, ed ivi più dove il tufo è più fragile, ed areno-
„ so. Così la natura scherza, e in un certo modo dà vi-
„ ta e moto a' sassi, comunicando loro una tal virtù ge-
„ nerativa, colla quale secondo le disposizioni diverse del-
„ le particelle, diverse cose con varie forme producono;
„ ed una virtù vegetativa, colla quale le cose predette
„ prendono accrescimento; come appare dalla fecondità
„ delle miniere, e precisamente in quella di Piombino
„ nell'Isola d'Elba, dove in venti anni si riempie di nuo-
„ vo, e rinasce il ferro nella vuota miniera, come cantò
„ Virgilio:

Insula inexhaustis Calybum generosa metallis.

„ E vedesi in diverse masse d'altri metalli, e gemme im-
„ perfette che in moltissimi Musei si conservano. Lo stes-
„ so si de' dire di quelle lingue, occhi, e denti di serpi
„ in Malta, così detti dalla similitudine che con quelli
„ tengono, e si cavano delle pietre vive per tutta l'Iso-
„ la, benchè in alcuni luoghi più e meno, delle quali se
„ ne trovano molte imperfette, e che evidentemente si ve-
„ de dalla disposizione della pietra che si andavano gene-
„ rando: altre che avendo già preso l'aumento di una
„ parte cominciano a pigliarlo dall'altra.

§. XIII. Quibus astipulantur Athanasius Kircherius, & Philippus Bonannus. Atque hic adversus eos, qui hujusmodi conchas in mari generatas esse autumant, ita ratiocina- (Kircher. Mund. Subt. l.8.c.9. Sect. 1.)
„ tur: Antequam quæstionem absolvamus, difficultas di- (Phil. Bonann. in Mus. Kirch. class.12. l.9.)
„ luenda nobis est, quam Columna *Dissert. de Glossopetr.*
„ objicit Teophrasto, qui multiplicis generis ossa in terra
„ generari credebat: *Non enim* (ille inquit) *Natura quid*
„ *frustra facit, vulgato inter Philosophos axiomate. Dentes*
„ *ii frustra essent, non enim dentium usum habere possunt,*
„ *ita nec Testarum fragmenra tegendi, sicut hæc ossa nullum*
„ *animal fulciendi. Dentes sine maxilla, Testacea sine ani-*

ma-

„ *mali ossa unica in proprio elemento* (*a*) *Natura numquam* „ *fecit, quomodo in alieno nunc potuisse & fecisse est credendum?* Argumento huic licet adeo impar videar, ut non „ armis me, sed hostili dumtaxat risu (*b*, & solo classico „ superatum iri Adversarius arbitretur, contradicere fas est, „ ut totum nihil pendendum videatur. Primum igitur illud „ adverto, multas plantas humoris defectu in ipsa generatione deficere ac mori: innumeros etiam virescere, qui licet ad fructus ordinati a Natura, in fructus non abeunt, „ imo in ipsis calycibus arefiunt, ficuti plurimi arborum „ fructus marcescunt, antequam maturescant. Satis profecto apertum est & pluries Naturæ studia frustrari, cum „ animalium perfectorum loco generantur Monstra; deinde „ miror adeo facile Columnam sibi suasisse vera illa ossa „ existere, quæ in terræ visceribus efformantur. Analoga „ significatione nomen illis tribuendum putaverim potius, „ sicut ostreorum nomina applicantur Testis terrigenis, seu „ lapidibus, quibus formæ Testaceorum maris repræsentantur. Quid ergo arguendum dices affirmantem terrena „ Testacea esse naturæ opus, quo marina referantur? Nonne in pluribus hanc agendi Methodum exprimit, & in „ convolvulis præcipue, quæ rudimenta Plinius eleganter „ dixit naturæ *lilia facere condiscentis*: haud impari modo, „ quo Artifices argillaceas, seu cereas ideas constituunt, „ quas subinde in marmore, aut metallo perficiunt, &c. „ Idem colligas de nostris Glossopetris imperfectis ac mutilatis.

§. XIV. Denique noster Antagonista ad Kircherii opinamentum confugit; qui, quum in Melitensi Solo magnam calculorum, ostrea, limaces, conchylia referentium, copiam, necnon in saxis nostris fibras quasdam irregulares observarit; Insulam hanc ex arenoso limo, marinisque rejectamentis conflatam paulatim succrevisse autumavit. Verum enimvero Scriptor iste, ut ut de aliis accurate sciteque egerit, in hoc autem parum cautum sese præstitit. Quandoquidem similes marinarum rerum, seu verius lapidum

(a) Recole quæ diximus supra de humanis dentibus ac ossibus a Natura confictis, quæ tamen nec ossium neque dentium usum habeant.

(b) Is plane mos est eorum qui, ut Adversarius, futilia commenta propugnant. Cachinnis, conviciis, verborum strepitu dimicant, quum urgentibus argumentis non valeant.

dum res marinas exprimentium, quisquiliæ vel in altissimis, marmoreisque montibus, ac regionibus, quas in ipso Mundi primordio creatas a Deo fuisse nemo dubitat, reperiuntur. *In altissimis Thessaliç montibus eas esse Solinus narrat. In arduis Calabriç rupibus invenit Alexander ab Alexandro, & alibi multi*: inquit prælaudatus Bonannus, refelleus opinionem Calceolarii, Maffei, Columnæ, Orosii, Imperati, aliorumque asserentium, illas ab universali diluvio in montium cacumina fuisse delatas.

§. XV. Fibræ vero Melitensium cautium non omnes Horizonti parallelæ sunt, ut paucæ illæ, in quas offendit Kircherius; sed & multæ Polares inveniuntur, ut jampridem advertit doctissimus noster Bonamicus, qui in præmemorata Epistola ad Augustinum Scyllam data hæc scribebat. *Nè punto mi muovono quei fili Orizontali osservati in queste Rocche: imperciocchè (perdonimi pure il P. Kircherio) nè qui sono tutti Orizontali, od irregolari, ma moltissimi anche paralleli all' Asse del Mondo; nè altrove dappertutto e sempre si conformano sì esattamente coll' Asse (come altri pretende) che non vi si osservi allo spesso diversità e variazione considerabile. So bensì d' aver fatta, viaggiando in diverse parti, questa osservazione, che siccome ciascuna sorta di legni ha sempre particolar tessitura di fibre, ed ondeggiamenti di vene, comune a tutta la sua spezie, e diversa dall' altre; così anche le Rocche di ciascuna contrada anno propria disposizione di fissure, sicchè in alcune sieno tutte Polari, in altre tutte tirino da Levante a Ponente, ed in altre altrimenti, conforme richiede la varia lor disposizione e naturalezza; e quest' istesso si osserva anche nelle varie contrade di queste nostre Isole.* Hæc Bonamicus noster, Physicus excellentissimus, ac diligens naturæ Investigator, qui nedum Scriptores evolvendo, sed & multas mundi regiones peragrando pulcherrimas rerum notitias assequutus est. Eat nunc noster Zoilus, & solius Kircherii testimonio innixus impugnet quæ a viris in hac re consummatissimis, & ab ipsa experientia docemur.

Phil. Bonann. In Musæo Kircher. Class. 12. c. 9.

§. XVI. Et quidem, si e limo, arena, aliisque ejectamentis a mari congestis emersisset Insula nostra, haud esset rupibus ardua, neque cautes haberet præduras, & ferme marmoreas, sed assimilaretur Ægypto infe-

riori, (*a*) Zelandiæ, Amstelodamo, aliisque Hollandiæ tractibus: quæ sane loca non solum humilia, & æquabilia sunt, sed etiam adeo arenosa, & argillosa, ut vix in ipsis frustulum vivæ rupis invenias, licet foveas facias profundissimas. Testis est accuratissimus Varerius, ita loquens: *Cum Amstelodami aliquando ad puteum faciendum effoderetur Terra usque ad ducentorum & triginta duorum pedum profunditatem, hæ species terrarum oblatæ sunt. Hortensis terræ pedes septem, nigræ ad ignem nutriendum aptæ, quam vocant Torff, pedes novem; argillæ mollis novem, arenæ octo, terræ quatuor, argillæ decem, terræ quatuor, arenæ super qua solent domus Amstelodamenses fistucari, pedes decem, argillæ duo, sabulonis albi quatuor, siccæ terræ quinque, arenæ marinis conchulis mixtæ quatuor, deinde fundus argillę ad centum & duorum pedum profunditatem, denique sabulo triginta pedum & unius* &c. Quæ terrarum, argillæ, & arenæ varietates in Melitensi solo desiderantur, in quo tamen fiunt profundissimæ in vivis rupibus lapidicinæ, rudia marmora, & metalla effodiuntur; omnesque nostræ cautes faciendis puteis idoneæ sunt, in queis optimæ lymphæ, diu incorruptæ frigentesque adservantur.

Varer. in Geogr. univer.

§. XVII. Præterquamquod Melita, Gaulusque nulli Fluvio sunt propinquæ, a quo emissis assidue eluviis ac recrimentis, conflari ipsæ potuerint, ut ab Acheloo Echinades, referente Plinio; a Tiberi (*b*) insula Tiberina, ut asserit Livius; a Rheno insulæ Arboricæ, & Danimarchiæ, ut tradit Varerius; ab eodem flumine, & Mosa Hollandia; & a Nilo Ægypti inferioris pars *Delta* nuncupata, quæ Herodoto δῶρον Νεἰλȣ, idest *donum Nili*, dicitur. Quinimo Insulæ nostræ a continenti longe dissitæ, in Mediterranei maris umbilico sitæ, adeo procellosis fluctuationibus, violentisque æstibus obnoxiæ sunt, ut, si unquam ex arenoso limo, aliisque quisquiliis emersissent, brevi essent dissolutæ. Quod si adhuc noster Antagonista, refractarius

(a) *Zelandia nihil aliud sonat quam terram & solum maritimum, a terra ac mari conflatum nomen*: inquit Mercator *in Atlant.* qui ex Levino Lemnio refert, Zelandos eos fuisse, quos Tacitus vocat *Mattiacos*: necnon Zirizzæ Zelandicarum urbium antiquissimæ celebrem olim portum immodica arenarum congerie obstructum fuisse affirmat. Quod sane nulli nostrorum portuum obvenit, quamquam hanc Insulam ex arena limoque simul aggestis enatam esse dictitent nostri Antilegontes. (b) Vulgo *Isola di S. Bartolomeo*: quod in hujus Apostoli honorem magnificum ibi Templum constructum sit.

rius quum sit, hisce rationibus minime moveatur; ab ipso petam: Cur non & in præsentiarum hæ Insulæ nova limi, arenæ, concharum, & Lamiæ dentium atque oculorum accessione augeantur? Cur imo ipsas diminui, conteri, abradique a mari cernimus? Ubinam est, aut quo evolavit Spiritus ille plasticus, quo Melitæ solum prægnans esse autumant Adversarii? Quo aufugere tot Caniculæ benefica (*a*), quæ magnis dentium suorum acervis hanc Insulam conflare, & accumulare consueverint?

§. XVIII. Quod si quidem Insula nostra ita e mari emersisset; hujuscemodi eventus mentionem fecisset saltem aliquis Scriptor; uti Insularum eo modo enatarum meminere tot Auctores. Inter alios Plinius has memorat. *Clare jampridem Insulæ, Delos, & Rhodos memoriç produntur* Plinius l. 2. capp. 87. & 88.
enatç. Postea minores ultra Melon, Anaphe: inter Lemnum & Hellespontum Nea: inter Lebedum & Teon Alone: inter Cycladas Olympiadis 135. *anno quarto Thera & Therasia: inter easdem post anno* 130. *Hiera, eademque Automate. Et ab ea duobus stadiis post annos* 110. *in nostro ęvo, M. Junio Syllano, & L. Balbo Coss. ad* 8. *Idus Julii Thia. Ante nos & juxta Italiam inter Æolias insulas, item juxta Cretam emersit e mari mille quingentum pass. una cum calidis fontibus altera, Olympiadis* 143. *anno tertio in Thusco sinu, flagrans hęc violento cum flatu. Proditur quoque memoriç, magnam circa illam multitudinem piscium fluitantem, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas* &c. Cujusmodi insulas plureis recenset Kircherius ipse *in suo mundo subterraneo*. Quamdam vero Insulam temporibus nostris, nempe Anno 1707. e Mari Ægeo mire emersam describit Vallisnerius. *A' tempi nostri* (ait ille) *pur' è apparsa un Isola nuova vicino a* Vallisner. l. de corp Marin. pag mihi 48.
Santorino, di cui io tengo nel mio Museo Pietre, e Pomici, ę tufi, e concrezioni tetre, e abbronzate, terra vetrificata, e simili produzioni d'un fuoco sotterraneo, che con orrendi scoppj, e fumo, (*a*) *e faville le inalzò sopra il piano del*

(a) Sane heic raro capiuntur Caniculæ: ita ut aliquam earum maxillam dentibus instructam præ manibus habere non potuerim; licet eam petierim a quodam nostro cive, cui cum Piscatoribus consuetudo est. (b) *Montem Epopon* (in Pithecusis insulis e mari emersis) *cum repente flamma ex eo emicuisset, campestri æquatum planitie*, tradit Plinius *loc. cit.*

Mare, e formò un' Isola di cui ne parlerò (b) in altro luogo, e ne fece pure menzione l' Accademia Real di Parigi, avendo io lettere del Sign. Giorgio Condilli, già mio dilettissimo Scolare, che poco lontano avea la sua Patria, il quale tutto generosamente mandommi, e fedelmente descrisse &c. Vides ut Insularum e pelago enatarum mentionem faciant æque veteres, atque Neoterici Scriptores! Quis autem eorum Melitam hujusmodi ortum habuisse retulit, aut somniavit? Qui vero ab illis memoriæ non proderetur, si talis esset, ortus hujus Insulæ, adeo celebris, & cujusvis ævi Scriptoribus commendatæ? Sed fortassis Impostores nostri crediderint, ipsam e mari emersisse ætate illa antiquiore, *quando boves loquebantur, & Cœlum plures benignitates produceret, quam nunc solet.*

§. XIX. Ut autem redeamus ad Glossopetras; id quoque perpendendum est, quod in hac Insula reperiuntur non solum magnæ Glossopetræ minime crenatæ, quæ Carchariæ dentibus assimilari nequeunt; sed etiam multæ aliæ, quæ adeo differunt inter se forma, colore, magnitudine, crassitie, pondere, duritie, ut perpaucas reperire possis sibi in iis omnibus similes. Et quidem aliæ sunt candidæ, aliæ subobscuræ, aliæ flavescentes, aliæ cinereæ, quædam roseæ, quædam cæruleæ, nonnullæ nigri coloris, aliæ rubri, aliæ rubri nigricantis; aliæ lineatæ, & duplici colore distinctæ: item aliæ denticulatæ, aliæ non; hę perfectum triangulum, illę acutum pręseferunt; alię summitatem habent ovalem, alię acutam; alię bifidę sunt, alię subnascenti, ut ita dixerim, proli connexę; aliæ instar flammę flectuntur, & aliæ instar arcus curvantur. Insuper nostræ Glossopetræ haud parum distinguuntur ab illis, quæ in Gallia, Germania, aliisve regionibus eruuntur: non autem interstinguerentur, si Lamiarum dentes essent: siquidem Melitenses Caniculas a Gallicanis esse diversas nemo adhuc compertum habuit, nec, ut arbitror, habebit.

§. XX. Quę quum ita se habeat, fateri necessum est, Melitenses, sicut & aliarum regionum Glossopetras esse lapi-

(a) Eam Insulam ille accurate describit *in lib. de Corp. Marin. pag. 117.* Quam vero descriptionem, ut pote prolixam, in gratiam brevitatis prætermitto. Curiosus autem Lector illum adeat.

lapides sui generis, & in propriis mineris, seu fodinis a Natura generari, ut sentiunt tot Clarissimi Scriptores; præterque alios supra allegatos, Eminentissimus Ptolomæus, & Ulysses Aldovrandus: quorum prior sic ait: *Crescit* (*Glossopetra*) *in modum linguæ ex matrice sua: idque quia fibras habet in longum dispositas, ut truncus arboris*. Alter in suo Musæo Metallico hæc scribit: *Aliqui monimentis mandarunt Glossopetras esse naturæ lapideæ, sed dentes piscium armatorum & testaceorum esse voluerunt, qui in terris post universalem inundationem remanserunt: veluti multa Ostreorum, & Chamarum tegumenta in montibus passim observantur. Hæc opinio prorsus est explodenda, quum Glossopetræ sint lapides sui generis, & proprias habeant mineras*. Quod de nostris Glossopetris jampridem observavit Joh. Franciscus Abela. Præterire autem non possum Olaum Wormium, quem impudenter non minus, quam inique in suam advocavit sententiam Adversarius, licet ille nobis consentiat, ita loquens: *Ast ego duum generum* (Glossopetras) *reperiri arbitror; unum quod ex Lamiæ dentibus petrificatis ortum trahit, quod etiam exacte eos refert* (a). *Alterum quod figura & colore aliquantulum discrepat & in mediterraneis reperitur, quod majus etiam est, & lapis sui generis a Natura hac figura donatus. Invenitur variis in locis. Creber est in insula Melita, ex qua aliquot teneo suæ terræ, seu mineræ adhuc inclusos. In germania prope Luneburgum in aluminosis fodinis etiam generatur, ut & arenis prope Daventriam* &c. Quid quod ipse Adversarius sententiæ nostræ subscribit, quum sesquicubitalem illam Glossopetram Gesnerianam a Natura esse formatam fateatur? Verumenimvero in Melita quoque reperiuntur Glossopetræ tantæ magnitudinis, ut Lamiæ dentes censeri nullatenus queant; ut testatur supralaudatus Bonamicus his verbis: *Ve ne sono anche alcune grandi come una mano distesa, alla quale grandezza non sò se dente di Lamia sia giunto*.

Joh. Bapt. Ptolem. in Phil. ment. & sens. Diss. 4. de Corp. mixt. inanim. Sect. 2. §. 8.

Ulyss. Aldovrand. lib. 4 c. 10.

Ol. Worm. in Mus. c. 10.

§. XXI. Unde etiam perspici potest, quod a Natura genitæ sint majores nostræ Glossopetræ. Si vero ita generatæ sunt

(a) Et hic similitudine ducitur. Simile autem non est idem.

sunt majores, quid est in caussa, cur minores nostras Glossopetras alium ac diversum ortum habere ducamus? Ne adeo inepte sentiamus, nos monet ipse Adversator urgenti
Insp. 3. illo *paradigmate : Numquid in manibus majores digitos a*
Diatr. 1. §. *Natura, minores vero ab Arte, seu miraculo factos credere*
25. *possimus?* Cur ergo mi Contradictor, Melitenses Glossopetras partim a Natura genitas, partim Caninos dentes in saxum conversos credamus? Nonne omnes nostræ Glossopetræ sunt *digiti* ejusdem manus, nempe fœtus terræ Melitensis?

§. XXII. Et quidem Naturam, quæ lapides cujusvis figuræ producere consuevit, videlicet granatos & uniones orbicularis, Amethistos, & Crystallos piramidalis hexædricæ, Topatios cubicæ, Smaragdos dodecahedricæ, Adamantes & Rubinos Octahedricæ; decebat quoque in aliquibus aliis calculis haud contemnendam Triangularem formam exhibere: quam revera exhibuit in Glossopetris. Hæ sane, ut exponebam, *crescunt in matrice sua, propterea quod habent fibras in longum dispositas, ut truncus arboris*. Non autem crescerent, si essent Caniculæ dentes petrefacti: siquidem dentibus in viventium animantium maxillis crescendi facultatem fecit Natura: Necnon illæ habent radices quandoque se ipsis longiores, adeoque matrici suæ inhærentes, ut vix ab eis evelli queant; non ita vero latera & summitates, quæ facili negotio a marga & tophis, quibus involvuntur, erui possunt. Verumenimvero si ejusmodi lapides unquam fuissent piscium armatorum dentes, non reperirentur semper ex una eademque parte, nempe ex basi, rupibus infixæ, sed etiam aliquando ex summa aut laterali parte cautibus inhærerent. Neque enim rationem assignant Adversarii, cur potius superiores dentis partes, quam imas afficere debeat succus lapidificus, itaut illæ semper læves ac pene vitreæ videantur, hæ vero rudiores, ac rupibus tenacius inhærescentes. Etenim in tali metamorphosi, seu casuali lithogenesia, quam somniant Adversarii haud quidem unus idemque ordo semper servaretur: quum sit incontroversum Philosophis pronunciatum, quod *id non fortuito, nec frustra fit, quod Natura semper eodemque modo facit*.

§. XXIII. Quæ de Glossopetris diximus; de calculis quoque, quos vocant serpentum oculos, intelligenda sunt. Nimirum hi Lapides sunt gemmulæ, Achatis genus, qui, doceu-

cente Cardano, lapis est tam varius, ut non una tantum gemma sit appellanda: siquidem ejusmodi calculi, non secus atque Achates, heic reperiuntur cæsii, rosei, nigri, flavi, cinerei, viridis, aliorumque colorum: necnon quibusdam orbiculis luteum, vel roseum punctum circumambientibus ita pupillam imitantur, ut variorum animantium oculos repræsentent, ut animadvertit eruditissimus Bartholomæus Ambrosinus in Musęo Metallico Ulyssis Aldovrandi, a se concinnato, ubi tribus Tabellis varietatem colorum ac figurarum istius lapidis graphice exponit: in quibus videre est quosdam Achates calculis nostris affatim simileis. Idem sentiunt Mercatus, aliique præclari Scriptores. Quantumvis non minus in istis calculis, quam in Glossopetris recognoscendis allucinatus sit Augustinus Scylla, qui, Adversario plaudente, hujusmodi calculos esse *(a)* Chrysophrydum, *(b)* Synodontum, Sargorumque dentes, autumavit. Verumtamen ei credat, consentiatque, qui dentes pupillis ornatos unquam viderit. Quantum verò in me est, id ego mihi suadebo, quum oculos dentibus similes videro.

Hieron.Cardan.lib.7.de var.

Lib.4. c.73. de Achat.

§. XXIV. Vana igitur (heic mihi reponet Adversator) est opinio Melitensium arbitrantium Glossopetras, alterosque calculos, esse linguas, atque oculos serpentum, a Paulo in lapidem duratos. Fateor. Nec enim quorumdam Idiotarum nostrorum erroribus ita desponsus sum, ut Veritati debitum non persolvam honorem. Præterire autem non debeo, Melitenses Literatos eamdem, quam modo tuebar, de ejusmodi lapidibus sententiam tenuisse, & in præsentiarum amplecti. Testes sunt Joh. Franciscus Abela, cujus sensa, Adversario nota, supra exposui; & Joh. Franciscus Bonamicus, qui, postquam pluribus argumentis sententiam nostram propugnaverit, hæc subjungit: *Tralasciando per altro come inette e ridicole le opinioni del Volgo, che sieno state (le Glossopietre) lingue di serpi, o d'uccelli impietrite, e le riferite da Plinio, che cadano dal Cielo in Luna scema, o che sieno Ceraunie, cioè sassi di fulmini; che guai a noi se potessero quì trovarsi così frequenti* &c. Huic subscribit Jacobus Bonamicus ejusdem Frater, qui in sua *Epist.* ad Cl. Ab. Michaelem Justinianum data hæc habet: *Le lingue, gli oc-*

Extat in Part. 2. Liter. Memorab.

Ab. Mich. Justin.

(a) Vulgo *Orade*. (b) Qui vulgo *Dentici* vocantur: ex horum cerebro eruitur gemma Synodontides, ut Auctor est Plinius *lib. ult. cap.* 10.

occhi, e denti di ſerpi, così detti dalla ſimilitudine, che con quelli tengono, ſi cavano dalla pietra viva per tutta l'Iſola, benche in alcuni luoghi più e meno. Le lingue ſono comunemente di color cenerizio, o lionato: gli occhi altri ſono oſcuri, altri tirano al ranciato: ed (a) i denti del medeſimo colore, ma più bianchi con certe righe o vene alquanto più oſcure. E tutte queſte coſe, come anche varie ſorti di chiocciole, ſpine di ſerpi, e ſerpi parimente intiere della medeſima pietra ſi vanno dalla Natura giornalmente producendo, appunto come le gemme, ed i metalli, nelle viſcere della terra. E non ſono altrimenti le lingue caſcate dal Cielo nella Luna mancante, come ſognoſſi Plinio lib. 37. cap. 10. Nemmeno ſon coſe impietrite dopo lo ſconvolgimento della terra fatto dal Diluvio univerſale, come pensò il Majolo Dier. Canicul. colloq. 18. in fine, e difende Gio: Daniele Major nella ſua Diſſert. de Serpent. petrefact. §. 47. Fabio Colonna nella ſua Porpora, ed altri Autori, i quali aſſeriſcono eſſer queſte lingue chiamate Glottides, e Gloſſopietre, denti di peſci armati, e particolarmente di Lamie, o Carcharie, detti volgarmente Peſci-Cani, reſtati ſotto terra dopo il diluvio ſepolti: ingannati sì dalla ſimilitudine, che molte di queſte lingue intorno dentate, e a forma di ſega con eſſi denti tengono: come altresì per eſſervi qualche opinione, che i denti de' peſci ſuddetti giovino contro i veleni, per quanto riferiſce Aldovrando de Piſcibus, parlando della Lamia e Carcharia. Eſſendo queſta opinione ampiamente riprovata da Geropio Becano citato da Gio: Laet. de Lapid. & Gemm. lib. 2. c. 3. Molto meno ſono membra impietrite de' ſerpenti veleno ſi maledetti da S. Paolo dopo che fu morſicato dalla vipera; e perciò eſſer chiamate dette lingue Ophiogloſſæ, *come crede il volgo, e'l riferiſce Burcardo Niderſtedio nella ſua Malt. vet. & nov. lib. 1. cap. 6. perche ſimili metamorfoſi ſono favoloſe, dicendoſi il medeſimo delle ſerpi di pietra, che ſi trovano in Inghilterra nelle pietriere della provincia di Sommerſet, che da que' popoli ſi crede eſſere ſtate vere ſerpi, così impietrite, quando*

(a) Is diſtinguit dentes a linguis ob varietatem figuræ & coloris, ſed cum has, tum illos in terra, gemmarum inſtar generari, affirmat Heterodoxos iſtos, vel ſuppoſititios dentes delineavit in ſuo typo Adverſarius, callide, ut ejus eſt mos, prætermiſſis plurimis Gloſſopetrarum figuris nequaquam referentibus piſcium armatorum dentes, ut ſunt iſtæ, quas noſter Jacobus *linguas* appellat.

quando furono scacciate dalla santa vergine Keina, o Hilda, ed esser senza testa, per esser lor rotta, precipitandosi dalle balze, come riferisce detto Gio. Laet. de Gemm. & Lapid. lib. 2. c. 4. Poichè nemmeno quelle mosche, formiche, api, ragni, serpenti, e cose simili, che si veggono dentro l'ambra gialla, sono stati giammai animali vivi in quella, o sia bitume, o sia sasso, rinchiusi secondo l'opinioue del dottissimo Settalfio nelle sue Dissertazioni, del Ghelero, e d'altri: ma tutti sono scherzi della natura, la quale in certo modo dà vita e moto a' sassi, comunicando loro una tal virtù generativa, colla quale secondo le disposizioni diverse delle particelle, diverse cose con varie forme producono, ed una virtù vegetativa, colla quale le cose prodotte prendono accrescimento &c. En quid sentiant de istis calculis, & qui ratiocinentur cives nostri literati!

§. XXV. Neque vero deridendi sunt nostri Idiotæ, quod eosdem calculos fuisse anguium linguas, oculosque Pauli miraculo petrefactos crediderint. Quandoquidem vel docti viri, Gesnerus, Ettmullerus, aliique Auctores apud Ulyssem Aldovrandum idem senserunt. Necnon Germanis, referente Agricola, Glossopetra dicitur *Nattertunglein*, idest Natricis lingua. Natrix autem est serpens, quæ nando venenum aquis infundit: quocirca Lucano dicitur: *Natrix violator aquæ*. Melitenses autem, quum constantissima traditione a majoribus acceperint, Apostolum naufragum varia huic Insulæ beneficia contulisse; hoc etiam beneficium eidem adscribere non dubitarunt. Nec tamen errant, quum Glossopetras in hoc solo provenire Apostoli virtute arbitrantur: quippe licet ipsæ non sint serpentum linguæ lapidefactæ; nihilominus, si magnam earum alexicaciam perpendas, ipsas a beneficentissimo nostro Protoparente nobis impertitas esse, haud imprudenter conjicias: præsertim quod ipse nostris glebis, ut *superiore dissertatione* ostendebam, virtutem alexipharmacam fuerit elargitus. Quamobrem noster Bonamicus ita ratiocinatur: *Onde io conchiuderei per conto di quest' Isole, che quando il loro terreno fu miracolosamente tramutato, o resperso di queste vene di bolo alessiterio, allora ricevessero in conseguenza la proprietà di produrre queste gemme a somiglianza di denti di Lamie, e l'altre dette occhi di serpi, le quali essendo produzioni, e quasi frutti e quintessenze di quel bolo; non è meraviglia, se ne posseggo-*

Gesner. l. 4. Aquat. Ettmuller. t. 1. ubi de Miner. Aldovandr. Mus. Metall. l. 4. c. 10.

Joh. Franc Bonamic. in supra cit. epist.

seggono le facoltà in grado così eminente. Hæc iste Physicus præstantissimus. Quibus hoc ego tamquam auctarium addo, quod ante Pauli Naufragium hanc Insulam hujusmodi calculis ditatam esse, nec Majores nostri tradiderunt, neque ullus Scriptorum literis mandavit; quamquam minoris momenti rerum, quæ heic proveniunt, ut rosæ, pulvilli, catuli, vestes, ac mella, tot insignes veteres Auctores mentionem fecerint accuratam. Cur ergo de nostris Glossopetris tanta virtute præditis nihilum illi scripserunt? Nonne quod hac alexicacia non ante Apostoli in hanc Insulam adpulsum præditæ ipsæ fuerunt? Quis igitur cordatus naturali hujus telluris indoli ejusmodi virtutem adsciscat?

§. XXVI. Ceterum nec defuere qui Glossopetras Lamiarum, idest Mulierum illarum, quæ instar Strigum, sanguinem infantium absorbere consueverunt, dentes esse putaverint. Alii vero Pici avis linguam, alii aliarum alitum rostra, ungues, ac linguas; alii serpentum (a) cornua; & alii alias res esse Glossopetras autumarunt. Inter tot, tamque varias opiniones nostram esse saniorem nemo quadratus homo non fatebitur. Quocirca cum Oratorum Principe concludam: *Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia confirmat*.

Cicer. de Nat. Deor.

DIS-

(a) *In serpentibus cornua quærere idem profecto est ac (ut habet proverbium) in asello lanas, in lupo pennas: neque enim vel in monstrifera Libya nascuntur cornuti*: inquit Adversarius; quem forte fugerit, in Ægypto reperiri viperas Rhinocerotes, quas Ægyptii *MameliKias*, seu *Regias* appellant. Istarum, & Bucampis unicormis iconem exhibet Th. Bartholinus *de unicornu cap.* 10. qui quoque ex Musæo Thobiæ Aldini describit ac delineat Draconem, in media fronte oblongum cornu gerentem, alatumque beneficio delatum ex Arabia in Ægyptum: nec non is typum habet alterius Draconis cornuti, ex India Orientali a Patre quodam Societat. Jes. allati ad Fr. Corvinum Canonicum Romanum. Hujusmodi quidem cornua sunt oblonga, sed non æque rigida & aspera, atque illa animalium quadrupedum. Qui sane ista in serpentibus quærat, Adversarii censura notandus est.

DISSERTATIO UNDECIMA.

Dithalassum a D. Luca memoratum in Melitensis sinus, D. Pauli nomine insigniti, introitu adamussim cerni.

§. I. Dithalassum esse locum inter duas maris profunditates assurgentem non inficiatur urbanissimus noster Antagonista; sed hujusmodi locum in Melitensi litore, cui illisam Pauli navem credimus, nequaquam conspici adseverat. Neque ego Dithalassum nostrum ab ipso conspectum esse contendo: qui enim cernere hunc potuerit qui ad nostram Insulam numquam adpulit? Quocirca ei objicere jure merito possemus:

Sed quis es tu qui vis sedere in sella,
Ut e longiquo judices a multis milliaribus,
Cum visu vix spithamam longo?

Enimvero qui huc adpulere, viderunt, & assertionis nostræ veritatem oculati testes confirmavere. *Visitur* (clamat Quintinus, diuturnus Melitæ incola) *littus loci bimaris* (*Chersonesus Ptolemæo dicitur & vere est*) *nunc a Paulo vetustissime* (*a*) *cognominatum, in quod is navem illisit.*

§. II. Disertissimus autem Melchior Inchoffer *in suis Conjectationibus de Epistola ad Messanenses a B. Virgine conscripta* post multa argumenta, quibus sententiam nostram tuetur, hæc subnectit: *Verum si quæ bactenus diximus, Melitam illam interiorem navigationi Pauli eximunt &c.* Melch. Inchof. Conject. 49.

(a) Quintinus M. Magistri Philippi de Villiers dicti ab Insula-Adami Auditor, ac Ordinis Jerosolym. Frater Æditiuus, hæc scribebat ad Sophum Amicum Anno 1533. die 20. Januar idest quum primum Militaris iste Ordo huc advenerit: & tamen hoc litus Pauli naufragi nomine insignitum *vetustissime*, nempe pluribus sæculis ante sacræ istius Militiæ adpulsum, affirmat. Unde perspicitur, quam inique dictitet Adversarius, sententiam de Apostolo naufragio huc ejecto invaluisse post Rhodiensium Equitum in hanc Insulam adventum.

&c. Locus in primis dithalassus, quem nonnulli bimarem vertunt, sive quia duo maria discriminat, & tota ipsa Insula, loco quodam jacens (qui sensus est Syri) duas inter profunditates (a) maris hæreat, sive quia naufragii locus eodem mari utrinque allutus isthmum constituat, & ut loquitur Beda, littus sit in mari protensum, eodemque circumdatum mari, quod hinc & hinc dispescitur: & adhuc clarius ad vulgi usum Carthusianus explicat linguam terre in mare protensam, & mari utrinque circumdatam; quæ quidem posterior Bedæ & Carthusiani explicatio tam congruit Traditioni & loco, quem nos ipsi, fama naufragii Pauli clarum, oculis non semel aspeximus & consideravimus, ut in meridie cæcutiat, cui secus in mentem venire possit. Habet vero & suam locus ille Syrtim hodieque conspicuam, habet & vadosam arenam impingendæ navi aptissimam &c. Eximio huic Scriptori concinunt Cajetanus, Sylveira, Zucconus, Massutius, Carrerius, Maurolicus; nec non insignes eruditione Heterodoxi, Bochartus, Pomeranus, Bullingerus, Marloratus &c. Præ quibus audiendus est Augustinus Lubinius Christianissimi Regis Geographus, qui *in Tab. Sacr. Geogr. verbo Dithalassus* hæc habet: *Dithalassus locus, idest hinc inde mari cinctus ad modum Isthmi. Act. 27. 41. ad oram insulæ Melitæ ad Boream versus; hodie etiam propter S. Pauli naufragium celebris, Portusque S. Pauli, la Cala di S. Paolo, dictus &c.*

Gloss. Rabanus.

Cajetan. Isag. c. 10. Sylveir in Act. 27. Zuccon. in Act. Lect. 73. Massut. Vit. S. Pauli l. 11. c. 10. Franc. Carrier. in Actor. 27. Maurol. Sican. Hist. l. 3. Bochart. lib. 1. Chan. c. 26. &c.

§. III. Criticus autem noster cornicum, ut ajunt, oculos figere studens, & suæ in D. Lucam pietatis zelo commotus, tot tantisque nostris Propugnatoribus graviter succenset, eosque *ridenda sapientibus sphalmata* divino Historiographo imputare dictitat. Sed ille, ut est in adagio, elephantum ex musca facit: nempe scopulum, in quo illi dithalassum locum recognoscunt, magnifica Insulæ nuncupatione condecorat; indeque sic infit: Quis unquam ab accurato Auctore audivit dithalassas vel bimares dici Insulas, & cum isthmis componi. Bona verba, mi Aristarche: rem accuratius perscrutare; &, quam dicis Insulam, nihil aliud esse comperies, quam parvum scopulum, seu terræ laciniam, dimidium millia-

(a) Procopius sane Græcus Auctor affirmat, hanc Insulam dividere Adriaticum a Tyrrheno mari, ut exponebam *in Dissert.* 4. §. 12. ubi ejusdem verba protuli. Tametsi naufragii locus speciatim innui a Luca videtur, quum ea dictio maxime conveniat loco, in quem ejectam fuisse Pauli navem tradunt.

milliaris, vel paullo plus, ambitu complectentem, adeo nostro litori proximam, ut pars ipsius, fluctibus, aut terræ motu sejuncta, videatur ac sit. Ibi communicantur duo maria, Ortus scilicet, & Occasus, ut in rudi typo hisce Dissertationibus præfixo; quæ quidem interlabuntur canalem ita angustum, ut per ipsum triremis transire non possit. Nec mihi fidem adhibeas, sed accurato fidelique testimonio prælaudati Scriptoris, qui re sedulo observata perpensaque ita conclusit: *Ergo locus ille dithalassus, ut hinc etiam aliorum dubia dimoveam, in quem navis eatenus impegit, ut prora quidem fixa maneret immobilis, puppis vero solveretur a vi maris, nisi tota sit Insula, non alius fuit, quam revulsa illa a reliqua crepidine terræ lingua, aquis hinc inde admissis in isthmum formata, & Euroaquiloni, quemadmodum & hodie cernitur, eatenus obversa, qua necessarium pene navibus ex Adriatico pulsis objicit impedimentum. Recte vero cum nullis fere clivis tumeat, sed humilis mari superstet Melita, eamque ob causam vel clara luce etiam non longe navigantium oculos effugiat die primum facto, & adhuc dubio, puta, Sole, terram non agnoscebant, sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent ejicere navem. Is vero Sinus Melitæ cavus erat, sed qui protenso isthmi cornu vix procellosis undis eminente navim cursu obstinatam obstinatior ipse infregit, navigantes ad tabulas adegit, ac tandem nando, vadando, periculis evadentes, eam esse Meliten insulam, vulgato aliis vocabulo Mytelenen, perdocuit*. Ita loquitur qui locum propriis oculis inspexit: & ita Inspectionum Anticriticarum Auctori, hujusce loci inexperti, caussam aperit, cur Apostolus, sociique non terrestri via (*a*) sed natatu litus tenuerint, atque hujusmodi periculum vel die primum facto non adverterint. Quid autem illis profuisset istius periculi advertentia, postquam ad malefidum littus appropinquassent, in quod Typhonici flatus violentia impulsi urgebantur? Et

Melch. Inchof. loc. supr. cit.

(a) Qui enim terrestri via ad litus appellere poterant, fluctibus hinc inde sævientibus agitati, in loco vadoso, in quo vel undis, ventisque acquiescentibus difficile esset incedere? *Ita non appulerat navis ad littus, sed ad locum vadosum, ex quo enatandum erat ad terram*: inquit Bern. Lamy, qui pro *dithalasso* accipit *isthmum*, seu *tænias*, *inter quas & littus mare interluat*, uti est supra exposita terræ Lacinia, quæ in D. Pauli sinu cernitur.

Et maxime quod jam gubernaculorum juncturas laxaverant, & artemonem levaverant.

§. IV. Hinc etiam perspicitur quam inique Abelæ nostro insultet Adversator, caussatus, quod ille non bene interpretatus fuerit Arabicum textum, hæc habentem : *Incidit autem navis in locum altum inter duos specus maris*. Ubi Zoilus noster, Grammaticorum more, pressiorem postremarum vocum significatum inquirit : & qui passim *in suis Inspectionibus* Scriptorum auctoritates minus proprie exacteque interpretari consuevit, in præsenti textu enucleando nares emungit, atque *τὸ maris* otiose additum non esse dicit, concluditque, non humi cavernas, sed submarinas speluncas iis verbis designari. O Criticum a fronte simul & occipitio oculatum ! Simplicissimus noster Abela hoc pacto divinare nescivit, sed maris specus, sicut & litora, in terra recognovit. Etenim sicuti maris litus dicitur extima terræ pars, seu margo mari allutus; ita & specus maris dici possunt cavernosa terræ loca æquori adjacentia.

§. V. Neque nobis refragantur auctoritates Interpretum ab Adversario allegatorum, videlicet Lorini, Benedicti Arias, Nicolai de Lyra, asserentium, D. Lucam dithalassi nomine indicare voluisse locum vadosum, e fundo maris prominentem inter duas æquoris profunditates : siquidem juxta præmemoratum *Selmonium* scopulum, præter alia cœca, seu latentia pericula, cernitur locus iste vadosus, atque elevatus inter duo profunda maria, quæ, ut ajebam, angusto illo canali communicantur, labunturque inter Selmonem, & litus obversum, signata in nostro typo literis A. & B. Canalem hunc putabant impervium Paulinæ ratis nautæ; ideoque ibi tutum esse litus credebant : quum vero adproperassent, alteri mari pervium esse agnoverunt; ibique navis proram impegerunt in vadum arenosum, quod ibidem sternitur : cujusmodi locum rite appellavit *dithalassum* prudentissimus Evangelista. Hinc etiam fit, ut cum Syriaca Versio, tum antiqua Editio, Gothica nuncupata, quæ habent, *in locum vadosum*, nobis opitulentur. Reapse pluribus ab hinc annis quidam e nostris, una cum viris in cognitione istius loci versatissimis, D. Pauli sinum visere curaverunt; & non solum juxta Selmoniam cautem locum vadosum, quem *dithalassi* vocabulo designare Lu-

cam

cam voluisse, affirmat Adversarius, recognoverunt; sed etiam, ut rei veritatem magis magisque exploratam haberent, ea loca non secus, quam senex sartor ad crenam acus intendere solet supercilia, perscrutati sunt; in queis Paulini Nautæ submissa bolide invenerunt passus viginti, & mox passus quindecim, ubi anchoras de puppi miserunt: & ipsa adamussim illi agnovere. Non longe enim a Selmone adusque lævum Paulini Sinus cornu viginti passuum altitudinem nautico perpendiculo invenerunt, & paullo inde ad Selmonium Scopulum appropinquantes quindecim passus a Sacro Historiographo memoratos compeqruerunt. Ex quo loco ob prominentiorem Selmonis rupem, quæ terram respicit, canalis sæpe memoratus videri potest impervius, sinumque referens; at, si ultra transmittas, *locum bimarem*, idest hinc inde mari obnoxium deprehendes: ut experti sunt Nautæ illi, qui attestante D. Luca, *sinum quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent ejicere navem*. Quo, quum *secundum auræ flatum*, nempe *Euroaquilonem*, cui locus iste recta obversus est, pertigissent, *locum ditbalassum* invenerunt, quam litoream oram eminus putaverant. *Et cum incidissemus in locum ditbalassum impegerunt navem* &c. Act. 27.37.

§. VI. Fortassis etiam vocabuli istius significatio alia occurrere possit. Non enim tam facile est assequi vim quorundam vocabulorum, quæ alicui arti sunt peculiaria, & Ciceronis exemplo ingenuaque confessione demonstrat Dominus Rolinus, qui de studio Linguæ Latinæ agens, ita loquitur *Tom.* 1. *c.* 3. *Il peut arriver aux plus habiles gens de se tromper dans l'intelligence de certains mots dont l'usage est rare, tels que sont par exemple la plupart de ceux qui regardent les arts. Ciceron dans un lettre a son Ami Atticus ne rougit point d'avouer qu' un Matelot lui avoit appris la veritable signification d'un terme de marine, qu' il avoit long-tems ignoree, & sur la quelle il s'etoit trompe*. Arbitrabar sustineri remos, cum INHIBERE essent remiges jussi. Id non esse hujusmodi didici heri, cum ad villam nostram navis appelleretur: non enim sustinent, sed alio modo remigant. Id ab ἐποχῇ remotissimum est. INHIBITIO remigum motum habet, & vehementiorem quidem, remigationis navem con-

convertentis ad puppim. *En effet Ciceron dans un ouvrage compose sept ou huit ans avant la lettre qui vient d'etre citee, avoit donne a ce mot, inhibere, le sens qu' il reconnut de puis etre faux.* Ut concitato navigio, cum remiges INHIBUERUNT, retinet tamen ipsa navis motum & cursum suum intermisso impetu pulsuque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine & vi concitata. Hæc ille.

§. VII. Ceterum Apostolorum ævo Apostolicis Scriptoribus, quibus assentiri Lucam decebat, dithalassus erat locus duplici mari obnoxius. Quippe hujusmodi eum accepit Clemens Romanus, quum ad Jacobum fratrem Domini hæc inter alia conscriberet: *Dithalassi loca, quæ duplicibus undæ fallacis ictibus verberantur, hypocritæ, & dolosi.* Vides ut *dithalassi loci* nomine haud aliud is intelligit, quam locum duplicium undarum ictibus obnoxium! Quid ergo noster Zoilus exspiscari studet abstrusas alias ac reconditas istius vocabuli significationes, quibus, tamquam utre vento pleno, sciolos ac semidoctos territes? Haud vero me fugit, hanc epistolam, sicut & alia Clementina scripta, in dubium ab Eruditis revocari, ut asserit Lambertus Gruterus Venradius *in Præf. de Veritate Scriptorum Clementinorum*. Attamen quicumque fuerit verus ejus Epistolæ Auctor, procul dubio is fuit antiquissimus, atque Scriptoribus primi Sæculi accensetur a Clarissimis Editoribus Bibliothecæ Veterum Patrum.

Clem.Rom. in Ep. 1. ad Jacob. fratr. Domin.

Bibl. Vet. Patr. Tom. 2. Part. 1.

§. VIII. Itaque cuicumque *Dithalassi loci* explicationi adhærere velit morosus noster Antagonista, ejusmodi locum in nostro Sinu, D. Pauli nomine insignito, recognoscere poterit: siquidem in hujus litore nedum cernitur rupes inter duos specus maris, ut in Arabico textu, a nostro Abela producto, legitur; necnon terræ lingua in mare protensa, mari hinc inde alluta, ut Ven. Beda, & Carthusianus interpretantur; verum etiam visitur locus vadosus, *elevatus inter duas profunditates maris*, ut habent Versiones, ac Interpretes ab Adversario allegati. Propterea sæpe laudatus Melchior Inchoffer loquens de loco, quem pro Paulino *Dithalasso* ostendunt

Me-

Melitenses, ac ipsemet propriis oculis non semel recognovit, sic ait. *Habet vero & suam locus ille syrtim (a) hodieque conspicuam, habet & vadosam arenam impingendæ navi aptissimam*: postque paullo subnectit, hunc locum *aquis hinc inde admissis in isthmum esse formatum, & Euroaquiloni obnoxium*: denique tot tantisque vestigiis Paulini naufragii recognitis, adseverat, *in meridie cæcutire cui secus in mentem venire possit*. Quid vero dixisset, si quoque ipse, immissa bolide, locorum a D. Luca relatorum profunditatem explorasset, ac ejusdem Historiographi verbis omnino convenire comperuisset, uti exploratum est diligentibus illis civibus nostris, supra commendatis?

§. IX. Huc accedit quod Hieronymi Manducæ ætate, ut ipse testatur, adhuc cernebantur rudera Publianæ domus in clivo quodam a nostro *ditbalasso* parum distante, ut videre est in rudi schemate hisce Dissertationibus præfixo. Sed hei mihi! Jam Adversarium audio pædagogica procacitate inclamantem: *Num nisi graviora indicia accedant, satis erit testimonium Manducæ, quem nescimus quis sit?* Idcirco ut curioso nostro Critico satisfaciam, pauca de nostro Manduca eloquar. Insignis iste civis noster in Societatis Jesu (b) album relatus fuit Romæ, Anno 1590. quo D. Aloysius Gonzaga ex eadem urbe ad Astra evolavit. Præceptorem habuit Cl. Johannem Lorinum, & humanis, divinisque literis, historiarumque eruditione, necnon animi candore, morumque sanctimonia summam sibi laudem comparavit. Edocuit in Collegio Mamertino Theologiam Moralem, & selecta S. Scripturæ loca magno Auditorum concursu interpretatus est. Eruditissimos scripsit commentarios in Oseam, Joelem, Jonam, Amos, Abdiam, & Michæam, Prophetas: necnon disputationes in Librum Judith duobus voluminibus comprehensas, una cum *concordantia*

(a) Nempe periculum cæcum ac latens (præsertim atro illo die, sole vix adparente) quale in *ditbalassis* locis requirit Adversarius: secundum cujus mentem syrtes, aræ, dorsa, pulvinaria sunt Synonima. Syrtim istam Paulina navis torrentibus fluctibus elata, levisque ob jactum factum, facile supergressa est, ac pertigit locum in nostro typo notatum num. 8. ubi recedentibus undis hæsit, ac proram vadosæ arenæ impegit. Licetque nautæ litori proximi essent, tamen refluentibus sævis tumidisque fluctibus, nonnisi nando, & vadando, ut ajebat noster Melchior, terram tenere poterat.

(b) Cujus quondam fuisse Religiosus Sodalis fertur noster Antagonista; unde mirum, quod nostri Manducæ nomen, in Sacra ista Societate haud obscurum, is ignoraverit.

Prophetarum Isaiæ, Osææ, Joelis, Amos, Abdiæ, Jonæ, Micheæ, & Naum; Tractatum de pœnis, & censuris Ecclesiasticis; Historicas notitias de nostro S. Episcopo, & Martyre Publio; Fragmenta Melitensis Historiæ, ac Dormitionis Deiparæ; quæ omnia manu scripta Collegii Panormitani Pinacotheca, tamquam pretiosum thesaurum, adservat. Ejus scripta, & maxime Historiam de D. Publio juremerito commendant Jacobus Riela, Melchior Inchoffer, Rocchus Pirrus, Joh. Franciscus Abela, & alii.

§. X. *Sed unde* (reponit Adversarius) *P. Manduca, item Scriptor recentior tam antiquam notitiam hausit?* Unde? Hausit a senioribus Indigenis, qui ab avis atavisque eam accepisse prodiderunt. Hausit e penu suæ eruditionis Melitensium antiquitatum. Hausit a vetustissima eorumdem Prædiorum denominatione, quæ ab ævo immemorabili, Arabice *Benuerret*, idest Prædia *Filii Hæreditarii*, sive Hæreditatis, dicta sunt. Hoc autem nomine per Antonomasiam indicatur Princeps Hæreditarius, ut ostendam in *Dissert. ult.* §. 7. Hausit ab ipso Apostolicæ Historiæ Scriptore, qui tradit Publiana Prædia fuisse non procul a loco dithalasso, e quo Paulus, sociique naufragi in terram evaserant; statimque subjungit, eos humano hospitio fuisse ab illo exceptos. *In locis autem illis erant prædia Principis Insulæ nomine Publii: qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit.* Tandem ille hausit a tot tantisque rationibus, atque argumentis, quibus, in ea loca naufragio ejectum fuisse Apostolum, evincitur.

§. XI. Neque nobis officit diobolaris Adversarii oppositio, qui Sylveiræ testimonio innixus, asserit, Publii ædes adhuc perdurare in Insulæ meditullio sitas, & per consequens non parum a Selmone, seu *dithalasso loco* distantes; easque esse, in quibus eximium Cathedrale Templum in Pauli honorem Deo consecratum veneratur. Namque istæ erant Publii ædes urbanæ; attamen sacer Historiographus innuit domum ejus campestrem, litoralem, ipsiusque prædiis conjunctam: atque hujus ruinas usque ad ævum suum permansisse testatur noster Manduca, qui multo melius, quam Adversator, Lucæ mentem assequutus est. Etenim divinus iste Scriptor aperte significat, Publium habuisse ædes ac prædia litoralia & campestria: siquidem affirmat ea sita fuisse *in locis illis*, nempe in ora littorali ad quam e nau-

e naufragio primum enataverant; non vero in urbe, adeo a *locis illis* dissita. Et quidem *τὸ loca illa* non possunt referri ad Opidum, cujus nullam antea mentionem fecerat Evangelista; bene vero ad litora *ditbalasso loco* continentia, quorum paullo ante ipse meminerat. Neque campestres Publii ædes fuisse peramplas dubitaret noster Zoilus, si splendidam ipsius fortunam, & magnificentiam propemodum Regiam attendisset; quam ex ipsis D. Lucæ verbis elicere facile poterat. Quippe sacer ille Scriptor asserit, illum 276 hospites munifica humanitate triduo excepisse. Nonne Basilica domus eum decebat, qui tot, tantisque hospitibus tectum mensamque per treis dies præbere potis fuit?

§. XII. Antagonista vero noster, clamosior lauro ardente, ut ex adagio fuerim loquutus, iterum nobis infit, & ita cornicatur: *Denique Lucas innuit prædia domumque Publii juxta locum fuisse, ubi Paulus est ictus a vipera: atqui communiter incolæ credunt (propter imminentem, ut in Actibus traditur, imbrem) & ignem excitatum, & Apostolum demorsum in ipsa Crypta Paulina, quæ prope* (a) *Opidum est: itaque Maltensium ipsorum judicio ea domus & prædia fuere suburbana, & propemodum in Insulæ meditullio sita, non autem litoralia, & vicina Salmoni*. Verum hæc est pura ac puta calumnia, nostro Impostore digna. Quandoquidem Melitenses nedum credunt, Paulum sarmenta igni admoventem a vipera demorsum fuisse juxta campestres ac litorales Publii ædes; verum etiam idem literis mandaverunt nostri Scriptores. Audiatur Manduca, qui 195. ab hinc annis floruit, ideoque melius, quam nostri ævi Indigenæ, seniorum Melitensium traditiones callere potuit. *Sciendum est* (inquit) *quod licet adversus venena pulvis ex D. Pauli spelunca juxta urbem antiquam a mari remotam adhibeatur; morsum tamen viperæ* (nota) *Apostolo accidisse juxta mare, ut propterea eadem dos indita & innata imposterum fuisse totius Melitæ lapillis, & pulveri constat* &c. En quam minus vera nobis imputet noster Sycophanta, qui non nisi fallaciis, offuciisque nobiscum certare consuevit. Neque minus falsitati obnoxia sunt hæc alia: *Quid* (is ait) *quod testatur Sylveira Act. cap. 28. quæst. 8. com-*

Hier. Manduc. hist.D. Publ. c.4.

 munem

(a) Pauli ævo, sacra ejus Crypta in ipsa urbe erat, ut ostendam *in Dissert. ult.*

munem esse sententiam Templum Paulo (a) *consecratum extare in ædibus Publii, nec eas dirutas esse, ut ajunt Manduca & Abela? Itaque ubique discordia & collisio sententiarum*? Vides quam impudenter vitii sibi familiarissimi nos insimulet hic Impostor! Sed utinam ipse sibi constaret, nec toties, ut Lectori meo planum feci, secum ipse digladiaretur! Tantam quidem in assertionibus nostris dissentionem reperire in cassum ille affectat. Siquidem tradunt Nostrates, Cathedrale Templum in Publianis ædibus fuisse constructum, non autem has, uti fuerant tunc temporis, sed ipsarum situm, ubi nunc Templum visitur, perdurare. Ita plane legitur expressum literis majusculis in Epigraphe ejusdem Basilicæ fronti incisa, quam exhibuimus *in Melitæ Descript.* §. 9. Si vero noster Criticulus, vel aliquis alter haud satis cautus, sensa nostra non bene intellexerit, remque aliter, quam nostri tradunt, esse putaverit; non nobis, sed sibi hujusmodi dissensionem imputet. Et quidem si Publii ædes in Templum conversæ sunt; idque Anno 1693. terræ motu funditus eversum est, ut *loc. cit.* ajebam; qui unquam adseverari potest, ipsas minime dirutas esse? Mirari sane satis non possum, quod hujusmodi allucinationes admittat noster Zoilus; nempe is, qui in Adriæ situ, Eurique plaga recognoscendis non omnibus Auctoribus, sed tantum Lucæ contemporaneis, & indigenis sese fidem adhibere declaravit; modo posthabito nostrorum conterraneorum testimonio, exteri Scriptoris auctoritati, utut male fultæ, innititur, &, quæ major est impudentia, illius errorem nobis imputat, perinde ac si nos allucinationum omnium, in quibus versantur quicumque de Melitensi Pauli naufragio egerint, rationem, & quidem exactam, reddere debeamus.

§. XIII. Sed nostrum Antagonistam rogo, qui tot tantisque

(a) Adversarius, qui omnigenam eruditionem ostentat, scire deberet, quod Templa & Altaria soli Deo consecrantur: huic enim soli debetur Latriæ cultus, qui per Altarium Templorumque consecrationem exhibetur. Idcirco D. Augustinus *Lib. de vera & fals. Relig. sub finem* ait: *Quare veneramur Angelos charitate, non servitute: nec eis Templa construimus*: & *lib. contra Faustum cap.* 21. inquit: *Nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificamus: quamvis in memoriam Martyrum construamus altaria*. Ideoque Leo Magnus *Serm. 7. de Nativ.* ait, *ipsam Beati Petri Basilicam uni Deo vivo & vero esse dedicatam*. Reapse Paulus V. Basilicam Vaticanam non inscripsit *D. Petro*, sed *Deo Opt. Max. in honorem Principis Apostolorum* &c.

tisque nostris rationibus, atque monumentis minime acquiescit; quæ unquam documenta & vestigia nobis ipse ostendit de Meltæ suæ *dithalasso loco*, deque prædiis Publianis? De his nec verbum quidem; licet magnificarum Oppiani, Ethnici Poetæ, ædium mentionem is faciat, earumque rudera adhuc extare (*a*) affirmet. De loco autem *dithalasso*, in typo Dalmatensis Insulæ, ut plureis scopulos, ac terræ lacinias in isthmi, seu dithalassi modum formatas effinxit, hæc habet: *In hoc Insulæ latere credibile est navim D. Pauli naufragio fuisse illisam: nam plures (b) hic dithalassi, sive Isthmi (c) Ypothalassi*. Ergo-ne *credibile* id est? Arbitror. Adversarii quidem nostri monumenta sunt fide digna, utpote ea, quæ oculorum, ut Scholasticorum phrasi utar, objectum (*d*) esse non possunt.

DISSERTATIO DUODECIMA.

Refelluntur tria Adversarii argumenta.

§. I. QUUM quędam argumenta expendam, queis excepti e Naufragio Pauli gloriam Insulæ nostræ subripere studet Adversarius; tantum abest, ut ei succenseam, ut ei potius referendas esse a me grates arbitrer. Nimirum ea potius caussam nostram adjuvant atque erigunt, quam ullo detrimento afficiant. Siquidem adeo fallacia & captiosa illa sunt, ut ad subvertendam, non ad sustentandam veritatem excogita-

(a) Nimirum ea Insula nullum Pauli Naufragi monumentum unquam habuit; quod si habuisset, utique ipsius reliquias magis, quam Oppiani domus rudera, illa servasset. (b) Si plures ibi *dithalassi*, haud quidem in Meletæ litus naufragus enatavit Apostolus; namque Lucas aperte tradit, sese in unicum, non vero in plures *dithalassos* incidisse: *Et cum incidissemus* (inquit) *in locum dithalassum* &c. (c) Alibi Adversarius asserit, *Isthmos* multum a *dithalassis* differre; & nunc in suæ Insulæ latere *Isthmos* eosdem pro iisdem *dithalassis* ostentat (d) Quæ enim per fidem creduntur, oculis minime objiciuntur.

gitata esse, eorumque Auctorem albo reti, ut Plauti utar adagio, aliena captare bona nemo non videat. Hinc equidem fit, ut illorum fallacia, malisque Adversarii artibus detectis, sententiæ nostræ dignitas, æquitasque magis magisque elucescat.

§. II. Ejusmodi est argumentum illud, quod ex *Melitenæ* nomine adstruit noster Veterator. Ante Clementis VIII. Vulgatam Bibliorum editionem (ita ille ratiocinatur) fere omnes Latini Græcique Codices Apostolicorum Annalium, ubi de Insula Pauli naufragio condecorata fit mentio, *Melitæ*, seu *Militenæ* nomen habebant: atqui ea denominatione nullam aliam præter Dalmatensem insulam indigitare consueverunt antiqui Scriptores; ergo &c. Ast noster Antagonista sibi suadere deberet quod inter Græca exemplaria Apostolicæ historiæ primas concedere illis oportet, quibus usus est D. Hieronymus, quum ut ipse testatur, *Novum Testamentum Græcæ fidei redderet*. Quis id non fateatur? Ergo-ne prudentior, solertiorque in evolvendis, seligendisque istis Codicibus fuerit Adversator, ut novatori suo genio indulgeret; quam Sacratissimus iste Doctor, *omnium trium linguarum*, teste Augustino, *peritissimus*, ut Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ veram genuinamque Scripturarum lectionem exhiberet? Deinde quota portio Græcorum Codicum, quos D. Hieronymus ævo suo, nempe ante tredecim sæcula, præ manibus habere potuit, ætate nostra desiderantur? Idcirco quum Vulgata Bibliorum editio, expuncto *Melitenæ*, vel *Mithelenæ* vocabulo, *Melitæ* nomen juxta eximii istius Doctoris interpretationem retinuerit; obsequenter fateri debet Adversarius, quod in optimis Græcis Exemplaribus hoc ipsum vocabulum continebatur; ne veridici, accurati, sapientisque Scriptoris laudem ab Orthodoxa Ecclesia D. Hieronymo, præsertim in enucleandis divinis Scripturis, tributam invidere videatur.

D. Aug. l. 18. de Civit. Dei.

§. III. Quis autem Zoili nostri pervicaciam atque impudentiam mirari satis possit, quum Sacrum istum Doctorem in partes suas is advocet? Nempe in illius libro *de Nom. Hebr. ex editione P. Martianæi* legitur *Militine*. Quid vero inde elicit Criticus noster insulsissimus? An-ne quod in Græco Archetypo *Militine* quoque legebatur? Toto cœlo is errat: siquidem id vocabulum per mendum illuc irrepsit: sicut & illud *Melitæ* in alium Hieronymi locum. Nimirum

in

in hujus *Comment. in Esai. cap.* 45. Insula, D. Pauli naufragio decorata, *Meleta* inscribitur. Sed Marianus Victorius Reatinus *in notis in eum locum* mendum correxit, & *Melitam* substituit. Ita & in loco ab Adversario allegato faciendum est : quandoquidem Vulgata Versio, ab ipso S. Doctore ad Græcum fontem emendata, *Melitæ* vocabulum retinuit. Nec alia hujus Insulæ nomina, quæ ex variis Auctoribus vitiata & mendosa collegit sedulus noster Impostor, nobis aliquatenus refragantur; quum nobis faveat prævenerata Versio, quæ, vel ipso fatente, *Melitæ nomen reposuit, quod in Græcis Codicibus frequentius inveniebat*.

§. IV. Quinimo id affirmare non dubito, quod nempe Apostolicæ historiæ Scriptor *Melitenæ* vocabulo, neque ad nostram, neque ad Illyricam Insulam indicandam uti debuerit. Labrum forte mordebit noster Antagonista; sed ejus indignationem rationis flatu compescam. Equidem Insulæ nostræ, si Adversario credimus, *Melitenæ* nomen minime conveniebat, neque ei unquam a Scriptoribus tribuebatur ante Annum 138. Qui ergo hoc nomen ipsi tribuisse dicendus est prudentissimus Evangelista? Reliquum est igitur mihi, ut planum faciam, quod neque Dalmatensi Insulæ Melitenæ nomen adsciscere is debuerit. Id alacri animo faciam; sed antea Adversarium exoro, ut quasdam suas sententias heic utendas mihi commodet. Nempe D. Lucam in profana eruditione sibi duces proponere Scriptores contemporaneos, aut se antiquiores debuisse: ideoque ipsum in Adria, Euroque, aliisque recognoscendis suæ vel prioris ætatis Auctores sequutum esse. Atqui nemo Scriptorum divino Historiographo antiquiorum, neque ullus eorum, quos illius Synchronos censet Adversarius; insulam Illyricianam *Melitenæ*, seu *Melitinæ* appellatione indigitavit. Quo igitur pacto novum hoc & inusitatum nomen ei imposuisse dicendus est Lucas, cujus prudentiam, eruditionem, ac loquendi proprietatem toties adversus nos ille inculcat? Sed magis mihi *bile jecur tumidum* facit quod in hujusmodi quæstione Claudium Ptolemæum ille advocat. *Enimvero* (ille inquit) *in Introd. Geogr. Tholemæi Africana insula appellatione Melitæ, Illyricana Melitenæ, vel Melitinæ diserte significabatur*. O Tergiversatorem impudentissimum! Ergone pro statuenda antiqua istarum Insularum nomenclatione sufficiens ac idoneum erit Ptolemæi testimonium; pro Adriæ

Insp. 1. Diatr. 1. §. 2.

vero

vero finibus constituendis idem erit ineptum, floccique faciendum? Ita-ne Apostolicus ille Scriptor in appellatione Insulæ, ad quam illisa fuit Pauli navis, Ptolomæo consentire, & in Adriæ, Eurique positione ab ipso Geographo dissentire ille idem debuerit?

§. V. Ea propter, quum *Melitenæ*, vel *Melitinæ* nomen ab Auctoribus, quorum ætas Antilegonti nostro adprobatur, neutri earumdem Insularum fuerit attributum; fateri absque ulla morositate ipse debet, quod ejusmodi cognomentum *a cap.* 28. *Act. Apost.* expungendum sit, atque sapientissimo D. Hieronymi judicio, & Vulgatæ Versioni obsequenti animo standum. Unde etiam perspicitur, quod ea vocabula, *Militine*, *Mythelene*, & similia, Exscriptorum incuria in eum locum irrepserint. Quis enim in unicæ dictionis lectione tam varia mendum esse non agnoscat? Porro quidam Semidocti, ut ait Theodorus Beza, existimantes, Apostolicum Historiographum loquutum esse de Insula Dalmatensi, *ad marginem annotarunt* (*a*) *Militines nomen, quod postea Sciolus quispiam in celebrius Mythylenes* (*b*) *nomen commutarit*.

Theod. Beza in Act. c. 28.

§. VI. Præterea Insulam nostram a Magno Gregorio *Militenam*, sive per Metathesin, transposita scilicet literula, *Miletinam* appellari; necnon a Gaufredo Malaterra, Monacho Benedictino, eamdem *Mileti* nomine indigitari, ut *in Dissert.* 17. *§.* 2. ostendam. Prætereo, inquam, hæc, & alia; namque mihi sat est, quod huic Insulæ speciatim competat *Melitæ* nomen, a Veneranda Versione Vulgata ipsi tributum, quam, ut ajebam, Magnus Hieronymus *ad Græcum fontem correxit*: neque enim e fontibus, seu verius scatebris ab Antagonista nostro nobis oblatis bibere, imo nec labella intingere volumus, quum in istis latices adeo limpidos delibare minime speramus.

D.Greg lib. 7.Reg.epist. 6. Gaufr. Malater. Hist. Sic. l. 4. c. 16.

§. VII. Mirari autem nemo debet, quod Græci Codices hujusmodi mendis obnoxii sint: siquidem, ut Melchioris Cani testimonio demonstrabam in *Dissert.* 7. §. 6. magnam co-

(a) Vides ut id vocabulum fuerit in margine adnotatum, non vero primigenium Lucæ syngramma, ut autumat Adversarius! (b) Opidi in Lesbo quondam nobilissimi, a Tullio *Orat. de Leg. Agr.* celebrati. Quo vel Paulum Naufragum adigere tentasset Adversarius, si ibi natus esset, aut aliquid possideret. Neque id perdifficile ei contingeret, qui miris commentis, novisque Hydrographiæ, ac Nauticæ regulis tam belle instructus est!

eorum partem Græci vitiarunt. Et quidem nedum in Insulæ Pauli naufragio insignitæ nomenclatione, sed etiam in aliorum nominibus, a Vulgata Versione discrepant quædam Græca exemplaria. Nimirum in ipsis Lucæ Annalibus, ubi Vulgata reddit: *Venimus Lystram, quæ est Lyciæ* &c. Græce pro *Lystra* habebatur *Smyrna*, ut animadvertit Ven. Beda: licet alii Græci cum Syro Interprete, ac D. Chrysostomo nec *Lystram*, neque *Smyrnam*, sed (*a*) *Myram* legerint. Verumtamen utraque lectio insolubilibus difficultatum nodis obnoxia est: ideoque istis vocabulis expunctis rejectisque *Lystram* retinuit Versio Vulgata, a Clemente VIII. correcta, imprimis veneranda. Necnon in variis exemplaribus varie scriptum legebatur navis Adrumetinæ nomen, cujus meminit Apostolicus Historiographus: Quippe Theophylactus eam vocat *Atramytinam*, alii *Adramytenam* (*b*), sive *Hadrumentinam* (*c*). Sed omissis hujusmodi quæstionibus, quas *de nomine* appellant Philologi, transeamus ad alias Critici nostri oppositiones.

§ VIII. Iste quidem nos insectatur hoc alio terribili argumento in *Frisesomorum*. In *Afromelita* (is ait) olim erant Junonis Herculisque delubra, a variis Scriptoribus celebrata, nec non opidum cultissimum: Atqui nullam de his mentionem fecit Lucas: quid igitur hinc eliciendum est, nisi quod ipse in *Afromelitam* nequaquam adpulerit? Papæ! talem Argutatorem nec (*d*) Ἀκαδημία, neque (*e*) Λύκαιον unquam audivit. Ast, bona ejus venia, mihi liceat argumentum, ut ajunt Scholastici, retorquere, & quidem ita: In *Meleta*, testante ipso Adversario, fuit urbs florentissima, Polybio dicta *Melitussa*; eaque Insula bellum celebre, ac diuturnum cum Romanis gessit: nec minus clarum in ipsa erat Antrum Nympharum, a tot Auctoribus memoratum,

(a) Patria S. Nicolai Myrensis. Id ei nomen a Myrone fluvio non longe dissito. (b) Strabo *lib.* 5. recenset *Adramyttenum sinum* in Mysia. (c) D. Hieronymus *de loc. in Act.* Hadrumentum dicit urbem in Byzacio Africæ regione sitam. Adrumenti urbis quoque meminit Plinius *l.* 6. *c.* 34. Eam inter celebriores Africæ urbes connumerat Cluverius *Intr. Geogr. l.* 6. *c.* 4. Quam hodie vulgo dici *Mahometta* asserit Joh. Buno *in Adnot.* in eum Cluverii locum; licet eadem urbs Mario Nigro dicatur *Sissa*, & Alphonso Adriano *Toulb*, ut ibidem adnotavit HeKelius. (d) *Academia*, locus celeberrimus, Athenis M. P. distans: ubi Plato frequentissimo Auditorio Philosophiam professus est, ut refert Laertius *in Plat.* Unde *Academici* ejus Sectatores dicti. (e) *Lycæum*, nobilissimum Athenarum gymnasium, in quo Aristoteles Philosophicas quæstiones, magna discipulorum frequentia, pertractabat.

ratum, Nymphæ Calypſus, ſi ei credimus, domus. Atqui de his nec verbum quidem fecit Apoſtolicus Hiſtoriographus. Quid ergo hinc ſequitur, niſi quod illuc Paulus Naufragus minime enataverit? En dilutum Contradictoris noſtri argumentum, qui dum nobis tendit inſidias, ſuiſmet laqueis irretitur.

§. IX. Profecto Lucæ reticentia, ut fatetur ipſe Adverſarius, eſt argumentum negativum; licet hoc ſibi non parum prodeſſe is affirmat, concurrentibus variis obſervationibus, rationibuſque. Verumtamen hujuſmodi rationes ab illo nondum accepimus, nec accipere unquam ſperamus. Quod autem Sacri iſtius Scriptoris ſilentium circa hæc, & alia ejuſmodi, nullo cauſſam noſtram detrimento afficiat, colligi ſatis poterit ex iis quæ *in Diſſert.* 19. §. 7. *& ſeq.* dicturi ſumus. Modo mihi ſufficiat Zoilum noſtrum rogare, quid in ſuis Annalibus enarrare ſibi propoſuerit Lucas? Id ipſo titulo exponere voluit; quum eos inſcriberet, *Actus Apoſtolorum*. Si ergo S. Evangeliſta Apoſtolorum res geſtas ad Chriſti fidem, cultumque propagandum deſcribere curabat; quid ei opus erat de execrandis Idolorum Templis verba facere? Num-ne prudentiſſimus iſte Scriptor eodem modo in opere ſuo ſeſe præſtare debuit, atque Adverſarius *in ſuis Inſpectionibus*, nempe inepta & inutilia, aptis atque utilibus immiſcendo?

§. X. Non abſimilis farinæ eſt alia oppoſitio, quam ex Inſulæ noſtræ celebritate famaque elicit Adverſarius. Quippe hic poſtquam ipſius ſplendorem ac celebritatem Diodori Siculi teſtimonio exaggeravit, ita concludit: *Itaque & nominatiſſima Inſula, & navigantibus uſitata non parum fuit. Cum ergo Paulina Oneraria, trecentis* (ſi illis addas viginti quatuor) *propemodum vectoribus, majori ex parte nautis, atque ut veroſimillimum eſt, negotiatoribus* (a), *quorum mos jugiter commeare, Alexandrinis, Ægyptiis, Aſianis referta Melitam acceſſerit; mirandum quidem, & ultra fidem eſt* (modicæ enim fidei proprium eſt dubitare) *ſi Melita Africana fuit, neminem unum in tanto maritimorum bomi-*

Inſp 4. Diatr. 2. §. 2.

(a) Equidem Adverſarius Veritatem impugnare palam profitetur. Qui enim id aſſerere non erubeſcit, ſi ſecum ipſe pugnans *Inſp.* 8. *Diatr.* 2. § 6. ait: *Centum quippe Milites erant* (in Pauli navi) *vinctique totidem* &c. Si ergo ex 276. quotus erat animarum in ea numerus, demas 200. qui nec Nautæ nec Negotiatores erant; qui Vectores majori ex parte *Nautas* ac *Negotiatores* fuiſſe nunc dictitat?

hominum numero inventum fuisse, qui antea illam adierit, ut in conspectu positam internoscere posset &c. Verum heic Zoilus noster, ut est in adagio, quærens obsonium, vestem perdidit: siquidem vel ex eo, quod Insulam, ad quam Pauli navis adpellebat, haud illico, eminusque agnoscere potuerint nautæ, aliique vectores, ipsam minime fuisse Dalmatensem, evincitur. Nimirum divinus Historiographus jam multos annos ante Melitense Pauli naufragium in Dalmatia versatus fuerat, sanctumque Evangelium prædicaverat. Testis est Epiphanius apud Eminentissimum Laurentium Cozza: quippe de Luca sic ille scripsit: *Huic igitur prædicandi Evangelii munus est: idque ipse primum in Dalmatia, Gallia, Italia, & Macedonia præstitit*. Quid autem opus est testibus, ubi Adversarii confessionem habemus? Nempe id ipse fatetur *Insp.* 2. *Diatr.* 5. §. 8. allegans eumdem Epiphanium *Hæresi* 51. Qui ergo sacer iste Evangelii Præco Dalmatensem Insulam non agnovisset, si ad eam Pauli navis accessisset?

Laur. Cozza in Vind. Areop.

§. XI. Præterea in eadem navi erat Julius Centurio Cohortis Augustæ, in qua centum Milites numerabantur. Atque heic subire in Adversarii mentem debent, quæ ipse sua sponte *in Meletæ notitia* fassus est: Et ut ea Lector quoque meus expendat, ipsius verba fideliter transcribam. *Quod ad hujus Insulæ* (inquit) *antiquitates: Constat eam sub Octaviani Cæsaris Principatu florentem armis, opibusque, ac finitimis Corcyræ Incolis, itidem pollentibus (& aliis fortasse vicinioribus Dalmatis) fœderatam, nedum Adriaticum, sed ulteriora quoque maria classibus infestasse: ægreque tandem, & ingenti bello ab ipsomet Octaviano fuisse perdomitam*. Quod mutila (*a*) Appiani auctoritate ipse confirmans, sic loqui pergit: *Tradunt Incolæ a proavis transmissa notitia, cui & Insulę,* (*b*) *Insulariumque natura conciliat fidem, eos tolerandę inedię, ac exercendę piraticę laboriosissimo usu, nec non fundarum certitudine, quibus tra-*

Mm 2 *Etav-*

(a) Nempe reliqua istius Scriptoris verba, ut pote sibi refragantia, callide reticuit Adversarius: quæ tamen nos produximus *in Dissert.* 8. §. 22.

(b) Vel hinc sententiæ nostræ veritas elicitur: namque sicuti ingenui illi Insulares belli adeo antiqui memoriam retinuere; ita & aliquam Paulini naufragii, quod post id bellum contigit, memoriam haberent, si Apostolus naufragus ab ipsis fuisset hospitio exceptus. Atqui nullam ejus adpulsus memoriam ii habent, ut ostendam *in Dissert.* 14. ergo &c.

ctandis Balearicos æquabant, perinde ac pugnatorum numero, locorum asperitate, nemorumque vastis, atque indeprehensis anfractibus illam Romanorum aggressionem diu ac ferocissime sustinuisse; *ita ut quod Suetonius prodit in quodam bello Dalmatico Augustum lapide vulneratum fuisse, numquam negare enim id memorabile vulnus deberi potius quam aliis, peritiæ Melitensium funditorum*. Ex quibus sane verbis colligi debet, *Meletam* fuisse pernotam Romanis, & maxime Militibus. Ecquis id ausit in dubium revocare; quum illic tot memorabilia, præsertim ipsius Imperatoris vulnus, magno Romanorum exercitu adstante, evenerunt? Neque vero ea patrata sunt temporibus multo remotis atque immemorabilibus; sed, ut ipse Adversarius fatetur, non multo ante Melitense Pauli naufragium: Nimirum Octavius, sub quo gesta illa sunt, Anno Ær. Vulg. 14. decessit; Nero autem, sub cujus Principatus exordium Apostolus hoc naufragium pertulit, ad Imperii culmen evectus est Anno 54. Itaque ex tot Romanis Militibus, qui Paulum aliosque vinctos custodiebant, forte nonnulli Dalmatensi bello interfuerunt, aut parentes habuere, qui in *Meletæ* obsidione dimicaverint, aut saltem a Senioribus militibus id acceperunt. Quidni? Si, teste ipso Adversario, adusque hodiernos illius Insulæ Accolas rerum in eo bello gestarum fama pervasit.

Sveton. in Octav.

Insp S. Diatr. 1 § 1.

§. XII. Huc etiam accedit, quod referente Vellejo Paterculo, Romani in Illyridem, atque Dalmatiam milites suos mittebant, ut militari disciplina jugiter instruerentur. *Ne res* (ille inquit) *disciplinæ inimicissima otium corrumperet militem, crebris in Illyrico, Dalmatiaque expeditionibus, patientia periculorum, bellique experientia durabat exercitum*. Porro Dalmatiam Italiæ prætorio Præfecto subjectam fuisse affirmat B. Rhenanus *Illyr. Descript. Illyrici Occidentalis* (inquit) *provincię sex, videlicet Dalmatię, Pannonia prima, Pannonia secunda, & Savia, Valeria, Noricum Mediterraneum, & Noricum Ripense, quę erant sub dispositione illustris Prefecti pretorio Italię* &c. Quo igitur pacto credibile est, tot Romanos una cum Paulo navigantes Dalmatensem Insulam nequaquam recognovisse, si tum temporis ad eam vere accessissent?

Vell. Paterc. Lib. 2.

XIII. Insuper Paulinæ Onerariæ Nautæ, sive, ut Adversario placet, Negotiatores, nonne & ipsi Meletam in-

terno

ternoscere debebant, utpote proximam tot præclaris regionibus, ut præ aliis Epidauro, portu adeo celebri instructæ, & Æsculapii Templo celebratissimæ : ex qua Romani mortifera pestilentia vexati Æsculapium sub forma serpentis Romam adduxerunt. Eapropter concludere possum Adversarii verbis : *Si hæc* (Insula) *clara, & inter Asianos, & Libycos Navigantes* (*atque Romanos Milites*, bona ejus venia ego subnectam) *pervulgata illa fuit, & saltem ex fama Paulo, Lucæ, & ceteris* (*quod non dubito*) *satis nota; quid insulam, & prorsus incognitam, inauditamque commemorat?* Recte quidem ratiocinaretur noster Criticus, sic hæc de Insula Dalmatensi pronunciaret. Insp. 4. Diatr. 4. §. 4.

§. XIV. Quod autem Insulam nostram recognoscere illi debuerint, propterea quod humilis & plana sit, non nisi Zoilus noster asserere id potest : siquidem cujuslibet ineptiæ proferendæ facultas ei concessa est. Haud ita vero sentiunt Æqui rerum Æstimatores. Præ aliis audiatur disertissimus Melchior Inchoffer. *Recte vero* (inquit) *cum nullis fere clivis tumeat, sed humilis mari superstet Melita, eamque ob causam vel clara luce etiam non longe navigantium oculos effugiat, die primum facto, & adhuc dubio, puta, Sole terram non agnoscebant, sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent ejicere navem* &c. Insula vero Dalmatensis, quum, fatente ipso Adversario, præaltis collibus assurgat, vel eminus internosci facile potest. Itaque si ad eam Paulinæ onerariæ vectores adpropinquassent, ipsam utique agnovissent : necnon antea conspexissent a dextra altissimos Albaniæ montes, a læva excelsum Gargani cacumen, præter innumera alia Promontoria, atque Insulas, quæ in angusto illo sinu frequenter occurrunt : siquidem sola *Illyrici ora*, teste Plinio, *mille amplius Insulis frequentatur*. Melch. Inchof. Conject. 40. de Ep. B.V. ad Mess. Plin. l. 3. c. 25.

§. XV. Denique noster Veterator verba illa Pauli : *In insulam autem quamdam oportet nos devenire*; immiscet his Lucæ verbis : *Et cum evasissemus, tunc cognovimus, quia Melita insula vocabatur*; atque ita ratiocinari pergit : *Utique magna suspicio esset, quod ad eum Patavinæ v. g. urbis fama ante non pervenerit, qui scripsisset, cum pervenissemus in quamdam urbem, tunc cognovimus, quod Patavium vocaretur. Loquendi proprietas, qua Lucas uti amat, requirebat profecto, ut si nota fuisset insula, ita apposite di-* Act. 27. Act. 28. §. 4. ejusdem Diatr.

diceret; *tunc cognovimus*, *quia Melita insula erat*. Audin'? Ludimagistri nostri difficultas in eo posita est, quod pro verbo *erat τὸ vocabatur* substituit Lucas: Sed ille Sacrum Evangelistam excusatum habere deberet; namque iste Grammaticen, qua ille utitur, non edidicit; verumtamen loquendi modo Sacris Scriptoribus usitato sese accommodavit.
Apocal. 1.9. Nimirum alter Evangelista sic loquitur: *Ego Johannes frater vester*, *& particeps in tribulatione*, *& regno*, *& patientia in Christo Jesu*, *fui in insula*, *quæ appellatur Patmos propter verbum Dei*, *& testimonium Jesu*. Hinc ergo colliges, Patmon insulam isti Apostolo minime notam fuisse? Haud arbitror, si sanus es: siquidem in ea jamdiu ipse exulabat quum hæc scriberet,

§. XVI. Eodem loquendi modo usi sunt & Scriptores posteriorum ætatum. Præ ceteris unum producam, qui fere sex ab hinc sæculis efflorebat. Is est Abbas Celesinus (*a*) alibi allegatus, qui de nostra Insula loquens, sic ait: *Et cum adolevisset* (Comes Rogerius), *invaserat alias Insulas*, *quarum una Malta vocabatur*. Cur ille non dixit: *quarum una Malta erat*? Num-ne quod hæc Insula sibi esset ignota? Ita judicabis, si Critici nostri interpretationem, seu verius frustrationem attendas; si vero rem, uti se habet, respicias, Melitam isti Scriptori pernotam fuisse fateberis. Quippe si hæc vel Pauli ævo clara celebrisque fuerat; quanto clarior celebriorque erat ætate, qua Celesinus scribebat? quum nempe perstrepente tot oppugnationum, quas sustinuerat, fama, (*b*) celebratoque tot Dominantium, a quibus fuerat subacta, nomine, longe lateque inclaruerit. Huc accedit, quod ille Historiographus in multa Rerum Sicularum cognitione versatus erat: unde fieri non poterat, quin hæc Insula, quæ Siciliæ (*c*) accensetur, ei saltem fama innotesceret. Quidni? Si vel Asianis ipsam fuisse notam censet noster Antagonista.

§. XVII. Quid vero quod ipse Lucas ventum, quo Pauli
Act. 27. li Navis impellebatur, describens, dixit: *Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus*, *qui vocatur Euroaquilo*, vel ut Adversario magis arridet, *Euroclydon*? An-ne Sacer Historiographus ventum, quo tunc urge-

(a) Nempe *in Serie Episcopor. Meliten.* §. 12. (b) Recole quæ diximus in *Descript. Melit.* §. 39. & 40 (c) Reapse Melitensis Episcopus inter Siculos Præsules connumeratur a D. Gregorio *Epist.* 22. *Lib.* 11.

gebatur navigium, ignorabat? Hoc denegat noster Adversator, qui eum sane ventorum nomina, ac positiones optime calluisse adseverat. Cur ergo ille non dixit: *Ventus Euroaquilo*, sive *Euroclydon*; sed; *qui vocatur Euroaquilo*, sive *Euroclydon?* Non-ne advertit Zoilus noster, quam turpiter sibi repugnet? Profecto is ejus est mos, ut eorum, quæ antea dixerit, oblitus, secum ipse digladietur, & unum adstruens, aliud destruat.

§. XVIII. Neque nobis officit, quod Apostolus, *Melitæ* nomen reticens, dixerit: *In insulam autem quamdam oportet nos devenire*: Etenim vel ille a Cœlesti Nuncio acceperat, quod ad *Melitam* erat perventurus; vel Angelus Insulæ nomen illi minime revelaverat: si Paulus id noverat; perperam contendit Adversarius ex ipsius Apostoli verbis contrarium elicere; si vero Insulæ nomen ab Angelo non didicerat, recte quidem ille loquutus est, quum dixit: *In insulam autem quamdam oportet nos devenire*: Namque humana conjectura id assequi non poterat, quum hæc dixisset ante decimamquartam noctem insæviente immoderata, cœcaque illa tempestate; nullaque terra, nec Sole, neque Stellis adparentibus.

§. XIX. Quinimo vel ex eo, quod Paulus dixerit, *oportere* sese in insulam quamdam devenire, colligendum est, hanc fuisse nostram Melitam: nimirum hæc ejus Prædicationis indigebat, quum Dei verbum nondum accepisset: *Id quod non erat conjectura, sed Prophetia*: inquit sapientissimus Pauli oraculorum Interpres. In *Meleta* vero, ut supra ajebam, Sanctum Evangelium jamdiu fuerat annunciatum a D. Luca, & ab ipsomet Apostolo, qui *Epist. ad Rom. cap.* 15. scripsit, se in Illyrico prædicavisse. Itaque non erat necessum, ut in Illyricam Insulam deveniret: quandoquidem idem Gentium Doctor in eadem *epist.* eodemque *cap.* testatur, sese Dei verbum annunciare consuevisse, ubi Christus nondum agnosceretur, non vero ubi jam esset annunciatum ejus Evangelium. *Non enim audeo* (ille inquit) *aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium verbo, & factis: in virtute signorum, & prodigiorum in virtute Spiritus Sancti, ita, ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum*

D Chrysost. in Act. Hom. 53.

Ad Rom. c. 15. v. 18. & seqq.

num fundamentum ædificarem ; *sed sicuti scriptum est* : *Quibus non est annunciatum de eo videbunt* : *& qui non audierunt, intelligent*. Hunc sane loquendi modum, ac morem Apostoli hauserunt a Christo Jesu, qui Capharnai turbis
Luc 4. 43. ipsum detinentibus, ne discederet ab eis inquit : *Quia & aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei* : *quia ideo missus sum*. Et ad hoc missus erat Gentium Doctor : quem quum Illyricis esset annunciatum Dei verbum, non ita vero Melitensibus; *oportebat* in hanc Insulam devenire, ut ipsam ad Christum converteret : sicuti, faciente Divina providentia, evenit.

§. XX. En itaque cujus farinæ sint oppositiones, atque censuræ, quibus nobis insultat noster Antagonista, qui (*a*) Gorgiam Leontinum æmulans, sese tam belle Philo-
I. Ep. 5. §. 1. sophum, Geographum, Medicum, Theologum, Historiographum, Poetam, Navicularium, & Proretam egisse ja-
Eccl. c. 38. ctat : nequidquam monente illum Ecclesiastico, ut *unusquisque in arte sua sapiens sit*. Et o quam melius ille fecisset, si per multos illos annos, quos in suas *Inspectiones Anticriticas* insumpsit, operam navasset Odæo frequentando, piacularibus confessionibus audiendis, aut, quandoquidem Satyrico stylo adeo delectatur, vitiis e Rostro reprehendendis, aut saltem enucleandis Fidei Mysteriis, adstante puerorum corona.

DIS-

(a) Gorgias Leontinus jactabat, sese usque paratum ac promptum esse ad habendas de quolibet *Scibili* disputationes. Is nempe fuit Rhetor insignis, discipulus Empedoclis, Præceptor Isocratis : tantamque arte sua pecuniæ vim comparavit, ut fuerit primus, qui aureum simulacrum in Delphici Templo poneret. Nos vero, & noster Adversator in cassum adeo varias quæstiones pertractamus : quippe nullam auri massam istis conficiemus.

DISSERTATIO
DECIMATERTIA.

Argumentum de Syracusis nobis apprime opitulari; idque diluere frustra conatum esse Adversarium.

§. I. POstquam Apostolicæ Historiæ Scriptor satis perspicue significavit, Paulum, Sociosque naufragos ad Insulam nostram appulisse, perque totos tres menses heic fuisse commoratos; ut nullum dubitandi locum relinqueret, quin sors adeo fausta ac decora nobis obtigerit; institutæ navigationis cursum, suæque narrationis filum pertexere ita pergit: ***Post menses autem tres navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hyemaverat, cui erat insigne Castrum. Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo. Inde circumlegentes devenimus Rhegium, & post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos*** &c. Ex quibus verbis omnino perspicitur, Pauli navigium ex Insula nostra solvisse: Quidpe Romam contendentibus ex hac Insula, non vero ex Dalmatensi, Syracusæ tam brevi occurrunt. Ita quidem sentiunt cuncti sapientes, quadratique Viri. Attamen Antagonista noster instituto suo, veritatem impugnandi, ostrei in morem inhærens, ejusmodi argumentum parvipendit ac despicatur. ***Non enim quæritur*** (inquit) *quo tunc Paulus, sed unde discesserit: alterum, quod caput quæstionis est, abunde,* (a) *valideque probavimus, statuimusque ex Illyrica Melita discessisse. Alterum quod accessorium est, & consequens est, nempe Syracusarum aditio, etsi nihil dicerem, per se ipsum congrueret: etenim sive Syracusæ occurrant ex Malta Romam euntibus, sive taceat Lucas intermedia loca, & Syracusas statim post Melitam nominet, nihil impedit, quominus Apostoli navigium, e Melita Illyricana* Infr 8. Diatr. 2. §. 5.

Nn pro-

(a) Nempe sophismatum copia, invictæque protervia, ac impudentiæ vi.

progrediens, a breviori (b) consuetoque itinere, quo Puteolos, Romamque pergitur aliqua de causa potuerit in Syracusas deflectere. Qua in insula fuerit Paulus, & ex qua abierit, id mihi da; omnia dedisti &c. Verumenivero hoc est quod non damus, nec dare unquam potest qui acetum habet in pectore. Quidpe jam satis superque demonstravimus, Gentium Doctorem in Insulam nostram naufragum advenisse, atque hinc fuisse profectum: & prius Adversator efficiet, ut recti ingrediantur cancri, quam obliqua sua commenta, fallacesque assertiones pulchræ Veritatis amatoribus arrideant. Equidem unde discesserit Paulus vel ex eo potissimum perspicitur, quod inde profectus, Romamque contendens, Syracusis applicuerit.

§. II. Et quidem non modo in præsentiarum, sed etiam antiquitus eamdem navigationem atque Paulinam, facere consueverunt qui e Melita Romam transmittebant; scilicet ut ex hac Insula in Siciliam, e Sicilia Rhegium, inde Puteolos, demumque Romam accederent. Id plane evincit P. Bellius, allegans Itinerarium Antonino tributum, atque Svetonium *in Tito*; nec non subjungens, adamussim convenire cum hoc Itinere a Luca descripto quæ tradit Chrysostomus de postremo Pauli Romam adventu. Idem sentiunt eruditissimi Viri, Octavius Cajetanus, Thomas Massutius, & Joachim Vadianus. Quorum prior ita ratiocinatur: *Ipsa enim vicinia insularum Melitæ ac Siciliæ, Paulique Apostoli navigatio ex Melita in proximam Siciliam satis rem probat. Quorsum enim naviganti Romam ex Melita, Illyridi adjacente, Syracusas eundum erat, quæ illi a læva, imo a tergo, ac longe dissitæ? Certe quidem ab re navigatio fuisset; nam ex Epiro recta navigandum ad extremam Italiam, quæ illi a fronte, faucesque freti Siculi, Syracusis retro relictis.*

P. Belli Glor. Messan. lib. 2.

Cajet. Isag. c. 19. Marut Vit. S. Pauli l. 11. c. 10. Vadianus Epit. trium ter. part.

§. III. Profecto si e Meleta solvisset Pauli navis, brevius iter carpsisset, non vero deviasset in remotiores Trinacriæ portus, qualis est Syracusanus: præsertim quod Julius Centurio, ejusque milites, ac vincti adeo longæ ac ærumnosæ navigationis, necnon trimestris in Insula moræ tædio non parum erant affecti. Hujusmodi difficultatem bene advertit noster Veterator, eamque enodare conatur

(b) Ita plane a consueto itinere deflectere amat Adversarius, ut insolentes assertiones suas tueatur.

natur *ſuſpicaci illo ac meticuloſo ritu*, quo Fautores noſtros (*a*) reponere aſſuetos ipſe dictitat. *Forte* (is ait) *& grave negotium avocabat Syracuſas, cui & conficiendo poſtea tres illi dies impenſi. Forte & tutius in navi aſſervatum iri vinctos videbat* (Centurio) *quos ſummo ſtudio* (*b*) *ſibi traditos, commendatoſque acceperat* &c. Porro heic, ut & alibi, aranearum telas ille perrexit. Etenim quod unquam negotium Syracuſis peragendum erat Centurioni, una cum ſuis militibus, vinctiſque, Romam quam citius pervenire curanti? Si vero id negotium ad nautas, naviſque dominos pertinebat, haud tanti eſſe illud poterat, ut Centurionis Cohortis Auguſtæ, ac proinde ipſius Cæſari negotio eſſet præponendum: & maxime quod Julius magnam 200. animarum catervam ſecum adducens, & magna pecunia navim conducere debuerit: ita ut præcipuum navis negotium fuerit lucrari adeo pingue naulum, & per conſequens potior ejus cura tam multos vectores ad Puteolanum portum evehere. Quo facto, ſi nautis negotium aliquod Syracuſis conficiendum eſſet, has in reditu accedere potuiſſent.

§. IV. Quod ſi autem ejuſmodi negotium fuiſſet cauſſa longioris & obliqui itineris, de ipſo quidem mentionem feciſſet accuratiſſimus Lucas, ſicuti in eadem Apoſtolica Hiſtoria facere conſuevit. Nempe *Act. cap.* 21. ita loquitur: *Cum apparuiſſemus autem Cypro, relinquentes eam ad ſiniſtram, navigavimus in Syriam, & venimus Tyrum: ibi enim navis expoſitura erat onus.* Vides ut cauſſam ille aperiat, cur Tyrum adiverint? Vides ut enucleate ſignificet, quando nautarum negotio navis aliquorſum adpulerit? Eumdem morem ſervaſſet divinus Hiſtoriographus, ſi Pauli navigium ad aliquod negotium peragendum Syracuſis applicuiſſet. Quid quod ipſe Adverſarius & in hoc ſibi repugnat, nobiſque vel invitus aſſentitur? Nimirum alibi fate- Inſp.8. Diatr.1. §.5.

Nn 2 tur,

(a) Ita plane Adverſarius vitiorum ſibi familiarium nos inſimulare non erubeſcit. (b) Unde autem colligit Adverſator *ſummo ſtudio* commiſſos fuiſſe Paulum alioſque vinctos Centurioni? Equidem in Sacro Textu hujuſmodi ſtudii inculcatio minime habetur: ſed hæc dumtaxat leguntur: *Ut autem judicatum eſt navigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis cuſtodiis Centurioni nomine Julio cohortis Auguſtæ, aſcendentes navem Adrumetinam* &c. Si vero *ſummo ſtudio* traditæ ſunt Julio cuſtodiæ, ut eas Romam adduceret; cur illum per alias longinquas regiones deviare facit Adverſarius.

tur, *credibile esse, navem Alexandrinam a Centurione conductam, ipsum sociosque non quo itura erat, sed quo jubebatur, vexisse*. Qui ergo nunc ipse adseverat, eamdem navim ob suum negotium Syracusas aditaram fuisse; quandoquidem Julius cum sua cohorte, ac vinctis Romam festinanter contendebat?

§. V. Neque vero difficile ei fuisset aliquod aliud navigium negotiis expeditum nancisci in Melitusio, aut vicino portu Epidauritano, si ea navis Alexandrina recta Puteolos ipsum evehere non potuisset. Quidpe nedum Epidaurus, sed etiam *Meleta*, si Adversario (a) credimus, illo ævo florebat, tutissimis portubus instructa, & navigiis cujuslibet nationis frequentata. Equidem in Lycia navim transfretantem in Italiam, non vero ad aliam remotiorem plagam, testante Luca quæsivit Centurio, eamque nactus una cum sua caterva ipsam conscendit. Ni malimus cum
Theod. Beza in Act. c. 28. Theodoro Beza, aliisque eruditis viris asserere, quod ille cum sua caterva & vinctis in aliquod e proximis Italiæ litoribus, &, præ ceteris, ad Brundusinum portum adpellere debuerit: indeque terrestri via Romam contendere. Et quidem illa ætate Brundusinus portus omnibus, & maxime Romanis, ex Illyride in Italiam navigantibus peropportunus videbatur atque erat: illuc enim eodem flatu accedere, ac solvere navigia poterant, ut auctor est. Zonaras apud
Carol. Sigon. in comment. ad Fast. & Triumph. Rom. Sigonium. *Deinde* (inquit) *Calabriæ arma intulerunt* (Romani) *id crimini dantes, quod Pyrrhum hostem recepissent, & socios suos vocassent; sed revera, ut Brundusium subigerent, & inclyto portu instructum, & ad trajiciendum ex Illyrico, & Græcia adeo commodum (b), ut eodem vento in portum accedere, & solvere portu liceret* &c. Quod etiam
Strab. l. 6. ante illum innuit Strabo, quum dixit: *Unde fit, ut qui rectum tenere cursum (c) possunt ad Hydruntem, relicta Sasone ad Lævam deferantur: ideque secundo vento expectato, ad Brundusinos adpellant (d) portus*.

§. VI.

(a) Id est Adversarii somnium: siquidem ea Insula tunc temporis erat inculta ac deserta, ut exponebam *in Differt.* 8. §. 21. *& seqq.* (b) Et tamen vult Adversarius, ut tanta commoditate postposita Syracusas usque deviasset Centurio, si ex Illyrica Insula solvisset. (c) Sicut Julius poterat, quem navis Alexandrina *non quo itura erat, sed quo jubebatur*, ut fatetur Adversarius, evexisse creditur. (e) *Brundusinos portus* is dicit, quod unico ore plureis portus Brundusinus sinus concludat.

§. VI. Profecto per celebrem viam Appiam, qua utebantur Romani, quum non esset tuta navigatio, satis commode, ac secure Urbem adire poterant Centurio, ejusque Milites, atque Custodiæ; siquidem illa, referentibus Strabone, & Aur. Victore, a Brundusio Romam usque lapide strata erat, ac testante Procopio, tanta latitudine patebat, ut *plaustra duo ex adverso invicem occurrentia libere hac possent pervadere*. Et quidem Romanæ eloquentiæ Parens, postquam e Sicilia discesserat, *iter a Vibone Brundusium petere contendit, nam maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo;* & inde mari Dyrrachium petivit, ut ipsemet affirmat. Sed prætermissis tot tantisque testimoniis, Adversarium rogo, ut sibi in mentem reducat, quæ de Nasonis itinere ipsemet asserebat. *Roma igitur* (inquit) *festine digressus Naso, emensaque, ut reor, Appia, atque obtento Brundusio, inde arripuerat maritimum iter eo viæ ordine, qui Romanis in Orientales plagas abeuntibus solemnior erat*. Cur ergo alium viæ ordinem fuisse a Centurione servandum ipse autumat, si a Dalmatensi Insula Italiæ obversa, proximaque ille discessisset?

Strab. l. 5. Vict. de Vir. Ill. n. 34. Procop. lib. 1. bell. Goth.

Cicer. in Orat. pro Gn. Planc.

Insp 2. Diatr. 3 §. 4.

§. VII. Neque enim Centurionis, ejusque militum animos occupare debuerit timor, quo afficiendos eos fuisse vult noster Antagonista: qui nempe asserit, illos rite vereri potuisse, ne in terrestri illo itinere fugam arriperent Custodiæ. Etenim loca, per quæ transire ipsi debebant, Romanis erant subjecta, satisque tuta: nec quidpiam tale inermes homines, vinctique sub totius Augustæ Cohortis oculos, ac potestatem audere poterant. Verumtamen Centurioni ejusque militibus magis timendum erat Siciliense pelagus, in quo binas classes, ut alias disserebam Romani perdiderant; præter aliam, quam ad Palinurum iidem amiserant. Fretum quidem Mamertinum, Scyllæ, & Charybdis periculis obnoxium, adeo formidabile erat antiquis, ut illud vel in portu metuerent ac perhorrescerent Nautæ; sicut cecinit Tragicus:

Sic ubi ex alto tumuere fluctus,
Brutium Coro feriente pontum,
Scylla pulsatis resonat cavernis,
Ac mare in portu timuere nautæ.

Sen. in Thyest Act 3. v. 578.

Itaque illi satius duxissent in proximum Brundusii portum adpellere; indeque commodum, tutumque terrestre iter carpe-

pere; quam ponto adeo formidabili sese committere: quod sane transfretati nequaquam essent, nisi ex Insula nostra solvissent, & per consequens ipsum transmittere necessario debuissent.

§. VIII. Praeterea si e Dalmatensi Insula Pauli navis profecta esset, in adeo longa navigatione alicui e tot portubus, queis utraque ora frequentatur, adplicuisset: necnon plurima Promontoria, urbesque circumlegisset: quae silentio minime involvisset Apostolicus Historiographus. Neque enim audiendus est Adversarius, quum parvam Syracusarum a *Meleta* distantiam, ac sequundos ventos caussetur, quibus *uno impetu*, *& absque ulla deflexione* Syracusas adpellere Pauli navim potuisse adseverat, addens, eam *validissimo vento facile abreptam in Siciliam*, *divertere aliquorsum* nequivisse: idque confirmare ille conatur exemplo violentae illius e Cretae navigationis, qua *per tredecim totos dies portum non attigere* quicum Paulo navigabant. Non est, inquam, audiendus iste Nugator: quandoquidem de *validissimo* isto flatu, cujus impetu impulsam Apostoli navem Syracusis allapsam fuisse ille autumat; nullum verbum facit Lucas, qui haec dumtaxat profert: *Et cum venissemus Syracusas*, *mansimus ibi triduo*. Si tamen ista navigatio flatus violentia adeo celeriter, ut somniat Adversator, peracta fuisset; id quidem innuisset divinus Historiographus; sicuti procellosum flamen, quo e Cretae oris ad Melitam abrepta illa fuerat, ipse non reticuit. Quinimo ex ipsiusmet verbis elici potest, eam navigationem fuisse tranquillam prosperamque: non enim is inquit: *Abrepti* seu *impulsi* fuimus; sed ait: *venimus Syracusas*. Neque vero nobis refragatur Adversarii lectio; nempe *devecti Syracusas*: Etenim sequundo & pacato melius quam violento & procelloso flatu vehitur navigium. Quamobrem ex ejusmodi vocabulo elicere incassum ille conatur, quod Pauli navis impetuoso flatu fuerit impulsa, ideoque ex intimo Illyrico Syracusas brevi advenerit.

§. IX. *Verum* (ille subjungit) *& si aliquo deflexerunt*, *quid tum si tacuit Lucas? Referre digna relatu seduli Scriptoris est*, *& divini Historiographi sedulitati nil deperit*, *si locum quo forte appulere*, *ignobilem silentio praeteriisse dicatur*. Heic vero noster Criticus suo ipsius laqueo capitur. Quidpe si Lucae diligentiam dedecebat silentio involvere lo-

ca

ca non ignobilia, nequaquam ipſe reticuiſſet loca per quæ ipſis tranſeundum eſſet, ſi ex Illyrica Inſula Syracuſas acceſſiſſent: namque nobiliſſima & celeberrima ea ſunt, ut mox ediſſeram. Quid quod idem Evangeliſta uſque ab initio ſuæ navigationis loca vel obſcura, & adhuc ignota recenſere conſuevit? Quis enim locum illum unquam novit, quem vocatum eſſe *Boniportum* affirmat? Eſt-ne in tota Italiæ, ſive Illyridis ora locus illo ignobilior? Et tamen illum miſſum facere noluit ſedulus iſte Scriptor. Qui ergo cenſeri poteſt, quod ipſe tacitus prætermiſerit tot celebres Italiæ urbes, tot inclyta & excelſa Promontoria, vel lyppis internoſcenda? Nonne *relatu digna* Brunduſium, Aletium, Hydrus, *(a)* Minervæ Caſtrum, Salentinum Promontorium, totuſque cum præclaris opidis ſuis Tarentinus Sinus, ac tria Japygum Promontoria, necnon Cocintum, & Zephyrium, & inter utrumque diffuſus Locrenſis Sinus, & ſexcenta alia illuſtria loca, quæ totum illud Italiæ latus coronant? Ita forte opinatur noſter Criticulus, ſed non ita judicant naris emunctæ Scriptores. Præ aliis audiatur Thomas Maſſutius. *Quanam ratione* (hic ait) *ex* [Th. Maſſut. in Vit. S. Paul. lib 11. c. 10.] *Dalmatico illo mari ad Siculum navis Alexandrina delata eſt, ut, ſicut ait S. Lucas, veniret Syracuſas? Niſi rurſus adverſo aliquo vento, de quo nihil indicat Sacer Hiſtoricus, rejecta fuiſſet? Quid quod ab Illyrica Melita retrocedentes, ut ad fretum Siculum iterum devenirent, longum Italiæ tractum, & Oppida plurima circumlegere debuiſſent, nempe Brunduſium, Hydruntum, & trajecto Sinu Tarentino, Crotonem, Scylacium, Locros, (b) Herculis Promontorium, Leucopetram; de quibus nihil indicat S. Lucas, cum tamen aliorum locorum, quæ prius per varia littora Cretæ, Ciliciæ, Pamphiliæ, Cypri, Syriæ adnavigaverant, exactam faciat mentionem. Nec ulla erat neceſſitas, ſed maximum incommodum, ut inde venirent uſque Syracuſas: quoniam tractu multo breviori Puteolos, quo tendebant, ire commodiſſime potuiſſent. At e Melita Siculi maris, ut Puteolos, ſicut fecerunt,*

(a) Ab Idomeneo Cretenſi conditum, vulgo *Caſtro*. (b) Adverſarius alibi miratur, quod Herculis ac Juoonis delubra, quæ io hac Inſula erant, ſilentio iovolverit Lucas; atque hioc argumeotum negativum io nos ille conficit: & tamen ille ipſe modo vult, eumdem Lucam præterire debuiſſe celebre id Herculis Promontorium; neccuon Lacinium, Templo Junonis Laciniæ clariſſimum.

runt, appellerent, rectissimo cursu navigare Syracusas debuerunt.

§. X. Quinimo non solum ea loca prætermisit Lucas, verum etiam suo loquendi modo, cujus proprietatem alibi miratur noster Antagonista; satis aperte significat, Insulam e qua tunc illi discesserant, Syracusis proximam fuisse, uti est nostra Melita. Vix enim dixerat, sese ex hac Insula solvisse, quum illico Syracusas pervenisse subjunxit. *Profecti Melita devenimus Syracusas*. Heic autem noster Antagonista, qualis & quanta sit ipsius impudentia & pervicacia, omnibus patefacit. Nimirum, ut hujusmodi scopulum effugiat, ad Lucæ genus, Hebraicosque loquendi modos
Insp. 8. Diatr. 2. §. 10. ipse confugit. *Lucas* (inquit) *genere Judæus .... utitur quadam interdum ex gentis suæ ritu expeditissima* (*a*) βραχυλογία, *ita ut, dum rem compendiario tradit, quæ remota sunt, videatur invicem admovere*. At o Tergiversator optime, nonne hic Lucas ille idem est qui (*b*) *Græcus Græcis Græce suam scripsit historiam?* Itane ipsum, prout tibi arridet, ex Græco Judæum facis, rursus e Judæo Græcum facturus?

§. XI. Ut autem Hebraica breviloquentia usum ibi fuisse Lucam, ipse, quomodo possit, confirmet; duo producit exempla: Unum *ex Act. c.* 14. ubi hæc leguntur: *Transeuntes* (Paulus & Barnabas) *Pisidiam venerunt in Pamphiliam, & loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam, & inde navigaverunt Antiochiam, unde &c.* Alterum vero ex *Machab. lib.* 1. *cap.* 12. ubi hæc habentur: *Elegit* (Jonathas) *& misit eos Romam, statuere & revocare cum eis amicitiam: & ad Spartiatas, & ad alia loca misit epistolas secundum eamdem formam: & abierunt Romam, & intraverunt Curiam, & dixerunt* &c. Verumtamen quid aliud hinc elicere potest noster Sophista, nisi quod tum Lucas, tum Hebraicus Scriptor quædam itinera compendiario enarrare voluerint? Ergo-ne Sacer Evangelista in describendo Pauli e Melita profecti itinere simili breviloquentia uti debuit? Haud arbitror. Etenim in præallatis exemplis neuter Scriptorum exactam minutamque illorum itinerum

(a) *Breviloquentia*. (b) Ita plane inquit Adversarius *Insp.* 2. *Diatr.* 4. §. 31. *Nam evidentia teste Græcus* (Lucas) *Græcis Græce suam conscripsit historiam*: necnon *in Diatr.* 5. *ejusdem Insp.* ait: *Utique Lucas non Arabibus* (sed neque Judæis) *Acta Apostolica, sed Græcis scripsit*.

rum descriptionem adornat. Lucas autem in *Capp.* 27. & 28. *Act. Apost.* Pauli navigationem ab ovo, ut ajunt, usque ad mala, non quidem cursim strictimque, sed fuse, ac minutim describere instituit, itaque loca omnia & singula, per quæ transierat, recensuit; ut cuicumque ea capita leget, constare poterit. Mecastor belle egisset sacer iste Historiographus, si, ut contendit noster Zoilus, unam eamdemque narrationem Græcanico ritu inchoasset, & Hebraico absolvisset! An-ne Lucas, cujus prudentiam, loquendi proprietatem, omnigenamque eruditionem, ille toties inculcat, nunc inciderit in Horatianum illud:

. . . . *Amphora cœpit* — Horat. de Art. Poet.

Institui, currente rota cur urceus exit?

Sed jam noster Antagonista sese *nugas cudisse meracas* advertit: ideoque ad alia commenta frustrationesque confugit: perindeque ac si in holmo cubaverit, divinare incipit. Nimirum se vehementer suspicari asserit, Syracusas, quas adivit Apostolus e Melita discessus, haud fuisse *Archimedæas* illas, seu *Dionysianas*, nempe Sicilienses. Papæ! Rem quidem magnam ille profert. Quænam igitur illæ fuerunt? Qui scire hoc exoptat, necessum est ei, ut multa ea apprehendat, quæ ad sustentandam hujusmodi assertionem congerit, effunditque verbosissimus noster Impostor. Attamen ego in gratiam mei Lectoris, præcipuas ejus rationes paucis complectar. Prisca ætate tum Græcis, tum Barbaris usitatum fuisse ille dictitat, ut si quas colonias, aut urbes in longinquis regionibus ipsi conderent, eas Patriæ suæ nomine insignirent. Duobus exemplis id confirmare conatur, videlicet Epiroticæ Trojæ ab Heleno Trojano, & Illyricæ Paros a Pariis constructæ. Subnectitque Syracusanos tam in sinu Veneto, quam in Magna Græcia, & Epiro plurima condidisse, ac restaurasse opida, & præ aliis Anconem, atque Adriam; Tragurium, & Epetium: necnon totum illius Illyridis tractum Issæ insulæ obversum (in quo hæ duæ urbes conditæ erant) usque ad Flumen Tilurum, Siculotarum nomen gessisse. Denique concludit, incredibile esse, Syracusanos nullum ex tot Opidis, aut portubus a se constructis de Patriæ nomine nuncupasse: proindeque Syracusas, quibus Pauli navis applicuit, aliquam ex ejusmodi urbibus fuisse autumat, ab exteris gentibus Syracusarum nomenclatione appellatam, *propterea quod a Syracusiis in-*

coleretur. Adverfarii divinationem audifti? Non-ne ille, ut eft in parœmia, in aere pifcatur? Quis enim five Græcus, five Latinus Scriptor litteris unquam mandavit, in Illyrico finu, aut Italiæ fronte, feu Græciæ oris urbem aliquam extitiffe Syracufarum cognomento infignitam? Nullus fane, nullus; neque id inficiatur nofter Antagonifta.

§. XIII. En igitur qui feverum in nos Criticum agit! Is nempe affertiones noftras redarguit, utut gravium Auctorum fententiis confonas: imo & ipfos Auctores nobis faventes, modo ut recentiores, modo ut ofcitantes incautofque contemnit, refpuitque: deinde ille ipfe Lectori fuo fuadere affectat, quæ nec ratione, neque ulla auctoritate confirmari poffunt. Quam vero nunc ille exultaret, fi penes noftrum Ptolemæum, vel Paufaniam, imo & apud Procopium illis multo recentiorem, invenire poffet locum aliquem five Calabrum, five Græcum, Syracufarum cognomento appellatum! Sed ille reponit, & neminem veterum Scriptorum, præter unum Lucam, in Creta infula *Affon* urbem, Thalaffam Civitatem, & Bonos-portus recognoviffe: ideoque mirandum haud effe, fi unus itidem Lucas de Calabris, five Græcis Syracufis, quarum nulli meminere Scriptores, mentionem fecerit. At ifte Tergiverfator prius urbem in nubibus cum Ariftophane ftatuere poterit, quam in Magnæ Græciæ, five Epiri litore fomniatas fuas Syracufas.

§. XIV. Equidem idem argumentum in illum ipfum retorquere poffem hoc pacto: Apoftolicus Hiftoriographus in Creta Infula loca quædam agnovit Scriptorum nemini cognita; quid ergo mirum fi unus itidem Lucas in Siculo mari Adriam recognoverit, quem a nullo veterum Auctorum heic effe recognitum ille contendit? Sed audire mihi videor illum refpondentem, fere omnes (quod vero fatis abunde prioribus quinque differtationibus impugnavi) antiquos Scriptores Adriam in hodierno finu Veneto conftituiffe. Ego autem verius repouam, omnes cum veteres, tum Neotericos Auctores Syracufas in Sicilienfi litore agnoviffe.

§. XV. Verumtamen demus, quod in Illyrico, vel magna Græcia, five Epiro aliqua urbs olim extiterit a Syracufanis condita, & Syracufarum appellatione indigitata; haud

haud sane adeo clara celebrisque illa fuerit, ut Siculæ Syracusæ, ab Oratorum Principe hisce laudibus illustratæ: *Urbem Syracusas* (is inquit) *maximam esse Græcarum urbium, pulcherrimamque omnium sæpe audistis. Est, Judices, ita ut dicitur: nam & situ est cum munito, tum ex omni aditu vel terra, vel mari præclaro ad aspectum: & portus habet prope in ædificatione, aspectuque urbis inclusos: qui cum diversos inter se aditus habeant, in exitu conjunguntur, & confluunt. Eorum conjunctione pars Oppidi, quæ appellatur Insula, mari disjuncta; angusto ponte rursum adjungitur. & continetur. Ea tanta est urbs, ut quatuor urbibus maximis constare dicatur.* Ipsa quidem Siculorum urbium olim Princeps ac Metropolis audiebat, ut testantur Valerius Max. & Solinus apud Fazellum. Nunc sibi redigat in mentem Antagonista noster ea, quæ recte, sed minus apposite disseruit *in Insp.*4. *Diatr.*2.*§*.4. ubi sic inquit: *Is enim ejus* (D. Lucæ) *mos est in memorando loca celebria, ut exemplis vel ex hac ipsa Pauli navigatione accitis evincitur;* Devenimus Sidonem: cum devenissemus contra Gnidum: Adnavigavimus Cretæ: Devenientes Phœnicem &c. *moxque* venimus SIRACUSAS, Rhegium, Puteolos, Appii Forum, tres tabernas, Romam. *Contra prorsus ignota sic memorat:* Venimus in locum quemdam qui vocatur Boniportus: In Insulam autem quamdam decurrentes quæ vocatur Cauda &c. Igitur vel ex ipso loquendi modo Apostolici Historiographi, qui nempe non ait: *Cum venissemus in quamdam urbem, quæ vocatur Syracusas;* sed simpliciter inquit: *Cum venissemus Syracusas;* vel secundum ipsius Adversarii mentem evincitur, Syracusas a Luca memoratas haudquaquam fuisse urbem Scriptoribus ignotam, ut somniat Adversator, sed celebrem illam *Archimedæam*, *Dionysianam*, a Tullio, Valerio, Solino, aliisque antiquis Auctoribus laudatam, cujus celebritas nedum apud Græcos, sed & apud Romanos increbuerat, ut idem Tullius adseverat.

Cic. Verr.6.

Th. Fazel. Dec. 1. l. 4. c. 1.

§. XVI. Et quidem prudentissimus Evangelista, si præter notissimam hanc urbem, ævo suo alia extitisset eodem cognomento insignita, eamque indicare voluisset; proculdubio aliquod apposuisset additamentum, quo Apostolicæ Historiæ Lectores internoscere possent, cujusnam e duabus urbibus, una eademque nuncupatione indigitari solitis,

mentionem ipse fecerit: præsertim quod (nulla adjecta nota) prævidere omnino is debuisset, ab omnibus, & sane recte intellectum iri, sese Trinacriæ urbis, quæ & clara, & Melita Romam euntibus proxime occurrit, mentionem facere voluisse. Absit, ut tantam prudentiam in divino isto Scriptore non agnoscamus: nobis quidem ipse Adversarius succensebit, qui acriter nos reprehendere consuevit, quum sibi, ceteroqui allucinato, videamur aliqua imprudentiæ, vel oscitantiæ nota illum inurere.

§. XVII. Hactenus divinavit, nunc vero delirare incipit noster Antagonista. Scilicet ipse dictitat, *τὸ Syracusam* in *Act. cap.* 28. mendose irrepere facillime potuisse pro *Ericusa*, Insula Epiro adjacente, quæ ex Illyride Rhegium versus transmittentibus occurrit; vel pro *Racusio portu* sito in sinu Amantino, qui est juxta *Fauces Adriæ*, *e Melita Illyrica Rhegium navigantibus opportunissimus*, *ex adverso insulæ Sasonis*. Enimvero Criticus noster ignorare videtur quid distent æra lupinis: quid enim (a) Racusio portui, & Syracusis urbi commune? Et quidem quum hujusmodi commentum, seu frustrationem cuidam erudito viro, magna mihi necessitudine conjuncto significassem; protinus in vehementem risum iste effusus est; ita ut mirabundus ei dixerim: Qui tu cachinnaris! Septem ab hinc annis mihi tecum est familiaris consuetudo; nec unquam mihi sors obtigit, ut te ridentem viderem: nempe adeo melancholicum te natura effinxit, ut ab ore tuo risus exularet. Bene sit Antagonistæ nostro, qui a te risum excutere potis fuit. Tum ille mihi: Ecquis, amabo, non rideret tam facetas audiens offucias, cavillationesque, quæ vel Heraclito risum concitare potuissent. Equidem tali pacto Adversarius vester efficiet, ut e sacris Literis eliciet quidquid sibi lubebit. An-ne ipse in Autographo suo Codice, quem Vulgatæ Versioni præponere quodammodo videtur, *τὸ Ericusam*, vel *Racusium portum* invenerit? Cui ego reposui, nihil ibi tale reperiri: siquidem hæc sunt, quæ in eo leguntur: *Καὶ καταχθέντες εἰς Συρακούσας ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς*: *Et devecti Syracusas, mansimus dies tres*. Quinimo omnes *Act. Apost.* Codices, editiones, Versionesque idem vocabulum, idest *Syracusas*, habent.

§. XVIII.

(a) *Syraco* pro *Syracusis* legebatur apud Epicharmum, referente Strabone l. 8. *Ericusam* vero, & *Racusium portum* pro Syracusis nemo unquam accepit.

§. XVIII. Qua igitur fronte noster Aristarchus nobis audet objicere, quod Scripturas detorqueamus? Quonam jure Abelam nostrum ipse objurgat, quod pro *Adria* Arabicum *Hadrair* fuerit amplexus? Quandoquidem vox ista denotat mare procellosum & periculosum æque, atque Adriam; legiturque in Arabico Textu e Ven. Collegio Propagandæ Fidei ad ipsum misso, & ab eruditissimo nostro Dominico Macro latinitate donato. Adversarius autem nullius Scriptoris testimonio assertionem suam corroborat. Quinimo S. Scripturæ sensum ipse adeo detorquet, ut ferme infidelitatis ac superbiæ nota inurendus videatur. Etenim, ut inquit D. Basilius, *est manifestissimum infidelitatis argumentum, signumque superbiæ certissimum, si quis eorum, quæ scripta sunt, aliquid velit rejicere, aut eorum, quæ non scripta sunt introducere*. Non absimilia habet Hieronymus *in Esai. cap.* 19. Profecto hujusmodi frustrationibus uti non decet virum Orthodoxum; sed eas Hæreticis utendas relinquere oportet. Et quidem ejusmodi artibus gaudet Martinus Lutherus, de quo ita conqueritur Ambrosius Catharinus: *Sed putamus* (inquit) *etiam bic lubrico bomini deesse aliquas ejusmodi lubricas expositiones? Opinor enim fortassis: per figuram aliquam animose contendat, quod noluit Gregorii nomine Gregorium intelligere, sed Eugenium, aut quemcumque alium superiorem Canonum Collectorem, & Stabilitorem: sicut enim tam impudenter contendit, quod Petri nomine non significatur Petrus; & quod verbum Petrus, cum significat Petrum torquetur; quid probibebit enim similiter de hac Gregorii voce dicere?* Pari quidem impudentia, licet (*a*) impari malitia nobiscum certare consuevit noster Antagonista, qui modo Syrtim Africanam, quam innuit Lucas, pro quibuscumque aris, seu dorsis e fundo maris prominentibus usurpat; modo *locum ditbalassum* pro Syrti, vel hujusmodi periculo latente accipit, modoque illum cum isthmo componit; & nunc *Ericusam* pro *Syracusis* substituendam esse suspicatur.

D. Basil. in Tract. de pia ac ver. Fid.

Ambr. Cathar. in Excus. disp. contra Martin.

§. XIX. Tametsi errorem ipse suum excusatum habere credit, quum eum transferat in Sciolum illum, qui *Mitilenæ* nomen *in Act. cap.* 28. intrusit. Sed illum ipsum audire

(a) Quippe Martinus suis malis artibus repugnat sacrosanctis Romanæ Ecclesiæ oraculis; Adversarius vero suis offuciis nostræ tantum sententiæ reluctatur, licet inique ac inepte.

dire præstat : *Facillime* (inquit *loc. supr. cit.*) *potuit ille semidoctus Nugator, qui in hoc ipso itinere Pauli Melitenem insulam, seu Melitam Illyricam* (*ut in Insp.* 1. *Diatr.* 2. §. 4. & 5. *abunde exposuimus*) *in Mitilenæ notius nomen pervertit . Ericusam quoque minus celebrem in τὸ Syracusam* (*quemadmodum Wulgata præfert*) *depravare* . At miserrimus iste Veterator non advertit, se puras, ac putas ineptias proferre ! Si enim vera esset ejus assertio, sive commentum, sequeretur, quod *Syracusarum* nomen non nisi in iis codicibus reperiretur, in quibus & mendosum *Mitilenæ* vocabulum habetur : Atqui illud vel in optimis exemplaribus, in quibus incorruptum est *Melitæ* nomen invenitur; quinimo vel in ipso Autographo, ab Adversario producto, legitur : necnon idem retinetur & adprobatur a Vulgato Interprete, qui bene noverit a genuinis sincerisque vocabulis mendosa & vitiata secernere. Quis inde Critici nostri oscitantiam, ac proterviam non comprehendit? Et quidem si ejusmodi suspicionibus, seu verius illusionibus uti quis vellet, plura locorum nomina, utut germana, e sacris paginis expungere posset . Eo sane pacto Romæ, Rhegii, Cretæ, Sidonis vocabula ab eodem *Semidocto Nugatore* intrusa dicerentur . Sed nobis absit quidquam tale proferre, vel sentire : caveatque noster Zoilus, ne ingenio suo plus æquo indulgens, nobisque vel in rebus minime controvertendis repugnare studens, a via veritatis aberret.

§. XX. Verumtamen ipse pertinacius obfirmata mente contendit, divinum Historiographum de Siciliensibus Syracusis haud esse loquutum : idque evincere conatur duabus animadversionibus, quæ primo quidem aspectu nonnihil ponderis habere videntur, sed si eas æqua judicii lance perpendas, *folio, quod vento rapitur, & stipula sicca* leviores esse comperies . Nempe primum ille autographum suum producit, in quo legitur : *Καὶ καταχθέντες εἰς Συρακούσας ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς : Et devecti Syracusas mansimus dies tres : ὅθεν περιελθόντες καθηντήσαμεν εἰς Ῥήγιον: Unde circumlegentes descendimus Rhegium* . Heic duo ille animadvertit. *Primum* (illius verbis utar, ne me aliquid immutasse, vel minus fideliter exposuisse causetur) *τὸ καθηντήσαμεν εἰς Ῥήγιον, quod proprie significat ; Occurrimus infra existenti Rhegio, vel descendimus Rhegium &c. Porro*

in

in locorum positionibus apud Veteres Australe latus censebatur inferius, superius Boreale, itaut qui in Meridianas regiones tenderent, infra progredi dicerentur &c. Proinde si e Syracusio litore recedenti Apostolo deorsum navigatio fuit, & Rhegina urbs inferius, sive in Meridiem occurrebat, absque dubio ex Adria (a) *non e Sicilia processum est, nimirum e Septentrionali parte, quæ altior communiter nuncupatur.* Hunc vero nodum expedire facile poterit quicumque mare Tyrrhenum veteribus, imo Neotericis *inferius*; Siculum antem, sive Jonium dictum esse *Superius* non ignorat: sicut Ciceronis, utriusque Dionysii, scilicet Characeni, & Halicarnassensis, aliorumque testimoniis *in prioribus quinque Dissertationibus* ostendi. Idcirco prætermissis modo tot Auctoribus a quibus Adriæ, seu Superi maris jura Jonio Magno tribuuntur, unius Oratorum Principis verba in Lectoris mentem redigam. *Hæc autem* (inquit) *ut ex Apennino fluminum, sic ex communi Sapientiæ jugo doctrinarum facta divortia: ut Philosophi, tamquam in Superum mare Jonium defluerent, Græcum quidem & portuosum: Oratores autem in Inferum hoc Tuscum & barbarum, scopulosum, atque infestum laberentur.* Quum itaque e Syracusarum portu, quæ hoc *Supero*, Græco, seu Jonio mari alluuntur, solvisset Pauli navigium, contendens Puteolos in *Infero*, seu Tusco mari jacentes, recte sapienterque dixit Apostolicus Historiographus: *Descendimus Rhegium*, nempe in mare *Inferius*, in quo Puteolanus portus, ejus navigationis meta, tendentes. Et quidem vere descendere dicuntur, qui a *Supero* in *Inferum* labuntur. Ita pariter nobis minime refragatur altera Adversarii interpretatio; videlicet: *Occurrimus infra existenti Rhegio:* namque recte dicitur ea urbs infra existens respectu navigationis Paulinæ ratis, cui e *Supero* mari Syracusas, ut evincebam, alluente, in *Inferum*, seu Tuscum naviganti, illa occurrebat.

Cic. l. 3. de Orat. c. 19.

§. XXI. Ceterum sapientissimus Interpres Vulgatus nullam habuit rationem ejusmodi descensus; quippe ea verba ita latine reddidit: *Inde circumlegentes devenimus Rhegium.* Quinimo ipse Apostolicæ Historiæ Scriptor hujusmodi descensus, sive ascensus differentiam in minimis duxisse videtur:

(a) Nempe ex Adria mutilato ab Adversario, vel hodierno Veneto Sinu.

tur : siquidem eas voces indistincte (*a*) usurpavit. Nimirum licet in *Act.* *cap.* 21. ab Adversario allegato, ipse dixerit : *Nos vero navigatione expleta a Tyro descendimus Ptolemaidem*; nihilo tamen secius in (*b*) eodem *cap.* *v.* 12. inquit : *Quod cum audissemus, rogabamus nos, & qui loci illius* (Cæsareæ) *ne ascenderet* (Paulus) *Jerosolymam*. Et paullo post, nempe *vers.* 15. hæc addit : *Post dies autem istos præparati ascendebamus* (a Cæsarea) *in Jerusalem*. In *cap.* vero 18. *v.* 22. hæc ipse habet : *Et descendens* (Paulus ab Ephesо profectus) *Cæsaream* (*c*), *ascendit*, *& salutavit Ecclesiam* (*d*) *& descendit Antiochiam* (*e*). En qui Apostolicus Historiographus asserit, Paulum e Cæsarea Jerosolymam *ascendisse*, atque ex Jerosolyma *descendisse* Antiochiam; quamquam Cæsareæ, sive Philippi, sive Stratonis ea fuerit, ad Austrum sita sit Jerusalem; & Antiochia Jerosolymæ sit Septentrionalis. Unde colligere satis poterit Lector meus, quam ineptæ sint Critici nostri animadversiones in ea Lucæ verba : *Descendimus Rhegium* &c.

§. XXII. Sed quemdam severioris Judicii Criticum audire mihi videor dicentem : Quid maritimæ navigationi cum terrestri itinere? Nonne vides, Sacrum Evangelistam sermonem habere de itineribus a Paulo terra factis, modo per montana (*f*), modo per declivia, & humilia loca; quæ nihil habent commune cum navigatione e Syracusano portu versus Rhegium, Puteolosque ab ipso peracta? Video plane : sed me, licet invitum, seduxit Antagonista noster, qui id non advertens allegavit ea Lucæ verba, quibus hic tra-

(a) Nempe nullo habito respectu Borealium, sive Australium locorum. (b) En qui ex eodem cap. ille allegat quæ sibi astipulantur, reticet vero quæ sibi refragantur (c) Aliqui putant eam Cæsaream, ad quam Paulus ibi dicitur descendisse, Metropolim Cappadociæ, vel Diocæsaream in eadem Provincia sitam : sed allucinantur; quandoquidem Apostolus ea provincia longe ad Septentrionem relicta navigabat, teste Luca, ad Syriam. Alii itaque credunt eam fuisse Cæsaream, prius appellatam *Turrim Stratonis*, sitamque ad litus maris inter Doram & Joppem. Ego autem cum Thoma Massutio arbitror, eam fuisse Cæsaream Philippi, sitam ad radices Libani montis prope Jordanem. (d) Jerosolymitanam, quam regebat Jacobus frater Domini. (e) Syriæ Metropolim, ut vult Massutius, allegans hæc verba Chrysostomi : *Tenebatur Paulus humana quadam affectione erga civitatem illam : ibi enim appellati sunt discipuli Christiani : ibi traditus est gratia Dei : ibi negotium dogmatis absolvit*. (f) Uti est Jerosolyma, quæ quum sit in altiori illius regionis loco posita; ideo Lucas ait, se illam ascensu petivisse, ab eadem vero ad Antiochiam descendisse &c.

tradit sese a Tyro descendisse Ptolemaidem; quandoquidem iter iste, sive descensus, haud mari, sed terra fuit factus, &, ut ait ipse Lucas, *navigatione expleta*. Mihi vero Adversarium terraque, marique profligare prorsus arridet. Equidem ibi divinus iste Scriptor dicit, se a Tyro *descendisse* Ptolemaidem; quoniam (*a*) Tyrus est urbs in eminentiore loco posita, (*b*) Ptolemais vero in litore jacet, ideoque descensu petitur ab iis, qui a Tyro ad hanc urbem progrediuntur. Itaque si Adversarius inhærere velit suæ interpretationi, Paulinæ ratis e Syracusis Puteolos contendentis *descensum* exprimenti; haud ei diutius reluctabor; quandoquidem, ut supra exponebam, navis e Supero in Inferum mare tendens, descendere recte dicitur.

§. XXIII. Secundo ille animadvertit τὸ περιελθόντες, *circumlegentes*, ut reddit Vulgata, seu *circumvenientes*, ut ipse vertit. Atque ita ratiocinatur, ne dicam, cornicatur. *Si e Siculis Syracusis tendas Rhegium, perspectum est, quod nusquam hic circuitus*, (nota captiosam emphasim) *vel flexus memorabilis occurret, nam recta pergitur, ut ex Tabulis Geograph. patet &c. Contra autem manifeste videtur e Dalmatica Melita, & Adriaticis Syracusis* (*ubicumque* (*) *illæ fuerint*) *solvisse Apostolum: quippe ex Adria Rhegium euntibus, Italiæ frons, maximeque extremitas, Zephyrii scilicet promontorii umbo, & Brutia ora est circumeunda* &c. Sed ille a doctissimo Geographo Joachim Vadiano caussam edifcat, cur D. Lucas, e Siciliensibus Syracusis Rhegium sese *circumlegentes* pervenisse dicat. Nempe Scriptor iste *in trium terræ* partium Epitome, ubi de mediterranei maris Insulis agit, ejusmodi difficultatem sapienter enodat his verbis: *Ea vero urbs* (Syracusæ) *petenda erat in Melitam jactatis, & Siculum Fretum circumeundum; donec Rhegium appelleretur. Unde & a Luca* περιελθόντες, *hoc est, circumlegentes dictum, quod ab itinere esset deflexum. Epirum enim legebant, qui ab Oriente venissent, atque inde trajecto Adriatico secundis ventis Rhegium petebatur. Inde freto*

 su-

(a) Urbs rupi ... imposita, Incolis *Sur* dicta, in Sacris Literis *Zor*. Tyrii fideles Apostolum Jerosolymas abeuntem, una cum uxoribus ac liberis ad litus usque prosequuti sunt. (b) Phœnicia urbs, in Sacris Paginis *Acon*, hodieque *Accon* dicta, quæ in distributione terræ assignata fuit Tribui *Aser*. Ad Septentrionem c... ntum stadiis ab ea est mons, *Scala Tyriorum* dictus.

(*) Fortassis in Adria Mundi Platonici, vel cujuspiam alterius, quem somniaverit Adversarius.

ſuperato Puteolos navigabatur. *Svetonius in Tito*, *quare*, *inquit*, *feſtinans in Italiam*, *quum Rhegium*, *dein Puteolos oneraria navi appuliſſet*, *Romam inde contendit expeditiſſimus*. Idem ſane iter tenuit Imperator Galba ex Alexandria Romam contendens.

§. XXIV. Reclamat vero noſter Contradictor, contenditque Pauli navigium, ut pote magnum, periculoſam litorum viciniam evitare, mediumque per mare tenere iter debuiſſe. Nec non ipſe addit, quod, ſi Apoſtoli navis propius Sicaniam oram legiſſet, occurrenti ſibi Meſſanenſi portui, non vero Rhegino applicuiſſet. Aſt o Criticum oculatiſſimum, qui videre ſeſe putat, quæ meliores Geographi nequaquam adverterint! Ergo-ne prælaudatus Vadianus aliique rerum Geographicarum, Nauticarumque peritiſſimi ignorabant, quodnam iter fuiſſet tenendum Pauli navigio e Syracuſis Rhegium tranſmittenti; quantumque nocere ipſi potuiſſet litorum vicinia? Id quidem illi callebant: & tamen affirmare non dubitarunt, *circumeundum* ei fuiſſe Siculum fretum, *donec Rhegium appelleretur*. Enimvero τὸ *circumlegentes*, ſeu *circumvenientes*, non importat, quod Pauli navis litora adlambere, iiſque pene allidi debuerit; ſed tantum infert, quod circum flexuoſos Trinacriæ ſinus, ac Promontoria iter ea leniter inflexerit. Etenim illa ætate haud navigabatur ea peritia, atque audacia, qua ſequioribus fæculis, & maxime ævo noſtro, navigatur: præſertim quod tunc temporis nondum in uſu erat Pixis Nautica, qua inſtructi, fretique Navarchi audaciores fiunt, altumque tenent tutius.

§. XXV. Porro ejuſmodi oppoſitione Criticus noſter oſtendit, ſeſe non multo pollice triviſſe præcipuos veteres Auctores, præſertim Græcanicos, quos ipſe adeo magnifacit. Qandoquidem iſti, a variis magnis navibus, imo & claſſibus, variarum regionum oras circumlectas eſſe, memoriæ prodiderunt. Audiatur Attica Muſa. *Poſtero vero die* (inquit) *ſolverunt* (a), *& ſequundiſſimo vento oram* (b) *legentes*, *Jaſonium littus proſpiciebant*, *ubi Argonavim ferunt*

Xenoph. de Cyr. min. Exped. l. 6

(a) Græcorum naves Chriſopho duce, ex Armene Sinopenſium vico, qui in Paphlagonicis finibus ſunt, Mileſiorum Coloni.

(b) Euxini maris ad Heracleam, ab Hercule conditam, referente Mela *lib.* 1. *cap.* 19. Eo loco, quo hodie *Penderachi*. Eam oram Mariandyni incolebant.

runt in ancboris stetisse; & multorum fluminum ostia, Thermodontis primum, deinde Halis, ac Parthenii: quem praetervecti (seu quum praeterlegissent) *Heracleam appulerunt, urbem Graecam, Megarensium coloniam, in Mariandynorum finibus sitam*. Vides quot litora, ripasque *legerit*, ac *praeterlegerit* Classis ista Graecorum! Necnon oras, ac Promontoria *legisse* ac *circumlegisse* fertur magni Darii classis, quae, testante Herodoto, *e Thaso transmittens, ac terram legens, ad Acantbum usque processit: & ex Acantbo solvens, dum Atbon circumvertit, ventus Aquilo vebemens, atque admodum atrox, & intolerandus dicitur in eam ingruisse, naviumque plerasque in Atbon propulsas, ad trecentas afflixisse* &c.

§. XXVI. Quid quod ipsius Siciliae oras ac Promontoria circumlegere veteres navigantes consuevere? Quidpe a Poetarum Principe intoducitur Helenus Trojanae classis Ducem sic admonens:

Praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni Virg. Æn. lib. 3.
Cessantem, longos & circumflectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, & caeruleis canibus resonantia saxa.

Ne vero solis Historicorum, ac Poetarum testimoniis inniti videamur; nobis heic quoque veterum Geographorum auctoritates succurrunt. Quidpe Polybius literis mandavit, Polyb. l. 1. quod Romana classis, ducibus M. Æmilio, & Servio Fulvio Coss. primum Africae, dein Siciliae oram praeterlegerit. *Expectatis* (ille inquit) *eo loci (a) navibus, quae sequebantur, cunctaque in unum coacta classe, oram Africae tamdiu legunt, donec Clupeam, id nomen est urbis, perveniunt*. Postque aliquot paginas sic ille loquitur: *Dum cupiunt* (praelaudati Duces) *urbes quasdam in illo positas littore* (Meridionali Siciliae, in quo Camarinaeorum ditio,) *quod praeternavigabant recentem (b) victoriam illis ostentando perterrefacere, & ad deditionem compellere* &c. Ejusmodi veritatem melius, quam Criticus noster, agnovit Cl. Bernardus Lamy, quum haec scripsit: *Olim nautae legebant litto-* Bern. Lamy Appar. Bibl. l. 3 c. 7.

Pp 2 *ra*,

(a) In promontorio *Hermea*, seu *Mercurii* dicto, ad quod *Clupea*, seu *Clypia*, hodie *Quipia*, urbs maritima, a Siculis condita; qui tamen eam de Patriae nomine haud nuncuparunt, ut supra contendebat Adversarius.

(b) Quam ex Punica Classe reportaverant illi Duces, ut alias diximus.

ra, *& ex cognitione horum littorum dirigebant cursus navis.*

§. XXVII. Quid vero e vicinia mutuamur, quæ domi habemus? Nonne ipsum Apostoli navigium in toto suo itinere juxta terram navigavit? Audi sacrum Historiographum, qui ipsius navigationis descriptionem sic inchoat: *Ascendentes navem Adrumetinam, incipientes navigare circa Asiæ loca &c. Sequenti autem die devenimus Sidonem &c. Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus Cyprum &c. Et cum multis diebus tarde navigaremus, & vix devenissemus contra Gnidum prohibente nos vento adnavigavimus Cretæ juxta Selmonem: & vix navigantes (a) venimus in locum quemdam, qui vocatur Boni-portus, cui juxta erat Civitas (b) Thalassa &c.* Quæ perpendens aureus ille Sacræ eloquentiæ fons, hæc profert: *Vide Deum nihil innovare, neque mutare, sed permittere illum* (Paulum) *navigare ventis importunis. Sed etiam sic miraculum operatur: nam ut secure navigent, non permisit illis in mari, sed semper juxta terram navigabant.*

D.Chrysost. in Act.hom. 53.

§. XXVIII. Itaque jam satis superque perspectum est, qui, & quare litora *circumlegere* consueverit Pauli navigium. Teneat ergo sibi altum Adversator, ibique (c) cretaceam illam, seu testudineam navem immergat, qua Paulum in Dalmatensem Insulam adigere incassum conatur. Nos autem cum nostro Apostolo, ipsiusque navigationis comite ac Descriptore Luca litora circumlegere malumus, benefidam (d) tanti Ecclesiæ Luminis facem sequentes, ad optatum portum proculdubio adpulsuri.

§. XXIX. Responsionem vero minime promeretur Antagonista noster, quum asserat, quod Apostoli navigium potius Messanam, quam Rhegium, tunc adire debuerit. Quid enim ei Messanæ peragendum erat, si, vel ipso Adversario fatente, Rhegium, trajecto siculo Freto, adpellere consueverunt, qui Romam contendebant? Enimvero Sici-

(a) Vel, ut reddit Chrysost., *præterlegentes illam*; vel, ut vertit Adversarius: *laboriose juxta illam navigantes*: quæ quidem versio valde nobis astipulatur: non solum enim ostendit, illos litora circumlegere consuetos, sed etiam exprimit eorum studium, quo juxta terram navigare conabantur. (b) Chrysostomo *Lasaa*. (c) Testaceis navibus usos fuisse Ægyptios tradunt Strabo *l.* 17. & Juven. *Sat.* 15. Chelenophagos autem testudineis cymbis navigasse affirmant Diodorus l. 3. Strab. l. 16. Agatharchides apud Photium. (d) Nempe D. Chrysostomi, cujus auctoritas nobis apprime favens, supra exposita est.

Siciliæ oram a Syracusano portu ad usque Messanense litus, de more suo, ut supra exponebam, prӕterlegit Pauli navis; deinde, quum maris tractus esset brevior, Rhegio applicuit.

§. XXX. Quæ quum ita sint, nemo non videt, Adversarium nostrum oleum & operam perdidisse, quæ ipse insumpsit, refellere studens validissimum, & irrefragabile nostrum de Syracusis a Luca memoratis argumentum: quod sane unum sat esset ad redarguendam, explodendamque illius sententiam. Et quidem ille vere ac serio dicere posset, quæ ironice, & jocose protulit de hujusmodi argumento: *Ventum est ad Triarios* (nunc ille repetat) *hic Achilles hic Hercules: constitit hic bellum, fortunaque Cæsaris hæsit*. Verumenimvero Antilegontis nostri fortuna non heic tantum hæsit, sed & in *Adria*, in *Euroaquilone*, in *loco ditalasso*, aliisque a Luca memoratis, quæ illius conatui reluctantur: & maxime perterrefacta est a *Barbaris* illis Melitensibus, utut sibi (*a*) invisibilibus. Pro nobis autem nedum iste Achilles, sed etiam alii & Achilles, & Hercules strenue dimicant, videlicet tot, tantaque argumenta a nobis allata, & afferenda, quæ non minus Adversarii aciem fundere valent, quam Cæsaris arma Pompejanos.

DIS-

(a) In Insula enim Dalmatensi Barbaros reperire non erat Pauli ævo, ut ostendi in *Dissert.* 8.

DISSERTATIO DECIMAQUARTA.

Expediuntur alia tria argumenta Sententiam noſtram corroborantia.

§. I. PLanum fecimus in præcedentibus *Diſſertationibus*, Paulum nequaquam in *Meletam* Naufragum enataſſe, neque ab ea Inſula Syracuſas adpuliſſe. Unde quoque perſpicuum reddidimus, quod Inſula, in qua per totos treis menſes eum fuiſſe commoratum tradit Apoſtolicus Hiſtoriographus, haud fuerit Dalmatenſis, ſed noſtra Melita. Verumtamen quum tot, tantæque ſint rationes ſententiam noſtram undequaque fulcientes, ut nobis peculiaria quoque ſuppetant argumenta, quibus trimeſtrem Apoſtoli, aliorumque Naufragorum moram in *Melituſſa* impugnare poſſumus; hanc *Diſſertationem* inſtituere opere pretium duxi: præſertim quod noſter Antagoniſta multa reprehenſione digna effutiverit, noſtrorum argumentorum, ad hujuſmodi rem facientium, ictus repellere, ſeu declinare ſtudens.

§. II. Et primo; ſi in Dalmatenſem Inſulam Typhonico vento, a Luca deſcripto, actum fuiſſet (contra quam abunde oſtendi in *Diſſert* 7.) Apoſtoli navigium; haud ibi quidem, hoc eſt in loco adeo inculto ac deſerto Centurio una cum tota Cohorte Auguſta, centum militibus conſtante, totidemque cuſtodiis, ac ſeptuaginta quinque vectoribus, ſeu nautis, tres menſes hybernos egiſſet; ſed potius in vicinum Epidauri portum, vel in aliquem alium iſti proximum; ſatis tutum commodumque acceſſiſſet. Quod ſi enim priſci navigantes haud libenter hyemabant in exteris regionibus, licet cultis ac florentibus; ita ut per initium Autumni ad poprios portus remeare conſueverint, teſte Philone, hæc ſcribente: (a) *Maria etiam tum navigantibus ido-*

Phil de Legar. ad Cajum.

(a) Locus iſte Philonis, forte nondum ab ullo animadverſus, lucem afferre poteſt iis Lucæ verbis: *Cum jam non eſſet tuta navigatio, eo quod & jejunium jam præteriiſſet* &c. Quæ Interpretum mentibus tanto labori fuerunt.

idoneo per initium Autumni, quæ fere postrema solet esse navigatio revertentium ad proprios portus (nota) *ab omnibus emporiis, præsertim eorum, qui nolunt hyemare apud gentes exteras*: Qui credibile est, Centurionem, aliosque Apostoli Navigii vectores hybernare voluisse in regione nedum extera, sed etiam inculta ac deserta, uti erat illo ævo *Melitussa*?

§. III. In Insula autem nostra & libenter & percommode hyemare illi poterant, imo & debebant: quippe ipsa & rerum copia, & negotiationum frequentia, & portuum securitate semper effloruit: &, quum teste Tullio, *satis lato ab Sicilia mari, periculosoque distincta* sit; ab hac non sine ingenti discrimine, atque incommodo, solvere; inhorrescente bruma, poterat Julius cum populosa sua caterva. Hinc factum est, ut, non nisi exactis tribus mensibus hybernis, ex hujus Insulæ portu illi discesserint versus Syracusas, navem conscendentes Alexandrinam, quæ heic quoque brumale tempus exegerat.

§. IV. Attamen reclamat noster Contradictor, nosque ignaviæ insimulat, propterea quod ei videamur nescire quam distet Epidauri portus a *Melitussa*; & quam importuosa sit Illyricæ continentis ora, illi proxima: contenditque tantum ab Epidauro Dalmatensem Insulam distare, quantum a Sicilia sejungitur nostra Melita. Mehercle, si hoc est scire, nos nescire libenter fatemur. Enimvero Critico nostro imprimis refragatur Geographorum Principis auctoritas, qui affirmat, *totam Illyrici oram commodis instructam esse portubus, cum ipsam, tum Insulas etiam vicinas*. Strab. l. 7. Unde nemo non videt, quam minus recte ille opinetur, Paulinæ ratis Nautas, vectoresque, postpositis tot commodis portubus, in Melitusæo hyemare voluisse. Insuper ille non advertit, vel dissimulat, quod Apostoli navigium e Melita discessum, non in viciniorem, nempe in Meridionalem Siciliæ oram, magnis navibus male fidam, & importuosam, sed in Syracusanum portum adpellere debuerit. Sumat nunc circinum Criticulus noster, & in exacta aliqua mappa exploret, an sit eadem *Meletæ* ab Epidauro distantia, atque ea, qua Melita a Syracusis separatur. Sane inter Melitam & Syracusas 80. intercedunt; ni credere malimus Diodoro Siculo, ita loquenti: *Prima est, quæ vocatur Melita* 800. *circiter Stadia a Syracusis distans*; quæ Sta-

Stadia C. M. P. conficiunt. Inter *Meletam* vero & Epidaurum 20. tantum millia supputantur, ut testatur Cluverius: *Epidauri autem portus in conspectu Meletæ ad 20. millia situs est;* vel, ut habet Itinerarium Antonino tributum, ad stadia (*a*) 200. Quamquam Adversator contra Geographorum sententiam affirmare non erubescat, Dalmatensem illam Insulam ab Epidauro 60. M. P. sejungi, sive oscitantia, sive malitia hujusmodi errorem ipse admiserit.

§. V. Prætérquamquod Pauli navis e *Meleta* Epidaurum pervenire, circumlegendo litus, ut ejus mos erat, potuisset; non ita vero a Melita Syracusas, quas interfluit satis latum, periculosumque pelagus. Cujus quidem procellas, navifragamque vim experti fuerant Romani, qui, ut alias ajebam, quum, M. Æmilio, & Servio Fulvio ducibus, prælio navali Carthaginenses vicissent, & inhorrescente bruma, contra gubernatorum consilium per hoc mare navigassent, exorta immoderata tempestate, quum essent prope Pachinum P. circiter 270. naves, una cum ingenti militum, nautarumque numero amiserunt. Quamobrem prudentissime sese gessit Romanæ Cohortis Centurio, quum in Insula nostra hybernare maluerit, quam subire discrimen adeo formidabile intempestiva navigatione.

§. VI. Sed expendere pergamus Adversarii rationes, qui ubicumque lepidissimus, heic ita facete nugatur. *Nec Melitena* (inquit) *illo ævo solitaria, vel incommoda quæ non multo ante hac* (*teste, quem & alias adduximus, Appiano*) *acerrime restiterat Romanis, nec nisi tandem ingenti belli mole obruta succumberet* &c. Sed qui, amabo, Insula paullo ante *obruta* tanta *belli mole*, non erat solitaria Naufragi Apostoli tempestate, neque tantæ Naufragorum multitudini incommoda? Reponet fortassis Adversarius, illam haud adeo *obrutam* fuisse, ut nihil commoditatum & Incolarum ei superesset. Ast ipse non bene audiisse videtur, quæ hac de re diximus in *Dissert.* 8. ideoque ipsa nunc repetamus: Referente Strabone, Dalmatenses illi Populi, qui diutius in Romanos pugnaverant, ab Augusto fuere penitus debellati,

co-

(a) Quæ conficiunt 25. millia. Nota quod cum Diodorus, tum Antoninus in assignanda earum Insularum, ac urbium distantia largiores sunt, quam recentiores Geographi, siquidem stadium, teste Plinio, 125. passus nostros continet.

eorumque urbes ac oplda in cineres redacta: Melitini autem & Corcyræi, qui magis diuturno obstinatoque bello Romanorum animos exasperaverant, partim fuerunt morte affecti, partim pretio venumdati. Audiatur iterum Appianus, cujus verba abscondere sategit noster Veterator. *Deficientes vero Melitinos (ille inquit) & Corcyræos, qui Insulas incolunt, ingenti belli mole superavit, quoniam maria classe prædabantur. Et horum quidem impuberes Cæsar jussit interfici, reliquos pretio venumdedit*. Atque tanta fuit ista cædes, depopulatio, vastitasque, ut Constantinus Porphyrogenneta *Meletam* adusque sua tempora incolis destitutam esse tradiderit. Appian. in Illyric.

§. VII. Neque autem nobis deest ulterior ratio, qua naufragum Gentium Doctorem nequaquam in *Meleta* fuisse commoratum, ostendamus. Quid enim ibi agendum erat navi Alexandrinæ, frumento oneratæ, Puteolosque naviganti, quam sese conscendisse refert Apostolicus Historiographus? Reponit Antagonista noster tot ferme ineptias, quot verba: illum audi: *Mirantur ipsi* (de nobis ille loquitur,) *at mihi justius eorum admiratio adimirationi est. Etenim si Romani Brundusio, quæ quidem urbs ad Adriam pertinet, frequentissime in Ægyptum solvebant, cur idem spatium Ægyptia navis remetiri non potuit, forte ex Oriente revectura* (a) *homines Italos, vel Dalmatenses? Sciunt qui primoribus labellis attigerunt historias, quod Ægyptiacæ onerariæ, annonam deferentes Italiam frequentabant; quid novum igitur, si aliquam freto Siculo, Italiæque adnavigantem ventorum inclementia in Adriaticum sinum compegerit?* Sed novus iste historiarum Magister ediscat, quæ nos comperta ex Historiographis, & quidem receptissimis, habemus. Nempe Ægyptiæ Onerariæ, præsertim Alexandrinæ, quæ Romanis annonam deferebant, Puteolos, a Veneto sinu longissime distantes, adpellere consueverunt: ut plane testantur Svetonius Tranquillus, Philon Judæus, & Strabo Amasenus. Sveton. in Aug. Quorum prior hæc habet: *Forte Puteolanum sinum prætervehenti, vectores, nautæque de navi Alexandrina, quæ tantum quod appulerat, candidati, coronatique, & thura liban-*

Qq

(a) Sed, amabo, si Romanæ naves, ut ait Adversarius, *frequentissime in Ægyptum solvebant*, cur & eædem *Italos homines* ex Oriente revehere non poterant? Quid erat opus, ut exteras naves ipsi conscenderent?

libantes, fausta omina, & eximias laudes congesserant. Idem
Scriptor (*in Ner.*) *Alexandrinos* de novo commeatu Nea-
Phil. Jud. l. polim confluxisse tradit. Alter autem sic inquit: *Disceden-*
in Flacc. *ti* (Agrippæ Regi) *in suum Regnum* suasit (Cajus Cæ-
sar) *ne a Brundusio solveret petiturus Syriam, quod ea na-*
vigatio longa esset ac difficilis: uteretur potius compendiaria
per Alexandriam expectatis Etesiis: ajebat etiam Ægyptias
Onerarias celerrimas, & gubernatores barum egregios, qui
more aurigarum certantium rectum cursum teneant. Paruit
ille ut Domino consulenti utilia. Cumque descendisset Puteo-
los, & naves Alexandrinas in portu paratas ad solvendum
invenisset, prospera navigatione usus &c. Geographorum vero
Dictator, qui ubicumque a nobis stat, hanc quoque asser-
tionem nostram confirmat: *Sentiet* (is ait) *qui Alexandriæ,*
& Puteolis fuerit, & observaverit onerarias naves & ve-
nientes, & recedentes, quanto graviores, aut leviores ultro
Sam. Pitisc. *citroque navigent*. Et, ut ait Samuel Pitiscus, *ipsa urbs*
Lex. Antiq. *Alexandria in nummo Hadriani quinto mulieris babitu dextra*
Rom tom. I. pag. 458. *spicas tenet fertilitati indicandæ, qua Ægyptus, cujus caput*
est, & Siciliam, & Italiam, & Græciam, totasque pene
maris mediterranei accolas suis nutrit messibus, ut narrat Patin.
Numism. Imp. p. 153. *& ex eo Harduin. Numm. Antiq. p.* 27.
Unde nihil mirum, si in portu nostro navem Alexandrinam
Paulus invenerit, quæ vel e proxima Sicilia remeans exo-
nerata, vel Syracusas adpulsura, ut ibi onus exponeret,
insurgente aliqua procella, ad hanc Insulam confugerit: ut
exprimitur in Græco Textu ab Adversario producto, ac
latinitate donato: *Post autem tres menses discessimus in na-*
vi, quæ tempestatem vitaverat in insula, Alexandrina, in-
signita Jovis pueris.

§. VIII. Quod autem aliquam ex hujusmodi navibus,
Puteolos, vel Neapolim navigantem, ventorum violentia
in aliquem alium portum sinus Veneti faucibus proximum
impulerit, v. gr. in Tarentinum, Brundusinum, vel huic
obversum Amantinum sinum, aut in Oricum, vel Apollo-
niam, aut in aliquam ex Insulis, quæ sinum illum ingre-
dientibus primum occurrunt; nolo inficiari: Sed quod eam
in intimos ejusdem sinus angulos, aut Insulas, præsertim
in Meletam compegerit flatus inclementia; & nego & per-
nego: mecumque ibunt inficias quicumque in Geographi-
cis, Nauticisque hospites haud sint. E quidem doctissimus
Ber-

Bertius ita pronunciat: *in Actis refert Lucas, Paulum Adriatico mari jactatum post multos errores navi fracta cum suis in littus ignotum adpulisse; idque postea cognovisse esse Melitam: post tres vero menses navi Alexandrina vectum Syracusas venisse: ipsa narratio indicat, Melitam fuisse illam Africani littoris, non Illyrici Insulam. Quid enim navis Alexandrina, Syracusas petitura, faceret in littore Illyrico?* Eadem Gallice habet insignis Mathematicus Michael Coignetus in *Epitome Theatr. Orb. Terr. Abr. Ortel.* P Bertius in Tab. Geogr. lib. 4.

§. IX. Tametsi ego magis indulgens, quam præclari isti Scriptores, Antagonistæ nostro dederim, quod ejusmodi navis inveniri fortasse potuerit in Illyrico, non longe tamen ab hodierni Veneti sinus ostio, ut supra disserebam. Reapse Acrotatus ille Spartanus, ab Adversario contra nos adductus, in Siciliam navigans, quo fuit adversis, violentisque flatibus abreptus? Anne ad Corcyram nigram, aut ei proximam *Melitussam*, in quam noster Contradictor quascumque naves Paulus conscenderit, adigere conatur? Haud equidem: Sed, teste Diodoro, ille fuit abductus in Apolloniatarum regionem, quæ Veneti sinus faucibus adjacet. Diod. Sic. l. 19.

§. X. Alterum vero exemplum ab Adversario allegatum, videlicet Flavii Josephi, qui in medio Adria naufragium perpessus Cyrenaicum navigium nactus est; nobis minime refragatur; quinimo sententiam nostram confirmat: namque iste Scriptor medium Adriam, haud secus ac D. Hieronymus, quem allegavi *in Dissert.* 4. in mari Siculo recognoscere videtur: quum enim ipse Puteolos contenderet, non per Illyricum, sed per Siciliense pelagus iter facere debuit: atque in hujusmodi itinere naufragum sese Cyrenaicam navem invenisse tradit. Et quidem Flavius noster, ut in *Dissert.* 1. §. 14. exponebam, sinum Ionium, ab Auctoribus pro Adria usurpatum, in Sicano ponto recognoscit. Neque obstat quod Hudson: ea Josephi verba κατὰ μέσον Ἀδρίαν latine reddat in *medio Adriatici Sinus*; quum nihil aliud sonent ista verba, quam, *in medio Adriæ*, sine ullo *Sinus* additamento, ut Cecropiæ Minervæ vel leviter madidis constat.

§. XI. Attamen demus quod Flavius Cyrenaicum navigium in medio Illyrici sinus invenerit; numne hinc eliciendum est illud e *Meleta* solvisse, aut in eam fuisse adpulsurum?

rum? Haud arbitror: nimirum illa Insula Orientalibus navigantibus invia erat & inaccessa. Rem invidiosam me dixisse contendet noster Antagonista, sed ego ita ejus os retundam, ut ne hiscere quidem audeat: nempe auctoritatem adducam, quam sine turpi nota parvipendere ipse non poterit. Ea est eruditissimi viri D. Ignatii Georgii, qui hæc ingenue protulit: *Quę (Meleta) barbara, abstrusaque in Adriatico recessu, & inter tot insularum nomina, quibus Dalmatię littus prętexitur, fere demersa Orientalium navigantium cognitioni penitus latitabat*. Si ergo ipsa Orientalibus navigantibus erat omnino ignota, qui ad eam Alexandrinæ naves accedebant, ibique reperiri poterant? Hoc sane est unum ex miraculis, queis Thaumaturgus noster Præstigiator incautos suos Lectores illudere conatur.

Insp. 4. Diatr. 2. §. 4.

§. XII. Denique, si in *Meleta* trimestrem moram exegisset, eamque tot beneficiis cumulasset Apostolus, proculdubio nonnulla ejus naufragii, exscensus, mansionisque monumenta, aut saltem istorum vestigia adhuc cernerentur, vel aliquando fuissent conspecta. Atqui hujusmodi μνήματα nec modo ibi cernuntur, neque unquam ea se vidisse Scriptorum ullus testatur: Quod minime inficiatur noster Contradictor; licet ipse, quæ sua est vel in perditis ac desperatis eventibus audax, impudensque temeritas, nullam inde suæ caussæ jacturam inferri contendit: quippe multa ille causatur; sed videant ingenui Lectores, quam inepte. *Verumtamen* (inquit) *etsi hodie in memoriam substructiones non extent, constantissime tamen inficior, a sapiente viro bene asseri posse (quemadmodum Fazellus, ejusque* (a) *umbrę asseverarunt, numquam, & prorsus numquam monimenta ulla extitisse in nostra Melita tam memorabilis adventus. A naufragio Apostoli usque ad annum quo hęc scribo, plusquam sexdecim sęcula intercesserunt, in quibus procul dubio tot tantęque usuvenerunt mutationes, vicissitudines, ut monumentorum ipsę potuerint disperire ruinę*. O tempus edax! (heic cum isto Declamatore liceat exclamare) qui invido dente omnia destruis vorasque. Adeo-ne cuncta tibi

(a) *Umbras* appellat Fazelli sectatores Zoilus noster, qui nempe cum larvis, ut est in adagio, luctari consuevit. In *Umbris* autem nostris lux veritatis illucet magis, quam in niridioribus Adversarii *Inspectionibus*. Et quidem quis cordatus ei nullum monumentum producere valenti credere mallit, quam nobis tot tantasque memorias habentibus?

tibi sunt obnoxia, adeoque inexplebili fame laboras, ut ne quidem monumentis Thaumaturgo gentium Doctori dicatis peperceris! Sed falciferum Senem mihi videor respondentem: Pepercissem utique, si ea sub Sole unquam apparuissent: næ mihi ejusmodi monimenta in Melitusio Solo numquam fuere conspecta. Quis autem est dolosus iste Sycophanta, qui me illa vorasse ait, incusatque? Quandoquidem mea clementia, in eadem Insula (a) *etiamnum magnificarum ædium (Palatium hodie vocant) rudera Græcanicæ substructionis visuntur in interiori recessu portus, qui propterea Palatinus dicitur perhibeturque tam nobile ædificium Opplano quondam Patris sui συνωνύμω, præbuisse & domicilium, & Musæum.*

§. XIII. Necnon in ipsa Adversarii Patria adhuc permanet, referente Cavaccio, & magna veneratione frequentatur spelunca, quam incoluerat D. Hilarion, antequam in Palæstinam commigravit. Cur autem & in *Meleta* non visitur aliquis specus, seu locus, in quo Paulus fuerit moratus? Nonne quod Apostoli in eam Insulam adpulsus, seu naufragium est purum ac putum Adversarii somnium? Quod vero Melitulii Templa, & alia monumenta in Pauli honorem construere ac excitare olim potuerint, in dubium minime revocabit, qui Historiographos vel a limine salutaverit. Quippe ab Constantini ævo liberum erat Illyriis Christianam Fidem profiteri, ut auctor est Sozomenus. *Christiani vero* (inquit) *qui in Oriente ad Lybios usque Ægyptiis conterminos, habitabant, manifeste non audebant Ecclesiasticos frequentare conventus, eo quod Licinii erga eos immutata esset benevolentia; Occidentales vero & Græci, & Macedones, & Illyrii intrepide secundum Christianam Religionem vivebant, propter Constantinum, qui Romanis in illis regionibus imperabat*. Quod maxime corroboratur auctoritate D. Hieronymi, hæc ad Julianum scribentis: *Extruis Monasteria, & multus a te per Insulas Dalmatiæ Sanctorum numerus sustentatur*. Quid ergo est in caussa, cur in Dalmatensi Insula, nostra Æmula, nullum fuerit extructum Templum in Pauli Nautragi honorem? Nequedum vides, Apostolum nostrum, haudquaquam fuisse illuc naufragio ejectum? Sozomen. Hist.Eccl.l. 1. c. 2.

§. XIV.

(a) Ea sunt verba Adversarii in Descript. *Melit. Illyr.* §. 5. Quæ, melius ei foret, si numquam protulisset.

§. XIV. Huc accedit, quod usque ad Theodosii Imperatoris ævum Ariana Hæresis in Illyridem minime pervaserat, ut testatur Auctor Incertus *Hist. Miscel. in Eutrop. lib. 12. Interea* (ille ait) *Theodosius causa fœderis a Gothis acceptis obsidibus, Thessalonicam venit. Ubi cum in ægritudinem incurrisset, baptizari cupidus, Acolium ejus civitatis Episcopum requisivit, cujus fidei esset, quo respondente, quod Ariana pestis in Illyricum non valuisset accedere, sed inviolatam ab initio Nicæni Concilii fidem conservarant, ille libenter suscipiens baptizatus, atque ab ægritudine liberatus est.*

Extat ap. Collect. Rer. Ital. Script. Tom. 1.

§. XV. Sed noster Antagonista inficiari non valens, quod illa ætate Insulares Dalmatenses Templa vero Numini in Pauli, aliorumque Cœlitum honorem dicare potuerint: per aliam rimam effugere studet: nempe asserit, aliquod fortasse Templum fuisse a Melitusæis constructum in Pauli Naufragi honorem, sed forte a Slavis, aut a Narentanis, qui iis Insularibus tyrannice dominati sunt, utraque gente feroci, & Idolorum cultui addicta, illud fuisse expilatum, obrutumque conjectat. At o futilem, infirmamque conjecturam! Si enim illo ævo, nempe quinto Sæculo, ulla monumenta, Pauli naufragium testantia, in *Meleta* fuissent, quamvis ab iis barbaris populis eversa, tamen illa silentio nequaquam involvisset Eminentissimus Arator, rerum Dalmaticarum apprime gnarus, qui in eodem sæculo natus, a Dalmatensibus ad Justinianum Cæsarem Orator creatus est. Verum ipse non solum nullam de ejusmodi vestigiis mentionem fecit, sed etiam nullas in ea Insula fuisse Paulini adpulsus memorias perspicue innuit, quum Insulæ nostræ Apostoli Naufragium adjudicarit. Aune credibile est, Virum adeo Dalmatis addictum, gloriam adeo decoram Dalmatensi Insulæ abjudicare voluisse, si eam sine Veritatis jactura ipsi vindicare ille potuisset?

§. XVI. Et quidem, ut ajebam, si quæ Templa, aut monumenta, Apostoli Naufragium, moramque testantia, ibi unquam fuissent, ipsorum ruinæ, seu rudera usque ad nostra tempora perdurassent; sicuti Oppianarum Ædium vestigia, fatente ipso Adversatore, in præsens ævum ibidem existunt. Quid autem dicendum est de vestigiis *loci dithalassi*, vel *exscensus Paulini*, quorum indicia nulla permanere fatetur ipse noster Antagonista? Hic sane ut exponebam

bam in *Dissert.* 11. §. *ult.* quemdam isthmum, seu terræ laciniam in *Meletæ* typo ostendens, meticuloso, incertoque loquendi ritu, cujus alibi nos insimulabat, inquit: *In hoc Insulæ latere credibile est, navim D. Pauli fuisse naufragio illisam: nam plures hic ditbalassi, sive Isthmi, Ypotbalassi, vel submarini*. Cur, inquam, nec hujusmodi loci memoria apud Melitusios perdurat? Num-ne barbaris illis Idololatris, qui tyrannidem in ipsos exercuerunt, æque invisus erat *ditbalassus locus*, seu *littus*, seu *maris dorsum* fuerit; atque Divina Templa, ac sacra monimenta, ita ut non solum ista, sed etiam illum demoliri voluerint?

§. XVII. Quid quod nostra quoque Insula tot tantisque Ethnicorum, ferociumque populorum invasionibus, oppugnationibus, ac vastitatibus patuit? Quidpe ipsa, quum Naufragus Gentium Doctor huc advenerit, Romanis Idolorum cultoribus parebat. Deinde Orientis Imperatoribus mancipata est. Postea a Gothis, quorum immanitas neminem in historiis mediocriter versatum fugit, subjugata; mox denuo Græcis obtemperavit. Tandem immane Saracenorum jugum per 220. præter propter annos pertulit, ut exponebam in *Melit. Descr.* §. 39. Et tamen haud unum, vel duo, sed plura Paulini Naufragii, hospitiique monimenta ab ipsa constanter adservantur.

§. XVIII. Heic vero tumultuatur noster Antagonista, contenditque monumenta nostra esse multo posteriora Pauli Naufragio: ideoque ipsa parvipendit ac despicatur. Verumtamen ego *in Dissert. ultim.* illi ostendam, non omnia nostra *μνήματα* seu *μνημόσυνα* nupera esse ac recentiora, ut perperam ille dictitat: quandoquidem & vetustissima, & ipsius Apostoli contemporanea habemus. Modo mihi satis sit Adversario reponere, quod si ipse vel juniora recentioribus nostris vestigiis Paulini hospitii haberet, ipsa summopere magnifaceret, ac ovantis in morem gestiens proferret. Qui non. Siquidem ille silentio prætermittere non potuit, quod Apostoli effigies in majori *Paræcialis* Melitusiorum Templi ara visitur (*a*) depicta: Necnon quod isti In-

(a) Quo tamen sæculo picta fuit ea effigies? Næ multis sæculis post Pauli Naufragium: & olei recentis fortassis adhuc servat odorem. Neque id inficiari valet Adversarius, qui a Slavis ac Narentanis expilata ac obruta *Meletæ* monumenta, ut supra vidimus, autumat.

Insulares filiis suis *Pauli frequentissime nomen imponant*. Sed, ut ajunt, Lunæ radiis non maturescit botrus; nempe, si hoc pacto Pauli Naufragium Illyricæ Insulæ adjudicari posset; non Paulum modo, sed & Petrum, Johannem, totumque *gloriosum Apostolorum chorum* in Insulam nostram advenisse jure contenderem : quippe & heic in multis Templis, & quidem in aris majoribus singuli ii visuntur depicti; necnon Petri, Jacobi, Andreæ, Thomæ, Bartholomæi, reliquorumque Sanctorum Collegarum nomen frequentissime sacra lympha expiatis imponitur.

DISSERTATIO
DECIMAQUINTA.

De D. Publio Martyre, Principe Viro Melitensi, D. Pauli Hospite, ac Primo Melitæ Episcopo.

§. I. IN Insulam, in quam Apostolus noster, sociique Naufragi evasere, testante Luca, splendidissima cujusdam Publii enituit humanitas, quem ille tali condecoravit encomio : *In locis autem illis erant prædia principis Insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo (a) benigne exhibuit*. Hunc Publium in *Meleta* unquam fuisse, memoriæ proditum non est, neque litteris mandatum : In Melita vero & fuisse, & nascenti Ecclesiæ præfuisse, nedum ab ævo immemorabili Majores nostri tradiderunt, sed etiam omnes fere Martyrologi, & Apostolicorum Annalium Exegetæ litterarum monumentis mandarunt. Unde rite sapienterque colligitur, quod non in Dalmatensem, sed in nostram, quæ inter (b). *Fortunatas* eo titulo censeri potest, Insulam gentium Doctor,

---

(a) Vel, ut legit Syriacus, *hilariter* : vel, ut Arabs, *cum honore* : sive, ut Æthiops, *amanter* : ut Arias, *amice*. (b) Insulæ Fortunatæ proprie dictæ sunt illæ septem, quæ contra Mauritaniam sitæ sunt. Heic vero ad earum cognomentum alluditur.

ctor, una cum suo comitatu, naufragus advenerit. Nihilo tamen minus Antagonista noster, qui omnem aleam, licet infeliciter, jecit, ut Paulum Insulæ nostræ abjudicaret; vel Publium modo nobis subripere conatur, utut non minus pœnitendo labore.

§. II. Antequam vero ejus objectiones diluere aggrediar, pauca de hujus Publii conditione ac Patria præmittam: quandoquidem de his nihil ille statuit. Nonnulli autem cum Petro Galesino, Johanne Lorino, Jacobo Tirino, & Joh. Croiset, opinantur, eum fuisse Romanum, Proprætorem Melitæ, seu Prætoris Siciliæ Vicarium; propterea quod usitato Romanis nomine insignitus, & a Luca *Protos* Insulæ fuerit nuncupatus: quippe ipsi rati sunt, hujusmodi nuncupatione Publii magistratum a sacro Historiographo indicari. *Publius hic* (inquit Lorinus) *erat forte Proprætor Insulæ, seu Vicarius Gubernator pro Prætore Siciliæ, ut propterea Protos, idest Primus, appellatus sit: & cum nomen sit Romanum, Romanus & ipse, seu Italus videtur*. Cui concinit Tirinus hisce vocibus: *Publius, quod Romanum est nomen, vocatur hic Princeps, Græce Protos, idest Primus, seu Primarius Insulæ, forte Proprætor, quia Melita suberat Romanis æque ac Sicilia, & ab ejusdem Prætore regebatur per Vicarium, inquit Cluverius lib. 2. de Antiq. Sic. c. 16.* Verumtamen eorum conjecturæ haud satis exploratæ mihi videntur. Etenim penes Scriptores cum Græcos, tum Latinos passim inveniuntur Romana nomina alienigenis imposita. Et quidem Ioniis usitata fuisse *Luculli*, *Fabritii*, aliaque Romanorum nomina testatur Philostratus, Græcus Scriptor, cujus verba referam ex Gallica versione Blasii Vignerii, quum Græcum exemplar præ manibus non habeam. *De fortune* (ille ait) *se celebroient lors les Sacrifices pour le commun salut, & conservation de tous les peuples de l'Ionie: & là dessus luy ayant este apporte un de leurs Decrets, par le quel ils l'admettoient de participer a leurs conseils, & Assemblees, & à leurs cerimonies aussi il y trouva* (Apollonius) *d'avvanture un nom, qui n'estoiet pas Ionien; car il y avoit Lucullus, dont il escrivoit une lettre a l'assemblee generale, en les reprenant de ce barbarisme d'avoir insere en leurs deliberations ces noms de Luculle, Fabrice, & autres semblables purs etrangers*. Complureis quoque Græcos Romanis nominibus insignitos refert Antonius

Galesin. in Martyr. Joh. Croiset, ad 30. Jun.

Lorin. in Act. c. 28.

Tirin. in Act. c. 28.

Philostr. in Vit. Apoll. Thyan. lib 4. c. 2.

Ant. Beatill. in Vit. S. Iren.

Beatillus, interque alios Regem Macedoniæ D. Irenes Patrem, qui licet Græcus Romano Licinii nomine nuncupabatur. Necnon Siculis, Melitensium affinibus, in usu fuisse Romanorum nomina testimonio est Marcus ille Crassus Mamertinus, cujus meminit Tullius *Orat. pro Corn. Balb.*

Cic. Verr 6. & Epistol. Fam. lib. 12. Ep. 5.

§. III. Quid autem e vicinia mutuamur, quæ domi habemus? Nonne de Lucio Cajo, atque de Aulo Licinio Aristotele, Melitensibus, mentionem facit idem Oratorum Dictator? Nimirum Melitenses Socii Romanorum audiebant, ut alias differebam; ideoque omnibus ordinibus, ac Magistratibus, quibus Romani, condecorabantur: nempe distinguebantur in Equites, uti erat prælaudatus Lucius Cajus; in Decuriones, & Populum; necnon habebant Sacerdotes, IIIViros, Quæstores &c. Etenim, ut animadvertit Carolus Meroville, *in Municipiis* (uti erant Melita & Gaulos) *forma quædam Reipublicæ servabatur; adeout in iis essent fere Magistratus iidem a quibus Romana Resp. regebatur. Nam si ordines spectentur, erant Decuriones, Equites, & Populus. Si Magistratus, erant Sacerdotes, Dictator, Duumviri, Quatuorviri, Censores, Ædiles, Quæstores, & Flamines*. Reapse in nostris Insulis olim fuisse Decuriones, Triumviratum, aliosque Magistratus, servatamque Reip. Romanæ formam, perspicitur ex variis Inscriptionibus saxo incisis, heic repertis, quas fere omnes exhibet diligentissimus Abela, quamvis aliquarum literarum situm nonnumquam immutet, aliasque literulas, pro iis quæ desiderantur, adjungat. Nos autem in brevitatis gratiam binas heic tantum producamus, quum in *Descript. Melit.* alias protulerimus, aliasque *in Dissert.* 18. afferemus.

Carol. Merovill. in not. in Cicer. orat. pro A. Cluent.

.... QUIRO POSTU..... ICIPII
.... ADRIANI PERPETUI. QUINQ. DECUR. IUDI
.... QUATINGENARIOS ADLECTO... A DIVO
.... PIO. OMNIB. HONORIB. CIVITATIS SUÆ HO
N... E FUNCTO. ITEM LEGATIONE GRATUITA APUD
.... ADRIANUM ET APUD AMPLISSIMUM ORDINEM DE
... LIB. REDHIBENDIS PLEBS GAULITANA EX ÆRE CON.
.... PLURA MERITA EJUS ❧ DD ❧

Hæc Inscriptio inventa est in Insula Gaulo in angulo *Cæmeterii* S. Mariæ *a Gratiis* dictæ; eamque adhuc videre est.

est in lapide marmoreo, prout ipsam exhibuimus. Sed accipe alteram in eadem insula repertam.

D.N.C. AUR.... ER....
CONSTANTIO AUG.
R. P. GAUL. CUR.
F. POLLIONE.... RUFO.
M.F...... IIIVIR.R.

Sed & tertiam, contraquam statueram, addam, in qua *Municipii* vox magis perspicue legitur.

CESTIO L.F. POMPI GALLO VA
RENINO LUTATIO NATALIA EM..
LINO PATRONO MUNICIPI.. DM
... MARCIUS MARCINUS AMICO OPTIM..
V. KARISSIMO SIBI HONORIS CAVSA. S.L.

Inscriptio ista incisa est in basi cujusdam statuæ marmoreæ, capite, manibusque destitutæ, quæ in præsentiarum cernitur in clivo, per quem ad Gauli Opidum ascenditur. Eam Cl. V. Ludovico Antonio Muratorio, Amico mihi semper diligendo, ipsius rogatu, contuli, ut ipsam, ut pote a Gualterio ineditam, una cum aliis antiquis Inscriptionibus ederet in subsequenti tomo *Script. Rer. Ital.* adeo a Literatis expetito.

§. IV. Præterea plures gloriosi Martyres ipso Publii nomine insigniti erant, qui tamen Romani non audiebant, ut ex Martyrologiis perspicitur. Nempe ad diem 19. *Februar.* Publii Martyris in Africa mentionem faciunt Martyrologia Rom. Bedæ, Usuardi, & aliorum. Ad 16. *Aprilis* Publii Martyris Cæsaraugustæ in Hispania eadem Martyrologia; nec non Petrus in *Catalogo lib.4.c.55.* & Prudent. in *Peristephan.* & Vasæus *in Chron.Hisp.* Alterius Publii Mart. in Africa meminit *ad diem 2. Novemb.* Martyrologium Roma-

Rr 2 num,

num, Bedæ, & aliorum. Ad 12. *Novemb.* in Asia Publii Mart. Rom. quem Beda in Africa incaute consignavit. Nec non Publium Monachum in solitudine Zeugmæ memorat Nicephorus *l.* 11. *c.* 41. Quis igitur cordatus contendet, Publium minime fuisse Melitensem, propterea quod nomine Romanis usitato fuerit insignitus? Quis potius non affirmet, id nominis a Parentibus impositum ei fuisse, quod Insulares nostri jam fuerint Romana Civitate donati? Profecto præmemoratus M. Crassus, ut animadvertit supra citatus Carolus Meroville, *Mamertinus erat, & factus civis Romanus Romana nomina de more sumpsit.* Scilicet *consuevere externi homines, qui Civitate Romana donabantur, sive Græci essent, sive Judæi, Romana nomina sibi imponere quasi in honoris accepti significationem, & testificationem, tradit Sveton. in vit. Claudii cap.* 25.

Cosm. Magal. in Op. Hierarch. l. 1. Ep. 1. ad Tim. cap. 1. sect. 2. ann. 3.

§. V. Si quis vero vel inde colligat, contendatque Publium nostrum dici posse Romanum Civem, seu verius Equitem; haud ibo inficias, dummodo Romanus privilegio, Melitensis ortu dicatur: Sicuti quoque Paulus & Romano nomine insignitus, & civis Romanus audivit, ut *ex Act. cap.* 22. perspicitur; quamquam patria fuerit Tarsensis. Atque ita intelligi debet eruditissimus noster Hieronymus Manduca, quum in *Hist. MS. de D. Publio* asserat, quod gloriosissimus iste Martyr *Romanus ac Melitensis Civis fuit.*

§. VI. Tametsi Joh. Franciscus Abela opinatus est Publium fuisse Græcum origine, non vero Patria, ut minus recte intellexit Adversarius, qui oscitanter legit bina hujus Scriptoris loca a se citata, videlicet *lib.* 2. not. 7. & *lib.* 4. *not.* 4. neque advertit, ipsum *lib.* 3. *not.* 1. rotunde asseruisse, *Publium fuisse civem nostrum.* Quamquam ego ipsius opinioni haud me libenter subscribo; nec enim illi adeo desponsus sum, ut omnibus & singulis ejus assertionibus calculum meum inconsiderate adjiciam: quandoquidem rationes atque argumenta, queis ille innititur, mihi haud omnino arrident. Namque Publium genere Græcum fuisse, ex eo conjicere quod id nominis frequenter fuerit Græcis usitatum; ex superius dictis vanum esse liquet. Nempe sicuti Romanis nominibus condecorabantur, qui a Quiritibus genus nequaquam trahebant; ita etiam Græcis nomenclationibus insigniri poterant, qui genere Græci non erant. Præterquamquod Publii nomen

potius Romanis, quam Græcis adscribendum est. Altera vero ratio, qua Græcum Publii genus præcipue ille sibi suasit, est, quod Dionysio Areopagitæ Atheniensium Episcopo is fuerit suffectus. Quandoquidem ad regendam Ecclesiam Græcam, & quidem Metropolitanam, & florentissimam, promotus ipse neutiquam fuisset, nisi Græcanicis literis, ac ritibus esset apprime imbutus. Arbitror. Anne inde elici debet, quod Publius origine Græcus fuerit? Inficior. Quidpe illo ævo, ut *in Differt.* 8. evici, totus fere Orbis Cecropiis literis operam navabat, ut in præsentiarum Latinis: & quum Sicilia quoque Melitæ proxima, &, ut ita dixerim, cognata, Cecropiam Minervam excoleret; mirum non est, quod Melitenses, inter quos & Siculos vetus colebat consuetudo, Græcanicum idioma calluerint: haud secus ac Sicilienses Punica lingua, Melitensibus familiari, teste, quem alias allegavi, Apulejo, utebantur. Huc accedit, quod Melitæ jamdudum dominati fuerant Græci, ex quibus & lingua, & ritus in hanc Insulam effluxere. Sed de his satis *in præcitata Differt.* egimus.

§. VII. Itaque fateri oportet, Publium fuisse Patria Melitensem, ut recte sapienterque sentiunt Octavius Cajetanus, Paulus Bellius, Sebastianus Salelles, Franciscus Panigarola, Cornelius a Lapide, Dominicus Macer, Franciscus Carrera, aliique Sapientes: quibus consonant inconcussæ Majorum nostrorum Traditiones: & suffragatur ipsa ratio. Silentio autem involvens Traditiones, argumenta queis moveor, breviter exponam. Equidem nullus alius locus censeri debet alicujus Patria, nisi ubi Parentes ac bona is habeat. Publium vero Parentes, domum, ac Prædia in hac Insula habuisse perspicue testatur Lucas his verbis: *In locis autem illis erant prædia Principis insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit. Contigit autem Patrem Publii febribus, & dysenteria vexatum jacere.* Enimvero quis existimabit, Publii Parentem, si Romanus, aut Græcus iste fuisset, filium suum in Melitam, nempe insulam longe distantem, Magistratus exercendi caussa profectum sequi, & cum ipso commorari voluisse, derelictis Patriis Laribus priscæ genti clarissimis, & reliqua familia? Profecto & in præsentiarum Principes viri a Regibus suis ad gubernandas remotas provincias, aut regna, vel ad alia munera exercenda mittuntur; & tamen Patriam, Re-

Cajet. Isag. c. 19.
Bell Glor. Massan. c.6.
Salel. Tom. 1. Prolegom. 10.
Panigarol. in Comp. Ann. Baron.
Corn. a Lapid. in Act.
D. Macer. Itin. ad Liban. c. 2.
Carrera Panth. Sicul. in Elog. D. Publ.
Act. c. 28.

giamque Aulam minime deserunt ipsorum Parentes. Et quidem, si Publius esset Romanus Eques, ipsius Parenti non deesset aliquod in Rom. Rep. munus gerendum, quo in Urbe detineretur. Qui vero in hac Insula cum urbanas, tum campestres ædes, ac prædia ille haberet, nisi esset Melitensis? Sane minus prudenter ille egisset, si in Insula tam *lato periculosoque mari* a Continente disjuncta, sibi domos, rusque parasset, in ea perbrevi tempore commoraturus, si Romanum Magistratum gerere deberet. Nimirum a Julio Cæsare fancitum erat, *ne Prætoriæ Provinciæ* (sunt Tullii verba) *plusquam unum, neve plusquam biennium Consulares obtinerentur*: Quæ quidem Lex Lucæ ætate vigebat: iste enim Sacer Scriptor de Felice Judææ Præside ita loquutus est: *(a) Biennio autem expleto, accepit Successorem Felix Portium Festum*.

Cic. Phil. 1.

§. VIII. Quocirca qui tunc temporis alicui Romanorum provinciæ præficiebantur, ingentem argenti aurique massam, pretiosasque supellectiles cumulare potius curabant, quam magnificas ædes, ac prædia in terra aliena comparare: ut legimus fecisse Verrem Siciliæ Prætorem, qui hanc provinciam adeo avare administravit, ut a Siculis repetundarum postulatus, a Romano Senatu fuerit damnatus, ut ex Tullii in eum actionibus, quas dicunt Verrinas, perspicitur. Neque aliter se gessit Licinius Galliæ Præfectus, qui, referente Dione Cassio, *quoniam singulis mensibus tributum erat Gallis pendendum, quatuordecim menses anni constituit, Decembrem mensem vere decimum dictitans: itaque duos quoque alios Augustos (undecimum, & duodecimum a se vocatos) esse pecuniamque iis competentem Gallis conferendam*. Tantam Prætorum, ac Proconsulum avaritiam ut compesceret, atque coerceret Antoninus Pius, pulcherrimam illam legem edidit, *qua bona quæ repetundarum damnati ante susceptam provinciam habebant, eorum liberis relinqui; cetera vero spoliatis provincialibus reddi sanciverat: quibus antea lege Julia in auctione*

Dio Cassius Hist. Rom. l. 54.

(a) Non me fugit, quod Beda *in Act. c.* 24. opinetur, ibi Lucam loqui intellexisse de biennio *conversionis Pauli in Cesarea, non autem Præsidatus Felicis*: sed novi quoque, ea verba rectius intelligi posse *de administratione Judææ*, in qua *Felix accepit Successorem Portium Festum*, ut scite evincit Th. Massutius *in Vit. S. Pauli lib.* 11. *c.* 6. Magno Hieronymo consentiens: Quibus sane astipulatur supra relata Ciceronis auctoritas.

ne venditis, & per Sectores redemptis, Fisco ut plurimum pecunia inferri solebat. Ita loquitur Johannes Vignolius, qui pone allegat hæc verba Capitolini *: Si quos repetundarum damnavit* (Antoninus Pius) *eorum liberis bona paterna restituit, ea tamen lege, ut illi provincialibus redderent, quod parentes acceperant*.

§. IX. Sed Publius noster tali avaritia affectus non erat, ut Melitensium prædia domosque occupare voluerit, si Romanum gessisset Magistratum. Enimvero a S. Evangelista commendatur, utpote munificus, humanus, & hospitalis: neque alia de caussa ab ipso nuncupatur *Protos*, seu *Primas Insulæ*, quam quod inter suos conterraneos generis splendore, opumque copia eminebat. Quocirca recte inquit Cajetanus *: Ego arbitror equidem Publium domo Melitensem fuisse; sed enim Romana nomina jam in Romanorum provincias ea tempestate exundarant; notum ex ejus ævi Scriptoribus. Vox Græca* Πρῶτος, *quam Latinus Interpres Insulæ Principem vertit; numquam usurpata pro Magistratu, sed ad nobilitatem & potentiam refertur: recte quidem D. Joannes Chrysostomus ad hominem retulit divitem & abundantem; quod D. Lucas plane docet, qui Publium; ait, ex viris Insulæ Principibus fuisse, & qui opibus maxime polleret, quum triduum homines* 276. *hospitio exceperit*. Cui sententiæ subscribunt Sylveira *in Act. c.* 28. Rocchus Pirrus *not.* 7. *Eccl. Mel.* Franciscus Carrera *in Panth. Sic. in Elog. D. Publ.* Oct. Cajet. Isag. c.19.

§. X. Et quidem nedum a Demosthene, Herodiano, Varrone, Thucydide, Plutarcho, Val. Maximo, aliisque ab Adversario allegatis, verumetiam ab ipso Actuum Apostolorum Scriptore *Proti*, seu *Primates*, aut *Principes* appellantur, qui inter suos Municipales opibus, nobilitate, aut aliis Fortunæ bonis emicant. Quidpe *Act. c.* 13. Πρώτας τῆς πόλεως ille nuncupavit Fœminas, quæ in Antiochia Pisidiæ Opido principem locum tenebant. Necnon *Act. c.* 19. *Protum*, seu *Principem Publicanorum* Zacchæum appellavit, non quidem quod iste ceteris Publicanis præesset, sed quod ipsorum ditissimus ac potissimus audiret. Sic ille dicit Act. 4. *Principes Populi*, & *Seniores*: cap. 13. *Principes Synagogæ*: cap. 17. *Principes Civitatis*: & pluries: *Principes Sacerdotum*. Hinc satis perspicuum fit, quod viri primarii alicujus cœtus, aut populi dicantur

Pro-

Proti, seu *Principes* : atque hoc sensu Publius noster *Melitensium Princeps* audiebat.

§. XI. Præterquamquod si Publicus Romanum gereret Magistratum, sive is esset Pater patratus, sive 3. vir Quæstor, sive Prætor, sive Prætoris Vicarius: nonne a D. Luca, qui, monente ipso Adversario, proprietatem amabat loquendi, ejusmodi Magistratus propria nomenclatione indicaretur? Profecto ille in ipsa Apostolica Historia passim memorat *Tribunos*, *Præsides*, *Proconsules*, aliosque Romanos Magistratus. Sed demus etiam, quod Publius Romanum Magistratum obtinebat: num-ne inde necessario colligi debet, quod ipse & patria fuerit Romanus? Haud quidem arbitror : siquidem nihil obstabat, quin vir Melitensis Romano munere fungeretur: namque Insulares nostri, ut asserebam, & *Socii Romanorum* illa tempestate audiebant, atque iisdem, quibus Romani, Magistratibus fungebantur.

§. XII. Antagonistam vero nostrum mihi reponentem audire videor : Omnia belle: rite Publii Patriam fuisse Melitam ostendisti ; sed utram? Siciliensem vestram Insulam? Haud equidem : nempe illius ædes ac prædia in Dalmatensi
Infp. 6. Diatr. 1. §. 2. Melita esse potuerunt: siquidem *Proti appellationem esse solius Afro-Melitæ indicem, & nullatenus cum aliis populis communem præstantiæ characterismum, nec novi, nec novero*. Sic ait, & plurimos congerit Auctores, qui primarios viros variorum populorum *Protos*, seu *Principes* appellarunt. Sed hercle Zoilus noster *nec novit*, nec noverit, Melitusiorum primores nuncupatos esse *Protos*, seu *Primates*. Quinimo vel suo ipse judicio se damnat. Qua enim fronte affirmare ille potest, Melitusios Græcanica ista nomenclatione usos fuisse, si eis Græcismum ipsemet abjudicat, contenditque illos Pauli ævo *Barbaros*, imo *Tri-Barbaros* audivisse?

§. XIII. In Insula autem nostra, quamvis hanc, ut *in Differt*. 8. evici, *Barbari* incolebant, tamen erant in usu Græca nomina, & literæ. Quinimo usitata erat ipsa *Proti* appellatio. Neque enimvero assertionem nostram futilibus conjecturis, uti Adversarii mos est; sed vetustissimis monumentis confirmamus. Nimirum olim fuit heic inventum perantiquum marmor, in quo hæ literæ erant incisæ:

Α. Κ ....

Λ. Κ.... ΚΥΟΣ. ΚΙΡ. ΠΓΟΥΔΙΝΣ
ΙΡΡΕΥΣ. ΡΩΜ.
ΠΡΩΤΟΣ. ΜΕΛΙΤΑΙΩΝ.
ΚΑΙ. ΡΑΤΡΩΝ. ΑΡΞΑΣ
ΚΑΙ. ΑΜΦΙΠΟΛΕΥΣΑΣ
ΘΕΩ. ΑΥΓΟΥΣΤΩ..... ΕΣΧ..... Ν.... ΓΙΝΕ.

Quæ voces ita redduntur Latine : *L. Castricius. Quirina. Prudens. Eques. Romanus. Protos. Melitensium. Patrum. Præfectus. Et famulatui addictus Divi Augusti.* Hoc monumentum tanti facit Cl. Ludovicus Antonius Muratorius, sæculi nostri decus, & admirabile Literarii Orbis Ornamentum, ut de ipso hæc mihi conscripserit : *Il Grozio, che co' migliori tiene per Malta, ed altri prima di lui citano un' Iscrizione, che dicono trovata costì, in cui un certo Lucio Prudente vien chiamato* Πρῶτος Μελιταίων, *Principe o sia Primate de' Maltesi. Anche in S. Luca Publio è chiamato* Πρῶτος τῆς νήσου, *Principe o sia Primate dell' Isola. Se fosse in essere una tale Iscrizione, nulla più potrebbe chiarire con sì bella concordia il fatto, di cui ora si disputa.* Hanc autem Inscriptionem in hac Insula existere testatur Th. Bartholinus, qui eam accurate exscripsit: necnon fatetur Adversarius, qui eamdem ex Grutero Græviano *pag.* 388. 4. & Reinesio *in supplem. Grut. classe* 5. ingenue protulit. Ipsa quidem incisa est in quodam marmore elaborato instar tegminis alicujus capsæ, sive urnæ sepulcralis, quod pluribus ab hinc lustris inventum, collocatum est sub Fontem scaturientem ad portam urbis antiquæ; ut jamdudum literis mandarunt Joh. Franciscus Abela, Cluverius, & ante ipsos Quintinus, diuturnus hujus Insulæ accola. Abel. l. 2. not. 4. Cluver Sic.ant. l. 2. cap. 16. Quint. in descr. Melit.

§. XIV. Quid quod ipsius Publii domus, ac prædia in hac Insula olim cernebantur, & in præsentiarum eorum situs recognoscitur, ut in *Dissert.* 20. §. 7. ostendam? Quamobrem doctissimus Cajetanus intrepide fassus est, haud esse dubitandum, *Plubium Melitæ virum Principem, & opibus maxime abundantem fuisse; ejus domus* (ipse subjungit) *fuisse dicuntur, quæ in urbe Melita ædes maxima Paulo Apostolo dedicata est; prędia Publii, quorum D. Lucas meminit, ea fuisse putantur, quę hoc ęvo Benuerrat dicuntur, quę juxta sinum, ad quem navis afflicta est; nec longe a Pago Nassar ostenduntur.* Cui consentit Thomas Massutius Cajet. Isag. c. 19.

in Vit. S. Paul. lib. 11. *cap.* 10. & alii. Eat nunc Criticus noster, & nullis monumentis, nullisque auctoritatibus innixus, Publium istum *Meletę* adsciscere contendat.

§. XV. At nos manet atrocior conflictus: nempe video Adversarium in nos irruentem, armis adeo instructum, onustumque, ut, si metallica ea essent,

Laxaret gerulos sarcina abena suos.

Sed bene habet nobis, quod ipsa sunt arundinea, imo arundine fragiliora. Nimirum de Melitensi Publii Episcopatu lis nobis est. Atque o! quot offucias, frustrationes, technas, calumnias, quæ ejus sunt arma, ipse congerit, ut e Fastis Melitensis Ecclesiæ tantum Præsulem expungat! Verumenimvero, favente Numine, sicut Paulum naufragum, ita & Publium Episcopum nobis asseremus. Nihil enim nobis officiunt Zoili nostri difficultates, ut ex earum solutione perspicietur.

Insp. 6. Diatr. 2. § 1. §. XVI. Primo sane Adversarius sic nobis infit: *At saltem cogitassent (Philomaltenses) illis tribus mensibus Paulinę commorationis in Melita, quando Publium a Paulo institutum in Episcopum ajunt, eum recentem, imo recentissimum Christianum fuisse, atque, ut ita dicam,* Νεοτατόφυτον *Pauli, qui certe in Epist.* 1. *Timoth. c.* 3. 6. *Neophitos ab Episcopatibus arcendos apertissime sancit.* Bona verba, mi Aristarche: ne nobis adeo succenseas; namque senex Psittacus, ut est in Adagio, negligit ferulam: siquidem nos cogitavimus, advertimus, & perpendimus, Publium fuisse in Christi fide novitium; quum Apostolus in hac Insula commoraretur: nihilum tamen id obstare censuimus, quin ille ad Melitense Pontificium fuerit evectus. Rationem accipe ab uno e nostris Commilitonibus: *In tali autem electione* (inquit doctissimus Theologus Sebastianus Salelles) *& consecratione, circa Annum* 59. *a Nativitate Domini executa, absit, quis judicet* (a) *Apostolum sibi ipsi contrarium* 1. *Timoth.* 3. *scribentem, & assignantem inter multiplices virtutes, & qualitates in persona ad gradum & ordinem sublimiorem Episcopatus promovenda requisitas, banc in primis*: Non Neophitum, ne in superbiam elatus incidat in judicium Diaboli: *Quia etiam, tametsi ob causam hanc in sacro textu expressam, & ob alias non paucas de lege ordinaria, & ex Jure*

Tom. 1. de mat. Tribun. S. Inq. Prolegom. 10.

(a) Vides ut difficultates ab Adversario, tamquam inauditas, allegatas, jampridem explanaverint nostri Propugnatores! Is enim Auctor scribebat Anno 1653.

Jure communi rationabiliter sit præscriptum, ut quicumque Neophiti, seu novelli in fide, ad quoscumque alios ordines, & a fortiori ad Episcopatum sint irregulares; vix tamen ulla est lex adeo universalis & stricta, quæ circa casus particulares non habeat aliquam exceptionem, uti habuit hæc de Neophitorum irregularitate quoad casum præsentem. Nam S. Apostolus Principem Publium per illud breve tempus adeo firmum (quæ est summa ejus laus, & major multo quam quæ ipsi tribui possit) ita radicatum in Fide Catholica vidit, ut prudentissime judicaverit, fore ut non solum in se eam esset retenturus absque periculo ullo retrocedendi, seu ad Gentilismum, aut ad aliam sectam redeundi; sed de ipsa etiam in istarum Insularum incolis integre conservanda diligentissime curaturus, propulsis hæresibus, vel erroribus quibuscumque, si qui forte postea pullularent; merito itaque Publium suum tamquam valde dignum & aptum, maturo consilio, & non sine Divini Numinis afflatu S. Apostolus in Episcopum Melitensibus elegit. En qui loquantur Sacrorum Canonum Pragmatici.

§. XVII. Sed ne solis auctoritatibus inniti videamur, assertionem nostram tum exemplis, tum rationibus confirmabimus. Equidem cultissima urbs Neapolis gloriatur, ab altero Apostolorum Principe primum Episcopum sibi datum S. Asperenatem, recenter ad Christi Fidem ab eodem Apostolo perductum. Antiquissimæ Neapolitanorum Traditioni consentit Petrus Subdiaconus, qui circa Annum 872. hæc scribebat: *Beatissimus Petrus Apostolorum Princeps Asprem (sive Asprenam) Sanctissimum inibi ordinavit Episcopum*. Nec non Martyrologium Rom. III. Non. Augusti hæc habet: *Neapoli in Campania S. Aspren Episcopi, qui a S. Petro Apostolo ab infirmitate curatus, & deinde baptizatus, ejusdem civitatis Episcopus ordinatus fuit*. Idem legitur in Actis ejus vitæ, quæ in Neapolitani Thesauri archivio adservantur, atque ex characterum antiquitate creduntur esse quarti Sæculi: quibus astipulatur Johannes Diaconus, atque ex recentioribus Cardinalis Baronius, Gulielmus Lindanus, Raphael Volaterranus, Joh. Villanus, Chioccharellus, & alii (a). Divum autem Marcum elegisse, & eum-

Petr. Subdiac. in Vit. S. Athan.

Joh. Diac. in Chr. Episc. Neap. Baron. ad Ann. 46. Lindan. in Apol pro Miss. Volaterr. Geogr. l. 6. Villan. Chron. Neap. l. 1. c. 34. Chioccharel. de Episcop. Neap.

(a) Non me latet, quod Franciscus Blanchinius *in not. ad Chron. Episcopor. Neapol. Eccl. Joh. Diacon.* insertum *Tom. 1. part. 2. Rer. Ital. Script.* con-

dem Apostolorum Principem confirmasse in Aquilegiensem Episcopum, quemdam Hermacoram, ipsius urbis civem, & ejusdem Evangelistæ discipulum, ac Neophitum, testatur Andreas Dandulus *Chron. lib.4. c. 1. & 2.* Quem Hermagoram fuisse primum Aquilejæ Episcopum, tradit vetus Martyrologium Romanum a Cl. Heriberto Rosvveydo publicatum, in quo *Prid. Id. Septembr.* leguntur ista: *Ticini, Confessoris Syri, & Eventii, discipulorum Hermagoræ, Aquilejensis primi Episcopi.*

Extat hoc opus ap. Collect. Rer. Ital. Script. Tom. 12.

§. XVIII. Quid plura? Nonne Dionysius Areopagita, Athenis ortus, ab eodem Paulo in fide eruditus, sacro profusus lavacro, atque in primum Atheniensium Episcopum institutus est? Ita plane affirmant Hilduinus, & Notkerus: nec non Suidas, Nicephorus, Syncellus, & alii apud Guilielmum Cave. De isto autem Præsule ita loquitur S. Maximus: *Dionysius omnibus quidem salutis dogmatibus a præstantissimo Paulo initiatur, ab Hierotheo vero maximo, ut ipsemet ait, Præceptore instruitur. Deinde (ut in septimo Apostolicarum Constitutionum libro habetur) Dionysius a Paulo Christifero Atheniensium Fidelium Episcopus constituitur.*

Hild. in Areop. Notker. in Martyr. Guillel. Cave in Hist. Litter. Sec. Apost. n 50. S. Max. in Prolog. in Op. S. Dionys.

§. XIX. Sed fortasse Zoilus noster inquiet: Esto quod prævenerati Antistites fuerint in Christi Fide novitii, quando Episcopali thiara fuere redimiti: non tamen evincis, eos fuisse adeo in Fide novitios, sicuti Publius vester, qui bimestri, vel ad summum trimestris Christicola erat, quando ipsum ad Melitense Ecclesiarchium a Paulo promotum asseritis. Agesis, mi Aristarche; tibi morem gerere, atque omnino satisfacere volo: quinimo ultra expectationem tuam, morosissimum tuum animum explebo. Nempe adducam Antistites, qui nedum ex Neophitis, sed & ex Catechumenis, & ex Paganis facti sunt Episcopi. Profecto S. Ambrosius, quum adhuc esset Catechumenus, acclamatus fuit Episcopus, ut tradunt Theodoritus Episcopus Cyri, & Andreas Dandulus; ita ut quem Valentinus Imperator Mediolanensi provinciæ præfecerat, Mediolanensi Ecclesiæ præfecit Deus Hac de re audiendus est Nicolaus Papa, in Epistola ad Photium missa ita loquens: *Ad sacerdotalem ab*

Theodorit. Hist. Eccl. l.4. c.7. Andreas Dandul ap Collect. Rer. It. Script. tom. 12 Dan. Papebroch. in Act. SS. & alii.

Hæc Epistola inserta est Act. 4. Concil. Constant. 4. ap. Labbeum & Cossart.

tendit, S. Asprenatem multo posteriori ævo floruisse. Ei tamen refragantur supra allatæ Auctoritates minime contemnendæ. Ceterum non desunt nobis alia exempla, assertionem nostram corroborantia.

ab omni populo, & Clero divinitus est dignitatem electus, & ex Catechumeno per singulos gradus Ecclesiasticos proficiscens, octavo die ab omni Catbolicorum, Divina annuente Clementia, consensu est consecratus Episcopus. Idem Summus Pontifex in Epistola ad Michaelem Imperatorem conscripta meminit cujusdam Nectarii, qui *non solum ex laico babitu, verumetiam ex Pagano, Sancta Synodo Secunda ordinante, meruerit Episcopus fieri.* Necnon in præcitata epist. ad Photium data mentionem ille facit de quodam Tarasio, *qui ex laicali cœtu ad Patriarchatus culmen (a) extemplo promotus est.* Cujusmodi promotiones *per necessitatis fieri eventus* ille docet, ita concludens. *Ecce propter necessitatem, & inopiam Clericorum Nectarius; ecce propter Ecclesiastica dogmata, & Hereticorum expugnationem, qui venerandas deponere imagines præsumpserunt, Tarasius; ecce per Miraculorum signa Ambrosius, ad regendas Ecclesias promoti sunt.*

Hæc epist. extat in eodem Concil. act. 14.

§. XX. Vides Critice mi belle, ut in uno, aut altero ex modo expositis eventibus, non solum Neophiti, sed & Pagani ad Episcopales dignitates evecti sunt! Cur igitur frontem contrahis, nobisque succenses, quum Publium, bimestrem aut trimestrem Christicolam ad Melitensem Episcopatum fuisse a Paulo promotum censeamus? Quandoquidem *necessitatis eventus* a Nicolao Papa recensiti, quorum singuli suffecissent ejusmodi consecrationi, omnes ea tempestate recognoscere heic erat. Sive enim *Clericorum inopiam* respicias; quos, amabo, Clericos in hac Insula, tunc primum ad Christi fidem conversa, reperire erat? Si nascentis Ecclesiæ Melitensis *necessitatem* attendas; næ ipsam Pastore ac Doctore maxime indiguisse fateberis, quum recenter orta esset in Insula quidem, ab aliis Ecclesiis, adeo dissita; in qua licet non essent Hæretici, qui *expugnarentur*; erant tamen Pagani tum indigenæ, tum advenæ, ex variis regionibus ad nostros portus negotiationibus perquam opportunos, necnon ad celeberrima Junonis, Herculisque Fana, quæ tunc heic visebantur, confluentes: quorum ritus, exempla & familiaris consuetudo novellis nostris Chri-

(a) Nota *τὸ extemplo*: dein expende, an fuerit intempestiva nostri Publii consecratio, qui tres fere menses potuerat a Paulo satis instrui iis, quæ Episcopo necessaria sunt: præsertim quod vir erat acris ingenii, & doctissimus. Tarasii vero consecrationem reprehendit Hadrianus Papa, ut ait idem Nicolaus.

Christifidelibus esse poterant magno periculo, ac detrimento. Neque autem dubites, quin Publius noster fuerit, sicuti Ambrosius, divinitus electus; siquidem eum selegit ipse Sancti Spiritus Apostolus, Divinorum Arcanorum Conscius, ac eximias illius virtutes expertus.

§. XXI. Et quidem gloriosus noster Heros virtutibus, quæ decent Episcopum, erat luculenter ornatus. Nempe, ut nos docet Hieronymus, *ante omnia Hospitalitas futuro Episcopo denunciatur. Si enim omnes illud Evangelii audire desiderant* : Hospes fui, & suscepistis me; *quanto magis Episcopus, cujus domus omnium debet esse hospitium? Laicus enim unum, aut *duos, aut paucos recipiens implebit Hospitalitatis officium; Episcopus nisi omnes recipiat, inhumanus est*. Ecquis autem hujusmodi virtute magis effulsit, quam Publius noster? Hic sane *non unum, aut duos, aut paucos, sed omnes*, omnes Apostoli comites, fractique navigii Nautas, ac vectores, qui haud minorem, quam 276. animarum, numerum conflabant, hospitio & quidem humanissimo excepit, ut dubitare neminem sinunt Sacri Evangelistæ verba : *Qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit*. Alia virtus, Episcopo potissimum digna, est doctrina. *Summa enim* (inquit Hilarius) *omnium virtutum Episcopalium est scientia, & doctrina* : & ut asserit Theophylactus, *est doctrina virtus, & Character Episcopi*. Et quidem in Pontificis veteris Legis Rationali inscribebantur hæc : *Doctrina & Veritas*. Quanta vero fuerit Publii scientia, vel ex eo conjici potest, quod Atheniensibus omnium populorum doctissimis præfici promeruerit, ut Galesinius, NotKerus, aliique veteres Martyrologi testantur, quorum auctoritates rationibus fultas contra inepta Adversarii commenta in *sequenti Dissertatione* producam. Heic autem prætermittere non possum Magni Adonis testimonium, cui noster Publius dicitur *præclarus virtutibus, ac doctrina præfulgens* : idemque affirmat Ven. Beda.

D. Hieron. ep. ad Ocean.

D. Hilarius de Trinit. l. 8.

Theophylact. in c. 1. 1. ad Tit.

§. XXII. Propterea Paulus vereri non poterat, ut Publius ex Neophito factus Episcopus *in superbiam elatus incideret in judicium Diaboli*. Quæ quidem ratio Apostolum induxit, ut Neophitos ab Episcopali dignitate prohibendos esse decerneret. Qui enimvero timere ille poterat, Publium in superbiam sese elaturum ob Meliteusis Ecclesiæ Principatum; quandoquidem ipsum, jamdudum principem locum

in-

inter suos conterraneos occupantem, humilem, atque humanum expertus ille idem erat? Anne Heros noster in parvula Ecclesia, tunc primum nascente, gubernanda servare non poterat animi virtutem, quam in splendido illo fortunæ statu, inter universos hujus Insulæ accolas eminens, præseferebat? Ii plane superbiunt, qui quum abjecti, & virtutibus, meritisque destituti sint, in altum immerito tolluntur. Publii vero nostri virtus ac splendor major erat, quam ut ob novam dignitatem in superbiam efferretur. Quinimo prudentissimus gentium Doctor sperare debebat (ut quidem speravit, ac prænovit) fore ut ille virtutem suam nedum haud esset diminuturus, sed etiam summopere adaucturus. Si enim ille adhuc Idolatra, Jesu-Christi Ministros tanta humanitate excepit; quis, nisi imprudens, eumdem jam Christicolam, imo Christifidelium Caput, majori hospitalitatis laude, ergaque fratres benevolentia, emicaturum esse non putasset? Profecto, si nondum Episcopus Episcopalibus virtutibus ornabatur; easdem multo magis excoluisse credendus ipse est in Pontificem institutus. Et quidem sicuti de Martino Episcopo dixit Dominus, vestem, ab eo donatam pauperi cuidam, indutus: *Martinus adhuc Catechumenus hac me veste contexit*; ita & de nostro Præsule affirmare poterat, innuens eximiam ipsius erga Paulum sociosque Naufragos hospitalitatem: *Publius adhuc Paganus hoc me hospitio suscepit*.

§. XXIII. Heic autem mihi redarguenda occurrit quorumdam Sciolorum opinio, qui Publium neutiquam fuisse consecratum a Paulo Episcopum arbitrantur; propterea quod tam brevi temporis curriculo, videlicet trimestri, nec perfecto, intervallo, per singulos Ecclesiasticos Ordines gradatim ad Episcopatum promoveri difficillime ille potuerit. Nimirum ii Ecclesiastica in Historia hospites esse videntur; quum ignorent, quod in primitiva Ecclesia minime ascendebatur per singulos Ordinum gradus ad Presbyteratum, ut animadvertit Petrus Blesensis, Archidiaconus Bathoniensis, seu ut aliis placet, Petrus Comestor, sive Manducator (*a*): *Ubi* (inquit) *primo notandum occurrit*, *quia*

P. Blesens. siv. Comest. serm. 47.

(a) Sermones enim numero 51. quos Petro Blesensi tribuit Jo: Busæus *in Præf. ad oper. P. Blesen.* eosdem Petro Comestori adjudicat Petrus de Gussanvilla, Presbyter Carnotensis *in Præf. in eadem opera*; ut videre est in *Biblioth. Vet. Patr. Tom.* 24. *Edit. Lugdun.*

quia productior est ascensus ad hunc gradum (Sacerdotalem) *nunc, quam in primitiva Ecclesia. In qua qui tantum fidelis erat, Diaconus fiebat, vel Sacerdos. Introducti postea sunt quidam minorum ordinum gradus, per quos, tamquam per cantica graduum, ascenditur ad Sacerdotium*. Quod sane confirmatur auctoritate Angelici Doctoris, ita loquentis: *Quod etiam in primitiva Ecclesia aliqui ordinabantur in Presbyteros, qui prius inferiores ordines non susceperant, & tamen poterant omnia, quae inferiores ordines possunt*. Audi rationem, quam ipse mox assignat. *Quia inferior potestas comprehenditur in superiori virtute, sicut sensus in intellectu, ducatus in regno*. Neque vero huic sententiae refragatur Ignatii Martyris auctoritas, haec ad Antiochenos scribentis: *Saluto Sanctum Presbyterorum Collegium, saluto sacros Diaconos, Hypodiaconos, Lectores, Cantores, Janitores, Laborantes, Exorcistas, Confessores, Custodes sacrorum vestibulorum* &c Namque ex hisce verbis solidum pro omnibus argumentum desumi non potest, ut animadvertit Eminentissimus Bona; quandoquidem nec singulos ordines ille recenset: quidpe *Acolythos* (*a*) praetermisit: necnon inter eos adnumerat *Cantores, Laborantes*, simul ordines, & officia Ecclesiastica permiscens. Praeterquam quod Apostolorum aevo minores ordines haud erant in Ecclesia necessarii: siquidem eorum ministeria *non a distinctis personis, sed ab uno dumtaxat ministro exercebantur, qui & Ostiarii, & Lectoris, & Exorcistae, & Acolythi officio fungebatur*, ut inquit idem Scriptor: qui pone allegat haec verba D Thomae, D. Dionysium itidem allegantis: In primitiva Ecclesia propter paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria Diaconibus committebantur, ut patet per Dionysium cap. 3. Eccles. Hierarch. ubi dicit: *Ministrorum alii stant ad portas templi clausas, alii aliud proprii ordinis operantur; alii autem Sacerdotibus proponunt super altare sacrum panem, & benedictionis calicem*. Nihilominus erant omnes praedictae potestates, sed implicite, in una Diaconi potestate. Sed postea ampliatus est cultus Divinus, & Ecclesia quod implicite habebat in uno ordine, explicite tradidit in diversis.

D. Thom. in Suppl. 3. Part. q. 35.

Joh. Bona Rer. Liturg. l. 1. c. 25. §. 17.

§. XXIV. Profecto Gajus Papa, qui non ante Annum Ær. Vulg. 296. gloriosum pro Christo certamen subivit, ut

(a) Acolythorum meminit Gelasius Papa, ad Episcopos Lucaniae scribens.

ut legitur in ejus vita, *constituit, ut omnes ordines in Ecclesia sic ascenderent. Si quis Episcopus fieri mereretur, ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Acolythus, deinde Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, exinde Episcopus ordinaretur*. Quam quidem constitutionem renovavit Synodus II. Romana, sub S. Sylvestro celebrata, in qua fuit sancitum, *ut si quis desideraret in Ecclesia militare, aut proficere, esset prius Ostiarius, deinde Lector, & postea Exorcista, per tempora, quæ Episcopus constituerit; deinde Acolythus annis quinque, Subdiaconus quinque annis, Custos Martyrum* (a) *annis quinque, Diaconus annis quinque, Presbyter annis tribus &c.* Quid vero heic amplius insisto? Quandoquidem supra exposita difficultas est adeo futilis, ut licet Apostolorum ætate in usu esset quod post duo & amplius sæcula constituit Gajus Papa; nihilotamen minus in multo minori, quam trimestri, temporis spatio, per omnes ordines gradiens ad summum Episcopatus apicem evehi Publius noster potuisset. Quare non? Siquidem testante, quem supra allegavi, Nicolao Papa, D. Ambrosius *ex Catechumeno per singulos gradus Ecclesiasticos proficiscens, octavo die ab omni Catholicorum, Divina annuente Clementia, consensu, est consecratus Episcopus*. Quid quod prælaudatus Tarasius *ex laicali cœtu ad Patriarchatus extemplo culmen promotus est*? Sed transeamus ad alias Adversarii oppositiones, seu verius calumnias.

§. XXV. Scilicet ipse vitium, sibi familiare, aliis imputare consuetus, ut alias demonstravi, & posthac, maxime *in Dissert. sequenti §. 4.* ostendam; Fautores nostros falsitatis inique non minus, quam impudenter insimulat. *Porro illud plane mirandum* (inquit iste Sycophanta); *quod Afro-Melitenum Publii Pontificatum nulla, inquam, nulla, non falso adducta auctoritate conentur astruere*. Nempe Adonem, Bedam, aliosque Martyrologos a nobis perperam allegari contendit, sed quam minus recte, videat ingenuus Lector. Ado sane ex optima Rosvveydi editione, quam Adversarius ipse commendat, in *Libello de Festivit. Apost.* ita loquitur. *Natalis S. Publii Athenarum Episcopi, qui Princeps Insulæ Melitæ, vel Militenæ, cum navigantem B. Pau-* Insp. 6 Diatr. 2. §. ..

Tt *lum*

(a) En Ecclesiasticum officium ordinibus sacris immixtum: Sicuti D. Ignatius Martyr in *præcit. epist. Laborantes*, & *Cantores* permiscuit *Ostiariis*, *Lectoribus* &c.

lum Apostolum Romam, sub custodia detentum, per triduum hospitio receptum humane tractasset, ut D. Lucas refert, Patrem ipsius Publii contigit febribus, & dysenteria vexatum jacere. Ad quem cum intrasset B. Apostolus, & imposuisset illi manus, & orasset, sanavit eum. Quem Publium adhærentem sibi B. Apostolus postea ordinatum Episcopum ad prædicandum direxit, qui postmodum Atheniensium Ecclesiam nobiliter rexit: & præclarus virtutibus, ac doctrina præfulgens ob Christi Martyrium gloriose coronatur. Nam primus Dionysius, inde Publius iste Athenis præfuit. Cui quidem Scriptori consonat Ven. Beda *ad* 15. *Kal. Februar.* Quamvis autem ea verba sint electro lucidiora, tamen Zoilus noster, ut ex parœmia loquar, ex natali emortualem nobis facere studet: nempe ipsa neque ab Adone prolata, neque nobis suffragari contendit. Nimirum asserit, Mosandrum Carthusianum Adonis Martyrologio pleraque ab aliena manu inserta addidisse; idque vitiasse, ac per consequens deformavisse. Sed, amabo, mi Aristarche, quid Libello *de Festiv. Apost.* ex quo illa verba decerpsimus, cum Adonis Martyrologio commune? In isto quidem hæc sola de nostro Publio scribuntur: *Apud Athenas B. Publii Episcopi ob Christi Martyrium coronati.* Qua igitur fronte, mi Criticule, causaris vitiatum a Mosandro Martyrologium, quum nos Adonis opus ab isto valde diversum allegemus?

Rosvveyd. in Prælim. in Martyr. Adon.

§. XXVI. Deinde *inserta illa*, ut testatur Heribertus Rosvveydus, *fere Coloniam, ubi liber hic* (vitiatum Adonis Martyrologium) *scriptus erat, & vicina loca spectant*, non vero Melitam, & Athenas, mille & mille parasangis a Colonia distantes. Præterquamquod ipse Rosvveydus, quæ Mosander intruserat, in castigatissima sua editione rejecit, Adonemque suo pristino nitori, trium veterum Codicum ope, restituit. Sed ipsum audi. *Cum hic* (Mosander) *& ordinem mutaverit, & quædam ab aliena manu inseruerit, paucula dempserit, nonnulla quoque assecutus non fuerit, placuit rursus Adonem recensere, eumque pristino nitori restituere, & veteri Martyrologio Romano, sicut ipse olim fecit, subnectere. Quod ut ex Fide præstarem, tres mibi veteres codices fuere subsidio, perbenigne a quibusdam antiquitatis Ecclesiasticæ Fautoribus communicati.* Edifcat igitur Criticus noster, quam aliena sint a *Miscellaneo Mosandriano* præallegata verba, a nobis excerpta ex Adonis libello *de*

Rosvveyd. loc. cit.

Fe-

Festivit. Apost. & reliquorum, qui discipuli, aut vicini, successoresque ipsorum Apostolorum fuerunt: in quo iste Auctor jure merito Publii nostri fusius meminit, ut pote discipuli Gentium Doctoris, inter Apostolos principem locum post D. Petrum tenentis. Hujusce autem Libelli (ut testatur idem Rosvveydus, qui sese nihil in eo dedisse, *sine Auctoribus, libris, iisque vetustissimis* adseverat) *auctoritatem tuetur ipse Ado in suo Martyrologio* 11. *Julii, ubi postquam breviter SS. Processi, & Martiniani Martyrum meminit addit*: Quorum passio in Libello Apostolorum supra notata est: *quæ verba in vulgato Adone desiderantur, uti & nonnulla alia*. Vides ut heic quoque brevem SS. Processi & Martiniani mentionem fecerit Sacer iste Martyrologus: propterea quod *in lib. de Festiv. Apost.* passionis eorum prolixius meminerit! Nihil ergo est in caussa, cur mireris, Adonem in suo Martyrologio tacuisse Melitenum Publii Episcopatum, & alia quæ de ipso *in lib. Fest. Apost.* fusius differuerat.

§. XXVII. Sed licet supra allegata verba Adonis vere sint, tamen nobis nequaquam opitulari contendit morosissimus noster Antagonista: scilicet ex his verbis: *Quem postea ordinatum Episcopum ad prædicandum direxit*; ille conjicit, Publii *ordinationem factam post Pauli discessum e Melita*. Grammatici vestram fidem! Ergo-ne hæc dictio *postea* adeo remota respicit tempora, ut Publii ordinationem, factam tribus fere mensibus post Apostoli in Melitam adpulsum, indicare minime possit? Non-ne Sacer iste Martyrologus apposite dixerit, Publium fuisse *postea* ordinatum a Paulo Episcopum, si hujusmodi ordinatio fuerit peracta, non quidem statim ac Apostolus huc adpulerit, & Publii Parenti sanitatem restituerit, sed utique post aliquod temporis intervallum, puta bimestre? Ita quidem Adonis verba accipere debet, qui eadem extorquere non affectat. Nimirum ille ordinatim & successive narrat, quæ inter Publium, & Paulum in hac Insula obtigerint: videlicet humanissimum hospitium, quo Apostolum ille suscepit; curationem illius Parentis; illiusque promotionem ad Episcopatum; quæ sane quum non illico post redditam ejusdem Genitori salutem facta fuerit; sed postea quam Apostolus illum in Fide satis erudiverit, & Episcopali muneri aptaverit (quæ quidem brevi fieri potuerint, si perspicax Pu-

Tt 2 blii

blii ingenium, ac virtutem attendas); recte sapienter que Ado dixit, Publium *postea ordinatum Episcopum* &c.

§. XXVIII. Attamen Adversarius, sese Æthiopem lavasse ratus ad aliam frustrationem confugit. Nempe contendit, ex præallegato Adonis loco eliciendum esse, quod Publius in Episcopum fuerit a Paulo institutus non ad regendam Melitensem Ecclesiam, sed ad annunciandum procul ab hac Insula Evangelium. Si autem quæras, cur ita opinetur Criticus noster, hoc tibi repositurum arbitror; propterea quod sacer iste Martyrologus dixerit, Publium *ad prædicandum* fuisse a Paulo directum. At o felicissimam Melitam, quanto te honore dignatur Adversarius, licet invitus! Siquidem te totam, nemine tuorum incolarum demto, ad Christum a Gentium Doctore perductam, & adeo in Fide, solo trium mensium curriculo, eruditam reputat, ut post Pauli discessum, nullius amplius *Prædicatoris*, aut Doctoris, Pastorisque ope indigueris. Sed Insula nostra Adversarii encomium respuit, tamquam vanum, & insincerum: siquidem ipsa post Pauli *prædicationem*, Publii concionibus, & pastorali cura egebat. Nec enim omnes nostri Insulares ab Apostolo fuerant ad Christum adducti; neque sine Doctore ac Præsule in Evangelica semita progredi poterant, qui jam fuerant Christo Domino asserti. Mihi sane consentit prudentissimus Ludovicus Zacconus, ita loquens: *Ottenuto ch' egli* (Publius) *ebbe il Vescovato, s' impiegò tutto a quel servigio, sì per servir Dio, com' egli dovea, come anche per convertirvi quelli, che non erano convertiti, ed a' convertiti mostrare, quale fosse la buona via della salute.*

Zaccon. l. 3. Vit. SS. Liter. P.

§. XXIX. Risum vero mihi concitat Zoilus noster, quum sese conjicere asserat, in supra exposito Adonis loco *innui Publium non Antistitem fuisse a Paulo, sed Presbyterum consecratum; phrasi enim antiqua Ecclesiastica nomen Episcopi pro Presbytero, seu mero Sacerdote usurpabatur.* Hoc autem argumentum nimis probat, nihil vero concludit. Et quidem, si ei velimus inniti, Episcopatum abjudicabimus iis omnibus, qui ab antiquis Scriptoribus Episcopi fuisse dicuntur; eosdemque puros ac putos presbyteros audivisse (si Deo placet) una cum Critico nostro adseverabimus. Ipse tamen, qui Adriæ, ac Euri nomina presse accipienda esse, prout Lucæ tempestate sonabant, tam acri-
ter

ter contendit; advertere quoque debuiſſet, quod Beda, & Ado non ſcripſerint illo ævo, quo Presbyteri vocabantur Epiſcopi, ut eos appellavit Paulus ante plura ſæcula. Eminvero diſcretas fuiſſe iſtas appellationes ævo ſuo teſtantur plures Sancti Patres, qui multo ante Bedam, & Adonem inclaruerunt. Literarum quidem Parens Auguſtinus ſcribens ad Hieronymum aperte diſcriminat Epiſcopatum a mero Sacerdotio, atque hoc eſſe illo inferius, affirmat. *Atque identidem rogo* (inquit) *ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus eſſe perſpexeris; quanquam enim ſecundum honorum vocabula*, (nota) *quæ jam Eccleſiæ uſus obtinuit, Epiſcopatus Presbyterio major ſit; tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt: licet etiam a minore quolibet non ſit refugienda, vel dedignanda correctio*. Epiſcoporum autem nomine Presbyteros a Paulo nuncupatos animadvertens aureus ille ſacræ eloquentiæ Fons, ita loquitur: *Itane unius civitatis plures erant Epiſcopi? Nequaquam; ſed hoc titulo deſignat Presbyteros: tunc enim temporis adhuc vocabulum erat commune*. Unde perſpicitur, quod Chryſoſtomi ævo hujuſmodi vocabula erant diſcreta. Cujus quidem immutationis cauſſam affert D. Ambroſius ab Amalario Fortunato allegatus. *Quæ autem ſit cauſa* (inquit) *non eſt juſtum eam ſilentio præterire ob illam immutationem nominum, quæ ad præſens eſſe videtur, & qua ex cauſa diſcreta ſunt nunc nomina, & neque Epiſcopus dici poteſt Presbyter, neque Presbyter unquam Epiſcopi nuncupationem poterit ſibi vendicare, neque dum Presbyter eſſe deſiſtit. Antiquis etenim temporibus, quando pietati ſtudebant, Presbyteri omni in loco ordinabantur, hoc quidem nomen contemplatione honoris accipientes: ſicut & apud Judæos Presbyteri dicebantur, qui populo præerant. Vocabantur autem & Epiſcopi ab illo opere, quod & implere videbantur, eo quod conſiderare omnia, quæ ad cultum pertinent pietatis fuerant conſtituti, itaut univerſorum diſpenſationem haberent commiſſam. Nam & perfectam diſpenſationem, & auctoritatem Eccleſiaſtici miniſterii ipſi tunc commiſſam habebant, & omnia regebantur pro eorum arbitrio &c. Beatis vero Apoſtolis* (a) *decedentibus*,

D.Aug. Ep 19. de Petr. reprehenſ. a Paul &c.

D.Chryſoſt. Hom. 1. in Ep ad Phil.

D. Ambr. epiſt. ad Timoth.

Am. Fortun. de Eccl. Offic. l. 2. c 13.

(a) Plane Ignatii Martyris, Apoſtolorum diſcipuli, tempeſtate jam cœperant diſtingui nomina Epiſcopi & Presbyteri: ſiquidem ipſe *ad Trallianos* inter alia hæc ſcripſit: *Epiſcopus typum Dei patris omnium gerit, Presbyteri vero ſunt conſeſſus quidam, & conjunctus Apoſtolorum cœtus*

bus, illi qui post illos ordinati sunt, ut praeessent Ecclesiis, illis primis exæquari non poterant, nec miraculorum testimonium par illis habere, sed & in multis aliis inferiores illis esse videbantur; grave existimaverunt Apostolorum sibi vendicare nuncupationem; diviserunt ergo nomina ipsa, & eisdem, idest Presbyteris, Presbyterii nomen reliquerunt. Alii vero Episcopi sunt nuncupati, hi qui & Ordinationis præditi potestate, itaut plenissime iidem Præpositos se Ecclesiarum esse cognoscerent. Ejusmodi divisionis peculiarem qnoque rationem adsignat doctissimus Sedulius Scotus Hyberniensis. *Antequam* (inquit) *Diaboli instinctu studia in religione fierent, & dicerent in populis: Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego autem Cephæ, communi Presbyterorum consilio Ecclesiæ gubernabantur. Postquam vero unusquisque eos, quos baptizaverat, suos putabat esse, non Christi, in toto orbe decretum est, ut unus de Presbyteris electus superponeretur ceteris, ad quem omnis cura Ecclesiæ pertineret, & schismatum semina tollerentur* &c. Itaque agnoscat noster Antagonista, quam inepte fuerit cornicatus, quum Episcopi nomen pro Presbyterio usurpatum a Beda, & Adone, ipse dixerit.

Sedul. Scot. in cap. 1. Collectan. in Epist. ad Titum.

§. XXX. Ast relinquamus hasce ineptias ipsarum Auctori, quem jam pudet eas protulisse: quippe is calculum, ut ajunt, reducens, opinatur, Publium fuisse a Paulo consecratum Episcopum, quem vocant, *Evangelicum, sive cum Episcopali potestate Evangelii Præconem* ἐν κύκλῳ, *nulli certæ sedi addictum, sed quo usus posceret dirigendum*. Sed, amabo, quo usus magis poscebat Publium dirigendum, quam ad alendam Dei verbo, fovendamque Melitensem Ecclesiam, adhuc infantulam, duos nempe menses præter propter natam? Præsertim quod Apostolis usitatum erat idoneos ex Indigenis Pastores deligere. Itaque Paulus ipse Colossi Ecclesiæ Epaphram Colossensem, Thessalonicensi Aristarchum Thessalonicensem præfecit. Qui sane mos in primitiva Ecclesia vigebat firmatus constitutione Divina, hoc est, ut Scholasticorum verbis utar, *de jure Divino in lata, non vero in stricta significatione accepto*. In Constitutionibus quidem Apostolicis S. Clementis *lib.* 8. *cap.* 4. habetur, quod fuerit ab Apostolis sancitum, ut ordinaturus aliquem in Episcopum percontaretur Presbyteros, ac populum, an ipse esset, quem sibi præfici efflagitarent; iisque ipsum esse affirmantibus; eos denuo interrogaret, an eumdem adeo sublimi

blimi munere dignum existimarent; an in rebus ad Dei cultum & religionem spectantibus sese cum laude gesserit; an jura servaverit? an res domesticas bene rexerit, & an honestam laudabilemque vitam traduxerit. Quum vero populus, facta sibi hac terna interrogatione, testatur, Ordinandum hujusmodi virtutibus præditum esse, atque Episcopatu dignum; *petatur ab omnibus* (sunt verba illius Textus) *ut præbeant* (a) *signum, & libenter præbentes audiantur, sicque ad ordinationem accedatur*. Quamobrem, quum Constantius Imperator in Alexandrinorum Episcopum elegisset quemdam virum alienigenam, nomine Gregorium, sive Georgium; magnus Athanasius hæc in illum protulit: *Hic* (Constantius) *excogitavit, quo pacto legem alteraret, dissolvens Domini Constitutionem, per Apostolos traditam, & mores Ecclesiæ immutans, novum excogitans constituendorum Episcoporum modum. Ex aliis quippe locis, & quinquaginta mansionum intervallo dissitis ad populos nolentes cum militibus Episcopos mittit*. Consulat meus Lector *Can. Nec emeritis dist.* 61. *caus.* 13. *Can. Nullus invitus ibid. Can. Metropolitano defuncto dist.* 63. *caus.* 19. *Can. Sacrorum ead. dist. caus.* 34. *cap. bonæ memoriæ* 4. *§. intelleximus de postulatione Prælatorum* (b).

D. Athan. Epist. ad solit. vitam agent.

§. XXXI. Verumtamen Antagonista noster resipiscere, atque ab hujusmodi controversia desistere videtur: nempe contendere amplius non valens, Adonem, Bedamque nobis suffragari, sic inquit: *Ut Beda, atque Ado Publium hunc Melitenum dixissent, nominatim quoque Melitensem Episcopum, non major adhiberetur dicto fides, quam cum Episcopum dixere Atheniensem. Atqui falso in Atheniensem Sedem intruserunt, ut tota sequenti Disquisitione aperiemus, ergo* &c. Perbellum esset hoc argumentum, nisi secunda ejus as-

(a) Hujusmodi signum populus edebat modo vociferationibus, & acclamationibus exprimentibus, sese adprobare ac petere eum, qui fuerit ad Episcopatum propositus; modo manibus plaudens consensum suum significabat; & interdum eam exprimebat manum extollens: qui mos fuit antiquis in quibusvis electionibus, sive sacris, sive profanis: & iste modus adprobationis fuit Græcis dictus, *manuum extensio*, idest *suffragatio*. (b) Haud sum nescius, eas Constitutiones juxta temporum, locorum, & personarum diversitatem temperari consuevisse. Sed Publii nostri virtutes, ut supra disserebam, omnino exposcebant, ut eum quovis Alienigena posthabito, in Melitensem Episcopum institueret Apostolus. Tantum abest, ut in ejus electione fuerit opus temperare Dominicam Constitutionem.

assertio laboraret falsitatis vitio, cujus adeo graves ac venerabiles Martyrologos inique ac temere ille insimulat; ut nos quoque tota sequenti Disceptatione planum faciemus, in qua quidem plureis gravissimos Scriptores, Bedæ, Adonique consentientes allegabimus, illiusque commenta non secus diluemus, quam Ætnæas nives solent Æstivi Solis ardores. Pergamus modo alios insignes Martyrologos, Melitense Publii Pontificium recognoscentes, a calumniosis Adversarii fallaciis eripere, tuerique.

§. XXXII. Profecto Vetus Romanum Martyrologium a Cl. V. Heriberto Rosvveydo evulgatum, *ad* 12. *Kal. Febr.* hæc habet: *Athenis S. Publii Episcopi, qui Melitensis a Paulo Episcopus ordinatus*. Attamen huic Martyrologio auctoritatem fidemque abrogare omnibus unguiculis conatur noster Sycophanta: qui, quum inficiari non possit, ex præallegatis verbis perspicue elici Melitense Publii Ecclesiarchium; contendit, ex ipsis minime colligi, quod iste Athenis præfuerit, sed dumtaxat, quod illic mortalitatem expleverit: proindeque verba illa: *Qui Melitenus a Paulo Episcopus ordinatus*; a parum cauto Scriptore inserta ille dictitat. Quæ quidem assertio responsione indigna quum sit, repositionis vice, aliam haud absimilem ejusdem frustrationem ob Lectoris oculos ponamus. Nempe ipse, quum alios Martyrologos, apertius exprimentes Atheniensem Publii Episcopatum, Melitensem vero obscuris verbis, aut silentio involventes, adducamus; statim nobis opponit ipsorum silentium; indeque Publium haudquaquam fuisse Melitæ Episcopum contendit. Nimirum dolosus iste Tergiversator non advertit seu dissimulat, quod sententiæ nostræ nihil officiat, si ex hisce Scriptoribus unum, ex illis alterum Publii Præsulatum, ex aliis vero utrumque colligamus. Sed illum rogo, quanam phrasi, Atheniensem Publii Episcopatum nobis indicaret, si Martyrologii Scriptorem ageret? Anne seligere ille posset verba his, quibus utitur noster Martyrologus, nitidiora; videlicet, *Athenis S. Publii Episcopi?* Nonne simili modo exprimit Atheniense illius Pontificium Ado in suo Martyrologio, ubi ait: *Athenis S. Publii Episcopi*, sine ullo alio additamento? Et quidem, si Rosvveydæi Martyrologii Auctor indicare tantum voluisset, Publium Athenis diem obiisse; haud opus ei esset addere τὸ *Episcopi*; sed sat fuisset dicere: *Athe-*

ni:

nis S. Publii, qui Melitenus a Paulo Episcopus ordinatus. Verumenimvero Publium bis Episcopum consulto ille appellat, ut duplicem ejus Episcopatum vel ad talia cæcutienti perspicuum reddat.

§. XXXIII. Cavillator autem noster, qui pro Adriæ recognitione *Anteptolemaicos* requirebat Scriptores; pro Meliteno Publii Ecclesiarchio *Antegregoriana* flagitat Martyrologia. Hæc ei agiographa, incorrupta, & fide digna sunt; *Postgregoriana* vero, ex quibus unum esse Martyrologium a Rosvveydo editum, ipse contendit; pseudographa, vitiata, & auctoritate destituta. Quis unquam hujusmodi frustrationes audivit! Novi equidem Henricum Valesium, & Casimirum Oudinum contra istud Martyrologium stare: sed quoque novi, Bollandum, Emanuelem a Schelestrate, quamplurésque alios illustres Scriptores una cum Rosvveydo illud ut vetus Martyrologium habere, atque allegare. Neque id inficiatur ipse Valesius: quippe sic inquit: *Adeoque persuasit doctis hominibus Rosvveydus, ut ab omnibus, diversæ etiam communionis viris, hoc Martyrologium pro vetere Romano accipiatur, ejusque auctoritate ac testimonio omnes passim in libris suis utantur.* Ita-ne allucinati sunt tot *docti diversæ communionis viri*; solusque Valesius tanta ingenii perspicacia præditus fuit, ut quod illi non viderint, iste adverterit! Sed prætermissis Scriptorum testimoniis rationes, quas in nos affert Adversarius, expendamus.

Vales. in dissert de Mart. Antiq. Rom. Oudin. dissert de Script. S. Hier. c. 7. Bolland. t. 2. in Vit. S. Publ. n. 2. Em a Schelestr. in dissert. 3. antiq. ill. art. 1.

§. XXXIV. In antiquo Martyrologio Romano (ita ratiocinatur Criticus noster) plurima Martyrum nomina, tantumque locus ac dies eorum passionis, legebantur (id enim ille colligit ex Magni Gregorii *Regest. lib.* 6. *Ep.* 29. *ad Eulogium.*) Atqui in Rosvveydæo non modo paucissima singulis diebus Martyrum nomina adnotantur; verum etiam vix ullus Divus absque encomio memoratur. Vetus igitur Martyrologium Romanum non est, quod effertis, Rosvveydæum. Nisi prima hujus argumenti assertio parum vera esset, secunda vero falsissima; haud male ratiocinaretur noster Sophista. Enimvero quando unquam D. Gregorius adseveravit, in antiquo Martyrologio Romano Martyrum turmam unoquoque die recenseri, & ne unum quidem ex illis vel brevi elogio commendari? En ejus verba: *Nos pene omnium Martyrum, distinctis per singulos dies passioni-*

bus, collecta in uno Codice nomina habemus, atque quotidianis diebus in eorum venerationem Missarum solemnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur: sed tantummodo locus passionis ponitur. Unde fit, ut multi ex diversis terris, atque provinciis per dies, ut prædixi, singulos agnoscantur martyrio coronati. Plurima quidem Martyrum nomina *in uno Codice collecta*, multosque ex ipsis per singulos dies distributos innuit præveneratus Pontifex; sed & multos Martyres in Rosvveydæo Martyrologio memoratos paullo infra ostendam. In illo autem Codice desiderari ille affirmat, non eorum brevia encomia, sed Martyrii specificationem: nempe ibi non exprimebatur, an huic vel illi Martyri gladius, aut flammæ, an lapides, an jacula, an feræ, sive crux, aut flagra fuerint gloriosi certaminis instrumenta *(a)*. *Multo minus* (reponit Adversarius) *aliæ inutiliores elogiorum fimbriæ Martyris nomen in Gregoriano hoc codice circumsistebant*. Concedo *Consequentiam* (Scholarum phrasi uti mihi aliquando liceat) mi R. P. sed pernego *suppositum*. Putasne igitur inutilem elogii fimbriam esse additamentum illud, quo quisnam fuerit Publius iste dilucidatur? Toto erras cœlo. Etenim illud ad nominis, non vero ad passionis indicationem, quam tantum in eo volumine desiderari ait Gregorius, referri debet. Deinde quis cordatus inutile, ac despiciendum putaverit elogium illud, quo indicatur, Publium fuisse eximium illum *Melitæ Principem*, Pauli, ejusque naufragi comitatus Hospitem, *in Act. Apost.* celebratum? Nonne quidem veteris istius Martyrologi encomium merebatur, qui a divino Evangelista commendari potuit? Id inficiari non deberet Adversarius, qui Publii humanitatem, cœtui illi naufrago exhibitam, a Græcis Martyrologis prætermitendam minime fuisse alias fassus est, hanc afferens rationem: *Namque inibi* (inquit) *cum Atheniensium, tum ipsius Publii non minima commendationis seges, quod nimirum humanitate præcipuus, quod Thaumaturgiam Apostoli domi expertus, quod Apostoli discipulus, quod eximię indolis, ac primi subsellii vir*

Insp. 2. Diatr. 3. §. 2.

(a) Contraquam asserit ipse Valesius: *In Martyrologiis vero* (is inquit) *& genus passionis & tempus quo passi sunt Martyres, & locus ac Judex adnotari solent*. Necnon ipse contendit, *Ecclesiam Romanam proprium ac peculiare Martyrologium numquam habuisse*, bene vero *suos Fastos*, & suum *Calendarium*.

vir &c. Audis quam varie variis in locis loquatur Criticus noster! Recte igitur prudentissimus illius Martyrologii Auctor expressit Publii ad Melitense Pontificium promotionem a Paulo factam; quo id quoque ille præstitit, ut Præsul noster inter tot alios Martyres (*a*) eodem nomine insignitos nitide distingueretur.

§. XXXV. Huc accedit, quod Publii encomio & Paulus honoratur. Res autem a tanto Apostolo gestas, in quas enarrandas majorem Historiæ suæ partem insumpsit Lucas, vel leviter innuendi ansam amittere non decebat Martyrologum nostrum, summæ in Apostolorum Principes pietati, qua ipsos (*b*) antiqui Christifideles venerabantur, proculdubio addictum. Reapse haud aliis elogiolis ipse magis gaudet, quam iis, quibus Apostolorum Principes commendentur; ut colligi potest ex his: 8. *Kal. Februarii. Conversio S. Pauli Apostoli. Apud Damascum S. Ananiæ, qui ipsum Paulum baptizavit.* 2. *Id. Martii Romæ Martyrum* 47. *qui baptizati sunt a beato Petro Apostolo, cum tenerentur in custodia &c.* 13. *Kal. April. Archipii Commilitonis Pauli Apostoli.* 2. *Non. Maji B. Evodii Episcopi, qui primus ab Apostolis Antiochiæ ordinatus est. Et S. Lucii Cyrenensis, qui Cyrenæ ab Apostolis Episcopus ordinatus est* (*c*). 14. *Kal. Junii Potentianæ Virginis, & Prudentii Discipuli Pauli.* 6. *Kal. Junii: apud Athenas Quadrati discipuli Apostolorum.* 6. *Non. Julii. In Cœmeterio Damasi Processi & Martiniani, ab Apostolis Petro & Paulo baptizatorum. Et trium Militum, qui cum Paulo Apostolo passi sunt.* 8. *Id. Septemb.*

(a) Vide plurimos Divos Publii nomine insignitos in *Dissert. ista* §. 4.

(b) Tanta solemnitate, & populorum concursu olim celebrabatur festus Apostolorum Petri, & Pauli dies, ut vel Episcopi circumvicinarum urbium Romam petere ad istam solemnitatem consueverint, ut scribit D. Paulinus Ep. Nolanus *ep.* 10. *ad Delphinum*. Et quidem in eodem die Summus Pontifex Missæ sacrificium bis peragebat; ut cecinit Prudentius *in Hymn.* 12. *de Coron.*

Aspice per bifidas plebs Romula funditur plateas,
Lux in duobus fervet una festis.
Transtiberina prius solvit sacra pervigil Sacerdos,
Mox huc recurrit, duplicatque vota.

Quem Prudentii locum allegans Eminentissimus Bona *Rer. Liturg. lib.* 1. *c.* 18. §. 7. sic ait: *Papa in die Apostolorum bis olim celebrabat, semel in Basilica S. Petri, & iterum in Basilica S. Pauli* &c.

(c) Nota, quam ea phrasis, seu pericope respondeat illi alteri: *Qui* (Publius) *Melitensis a Paulo Episcopus ordinatus*: inde jam comprehenderis, quam imprudenter asseruerit Adversarius, hanc esse aliena manu insertam; quandoquidem ipsius Auctoris locutionem sapit.

ptemb. Zaccbariæ Propbetæ, & Onesiphori Pauli Discipuli. 2. Non. Sagaris Episcopi Laodicensis, de antiquis Pauli Apostoli Discipulis. 3. Id. Octobr. Troade, Carpi, Apostoli Pauli Discipuli. 11. Kal. Decemb. Rufi, quem Apostolus ad Romanos scribens salutavit. Ecce quam libenter de Apostolorum Principibus, præsertim de Paulo mentionem faciat noster Martyrologus, quotiescumque ipsos celebrandi occasionem nactus fuerit. Haud minorem in eosdem pietatem præsetulit Ado, qui licet omnium fere Martyrum meminerit *in suo Martyrologio*; tamen cum Apostolorum, tum eorum, qui Apostolorum Discipuli, Successores, aut vicini fuerint, res gestas peculiarius recensere studens, id opus instituit, quod *de Festivitatibus Apostolorum &c.* inscriptum voluit. Nimirum Sapientes isti Scriptores bene noverint, quantum Christianæ Reip. prosit priorum illorum Fidei Propugnatorum memoriam recolere. Desinat igitur insipiens noster Zoilus ut importunam ineptamque habere adjectionem illam, qua Publium a Paulo ordinatum Melitenum Episcopum Martyrologus noster indicavit.

§. XXXVI. Minimi quoque ducenda est alia ipsius conjectura; quum nempe ex eo, quod in recentiore Martyrologio Romano nulla fiat mentio de Meliteno Publii Episcopatu, hunc minime fuisse nostrum Antistitem ipse conjiciat. Quandoquidem istius Pontificii meminere tot alii Scriptores fide perquam digni, & Ecclesiæ Romanæ recepti, quorum nonnullos infra citabimus: necnon ipsa Ecclesia per Sacram, ut vocant, *Ritum Congregationem*, visa est sententiam nostram adprobare, quum *recitandi Officii proprii S. Publii Martyris, Episcopi Melitensis* (*a*) privilegium huic Diœcesi fecerit 19. Kal. Sept. Ann. 1666. Et post quindecim annos eadem (*b*) decrevit, ut natalis nostri Martyris dies *Missa*, quam vocant, *propria* heic celebraretur. Quod quidem argumentum haud parvi pendendum est: siquidem simili ratione utitur P. Alexander pro tuendis Actis S. Andreæ, tributis Presbyteris Ecclesiæ Achajæ, ut animadvertit insi-

P. Alex. t. 1. Sect. 1. c. 11. Art. 8.

(a) Id privilegium a *S. Congregatione Rituum* obtinere curaverunt Johannes Montemagnus, & Dominicus Macer, studiosissimi Melitensis Ecclesiæ Canonici, ideoque digni, qui heic breviter commendentur. (b) Facultatem celebrandæ in hac Diœcesi *Missæ propriæ S. Publii M. Episcopi Melitensis* ab eadem S. Congregatione impetravit, die 9. Aug. Ann. 1681. Hieronymus Mich. Molina, tunc harum Insularum Episcopus.

insignis Criticus Honoratus a S. Maria. *Le Pere Alexandre* (hic inquit) *veut-il prouver, que les Actes de S. Andrè, attribuez aux Pretres, & aux Diacres de l'Eglise d'Achaie, ne sont pas supposez, il apporte pour preuve l'autoritè de l'Eglise, qui les fait lire dans l'office de S. Andrè. Ce meme Docteur s'appuye aussi sur le temoignage des Breviaires, & des Missels pour soutenir que S. Denys l'Areopagite est venu dans les Gaules de le primier Siecle.* Honor. a S. Mar. in Reflex. in Reg. Critic. tom. 1. Dissert. 7.

§. XXXVII. Reclamat tamen Adversarius, & Bedæ, quem nuper despiciebat, Cassiodori, Walafridi Strabonis, aliorumque testimonio innixus, contendit, Romanam Ecclesiam Gregorii Magni ævo usam fuisse Martyrologio, quod D. Hieronymo tribuebatur; idque esse autumat *quod nomine D. Hieronymi inscriptum, Lucas Dacherius, in Codice ante annos fere sexcentos exarato apud Monachos Corbejenses invenit ediditque in Spicilegii tom.* 4. Postque paullo hæc ille subnectit: *Et hoc Hieronymo-Dacherianum* (Martyrologium) *si cum supralaudatis verbis Gregorii conferatur, ad unguem respondet: in ipso enim & singulis diebus plurimorum Divorum nomina, & hæc elogiis atque adjectionibus destituta; nisi quod loca solummodo apponuntur, in quibus viri sanctimonia illustres cum cœlesti corona mortalitatem permutarunt. Contra quam in Rosvveydæo, ubi vix Divus absque encomio: & non modo singulis diebus nullam turmam nominum reperias, sed ægre duorum monumenta, & lugeas perpetuam, velut florum in Scythia, commemorationum raritatem.* Rationes hæ omnes, quas tamquam a se excogitatas turgidus eructat Criticus noster, sunt Henrici Valesii: utque hoc Lectori meo constet, planumque fiat, quam inique vitii sibi familiaris Fautores nostros ille insimulet, quum hos unum ex altero sententias ac verba exscripsisse dictitet; ipsius Valesii verba heic adscribam: *Certe hoc B. Hieronymi Martyrologium* (iste inquit) *in Italia, atque Occidentis partibus vulgo receptum fuisse docet Cassiodorus in libro de Divinis lectionibus* (a) *cap.* 32. *Ex quo colligitur Martyrologium illud, licet falso nomen Hieronymi præferat, tamen vetustissimum esse, ac paulo post obitum ipsius Hieronymi a nescio quo evulgatum. Legimus illud nu-* Henr. Valef. in supra cit. Dissert.

(a) Adversarius falso citat *cap.* 4.

nuper a viro doctissimo, religiosissimoque D. Luca Dacherio ex bibliotheca S. Germani nobis commodatum. Simulque perspeximus, verba Gregorii Magni huic Martyrologio egregie convenire. Quod enim ait Gregorius, locum dumtaxat, & diem passionis in eo volumine positum fuisse, id in illo B. Hieronymi (b) Martyrologio perspicue deprehenditur. Deinde quod Gregorius addit, per dies singulos notata illic fuisse multorum Martyrum nomina, id etiam cernere licet in illo quod dixi Martyrologio, in quo nullus dies est sine Martyrum turma, contra quam in Martyrologio Rosvveydi. Quare locus Gregorii Magni nullo modo accipi potest de Martyrologio illo, quod pro vetere Romano edidit Rosvveydus: cum in illo Rosvveydi Martyrologio, unius fere Martyris nomen singulis diebus descriptum sit. Quæ sane verba si cum suprarelatis Adversarii verbis conferantur, ad unguem respondent, & multo magis sibi invicem conveniunt, quam D. Gregorii dicta subdititio Hieronymi Martyrologio aptentur. Quum itaque harum rationum, sive conjecturarum Auctor sit Valesius, cum hoc breviter pugnandum est.

§. XXXVIII. Equidem Scriptor iste, ceteroqui doctissimus, minus recte adseverat, in Rosvveydæo Martyrologio, *unius fere Martyris nomen singulis diebus adscriptum esse*. Quod ut Lectori meo constet, heic adscribere operæ pretium duco, quæ in uno dumtaxat mense Martyrum nomina, passionesque in isto Codice adnotantur. Sitque mensis iste Sextilis, in quo quidem hæc:

1. *Cal. Aug. Romæ, ad S. Petrum ad vincula.*
   Antiochiæ SS. Machabæorum.
   Philadelphiæ, Martyrum Cyrilli, Aquilæ, Petri, & aliorum.
   Vercellis, Eusebii Episcopi.
2. *IV. Non. Romæ, Stephani Papæ & Martyris.*
   In Bithynia, Theodotæ cum tribus filiis.
3. *III. Non. Jerosolymis, inventio corporis B. Stephani, Gamalielis, Nicodemi, Abibon.*

Con-

(a) Nempe oblitus is est, se alias dixisse, quod in Martyrologiis non solum *locus & dies passionis, sed & genus passionis, & tempus & Judex, sub quo passi sunt Martyres, adnotari solent*: ut in superiori nota a. pag. 338. vidimus.

Constantinpoli, Hermelli Martyris.

4. II. Non. Aristarchi, discipuli Apostolorum.
In Crypta Arenaria, Tertullini Mart. Romæ.

5. Nonæ. In Civitate Augusta in Rhætia, Sanctæ Afræ Martyris.

6. VIII. Id. Romæ, via Appia, Xysti Papæ & Martyris. Felicissimi, & Agapiti Diaconorum in Cœmeterio Prætextati.

7. VII. Id. Apud Aretium, Donati Episcopi & Martyris.
Romæ, Petri, Julianæ, cum aliis XVIII.
Mediolani, Fausti Martyris.

8. VI. Id. Romæ, via Ostiensi, Cyriaci Martyris cum aliis XXI. quando VIII. die mensis Augusti reconditi sunt.

9. V. Id. Romæ, Romani militis.
Vigilia S. Laurentii.

10. IV. Id. Romæ, Laurentii, Archidiaconi Martyris.
Et Militum CLXV.

11. III. Id. Romæ, inter duas Lauros, Tiburtii Martyris, & Susannæ Virginis Martyris.

12. II. Id. Catanæ, Eupli Diaconi Martyris.
In Syria, Macarii, & Juliani.

13. Idus Romæ, Hyppoliti Martyris cum familia sua, Et S. Concordiæ nutricis ejus.
In Foro Syllæ, Cassiani.

14. XIX. Cal. Sept. Romæ, Eusebii Presbyteri & Confessoris, sub Constantio Arriano, sepulti in Cœmeterio Callisti.

15. XVIII. Cal. Sanctæ Mariæ dormitio
Sancti Tharsitii Acolythi & Martyris

16. XVII. Cal. In Nicea Bithyniæ, Ursatii Confessoris sub Licinio.
Romæ, Serenæ Uxoris Diocletiani Augusti

17. XVI. Cal. In Africa, Martyrum Liberati Abbatis, Bonifacii Diaconi, Servii, & Rustici, & aliorum sub Vandalica persecutione.
Cæsareæ, Mamertis Martyris

18. XV. Cal. In Prænestina Civitate Agapiti Martyris.
Romæ, Joannis, & Crispi Presbyterorum.

19. XIV. Calen. S. Magni, seu Andreæ Martyris cum sociis suis duobus millibus 597.

Romæ, Julii Senatoris & Martyris

20. *XIII. Cal. Samuelis Prophetæ,*
Et Porphyrii hominis Dei.

21. *XII. Cal. Salonæ, Anastasii Martyris*

22. *XI. Cal. Romæ, via Ostiensi, Timothei Martyris.*
Et Antonii Martyris.
Et Peregrinorum Martyrum Martialis, Epicteti, Saturnini cum sociis eorum.

23. *X. Cal. Romæ, Hippoliti, Quiriaci, & Archillai.*
Zachæi Episcopi
Theonæ Episcopi

24. *IX. Cal. Bartholomæi Apostoli & Martyris*
Massæ Candidæ, Carthagini

25. *VIII. Cal. Romæ, Genesii Martyris mimi. Thymelicæ artis magister is fuit.*
Et S. Genesii Arelatensis.
Romæ, quatuor Martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini, & Vincentii.

26. *VII. Cal. Zephyrini Papæ.*
Irenæi, & Abundii.
Bergamis, Alexandri.
Apud Victimilium Secundi Martyris

27. *VI. Cal. Capuæ, Rufi Martyris, Apollinaris discipuli.*
Tomis, Marcellini, & Manneæ

28. *V. Cal. Romæ, Hermetis Martyris.*
In Africa, Augustini Episcopi.
Constantinopoli, Alexandri Episcopi.

29. *IV. Cal. Romæ, ad Arcum Faustini, Sabinæ Martyris.*
Eo die veneratur decollatio S. Johannis Baptistæ.

30. *III. Cal. Via Ostiensi, Felicis, & Audacti (alias Adancti) Martyrum.*

31. *II. Cal. Apud Athenas, Aristidis, qui Adriano Principi de Religione Christiana libros obtulit.*

Ecce quod in uno isto mense Divorum *ex diversis*, ut ait Gregorius, *terris, atque provinciis*, monumenta: Necnon in aliis mensibus multorum Martyrum commemorationem apud nostrum Martyrologum reperias. Hinc satis colligere poteris, quam imbecilles sint Valesii oppositiones, cujus verba exscribens Adversator, *ægre* (inquit *in Rosweydi Martyrologio singulis diebus reperias duorum* (Divorum) *monu-*

humenta, *& lugeas perpetuam*, *velut florum in Scythia*, *commemorationum raritatem*. Ubi autem sunt *inutiles elogiorum fimbriæ*, quas in hoc volumine Martyrum *nomina circumsistere* ipse dictitat? Ea plane video elogiis destituta: quinimo neque inibi *quis qualiter sit passus indicatur*, ut Magnus ille Pontifex significat. Haud tamen eo inficias, majorem commemorationum frequentiam in Pseudo-Hieronymi Martyrologio haberi: Sed hinc eliciendum esse non arbitror, Gregorium *in ep. ad Eulog.* istud indicare voluisse: quandoquidem ejus dicta Rosvveydæo Codici, in quo & multa Martyrum nomina, & quidem sine passionis specificatione, adnotantur, aptari optime possunt, maxime concurrentibus aliis rationibus, quas in Adversarios mox adducam.

§. XXXIX. Et quidem fortius Valesii argumentum, ut ipsemet fatetur, nonnisi Bedæ, ac Usuardi silentio innititur: Nempe diligentissimos hosce Scriptores Romanum Martyrologium proculdubio commemoraturos fuisse ille arbitratur, si ipsorum ætate illud extitisset. *Primum enim* (inquit) *Usuardus in Epistola ad Carolum Calvum, quam Martyrologio suo præfixit, omnium qui Martyrologia ante ipsum conscripserant, indicem texens nullam Romani Martyrologii mentionem facit. Ait enim primum omnium Hieronymum scripsisse Martyrologium: post hunc vero Bedam Presbyterum. Cujus liber cum esset brevissimus, & plurimos dies vacuos haberet; eum a Floro magistro auctum esse dicit ac locupletatum; idque duplici editione. Quod si tunc Romanum Martyrologium aliquod extitisset, procul dubio id non omissurus fuisset Usuardus propter maximam Romanæ Ecclesiæ auctoritatem &c. Beda quoque in cap. 6. Evangelii B. Marci agens de die quo Joanni Baptistæ præcisum est caput, citat librum Sacramentorum, & Martyrologium quod B. Hieronymi insignitum est nomine: Romani vero Martyrologii nullam mentionem facit. Atqui si Bedæ temporibus Martyrologium Romanum ullum fuisset, cur Beda Sacramentarium potius Gregorii Magni, quam Martyrologium Romanum laudare voluisset? Cur testimonio potius libri subdititii, qui Hieronymo falso adscribitur, quam Romani Martyrologii auctoritate usus esset?* Hæc ille: quæ quidem argumentum conficiunt *negativum*, nihil autem concludunt. Quippe haud absimili argumento utuntur qui Dionysio abjudicare student opera ei-

dem tributa: scilicet silentium allegant Eusebii, veterumque Patrum, qui nullam eorum mentionem fecere. Sed contra istos ita ratiocinatur Cl. V. Emanuel a Schelestrate, Vaticanæ, quum viveret, bibliothecæ Præfectus. *An Eusebius* (inquit) *inter lucubrationem infinitorum pene Scriptorum, etiam sponte omiserit opera Dionysii Areopagitæ, vel quod librorum istorum materia non spectaret ad suum institutum, vel quod nomen Auctoris non haberent annexum, quis iterum certo affirmabit, Eusebium qui tot opera suorum, quæ S. Maximus recenset, non habuisse videtur, habuisse opera Dionysii? Quidquid sit, cum ex silentio Eusebii male concludatur, Dionysium Areopagitam non scripsisse libros, ponamus Eusebium, vel sponte, vel ex ignorantia illos prætermisisse, male adducitur in confirmationem D. Hieronymus, qui in libro Script. Ecclesiasticorum illos dumtaxat refert, qui ab Eusebio memorantur, additis iis, qui post Eusebium ad sua usque tempora floruerunt. Quid mirum ergo quod post Eusebium D. Hieronymus non meminerit operum S. Dionysii? Quod vero adseratur SS. Patres non meminisci operum S. Dionysii, respondet Petrus de Halloix, rarissime loca citari a SS. Patribus, addique posset cum Bellarmino opera illa alicubi latuisse, ut multa alia sæpe longo tempore delituerunt* &c. Nonne similiter Usuardum ac Bedam latere potuit vetus Martyrologium Romanum a Rosvveydo evulgatum? Sed Usuardus (reponit Valesius) vir fuit *doctissimus*, *ac diligentissimus*. Arbitror. Verum & Eusebius adeo doctus, ac rei Historicæ peritus erat, ut ipsum sibi ducem proposuerit sapientissimus Hieronymus in recensendis Ecclesiasticis Scriptoribus: & tamen illum eumdem fugerunt tot opera *suorum*, nempe Græcorum, quæ S. Maximus memoriæ prodidit. Haud aliter Adoni exploratum fuit vetus illud Martyrologium, quod Bedæ, ac Usuardi diligentiam fugerat.

Em. a Schelestr. in dissert. 3. Antiq. II art. 1.

§. XL. Insuper, si Martyrologium a Gregorio ad Eulogium scribente commendatum, esset illud quod Hieronymo tribuebatur; id minime ignorasse dicendus esset prævenerarus Pontifex, qui Usuardum cum ætate, tum doctrina prævivit. Atqui ille nedum reticuit, Martyrologium a se laudatum, fuisse illud quod Hieronymo adscribebatur; sed etiam suo loquendi modo perspicue indicat, illud fuisse volumen ab isto valde diversum: *Nos* (ille ait) *pene omnium Mar-*

Martyrum distinctis per singulos dies passionibus collecta in uno Codice nomina habemus &c. Quis enim ex hujusmodi circumlocutione non eliciat, Gregorium haud innuere voluisse Martyrologium Hieronymo adtributum? Equidem si de hoc loqui intellexisset prudentissimus iste Pontifex, nitidiore phrasi, & loquendi proprietate, quam in suis operibus præsefert, dixisset: *Nos Codicem, quem de martyribus scripsisse creditur Hieronymus, habemus* &c. Neque enim libenter prætermisisset nomen tanti Doctoris, de Romana Ecclesia adeo bene meriti, quo non parum auctoritatis volumini a se commendato accessisset. Sed Valesius, Bedam allegans, mihi reponit, quod Gregorii ævo Auctor istius Codicis credebatur Eusebius Cæsariensis, non vero Hieronymus. Agesis mi Valesi: heic te præstolabar; mihi enim præbes, unde opinionem tuam facilius refellam. Nimirum, si illius voluminis Auctor fuit Eusebius, vir Orientalis, illud magis Orientalibus quam Occidentalibus Ecclesiis notum esse debuit; ita ut non esset Gregorio subdubitandum, quin Alexandrina Ecclesia, cui præerat Eulogius, illud ipsum haberet; multoque minus ei opus esset, certiorem facere de contentis in eo Codice Eulogium ipsum, qui fontem libare, idest Archetypum Græcum Textum perlegere, ac per consequens optime callere poterat methodum, resque in Eusebiano illo volumine contentas. Ridiculum quippe foret, si aliquis Jurisperitus Gallus, aut Hispanus, habens *Romanæ*, ut vocant, *Rotæ decisiones* patrio idiomate donatas, Romano Jurisconsulto per epistolam significare vellet earumdem Decisionum materias, methodum, & alia ad eas spectantia. Verum absit tantam imprudentiæ notam summo illi Pontifici inurere, qui ob suas virtutes, doctrinamque *Magnum* sibi nomen comparavit. Idcirco fateamur potius oportet, ipsum ideo Eulogio Alexandrino significare voluisse quæ in suo Codice notata essent; quod ipse loquebatur de Romano Martyrologio fortasse Orientalibus parum noto: atque ipsum subjunxisse; *sed hæc habere vos beatissimos credimus*; non quod ipse existimasset, quod Orientales haberent idem Martyrologium Romanum, sed quodpiam aliud, puta ipsum Eusebianum, cujus notitia tantum Pontificem nequaquam fugerit. Reapse Gregorius, postquam eum Codicem, & nomina in eodem collecta se habere dixit; non subdidit: *Sed hunc* (idest Codicem) *habere vos*

beatissimos credimus; verum ipse subjunxit: *Sed hæc* (idest *Martyrum nomina*, a quovis alio Scriptore *collecta*) *habere vos credimus*. Unde satis perspici potest, Sanctum istum Pontificem Eulogio minime commendasse Martyrologium Hieronymo, vel Eusebio tunc temporis adscriptum, sed illud plane, quo Romana utebatur Ecclesia.

§. XLI. Heic etiam animadvertendum est, quod in Eusebii Martyrologio, ut ipsiusmet Auctoris testimonio evincit Eminentissimus Cæsar Baronius, *non tantum ipsa acta Martyrum, rogata, & responsa, & cetera ad eorum Martyrium spectantia, sed etiam ipsorum apologiæ, & si non aliorum, certe Apollonii (a)* continebantur. Hinc quoque perspicuum fit, quod Martyrologium a Luca Dacherio evulgatum, in quo non nisi Martyrum nomina recensentur, falso fuerit antiquo illi Scriptori adtributum.

Baron. in Præ:im. ad Martyrol. Rom. c. 6.

§. XLII. Quod vero de Martyrologio, a Rosvveydo evulgato, non vero de illo a Dacherio edito, loqui intellexerit Magnus Gregorius in *sæpe memorata epistola ad Eulogium*; etiam atque etiam Adonis auctoritate confirmatur. Nempe insignis iste Martyrologus nedum sentire videtur, Ecclesiam Romanam habuisse aliud Martyrologium ante illud quod Xysti jussu editum est; sed etiam perspicue indicat, Martyrologium, quod suo præfixit (posteaque Rosvveydus publicavit) fuisse vetus illud quo Romana jamdudum utebatur Ecclesia. Sed inquit Valesius: *Ex ejus* (Adonis) *verbis nihil elici potest, quo probetur fuisse ullum Martyrologium Romanum. Ait enim Ado vetustissimum Martyrologium sibi traditum fuisse a quodam, quod olim a Pontifice Romano missum esset Aquilejam* (quibus addenda sunt hæc alia Adonis verba, a Valesio prætermissa) *cuidam Sancto Episcopo directum*. Verumenimvero satis mirari non possum, quod Criticus iste doctissimus ex brevibus Adonis dictis minime colligat, Martyrologium ab eo laudatum, esse ipsissimum vetus Romanum. Quodnam enim aliud Martyrologium, nisi Romanum, & Romanæ Ecclesiæ usitatum, missurus esset Sancto Episcopo Romanus Pontifex? Sed demus, quod id minime fuerit Romanum; inficiari tamen sine temeritatis nota non possumus, idem fuisse Romanæ

(a) Senatoris Martyrio coronati, qui orationem apologeticam, a D. Hieronymo quoque laudatam (*lib. de Script. Eccl.*) pro Christiana Fide apud Senatum habuit.

manæ Ecclesiæ receptum, atque adprobatum. Ut tale quidem illud habuit Ado, qui *venerabile, & perantiquum* illud vocavit. *Verum Monachus ille* (reponit Valesius) *qui hoc Adoni affirmabat, ei imposuit procul dubio, ut majorem suo Codici auctoritatem compararet, & munus suum ac describendi copiam, quam Adoni fecerat, venditaret*. Ego autem Valesium calumniæ postulo, eumque Adversario nostro judicandum trado: nec dubito quin illum damnet, quod in Monachum hujusmodi fraudem cadere potuisse ille censuerit. Quinimo jam illum a nostro Antilegonte reprobatum esse satis ex eo elicio, quod ejusmodi Valesii conjectatione uti noluerit, quum tamen alias ejusdem observationes ipse fideliter exscripserit. Sed mittamus jocos, utut non insulsos. Nec enimvero Monachum Adoni imposuisse ego arbitror; neque si huic imponere ille voluisset, adeo imprudentem incautumque fuisse Viennensem Episcopum, ut in Monachi laqueum inconsiderate incidisset. Vidit sane, vidit prudentissimus iste Martyrologus sibi aurum, non aurichalcum venditari: ideoque illud *diligenti cura transcriptum in capite* (a) *sui operis ponendum putavit*, ut ipsemet adseverat.

§. XLIII. Nec Rosvveydæi Martyrologii auctoritati refragatur Cassiodori auctoritas, quam Adversarius noster extorquet, ut Valesii animadversionibus, nonnihil addidisse videatur. Sed melius ei foret, ut fidelis Valesii exscriptor, quam infidelis Cassiodori interpres audiret. Quandoquidem ex Cassiodoro colligit Valesius, Martyrologium Hieronymo adscriptum *in Italia, atque Occidentis partibus vulgo receptum fuisse*. Zoilus vero noster ex Cassiodoro constare dictitat, usam illo fuisse Romanam Ecclesiam. Sed, amabo, ipsum Cassiodorum audiamus. *Et ideo* (inquit) *futuræ beatitudinis memores vitas Patrum, confessiones fidelium, passiones Martyrum legite constanter, quas inter alia* (b) *in epist.* (c) *S. Hieron. ad Chromatium, & Heliodorum destinata, procul dubio reperitis, qui per totum orbem terrarum floruere, ut sancta imitatio vos provocans ad Cœlestia regna perducat*. Quænam vero heic, quæso, seu

Cassiod. lib. de inst. Divin. Lect. c. 32.

(a) Martyrologii, quod tanti fecit Aloysius Lipomanus vir clarissimus, ut *aure contra carum* duxerit. (b) Volumina in queis Martyrum Acta adnotantur: Quorum unum fortasse erat vetus nostrum Martyrologium, a Rosvveydo publicatum. (c) De fide istius Epistolæ consule Baronium *in Prælim. ad Mart. Rom. c. 7.*

seu vola, sive umbra Romani Martyrologii? Cassiodorus plaue Abbatem, & Monachos illos commouet, ut acta Sanctorum perlegant, interque alia, in quibus ea describebantur, volumina, commendat præmemoratam Hieronymi epistolam, in qua Martyrum passiones adnotabantur. Verumtamen demus, quod eam epistolam Martyrologii vice habitam Romæ fuisse intellexerit Cassiodorus; numne ideo alia volumina, in quibus eadem continerentur, ibi usitata fuisse denegavit? Haud arbitror. Quinimo ipse aperte declaravit, quod reperire erat alia id genus opera. *Vitas Patrum, confessiones fidelium, passiones Martyrum legite constanter, quas INTER ALIA in epistola Sancti Hieronymi .... procul dubio reperitis*. Ex quibus dictis perspicue constat, quod illo ævo in usu erant Martyrum Acta, seu Martyrologia diversa. Neque enim a veritate alienum aut absurdum est, quod in una eademque urbe, eodemque tempore diversa Martyrologia fuerint usitata. Reapse variis Romæ Ecclesiis varia Martyrologia usitata olim fuisse testatur Baronius, qui *in Prælim. ad Martyr. Rom. cap.* 8. ita loquitur: *Ecclesia Princeps Apostolorum in Vaticano, diverso a ceteris urbis Ecclesiis, prædicta ex caussa, utebatur Martyrologio, quod manuscriptum in ejusdem Ecclesiæ Bibliotheca asservatur*.

§. XLIV. Neque audiendus est Valesius, quum nonnullos errores in Rosvveydæo Codice adnotet, maximeque illum, quem Martyrologus noster admisit *ad* 4. *Non. Novemb.* ponens Theodotum Laodiceæ Episcopum Arriaua peste infectum. Nimirum ideo fides illi deneganda non est: sicuti nec Usuardo, Bedæ, aliisque Martyrologis denegatur, qui ejusmodi errori, ut fatetur ipse Valesius, obnoxii sunt. Futilis quippe ac infirma est ratio, qua ille errorem eumdem, qui vel in Romanum Martyrologium, Xysti jussu editum, irrepsit; excusatum habet; in vetere autem illo Martyrologio excusatione indignum judicat. *Nec est quod quis objiciat* (ille inquit) *in recentiore Martyrologio Romano, quod Xysti V. jussu est editum, eumdem errorem haberi. Dispar enim utriusque conditio est. Nam in recentiore quidem Martyrologio error iste excusari potest, cum illud ex Usuardi, Adonis, aliorumque Martyrologiis collectum fuerit. In vetus autem Martyrologium Romanum, ex quo tamquam ex fonte reliqua profluxerunt, tantus error cadere non potest*.

Ast,

Aſt, bona tanti Critici venia, ego plane non video, quare Uſuardus, Beda, Ado, aliique Martyrologi ex iſto Codice hujuſmodi errorem haurire, & in novum Martyrologium Romanum transfundere, ſine ullo auctoritatis detrimento, potuerunt; non vero item Martyrologii noſtri Deſcriptor ex aliquo alio Scriptore, puta, ex Rufino, ut vult Valeſius, vel ex aliquo alio ex iis, quos innuit Caſſiodorus *loc. ſupra cit.* eumdem errorem admittere non potuerit: quem hujus Codicis Cenſor, ſi quis fuerit, minime advertit: ſicuti nec eum adverteus diligentiſſimus Baronius, ex recentiore Martyrologio Romano nequaquam expunxit. Quid quod Uſuardi *doctrinam*, ac *diligentiam* inculcat ipſe Valeſius, ut ſupra exponebam; & tamen ad ejuſmodi errorem cæcutivit, ac dormitavit? Cur autem tantam perſpicientiam ab antiquo illo Martyrologo exigit Valeſius, ut illius errores habere nolit excuſatos; quum tamen ævo minus literato ille floruerit, neque ea, quam præſefert Uſuardus, ſcientia præditus fuerit? Sed amplius mirari deſines, vetus iſtud Martyrologium Romanum a Valeſio minime recognoſci, ſi hunc ſimiliter allucinari ſolitum deprehendas: nempe ipſe D. Quadratum Athenienſem, ſub Hadriano paſſum, confundit cum Magneſiano illo, qui ſub Decio Imperatore martyrium ſubivit. En quibus allucinationibus duci aſſolent, qui ſententiis a majori Eruditorum parte adprobatis reluctari affectant.

§. XLV. Valeſii auctoritate argumentiſque, non ſecus atque Æſopicus Corvus alienis pennis, deſpoliatus Antagoniſta noſter, pilam concedere, hoc eſt in Roſvveydæo Codice vetus Martyrologium Romanum recognoſcere videtur. Adhuc tamen (quis crederet?) ipſum nobis minime ſuffragari contendit. *Ceterum* (inquit) *ut dem quoque Adverſariis Roſvveydæum illud eſſe irreprehenſibile; quid inde, quæſo, capient emolumenti? Eſto enim Publium fuiſſe tradat Epiſcopum Melitæ, at certe utrius non tradit. Noſtram Illyricam Melitam tunc temporis Epiſcopatui idoneam floruiſſe (quidquid nugentur Philomalteſes; quod nunc non extat, (a) numquam extitiſſe arbitrati) & Civitate fuiſſe orna-*

(a) Rationem quidem, qua ad id credendum ducimur, ignorat, vel diſſimulat Adverſarius: Conſulat igitur quæ in *locis ſupra citatis* adduximus, indeque apprehendat, cur Epiſcopo *Melitæ* abjudicemus.

natam admodum probabilis (*a*) *conjectura persuadet*. Ad jugulandam vero tantam Zoili nostri proterviam satis accommodata & plana sunt, quæ *in serie Episcopor*. §. 3. & *Dissert.* 8. §. 21. & *seqq.* diximus: ubi abunde ostendi, *Meletam* nec habuisse unquam proprios Episcopos, neque habere tunc temporis potuisset, quum habitatoribus destituta esset ac deserta. Quid enim Pastore opus erat, ubi oves desiderabantur? Quid Ecclesiarcha, ubi nulla Ecclesia? Quid Doctore, ubi nulli auditores? Præterquamquod, si in eam Insulam Naufragus haud enatavit Apostolus, ut omnibus & singulis hisce Disceptationibus evici, qui, amabo, Publium in ejus Episcopum illa tempestate instituisse ille dicatur? In Insulam autem nostram cum vere Naufragio ille fuit ejectus, tum ipsam Episcopo instruere debuit. Præter rationem, quam Magni Gregorii auctoritate suffultam, alias adduxi; hanc aliam nunc accipe. Sacri quidem Canones Maximorum Pontificum, S. Lucii, S. Clementis, S. Anacleti, S. Leonis testimonia referentes, nos docent, Apostolorum Principem decrevisse, ut in illis urbibus, in quibus Gentiles habebant Protoflamines, ut Legis Doctores, adsignarentur Primates, aut Patriarchæ; in aliis vero, quibus Archiflamines præerant, ordinarentur Archiepiscopi. Quocirca Johannes Lucius ita loquitur: *B. Petrus Apostolorum Princeps statuerat, ut Pontifices Christianæ Religionis sic disponerentur per urbes singulas totius orbis, quemadmodum apud Gentiles fuerat antiquitus constitutum: in illis enim urbibus, in quibus erant Gentiles Antistites, qui dicebantur Protoflamines, fecit ordinari Episcopos* &c. (*b*) Flamines autem, vel Ethnicorum Sacerdotes, ac Pontifices heic fuisse Pauli Naufragi tempestate tum rationibus, tum pervetustis monumentis demonstramus. Nempe Melita, ut supra differebam, tunc erat Romanorum municipium. Hujusmodi vero municipia Romanæ Reipublicæ formam præseferebant, atque eosdem, quos ista, ordines ac Magistratus habebant. Reapse ex antiquis Inscriptionibus heic repertis perspicitur, has Insulas habuisse

Cap. Urbes dist. 80.
Cap. in illis vero Civit. dist. 80. c. 2.
Cap. Episcopi dist. 80. c. 3.
Cap. Illum sane dist. 80.
In Adnot. hist. Salonit. Tom. Archidiac. c. 3.

Tres-

(a) En quibus rationibus in nos pugnet Adversarius, qui nos futilibus argumentis innixos passim effingit: quandoquidem nos haud conjecturis, sed perspicuis monumentis, & Veterum Scriptorum testimoniis Insulam nostram civitate vetustissima decoratam ostendimus. (b) Flamines, seu Sacerdotes Idolorum instituti fuerunt a Numa Pompilio, Secundo Romanorum Rege, qui populum illum ferocissimum a rerum militarium studio ad sacrarum culturam abducere studebat.

Tres-Viros, Decuriones, Senatores &c. Necnon Sacerdotes, ac Pontifices. Prætermiſſis aliis, quæ ſupra exhibuimus, monumentis, heic quatuor producam, duo nempe a noſtro Abela, & Gualterio jam relata, duo altera horum neutri cognita:

PRO MUNERE HOSPITALITATIS ET BENEMERENTIÆ
DEMETRIO DIODOTI FILIO SYRACUSANO ET
POSTERIS EJUS
SUB SACERDOTE ICETA ICETÆ FILIO,
ARCHONTIBUS DEEREO ET KOTETE.
VISUM EST CONCILIO SENATORUM ET POPULO MELITENSI
QUONIAM DEMETRIUS DIODOTI FILIUS SYRACUSIUS
ERGA NOS SEMPER BENEVOLUM SE PRÆSTITIT, REBUSQ;
NOSTRIS PUBLICIS, ET UNICUIQUE NOSTRUM CIVIUM
MULTORUM BONORUM AUCTOR ET CAUSA FUIT &c.

Hanc Epigraphen græce inſcriptam duabus æneis Tabulis, quarum una Senatus, Populique Melitenſis decreto data fuit iſti Demetrio, ob ſuam erga Melitenſes benevolentiam, ut ibi exprimitur; factam fuiſſe arbitror, antequam hæc Inſula Romanorum Municipium audiret. Namque Archontes in ea recenſiti Græcanicum Magiſtratum præſeferebant. *Mox novem viros* (inquit Alexander ab Alexandro de Athenienſibus loquens) *Magiſtratum præcipuum fecere, qui ſortito creabantur annis ſingulis, quos Archontes nuncupabant. Inter quos primus Archon primarius Archontium, & longe Princeps erat*. Recte quidem, ut ait Pollio Trevellius apud Rhodiginum, *Archontes ſummi Athenienſium Magiſtratus dici latine Principes valent*. In Inſulis autem noſtris, jam Romanorum ſociis, ac Municipiis, ideoque, ut alias ajebam, Romanæ Reip. formam præſeferentibus, priſtinis iſtis Archontibus ſucceſſere Tres-Viri, aut Quatuor-Viri, aliique Romani Magiſtratus: *Yerothita* vero (ut habet Græcum Prototypum) ſeu Sacerdos, ut latine dicitur, aut Pontifex, heic omni tempore extitit, ut ex monumentis, quæ hic & alibi proferimus, perſpicitur. Accipe duas alias Inſcriptiones, quæ adhuc in Gaulo inſula exiſtunt, licet edaciſſimi Temporis dente perquam corroſæ:

Dier. Gen. lib 3. c. 16.

Cœl. Rhod. Lect. Antiq. lib 4. c. 9.

D. D.N.M. CATERIC.....
DALE...... MAXIMUS
...... NO......
IMP.... C.... CUR...E
P.M. PONT......ET... RUF..
MA..M.N...... I.... EVER.. R.
...... O......

Quinti versus literæ P.M. PONT. ***Publium Marcum***, sive *Marcium* (ut in alia Inscriptione legitur) ***Pontificem***, quo *curante* facta fuit hæc Epigrahe; indicare videntur.

NA HOPE QUIR...
CUID........ III.
QIV......
NINO.. I... PLEBS GAULITANA
IN R....... N... B.
: CELSO....
JURIS....
LIUS...........

In secundo versu post num. III. desideratur litera V. ut videre est in alia Inscriptione superius allata, qua nota indicatur Triumviratus Magistratus: sequentis autem versiculi nota QIV. forte *Quatuor-virum* denotat. Has vero Inscriptiones ita mutilatas attuli, ne prorsus pereant: quandoquidem ex alibi allatis, & afferendis assertionis nostræ veritas constare clarius potest. Enimvero ecce quartam, cujus quidem sensus est perspicuus, minusque interruptus.

CERERI JULIÆ AUGUSTÆ
DIVI AUGUSTI MATRI
TI. CÆSARIS AUGUSTI
LUTATIA. CF. SACERDOS AUGUST.
IMP. PERPET..... UXOR
M. I. JUL... M. F. QUI OPTATI FIM.... INIS.
JULIÆ AUGUSTI. L. IMP. PERPET. M.
LIBERIS.... S.... I.... CONSACRAVIT.

Quod

Quod sane Pauli tempestate in hac Insula reperiebantur Flamines, seu Idolorum Sacerdotes, vel ex eo perspicuum fit, quod, ipso Adversario fatente, usque ad Claudii Ptolemæi ætatem, heic extiterint celeberrima illa Junonis, atque Herculis Fana, a Tullio, aliisque perantiquis Scriptoribus commendata: Num-ne ubi tanta Delubra, vel alienigenis frequentata, nullus Flamen, seu Pontifex præfuisse dicatur? Qui vero hunc reperire fuisset, ubi nulla Fana, nec homines, uti tunc erat Meleta, ab Augusto devastata?

§. XLVI. Reliquum est mihi, ut Adversarii censuras ab Eminentissimo Baronio propulsem. Huic nempe inclito Scriptori Criticus noster succenset, quod vetera omnia martyrologia Melitensem Publii Episcopatum testari ille affirmarit. *Quis tantæ æstimationis viro* (Adversarius exclamat) *male cautus non credat?* Quis imo (ego reponam) vel bene cautus, totusque oculus haud secus atque Catullianus ille *totus nasus*, illi fidem non præstet? Haud eo tamen inficias, ipsum quadam exaggeratione Scriptoribus usitata ibi loquutum fuisse: nempe *omnia* vetera Martyrologia Melitenum Publii Ecclesiarchium attestari ille dixit, ut id a *pluribus* antiquis Martyrologis affirmari significaret. Simili exaggeratione usus est Apostolus, quum dixit: *Nostin' hoc, quod a me aversi sunt omnes in Asia?* Quandoquidem ipse non de *omnibus* Asianis; sed de Phigello, & Hermogene (*a*), aliisque similis farinæ loqui intellexit, ut in *Dissert.* 17. §. 8. ostendam. Et quidem veteres Martyrologi, quos supra exposuimus, Ado ac Beda (quos inter alios innuit Baronius) ipsius effato consonant. Idem ipse compertum habuerit in aliis Martyrologiis, præsertim manuscriptis, quæ nos præ manibus habere non possumus. Quod autem plura ejusmodi manuscripta ipse versaverit, perspici potest cum ex supra relatis, tum ex his aliis ejusdem verbis: *Ecclesia Principis Apostolorum* (inquit) *diverso a ceteris Urbis Ecclesiis, prædicta ex causa, utebatur Martyrologio, quod manuscriptum in ejusdem Ecclesiæ Bibliotheca hactenus asservatur*. Hinc perspicuum fit, quod Baronii ævo repe-

2 ad Timoth c.1. v.15.

In Præfat. ad Martyr. Rom. c. 8.

(a) Hermogenes iste, ut ait Tertullianus *lib. de Resurr. c.* 24. negabat carnis resurrectionem. Unde nil mirum, si Gentium Doctorem aversatus is fuit.

rire erat alia Martyrologia idem testantia, quæ vel inedita sunt, vel nuperi eorum editores expunxerint ea verba, quæ Melitense Publii Pontificium exprimebant. Nec infirmo innititur fulcimento ista conjectatio: siquidem ii, quum vidissent, id minime haberi in Martyrologio Xysti jussu edito, facile potuerunt adduci, ut illud in suis editionibus quoque prætermitterent. Quisquis igitur dijudicare affectat, vera-ne protulerit eminentissimus iste Scriptor; eum præ manibus habere oportet, quotquot Vetera Martyrologia sive Manuscripta, sive typis mandata, variasque istorum editiones, ille exploraverit, antequam ejusmodi testimonium intrepide protulit. Et sane deridendus est Criticus noster, quum generali illius effato repugnare velit, adducens nonnisi duos aut tres veteres Martyrologos id reticentes. Haud aliter temere quis contenderet, Paulum minus vere dixisse, *omnes* Asianos esse a se aversos, quum tamen Onesiphorus, hujusque Domestici, utique Asiani, constanti benevolentia ipsum prosequerentur. Enimvero mihi, quum eorum quæ observavit Baronius, Martyrologium editionum, ac manuscriptorum copia desit, tanti Scriptoris testimonium sat est: quippe meo judicio allucinari ille non poterat in re adeo nitida, nempe in recognoscenda veterum Martyrologorum sententia de Meliteno Publii Præsulatu.

§. XLVII. Mihi reluctatum non ibit qui norit quam distent veteres a nuperis editionibus. Profecto in veteribus Adonis ac Bedæ editionibus Publius noster *Mileti Princeps* dicitur; a recentioribus autem ipsorum editoribus *Melita* pro *Mileto* substituitur. Quod minime ignorans Adversator, eo nomine Dalmatensem Insulam a Ven. Martyrologo indigitari contendit, hæc impudenter proferens: *Quædam Bedæ Martyrologia ad diem* 18. *Januar. Miletum pro Melitena usurpare*. Nimirum ipse compertum non habuit, quod Insula nostra olim Miletum audiebat, ut Gaufredi Malaterræ, Monachi sui ipsius Ordinis, auctoritate alias ostendi. Quid plura? Nonne ipsum vetus Martyrologium Romanum, ut vidimus, recenset Melitenum Publii Episcopatum, qui ab hodierno prætermittitur? Ita plane a recentioribus discrepant veteres eorumdem Scriptorum editiones. Si quis ergo affirmarit, a prælaudatis Martyrologis *Melitam* vocari *Miletum*, & Publium dici hujus

jus

jus Insulæ Antistitem; facili negotio reluctari ei poteris, Adversarium nostrum imitans, nempe recentiores eorumdem editiones opponens, in queis non *Miletum*, sed *Melita* legitur; necnon Melitensi Publii Episcopatus præteritur: attamen meras nugas, non vero solidas censuras protuleris.

§. XLVIII. Quæ quum ita sint, nemo non videt, quam inique adseveret noster Sycophanta, nos *Afro-Melitenum Publii Episcopatum nulla non falso adducta auctoritate astruere*: quandoquidem tot vetera & veneranda Martyrologia sententiæ nostræ egregie suffragantur. Propterea operæ pretium non duco Herculeam Neotericorum Scriptorum nobis consentientium aciem heic recensere. Itaque prætereo Josephi Cantelmi, Cornelii a Lapide, Claudii Dausquii, Bartholomæi Gavanto, Pauli Belli, Gasparis Sanctii, Gregorii Valentiani, Stephani Menochii, Octavii Cajetani, Francisci Carreræ, Melchioris Inchofer, Caroli Jangolinii, Henrici Spondani, Sebastiani Salelles, aliorumque auctoritates, utut gravissimas. Prætereo quoque antiquissimas Melitensium Traditiones (a) monumentis corroboratas. Namque mihi satius est morosissimum nostrum Antilegontem armis, queis ipse vinci amat, expugnare.

Metr. Urb. T. 1. part. 3. Diss. 5. n. 8. Dausq. Paul. Sanct. lib. 2. c. 22. Sanct. de Prædic. S. Jac. in Hisp. Tract. 3. c. 1. n. 11. Valent. in Mantiss. ad Sac. Hymnod. Jangolin. Hedengr. Disc. 3. c. 83.

DIS-

(a) Vide Dissert. 19. §. 1. & 20. §. 7.

DISSERTATIO
DECIMASEXTA.

Eumdem D. Publium D. Dionysio Areopagitæ in Atheniensi Ecclesiarchio successisse.

§. I. PUblium nostrum, clarissimum Apostoli Naufragi Hospitem, Atheniensi Ecclesiæ post magnum Areopagitam præfuisse, affirmant Ven. Beda, Ado Viennensis, vetus Martyrologium Romanum, ut *in superiori Dissert.* demonstravi; necnon Galesinius, NotKerus, P. Canisius, Maurolicus, Joh. Nadasius, Bellinus, *in suis Martyrologiis*, Constantius Felicius *in Ephem. Hist. Part.* 1. *ad* 12. *Cal. Febr.* (*a*) Ludovicus Zacconus *in Compend. Vit. SS. lib.* 3. *lit. P.* Equilinus *lib.* 2. *cap.* 109. Franciscus Carrera *in Panth. Sic.* Salmeron *Tom.* 2. *in Act. Tract.* 58. aliique apud Bollandum *Tom.* 2. *ad* 12. *Cal. Febr.* atque MSS. plurima, Hieronymianum, Germanicum &c. Ne autem Lectorem tædio afficiam singulorum dicta referendo; unius Bedæ, cui ceteri astipulantur, verba producam. *Natale S. Publii*, (inquit) *Athenarum Episcopi, qui Princeps insulæ Mileti, cum navigantem B. Paulum Apostolum Romam, sub custodia retentum, per triduum hospitio receptum, humane tractasset, ut B. Lucas refert, Patrem ipsius Publii contigit febribus & dysenteria vexatum jacere, ad quem cum intrasset B. Paulus, & imposuisset illi manus, & orasset, sanavit eum. Quem Publium adhærentem sibi B. Apostolus postea ordinatum Episcopum ad prædicandum direxit; & præclarus virtutibus, & doctrina præfulgens ob Christum martyrio gloriose coronatur; nam prius Dionysius, inde Publius iste Athenis præfuit.* Quinimo non est qui hoc perneget, si, qui pernegant, fatente ipso Adversario, rationibus parum solidis innituntur. Unus itaque ipse nobis obluctatur, *robustius* argumentum sese proferre jactans, nempe *admodum longævam ac seminestoream Pu-*

Beda Tom. 3. ad 15. Cal. Febr.

(a) Edit. Urbin. An. 1577.

Publianam ætatem. Idcirco si Achilleum istud argumentum explodam, victor fuero. Ad arma.

§. II. *Publius iste* (inquit Adversarius) *trimestri illo Paulinæ moræ spatio, ornatus Melitensi Præsulatu fuit, cum esset tricenariæ ad minimum ætatis : nam hæc, judice Ecclesia, Episcopatui apta, & jam tum secundum ipsos (utpote provectioris ætatis (a)) supremum in insula Magistratum gerebat. Id accidit anno Christiano vulgari* 56. *in quem incurrit secundus imperii Neroniani, quando teste Hieronymo (ut alias confirmavimus) Apostolus post Melitense Romam venit. Publius autem Athenarum Episcopus Martyrium glorioso obitu consummasse dignoscitur Annum circiter decimum regnantis M. Aurelii Antonini, Christianum* 171. *qui est a Pauli Naufragio decimus quintus supra centesimum. Huic si triginta Publii annos antepiscopales annumeraveris, summam centum quadraginta quinque annorum conficies, unius eorum temporum hominis mirandam potius, quam credendam ætatem*. Quam bene computationes, calculosque secum ipse solus facit noster Antagonista! Sed quam male itidem, si nobis rationem referre velit! Quidpe totum ejus argumentum ex falsis, seu non bene exploratis assertionibus conflatum est. Gratis enim ille asserit, Publium triginta saltem annos natum fuisse, quum ad Melitense Pontificium Paulus eum evexerit. Quandoquidem fieri potuit, ut vix annum excesserit vigesimum gloriosissimus noster Heros, quum huic Ecclesiæ fuerit præfectus. Obstupescet fortasse Adversarius, sed mirari desinet, si veteris historiæ monumenta melius pervolvat, & maxime sacros (*b*) Illyridis suæ Fastos, quos ille ignorare non deberet. Nimirum ibi comperiet Eleutherium ad Illyrici Episcopatum fuisse promotum, quum viginti tantum annos natus esset. Audiat Nicephorum Callisti. *Ea ipsa ætate* (Trajani imperio) *præstanti virtute juvenis Eleutherius in Illyrico erat. Romæ is quoque ortus, matre Anthia, quam magnus ille Paulus ad Professionem Christianam perduxisse fertur. Illa vero filium quoque Religionis ejus hæredem fecit, & Aniceto Romano Episcopo tradidit* : *a quo*

Niceph. Call. Lib. 3 c. 29.

(a) Undenam id collegit noster Impostor? Quandoquidem, ut *in superiori Dissert.* exponebam nos arbitramur, *Protum* a Luca dici Publium, non quod esset grandior natu, sed quod opibus, ac fortunæ Splendore inter suos Municipales emineret. (b) Eos plane callere deceret Adversarium, qui & Illyricus est, & pro Illyricis pugnat.

a quo sacras literas edoctus, sacro Cleri numero inseritur; & quintodecimo ætatis anno Diaconi gradum consequitur: mox triennio post Presbyter creatur. Et deinde 20. *natus annos Illyrici Episcopus deligitur*. Nec enim vero prima tantum illa Ecclesiæ ætate, sed etiam sequioribus sæculis adeo juvenes creabantur Episcopi: Quippe quinto sæculo præclarus ille Francicæ gentis Apostolus Remigius vigesimo ætatis suæ anno Remensi Thiara fuit redimitus, ut tradit Hinomarius Archiepiscopus Rhemensis, aliique ejus vitæ Scriptores.

Hincmar. in vit. S. Rem.

Virtus sane virtus potius, quam ætas, illis temporibus a deligendis Episcopis exigebatur. Quamobrem Publium nostrum virtutibus, ut in *præcedenti Dissert.* ostendi, Præsulem decentibus ornatum advertens Gentium Doctor, ipsum vel juvenili ætate florentem ad Melitense Ecclesiarchium promovere non dubitavit. Quod autem in præsentiarum provectior ætas in instituendo Episcopo requiratur, nihilum nobis officit: quinimo id a Critico nostro imprudenter allegatur; quum interstinguenda sint tempora, quorum vicissitudine ac varietate & res variantur. Quid vero quod vel decimo quarto Sæculo Petrus de Alisontirburgo a Clemente VII. creatus fuit Episcopus, quum esset adeo juvenis, ut postea Cardinalium numero adscitus, nonnulloque vitæ spatio sancte transacto, mortalitatem explevit, nonnisi 18. annos natus?

Joh. Croiset. in ejus Vit.

§. III. Nec minus incaute ille adseverat, Publii consecrationem fuisse peractam An. Ær. Vulg. 56. Quandoquidem, ut eos missos faciam, qui Melitense Pauli Naufragium consignant in Anno 61. ut *in Dissert.* 19. §. 5. ostendam, sententia eruditis viris magis recepta est, Paulum huc Naufragum enatasse Anno 58. emergente, vel initio Anni 59. ut expendit doctissimus Inchoffer. *Jam si de anno quæratur* (inquit), *sententia vertitur inter* 58. *a Christo nato, vel* 59. *Baronius sane* (*ad An.* 59.) *recensitis singulis annis exploratum esse putat Paulum postremo hoc anno Romam concessisse, idque cum Eusebii, & qui Eusebium sequutus est, Hieronymi calculo congruere. Non paucis tamen aliis placet quinquagesimum octavum signare. Facile vero hæc controversia componitur, si quinquagesimo octavo missum quidem a Porcio Festo Successore Felicis, quinquagesimo nono autem Romam pervenisse Paulum teneamus, id quod diligentius expendenti narrationem Lucæ proclive est intelligere* &c. Pone sen-

Melch. Inchoffer in Conject. de Ep. B.V. ad Mess. c. 5.
In Chron.
De Script. Eccl.

sententiæ suæ rationes afferre is pergit, quas ab eodem accipere poterit curiosus Lector. Et quidem ita sentiunt plures alii emunctæ naris viri, videlicet B. Sulpicius Severus, Carolus Sigonius, Onuphrius Panvinius, Sigismundus Laurentius, Franciscus Quevedus, Thomas Massutius &c. Ne autem multus sim, unius Sigonii verba proferam. *Biennio inde post* (inquit) *Paulus injusto Porcii Festi Judææ Procuratoris judicio oppressus Cæsarem appellavit, ac Romam propterea missus est Anno* 58. *Lucas in Actis, & Eusebius lib.* 2. En Sigonium æque ac Baronium Eusebii testimonio innixos, videlicet illius ipsius Eusebii, quem ipsemet Adversarius, ut pote *veri studiosissimum, admirabilem, nemini in prudentia postferendum, eruditissimum, doctissimum, Historicum sine pari, rerum notitia singulari pollentem; & inter Historiographos honorabilissimum* commendat. Quamobrem tanto Scriptori repugnare, quin sibi ipse repugnet, Criticus noster non potest.

Sigon. in comm. in l. 2. Sulp. Sev. Panvin. in Chron. Laurent. Queved. Massut. in Vit. S. Paul.

Insp. 6. Diatr 3. §. 11.

§. IV. Quis autem istius impudentiam mirari satis poterit, quum Hieronymum, qui, ut vidimus, Eusebium sequutus est, in partes ille suas advocet, ineptamque suam assertionem tanti Doctoris auctoritate confirmare contendat. Nempe ille allegat hæc Hieronymi verba: *Lucas Medicus Antiochenus...... aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo* Πράξεις τῶν Ἀποςόλων (Actus Apostolorum) *prænotatur: cujus historia usque ad biennium Romæ commorantis Pauli pervenit, idest ad quartum Neronis annum* &c. Ex quibus verbis ille colligit, Pauli Naufragium ab Hieronymo in Ann. 56. consignari, in quem nempe incidit secundus Neroniani imperii annus secundum aliquos Chronologos. Sed, amabo, quid opus ei erat tot commentis, ut Hieronymi mentem assequeretur; quandoquidem sacer iste Scriptor apertissime Pauli Naufragium refert in Annum ferme 59. *Paulus* (inquit) *post Passionem Domini vigesimo quinto anno, idest secundo Neronis, eo tempore, quo Festus Procurator Judææ successit Felici, Romam vinctus mittitur*. Enimvero Christus Dominus pro nobis passus est Anno 34. cui si 25. annos adjunxeris, in Annum 59. incurres. In quo etiam secundum Neronis annum exactum statuit Hieronymus Eusebium, adeo ab Adversario commendatum, sequu-

De Script. Eccl. in Luc.

De Script. Eccl. in Paul.

tus *(a)*. Hunc Hieronymi locum dissimulavit noster Impostor, quum eum extorquere non potuerit, sicuti vim intulit alteri ejusdem Scriptoris loco a se allegato; qui vel hinc elucidatur; quum quartus Neronis annus secundum Hieronymum incidat in Annum 61. non vero in quinquagesimum octavum, ut ille somniat. Quod autem locum illum dolo malo ille prætermiserit, vel ex eo conjici potest, quod sacri istius Doctoris de Pauli naufragii tempore sententiam exploraturo legenda potius erant, quæ is protulit scribens *de Paulo*, quam quæ idem asseruit loquens *de Luca*: Idcirco impiger Adversarius proculdubio illa observarit, licet hæ dumtaxat alleget, illis, utpote sibi refragantibus, callide omissis.

§. V. Tandem gloriosum Publii certamen ad Annum 171. trahere perperam ille conatur. Et mirum, quot inania & futilia ille congerit, ut id Lectoribus suadeat. Nos autem cunctas assertiones, quibus argumentum suum prolixius astruit, breviter exponamus; ut earum fallacia exinde fiat perspicua. Nono (sic ille ratiocinatur) vel decimo M. Aurelii Antonini imperantis anno Dionysius Corinthiorum Ecclesiæ præfectus, epistolam illam ad Athenienses scripsit, qua *paulo ante passum Publium indicat*; unde colligitur, quod Publius circa nonum vel decimum istius Imperatoris annum Martyrii coronam fuerit consequutus. Sed qui Dionysium nono, vel decimo ejusdem Cæsaris anno Corinthiaca Infula redimitum fuisse ille evincit? Accipe. Dionysium, sedente jam prope biennium Sotere (qui, ut ille vult, octavo illius Imperii anno ad summum Pontificium evectus est) in Corinthiorum Episcopum fuisse institutum ex eo conjicit Adversator, quod epistolam *Catholicam*, seu *communicatoriam* ad Soterem ille miserit: hujusmodi autem epistolas, *ultro citroque ab Episcopis ad Ecclesias, ab Ecclesiis ad Episcopos novis infulis inauguratos mitti consuevisse* ille subnectit: ex verbis autem istius epistolæ colli-

(a) Annum secundum Neronianum, *Q. Volusio Saturnino, P. Cornelio Scipione Coss.* recognoscit in Anno 58. Petrus Lasena *in Antiq. Gymn. Neap. c. 3.* Cui nonnulli consentiunt. Calmetus vero, Monachorum S. Benedicti ornamentum, *in Tab. Chron. Act. Ap. inserta Tom 4. Dissert. in Nov. Test.* statuit Pauli naufragium in Anno Christiano vulgari 59. cui si quatuor annos addideris, quot Æram Vulgarem, ut idem ait, antecessit Dominicus ortus, incides in Annum 63. licet Typographi incuria ibi fuerit signatus Annus Ch. 60.

colligit eam fuisse a Dionysio exaratam secundo jamjam emergente Soteris Pontificatus anno: indeque concludit, Dionysium eodem anno Corinthiacæ Ecclesiæ fuisse præfectum. Sed quam minus recte is ratiocinetur, amodo evincam.

§. VI. Dionysius quidem Corinthius variis temporibus varias epistolas ad varias personas conscripsit, ut constare poterit consulenti Nicephorum Callisti, qui *lib.* 4. *c.* 8. de pluribus epistolis ab illo exaratis mentionem facit. Ea propter secundum Adversarii animadversionem, seu regulam ferme toties novis infulis illum inauguratum dicere oportet, quoties hujusmodi epistolas ille conscripsit. Has autem diversis temporibus illum exarasse perspicitur cum ex ordine, quo ipsarum meminit Nicephorus, tum ex ætate qua vixerunt ii, ad quos ipsæ datæ sunt. Enimvero Historicus iste epistolam ad Athenienses missam in ordine secundam collocat, eamque inter, atque epistolam ad Soterem scriptam plureis alias recenset, tamquam ante istam exaratas. Necnon Quadratus, quem veluti suum coævum commendat Dionysius in Epistola Atheniensibus data, floruit multo ante Soteris Pontificatum, ut post paullo demonstrabo. Itaque si ex epistola ad Soterem missa argui posset, Dionysium fuisse Corinthiaca Thiara inauguratum circa nonum M. Aurelii annum; ex illa Atheniensibus inscripta colligendum esset, eumdem fuisse in Episcopum consecratum sub Adriano Imperatore, quo tempore inclarebat Quadratus. Porro Dionysius non modo scripsit Epistolas *Catholicas*, seu *communicatorias* suæ inaugurationis ergo, sed & alias exaravit animarum salutis zelo, & amicorum precibus motus, ut ipsemet innuit apud Nicephorum *loc. cit.* necnon æquus rerum æstimator colligere poterit ex epistola ab illo scripta ad Chrysophoram, quæ nec ulli Ecclesiæ præerat, nec sane præesse valebat. Quod etiam confirmatur auctoritate D. Hieronymi, hæc scribentis: *Tantæ eloquentiæ, & industriæ fuit* (Dionysius Corinthius,) *ut non solum suæ civitatis & provinciæ populos, sed & aliarum urbium & provinciarum epistolis erudiret*. Vides ut Sacer iste Doctor Dionysio tribuat ejusmodi epistolarum scriptionem, ut dotem ei peculiarem, non vero ut communem aliis Episcopis morem scribendi epistolas communicatorias! D. Hieron. de Script. Eccl. c. 27.

 §. VII.

§. VII. Hinc etiam elici potest, quam minus caute conjecerit Adversarius, Dionysium ad Athenienses scripsisse paullo post Publii martyrium, propterea quod Eusebius inquit: *Catholica ejus* (Dionysii) *epistola ad Athenienses est excitans ad Fidem, & ad Rempublicam juxta Evangelium dirigendam. In qua ipsos quod negligenter egissent, reprehendit, ceu propemodum alienatos a verbo (veritatis,) postquam Præsulem eorum Publium mori Martyrem contigerit in exortis tunc temporis persecutionibus. Quadrati quoque post passionem Publii in eorum Episcopum constituti meminit: testificans quomodo ejus studio ac diligentia in Ecclesiam congregati fuissent, & redivivos Fidei igniculos ardoremque consequuti.* Audisti jam Eusebii dicta; nunc accipe Critici nostri commentarium. *Paulo post interitum Publii* (ipse ait) *epistolam hanc ad Athenienses conscriptam, suadent credere verba illa* κατὰ τοὺς τότε διωγμούς: *in exortis tunc temporis persecutionibus*. Solidissimam rationem percipe. *Nam si sero; quidem præpostera fuisset & irridenda; non secus ac illa, quam refert Suetonius, consolatoria Iliensium legatio ad Tiberium Augustum. Quid enim id foret, quam obducta vulnera rescindere, & vetus flagitium inutiliter exprobrare, in Fidei constantia jam a multo tempore Quadrati ope perseverantibus?* Quis vero non suspicabitur, Criticum nostrum hæc nobis objecisse non aliam ob caussam, quam ut mucidam Iliensis illius legationis eruditionem ex ore (*a*) suo depromptam ostentaret? Ast male cautus non vidit se suomet laqueo captum: si enim Dionysius in eadem epistola Athenienses Quadrati zelo jam resipuisse affirmat, næ ipsorum vulnus, seu flagitium vel tunc erat obductum, vetusque. Non-ne autem, si Adversario assentiamur, & intempestiva esset Dionysii correctio, quum is Athenienses reprehenderet, quos jam Quadrati studio ac monitis in viam veritatis reductos agnoscebat? Hinc perspicuum fit, Dionysium haudquaquam recens crimen illis exprobrare voluisse, sed quidem vetus, nempe post Publii obitum, & ante Quadrati Episcopatum ab illis admissum. Ideone igitur Sanctissimus ille Præsul præpostere ac inutiliter Atheniensibus antiquam ipsorum in Fide negligentiam objectavit? Haud arbitror. Enimvero prudenter ille veteris lapsus recordatione ipsos deinceps reddere firmiores constantioresque

Euseb. lib. 4. c. 23.

(a) Miscellanea eruditis, & Monachis, præsertim concionatoribus usitata, vulgo *Zibaldone*.

resque in Fide curavit. Illa autem verba: *In exortis tunc temporis persecutionibus*; referenda sunt ad persecutionem, in qua Publius noster gloriose certavit; non vero ad illam sub M. Aurelio exortam, regente Corinthiorum Ecclesiam Dionysio, ut perperam opinatur Adversarius. *Postquam Præsulem eorum Publium mori Martyrem contigit in exortis tunc temporis persecutionibus*: nitide perspicueque ait Eusebius.

§. VIII. Neque nobis obest auctoritas ejusdem Historiographi, quum iste asserat, Dionysium Corinthium inclaruisse Coss. Severo II. & Herenniano, qui Adversario annus est M. Aurelii decimus, Soteris vero tertius. Etenim inde colligi minime debet, prælaudatum Antistitem ad Athenienses epistolam per id ipsum tempus dedisse. Nimirum unum eumdemque Scriptorem sub diversis Imperatoribus floruisse, absurdum, vel inauditum non est: neque ex eo, quod ipsum sub uno Cæsare inclaruisse quis dicat; inferri necessario debet, quod ille idem sub alio Imperatore minime floruerit. Id planum faciam Origenis exemplo. Qui eximium hunc Auctorem sub Urbano Romano Pontifice resplenduisse affirmabit, nihil sane a veritate alienum proferet: & tamen ipse 25. & amplius, annos ante Urbani Pontificatum inclarebat: quippe sub Zephyrino Papa jam exsplendescebat: Habundius autem Zephyrinus Anno 198. Urbanus vero Anno 223. ad supremum Pontificium assumptus est. Audi Ptolemæum Lucensem *in sua Histor. Eccl.* ita loquentem: *Qui* (Origenes) *concurrit cum multis Pontificibus, videlicet, Zephyrino, Callixto, & Urbano, eo quod multo tempore vixerit, hoc est a Severo usque ad Volusianum, ut tradit Hieronymus, ubi supra, hoc est 69. annis. Incœpit autem florere a 17. anno, quia tunc mortuus est Pater ejus, & in 18. ad libros componendos aggreditur, ut Ecclesiastica Historia tradit, & ut Hieronymus ubi supra, disputationes contra Hæreticos assumit* &c. Qui ergo asserit, Dionysium sub M. Aurelio celebrem fuisse, nequaquam inficiatur, ipsum sub Hadriano quoque floruisse. Quo quidem regnante illum florere cœpisse, vel argumento est ipsius ad Athenienses epistola, in qua Quadrati, tamquam sui contemporanei, meminit. Quadratus autem sub Hadriano passus est, ut mox ostendam. Necnon argumento sunt tot

Ap Collect. Rer. Ital. Script. T. 11.

aliæ ejusdem Sancti Præsulis epistolæ, quæ sane, ut supra exponebamus, diversis temporibus ad diversas personas videntur ab ipso conscriptæ.

§. IX. Et quidem Quadratus, Publii in Atheniensi Episcopatu Successor, cujus meminit Dionysius in sæpe memorata ad Athenienses epistola, fuit Apostolorum Discipulus, & imperante Hadriano pro Christi Fide gloriose certavit, Hoc autem inficiatur Criticus noster, qui nempe binas Syracusas, binos Trajectus Ionios, binos Publios, mira rerum conduplicatione recognoscit, vel Quadratum conduplicare conatur, sed incassum ac inique. Siquidem ei valide obluctantur complures gravissimi Scriptores. *Apud Athenas* (inquit Ven. Beda) *B. Quadrati Episcopi, discipuli Apostolorum. Hic firmavit, ut nulla Ecclesia a Christianis repudiaretur*. Prælaudatus autem Ptolemæus Lucencis hæc scribit: *Hujus Pontificis* (Evaristi) *tempore floruerunt Doctores aliqui Græci, qui sub Adriano Principe Martyrio coronati sunt, qui XII. Imperator fuit a Julio. Unus fuit Quadratus Apostolorum discipulus, & Atheniensis Episcopus* &c. Magnus vero Hieronymus ita loquitur: *Quadratus Apostolorum discipulus Publio Athenarum Episcopo substituitur, cumque Hadrianus Athenis exegisset hyemem, porrexit ei librum pro Religione nostra compositum, valde utilem, plenumque rationis & fidei*. His consonat D. Antoninus Florentinus Archiepiscopus hisce vocibus: *Eo tempore* (Adriani imperio) *Quadratus Apostolorum discipulus, Publio Episcopo Athenarum, ob Christi fidem martyrio coronato, in locum ejus substituitur: & Ecclesiam grandi terrore dispersam fide & industria sua congregat*. Idem plane affirmant Ado Viennensis, Usuardus, NotKerus, Johannes Trithemius *de Script. Eccl. in Quadrat.* Honor. Augustodun. *de Script. Eccl. lib.* 2. Ricciolius *Tom.* 2. *Chron. reform. ad An.* 124. Johannes Launoyus, & Jacobus Sirmondus apud Emanuelem a Schelestrate, & alii. Tot vero tantisque auctoritatibus non acquiescit Criticus noster, qui tamen si vel unam ex ipsis sibi suffragantem comperuisset, magni, ut par est, eam fecisset, nobisque tamquam Minervæ suffragium objecisset. Hinc est, quod præter paucissimos receutiores (*a*), Valesium nempe, Tillemontium, Lemo-

[Margin notes: Ad 7. Cal. Majas. — Hist. Eccl. lib. 2. c. 17. — D. Hier. de Scrip. Eccl. in Quadrat. — In Chron. part. 1. tit. 7. c. 4. §. 2. — In Martyr. — Em. a Schel. Antiq. illustr. dissert. 3. art. 1.]

(a) En qui Neotericos Antiquis præferat Adversarius, quum hi sibi repugnent; quum vero recentiores sibi refragentur, ad venerandam antiquitatem ipse confugit.

monium, Caveum, Basnagium, nullum alium adversus nos producere potis ipse fuit. Sed quid non cogit rerum inopia? Eusebium quoque, Dionysium Corinthium, & Nicephorum ille advocat non alia quidem ex caussa, quam quod ille Atheniensem Quadrati Episcopatum siluit; isti vero prætermisere quod ipse fuerit Apostolorum discipulus. Verumenimvero scire deberet Antagonista noster, hoc etiam pacto illos nobis opitulari; quum ex uno unam, ex aliis aliam Quadrati prærogativam eliciamus. Reapse Hieronymus, qui in Catalogo Scriptorum Eccl. Eusebium sequutus est, sententiæ, ut vidimus, nostræ suffragatur. Et quidem Eusebius duos fuisse Quadratos nusquam adseveravit. Neque enim Quadratum a Dionysio memoratum, diversum ab illo Apostolorum discipulo fuisse ille affirmavit. Præterea Fl. Dexter Atheniensem Quadrati Episcopatum quoque reticuit: & tamen nobis suffragari fatetur Adversarius. Quid igitur est in caussa, cur Eusebius eidem silentio obnoxius non item nobis suffragetur?

§. X. Zoilus Quidem noster similia nobis objicere consuevit: Nempe & Publium Atheniensibus præfuisse denegat, propterea quod nonnulli Scriptores, qui eum fuisse nostrum Antistitem affirmant; Atheniensem ipsius Episcopatum reticent: itidemque ipsum nostram Ecclesiam minime rexisse contendit, propterea quod alii, qui eum Atheniensi præfuisse tradunt, Melitense ipsius Pontificium silentio involvunt. Quum tamen alios producamus, qui eum utrique Ecclesiæ præfectum fuisse enucleate significant, illorum opera pseudographa & mendosa esse dictitat. Nos autem hujusmodi frustrationes despicatui habentes, utrumque Publii Præsulatum ex singulis Auctoribus, qui alterutrius meminerint, apum instar, elicimus, solidum hoc argumentum conficientes: Publius Melitensium *Protus*, & Pauli naufragi hospes secundum hos Scriptores fuit Melitæ Præsul; atqui ille idem juxta hosce alios Atheniensibus præfuit; Publius igitur noster utramque rexit Ecclesiam. Quod magis ac magis eorum auctoritate confirmamus, qui distinctam de utroque ipsius Episcopatu mentionem fecerunt.

§. XI. Audiri vero non meretur Antagonista noster, quum afferat, D. Hieronymum *ex vulgi rumore, non ex rigore critico* duos Quadratos (nempe unum, Apostolorum disci-

discipulum, alterum Publii in Atheniensi Præsulatu successorem) *in unum hominem, atque Heroa conflasse*. Equidem satius ei fuisset, si tantum Doctorem numquam allegasset, quam ipsum modo extorquere, modo ipsius verba partim producere, partim dissimulare, & modo ipsum parvipendere. Nempe ipsum parvipendit, qui eumdem *non ex rigore critico*, sed *ex vulgi rumore*, idest incaute loquutum esse dictitat. Sed audiamus Zoilum nostrum *ex rigore critico* loquentem. *Menologiam Græcorum*
Insp. 8. Diatr. 3. §. 20. (inquit) *ad diem 21. Sept. Quadratum Apostolorum discipulum morte sublatum ajunt sub Hadriano; a quibus & nostri contradictores Latini non discrepant: quicumque enim ejus obitum memorant, Hadriani tempora dicunt non excessisse. Atqui Quadratus Publio successit, regnante Marco, nimirum triginta annis post Hadriani decessum, ut ex supralaudato Dionysio Corinthio, aliisque documentis evicimus. Itaque nisi ad vitam iterum rediisse putandus sit, non unus fuit*. Primam quidem hujus argumenti assertionem nequaquam controvertimus; neque opus erat Adversario, eam Apollonii, aliusque innominati Auctoris apud Eusebium testimonio confirmare. Secundam vero falsissimam cum ex supralaudatis auctoritatibus, ac rationibus, tum ex mox afferendis perspicitur. Pessime itaque ille concludit, duos fuisse Quadratos, unum Prophetia insignem, & Apostolorum discipulum, alterum Publii in Atheniensi Sede successorem. Neque enim ei opitulatur Eusebius, quum asserat, Apostolicos viros (Quadrato similes) *non facile certis regendis Ecclesiis addici consuevisse*, ut pote *longe lateque necessarios*. Nam & Dionysius Areopagita, & Ignatius Martyr, & Polycarpus, utique Apostolorum discipuli, & sanctimonia insignes, fuere certis Ecclesiis addicti, scilicet prior Atheniensi (cui non multo post præfectus fuit noster Quadratus;) alter Antiochenæ; tertius Smyrnensi. Quid plura? Nonne Paulus ipsum Timotheum suæ peregrinationis socium, ordinatum Episcopum Ephesinæ addixit Ecclesiæ?

§. XII. Et quidem vel ex eo, quod Quadratus sub Hadriano passus est, colligi debet, Publium ejusdem in Atheniensi Pontificio Antecessorem, martyrio coronatum minime fuisse sub M. Aurelio; ut perperam contendit Zoilus noster contra communiorem Scriptorum sententiam; quum

sane

sane nullus inveniatur, qui gloriosi hujus Præsulis obitum ad Ann. 171. in quem incidit Marci decimus, referat. Itaque concludere oportet Publium nostrum pro Christo gloriose certavisse, vel sub Trajani imperio, ut affirmant Cl. Viri Petrus Halloix (*a*), Jacobus Sirmondus, Jacobus Gordonus, & alii, vel ad summum sub Hadriano, ut autumant Baronius, Jacobus Gualterius, MS. Florarium, Hieronymus Manduca, aliique Scriptores. Quapropter in Atheniensi Episcopatu succedere illi facile potuit Quadratus, Apostolorum discipulus, Prophetia insignis imperante adhuc Hadriano, qui diutius regnavit: nempe adusque Annum 138. quo etiam tempore florebat Dionysius Corinthius, qui ipsius meminit in sua ad Athenienses epistola, ut supra exponebam. Sirmond. in Differt. de duob. Dionys. c. 8.

§. XIII. En itaque dilutum *robustum* illud argumentum, in quo Veterator noster adeo sibi complacuit, & quo nobis *sem'n-floream*, seu *sesquicentenariam* Publii ætatem objiciebat. Reficiat modo accuratius calculum, detrahendo tot annos quot Publianæ vitæ inepte is addidit; & compertum plane habebit, quod noster Antistes absque eo quod *sesquicentenarius*, imo neque centenarius fuerit, prius nostram, deinde Atheniensem Ecclesiam moderari potuerit. Si enim ipse (ut, Eleutherii, Remigii, aliorumque exemplis, fieri potuisse evicimus) 20 annos natus ad Melitensem Cathedram fuit evectus, atque sub Trajano, ut Sirmondo, Halloixio, Gordono, aliisque placet, martyrium subiverit; & ne quidem primo, aut secundo, sed decimo quinto, vel decimo sexto illius imperii anno; in quem incurrit Annus Æræ Vulg. 113. a quo si retrocedas ad annum 59. quo naufragus huc appulit Paulus; numerabis annos 54. queis si addas 20. annos, antepiscopalem Publii ætatem; nonnisi 74 annorum summam comperies. Attamen, ut morosi nostri Critici os omnino retundam; demus, quod Publius fuerit 25. annos natus (& ita utrumque vitabimus extremum) quum in Episcopum nostrum fuerit a Paulo institutus: demus quod ille non sub Trajano passus fuerit, sed sub Hadriano, neque autem primo, aut se-

 cun-

(a) Apud Bolland. *Tom 2. in Vita S. Publii*. Gordonus quidem Martyrium S. Publii consignat in Anno 5. Pontificatus Alexandri I. qui fuit assumptus Anno Christiano vulgari 109. in quem incidit Annus Trajani duodecimus.

cundo, ſed nono ejus imperii anno (ut vult Baronius,) nempe Anno Chriſtiano vulgari 125. Hinc retrocedendo ad Paulini naufragi annnm 59. adnumerabis annos 66. quibus ſi adjungas 25. annos, quotam vitæ Portionem ante Epiſcopatum traduxerit Publius; non niſi quidem 91. annorum ſummam conficies. Eſt-ne vero *ſtupenda* hujuſmodi ætas, vel *exotica*? *Sapitne fabulam*? Quidve eſt in cauſſa, cur eam inculcare, aut magnifacere debuerint Scriptores obſtupentibus ſimileis? Quandoquidem multo provectiore ætate plures alii Martyres piis illis primis temporibus intrepide, glorioſeque certarunt. Quidpe Dionyſius Areopagita, ipſius Publii in Athenienſi Præſulatu Anteceſſor, martyrii laureolam obtinuit annos 112. natus, ut affirmant Cl. Viri (*a*) Laurentius Cozza, & Andreas de Sauſſai. Divus autem Simeon Jeroſolymitanus Epiſcopus, Jacobi Apoſtoli ſucceſſor, annos 120. natus, cruci affixus eſt, ut memoriæ prodidit Euſebius, & ante hunc Hegeſippus, Apoſtolici ævi Scriptor. Necnon alter Jeroſolymorum Antiſtes, Narciſus, referente eodem Euſebio, annos 116. exceſſit. *Quod* (inquit Baronius) *baud adeo mirandum videri debet, ſi quis conſideret Divina Providentia factum, ut complures Apoſtolorum diſcipuli longiorem ætatem vixerint, ut Apoſtolicarum inſtitutionum eſſent viva quædam monumenta*. Pone eminentiſſimus iſte Scriptor tamquam teſtes adducit, Ignatium, Quadratum, Hermam, Simeonem, Polycarpum, qui admodum longævi ad aſtra evolarunt. Idem aliis verbis profert Boſquetus, allegans Memmium, Taurinum, alioſque Chriſtianæ Religionis Heroas. Et quidem id mirari deſinet, qui vel Johannem Apoſtolum ad ævum quo Apoſtolorum diſcipuli paſſi ſunt, glorioſam (*b*) vitam produxiſſe perpendet. Nempe iſtum diu vixiſſe, & ſub Trajano (quo Regnante Ignatius ejus diſcipulus, & Dionyſius Areopagita, Pauli Auditor, aliique viri Apoſtolici martyrium ſubierunt) cœleſtem vitam cum morte commutaſſe tradit Euſebius, Irenæum, & Clementem Alexandrinum allegans.

Cozza in Præf. Vindic. Areop.

And. de Sauſſ. de Myſt. Gall. Script. pag. 897.

Hegeſipp. ap Papebroch. ad diem 18. Febr.

Euſeb. l. 6. c. 11.

Baron. ad Ann. 109.

Boſquet. Hiſt. lib. 1.

§. XIV.

(a) Petrus Amatus *in Method. ad poſit. Theol. appar. l.4. art.9.* aſſerit, Dionyſium 110. ætatis anno Martyrium ſubiiſse; ſed ſupralaudatus Laur. Cozza adſeverat, veriorem de illius ætate ſententiam eſse, quam ipſe ſtatuit.

(b) Cedrenus apud Garnelium *Epiſt.44. tom.7.* arbitratur, Johannem Evangeliſtam vixiſse annos 106.

§. XIV. Quid autem quod vel Ethnici homines, quorum vita potius animarum detrimento, quam utilitati erat, longiorem ætatem vixerunt? Testis est Plinius, qui post- quam plures variarum urbium accolas, qui 130. annos excesserant, & M. Aponum Arimini 150. annos natum memoravit, hæc subnectit. *Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octava centenum annorum censi sunt homines 53. centenum denum homines 57. centenum vicenum quinum homines duo, centenum tricenum homines quatuor, centenum tricenum quinum aut septenum totidem, centenum quadragenum homines tres.* &c. Plin. l. 7. c. 49.

§. XV. Neque vero illius dumtaxat ævi homines adeo longam ætatem traduxerunt. Habuerunt & sequiora sæcula suos Nestores. Quippe D. Remigius, qui non secus atque noster Publius, valde juvenis, nempe annos 20. natus in Episcopum fuit institutus, vixit annos 120. ut auctor est D. Gregorius Turonensis. Necnon D. Patricius Scotorum Præsul, referente Sigeberto, ad æternam vitam migravit anno ætatis suæ 122. Sanctus vero Bertinus Abbas obiit Anno Ær. Vulg. 710. ætatis suæ 112. ut quidam affirmant apud Joh. Croisetum. Neque autem defuere nostris temporibus homines longissima ætate mirandi, variarum Orbis plagarum accolæ. Quum vero nihil velim asserere, quod a Scriptoribus fide dignis traditum non sit; testem adducam Benedictum Hieronymum Feyjoo, Monachum Ordinis S. Benedicti, qui inter plures longævos homines recenset quemdam de Ombeyro in Galicia natum annos 146. Mox hæc subectit. *Mas convence el intento la certification, que para en poder de el Illustrissimo Sennor Don fray Antonio Sarmiento General, que fue de mi Religion, electo Obispo de Fiaca, dada por fray Veremondo Neguervela cura de San Juan de el Goyo en el mismo Reyno de Galicia en 30. de Septiembre de 1724. quien certifica, que en sola su Paroquial, en dicho anno administrò los Sacramentos a Bartolomè de Villanueva de edad de 127. annos cumplidos, a Bartolomè de la Grana de 120. a Marta Garcia de 118. a Alberto Solla de 117.* Alios pone connumerat qui 110. & amplius, annos vixerunt.

Lib. de Glor. c. 79. & 87. Sigebert. in Chron.

In Theatr. Crit. Univers. Disc. 12 t. 1.

§. XVI. Hujusmodi autem vitæ diuturnitatem nulli nationum invident Melitenses: siquidem hi nedum centenariam, & ultra, ætatem nonnumquam excedunt, sed etiam

in tanta senectute dentes, sensusque corporis vigentes adservant: uti nuper in Pago quem vocant *Zabbar*, erat quidam Senex os dentibus instructus, caput coma nonnihil nigricante ornatus, adeoque sensibus vigens, ut a militari onere ægre fuerit expeditus. Neque enim ab eo fuit absolutus, nisi postquam ostendit, filium suum senectutis caussa a militiæ usu liberatum. Nimirum ille erat annos natus ferme 120. ut post sedulam inquisitionem compertum habuit ipsius Pagi Parochus. Sed multo longiorem fuisse antiquorum Melitensium vitam testatur noster Marcus Antonius Haxac, Medicus præstantissimus, qui in opusculo quod de Paulinæ Cryptæ cultu inscripsit, ac nuncupavit Eminentissimo Fabritio S. R. E. Cardinali Verallo, 122. ab hinc annis retulit, tunc temporis in Nosocomio urbis nostræ Notabilis fuisse quemdam senem 120. annos natum, memoria vigentem; antiquiores vero Melitenses longiorem ætatem vixisse; ita ut nonnulli ad 130. annos ætatem provexerint. Cujus quidem longævitatis caussam ille affert aeris

Lib. 2. de Bell. Jud. c. 7.

temperiem, necnon frugalem illorum victum. Et quidem Josephus adseverat, Essæos, vel Essænos *(a)* fuisse valde

Eccl. 37.34.

longævos *propter simplicitatem victus, & institutionem bene in omnibus ordinatam*. Ita plane nos edocet Ecclesiasticus: *Abstinens adjiciet vitam*: Ut eam quidem abstinentia sua adjecerunt, Divi supra venerati, Remigius, Patritius, Bertinus; necnon D. Romualdus qui 115. annos vixit; totque alii vitæ institutione laudabiles Viri. Ejusmodi vitam forte traducebant venerabiles illi Seniores nostri, a quibus varias Melitensium antiquitatum notitias non sine animi voluptate accepit M. Jerosolymitani Ordinis Magister, quum primum in hanc Insulam advenisset, ut refert Thomas Bosius, a nobis *in Melit. Descript.* §. 40. allegatus. Si ergo antiqui Melitenses hodiernis, utut longævis, non parum vivaciores erant; quid, amabo, mirum, quod Publius antiquissimo illo ævo natus, & frugalem sobriamque vitam, uti Apostolicum decebat virum, traducens, tamdiu vixerit? Nonne ipse absque ullo miraculo 90. præter propter, annos vivere; primoque nostram, deinde Atheniensem Ecclesiam regere potuerit?

DIS-

(a) Essæorum nomen θεωρητικὸν, idest *contemplationis studiosum* significare quidam arbitrantur. Illi triplici regula vitam transigebant, nempe amore in Deum ardentissimo, virtutis cultu diligentissimo, charitate in Proximum ferventissima.

DISSERTATIO
DECIMA SEPTIMA.

D. Trophimum relictum fuisse ab Apostolo in Melita ægrotantem.

§. I. QUin Trophimus in Insula nostra ægrotans a Paulo fuerit relictus, dubitandi ansam quibusdam Scriptoribus præbuit, quod locus, in quo illum reliquerat Apostolus, *Mileti* nomine ab isto indigitatur. *Trophimum* (inquit) *reliqui Mileti ægrotantem*. Id nominis haud bene Insulæ nostræ congruere putans Cæsar Baronius, & tamen agnoscens, nullibi potius, quam heic relictum a Paulo ægrotum Sodalem, non quidem *Mileti*, sed Melitæ vocabulum ibi legendum esse censuit. Nimirum sapientissimus iste Scriptor compertum non habuit, quod *Mileti* nomen huic Insulæ optime conveniat. Itaque si hoc planum faciam, magis ac magis nostræ de Trophimo heic relicto sententiæ veritas elucescet: nobisque consentient vel ii, qui ad aliter sentiendum ab ejusmodi nomenclationis ambiguitate inducti sunt. Quamobrem id primo paucis expediam; deinde alias Antagonistæ nostri objectiones diluere conabor. 2. Timoth. c. 4. 20.

§. II. Inter plura nomina, quibus insignita est Insula nostra, penes gravissimos, & antiquos Scriptores ista quoque recensentur, videlicet *Miletus*, *Mileta*, & *Miletina*. Quocirca noster Hieronymus Manduca ita ratiocinatus est: *Dicendum est Mileti nomen etiam Insulæ ac civitati Melitæ convenire. Sic Beda eruditissimus Scriptor in Martyrologio suo ad diem* 15. *Kal. Febr S. Publium hospitem D. Pauli, laudatum a B. Luca, Principem vocat insulæ Mileti: & ante Bedam S. Gregorius in epistol.* 62. *lib.* 7. *Lucillum Miletinæ civitatis Episcopum vocat, scribens Johanni Episcopo Syracusano, Sedis Apostolicæ Delegato; quem Lucillum in epist.* 30. *lib.* 2. *vocat Episcopum de Melita &c. Lectioni Bedæ, ac S. Gregorii, Miletum,* In Hist. MS. S. Publ. c. 6

ac

ac Miletinam usurpantium loco Melitæ, accedit Ado (a) Trevirensis in Martyrol. ad diem vigesimum primum Januarii. Apud Athenas (inquit) Natalis S. Publii Athenarum Episcopi, qui Princeps insulæ Mileti, vel Miletinæ, & reliqua. Certe apud D. Gregorium Miletinæ civitatis nomine, cujus Episcopus Lucillus fuisse legitur in epist. illa 62. lib. 7. Metropolim significari Melitensis insulæ declarat ipsemet Gregorius in Epist. 1. lib. 8. in qua eumdem Lucillum vocat Episcopum insulæ Melitensis. Ante sacros Scriptores Bedam, Gregorium, & Adonem Lucretius Poeta lib. 4. vestem Melitensem (b) Milesium vellus nuncupavit. Quamvis gravissimi sint, & cum doctrina, tum antiquitate venerabiles.. Auctores a Manduca allegati; ipsorumque auctoritate satis superque assertio nostra confirmetur; nihilotamen minus in gratiam morosissimi nostri Antilegontis alium ego Scriptorem adducam, cui fidem præstare ille non dedignabitur. Is est Gaufredus Malaterra, Monachus Benedictinus, qui *in Hist. Sic. lib. 4. cap. 16.* apud inclitos *Rer. Ital. Script.* Collectores *Tom* 5. Insulam nostram *Miletum* appellat. *Sic pluribus* (inquit *) remeantibus pietate abeuntis deinde lacrymantibus* Comes (Rogerius in expeditione in Melitam *) naves ingressus buccinis ex ejus edicto crepitantibus, & diversi generis Musicæ artis pluribus, ut quisque doctus erat, instrumentis modulantibus, ancboris extractis vela ventis plurimo apparatu committunt: auraque prospera suffragante secundo die applicant apud MILETUM.* Neque te detineat, quod in *præcit. epist. ad Timoth.* id nomen in casu, ut ajunt Grammatici, geniti vo positum sit: namque veteres Scriptores Insularum nomina, instar urbium, ejusmodi declinare nonnumquam consueverunt. Præter Varronem, Tullium, Salustium, Terentium, aliosque veteres, a nuperis hujus regulæ Propugnatoribus, Santium sequentibus, allatos, unum ego adducam, ab illis minime observatum. Hic est disertissimus Minucius Felix, qui in aureo suo Dialogo inquit*: Is itaque Saturnus Creta profugus Italiam metu filii sævientis accessit........ Ejus filius Juppiter Cretæ excluso Parente regnavit.* Nisi credere malimus, Apostolum Mileti nomine indicare voluisse antiquam nostram

Cicer. Vetr. 6.

(a) Viennensis; licet eum fuisse Trevirensem Episcopum quidam minus caute asseruerint. (b) De vestibus quidem ac telis Melitensibus is loquitur, quas ab aliis antiquis Auctoribus celebratas alias ostendi.

ſtram urbem illo ævo, ut alias ajebam, hujus Inſulæ cognominem, in qua vero ſimillimum eſt, illum reliquiſſe ægrotantem comitem, humaniſſimo noſtro Publio, in ipſa commoranti, jamque cathedram ſuam tenenti, proculdubio commendatum: haud ſecus enim præveneratus Gregorius *Miletinæ civitatis* Epiſcopum vocavit Lucillum, quem alias dixit *inſulæ Melitenſis* Antiſtitem; ita plane *Miletum* dixit Paulus, de ipſa civitate loquens; *Melitam* autem dixit Lucas, totam Inſulam indicans. Quid autem quod vetus *Actuum Apoſt.* codex Nicolai Zegeri vel *Miletam* pro *Melita* habebat, ut fatetur noſter Zoilus?

§. III. Neque vero ipſe inficiatur, indiſſolubilibus difficultatum laqueis eos irretiri, qui Trophimum in Mileto Ionica, vel Cretica ægrotantem a Paulo relictum opinantur. Quinimo is addit, *ſpecioſam*, & *plauſibilem* eſſe noſtram opinionem: at huic ſubſcribere moroſus noſter Criticus recuſat, ipſam fragili (a) fulcimento innixam eſſe contendens; propterea quod nos ſecundam ad Timotheum epiſtolam, in qua Trophimi ægroti in Melita relicti meminit Apoſtolus, ſcriptam ab iſto fuiſſe in primis vinculis arbitramur; quum tamen in ſecundis, ſcilicet poſt decennium, ſi ei credimus, exaratam fuiſſe conſtet. Id autem potiſſimum ipſe conjicit ex his Pauli verbis: *Ego enim jam delibor, & tempus reſolutionis meæ inſtat*: queis Apoſtolum, inſtar Cycni, imminens lethum ſuum præciniſſe ille autumat. Sicuti ſenſere D. Hieronymus *de Script. Eccl. in Paulo*, D. Chryſoſtomus *Hom.* 1. *in Epiſt.* 2. *ad Tim.* Nicephorus *lib.* 2. *cap.* 34. Theodoretus *in* 2. *ad Timoth.* Anſelmus, Theophylactus, & alii apud Maſſutium: & ante omnes Euſebius, quem ceteri ſequuti ſunt. *Poſtquam* (inquit) *urbem Romam Paulus ſecundo advenerat, beato martyrio extremum vitæ diem obiturus, ſecundam texuit ad Timotheum epiſtolam, in qua migrationis ſuæ ex hac vita, quę e veſtigio ſequuta eſt, mentionem fecit.*

2. Timoth. c. 4. 6.

Th. Maſſut. in Vit. S. Paul. lib. 12. c. 6. Euſeb. lib. 2. c. 21.

§. IV. Sed hujuſmodi conjectura, bona tantorum Scriptorum pace, non eſt adeo irrefragabilis, ut ei ſubſcribere neceſſario cogamur. Quandoquidem non abſimili loquendi modo uſus eſt idem Apoſtolus ad Philipenſes ſcribens: *Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi: ſed & ſi immolor ſupra ſacrificium & obſequium fidei veſtrę, gau-*

Ad Phil. c. 2. v. 16.

(a) Cur ergo *ſpecioſam*, & *plauſibilem* ipſam dicit noſter Contradictor?

gaudeo. Quum tamen multo ante secundum carcerem hanc epistolam ab illo exaratam fuisse illi iidem fateanrur, ut scite animadvertit prælaudatus Massutius. Porro in primis vinculis secundam ad Timotheum epistolam fuisse a Paulo
2 ad Timoth. c. 4. v. 17. datam, colligi potest ex sequentibus ipsius verbis: *Dominus autem mihi adstitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes gentes: & liberatus sum de ore Leonis*. Quæ sane verba, nisi vis ipsis inferatur, secundo carceri aptari non possunt: siquidem post secunda vincula *non implevit prædicationem* in terra, sed ejus mercedem reportavit in cœlis. Neque enim audiendi sunt, qui reponunt, Apostolum *prædicationem implevisse martyrio suo*, quasi quodam sigillo, plenam illi fidem conciliante: namque Paulus aperte significavit, qualis futura esset sua prædicatio: quidpe Timotheum accersens, hæc ipsi sub-
2. ad Timoth. c. 4. v. 11. jungit: *Marcum assume, & adduc tecum: est enim mibi utilis in ministerium*. Ecquod autem ministerium hoc nisi *Prædicationis?* Anne Apostolus Marco opus habebat, ut sibi ad bene moriendum opem ferret? Profecto doctissi-
Menoch. in eum loc. mus Menochius, *in ministerium* exposuit *Evangelii*.

§. V. Tale autem fuisse id ministerium etiam atque et-
c. 4. v. 13. iam perspicitur ex his aliis ejusdem epistolæ verbis: *Penulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, maxime autem membranas*. Quod si enim Apostolus, quum hæc scriberet, in eo erat ut brevi moreretur; quidei, quæso, opus erat *Penula* (a) idest pallio seu veste exteriori ad frigus arcendum? Næ prudentissimus Gentium Doctor propediem, ut Adversariis placet, ad cœlos evolaturus non erat; ubi neque unquam frigus, neque importunus calor, sed ver sempiternum, ac beata temperies. Porro mihi non arridet eorum sententia, qui per *Penulam* a Paulo senatoriam vestem indicari putant. Quid enim humillimo, ac vincto Apostolo cum adeo splendido tegumento? Neque eorum sententiæ calculum adjicio, qui *Penulæ* nomine Sacrorum Bibliorum volumen intelligi nalunt: namque & hoc nitidis librorum ac membranarum vocabulis comprehenditur. Attamen demus, quod ejusmodi nomenclatione sacrum istum Codicem, quo uti meditabatur prædicaturus Apostolus, indigitare ipse voluerit, ut qui-

(a) Penula vestis extima, Belgis *Palandrap*, Melitensibus autem, ultima litera mutata, *Palandran* dicta.

quibusdam placet; nihilo tamen secius contendere jure merito possumus, illum eos codices a Timotheo petiisse in primis vinculis: siquidem ipsos paullo ante apud Carpum hospitem suum Troade reliquerat, ut infra disseram. Anne credibile est, accuratissimum Gentium Doctorem volumina adeo sibi necessaria per totos 15. annos Troade relinquere voluisse? Praeterea quid libris ac membranis opus erat Apostolo, jamjam martyrium subituro? Insuper si tunc ipse, ut volunt praememorati nostri contradictores, *prędicationem* sanguinis sui effusione, tamquam sigillo quodam, *erat impleturus*; quis, amabo, usus ejusmodi scripta exposcebat?

§. VI. Enimvero arguta magis, quam urgens (uti severioris Minervae Lector dijudicare poterit) est eruditissimi Jacobi Tirini conjectura; qui Paulum ejusmodi codices efflagitasse autumat; propterea quod ille *otium oderat*, *& studio S. Scripturę etiam immori volebat, memor dicti Solonis, tamdiu discendum nobis esse, quamdiu vivitur*. Etenim illos, ut vidimus, poscebat Apostolus, ut *prędicationem*, secundum Dei monitum, *impleret*, in cujus quidem ministerium expetebat Marcum, quem in epistola ad Colossenses, anno subsequenti, ut evincit Massutius, exarata, *Adjutorem* suum appellat. *Salutat vos Marcus consobrinus Barnabę, de quo accepistis mandata, & Justus, qui sunt adjutores mei*. Atque en magis, magisque elucidatum, quale ministerium esset, in quod utilem sibi fore Marcum in secunda ista ad Timotheum epistola ille asserebat.

§. VII. Mirum autem videri nemini debet, quod Apostolus in hac eadem epistola resolutionis suae tempus instare dixerit; quum tamen post novennium, aut decennium beatissima ipsius anima corporeis vinculis soluta in Coelum evolaverit. Namque Apostolis, virisque ad aeternam felicitatem adspirantibus, nedum decennium, sed & longissimum humanae vitae spatium, breve & momentaneum videtur. Et quidem ipsemet Paulus ad Hebraeos scribens, post *modicum* & perbreve temporis intervallum aeterni Judicis adventum futurum esse praenunciavit: *Adhuc modicum aliquantulumque, qui venturus est, veniet, & non tardabit*. Ad Hebr. 10. 37.
Quocirca etiam audiendus est Eminentissimus Baronius, qui Gentium Doctori visum esse imminens martyrii sui tempus,

pus, arbitratur; propterea quod ipsum sub eodem Imperatore, sub quo detinebatur in vinculis, esset subiturus; satisque breve ac momentaneum ipsi videri potuisse reliquum suæ vitæ spatium, nempe decennium, ob rationem supra allatam. Neque autem nobis desunt alia argumenta; quæ tamen in gratiam brevitatis missa facimus: si quis vero ea tenere cupiat, prælaudatum Masutium consulat, qui hanc quæstionem suse pertractat.

Masut. in Vit. S. Paul l. 12. c. 6.

§. VIII Sed insurgit Adversarius, atque ita ratiocinatur: *In eadem epistola cap.* 4. queritur Apostolus, neminem sibi in prima sua defensione adsuisse, & ab omnibus derelictum esse, solo secum perseverante Luca. Atqui in primo carcere id evenire non potuit: *nam ubi illi humanissimi Romani Fratres*, qui Paulo Urbem adventanti obviam ivere *usque ad Forum Appii, & Tres-Tabernas? Ubi Aristarchus, ubi Epaphras, quos in literis suis concaptivos vocat?* Secundam igitur ad Timotheum epistolam in secundo carcere Paulus exaravit. Hujusmodi argumento reponimus quod in primis vinculis desertum ab omnibus fuisse Apostolum existimant vel qui hanc epistolam in secundo carcere scriptam arbitrantur. *In prima mea defensione* (ita exponit hunc locum Tirinus) *cum ante novennium* (*a*) *primo vinctus Jerosolymis Romam missus essem, nemo mihi affuit apud Neronem, præter Deum, meis omnibus metu detentis*. Ut autem a Fratribus seu Christianis sese derelictum ostenderet Apostolus, statim subjunxit: *non illis imputetur*. Epaphræ autem & Aristarchi ipse meminit *in Epist. ad Coloss. & ad Philem.* quas quidem epistolas post secundam ad Timotheum scriptas ab ipso fuisse infra videbimus. Sed inquiet Adversarius: Epaphram & Aristarchum concaptivos suos (*b*) in secunda ad Timotheum silentio involvit Gentium Doctor. Fatemur. Hanc igitur epistolam in primo carcere nequaquam exaravit. Inficiamur. Equidem hujusmodi argumento evincam, ipsum haud in secundis vinculis eamdem scripsisse: namque tunc temporis, non Epaphram, aut Aristarchum, sed Apostolorum Principem & Collegam suum Petrum in uno eodemque carcere Mamertino concaptivum habe-

(a) Ergo-ne post Novennium Timotheum certiorem de iis fecerit Apostolus, quæ in primo carcere sibi evenerint? Non est vero simile.

(b) Paulus *in Epist. ad Philem.* Aristarchum vocat *suum Adjutorem*; quem *in Epist. ad Coloss.* ipse dicit *concaptivum*.

habebat: sed hujus magni ac merito memorandi Apostoli nullam mentionem *in secunda ad Timoth.* ille facit. Hanc igitur in secundis vinculis minime conscripsit. Præterquam quod Lucam in secundo carcere Paulo adfuisse, haud satis exploratum est: in primis autem vinculis sese fuisse illius comitem ipsemet Evangelista significat.

§. IX. Attamen reclamat Antagonista noster, producens hæc alia Pauli verba: *Scis hoc quod aversi sunt omnes, qui in Asia sunt?* Hæc ab Apostolo non sine aliqua exaggeratione dicta ille fatetur; ea tamen in primis vinculis ab ipso vere pronunciari potuisse inficiatur; propterea quod Asiani non multo ante (*Act.* 20. 37.) *procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum, dolentes maxime in verbo quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri.* Verum Adversarius aquam, ut ajunt, in mortario tundit: quippe humanarum rerum vices, atque hominum inconstantiam non animadvertit. Nonne quidem Lystris eidem Paulo ac Barnabæ, tamquam Mercurio, & Jovi, sacrificare volebant, & paullo post *lapidantes Paulum traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.* Nonne & Barbari illi Melitenses, qui eumdem Apostolum huc naufragio ejectum exceperunt, ipsum modo homicidam, modo Deum existimarunt? Nonne Judæi, qui salutis nostræ reparatorem crucifixerunt, paullo ante, quum ipse Jerosolymam introiret; *acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel?* Quid ergo mirum, si Asiani illi ab Apostolo aversi fuerunt? Præsertim quod ipse loqui non intellexerit de omnibus Asianis, sed de Phigello ac Hermogene, aliisque similibus, qui, ut ait Tirinus in eum locum, *simulaverant amicitiam cum Apostolo, ut secreta ejus penitus excuterent, sed cum sentirent se detectos, ab eo recesserunt.* Nisi assentiri malimus D. Chrysostomi expositioni, qui censet, Apostolum esse loquutum de Asianis, qui per id tempus Romæ versabantur complures; & quum novissent, ipsum in vinculis esse detentum, coramque Nerone sistendum, aversari eumdem cœperunt. *Itaque quod ait: aversi sunt a me omnes qui in Asia, perinde est Hebraica phrasi, atque ex Asia, & omnes, idest fere omnes: unde subdit exceptionem dicens: Det misericordiam Dominus Onesiphori domui.*

2. ad Timoth. c. 1. v. 15.

Act. 14. 18.

Joh. 12. 13.

Th. Massut. in Vit. S. Paul. lib. 12. cap. 2.

§. X. Haud valde absimilis tenoris est hoc aliud Critici nostri argumentum: Ex Pauli epistolis (ille ait) ad Philippenses, ad Colossenses, ad Philemonem, atque ex altera ad Thessalonicenses, constat, Timotheum diutius Romæ Apostolo convixisse: Si ergo Gentium Doctor, Jerosolymis Romam contendens, Trophimum, *celebrem discipulum atque Ephesium*, ægrotantem in Melita reliquisset, hoc plane Timotheo in tam diutino convictu significasset; nec erat necessum post tantum temporis intervallum de hac re certiorem ipsum facere per epistolam. Porro Adversarius, ut Diogenis adagio utar, aliena jacit: quippe vel hinc elici potest, secundam ad Timotheum epistolam non fuisse in secundis vinculis a Paulo exaratam. Si enim juxta illius hypothesim, graviumque Scriptorum sententiam Apostolus in illo itinere Trophimum Mileti ægrotum reliquit; idque per epistolam Timotheo significare voluit; hanc epistolam scripsisse dicendus ille est, antequam Timotheo tamdiu Romæ convixerit, videlicet in primo carcere. Idcirco prudentius ratiocinatur nofter Manduca. *Quod vero Trophimus* (inquit) *recedente ad Urbem Paulo post naufragium in Melita remanserit, recte deducit Cardinalis Baronius in An. Domini* 59. *ex postremis verbis secundæ epistolæ ad Timotheum: Trophimum infirmum reliqui Mileti. Paulus enim Act. Apost. cap.* 20. *v.* 17. *a Mileto recedens, Trophimo prosequente, Jerosolymam pervenit Act. cap.* 21. *v.* 29. *Inde vinctus in carcerem, e carcere ad Neronem missus est. Nec alios discipulos decebat magis quam Trophimum Paulo in vinculis ministrare, cujus occasione excitata fuit Jerosolymis Judæorum seditio adversus Paulum, quasi Trophimum Ephesinum Gentilem in Templum induxisset. Cum igitur ex Judæa Romam discedens Paulus Miletum non attigerit, ac supervacaneum esset Timotheo Ephesino Episcopo significare post triennium* (a) *fere Trophimum Mileti relictum, cum viginti fere milliaribus inter se distent Ephesus, & Miletus; prudenter colligit Cardinalis Baronius Mileti nomine Melitam intelligendam, ubi stationem hybernam Paulus habuerat.*

Hier. Mand. Hist. MS. c. 6.

§. XI. Sed examinemus aliam Adversarii difficultatem, quam ipse tamquam Achilleum argumentum objicit. In secunda ad Timotheum epistola Paulus inquit: *Demas me deseruit,*

(a) Quanto magis supervacaneum esset post novennium, aut decennium, quum nempe in secundis vinculis detineretur Apostolus, id Timotheo enunciare?

seruit, diligens præsens sæculum: Atqui hunc Apostolicæ militiæ transfugam uti suum adhuc fidelem sodalem ipse commemorat *in Epist. ad Coloss. & ad Philem.* Secundam igitur ad Timotheum post reliquas epistolas exaravit Apostolus. *Nego consequentiam R. P.* namque ex præmissis minus recte infertur ejusmodi conclusio. Nimirum vero similius est, Demam deseruisse Apostolum, antequam secundam ad Timotheum scriberet; deinde autem sese rursus ipsi addixisse, antequam epistolas *ad Coloss. & ad Philem.* ille mitteret. Et quidem has fuisse conscriptas post illam vel ex Demæ abscessione conjicit Massutius. *Octava conjectura* (ipse inquit, argumenta nobis suffragantia recensens:) *Demas, inquit Paulus 2 ad Timoth. c.4. v.9. me reliquit diligens hoc sæculum, & abiit Thessalonicam. At hic Demas ad seniorem mentem rediit, & Apostolo deinde cum aliis fratribus in vinculis ministravit, ubi post aliquod tempus Urbem repetiisset, ut ex epist. ad Coloss. (c.4. v. 14) & ad Philem. (v. 24.) scriptis anno sequenti exponetur.* Quam quidem expositionem, rationi consonam, ne prolixior sim, missam facio: eam vero eruditus Lector accipere poterit ab eodem Scriptore, *lib.* 12. *cap.*10. *& seqq.* Th. Massut. in Vit. S. Paul. l.12.c. 6.

§. XII. Risum vero mihi excitat Adversarius, quum sententiam nostram impugnare conetur sequenti animadversione. *Quin & tribus vicibus* (inquit) *spatio minus quam biennii, Roma in Asiam missum a Paulo Tychicum haberemus: quod verisimile non videtur in tam longo & periculoso itinere. Primo enim mittitur in Asiam Tychicus cum epistola ad Ephesios, Paulo utique in primis vinculis morante, sed absente Timotheo. Deinde cum epistolis ad Colossenses & ad Philemonem, Timotheo præsente, qui & ipsis inscribitur. Tertio item Ephesum, ut ex hac altera ad Timoth. patet cap.* 4. 12. *Tichicum autem misi Ephesum.* Enimvero mirus iste rerum conduplicator in duobus videt tria. Nempe ab istis Pauli verbis perperam is elicit, Tychicum bis fuisse ab ipso missum Ephesum; quandoquidem Apostolus nonnisi de unico illius ad eam urbem itinere ibi loquitur, scilicet de illo eodem, quo ad Ephesios epistolam ille ferebat, insimulque secundam istam ad Timotheum, utramque in primo carcere exaratam. Siquidem ille scripsit Timotheo, sese Tychicum misisse Ephesum, non quod Timotheus id ignoraret, sed ut isti significaret, quantum sibi necessarius erat festinus ipsius accessus: quum Roma abessent

omnes

omnes alii Evangelicæ Prædicationis ministri, demto uno Luca, ut nitide perspicitur ex ipsius verborum contextu, quem sane totum expendere ac proferre oportebat. *Festina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum, & abiit Thessalonicam: Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerium. Tychicum autem misi Ephesum*: nempe ut tuas vices suppleret, quum ex ista urbe, ad me veniens, absueris. Sed quoniam de ejusmodi itineris difficultate ac periculis incidit sermo; hinc solidiorem conjecturam in Adversarium elicio. Quidpe in controversa ad Timotheum epistola, ut vidimus, hunc accersit Apostolus, monetque cito accedere: quantacumque autem festinatione iter istud fecerit Timotheus, nonnisi post plurium mensium curriculum a die conscriptæ a Paulo epistolæ Urbem pervenire potuerit. Primo enim Pauli Nuncius Roma in Asiam, deinde Timotheus ex Asia Romam, nonnisi expectata, & nacta idonea navi, idem iter emensura, contendere debuerit. Qui autem, amabo, id fieri poterat in secundo Apostoli carcere, in quem ubi fuit detrusus, post modicum tempus martyrio vitam coronavit. In adeo angusto (a) temporis intervallo qui prudentissimus Apostolus Timotheo jussisset, ut ad se veniret? Nonne ille noverat, sicut Criticus noster, quam *longo & periculoso itinere* Roma distaret Ephesus? Propterea fateri oportet, Gentium Doctorem secundo ad Timotheum scripsisse, Romamque ipsum ex Asia accersisse, quum in primo carcere per totum biennium fuerit detentus: tunc enim ipse Timotheum accersere, atque iste Epheso Romam accedere, secumque Marcum adducere, peropportuno tempore poterat; ut ei opem ferret in Evangelico ministerio.

2. ad Timoth. c. 4. v. 8. 9. & seqq.

§. XIII. Nos quidem Adversarii difficultates, nisi me fallit animus, expedivimus; ast ipse rationes haud facile refellet, quibus sententia nostra fulcitur. Etenim præter exposita succurrunt nobis alia argumenta, quorum nonnulla tantum proferam, ne multus sim. Primum esto. Secundam ad Timotheum scripsisse Paulum, quum hic licet in vin-

(a) Tempus quo in secundo carcere fuit detentus Apostolus, perbreve fuisse quidam autumant; licet alii illud protrahant, producantque. Næ tamen multo minus id fuit tempore, quo fuerat primis vinculis obstrictus.

vinculis detineretur, tamen Dei verbum libere annunciare posset; ex ipsis Apostoli verbis elici potest. *In quo* (Evangelio) *laboro usque ad vincula, quasi male operans, sed verbum Dei non est alligatum*. Atqui istam prædicandi libertatem Paulum habuisse constat in primis vinculis, quum maneret, testante Luca, *in suo conducto, prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia, sine prohibitione*. In secundo autem carcere illum fuisse arcte clausum constat; itaque ministerium suum libere exercere minime valebat. Ergo &c.

2. ad Timoth. c. 2. v. 9.

Act. 28. v. ult.

§. XIV II. Ante secunda vincula, Timotheum Romæ cum Gentium Doctore diutius commoratum esse liquet; ideoque necessum haud erat, ut Apostolus propediem Martyrium subiturus, eum ex tam longinqua regione ad se accerseret; præsertim quod ipsum instituerat in Ephesiorum Episcopum, ut paullo infra exponemus, circa Annum 54. (a). Itaque non sine urgentissima necessitate commissum sibi gregem deserere, Urbemque adeo remotam adire debebat. Neque enim audiendus est Adversarius, quum afferat, Timotheum licet plurimum Ephesi commorari consuetum, tamen sæpe ad annunciandum Dei verbum longinquas peragrasse regiones, ad sedem suam rediturum. Nam is Ephesi morabatur, quum Paulus ei scriberet: ibique morari necessarium ei fuisse, vel ex eo colligitur, quod Apostolus illinc amovere ipsum noluerit, nisi antea misso Tychico, ut ejus vices suppleret. Neque ea Pauli verba: *Opus fac evangelizantis*; ipsum impellebant ad longe lateque excurrendum: siquidem & ipsis Ephesinis, qui nondum Christi Fidei fuerant addicti, evangelizare eum oportebat. Nimirum plureis Idolatras Ephesi permansisse vel ex eo perspicitur, quod celeberrimum Dianæ Fanum in ista urbe perduraverit ad usque Gallieni Imperium, ut in *sequenti Dissert.* §. 2. ostendam.

§. XV. III. Paulus Timotheo mandat, ut festinet ad se *ante hyemem venire*; idest Autumni tempore: hæc enim anni ætas hyemem antecedit. Unde perspicitur, hæc Paulum scripsisse abeunte vere, aut saltem æstatis initio: hujusmo-

(a) Ejusmodi ordinationem fuisse peractam, regnante Nerone, resque Asiæ procurante Maximo, tradit Policrates Ephesinus Episcopus. Neronem autem Imperium esse assequutum Anno 54 quidam autumant, ut in *superiori Dissert.* §. 4. ajebam; contra quam sentiunt alii a nobis ibidem allegati.

jusmodi enim opportunum, commodumque temporis spatium Timotheo is adsignabat, ut *longum ac periculosum*, ut supra exponebamus, Epheso Romam iter perficeret. Apostolum autem æstatis exordio, nempe die 29. Junii, Martyrium subiisse constat, secundum sententiam Ecclesiæ Romanæ receptam. Quo igitur pacto fieri potest, ut prudentissimus Gentium Doctor, in secundo carcere, quum gloriosum pro Christi Fide certamen esset propediem initurus, prædilectum sibi Timotheum ex adeo longinqua regione accierit, Urbem, non ante autumnum, adventurum? Quid tum, amabo, Paulo jam cœli incolæ opus fuisset Timotheo Romam incolente? Anne a pio isto Discipulo sera in Urbe parentalia ille efflagitabat? Nonne advertis, id non in secundis, sed in primis vinculis Paulum Timotheo scripsisse?

§. XVI. IV. In controversa epistola Paulus imponit Timotheo, ut sibi afferret *penulam*, quam Troade penes Carpum hospitem suum reliquerat. Troadem vero Apostolus accessit præter propter quadriennium antequam Jerosolymam, & inde Romam ipse contendit, ut *ex Act. Apost.* constat. Ex hoc autem postremo itinere, usque ad secundum ipsius carcerem intercesserunt complures anni, nempe totum decennium. Unde satis perspicitur, quam minus vero simile sit, Gentium Doctorem post tantum temporis intervallum repetere voluisse cum *penulam* istam, tum libros ac membranas, adeo sibi necessaria, ut inferunt Contradictores nostri, qui secundo ad Timotheum in secundis vinculis eum scripsisse opinantur.

§. XVII. V. In *cap. 4. ejusdem Epistolæ* Paulus scribit se reliquisse Erastum Corinthi: hic autem Erastus, quem ipse *ad Rom. c. 16.* vocat *Arcarium*, sive Oeconomum Corinthiorum, fuerat antea, per Macedoniæ Ecclesias, ab ipso præmissus, & Corinthi relictus, quum Apostolus illinc discederet Jerosolymam, indeque Romam cogitaret. *His autem expletis* (inquit Lucas) *proposuit Paulus in Spiritu, transita Macedonia, & Achaja, ire Jerosolymam dicens: quoniam fuero ibi, oportet me & Romam videre. Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum, & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia.* Timotheum autem Ephesi reliquit, institutum in istius urbis Episcopum, ubi etiam reliquit Priscillam & Aquilam, iti-

neris

neris sui usque ad eam urbem comites, quarum mentionem facit Apostolus *in ead. Epist.* 2. *ad Timoth. Saluta* (inquit) *Priscillam & Aquilam*. Quis itaque sibi suadere poterit, Gentium Doctorem ea nunciare Timotheo voluisse post tantum temporis lapsum, nempe post 14. præter propter annos, quum in secundo carcere detineretur?

§. XVIII. VI. Trophimus circa annum 69. Arelate versabatur: siquidem eo anno, juxta multorum opinionem, fuit in ejusdem urbis Episcopum institutus. Ni subscribere velimus Hieronymi Manducæ sententiæ, qui istius inaugurationem consignat quinquennio post Melitense Pauli naufragium; videlicet in anno 64. Arelatensem vero Ecclesiam ille rexit annos 13. ut auctor est Melchior Inchoffer; ibique sanctissimam vitam terminavit, ut habet Martyrologium Romanum ad 4. Kal. Jan. utque tradit Arelatensis Ecclesia in illius *Officio*, ut vocant, *proprio lect.* 6. tumulatus fuit in Templo quod in Deiparæ Virginis honorem Deo ipse dicaverat. Propterea credere oportet, ipsum fuisse a Paulo relictum Mileti ægrotantem anno 59. quum scilicet Miletum nostram post passum naufragium, incoleret. Siquidem in secundis Pauli vinculis, secundum utramque sententiam, supra expositam, Mileta cum Ionica, tum Cretica, & Melitensi, ille procul agens, Arelatensem moderabatur Ecclesiam.

Melch. Inchof. in Mantiss. n. 9.

§. XIX. Recte igitur sapienterque secundam ad Timotheum epistolam, in qua Trophimi relicti Mileti ægrotantis meminit Apostolus; in primo carcere fuisse ab ipso exaratam arbitrantur Cl. Viri, Baronius, Estius, Salmeron, Justinus, Lintrensis, Massutius, & alii. Mirari tamen satis haud possum, quod horum postremus, nempe Thomas Massutius, etsi hanc sententiam valide propugnet, & Trophimum ab Apostolo e Palestina in Italiam navigante relictum fuisse Mileti ægrotantem fateatur; nihilotamen secius Miletum eam Creticam esse contendit: sed meo judicio non æque robustis argumentis, atque iis, quibus secundo ad Timotheum in primis vinculis Apostolum scripsisse evincit. Nimirum sic ipse ratiocinatur: *Et mirum profecto, si ex navigatione infirmus per tres menses, quibus in Melita insula byemarunt, non potuit convalescere, ut ibi fuerit relinquendus; cum tamen Mileti in Creta, ubi non poterant expectare, facile id potuerit evenire* &c. Sed unde ipse collegit,

Baron. ad an. 59. Est. & Justin. in 2. ad Timoth. Salmer. tom. 15. disp. 1. Lintrens. in Act. c. ult. Massut. in Vit. S. Paul. l. 12. c. 6.

Th. Massut. in Vit. S. Paul. l. 12. c. 8.

Ccc Tro-

Trophimum primis Melitensis commorationis diebus morbo fuisse correptum, ita ut per totos tres menses convalescere nequivisset? Quid si paucos dies ante Pauli ex hac Insula discessum is ægrotarit? Anne ipsum opperiri potuerit Apostolus, quem Julius Centurio navim Puteolos transfretantem nactus Romam adurgebat? Ast ille reponit: Cur Paulus, qui omnes Insulæ infirmos curavit, comitem suum ægrotantem sanitati non restituit, sed reliquit infirmum non sine nullo apud Infideles Christianæ Fidei detrimento? Quoniam *Paulus veniens Melitam* (respondet pro me D. Gregorius) *& plenam Infidelibus Insulam sciens, Patrem Publii dysenteria, febribusque vexatum, prædicando salvavit; & tamen Timotheo præcipit dicens: modico vino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. Quid est Paule, quod ægrum infidelem ad salutem revocas, & tantum adjutorem Evangelii more Medici, per alimenta curas? Nisi quod idcirco fiunt exteriora miracula, ut mentes ad interiora perducantur: quatenus per hoc quod visibiliter ostenditur, ea quæ admirabiliora sunt, invisibilia credantur. Signo quippe virtutis Pater Publii sanandus fuerat, ut mente reviviseeret, dum miraculo ad salutem rediret. Timotheo adhibendum foris miraculum non erat, qui jam totus intus vivebat.* Aliam vero rationem affert Chrysostomus, de Timotheo loquens, nempe, Divina faciente Providentia, viros sanctimonia insignes infirmari asserit, ut humilitatem, aliasque virtutes edificant. *Ut sciamus* (inquit) *quod infirmitates sunt materia humilitatis, patientiæ, & fortitudinis.*

D. Greg. l. 27. Moral. c. 11.

D. Chrysost. Hom. 1. ad Pop.

§. XX. Præterquamquod Massutius allegat Græcum Bibliorum Codicem, necnon Versionem Syriacam, atque Vulgatam editionem Xysti V. & Clementis VIII. jussu emendatam, in quibus omnibus *Mileti*, non *Melitæ* vocabulum habetur: exindeque infert, Miletum a Paulo memoratam pro Insula nostra usurpari non posse. Nimirum illius diligentiam sugerit, quod *Mileti* nomen Insulæ nostræ, antiquissimoque hujus opido competat, ut in §. 2. evici. Et quidem Apostolus Timotheo indicare voluit veterem nostram urbem, quam Publius incolebat, factusque Episcopus ut Sedem suam habuit, prout eam habuere istius Successores usque in præsens ævum. Enimvero Sodalem illum ægrotantem, cuinam melius, quam humanissimo isti Hospiti commendare discedens poterat Apostolus? Equidem ipse,

ut

ut distincte significaret, se in hac urbe Trophimum reliquisse, non dixit: *Trophimum reliqui in Melita*; quo vocabulo usus est Lucas, quum hanc Insulam indicare vellet; sed inquit: reliqui *Mileti*; quæ sane nomenclatio licet toti Insulæ congruat, tamen peculiarior est Opido. Reapse Magnus, quem supra allegavi, Gregorius civitatem nostram vocat Mileticam, Insulam vero Melitensem. Insuper ille non advertit, quod Cretica Insula Μιλυτός *Milytus*, non *Miletus* scribebatur, atque teste, quem Baronius allegat, Strabone ante Pauli ævum fuerat a Gnosiis eversa, ac extincta. Mirum tamen, quod Massutius Strabonem (*lib.* 12.) & Homerum (2. *Iliad.*) ut pote istius urbis mentionem facientes advocet; quum tamen idem Geographorum Princeps Cretæ opida recensens inquit: *Αἱ δὲ συγκαταλεχθεῖσαι πόλεις οὐκέτ' εἰσὶ, Μιλυτός τε καὶ Λυκαστος*: *Urbes quæ simul recensentur, Milytos, & Lycastos, non amplius sunt*. Huc accedit quod Milytus ista in partibus Cretæ Septentrionalibus sita erat, ut videre est in Tabulis Geographicis. Ejusmodi autem loca pertransisse Apostoli navigium nequaquam tradit Lucas. Baron. ad An. 59.

§ XXI. Tot plane tantisque difficultatibus obnoxiæ sunt eorum opiniones, qui vel in Cretica, vel in Ionica Mileto Trophimum ægrotasse autumant, ut ipse Adversator (licet eas omnes, uti nos fecimus, ille non attigerit) multis difficultatum nodis implicari eos fatetur. *Sunt qui hic* (inquit) *Miletum Ionicam, sunt qui Creticam intelligant: sed utrobique ineluctabiles nodi*. Si ergo utrobique ineluctabiles difficultates; nostra vero sententia, & ipso fatente, *speciosa & plausibilis*, imo & difficultatibus, ab eodem propositis, expedita; quis cordatus inficiabitur, Trophimum fuisse in Insula nostra relictum a Paulo ægrotantem? Haud equidem eunt inficias sapientissimi Viri, Cæsar Baronius, Guilelmus Estius, Horatius Scoglius, Bartholomæus Gavantus, Sigismundus Laurentius, Joh. Franciscus Abela, & alii. Quid quod Arabicus Interpres heic eamdem nomenclationem adhibet, qua Insulam Pauli naufragio insignitam nuncupat, ut animadvertit Achatholicorum eruditissimus Hugo Grotius: Ἐν Μιλήτῳ: *Mileti*: (is inquit) *omnino legendum censeo* ἐν Μελίτῃ: *in Melita*; *nam & Arabs hic eam vocem habet qua Melitem appellat Act.* 28. Nimirum ita loquitur Grotius, quoniam & ipse compertum non habuit, quod

Insp. 7. Diatr. 7 § 2.

Estius in 2 ad Timoth. Scoglius Hist. Eccl. lib 1. ad An. 58. Gavant. & Laurent in Vit. S. Paul. Grotius in 2 ad Timoth. c. 4.

vel Mileti nomen huic Insulæ, maximeque ipsius Opido ab Antiquis tribuebatur. Attamen sententiæ nostræ ipse subscribit: qua igitur ratione non subscribant, qui nonnisi ex istius nominis ambiguitate in aliam sententiam abierunt. Hi quidem tacite nobis assentiuntur.

§. XXII. Itaque Zoilum nostrum jam pudeat vanitatis insimulare nostram de Trophimo in hac Insula ægrotante sententiam; quæ non modo gravissimis auctoritatibus, ac rationibus supra allatis, verum etiam Arelatensis Ecclesiæ Traditioni consonat. Nempe ista in nocturnis horariis precibus ita canit: *Trophimus natione Asiaticus, patria Ephesinus, S. Pauli Apostoli discipulus, una cum Luca, Aristarcho &c. sequutus est eum in illa navigatione, qua vinctus a Festo Judice Procuratore Romam ad Cæsarem missus est: verumtamen cum ægra valetudine correptus, illum Melitæ Paulus infirmum reliquit, cujus ad Timotheum scribens meminit*. Ast hercle bilem mihi suscitat petulantissimus noster Criticus, quum afferat, falsam esse istam opinionem quoad Trophimi in Melita commorationem; veram tamen quoad Arelatensem ipsius Episcopatum: Sed ira mihi concidit, quum cogitem, quod nonnisi hujusmodi tergiversationibus nobiscum contendere ille valeat. Et quidem ille passim pro falso habet quod sibi repugnat; pro vero venditat quod sibi opitulatur.

DIS-

DISSERTATIO
DECIMAOCTAVA.

Quam temere suspicetur Adversarius, Melitenses Christianæ Militiæ nomen sero dedisse.

§. I. UTut Antagonista noster in omnibus fere suis Inspectionibus Veritati parum consona protulerit; ea tamen multifaria eruditione, veluti quadam bracteola, oblinivit: itaut incautis Lectoribus imponere potuerit, aurum, ut ajunt, subæratum ipsis venditans. In Disceptatione autem, qua Melitam serius ad Christi Fidem perductam esse ille contendit, nedum falsa pronunciat, sed etiam par sibi non est: Nempe in antiquitatis eruditione hospes videtur. Nimirum seram Melitensium conversionem eo potissimum argumento sibi suadet, aliisque suadere conatur; quod in hac Insula usque ad Claudii Ptolemæi ætatem celeberrima Junonis Herculisque Fana visebantur; atque Gaulitanus populus publicum monumentum Antonino Pio decreverit, ac posuerit, eum *Divi* appellatione condecorans: In cujus rei confirmationem ex Quintino, Gualterio, & Grutero epigraphen ille producit, quam non in Melita, ut ipse dictitat, sed ad Gaulitani Opidi portam fuerat olim reperta, ut in *Melitæ Descriptione* exponebam. Sed quam flaccida sint hujusmodi argumenta jam ipse percipiat.

§. II. Equidem in pluribus locis, in quibus non minus, quam in his Insulis multi accolæ Christianam Fidem profitebantur, non solum Antonino imperante, sed & sequioribus sæculis Idolorum Delubra permanebant. Quis enim ignorat, plurimos Ephesios fuisse a Paulo ad Christum perductos? Quidpe ipsis obtigit per binos annos, tresque menses, ut ex *Act.* 19. constat, Apostolum prædicantem audire; itaut ipsorum sortem exoptarit D. Ignatius Martyr, qui *in Ep.* ad Ephesios inquit: *Quam* (æternam vitam) *faxit Deus ut assequar, ut inveniar in sorte Ephesiorum Christianorum,*

rum, qui & cum Apostolis in virtute Jesu Christi semper conversati sunt, Paulo, Joanne, ac fidelissimo Timotheo. Scio qui sum & quibus scribo. Ego minimus Ignatius similis iis qui periculo & judicio obnoxii sunt: vos autem misericordiam assecuti, firmati in Christo Jesu. Et tamen in istorum urbe perdurabat celebratissimum illud Dianæ Ephesinæ Templum, quod sane haud ante Gallieni imperium fuit demolitum, ut affirmat Baronius his verbis: *Constat integrum* (id Fanum) *permansisse usque ad Gallieni Imperatoris tempora, quando, ut auctor est Julius Capitolinus, a Gotbis est expilatum & concrematum.*

Baron. ad An. 44.

§. III. In aliis autem urbibus jam Christo addictis perduravere Idolorum Delubra usque ad Magni Constantini imperium, qui referente Eusebio Pamphilo *gentium superstitiosum errorem omnibus modis studebat convincere. Itaque quorumdam in urbibus Fanorum vestibula nudabantur, valvis jussu Imperatoris orbata; aliorum tectum corrumpebatur, tegulis amotis. Nonnullorum veneranda ex ære simulacra, quæ error majorum multis jam annis magnifice jactabat, per fora urbis ab Imperatore cognominatæ omnium oculis subjecta sunt. Adeo ut ad ludibrium & contumeliam spectantium paterent expositi, hic Pythius Apollo, illic Sminthius, & in ipso quidem circa tripodes Delphici; Musæ autem Heliconides in Palatio. Denique civitas illa Imperatorii cognominis, tota passim repleta est signis æneis, quæ eleganti opere elaborata, per singulas provincias olim dedicata fuerant* &c. De qua quidem Idolorum, Fanorumque demolitione loquens D. Augustinus; *videtis* (inquit) *Simulacrorum Templa partim sine reparatione collapsa, partim diruta, partim clausa, partim in usus alios commutata, ipsaque simulacra vel confringi, vel incendi, vel excludi, vel destrui, atque ipsas potestates quæ aliquando pro simulacris populum Christianum persequebantur, victas & domitas.*

Euseb. Pamph. in Vit. Constant. lib. 3. c. 54.

§. IV. Quid vero quod Romæ, Christianarum urbium Principis, adusque Bonifacii IV. Pontificatum perdurabat insigne Pantheon (*a*), nempe omnium falsorum Numinum delubrum? Hoc sane a Phoca Imperatore idem Summus Pontifex impetravit, ejectisque Idolorum simulacris 4. Idus Maji Deo vivo ac vero in honorem Beatissimæ Virginis, omniumque SS. Martyrum consecravit, ut referunt Ana-

sta-

(a) Hodie *S. Maria della Rotonda*.

stasius Bibliothecarius *in Epist. Chron. Casinensium* & Agnellus *in Vit. Pontif.* apud inclitos *Rer. Ital. Scriptor. Collectores Tom.* 2. Ergo-ne hinc elicias, Romanos non ante id tempus Christianæ militiæ nomen dedisse? Haud equidem si sanus es. Unde jam potes advertere, quam ineptum ac fallax sit Antilegontis nostri argumentum.

§. V. Huc accedit, quod illo ævo Melitenses parebant Romanis Imperatoribus Idolorum cultoribus: ideoque ipsis minime licebat præmemorata publica Delubra demoliri. Neque mirum videri hoc debet cuicumque veritatis studium cordi est. Si enim ut modo afferebam Ethnica Delubra Romæ persistebant adusque septimum sæculum, nempe postquam tot Christiani Imperatores in Romana Aula regnaverint, quid est in caussa cur quispiam miretur, quod in secundi sæculi exordio, regnante Pagano Cæsare, Junonis atque Herculis Fana in hac Insula permanebant? Præsertim quod ista Delubra erant singulari specie, miroque opere constructa; itaut eorum demolitio Romanorum heic dominantium animos valde exacerbare potuerit. Profecto licet hujusmodi Templorum eversionem preconis voce, post duo sæcula, sancivit Constantinus Imperator; nihilominus in urbe Myra Dianæ Fanum, quod esset mirando artificio perfectum, evertere nemo audebat; unusquisque enim metuebat, ne aliquis in civitate, utut jampridem Christo addicta, tumultus fieret: donec D. Nicolaus ejusdem urbis Episcopus, aliquot robustorum, strenuorumque juvenum ope illud penitus diruisset, ut narrant ejus vitæ Scriptores. Nimirum adeo exquisitæ artis opera ad ornatum publicum nonnihil conferre videbantur. *Unde* (inquit Philippus Bonannus) *Theodosius Imperator impiissimum Idolorum cultum aboliturus anno* 395. *lege quadam, quæ habetur in Codice Theodosiano sub titulo de Pag. lib.* 16. *decrevit, ut Templa Idolorum, si quæ in agris essent, suis ædibus evellerentur. Idem confirmat Zosimus lib.* 5. *pag.* 815. *Eruditissimus vero Gottofredus in Comment. lib.* 8. *ejusdem tituli notat, Theodosii magni mentem hanc fuisse, posse Religioni consuli, ædificiis videlicet probibitis, neque interea voluptatibus, atque ornatui publico quidquam detrahendum. Quocirca ornatus publici tuendi argumento Gentiles, & in his Libanius hoc ipso tempore Theodosium dehortatus est a Templorum strage.*

Phil. Bonann. in Musæ. Kirch. class. 1.

§. VI. Melitenses autem Antonini ævo Idolatras fuisse, ex

ex eo conjicere quod Gaulitani eum *Divi* appellatione nuncuparint; viro ingenuo ac erudito est prorsus indignum. Namque, ut missam faciam hanc aliam Epigraphen in Gaulo insula adhuc existentem, in qua quidem *Divi* titulus eidem Imperatori minime tribuitur;

IMP. M. AUREL. ANTON...
NI PII NGUSTI. L. SEPTI
MI. SEVERI PIP. PERTI-
NACIS AUG. ARAB.....
..... BENICI. PART....
CI. MAXIMI. P....
ORDO DECURIONUM
CUR...NTE .....PUBLI
......MO.......T..O...

Unde conjici potest, quod in illa Inscriptione ab Adversario allegata, in qua *Divus* inscribitur Antoninus, hujusmodi titulus fortasse fuerit appictus a quopiam Ethnico cui demandata fuerit cura ipsius conscribendæ: quod postea, quum Christifideli isti Populo minime arriserit; in hac alia Epigraphe cautum ab ipso est, ne ejusmodi nuncupatio intruderetur. Ut autem, inquam, missam faciam hanc Inscriptionem, illamque tantum attendam a Critico nostro productam; nonne Principibus Viris nedum in Ecclesiæ incunabulis, sed & in ipsius incremento, ac propagatione *Divi* Epithetum fuit a Christianis tributum? Equidem Laurentius Patarol exhibet numisma, in quo cernitur Max. Faustæ, secundæ Constantini Magni uxoris, effigies, his verbis circumnotatis: DIVA MAX. FAUSTA AUG. In alio numismate apud eumdem Auctorem leguntur hæc: DIVO ROMULO N. URBIS CONS. Necnon in alio nummo habetur: DIVO NIGRINIANO (*a*).

Laur. Patar. in Ser. Aug.

§. VII. Heic etiam referre lubet Inscriptionem Neapoli repertam sub viam, quam a *Nido* dicunt, prope Ven. Soc. Jes.

(a) Nigrinianum istum Alexandri Imperatoris filium credunt Tristanus & Patinus, sed Genebrierius ipsum Aureliani Nepotem, aut Numeriani filium fuisse contendit.

Jes. Collegium, ubi hucusque ipsa servatur, ut perhibet eruditissimus Summontius. *Piissimæ ac clementissimæ Dominæ nostræ Augustæ Helenę Matri Domini nostri Vitoris semper Augusti Constantini, & Aviæ Dominorum nostrorum Cæsarum Beatorum uxori DIVI Constantii Ordo Neapolitanus & Populus*. Vides ut Helena, nedum Christiana, sed & inter Christianos Sanctimonia magis, quam cæsarea dignitate eminens, nequaquam horruerit *Divi* titulum a Fideli isto Populo Constantio ipsius Viro tributum! In Chronico autem Farfensi apud egregios *Rer. Ital. Script. Collectores Tom.* 2. *part.* 2. legitur quoddam diploma Conradi I. Romanorum Imperatoris, quod ita incipit: *In nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis. Chuonradus Divus Romanorum Imperator Augustus. Comperiat omnium solertia, qualiter Guido venerabilis Abbas Monasterii S. Mariæ in Comitatu Sabinensi constructi in loco qui dicitur Acutianus &c.* in quo quidem Diplomate iste Cæsar Guidoni II. Farfensi Abbati, hujusque Monasterio bona ac jura quæcumque ipsis alias delata confirmat.

§. VIII. Præfationi in Appiani Alexandrini historiam bellorum civilium a P. Candido (*a*) latinitate donatam, editionis Lugdunensis apud Hæredes Sebastiani Gryphii An. 1560. præfigitur hujusmodi titulus: *P. Candidi ad DIVUM Alphonsum, utriusque Siciliæ Regem in Appiani Alexandrini historiam bellorum civilium, e Græco in Latinum conversam Prefatio*. Super januam Ferrariensis Basilicæ *S. Mariæ novæ* nomine insignitæ incisa est hæc Epigraphe:

DIVO Hercule Æstensi Duce II. procurante
Sacra Hieronymi Religio hoc venerabile
Gloriosi Nicolai Templum colere,
Atque ampliare cœpit Marco Pasqualetto
Præside ultro concedente.
MCCCCLXXV. 1. Maji.

Hanc & alias Inscriptiones, in quibus prælaudatus Dux *Divi* appellatione condecoratur, exhibet Augustinus Paradisius *in Athen. Nob. Tom.* 2. *part.* 1. *cap.* 13. *num.* 11.

§. IX. Summontius autem describens exequias a Neapolitanis Carolo V. immortalis nominis Imperatori persolutas, producit decem Epitaphia, in quorum unoquoque Cæsar iste appellatus est *Divus*. Nos hoc unum proferamus. *Di-* Summont. in Histor. Neap. tom. 4. lib. 10.

(a) Is Nicolai V. jussu quatuor priores Appiani libros Latio donavit.

vo Carolo V. Imp. Cæs. Aug. Opt. Max. Invictissimo, Gallico, Italico, Indico, Turcico, Africano, Germanico, novi Orbis Reparatori, Victori, & Triumphatori felicissimo &c. Neque enimvero eumdem Imperatorem *Divi* titulo cohonestare dubitarunt Rhodienses Milites, Christiani nominis Propugnatores, ut videre est in epistola a M. ejusdem Ordinis Magistro, atque Optimatibus ad illum conscripta anno 1529. quam refert accuratissimus Historiographus Thomas Bosius *P.3. l.5.*

§. X. Neque vero nobis desunt recentiora ejusmodi nuncupationis exempla. Siquidem immortale illud Cæsarum decus Leopoldus Ferdinandum II. Avum suum *Divi* titulo cohonestavit, ut videre est in quodam ipsius diplomate dato 7. Kal. Quintiles ann. 1671. in gratiam Angeli Mariæ Flavii Comneni, Macedoniæ Principis, relato a Laurentio Vigilio de Nicollis in Libello, cui titulus: *Anacephaleosis, seu brevis res Diplomatica Supremi Angelici Constantiniani Primi Ordinis S. Georgii*. Necnon idem Imperator *Divi* appellatione insignitur in Epitaphio ipsius tumulo inciso, ut restatur supralaudatus Paradisius *cap. citat. n.12.*

§. XI. Quid quod ipsi Melitenses præcelebratum Cæsarem *Divi* appellatione nuncuparunt? Nempe in Templo (a) Fidei ab ipsis erecto, quum heic ederentur publicæ lætitiæ signa ob insignem victoriam, quam de Turcis reportaverat Miles Cæsarianus anno 1686. Buda istis erepta, (b) inter alias Inscriptiones hæc legebatur:

DI-

(a) Ita nuncuparunt Ædem, quam tunc ex asseribus conflaverant, aulæis, picturis, aliisque ornamentis graphice instruxerant, in Trivio adjacente Foro hujus novæ Urbis Vallettæ, qua itur ad D. Pauli, quidam splendidi, cultique nostri cives.

(b) Ejusmodi inscriptiones, ædiculam, hujusque ornatum, aliaque ad hæc facientia, una cum quibusdam Poematiis in hoc argumentum compositis, typis mandavit eruditus quondam civis noster Balthassar Del-Brio, unus ex præcipuis istius machinæ Directoribus. Mihi autem in gratiam Poeseos studiosorum heic adscribere lubet venustum illud epigramma, quod ex Relatis Noribergensibus exscripsit HeKelius.

Budanam Bavarus victor jam ceperat Arcem,
Pest urbis victor Dux Lotharingus erat.
Ille caput cepit; capitis tum membra subegit
Alter. Dic utri gloria parta minor?
Gloria si Buda fuit Arx; tibi gloria, Boje!
Gloria si fuit urbs, Dux Lotharinge, tua.
Cepit uterque locum; Laurus debetur utrique;
Divisam Laurum cum Jove Cæsar habet.

DIVO Leopoldo Augusto
Pio, Forti, Felici
Pannonia superiore vindicata,
Inferiore liberata
Trace victo, domitis Perduellibus;
Exultans Melita
Hoc gratulantis animi monumentum
Erexit.

Væ nobis, si hanc Epigraphem vidisset Zoilus noster! Melitenses adusque sæculum proxime elapsum Idolatras fuisse contenderet.

§. XII. Quid autem plura? Non solum *Divi*, sed & *Divinissimi* appellantur Imperatores vel a venerandis Ecclesiarum Prælatis. Quippe in Actis Conciliorum generalium, Constantinopolitani, & Chalcedonensis, ab ipsis Patribus, qui ea celebrarunt, *Divinissimi* dicti sunt Cæsares, imo & *divinæ* eorum literæ, ac subscriptiones. Nempe *in Actis Concil. Constantin. insertis Actioni primæ Concil. Chalc.* hæc leguntur: *Est in recitata prece etiam divina annotatio divinissimi & piissimi Imperatoris nostri*. Necnon *Numinis* vocabulum sibi adscivere Cæsares: siquidem Theodosius, & Valentinianus in quodam edicto, relato ab Augustino Paradisio, ita loquuntur: *Ludis quoque simulacra proposita tantum in animis concurrentum, mentisque secretis nostrum Numen, & laudes vigere demonstrent.* Aug. Parad. in Ath. Nob. tom. 2. part. 1. c. 13. n. 10.

§. XIII. Profecto Lectorem meum tædio conficerem, neque calamus deficeret, si monumenta omnia proferre vellem, in quibus ejusmodi epithetis Principes Viri cohonestantur: Tametsi Antagonista noster nonnisi in unum illud offenderit, in quo *Divi* titulo Constantinus Magnus insignitur: Hunc fuisse primum Principem a Christifidelibus *Divi* appellatione condecoratum ille adseverat: additque ipsum promeruisse ejusmodi nuncupationem, ob virtutem, qua præditus erat, morbos curandi: Scilicet bonus noster Criticus, qui Abelam simplicitatis insimulare non dubitavit, ratus est, *Divi* titulum Dominantibus tributum unam eamdemque rem esse cum illo, quod viris Sanctimonia, & miraculis venerabilibus tribuit Ecclesia. Sed, ut in ipso Dissertationis vestibulo ajebam, ille se parum in hujusmodi materia versatum ostendit. Quandoquidem ejusmodi epitheto insigniti sunt a Christicolis nedum antiquiores Con-

stantino Dominantes, sed etiam alii, qui illius virtute minime pollebant, imo nefandis erant vitiis obnoxii. Equidem Constantius Chlorus, Constantini Pater, ut supra exponebam, *Divi* titulo decoratus est in Epigraphe a Neapolitanis facta: Necnon Martiano veteri & Orthodoxo Scriptori apud Antonium Bombardinum, dicitur *Divus Hadrianus, Divus Pius*. Sed nonne ipsis Legislatoribus dicuntur (*a*) *Divus Claudius, Divus Hadrianus, Divus Commodus, Divus Severus, Divus Marcus, Divus Antoninus, Divus Pius?* Romana vero Synodus *Sanctum* nuncupavit Theodoricum Gothorum Regem Arrianorum hæresi coinquinatum. *Sanctissimos* autem appellavit Sacrilegos Imperatores Valerianum & Gallienum S. Dionysius Patriarcha Alexandrinus in eximia Fidei confessione a se facta coram Æmiliano Ægypti Præfecto, quo jubente erat exulaturus. *Nos (inquit) unum Deum rerum omnium fabricatorem, qui Valeriano & Gallieno Cæsaribus Augustis, viris Sanctissimis imperium largitus est, & colimus & veneramur*. Quid ergo mirum si pristini illi Melitenses *Divum* appellarint M. Aurelium Antoninum?

Ant. Bombardinus in Tract. de carcer. part. 1. c. 24.

§. XIV. Neque vero desunt rationes, cur ejusmodi titulis cohonestentur Viri Principes, ac Dominantes. Binas quidem affert Eminentissimus Baronius. I. Quod is erat illorum temporum mos, ut *Sanctissimi* audirent Cæsares: quod epithetum ad ipsorum mores minime referebatur; haud secus ac illud *Optimi*, quod Præsidibus tribuebatur; unde Gentium Doctor Felici scelestissimo Præsidi dixit: *Optime Felix*. II. Quod dona a Deo data dicuntur *Sancta*, ut innuit Tullius de Ennio Poeta loquens, qui *Sanctos* vocavit Vates respectu Poeticæ Facultatis, qua fuere a Deo donati. Ita & Regnantes, licet vitiis obnoxii, dici possunt *Divi*, sive *Sancti*, habita ratione supremæ potestatis, quam super populos sibi subjectos ab omnium munerum datore consequuti sunt. Quam dominandi facultatem nedum bonis ac morigeratis viris, sed interdum & iniquis ac scelestis largitur Deus, ut populos puniat, sicuti legitur *in Oseæ cap. 13. Dabo tibi regem in furore meo*; necnon *in lib Job. cap. 34 Qui regnare facit hominem hypocritam*. Sic ratiocinatur, & quidem sapienter, Ecclesiasti-

Act. 24. Cicer. in Or. pro Arch. P.

(a) Vide L. *Divus ff. de Accusatione reor.* aliasque Leges contentas in *Digest. nov. Tom. 3.*

cæ Historiæ Parens, quem in hoc argumentum allegant Menochius & Sarnelius.

§. XV. Quid enimvero sonant hæc epitheta *Divus*, *Divinissimus*, *Sanctus*, *Sanctissimus*? Idem plane, atque *Venerabilis*, *Venerabilissimus*, ut animadvertit Guidus Pancirolus, qui Patronos a suis Libertis, ac Genitores a Liberis *Sanctissimos* appellari demonstrat, allegans hæc Flavii Vopisci verba. *Antonio Justo Patri Antonius Tiberianus salutem. Nunc te Sancte Pater, interesse decuit Senatui amplissimo*: & in alia *epist. Claudius Capilianus Cercio Metiano patruo salutem. Obtinuimus Sancte Pater, quod semper optavimus* &c. Haud secus *Divini* vocantur Viri in aliqua facultate excellentes, interque alios ejusdem atque sui instituti eminentiores: hoc sane pacto præstantissimus Philosophorum Plato, egregiique Poetæ Homerus, & Ariostus *Divini* audiunt; quinimo & eorum opera *Divina* dicuntur, uti *Divina Dantis Aligberii Comœdia*. Numinis autem vocabulo Cæsaribus attributo nihil aliud quam suprema & veneranda ipsorum potestas indicatur. Isto quidem sensu eam dictionem accepit Romanæ Eloquentiæ Parens, quum dixit: *Magna vis est, magnum Numen, unum sentientis, Senatus*; qui potestate adeo summa pollebat, ut ipsam vel Reges metuerent ac venerarentur.

Guil. Pancir. Lib. 1. Thesaur. var. Lect.

Cicer. in Anton.

§ XVI. Servius autem Honoratus *in lib. 5. Æn.* asserit, Deos origine æternos esse, Divos ex hominibus fieri, dicique *Divos*, seu *Divales*, quasi qui diem obierint. Huc sane collimat illud Manilii.

Manil. lib. 1.

Ætius, ætherei qua candet circulus orbis
Illa Deum sedes: hæc illis proxima Divum,
Qui virtute sua similes vestigia tangunt.

Servio subscribit Johannes Vignolius, ita loquens: *Ex his itaque quod hujusmodi Divi titulus apud Romanos quasi quidam consecrationis mortisque index fuerit, satis perspicitur: quod Servius etiam abunde declarat ad lib. 5. Æn. vers. 45. ubi inter Deos Divosque distinctionem hanc faciens, ut Dii sint perpetui, Divi ex hominibus facti, Divos dictos inde adjicit, quasi qui diem obierint. Et Isidor. in Glossar. Divus inquit, Imperator ille dicitur qui post mortem Dei nomen accepit*. Qui vero, ego inquam, *Dei nomen* accepit; si, monente Servio, Dei sunt *origine æterni*, & non mortales, uti omnes Romani Imperatores, ceterique Orbis

Joh. Vignol. in Dissert. de Column. Antonin. cap. 5.

bis

bis Regnantes? Hos autem, vel inter vivos agentes, audiisse *Divos*, seu *Sanctos* ex supra expositis satis superque perspicitur.

§. XVII. Quod si Antonini mores, virtutes, ac dona, quibus ipsum exornavit Deus, respicere velis; multo magis ei, quam aliis Ethnicis Imperatoribus, *Divi* titulum competere fateberis. Equidem ipsius æquitatem commendat Augustinus. *Legat* (inquit) *quid Imperator Antoninus, non utique Christianus, de hac re constituerit, ubi maritus uxorem de Adulterii crimine accusare non sinitur, cui moribus suis non præbuit castitatis exemplum; ita ut ambo damnentur, si ambos pariter impudicos conflictus ipse convicerit.* Ejus mansuetudinem deprædicat Victor. *Adeo mansuetus* (erat Antoninus) *ut instantibus Patribus ad eos qui contra eum conjuraverant, persequendos, compresserit quæstionem præfatus: necesse non esse sceleris in semetipsum cupidos pertinacius indagari; ne si plures reperirentur, quantis odio esset, intelligeretur.* Ipsius modestiam tantam fuisse testatur idem Auctor, ut is *omni prorsus appetentia gloriæ, & ostentatione caruerit*. Ejusdem probitatem, atque in Christianos benevolentiam effert Xiphilinus his verbis: *Igitur constat Antoninum virum probum & bonum fuisse. Nec enim ceteris subditis gravis, nec Christianis infensus fuit; quos vehementer observavit & coluit, ac bonori quo Hadrianus Christianos prosequebatur, accessionem fecit.* Sed audire præstat Capitolinum, ita eum describentem: *Fuit vir forma conspicuus, ingenio clarus, moribus clemens, nobilis vultu, & placidus ingenio, singularis eloquentiæ, nitidæ literaturæ, præcipuè sobrius, diligens agri cultor, mitis, largus, alieni abstinens, & omnia hæc cum mensura, & sine jactantia. In cunctis postremo laudabilis, & qui merito Numæ Pompilio ex bonorum sententia comparatur.* Quinimo, ut asserit Victor, *tantæ bonitatis in principatu fuit, ut haud dubie sine exemplo vixerit.* Quibus Scriptoribus consonat Eutropius ita illum commendans: *Vixit ingenti honestate privatus, majori in imperio: nulli acerbus, cunctis benignus: in re militari moderata gloria: defendere magis provincias, quam amplificare studens: viros justissimos* (a) *ad admini-* stran

D. Aug. l. 2. c. 8. de Adult. Conjug.

Victor in Epist. cap. 15.

Jo. Xiphil. in Vit. Ant.

Jul. Capitol. in Vit. Anton. c. 5.

Eutrop. hist. Rom. l. 8.

(a) Utinam omnes Christiani Principes istum Antonini morem æmularentur! Non utique cernerentur tot insontes oppressi, tot iniqui, scelestique exaltati, probis posthabitis; itaut persæpe repeti posset illud Juvenalis: *Virtus laudatur, & alget.*

strandam Rempublicam quærens, bonis honorem habens, improbos sine acerbitate detestans. Sed quid opus est tot, tantasque Antonini virtutes, quibus *Pii* cognomentum sibi ipse comparavit, recensere; quandoquidem ob solam Cæsaream dignitatem, ut supra differebam, *Divus* audire merebatur?

§. XVIII. Pro coronide hujusce Disceptationis edisserendum occurrit, quod *Sancti* olim dicebantur omnes Christiani respectu *Gratiæ* Sanctificantis, quam SS. Sacramentorum ope ac virtute accipiunt. Quamobrem Apostolus, *Rom.* 1. inquit: *Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei vocatis Sanctis.* Similiter *Rom.* 15. ait: *Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare Sanctis. Phil.* 4. *Salutate omnem Sanctum in Christo Jesu. Salutant vos omnes Sancti, maxime qui de domo Cæsaris sunt.* 2. *Cor.* 1. *Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus Sanctis, qui sunt in universa Achaja.* Cui quidem consonat Sacer Evangelista & Apostolicæ Historiæ Scriptor. *Factum est autem* (inquit) *ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad Sanctos qui habitabant Lydiæ.* Neque est, quod quispiam opponat, ut animadvertit eruditissimus Sarnellius, quod illo ævo hujusmodi appellatione cohonestabantur Christifideles, propterea quod sanctam vitam traducebant. Etenim quoque David, ut observavit D. Bernardus, postquam peccatum admiserat, dixit: *Custodi animam meam, quoniam Sanctus sum:* nempe ob Sanctitatem illam Legalem, ut subdit idem Sarnellius, quam Regali unctioni acceptam ille referebat.

Pomp. Sarnell. Lit. Eccl. Tom. 1. Epist. 6.
D. Bernard. serm. 1. in Eccl. dedic.
Psalm. 65.

§. XIX. En itaque dilucidatum, nisi me fallit animus, hujusmodi Epithetorum, *Divi*, *Sancti*, *Divini*, significatum. Unde quoque perspicuum fit, quod Idolatriæ obnoxii censeri minime debeant Melitenses ii, qui Antoninum Pium *Divi* titulo condecorarunt. Contra quam opinatus est Antagonista noster; qui tamen argumentorum suorum imbecillitatem advertere videtur: Nimirum excepti e naufragio Apostoli gloriam hoc diffugio nobis abjudicare non valens, ad aliud ipse confugit: nempe sese opinari asserit, Melitam quidem a Paulo ad Christi fidem fuisse perductam, sed quum Occidentis plagas ille percurreret. Nil ergo nobis officiunt Junonis, Herculisque Fana ad secundum usque sæculum in hac Insula permanentia: nihilum obest *Divi* nomen a Gaulitana Plebe Antonino Imperatori tributum. Unde igitur ille colligit, quod Melitenses non nisi post

Pau-

Pauli Naufragium, seu serius, ad Christum fuerint conversi? .

DISSERTATIO

DECIMANONA.

Melitensium Traditiones esse laudabiles, ac fide dignissimas.

§. I. Etsi ea fere singula, quæ hactenus de Paulo in hanc Insulam naufragio ejecto, deque ipsius Hospite, primoque nostro Episcopo Publio, disseruimus, haud parum Majorum nostrorum Traditionibus confirmare potuissemus; nihilo tamen minus ipsas, data opera, huc usque silentio involvimus. Hinc enim fore speramus, ut magis atque magis argumentorum nostrorum robur, earumdemque Traditionum dignitas vel invito, & ad talia cæcutienti nitide elucescat. Quandoquidem non minus argumenta nostra Traditionibus, quam Traditiones nostræ argumentis a nobis jam abunde allatis corroborantur. Quis inde non fateatur, & illa esse irrefragabilia, & istas multa auctoritate pollere, atque ab utrisque triumphantem invehi assertionum nostrarum Veritatem? Nemo, plane nemo qui cor habeat. Haud itaque mihi esset opus, ut hanc Dissertationem instituerem, insumeremque in tuendas, commendandasque nostras Traditiones, quæ tot tantisque rationibus æque atque suæ antiquitati innituntur. Attamen quia refractarius noster Antagonista nonnullas difficultates Traditionibus nostris opposuit, eas quoque diluere operæ pretium est; ne ullum ex illius jaculis, quod a nobis perfractum, comminutumque non sit, relinquamus.

§. II. Traditiones quidem nostras, utpote humanas, ipse parvipendit, asserens eas esse incertas, errorique obnoxias, ideoque fidem non mereri, nisi urgentibus rationibus, nitidisque documentis ipsæ fulciantur. Nos autem ejusmodi ra-

rationes ac documenta jam adduximus; necnon in sequenti Dissertatione plura antiqua monumenta Majorum nostrorum Traditiones corroborantia producemus. Nunc vero Critico nostro ostendere oportet, quanti faciendæ sint humanæ Traditiones nostris haud absimiles. Equidem istas despicatui nequaquam habuerunt sapientes cordatique Scriptores. *Difficile quippe est creditu* (inquit Franciscus Pisanus) *in Ecclesiis etiam particularibus, in quibus multi Sanctitatis probatæ viri existunt, reguntur a Prælatis prudentibus ac zelum habentibus, aliquid tradi commentitium ac fictum, ab iisdemque tolerari, quod maxime ad providentiam Dei spectat nihil unquam hujusmodi permittere.* Quid enimvero quod Traditiones nostræ non solum a tot prudentissimis Episcopis, quot *in Serie Episcop. Meliten.* recensuimus; sed & ab Ecclesia Romana tolerantur, imo adprobantur, facto nempe nobis privilegio recolendi *missa*, & *officio*, ut ajunt, *propriis*, S. Publii, naufragi Pauli Hospitis, primique nostri Episcopi? Martinus quidem de Ajala recte nos commonet, *Traditiones consuetudine Fidelium observatas ad cultum Dei, & pietatem spectantes, necessario in Ecclesia ubi vigent, retinendas esse, nec audiendos qui* (ut Criticus noster) *hujusmodi privatas Traditiones pervicaci ingenio oppugnant.*

Fr. Pisan. de Fund. Templ. Cæsaraug. cap. 2.

Martin. de Ajala lib. de Tradit.

§. III. Et quidem, si hujusmodi Zoilis assentiri velis, paulatim introductum te comperies in vastius dubitationum pelagus: nempe, ut animadvertit Petrus Ribadeneira *in Vita S. Jacobi Majoris*, ubi hujus Apostoli adventum in Hispaniam, a quibusdam Neotericis in dubium revocatum, propugnat; eodem pacto negari possent, non sine magno Christianæ pietatis detrimento, multa alia ad Divos spectantia, quæ nonnisi per Traditiones innotescunt. Hujus idolis fortassis erat Criticus ille, qui, referente P. Laubrussellio, miracula irridebat, post Apostolorum ævum divulgata; nec non asserebat *bonum Justinum, & bonum Irenæum* faciles fabulis aures præbuisse. Idcirco audire præstat præclaros Ecclesiæ Doctores, Hieronymum, & Augustinum. Quorum primus docet, *Traditiones Ecclesiasticas, præsertim quæ Fidei non officiunt, ita observandas ut a majoribus traditæ sunt.* Alter vero auream hanc examinandarum Traditionum regulam tradit: *In his quæ varia per diversa loca servantur, una hæc saluberrima regula servanda est: quæ*

P. Laubrussel. de Abus. Critic. t. 2. in epist. ad calc. posit.

D. Hieron. ep. 28.

D. Aug. lib. 2. de Incarn. c. 18.

non sunt contra Fidem, neque contra bonos mores, & habent aliquid ad exhortationem vitæ melioris, ubicumque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando, & imitando sectemur. Et maxime, ut subnectit P Bellius, *cum sciamus, ex Traditionibus privatarum Ecclesiarum multos inductos ritus, multas sacras memorias propagatas, multasque, quæ prius apocryphę, sive absconditę erant, veritates in totam Ecclesiam a Fidelium pietate, sapientumque judicio communi consensu acceptas, ratasque habitas*. Hinc est quod particularium Ecclesiarum Traditiones, ex quibus nihil contra Fidem, aut bonos mores inducatur, magni duci, colique, non vero impugnari ac derideri jubent Sacri Canones *Dist.* 12. *Cap. Scit. §. Ridiculum*, ubi referuntur verba Nicolai PP. I. *Ridiculum* (inquit Sanctissimus iste Pontifex) *& satis abominabile dedecus, ut eas Traditiones, quas antiquitus a Patribus suscepimus, pro libitu semper errantium infringi patiamur*. Cui consonat D. Gregorius Nazianzenus prudentibus hisce vocibus nos admonens. Verba ea, quibus cum lacte nutritus es, mordicus retine.

P. Bell. in Glor. Messan. l. 1. c. 5.

§. IV. Nec audiendus est Antagonista noster, quum humanas Traditiones a Christo Domino, Pauloque Apostolo repudiari dictitet. Namque, ut prudenter exponit Odoricus Rinaldus, rejectæ sunt a Domino, & Apostolis Majorum Traditiones, non quidem quod ab hominibus promanarent, sed quod essent *superstitiosę*, Divinisque Legibus repugnantes, Deique mandatis a reprobis hominibus præferrentur. Quocirca in *secundo cap. Talmud. in Gherruvire* leguntur hæc impia verba: *Fili mi solicitior esto observator scilicet verborum ac pręceptorum Rabbinorum, quam Legis*. Verumenimvero piæ sanctæque Traditiones Deo commendantur, ut perspicue constat ex Jeremiæ verbis, ita ad Rechabitas loquentis. *Pro eo quod obedistis pręceptis Jonadab, Patris vestri, quod scilicet non biberitis vinum, nec ędificaveritis domos ad habitandum; nec vineam, agrumve possidere volueritis, nec seminaveritis* &c. Necnon ex Deuteronomio, ubi hæc habentur: *Interroga Patrem tuum, & annunciabit tibi, majores tuos, & dicent tibi*. Tandem ab Ecclesiastico sic monemur: *Non te pretereat narratio seniorum, qui enim didicerunt a patribus suis* &c.

Od. Rinald. Ann. Eccl. ad An. 53. n. 7. 8.

Jer. 35.

Deut. 32. 7.

Eccl. 8. 11.

§. V. Neque enim Traditiones nostræ similes sunt illis prisco-

priscorum Siciliensium, qui filiis ac nepotibus suis tradiderunt, Sicaniam Cereri, ac Proserpinæ esse consecratam, ut ipsos ad istorum falsorum Numinum cultum inducerent. De quibus Diodorus Siculus *lib.* 5. hæc scripsit: *Incolę hujus Insulę Siculi a Majoribus per traditionem tot sęculorum continuatam acceperunt, Insulam Cereri, & Liberę, idest Proserpinę esse dicatam*. Quæ forte ab ipso exscripsit Tullius, quum dixit: *Vetus est hęc opinio, quę constat ex antiquis Gręcorum literis, atque monumentis, insulam Siciliam esse totam Cereri, & Liberę consecratam*. Haud, inquam, hujusmodi commenta nobis tradidere Majores nostri; sed ab ipsis accepimus notitias veritati ac rationi consonas, nempe Gentium Doctorem huc naufragum adpulisse; Publium in Episcopum instituisse; Trophimum apud nos ægrotantem reliquisse; varia miracula heic perpetrasse, atque multa Insulæ nostræ beneficia contulisse: quibus sane memoriis non quidem ad Cereris aut Proserpinæ cultum, sed ad pietatem ac venerationem in Deum verum, gloriososque veræ Fidei Athletas, Insulares nostri excitantur. Et quidem mirum, quod sententiæ nostræ subscribunt tot viri Heterodoxi, Erlmannus, Grotius, Bullingerus, Vadianus, Beza, Capellus, Vossius, Hammondus, Bochartus, Joh. Clericus, Sarnicius, Polus, Blævius, Marloratus, Volzogenius, Lightfootus, & alii complures; & tamen nobis insultare, nostrasque Traditiones, tamquam fabulosas, &, pene dixerim, Heterodoxas, irridere non dubitat Orthodoxus, religiosusque Adversator.

Cicer. in Verr. 3.

§. VI. Sed ipsum ediscere oportet, quæ de hujusmodi Traditionibus scripsit insignis Criticæ artis Præceptor Honoratus a S. Maria *in suis animadversionibus in regulas usumque Criticæ*. Cujus quidem verba, prout ab ipso prolata sunt, adscribam; quum hodie gallicæ literæ in omnibus fere gentibus legantur: *A peine trouvera t'on* (is inquit) *quelque Critique des derniers siecles, de ceux meme qui paroissent les plus indifferens pour le temoignage tirè des Traditions des Eglises, & de la plu part de leurs monumens, qui n'y ayent recours eux-memes: au moins est il certain que les Gregoriens & les Areopagitiques ont tachè d'attirer a leur partì l'autoritè des Missels, des Breviaires, & des Martyrologes des Eglises particulieres, & de l'Eglise universelle; & de s'appuyer meme sur les Usages, les coutumes,*

Tom. 1. Diss. 7. Art. 8. §. 2.

mes, & les Traditions de differentes Eglises. Comme nous en avons deja rapportè (nota hæc verba) *plusieurs exemples, je me contenterai d'ajouter que la quatrieme preuve de M.* Du-Pin Biblioth. t. 1. pag. 112. *Du-Pin, pour prouver que le S. Denys, qui a etè le premier Apotre de notre Royaume est different de l'Areopagite, est conçue en ces termes. „ Il y a (dit ce Docteur) un infinitè d'anciens Martyrologes, ou on marque la Fete de S. Denys l'Areopagite, & de l'Apotre de France en deux jours differens, & dans les quels on distinque le lieu, & les circonstances de leur Passion. Il faut tirer le meme Argument des Anciens Breviaires, des anciens Missels, & des Calendriers, & enfin des Litanies anciennes, dans les quelles on met S. Denys l'Apotre de France apres les Saints qui ont souffert sous Marc-Aurele.* „ Post quæ dicta noster Honoratus hæc subnectit: *Les Sçavans n'ont pas aussi negligè les Traditions qu'ils appellent populaires, quand ils ont cru pouvoir donner quelque poid aux matieres qu'ils traitoient pour lors. En voici quelques Exemples. „ Des le 4. Siecle dit M. de Tillemont* (Auctor ab Adversario magni ductus & allegatus) *la Tradition de l'Egypte etoit que Jesus-Christ etant venu dans la Thebaide avec Marie, & Joseph, & etant entrè dans un Temple de la ville d'Hermopole en cette Province, toutes les Idoles de ce Temple etoient tombees par terre ; & s'* Tillem. t. 1. art. 3. sur S. Jean l'Evang p. 355. *etoient brisees.* Quod pone ipse confirmat auctoritate Ruffini, sive alius sub hoc nomine scribentis, D. Hieronymi, & Sozomeni. Paulloque post ita loqui is pergit. *Le meme Critique parlant des peuples aus quels S. Jean l'Evangeliste à annoncè l'Evangile, dit que c'est la Tradition des Indiens, que cet Apotre avoit prechè la foi en leur pais. M. de Tillemont ne donne point d'autre garand de cette Tradition populaire, qu'un Lettre ecrite* (*de Bassora en* 1555) Baron. ad An. 44 §. 30 *par les R. R. P. P. Jesuites, & citèe par le Cardinal Baronius*. Postea ipse asserit, eundem Tillemontium ejusdem Tillem. t. 2. art. de S. Symph. p. 264. Cardinalis testimonio innixum affirmare, quod adhuc cernitur Tiburc arens cisterna, ubi antiqua est Traditio, D. Symphorosam una cum suis filiis, sæviente persecutione, sese condidisse. Pone ille asserit, eumdem Criticum ex quo- Bolland. 25. April p. 427 dam Auctore IV. Sæculi, a Bollando allegato, referre Traditionem Ecclesiæ Amasenæ in Ponto, qua fertur D. Petrus Romam petens illuc accessisse; primusque Fidem prædicasse; multos ad Christum perduxisse; sanctificasse locum,

cum, postea denominatum *Cathedram Apostolorum*; illic aliquamdiu commoratus esse; demumque in Episcopum instituisse quemdam eximiæ sanctitatis virum, nomine Nicetam. Et recensita alia simili Synopensium Traditione, quam idem Tillemontius refert ex Græcis Menologiis, ille allegat Dominum Baillet, qui utut morosissimus, ac difficillimus ad recipiendas vulgi Traditiones, tamen *ad diem* 8. *Januar. pag.* 191. loquens de S. Luciano Apostolo Bellovacensium, hæc profert: *Nous pouvons y ayouter la creance immemoriale, où cette Eglise (de Beauvais) a toujours etè independemment de toute Histoire ècrite, que ce glorieux Apotre a scellè sa doctrine de son sang, & qu'il en a arrosè les fondemens de l'edifice spirituel qu'il a commencè.*„ Ad diem vero 11. *Januar. p.* 247. de S. Theodosio Cœnobiarcha hæc ille pronunciat: *Il se retira sur le haut d'une Montagne, dans une caverne, où l'on disoit ques les Mages avvient couchè en revenant d'adorer Jesus nouvellement nè dans Betbleem*: ubi ad marginem adnotat hæc verba: *Il se retire dans la caverne des Mages*. Si ergo Critici adeo severi acrisque judicii circa Apostolorum prædicationem, Episcoporum atque ecclesiarum institutionem, & alia hujusmodi populares Traditiones, utut nulli Scripturæ innixas, recipere non dedignantur; quis nos reprehendere juremerito potest, quum circa Pauli in hac Insula prædicationem, Publii inaugurationem, aliaque beneficia a Naufrago Apostolo nobis collata, Majorum nostrorum Traditiones, S. Scripturæ, insigniumque Scriptorum auctoritate, antiquisque monumentis corroboratas, allegemus?

Till. art. 28. de D. Petr. p. 169. & 170.

§. VII. Attamen pervicacissimus noster Zoilus Traditiones nostras incessere pergit, contendens, ipsas *Historiographum Lucam notare, tamquam nauci Scriptorem, oscitantem, incuriosum, utpote qui pauca & vulgaria de Apostolo in Melita commorante litteris mandaverit, plurima, maximaque, ac singularia silentio prætermiserit*. Nempe Apostolicus iste Scriptor missa fecit, quæ a priscis Melitensibus de ipso tradita sunt, videlicet Alexiteriam huic Insulæ vim a Paulo impertitam, serpentes veneno spoliatas, navigationis ipsius comites lustralibus aquis initiatos, Melitæ, Gaulique Incolas ad Christum perductos, altaria in specubus erecta, Publiumque nascenti nostræ Ecclesiæ præfectum: hæc sunt Adversario *maxima, plurima, & singularia*, quæ de Apostolo heic immo-

morante tradunt Melitenses; *pauca* vero & *vulgaria* ei dicuntur; que de illo scribit Lucas. Verumenimvero Adversarius nec diversas *vulgarium*, ac *singularium* rationes internoscit, neque optimi, & Apostolici Scriptoris munus intelligit. Ergo-ne *vulgaria* sunt, quæ de Apostolo tradit divinus Historiographus; nempe insperata & repentina sanitas Publii Parenti restituta; mira omnium Insulæ ægrorum ad Apostolum accedentium curatio, & mortifera vipera in flammas, contra adstantium expectationem, innocue excussa? Hoc sane miraculum tanti duxerunt adstantes, ut illum Deum esse crediderint: idemque fuit veluti fons & origo mirandi beneficii in perpetuum nobis collati, nempe alexipharmacæ nostrarum glebarum virtutis, atque exitialium viperarum exterminii. Magno quidem isto ac primordiali prodigio enucleate relato, prudentissimus Evangelista supervacaneum duxit alia minora, vel ab hoc ipso derivata prolixius describere. Ecquid enim opus erat, ut is minutim enarraret res omnes a Paulo heic gestas, nempe prædicationem, novæ Ecclesiæ institutionem, populos ad Christi Fidem conversos, aras Deo vero dicatas, & alia hujusmodi? Nonne quidem, vel tacente Luca, unusquisque suadere sibi potuerit, Thaumaturgum gentium Doctorem ubique res ejusmodi præstitisse? Itaque sat Lucæ visum est recensere præcipua, & priora miracula, quæ Apostolus, ubi primum huc advenit, perpetravit. Is enim est mos Apostolicorum virorum, ut in scribendo parci, in operando multi sint. Hoc perdiscat Criticus noster a Sodali suo Gallice loquente: *Les Apotres, & les hommes Apostoliques ecrivoient peu, & agissoient beaucoup*.

Aug. Calmet in Dissert de Act. Apost. Tom. 4.

§. VIII. Nihil igitur est in caussa cur quispiam miretur, quod non omnia & singula miracula a Gentium Doctore heic patrata recensuerit Apostolicus Historiographus: & maxime quod iste (ut animadvertit prælaudatus Calmetus Chrysostomum sequens) Historiæ suæ titulum inscripsit, *Actus Apostolorum*; ut in ea non tam res mire factas, quam sancte gestas a primariis istis Evangelii Præconibus quæreremus. *Saint Luc* (ille inquit) *a intitulè cet ovrage les Actes des Apotres, a fin que nous y cherchassions, dit Saint Chrysostome, non pas tant les miracles qu'ils ont faits, que les actions saintes, & les vertus, qu'ils ont pratiquèes*. Præterquamquod, ut affirmat Doro-

Calmet loc. cit.

Chrysost. To. 5. Hom. 12.

theus,

theus, five Auctor Synopsis, apud eumdem Scriptorem ; D. Lucas Apostolicos Annales conscripsit sub ipsius Pauli ductum, seu directionem : itaque verosimillimum est, quod modestissimus, atque humillimus Apostolus (qui non nisi in Cruce Domini nostri Jesu-Christi, & in infirmitatibus suis gloriari amabat) cuncta & singula prodigia a se perpetrata minutim recensere illi non permiserit.

§. IX. Antagonista quidem noster ejusmodi oppositionem, Lucæ *probatissimi, accuratissimi, & irreprebensibilis Scriptoris* silentio innixam, mutuatus est ex Roccho Pirro, qui Messanensium de B Virginis epistola ad ipsos conscripta traditionem oppugnans, ita loquitur : *Adversatur silentium Lucæ, qui navigationi S. Pauli socius fuit, & scriptor diligentissimus : is loca cuncta commemorat* (*a*), *ad quæ Paulus accessit, diesque quibus in eis commoratus est, & appulsum ejus Syracusas; accersitum a Messanensibus, verbum nullum; nec flocci res ista facienda, nec silenda*. Sed cum Antagonista noster, tum Pirrus animadvertere debuerant, illum & multa alia relatu digna, quæ quidem Apostolo obtigerint, silentio involvisse. Quamobrem D. Joh. Chrysostomus (*b*) fidelissimus, optimusque Pauli interpres ita pronunciavit. *Lucas Historiographus multa succidit, & tempore congessit*. Et quidem *a nullo certius*, ut ait Baronius, *faciliusque, quam ab ipso Paulo monstrari potest, non omnes res ejus gestas Lucam esse prosequutum: nam si quis ea, quæ ad Corinthios scribit de rebus a se perpessis, conferat cum his, quæ in Actis Apostolorum de Paulo a Luca sunt scripta, plane intelliget Pauli ærumnas majori ex parte fuisse prætermissas, atque silentio penitus obsoletas*. Si ergo Lucas *Apostoli ærumnas majori ex parte* reticuit; quid sane mirum, quod miracula siluerit; quandoquidem ille in suis Annalibus, ut supra differebam, potius res ab isto sancte gestas, seu perpessas, quam alias mire patratas, describere instituerat?

§. X. Profecto ipse Gentium Doctor ad *Gal. cap.* 1. hæc scri-

(a) Adversarius miratur, Lucam siluisse res a Majoribus nostris de Paulo traditas : & tamen ille idem vult, Scriptorem eumdem reticere debuisse loca memorabilia, per quæ Pauli navim ex Insula Dalmatensi Syracusas adire ipse facit ! Magis quidem mirandæ hujusmodi offuciæ, & contradictiones mihi videntur, quam Lucæ silentium. (b) Breviarium Romanum hæc habet de Chrysostomo : *Cui Paulus Apostolus, quem ille mirifice coluit, scribenti & prædicanti multa dictasse videatur*.

scripsit : *Continuo non acquievi carni & sanguini, nec veni Jerosolymam ad antecessores meos Apostolos, sed abii in Arabiam, & iterum reversus sum Damascum &c.* Et tamen de hoc Pauli in Arabiam itinere, ac Damascum reditu Apostolicus Historiographus nec verbum quidem. Idem Apostolus 2. *Cor.* 11. 24. inquit *Quinquies quadragenas una minus accepi, ter virgis cæsus sum.* Et tamen Lucas semel memorat, eum vapulasse quum nempe Philippis, Macedoniæ urbe, una cum Sila virgis fuerit percussus. *Scissis tunicis eorum jusserunt virgis cædi.* Necnon in Martyrologio Romano ad diem vigesimum Novembris hæc leguntur : *Iconii in Licaonia Sanctarum Mulierum Tryphænæ, & Tryphorosæ, quæ Sancti Pauli prædicatione, & exemplo Teclæ in Christiana disciplina plurimum profecerunt.* Ipsas quoque commendat, salutatque Apostolus *Rom.* 16. 12. Lucas tamen nullam earum mentionem facit, sed satius duxit hæc tantum scribere : *Factum est autem Iconii, ut simul introirent (*Paulus, & Barnabas*) in Synagogam Judæorum, & loquerentur, itaut crederet Judæorum & Græcorum copiosa multitudo.*

Act. 16. 22.

Act. 14. 1.

„ §. XI. Quid plura? *Alia quoque gravissima* (sunt verba Baronii) *fuisse a S. Luca prætermissa S. Hieronymus manifeste testatur iis verbis* : Nec mirum est, si Lucas hanc rem tacuerit, cum & alia multa, quæ Paulus sustinuisse se replicat, Historiographi licentia prætermiserit : & non esse contrarium, si quod alius ob causam dignum putavit relatu, alius inter cetera dereliquit. Et quidem in brevitatis gratiam multa a Scriptoribus, præsertim sacris, præteriri assolent. Quod non solum observari potest in Actis Apost. in queis Lucas, ut ostendebam, plura & relatu digna de Paulo scribere minime curavit; verum etiam in ipsis Evangeliis, in quibus majorem rerum a Domino gestarum partem siluerunt Sacri Evangelistæ. Quapropter D. Johannes suum terminavit Evangelium his verbis : *Sunt autem & alia, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.*

§. XII. Sed quoniam de Lucæ silentio res est; satius duco illius ipsius, quam aliorum Evangelistarum, in scribendo stylum ac morem expendere. Quem nam autem Historiæ suæ colophonem ille imponit? Hunc sane : *Mansit*

au-

autem (Paulus) *biennio toto in suo conducto : & suscipiebat omnes , qui ingrediebantur ad eum : prædicans regnum Dei , & dicens quæ sunt de Domino Jesu Christo cum omni fiducia sine probibitione* . Anne vero hinc elicias, Thaumaturgum gentium Doctorem toto biennio illo nulla miracula perpetrasse, nullosque Romæ incolas ad Christum perduxisse; quum utrumque silentio involvat Sacer Evangelista? Haud equidem, si acetum habeas in pectore. Ita plane quæ de Paulo heic commorante prisci Melitenses tradiderunt, falsa esse nequaquam elicias ex eo quod Lucas illa prætermiserit. Multo quidem minus cum incauto nostro Critico asserere poteris, quod ejusmodi Traditiones ipsum notent tamquam *nauci Scriptorem*, *oscitantem*, *incuriosum*.

§. XIII. Ast o! quot inclitos cordatosque populos inconsiderata ista censura notat, objurgatque Zoilus noster. Siquidem & Siculi suas habent traditiones de rebus a Paulo gestis, quum is e Melita Romam contendens per Siciliæ loca tansiret, quas quidem Lucas silentio involvit. Necnon Neapolitani, sese a Majoribus suis accepisse adseverant, quod Apostolus in eodem itinere ad ipsos excurrerit. *Quod sane* (inquit Massutius) *propter locorum vicinitatem , & Fideles tum Puteolis , tum Neapoli eo tempore manentes , ac impetrata a Centurione dierum septem in ea regione mora , non est improbabile* . Quid quod plurimi illustres Populi glorientur sese ab aliis Apostolis alia beneficia consequutos esse, quæ nonnisi per hujusmodi Traditiones comperta ipsi habent? Ergo-ne omnium istorum Populorum Traditiones haud secus atque nostræ Apostolico Historiographo, aliisque rerum ab illis gestarum Scriptoribus *incuriositatis* atque *oscitantiæ* notam impingunt? Ita quidem opinatur petulantissimus noster Zoilus; sed in valde diversam sententiam abeunt æqui rerum æstimatores: Quorum unus ita concludit: *Itaque sicut e silentio Lucæ non apte consequitur , illa ipsa navigatione Paulum nihil per tres menses Melitę prędicando egisse : Insulam cum suo Principe Publio minime ad Fidem adduxisse ; Melitensibus Pastorem & Episcopum minime dedisse ; quę tamen Lucas non narrat : sed pręter Martyrologiorum veterum fidem , quorum meminit Baronius (ad An. 59.) , constans omnium Insularium*

Th. Massut. in Vit. S. Paul. l. 11. c. 11.

Melch. Incofer. de Ep. B. V. ad Mess. conject. 5.

Traditione accepta vox est, eademque nobis, antequam hæc scriberemus, Melitę non exiguo tempore (a) commorantibus explorata.

§. XIV. Verumenimvero Adversator e nassa (*b*), ut Plauti utar adagio, escam petit. Nempe ipse, dum nos D. Lucam, tamquam *nauci Scriptorem, oscitantem, ac incuriosum* Traditionibus nostris notare dictitat; nequaquam advertit, sese D. Paulo pejorem notam inurere. Siquidem ipse propemodum existimare, aut saltem suo loquendi modo innuere videtur, Apostolum toto trium mensium spatio heic otiosam vitam traduxisse, atque Apostolici sui ministerii ferme oblitum, aut flexanima sua eloquentia destitutum, nullos ex tot Melitæ incolis ad Christum perduxisse: quum Lucas de hujusmodi conversionibus nihil tradiderit; ille autem nonnisi a Luca tradita de Paulo heic commorante credat, recipiatque. Ast absit nobis quidpiam simile sentire. Sed una cum prælaudato Melchiore, aliisque cordatis, piisque Scriptoribus non morose, sed ingenuo liberoque animo credamus, quod prudentissimi Majores nostri tradidere, nempe quod Apostolus, huc naufragio ejectus, multa huic Insulæ beneficia contulerit, idque potissimum quod eos ad Christi fidem adduxit, viamque salutis edocuit. Quis enim sibi suadere poterit, Gentium Doctorem, Sanctique Spiritus Apostolum in Insula nostra corporum infirmitates utique curavisse, animarum vero morbos ac mortifera vulnera sanare minime voluisse, aut non potuisse? Quidquod ipse Adversator alibi contendit, Paulum nequaquam in Melitensi Crypta delituisse; propterea quod eum posuerat Deus *in lucem gentium*; & de quo Christus Dominus dixerat: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel?* Cur ego eumdem Apostolum & Melitensibus Dei verbum annunciasse, ipsosque ad Fidem perduxisse, ille idem non fateatur?

Insp. 7. Dia. tr. 3. §. 2.

§. XV. Quoniam vero de conversionibus sermonem habemus, & obstinatissimus noster Antagonista mihi videtur ad veritatis lumen conversus. Nempe ab impugnandis humanis Traditionibus ipse desistit. Sed quis adeo male cautus est, ut doloso isti Tergiversatori credere velit? Quippe ad

(a) Producat Adversarius, si potis est, vel unum testimonium isti simile.

(b) Id adagium respexit Tullius, quum dixit: *Ex hac nassa exire constitui non ad fugam, sed spem mortis meliorem.*

ad aliam frustrationem inhæret, adseverans, Melitæis quoque Dalmatensibus esse per manus a Majoribus traditum, quod in eorum Insulam naufragus enataverit Apostolus. At, bona verba, mi Veterator. Ecquis unquam prisca ætate ejusmodi Traditiones, quas nunc in medium profers, vel audivit, vel retulit, aut literarum monumentis mandavit? Næ ad quintum usque sæculum Traditiones istæ neutiquam innotuerant. Equidem eminentissimus Arator, non in Illyricam, sed in nostram Insulam, *Sicanio lateri vicinam*, naufragio ejectum fuisse Apostolum tradidit: si autem ævo suo viguissent Melitusiorum Traditiones; has minime ignorasset, neque reticuisset prudentissimus iste Scriptor, rerum Dalmaticarum optime gnarus: multoque magis hujusmodi gloriam eis abjudicaret, quibus fuit adeo studio conjunctus, ut ipsorum Oratoris ad Justinianum Imperatorem munus gesserit. Verumenimvero nullus Scriptorum (a) nullus ante Constantinum Porphirogennetem Pauli naufragium Melitensibus Dalmatæis adjudicavit.

§. XVI. Quod sane inficiari non valens Contradictor noster, ita cornicatur: *Vetustæ sunt Maltensium Traditiones*, *inquies*. *Age sint*: *certe quidem scimus posse falsitatem quoque, erroremque senescere; nec ideo tamen eis accidit quod vino Falerno vel Massico, ut diuturnitate mitescant*. Audistin' censuram Catone dignam! Haud pol Criticæ regulas ille novit, ac ne quidem a limine salutavit. Eas itaque perdiscat ab alio Monacho ejusdem, atque sui, instituti, hæc docente: *C'est une regle de Critique reçue par tout le Monde* (b), *qu'un fait historique rapportè par des Auteurs contemporains eclairez, & de bonne foi, & qui ne sont contredits par aucun autre auteur plus ancien, ou plus instruit, doit passer pour indubitable*. Quibus consona profert eruditissimus Sarnellius, asserens, in hujusmodi rebus assentiendum esse Antiquioribus juxta regulam illam: *Quo antiquior in historia, eo præstantior in veritate*. *Ex Tertull. de Præscr. adversus Hæreses cap. 31. Ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum, & verum quod sit prius traditum: id autem extraneum & falsum quod sit posterius immissum*. Istis

Aug. Calmet. in Dissert. de D. Petr. Romam itiner.

Fff 2 con-

(a) Etsi Adversarius jactet sibi suffragari plurimos veteres Scriptores, tamen præter Constantinum nonnisi decem alios recentiores allegat: quandoquidem Fautores nostros non una ferat navis.

(b) In toto tamen Mundo solus peregrinus noster Antagonista, novus Criticæ Magister.

Laur. Cozz. in Vindic. Areop. part. 1. c. 1. Iren. a Cruc. Hist. Terg. l. 6. c. 1.

consentiunt Laurentius Cozza, & Irenæus a Cruce, Ciaconium allegans: quorum primus ita loquitur: *Ubi agitur de re vetusta, proximiori illius ætatis Scriptori fides magis adhibenda est, quam ei qui non ita ei ætati proximus censetur*. Atqui Melitensis Pauli Naufragii tempestati (*a*) proximior est Arator Diaconus a nobis stans, quam Porphirogenneta contrariæ factioni favens: ille prudentior, clarior, fidelior, quam iste: insuper ille, rerum Dalmatensium apprime peritus, opus suum, in quo Apostoli naufragium Insulæ nostræ adscivit, coram Vigilio summo Pontifice, ac veneranda plurimorum Cardinalium, Præsulumque, ac sapientum virorum corona, omnibus plaudentibus, recitavit; Constantinum vero fuisse virum oscitantem, ac vino deditum, testatur Johannes, quem alias allegavi, Curopalates. Utri ergo magis adhibenda fides est? Judicet, qui Adversarii Falerno (*b*) seu verius Peligno madidus non sit.

Liv. l. 7. c. 6.

§. XVII. Quod si demum, ut ait Historiographorum facile Princeps Livius; *famæ rerum standum, ubi certam derogat vetustas fidem*; quanto magis standum est Traditionibus nostris, queis plenissimam fidem conciliant non solum tot veterum æque atque Neotericorum Auctor testimonia; sed etiam res a Sacro Evangelista, *Act.* 27. *&* 28. narratæ, quæ, ut vidimus in *superioribus Differt.* ipsis consonant, & adamussim conveniunt? Quis igitur cordatus ipsas non præferat Melitusæorum Traditionibus, si quæ sint; quibus nedum scriptores innumeri refragantur, sed & ipsa Lucæ narratio obstat, repugnat, reluctatur? Et quidem Traditiones auctoritate, atque conjectura corroboratas adprobat acerrimi vir ingenii Honoratus a S. Maria, qui tamen asserit, recipi a Criticis Traditiones, quæ in suo primordio nec auctoritate, neque conjectura fulciantur. *On ne trouvera guères de Traditions* (ille inquit *loc. cit.*) *de celles qu'*

on

(a) Is nempe floruit initio sexti sæculi; eique consonat Gregorius Magnus, ut in sequenti *Differt.* §. 13. exponam; Constantinus autem Porphirogenitus scribebat circa medium decimi sæculi; obiitque Anno 959. veneno sublatus a Romano filio, cui librum ab Adversario allegatum nuncupaverat. Vide Morerium verbo *Constantinus*.

(b) Falernum vinum optimum; Pelignum autem fæcatum ac tenue: quod famulis bibendum esse, monet Martialis:

Massica Peligni mittunt turbata Coloni:
Non tu, Libertus sed bibat illa tuus.

on appelle populaires, qu' en ayent plus l'air, que celles que nous venons de rapporter. Ce pendant, nos Critiques ne laissent pas d'en tirer des preuves pour certains faits historiques, quoy qu'ils ne soient fondez dans leur source, ni sur l'autoritè, ni sur la conjecture. Il semble donc que cela devroit obliger d'ajouter la Tradition ou la creance des peuples quand elle est raisonable, aussi bien que les usages des Eglises, au temoignage & a la conjecture, pour en faire deux nouveaux principes de la Critique &c. Quid autem si conjecturis urgentes rationes, ac testimoniis publica monumenta, ut sunt quæ prolatum jam eo, adjiciantur?

DISSERTATIO
VIGESIMA
ET ULTIMA.

De Monumentis Melitensium Traditiones corroborantibus, & maxime de Crypta Paulina.

§. I. EQuidem, ut ajebam, non solum innumeris auctoritatibus ac rationibus, a nobis hactenus allatis, Traditiones nostræ fulciuntur; sed etiam pluribus antiquis monumentis ipsæ confirmantur. Antagonista vero noster, qui nulla pro se monumenta adducere potis est, Æsopicam vulpem æmulatur, quæ botros e sublimi trichila pendulos suspiciens, & assequi non valens, eos tamquam immaturos despexit: Haud secus ipse memorias nostras despicatui habet, minimique ducit. Verumenimvero ipsas, uti decet, magnifaciunt æqui rerum æstimatores. Profecto Græcorum Poetarum Principem diversi Populi civem fuisse suum contendebant; sed Romanæ eloquentiæ Parens, ejusmodi gloriam Smyrnæis adjudicavit; propterea quod isti publico documento illum sibi adsciverant. *Homerum* (inquit) *Colophonii civem esse dicunt suum; Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi* Cicer. pro Arch.

næi vero ſuum eſſe confirmant, itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Audin? ſuum eſſe confirmant qui delubrum ejus dedicavere. Noſter igitur, noſter eſt Paulus Naufragus, quem ſane nobis vindicamus non modo pluribus Templis in ejus honorem olim Deo dicatis, ſed & multis aliis veteribus monumentis. Exponamus præcipua.

§. II. Et primo quidem ſeſe nobis offert fortunatiſſimus ille Sinus, qui ab ipſo Naufragi Apoſtoli nomine dicitur, *la Cala di S. Paolo*; in quo conſpicitur celebris *locus ditbalaſſus*, a Luca deſcriptus. Hunc nedum Indigenæ, ſed etiam exteri viri eruditiſſimi recognovere: atque Apoſtolici Hiſtoriographi narrationi ipſum convenire comperuerunt, ut *in Diſſert.* II. exponebam. Necnon totus terræ tractus huic *ditbalaſſo loco* contiguus, ab ævo immemorabili priſcis Inſularibus, Arabice loquentibus, *tà Bules*, in præſentiarum corrupte, *tal Puales*, ideſt *Pauli* vocatur. Neque ſolum in hoc ſinu *Ditbalaſſus* iſte locus, ſed etiam multa alia Paulini adpulſus monumenta recognoſcuntur, quæ rudi ſchemate, hiſce Diſſertationibus præfixo, ob Lectoris oculos ponere operæ pretium duximus.

§. III. Hunc igitur Sinum ingredientibus conſpicienda occurrit (*a*) Ædicula in lævo ejus cornu olim exſtructa, Deoque in Apoſtoli Naufragi honorem conſecrata: Quam tot annorum lapſu corruentem M. Magiſter Alophius de Wignancourt proprio ære denuo conſtrui atque ornari curavit Anno 1610. Neque vero putet Adverſarius, nos maximi beneficii a Naufrago Gentium Doctore huic Inſulæ collati, memoriam una iſta ædicula conſervare ac recolere: ſed ille noverit, crebra heic altaria (*b*) ac Templa in ejus honorem a Majoribus noſtris erecta: inter quæ principem locum obtinet Cathedrale Templum in urbanis Publii ædibus conſtructum, ut infra diſſeram. Neque autem heic deſunt Fana, & altaria, huic glorioſiſſimo Pauli hoſpiti ac diſcipulo: quippe præter illud a nobis memoratum *in Deſcr. Melitæ* §. 12. viſuntur diverſæ aliæ Aræ in variis Eccleſiis in ipſius honorem Deo dicatæ: Necnon in præſentiarum ædificatur in novo Suburbio *a Vilbena* dicto (*c*) Templum Pa-

(a) Vide noſtrum typum n. 2. (b) Heic ſane decem Templa, & quinque Altaria ſunt, majori ex parte titulo *Naufragii*, vel *Adventus S. Pauli*, inſignita; præter ea quæ in Gaulo viſuntur. (c) Ideſt cognomen Em. Principis feliciter Regnantis, ſub cujus auſpiciis ſuburbium iſtud conſtructum eſt.

Parœciale, in cujus Ara Majori Deiparæ Virginis, nostrique Præsulis ac Martyris icones coloribus exprimuntur. Haud vero minori Pauli pietate venerantur Gaulitani: quidpe istorum Majores Templum, & quatuor altaria in totidem Ecclesiis in ejus honorem erexere ipsius beneficiorum neutiquam immemores: nempe ei referunt acceptum, quod ex Idolatriæ tenebris ad veram Fidem fuerint adducti; ut infra contra Criticum nostrum statuemus.

§. IV. Juxta id Fanum S. Pauli *tal babar*, idest *maris*, Indigenis dictum scaturit limpidissimus aquæ dulcis fons, quem in litoris margine ad levandam naufragorum comitum sitim e caute Apostolum eduxisse fama vetus. *Alter Fons Paulinianus* (inquit Manduca) *ex arenti solo in mare profluit, cui nomen Aayn Razzun ...... ignota nunc Indigenis significatione nominis; at Syris & Phœnicibus fontem Apostoli sonat* &c. Hinc elicere poterit ingenuus Lector, quam antiquum sit hoc monumentum: quippe hujusmodi nuncupationem fons iste proculdubio sortitus est ab antiquissimis iis Melitensibus a Phœnicibus oriundis, ut in *Descript. Melit.* §. 38. & in *Dissert.* 8. §. 11. quos *Barbarorum* nomine indicavit Lucas. Et quidem ejusmodi denominatio tribui non potest Arabibus aut Saracenis, qui seculo nono hanc Insulam occuparunt; quum ea dictio nec Arabica sit, neque Saracenica, neque Melitensibus linguas istas callentibus nota; enimvero adtribui debet Carthaginensibus tunc heic permanentibus, qui teste Cluverio, Græcis φοίνικες, *Phœnices*, indeque Latinis *Pœni* dicti sunt. *Phœnices*, indeque Latinis *Pœni* dicti sunt. Quod autem ejusmodi fontem miraculose exciverit Paulus, vel ex eo conjici potest, quod e caute solidissima ipse prosilit, licetque a salsis undis parum distet; tamen dulces aquas effundit. Neque enim ullum est indicium quod a fontanorum laticum per subterraneos meatus ad mare labentium cursu promanet: neque ab ipso mari provenire is dicatur; siquidem aquæ marinæ, parvulo duarum ulnarum tractu sub terram decurrentes adeo purgari non possunt, ut salsedine deposita dulcescant. Epigraphen autem fonti isti appositam jam viderit Lector meus in *Descript. Mel.* §. 6.

Hier. Mand. Hist. MS. c. 3.

Cluv. Sic. antiq. l. 2. c. 16.

§. V. Attamen Zoilus noster, quum adeo pulchræ Paulini Naufragii memoriæ nihil severo Critico dignum opponere valeat, ineptis, ne dicam scurrilibus, nugis ipsam lacef-

Insp. 7. Diatr. 6. §. 4. cessit. *Verumtamen* (inquit) *cogitanti mihi quas etiam tum ærumnas Socii Paulini ab aquis pertulerint, quamque in ignotam oram inopes, madidi, ac frigefacti, enataverint, vehementer mirari subit, quare thaumaturgus Apostolus rerum omnium indigentibus non aliud in litore obtulerit, quam aquam inutilem* (*a*). *Nonne hoc se crudelem præbere, nec miseros adjuvare cum posset; nonne hoc calamitosis illudere fuit, nonne hoc intempestivis miraculis, virtutem Divinam* (*ita dixero*) *sine necessitate prodigere? Si id verum fuisset, dixisset utique ærumnosa illa enatantium turba, importunum stomachata prodigium: Ex aqua evadimus, algor enecat, impendet imber, fracti, madidique igne, tecto, refectione indigemus, non aqua. Quid lotis lavacrum objicis?* Οἷ παν τὸ ὕδωρ τὸν φαρυγγα πνίγῃ, τίδ' ἔτι πίνειν. *Quid opus est amplius potare, quum aqua quam in mari exorbuimus, jam strangulet fauces?* Mihi autem videtur oratio tam insulsa minime proferri potuisse ab eorum ore, qui tantam salsedinis copiam hauserant. Et quidem Criticus noster sese nescire ostendit, quam inepta sit levandæ siti, faucibusque refocillandis marina limpha. Hoc plane non ignorabant miseri illi naufragi, qui mortis discrimine, undarum rabie, corporis exagitatione, ac natatu fatigati, defessi, ac sitibundi, salsarumque aquarum potu suffocati potius quam refecti, næ dulces latices inhiabant, ut & sitim, & salsedinem faucibus admissam lenirent. Unde enimvero elicit Adversator, clementissimum Apostolum nihil aliud, quam puram aquam sociis naufragis obtulisse? Nonne sane ipsius meritis adscribendum est, quod Publius triduo eos lauto humanoque hospitio exceperit? Anne madidis & frigefactis ignis, & esurientibus cibus defuit? Adeo-ne cito Zoilus noster oblitus est Sacri Evangelistæ verborum, queis hic rotunde affirmat, naufragam illam catervam utroque fuisse refectam? Agnoscat igitur Adversarius ac veneretur Apostoli nostri virtutem qui sane nihil minus, quam antiquus (*b*) Moyses e cautibus fontes excire potis erat: quinimo hujusmodi virtutem Paulum peculiariter decuisse fateatur: siquidem eam

(a) Contra quam dixit Pindarus optimam rem esse aquam; sed forte (si jocari licet) Adversario magis vinum arridet. (b) Sic ait Adversarius, Traditiones nostras irridens: *Novos fontes Mosaico miraculo e cautibus eduxisse* (Apostolum) tradunt Melitenses &c.

eam a Divina æquitate consequi Apostolus promeruit tot tantisque ærumnis, ac periculis, quæ in aquis ipse pertulit, quatuor *(a)* naufragia perpessus.

§. VI. Profecto hisce nostris Traditionibus ac monumentis consonant Traditiones & monumenta Siculorum, penes quos & Fana in Pauli honorem erecta, & fontes ab ipso mirifice eductos testatur Massutius hisce verbis: *Hujus transitus* (Pauli hinc abscessi per Siciliæ loca) *plura in illis littoribus Siculi ostendunt erecta monumenta, Ecclesias S. Paulo dicatas, fontes curandis morbis, & serpentum morsibus salutares*. Hujusmodi fontes a Paulo in Sicilia productos singillatim recenset prælaudatus Manduca in *sua Hist. MS. capp.* 10. *&* 11. ubi inter alia tradit, Apostolum non longe ab Opido *(b)* Inspicesundo fontem excivisse, cujus aqua contacti angues torpescunt ac moriuntur. Neque vero tantum inter vivos agens, ejusmodi beneficia nobis ille contulit, sed & cœlesti vita perfruens huic urbi, cui Valletta nomen, aquis indigenti mirifice consuluit. Nempe clementissimo nostro Protoparenti adscribendum arbitror irriguum fontem, quem non absque miraculo in hac nova civitate insperatum prosiliisse testatur fidelissimus & accuratissimus Rer. Jerosolymitani Ord. Historiographus. Desinat igitur Zoilus noster ejusmodi Traditiones ac monumenta parvipendere; quæ quidem saniore sententia recipiunt adprobantque Cl. Viri Cornelius a Lapide, Octavius Cajetanus, Thomas Massutius, Franciscus Carrera, Burcardus Niderstedius, & alii.

Th. Massut. in Vit. S. Paul. l. 11. c. 11.

Th. Bosius p. 3. l. 37.

Corn a Lap. in Act. 28. Cajet. Isag. c 19. Carrer. in Append. Panth. Sic.

§. VII. In eodem terræ tractu sita erant Prædia, ædesque campestres *Principis Insulæ nomine Publii*; quarum reliquiæ usque ad ævum Hieronymi Manducæ, ut ipse testatur, nempe circa medium sæculi anteacti, cernebantur in loco signato *num.* 4. *in nostro typo*. Prædiorum quidem istorum situm digito indicasse videtur Lucas, quum dixit, secundum Adversarii versionem: *Porro in spatiis circa locum illum* (dithalassum) *erant prædia*

(a) Siquidem ante Melitense naufragium alia tria ille tulerat, quæ ipsemet innuit 2. *Cor.* 11. 25. Hanc autem epistolam scripsit Apostolus Anno 57. ut affirmant Joh. Croiser, & Auctor exactissimarum Tabularum Chronologicarum, quas videre est ad calcem Sacr. Bibliorum juxta editionem Parisiensem Antonii Vitrè. Melitense vero naufragium secundum eumdem Chronologum contigit Anno 61. licet alii id retrahant ad an 59. vel 58. ut vidimus *in Differt.* 16. (b) Vulgo *Spaccaforno* non longe a Syracusis distante.

pertinentia ad Primatem (seu Principem) Insulæ. Quidpe ista non erant in ipso litore, sed in ejus *spatiis*, videlicet introrsum versus terram, recedendo paululum a mari, neque in loco illo marino ac *ditalasso*, sed *circa locum illum*, ut videre est in nostro schemate, in quo licet distantias locorum in ipso adumbratorum exacte delineare minime curaverim, tamen monumenta nostra, horumque situs a Lectore meo recognitum iri non dubito. Ibi autem Apostolum ab exitiali vipera lacessitum, ipsaque in flammas excussa mirifice servatum fuisse incolumem tradunt. Ea quidem Prædia ad Insulæ Principem spectasse vel argumento est antiquissima ipsorum denominatio, nempe *Benuerèt*, hodieque mutata ultima vocali, *Benuerrat*: quæ sane Arabica dictio nihil aliud sonat, quam prædia *Filii Hæreditarii*: quum enimvero dicatur *Filius Hæreditarius*, per antonomasiam indicatur is qui inter ceteros filios Parentum suorum hæreditatem consequuturos, principem locum obtinet: qui sane titulus Publium nostrum decebat, utpote hujus Insulæ *Principem*, seu *Primatem* a Luca nuncupatum; propterea quod ipse inter suos Municipales generis ac fortunæ splendore emicabat; ut vidimus in *Dissert.* 15. Neque secus enim, quum Poetam dicimus, Maronem Poetarum Principem innuimus, quum Oratorem nominamus, Tullium inter ceteros Oratores eminentiore loco consedentem indicamus.

§ VIII. In hujusmodi autem monumentum Antagonista noster ita garrit: *Ad certiorem ditbalassi notam tradit Abela, inde non procul fuisse in clivo quodam ædes Publii ad Orientem & septentriones obversas. Unde id novit vir nuperus? Ex bistoria MS. cujusdam P. Manducæ. Sed unde P. Manduca item Scriptor recentior, tam antiquam notitiam bausit? Ex ruderibus vetusti palatii quæ in eo loco visuntur ingentia. An quid certius præterea? Nihil plane. Igitur boc fundamento tota insistit opinio: Ruinæ ibi magnificarum ædium supersunt: ergo ædium Publianarum*. Dum vero conclusionem adeo ineptam nobis impingit, se ipsum carpit, deridetque Zoilus noster: qui nempe in *Notitia Melitæ Illyric.* §. 5. ita loquitur: *Etiamnum magnificarum ædium (Palatium bodie vocant) rudera Græcanicæ substructionis visuntur in interiori recessu portus qui propterea Palatinus dicitur: perhibentque tam nobile ædificium Oppiano quon-*

Insp. 7. Diatr. 4 §. 8.

quondam Patris sui συνενδήμω *præbuisse & domicilium & Musæum*. Liceat nunc nobis paria paribus referre. Quisnam is tradit? Antiquorum certe nemo. Si quis est Auctor nuperus; unde id novit hausitque? Ex ruderibus magnificarum ædium Græcanicæ substructionis, quæ in eo loco visuntur ingentia. An quid certius præterea? Nihil plane. Igitur hoc fundamento tota insistit opinio: Rudera ibi magnificarum ædium Græcanicæ substructionis perdurant: ergo ædium Oppianarum. Ita sane admirabilis iste Criticus ut facilia creditu habet quæ tradunt Melitensii, tacentibus cujusvis ætatis Auctoribus; tamquam absurda vero & incredibilia respuit quæ tradunt Melitenses, vel Sacræ Scripturæ, graviumque Scriptorum auctoritati innixi: siquidem Sacer Evangelista affirmavit, Publii prædia sita esse *in spatiis circa locum illum*, nempe dithalassum nostrum, ut supra ostendebam. Quanti autem facienda sit Manducæ auctoritas; undeque hujusmodi notitiam hauserit, ex iis quæ vidimus in *Dissert.* 11. §. 9. perspici potest.

§. IX. Non longe a Publianis prædiis situm est Opidum *Nassar* Indigenis dictum; cujus incolæ gloriantur, sese omnium Insularium primos ad Christum fuisse a Paulo perductos. Revera id nominis oritur ex dictione *Nassara*, quæ vernaculo idiomate *Christianos* sonat: ita ut ii per antonomasiam Christiani audierint qui priores Christo nomen dederint. Et quidem ipsi ceteris Insularibus viciniores erant campestri Publii domo, ubi naufragus Gentium Doctor hospitio susceptus, divinæ suæ eloquentiæ, ac miraculorum, virtutem ostendit. Ita plane æqua ratio poscebat, ut quibus primum obviam is venerit, eis primo Dei verbum annunciarit, Christoque adsciverit. Ex istorum numero fuisse Agricolas illos *Barbaros*, quorum humanitatem commendat Apostolicus Historiographus, in dubium revocare nemo cordatus debet: quandoquidem id nedum Traditione atque huic consona nuncupatione evincitur, verum etiam ratione minime contemnenda confirmatur: Quinam enim alii in *spatiis* illis agrestibus prope litus *dithalassum* inveniri poterant hora adeo matutina, inhorrescente bruma, imminente imbre, sæviente Æolo æque atque Neptuno; nisi rudiores Opidi vicini accolæ, propinquorum prædiorum ac vinearum (*a*) culturæ operam navan-

(a) Vineas ibi fuisse argumento sunt sarmenta, quorum *aliquantam multitudinem congregavit, & imposuit super ignem Apostolus*.

tes? De istis quidem Agricolis loqui intellexit Eminentissimus Arator, quum cecinit.

Haud procul hinc aberant agrestia corda gerentes
Barbarica de gente sati.

§. X. Ab intimo Paulini sinus recessu passus fere mille distans visitur Ædicula S Johannis, Indigenis tal *Kereb*, idest *ruinarum* dicta, Publii prædiis proxima. *In eo Sacello* (inquit Manduca) *Pagorum vicinia constanter affirmat, comitatum nauticum S. Pauli, miro modo e tempestate maris elapsum, aquis Baptismi initiatum fuisse*. Idem affirmant Octavius Cajetanus, Thomas Massutius, Petrus Salernus, & alii eruditi Scriptores. Neque vero nobis deest ipsorum baptismatis monumentum. Nimirum præter propter Annum 1600. quum nonnulli spe inveniendi thesauri allecti Fanum istud instaurarent, invenerunt omni thesauro nobilius vas lapideum, seu fontem, ut vocant, baptismalem, ibi defossum, quo usum fuisse Apostolum in abluendo sacris laticibus suo comitatu, prudenter autumant prælaudati Manduca, Massutius, Cajetanus: quibus consentiunt Cl. Viri Cornelius a Lapide, Jacobus Tirinus, Rocchus Pirrus, & alii. Profecto Sacellum adeo parvum Parœcialis Ecclesiæ locum unquam obtinuisse memoriæ proditum non est: quinimo neque id est vero simile: ibi enim nullius Pagi, aut domiciliorum, quæ Parœciam conflare possent, vestigia. Itaque fateri oportet, uti tradunt Melitenses, ibi Apostolum lustralibus aquis socios naufragos abluisse. Et quidem si hujusmodi monumentum recentiori ævo adscribendum esset, nequaquam Pauli Naufragi tempestati id adscivissent ingenui Majores nostri; quorum candor fidesque perspici potest ex hoc alio monumento seu Traditione. Nempe ab illis per manus accepimus, quod, quum inclitus ille Comes Normannus Saracenos huic Insulæ dominantes subegerit; Christifideles alienigenæ in quadam valle, quæ hac ex caussa ab illo ævo adusque præsens dicta est *Viedirrbum*, idest *Vallis Christianorum*, congregati sunt, exindeque per antiquæ urbis ostium egressi piissimo libertatis suæ Vindici obviam ivere, gestantes in manibus quasdam cruces ex arundine vel ferula compositas, & proclamantes *Kyrieleison* ad illius pedes provoluti multas illi gratias retulerunt. Quod quum mihi ab homine municipali probitatis, fideique spectatæ nuper enunciaretur, nimium quantum gavisus sum. Nostrarum

Hist. MS c. 3.

Cajet Isag. c. 19. Massut. l. 11. c. 10. P Salern. in animadv. in Vit. S. Marcian.

Corn. a Lap. & Tirin. in Act 28 Pirr. Sic. Sac. l. 3. not. 7.

rum enim Traditionum veritatem magis ac magis adverti, atque recognovi. Quidpe apud Gaufredum Malaterram Ordinis S. Benedicti, qui paullo post eumdem comitem Rogerium scribebat, hæc me legisse memini: *Videns autem captivos Christianos ab urbe progredientes, præ gaudio suæ insperatæ liberationis ab unoquoque cordis lacbrymis profundi, ligno vel calamis, prout quisque primo inveniebat, compositas cruces in dextris ferentes Cbyrieleison proclamando, ad pedes Comitis provolvi, nostros vero ad talem intuitum pietatis affectu lacbrymoso rore perfundi.* Unde satis superque perspicitur, quod fidelissimi Majores nostri Paulinorum beneficiorum memorias cum rebus posteriori ætate gestis minime confuderint. Quocirca vera, credibilia, & Pauli Naufragi tempestate facta censeri debent, quæ Apostolo, huc naufragio ejecto, accepta illi retulerunt. Contra quam cornicatur Zoilus noster, asserens nostras Traditiones ac memorias esse nuperas incertæque ætatis. Gaufr. Malaterra l. 4. c. 6.

§. XI. Sed ingenio Lectori meo volupe erit audire quæ perantiquo ejusmodi Fontis monumento ille objicit. *Quid enim* (inquit) *ad navigantes ruinæ* (*a*), *ut inde ipsorum baptisma agnoscamus? Quid ad Paulum fons baptismalis, cujus ætatem* (*b*) *nesciunt vel qui videre? Quid ad subitarium baptisma opera lapicidarum* (*c*), *& concba e duro lapide diutine elaboranda? Cur socios Apostolus tempestate perterrefactos, saltem ad incrementum fiduciæ, lustralibus aquis in mari non abluit? Numquid mysterium fuit, ut mille passibus longe a mari, & inter ruderum* (*d*) *borrores baptizarentur? Cur non in ipso litore?* Ast, mi Nugator optime, si quum essent in mari, aut in litore, ii nondum Apostolo fidem adhibebant, quo pacto lustralibus aquis initiari po- Insp. 7. Diatr. 6. §. 3.

(a) Nota quam inepte, præpostere, ac fraodulenter rationes nostras exponit Adversarius: Nos quidem non ex meris ruinis, sed ex illarum situ, Traditione, Fonte baptismali, aliisque monumentis, auctoritatibus, ac rationibus conclusionem nostram inferimus. (b) Ejus ætatem bene noverunt qui videre, & qui non videre. Eam nempe consignant in Anno 59. quum heic moraretur Apostolus Naufragus, ut ex supradictis constat. (c) Anne is putat, id vas fuisse Mentoris opus, aut ex Jaspide elaboratum? Lapis noster est facile cæduus: & quatuor horarum spatio ejusmodi fontem perficiunt nostri Lapicidæ. Sed id jam ex Botero alias ille didicit, licet nunc oblitus videatur; ut infra ostendam. (d) Is error pejor priore. Tunc enim nulla ibi erant rudera, in quæ nonnisi tanto temporis lapsu redactum est vetus ædificium ibi extructum.

poterant? Sane verosimilius, est ipsos ei credidisse, quum vitato mortis periculo in terram ejecti, vera esse advertissent, quæ Apostolus prædixerat; & mox hunc a mortiferæ serpentis morsu servatum prodigiose incolumem vidissent. Qui enimvero ipsi tunc non crediderint, si vel *Barbari* adstantes tantum miraculum admirati eum Deum esse putavere? Equidem ejusmodi prodigia fuisse per Apostolum
Chrysost. Hom. 54. perpetrata existimat sapientissimus Chrysostomus, ut ejus socii ad Christi fidem perducerentur. *Vide hæc* (inquit) *omnia fieri propter Paulum, ut credant vincti, milites, & Centurio: nam etsi lapides fuissent, propter ea, quæ consuluerat, & ipsi audierant, & propter miracula, quæ fecerat, & propter beneficia, quibus educati fuerant, de illo utique magna cogitassent.*

§. XII. Hinc etiam perspicuum fit, quam temere Cajetano succenseat Criticus noster propterea quod Apostolum comites suos sacra limpha expiasse, ille elicit ex his verbis:
Act. 27. *Ecce donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum:* necnon
Hom. 53. in Act. ex istorum expositione a Chrysostomo facta: *Quod autem dixit* (Angelus Paulo): *Donavit tibi omnes, non erat arrogantiæ, sed volentis adduci ad Fidem navigationis socios: non ut ipsi gratiam habeant, sed ut credant iis quæ ab ipso dicebantur.* Contendit quippe Adversarius, Cajetanum inepte interpretatum esse Angeli verba, quem non de *æterna animarum*, sed de *corporum transitoria* salute loquutum esse ille adseverat. Sed si allucinatus est Cajetanus, erroris (si Deo placet) socium habet magnum Chrysostomum, qui sane Paulum perenni sociorum salute donatum a Deo intelligit: quippe post super allata verba sic ille loqui pergit: *Suadens* (Paulus) *quod nihil sit nocitura tempestas, sed magis illorum animos lucrifactura.* Nec enimvero refragantur allegata ab Adversario Lucæ verba, qui postea subjunxit: *Nullus enim vestrum capillus de capite peribit.* Nimirum Apostolo cum temporalem tum æternam turmæ illius naufragæ salutem munifice donavit Deus omnipotens, ut prudenter sentit Chrysostomus.

§. XIII. Attamen rursus Cajetano insultat Zoilus no-
Insp. 7 Diatrib. 6. §. 3. ster, ipsumque Chrysostomi sententiam extorsisse dictitat. *Chrysostomus enim* (inquit) *voluntatem Apostolicam Pauli de convertendis sociis indicat: de secuto conversionis effectu nebiscit quidem.* Mihi autem Adversarius neque Lucæ, neque

que

que Chrysostomi, neque Cajetani sententiam assequi videtur. Qui enim dici potest quod Chrysostomus *de secuto conversionis effectu* nil afferat, si ipse affirmat, Paulum comitibus prænunciasse, fore ut tempestas ipsorum animas esset magis lucrifactura? Quid enimvero est animas magis lucrifacere, nisi eas nedum ad salutem, qua jampridem fruebantur, nempe *corpoream*, sed etiam ad aliam feliciorem, quam nondum erant assequuti, scilicet *spiritalem*, adducere? Anne minime contigisse dicendum est quod Paulus monente Chrysostomo fidelissimo ipsius interprete, eventurum sociis prædixit? Ipse quidem Apostolus inquit: *Credo enim Deo quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi*. Insuper nonne ille asseruit, Pauli comites, etsi lapides fuissent, ei fidem adhibere debuisse? Si ergo ipsi non fuere lapides, ei certe fidem adhibuerunt, atque ad Christum conversi sunt. Næ vero lapis esse mihi videtur Adversator qui adeo pervicax & refractarius est, ut nec auctoritatibus, neque rationibus moveatur, sed sententiæ suæ obstinate hæreat, Act. 27.25.

. . . . ceu fluctibus obvia rupes
Cui neque de Cœlo metus, & fracta æquora cedunt:
Stat cunctis immota minis.

Ejus autem pertinaciam æquo animo fero, quum advertam, quod non modo nobis, sed vel sibi ipse obluctatur, ac repugnat. Equidem ille idem alibi adversus nos advocat eumdem Chrysostomum, utpote afferentem, utique *sequutum* heic esse *conversionis effectum*. Ne vero quis eum nota adeo turpi a nobis inuri immerentem putet, eadem ipsius verba accipiat: *Sed forte pauci fideles erant* (in Melita) *nec tantæ auctoritatis, ut publicam superstitionem* (quam ille conjicit ex Junonis Herculisque Fanis heic adusque Ptolemæi ævum permanentibus) *labefactare possent. Haud puto; si prudens est conjectura (quam sibi vendicant) Chrysostomi affirmantis, multitudinem in illis locis extitisse credentium*. Necnon aurei istius Scriptoris, atque Gregorii Magni testimonia, nobis suffragantia, sibi vendicat: contra quam satis abunde nos demonstravimus, quum Insulæ Dalmatensi Paulum Naufragum abjudicaremus. Quocirca nihil aliud heic addam nisi quod D. Gregorius Insulam ibi nostram aperte indicat, hanc eadem appellatione nuncupans, qua is utitur loquens de Antistite nostro Lucillo, ipsamque proprio Pastore carere non posse ille idem affirmavit, ut alias ostendi; Insp. 8. Diatrib. 5. §. 1. S. Gregor. l. 27 Moral. c. 11.

di; Melitussæ vero (quod ego sciam) numquam ille meminit; neque illam proprium habuisse Præsulem memoriæ unquam proditum est.

§. XIV. Tametsi haud eis assentior, qui Apostolum ante perlatum naufragium socios suos in Fide instruxisse opinantur. Neque enim in adeo periculosa, & laboriosa navigatione hujusmodi instructioni operam navare poterant nautæ: Neque prudentissimus Gentium Doctor, qui ab Angelo acceperat, sese mortis discrimen evasuros, & in Insulam quamdam deventuros esse; necessarium duxerit, eos intempestive ac præpostere in Fide erudire. Quid si quum in undis jactarentur, ut ajebam, Apostolo fidem nondum adhibuerant? Verba enim illa: *Donavit tibi Deus omnes qui navigant tecum*: satis accommodate referri possunt ad futuram eorum conversionem post naufragium eventuram: nempe sacros codices versanti passim occurrunt præterita, vel præsentia tempora pro futuris usurpata, ut in eodem Act. Apost. loco videre est, ubi *donati* jam Paulo dicuntur,
Act 27. 24. quorum nullus capillus erat *periturus*: *Donavit tibi Deus*
ib. 34. *omnes* &c. *Nullius vestrum capillus de capite peribit*. Itaque concludere oportet, quod Apostolus comites ad Fidem perduxerit, ut supra interpretabar, quum ab exitiali viperæ morsu servatus incolumis adstantium oculos, & admirationem in se contraxisset; posteaque illos Fidei rudimenta edocuerit: quæ quidem in hac Insula per totos treis menses commorantes, commodissime, & absque intempestiva festinatione perdiscere illi valebant. Quamobrem opus non erat *subitario*, ut inquit Adversarius, baptismate illos initiare. Neque tum Lapicidis deerat tempus vasis illius, seu *fontis Baptismalis* elaborandi; imo & cælatura figurandi, ut innuere videtur Criticus noster, quum afferat: *Quid ad subitarium baptisma opera lapicidarum, & concha e duro lapide diutine elaboranda*: nempe oblitus esse videtur alibi dixisse;
Insp. 6. *In Malta lapides ceteris molliores esse, itaut (teste Botero)*
Diatr. 6. §. 6. *etiam aratris cedant*. Hujusmodi autem vasis, seu conchæ antiquitas atque usus vel ex eo elici potest, quod in Syracusana S. Marciani spelunca non absimile vas fuit in-
P. Salern. in animad. in vit. S. Marcian. ventum, ut auctor est Petrus Salernus, hæc tradens: *Hoc lavacrum putamus esse grande vas ex marmore, quod in ædicula Castri Maniacii paucos ante annos projectum vidi, quem in locum ex æde S. Johannis, quæ extra urbem est, deportatum*

tum fuerat, ex ipso nimirum antro, in quo S. Marcianus habitavit, Templumque ac lavacrum posuit, in quo Syracusani baptizarentur. In ista specu ipsi tradunt Apostolum a Marciano susceptum, ut infra differam.

§. XV. Paulino sinui proximus est alius sinus a Salinis dictus. Juxta hujus litus visitur specus orbiculari forma in caute effossus, quem Neophiti Melitenses, suadente Paulo, in Fanum converterunt, atque in Deiparæ Virginis honorem Deo consecravere. Ibi colitur SS. Virginis effigies a D. Luca, heic una cum Apostolo commorante, coloribus expressa, ut constat non modo ex inconcussa Majorum nostrorum Traditione, sed etiam ex ipso opere, adeo mirabili, ut licet eam S. Evangelista depinxerit in crusta gypsea, parieti conjuncta, perque tot sæcula in loco subterraneo, valdeque humenti servata, tamen neque gypsea crusta a pariete sejuncta est, neque colores pristinum suum nitorem amiserunt. Postea hoc Sanctuarium Indigenæ in Templi formam ampliaverunt; quod fuisse solemni ritu consecratum indicant septem rubræ cruces in ejus parietibus depictæ. Tempus vero hujusmodi consecrationis a Scriptoribus in dubium revocatur. Nempe Hieronymus Manduca id refert ad Belisarii in hanc Insulam adventum, qui Syracusis discessus huc appulit magna Ducum ac Præsulum Græcorum caterva stipatus, & ab istis Episcopis ritu a Majoribus accepto Ædiculam istam septem rubeis crucibus insignitam fuisse autumat: *si non prius Paulus Apostolus* (ille subjungit) *vel Episcopi ex Oriente convenientes ad Africæ concilia ædem illam consecrarunt*. Alii vero ejusmodi consecrationem tribuunt Episcopis ex Africa eliminatis a Vandalorum tyrannide Anno 498. Guillelmusautem Suppenbergius id consignat in Anno 402. quum nempe sub Innocentio I. Imperatoribus Arcadio & Honorio, celebratum fuerit Melivetanum Concilium; quo peracto, Episcopos per hanc Insulam ad suas Sedes transeuntes in Fanum consecrasse ille arbitratur. Alii demum ejusdem consecrationis tempus trahunt ad Annum 1089. quando Comes Rogerius Melitam ab immani Saracenorum jugo liberavit; aut ad minus remotam tempora, nempe ad ævum Martini, vel Alphonsi, Siciliæ Regum, quorum sane uterque nonnullis Siculis Præsulibus stipatus ad eundem *Salinarum* sinum adpulit. Mihi autem magis arridet eorum sententia, qui consecrationem istam ab

Hist. MS. c. 4.

Guill. Suppenberg. in Atlant. Marian. lib. 3. num. 19.

Hhh Ec-

Ecclesiarchis Orientalibus ab Africæ concilia confluentibus factam fuisse opinantur: siquidem vel euntes vel remeantes huc adpellere facillime potuerunt; ut quotidie fieri videmus a navigantibus ex Oriente, vel in Orientem. In hoc sinu Anno 1614. anchoras fixere sexaginta Turcarum triremes, sed Virgo Deigenitrix, cujus imago, ut ajebam, a Luca coloribus expressa, in eo Sacello colitur, totam ejus oram peditibus, equitibusque prodigiose instruxit; ita ut truces hostes perterrefacti fugam, quam ipsis nescio quis Cœlitum indicebat, festinanter arripuerint.

§. XVI. Sed jam tempus est ad alia monumenta transire, quæ in antiqua nostra urbe, olim *Melita*, vel *Mileto*, seu *Miletina*, non longe a Paulino sinu dissita, existunt. Et primum quidem nobis differendum est de celebri, ac veneranda (a) Crypta, quæ glorioso Pauli nomine condecoratur. Hanc nempe Apostolus sua mansione, vel frequentatione illustravit, æternavitque. Hinc eruitur mirus ille, totoque Terrarum orbe celebratissimus lapis, albicans, gypsoque cocto similis, vulgo dictus *La Grazia di S. Paolo*: cujus præsentissimam virtutem contra venenatorum animantium morsus, mortiferosque ex virulenta putredine morbos, jam satis *in Dissert.* 9. adversus Critici nostri opinionem evicimus. Necnon alio perenni miraculo ipsam nobilitavit Thaumaturgus Gentium Doctor. Etsi enim ex ea tanta lapidum copia eruta fuerit, ac in dies eruatur (b), quanta plures naves onerari possent; ipsa tamen vel ut inexhausta, ac intacta videtur. Neque autem id naturali Melitensis soli indoli tribuendum est: namque in nullo alio Insulæ loco quidpiam simile contingit; quod nempe tellus effossa succrescat, seque vegetam præbeat; sed ubicumque, vel juxta eamdem sacram miramque fodinam, lapides exciduntur, foveæ situs, atque spatium recognoscitur, idemque semper vacuum permanet, ut exploratum est tot sapientibus viris, qui propriis oculis id observarunt.

§. XVII. Ista quidem sacra spelunca cum ab Insularibus, tum

(a) Licet ea extra urbem a nonnullis ponatur, tamen olim infra erat intra urbis mœnia, ut infra ostendam. (b) *D' onde* (ex angulo istius Cryptæ) *benchè si cavi di continuo in tanta copia, quanta se ne vede giornalmente mandare per tutto fin all' Indie, sta sempre nel medesimo stato senza scemarsi: cosa nota ed osservata da tutti per miracolosa, non meno che la polvere del Sepolcro di S. Raimondo in Barcelona* &c. Ita scribebat Jacobus Bonamicus Abbati Justiniano.

tum ab exteris hominibus magno in honore habita semper fuit, summaque pietate frequentata, nedum posterioribus hisce sæculis, sed etiam multo ante Rhodiensis Militiæ in hanc Insulam adventum: contraquam asserit Zoilus noster, contendens monumenta nostra nupera esse, atque in istius Militaris Ordinis gratiam a Sacris Scriptoribus Insulæ nostræ Pauli naufragium abscribi. Enimvero hac de re, præter Pirrum, aliosque eruditos Scriptores idem affirmantes, audiendi sunt quatuor antiqui testes Indigenæ, cum probitate, tum senectute venerandi, 128. ab hinc annis examinati ac producti coram R. P. D. Leonetto Corbario, tunc Generali harum Insularum Inquisitore ac Delegato Apostolico, ut compertum habui ex Tabulario curiæ Episcopalis antiquæ nostræ civitatis, ubi etiam adservantur alia vetera testimonia ad eamdem rem facientia: sed, ne multus sim, his prætermissis, illos quatuor tantum referam, utpote Romani Præsulis, ac Sedis Apostolicæ Ministri jussu examinatos, ideoque de simulatione, vel ipsi Adversario, minime suspectos. Hi quidem fuere D. Antonius Bartholus S. Theologiæ Doctor, ac Decanus Cathedralis Ecclesiæ Melitensis, Johannes de Noto, vir Municipalis ac eruditus, Marcus Bonici, & Frater Leonardus de Agatiis, Ordinis S. Augustini. Quorum primus pro veritatis testimonio hæc sensa protulit, a me fideliter Latine reddita. *Ætatem habeo* (inquit) *septuagintaquinque annorum: & ab ineunte adolescentia, quum res mundi agnoscere cœpissem, ex veterum nostrorum Melitensium traditione semper accepi, prout est vulgatissima inter omnes Insulares fama, quod cæmeterium S. Pauli Cryptæ contiguum, situmque in civitatis Notabilis suburbio, fuerit admodum religiose habitum, pieque cultum non solum ab Indigenis, sed etiam ab exteris, qui undequaque gentium confluebant ad visendam gloriosi D. Pauli specum; & quidam ex ipsis, qui heic mortem obibant, religionis ergo in isto cæmeterio humari volebant, ut pote Sacræ Cryptæ conjuncto: atque ego bene reminiscor, triginta ab hinc annis, quum Ill. & Rev. D. Martini Royas tunc Melitensis Episcopi Vicarium Generalem agerem (quo tempore ædificabatur Ecclesia D. Pauli eidem Cryptæ contigua) reminiscor, inquam, me hujusmodi occasione propriis oculis vidisse tres aut quatuor sepulturas ex una parte, unamque vel duas ex alia, prope ostium prædicti cæmeterii, quod respicit Septemtriones. Istorum autem*

Pirr. in not. Eccl. Melit. Cajet. Isag. cap. 19. &c. Vide Mel. Descript. §. 12.

tem sepulchrorum forma hæc erat: eorum altitudo in arcus modum sinuata) æque ac longitudo hominis staturam exæquabat; ipsaque erant contecta magnis lapidibus, nobili artificio elaboratis; unde conjici poterat, quod ibi sepulti erant homines insignes, ac dignitate spectabiles. In superficie unius ex illis cernebantur quædam literę ipsi lapidi incisę, quę ob vetustatem legi minime poterant, pręter annorum numerum, quem utpote minus corrosum ego quidem legi, atque habita illius temporis ratione, arbitror ejusmodi sepulturas fuisse factas circiter 230 ab hinc annis. Circa vero Sacram Cryptam, per antiquissimam omnium nostrorum Insularium traditionem semper audivi, ut publica vox est, eam fuisse multa pietate frequentatam ab exteris, qui huc consulto veniebant ad ipsam visendam, colendamque: ego autem memini, certeque novi, temporibus meis ob hujusmodi caussam huc advenisse peregrinantes vel mulieres una cum viris ex variis partibus Italię, Galliarum, Hispaniarum, Flandrię, Germanię, Polonię; quorum nonnullos domi meę suscepi, & quum ipsos interrogassem quam ob caussam in hanc Insulam accesserint; mihi respondebant, se se hujusmodi iter fecisse, ut D. Pauli speluncam viserent ac venerarentur, in quam summa pietate affecti erant ipsarum regionum accolę pręmemoria gloriosi illius Apostoli, qui in hac Insula fuit susceptus, & in Sancto isto loco commoratus. Hæc Bartholus noster, cui consonant tres alii Testes jam recensiti; ita ut singulorum horum dicta producere opus minime sit, nisi quod secundus Testis affirmat, sese ante quadraginta annos ab exteris ad Sacram Pauli specum confluentibus accepisse, quod apud ipsos fama erat, nullum alium *Sanctuarium*, præter sancta Romæ loca, tanta, ut vocant, *Indulgentiarum* copia ditatum esse, quanta Cryptam nostram ditaverant antiqui Summi Pontifices: Tertius vero addit, monumentorum illorum ruinam veterum Parochorum incuriæ tribuendam esse. Itaque satius erit quædam a primo Teste expressa diligentius expendere. Nempe ex illius verbis perspicitur, sepulchra ista fuisse ibi collocata ferme quatuor ab hinc sæculis; eoque tempore ubique gentium Cryptæ nostræ famam fuisse divulgatam, ideoque complures exteros nobilesque viros ad eam confluere, & prope ipsam sepulturas suas supremis tabulis decernere consuevisse. Undenam istius *Sanctuarii* notitiam ipsi hauserint? Næ ab aliis se antiquioribus; hique item ab aliis prioris ætatis...

tis. . . . . Sed quid traditionum ac monumentorum nostrorum antiquitatem hinc elicere opus est; quandoquidem ante duodecim fere sæcula, nempe Aratoris Diaconi, & Gregorii Primi, quos alias allegavi, tempestate, Paulum Naufragum apud nos commoratum esse vel Ecclesiæ Romanæ perspectum erat? Qua igitur fronte Veterator noster contendit, nonnisi post Rodiensium Equitum in hanc Insulam adventum a Sacris Actuum Apost. Expositoribus Pauli Naufragium esse nobis adjudicatum?

§. XVIII. Sed ille verosimile non ducit, *sub terris*, idest in ista caverna delitescere voluisse Apostolum a Deo positum *in lucem gentium*, de quo Christus Dominus dixit: *Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & Regibus, & filiis Israel*. Hæc autem ille nobis nequaquam objiceret, si tempora, Prudentum more, internoscere magis, quam confundere affectaret. Nimirum prudentissimum gentium Doctorem, sicuti & alios Apostolos, tempus erat delitescendi, ac tempus coram hominibus versandi. Quum nempe Paulus Apostolicum suum ministerium exercere, gentibusque lucem afferre vellet, e spelunca egrediebatur, atque in hujus platea sive area (postea in *cœmeterium* conversa) Melitensi populo verba faciebat, & *palam* evangelizabat, imitans, ut Adversario placet, Magistrum suum, Christum Dominum: dicentem: *Ego palam locutus sum Mundo &c.* Iste quidem Joh. 18.20
locus, in quo Apostolus magna audientium frequentia Dei verbum annunciabat, nobis cum antiqua Traditione, tum monumento ipsam confirmante, videlicet Cruce columellæ imposita, de qua infra differam, innotescit. Quum vero expleto suo ministerio, nempe concione, aut Sacramentorum administratione, sibi animæque suæ vacare vellet, opus ei quidem non erat, ut omnium oculis, instar hypocritæ, se se exponeret, sed in antrum suum se referebat, ubi orare, contemplari, corpus asperius habere, postque tot labores atque cruciatus perbrevi quiete reficere poterat. Quæ sane *palam* fieri Christus Jesus neutiquam præcepit: quinimo & ipse qui semper docuit *in Synagoga* & *in Templo*, quum autem esset oraturus, in solitarium locum, scilicet in Gethsemani Villam dilapsus est, dixitque Discipulis suis: *Sedete* Matth.26.36
hic donec vadam illuc & orem &c.

§. XIX. Nihil igitur est in caussa cur Andream Chiocchum

chum pene derideat Zoilus noster, propterea quod ille arbitratur, in Crypta nostra *D. Paulum Christo adjunctum, vitam purissimam, austerissimam, & sanctissimam traduxisse*. Quod autem piis sanctisque viris in speccubus commorari fuerit libenter usitatum, nedum ad vitandas impiorum persecutiones, sed etiam ad operam navandam contemplationi, aliisq e pietatis exercitationibus, edifcere poterat Criticus noster ab Augustino Calmeto, Monacho pariter Benedictino, qui in eruditissima *Dissertatione de Mansionibus antiquorum Hebræorum*, postquam de variis cavernis, diversis populis (*a*), interque alios Melitensibus, olim usitatis, verba fecerit, ita loqui pergit. *Enfin c' estoit la retraite ordinaire des Prophetes, & des Justes dans le tems de la persecution, pour eviter les efforts des Mèchans (Hebr. XI. 38.) & dans le tems de paix, pour fuir la corruption du Monde, & pour s' exercer dans les pratiques de la pietè, & de l'oraison. C'est ainsi qu' Elie, que S-Jean Baptiste, que Jesus-Christ, l'on pratiquè*. Pone idem Autor describit quoddam ex hujusmodi antris, quod usque in ævum suum, referente quem is allegat, Maundrelio, visebatur tribus leucis procul a Sidone. Necnon in ejusmodi Cryptis primitivæ Ecclesiæ Heroes pietati incumbere consuevisse tradit Antonius Bosius, civis noster eruditissimus. Inter alias celeberrima est Massiliensis Caverna in caute profunde effossa, in qua D. Maria Magdalena noctes contemplatione precibusque producebat. In hoc subterraneo loco prioris illius ævi Christicolæ congregabantur, sacrisque interveniebant, ut pro certo habet Johannes Croiset; contraquam opinantur nonnulli Critici. Ad illud quidem sacrum antrum descendisse fertur Archangelus Michael, qui gloriosæ illi Pœnitenti in eo commoranti magnam ex alto Crucem attulit, eamque illi confixit ad specus ostium, illique suasit, ut eam præ oculis jugiter haberet: cui sane cœlesti monito per totum vitæ suæ curriculum illa probe obtemperavit, ut divinitus revelatum esse narrat Sylvester Prier. *in Ros. aur. Ser. de S. Mar. Magd.* Quid quod ipse gentium Doctor vel in Sicania

Andr. Chioc. in Mus. Veron. Sect. 2. pag. 130.

Differt. in Vet. Testam. Tom. 1.

Ant. Bosius in Not. ad Pass. S. Cæcil.

Joh. Croiset ad diem 22. Jul.

(*a*) Vel Ethnicorum Heroibus, quos vocant Semideos, antra frequentabantur: Siquidem in Acherusiade peninsula, referente Xenophonte, *descendisse Herculem ad Cerberum canem rapiendum memorant incolæ: atque ejus descensus monumentum ostendunt, specum haud minus quam stadia duo subsidentem*. *De Cyr. Min. Exped. lib. 6.*

nia specus incoluit, ut & antiquis Traditionibus, & pluribus monumentis Siculi ostendunt? Nonnullos ex istis recenset noster Manduca in *sua Hist. MS. capp.* 9. & 10. Inter alios celebris est specus S.Marciani, de quo hæc scribit doctissimus Massitius: *Tradunt etiam* (Syracusani) *illo triduo Apostolum a S. Marciano exceptum in ea spelunca fuisse, quam ipse, prius expulsis Dæmonibus, Deo consecraverat, ibique sacris Paulum Apostolum esse operatum*. Desinat ergo Zoilus noster Cajetanum idem affirmantem lacessere. Desinat quoque Julium Centurionem insuetæ in Apostolum inhumanitatis insimulare, propterea quod ipsum in Crypta nostra commorari ille permiserit: quandoquidem cavernas incolere non minus iste, quam alii Christianæ Religionis Heroes amabant.

§. XX. Hinc etiam perspicitur, quam minus recte fuerit loquutus Cluverius ab Adversario advocatus, ut pote Traditionem hanc nostram deridens, & ipse alias (*a*) a Critico nostro derisus. Et quidem ille ratione parum solida ad asserendum inducitur, *affirmatu perquam absurdum esse*, Paulum toto trimestri in Crypta nostra egisse: *ceu carceres in urbe tam celebri fuissent nulli, quo Centurio vinctos suos abdere atque custodire potuisset*. Nimirum ipse non advertit, quod vel in Urbe urbium domina, in qua plures tuti carceres minime desiderabantur, Apostolo fuit permissum manere *sibimet cum custodiente se milite*. Quanto autem magis in Melita, quæ undis hinc inde circumsepta quamdam carceris speciem præsefert, unde haud facilis fugæ aditus, id Paulo permittere debuit Centurio, adeo Apostolo addictus? Sed expendamus alias Cluverii rationes. *Etsi liberum* (ipse subjungit) *sine vinculis Paulum habere voluisset* (Centurio) *saltem sub conspectu suo in urbe habuisset*. Heic licet allucinetur Cluverius, tamen est venia dignus: quippe ignorare videtur, Paulinam Cryptam tunc temporis, ut alias ajebam, intra urbis mœnia sitam fuisse, latius patente antiquæ civitatis ambitu; ut jampridem ex veterum ædificiorum vestigiis perspexit prælaudatus Jacobus Bonamicus, cui consonat antiquorum Traditio; utque nuperrime exploratum est, quum esset effossus peramplus istius urbis murus ultra sacram eam Cryptam protensus. Neque enimvero inficias ibo, Centurionem tuto in Act. 28. 16.

loco

(*a*) Vide *Dissert.* 11. §.3. *not.* 6.

loco Apostolum detinere debuisse; tamen arbitror, illum satis caute egisse, si hunc militi custodiendum tradiderit, sicuti Romæ factum fuisse testatur Sacer Evangelista. Ast hercle faceta, ne dicam, ridicula est Cluverii conclusio, hæc inferentis. *Nisi & ipsum una cum militibus ac ceteris vinctis in eadem specu tamdiu egisse credere libeat*. Sed animadvertere is deberet, quod non tanti vitrum quanti margaritum, ut adagio docemur: nempe venerabilis Gentium Doctor non æque erat a Centurione habendus, atque ceteri vincti, homines forte facinorosi, ac scelesti, imo absque dubio nocentes. Næ Romæ nec omnes fuisse æque tractatos legimus: siquidem Paulo permissum fuit *sibimet manere*; quod sane aliis custodiis concessum fuisse nequaquam tradit Apostolicus Historiographus. Quocirca audiendus est aureus Chrysostomus, sententiam plane meam hisce D.Chrysost. in Act. Hom. 54. verbis confirmans. *Non parvum etiam hoc argumentum, illum fuisse per omnia admirabilem, quia non jam cum aliis numerabatur: sed permissum est illi, ut maneat solus cum milite custodiente illum*.

§. XXI. Neque minus deridendus est Adversarius, quum sese haud videre affirmet, qui Paulum sociosque *sub terra abstrusos (a) multis honoribus*, ut ait Lucas, *afficere* Insulares potuerint; necnon quomodo infirmi *ad longius iter vel aliena ope* peragendum parum accommodati, salutis recuperandæ caussa, ad Apostolum accedere valuerint. Hinc ille colligit, ipsum nequaquam fuisse in Crypta nostra commoratum, sive detentum, sed per omnes Insulæ angulos vagantem, & *in proximo positum* sese confluentibus undequaque ægrotis offerentem. Porro Criticus noster nebulas, ut ajunt, de more suo diverberat: etenim Paulina specus non erat adeo inaccessa & inhospita, neque in ea ita clausus detinebatur Apostolus, ut accedentibus copiam sui facere non posset. Quippe & ipsa, ut supra ostendi, illa tempestate sita erat intra urbis mœnia; & in ea non minus leniter, ac humane ipsum fuisse habitum censeo, quam in Romano Act. 28. 30. *conducto*, in quo quidem *suscipiebat omnes qui ingrediebantur ad eum*. Quid autem est in caussa, cur ægrotantes in cavernam istam *vel aliena ope* duci non potuisse ille autumat? Nonne vel ad Aquas Sextias, aliasque remotas regiones

(a) Anne illos instar defunctorum ibi sepultos ac derelictos putat Criticus noster?

nes hinc abſcedere quotidie videmus ægros ad curandas ſuas infirmitates? Quid quod a longinquarum regionum incolis, ut referunt Pirrus, Cajetanus, aliique Scriptores, ac Teſtes, quos ſupra allegavimus, nobiles viri, cadavera ſua huc deportari, atque in ſepulcreto Paulinæ Cryptæ contiguo humari, ſupremis tabulis mandarunt? Anne ad eamdem ſpecum ex hac ipſa Inſula homines vita fungentes, ut ut infirmi, adduci aliena ope non valuerint? Quanto autem magis Inſulares noſtri, bona valetudine fruentes, Apoſtolum ibi agentem adire, atque honoribus afficere potueriut? Quum vero iſta nobis objiciat Adverſarius, ignorare plane videtur, pleroſque viros ſanctimonia illuſtres in ſpeluncis, aut hujuſmodi latibulis abſconditos populorum ad ſe confluentium frequentiam evitare non potuiſſe. Profecto D. Hilarion ex Oriente in Occaſum, ex Occidente in Ortum, ex hac in illam cavernam, ex illa in hanc ſolitudinem demigrare conſuevit, ut ejuſmodi concurſus effugeret.

§. XXII. Reponit tamen Adverſator; *Paulum ſemper ad hoſpites divertiſſe lego*. Sed mi Zoile, ego rem ſeſe aliter habuiſſe comperio. Nimirum in Inſula noſtra, triduo tantum is fuit a Publio ſuſceptus; per reliquum vero trimeſtre intervallum Cryptam noſtram incoluit. Romæ autem ad quos hoſpites ipſe divertit? *Manſit biennio toto in ſuo conducto*; inqrit S. Evangeliſta. Idque ſummæ Dei providentiæ adſcribendum eſt, ut prudenter expendit Maſſutius: *Cum tot eſſent* (is ait) *Romæ fideles, qui proprias ædes Apoſtolo accommodare potuiſſent; oportuiſſe tamen hanc habere mercede conductam, ut omnibus ad eam liberior, quacumque diei vel noctis hora pateret acceſſus, & confluentibus undique fidelibus ad ſermones audiendos de rebus divinis, eſſet veluti Eccleſia, vel ſacrarium piis functionibus dedicatum: quod poſtea a Sergio Summo Pontifice in Templum Beatiſſimæ Virginis Mariæ dictum in via lata eſt conſecratum circa annum Domini ſeptingenteſimum, ut legitur in antiquis illius Eccleſiæ monumentis*. Hæc ille. Quæ optime quidem conveniunt Melitenſi ſpeluncæ: Quidpe & hæc accedentibus patebat. & poſtea a Publio Melitenſi Pontifice in SS. Virginis honorem Deo dicata fuit. Præterquam quod & in illa Eccleſia viſitur Crypta, in quam non ſecus, atque in noſtram, ſeſe referebat Apoſtolus, una cum

S. Evangelista, quum piis exercitationibus vacare vellet.

§. XXIII. Criticus vero noster jam exhausto oppositionum suarum penu, mucidas quasdam ipsarum reliquias effert ac producit. Nimirum minus veridicam esse Melitensium de Paulino antro Traditionem vel ex eo elicit, quod de hujusmodi re inter se parum ipsi dissentiant: nempe alii Apostolum in ea crypta clausum; alii per valles & colles excurrisse tradunt; modoque ibi, & modo in aperto concionari consuevisse affirmant. Ast Zoilus iste, ut ex parœmia loquar, calvum vellit: nempe inani conatu Traditionem majorum nostrorum incessit. Quum enim Paulum in Crypta sermones de rebus divinis habuisse dicimus; haud quidem in intimis illius angulis ipsum verba fecisse intelligimus, sed in ejusdem area, ubi nunc visitur Crux super columellam, in illius prædicationis monumentum erecta. Sicuti quum *J.h.* 10. dicatur quod Christus Dominus *ambulabat in templo*: intelligi debet, quod ipse deambulabat in *porticu* ipsius Templi, ut ibi mox subjungitur, *in porticu Salomonis*. Neque sane Gentium Doctorem specui suæ, ceu polypum marinæ cavernæ, tenaciter inhæsisse credimus; ita ut numquam ab ipsa ad alia Insulæ loca diverterit. Nec enim id Paulo interdixisse credendus est Centurio, qui eum *humane tractans* in eadem navigatione, ubi Sidonem advenerat, *permisit ad amicos ire, & curam sui agere*. Act. 27. 3

§. XXIV. Ut autem ingenuitatem meam Adversario ostendam, non eo inficias, Fautores nostros inter se nonnihil discrepare circa caussam Paulinæ in isto antro commorationis. Quidam enim voluntarie, alii autem involuntarie ibi egisse Apostolum opinantur. Quid tamen hinc detrimenti emergit Melitensium traditioni? Nihil sane. Quandoquidem a Majoribus nostris constanter traditum est, quod Cryptam nostram Paulus mansione sua nobilitaverit; quare autem ipsam incoluerit, aut frequentarit; ab illis nequaquam accepimus. Idcirco nonnulli ex nostris Propugnatoribus post sexdecim fere sæcula hujusmodi caussam expiscari voluerunt, & varii in varias abierunt sententias. Quinimo si rem bene perpendas, parvam aut nullam inter eos discrepantiam comperies. Nimirum Apostolum in ista spelunca voluntarie egisse dices, si eum, Cry-

ptas

ptas incolere, ut ostendebam, amantem, Centurionis permissu, ejusmodi habitaculum elegisse putes, involuntarie vero ibidem detentum credas, si eamdem habitationem carceris vice vincto Apostolo concessam consideres. Revera Paulum tunc fuisse captivum novimus, sed & ipsum a Julio Centurione humane habitum legimus. Unde in uno eodemque Apostolo recognoscere erat captivitatem cum libertate, & libertatem cum captivitate conjunctam: siquidem ipse non erat adeo liber, ut a nullo milite custodiretur; neque erat ita vinctus, ut amicos visere, Cryptam frequentare, concionari, *curam sui agere*, sicut Sidone, non potuerit. Etenim æque heic atque illic idem plane Paulus, idem Julius erant. Quocirca recte sapienterque sensisse eos arbitror, qui una cum doctissimo Cajetano Melitensem specum Apostolo cum hospitium, tum carcerem fuisse censuerunt.

§. XXV. In editiore igitur tumulo areæ ante Pauli Cryptam sitæ gentium Doctorem Indigenis Dei verbum annunciasse, atque a vicinis Gaulitanis auditum fuisse per inconcussam Traditionem nobis constat. Hujusmodi quidem locum Majores nostri fideles, grati, piique in Apostolum de his Insulis adeo benemeritum, lapidea cruce super columellam erecta insignitum voluere. Sed & in hoc perspicuo monumento lucernam adhibet Diogenes noster: ast utinam Cynico digna proferret, non vero nugas meracas! *Nec minus faceti* (inquit) *sunt in alia Traditione, quam narrant Octavius Cajetanus, Anterus Maria, Lapideus, Tirinus, aliique* (a) *credulitatum Antistites fatentur in ea Insula prope Cryptam S Pauli posita supra columellam cruce notari locum, unde dum concionaretur Apostolus, auditus e Gaulo insula fuerit, tametsi* (b) *duodecim inde milliarium intervallo segregata: unde & Gaulitani Christi religionem amplexi sunt. Quid Afromelitam igitur opus fuit Apostolicæ peregrinationis vestigiis imprimere, si ex*

(a) Tales ii videntur, cuicumque veritas est creditu difficilis.

(b) Nimirum is oblitus est, sese Insp 7. §. 1. dixisse: *per decem milliaria longe in Gaulo insula auditum, dum concionaretur in Melita Paulus*. Ita plane qui passim sibi minime constat, nobis contradicere affectat.

si ex uno loco poterat tam longe exaudiri? At certe Paulus id efficere potuit: utique: sed hic an fecerit, non an potuerit (a) disputamus. Imo nec potuit, nam in Illyrico (b) erat.
Marc. 16. *Christus Dominus inquit Discipulis:* Euntes in mundum universum prædicate &c. *hoc est, accedite ad homines, ut audiamini: & quidem Apostoli ad omnes populos accessere.* Quid autem hujusmodi censura facetius, ne dixerim, ineptius? Ergo-ne gentium Doctor haud quaquam implevisse dicendus est ea Domini verba: *Euntes in Mundum universum prædicate;* propterea quod ipse in Melita prædicans, fuerit a Gaulitanis auditus? Anne, ut ea impleret, omnes scopulos, arvaque percurrere necessario debebat, itaut Melitensi commoratione uti ille non potuerit ad Gaulitanorum conversionem, sed omnino ad ipsos accedere opus sibi fuerit? Qui vero Gaulum contendere poterat Paulus, si Centurio una cum suis militibus, ceterisque vinctis in Melita morabatur? Anne Adversarius, qui paullo ante Apostolum in sua Crypta ferme sepultum, aut illigatum credere videbatur, nunc ipsi tantam libertatem fuisse concessam judicat, ut ex Melita, sine Centurione, ac reliquo comitatu, ad aliam Insulam discedere solus potuerit? Quid autem, si Gaulitanis *vocationis gratiam* tunc impertiri, non vero ad aliud tempus differre, ineffabili Dei providentiæ libuerit? Quamnam sane occasionem istius Insulæ ad Christum adducendæ, magis opportunam commodamque nancisci poterat Apostolus, quam trimestrem suam in Insula nostra, illi adjacente, mansionem? Hinc equidem ab illius accolis mire exauditus opus non habebat ad ipsos accedere: siquidem ejusmodi miraculo moti impulsique ipsi Insulam nostram advenire, ac Thaumaturgo Apostolo propius auscultare satis commode poterant; ut ab ipso sacris laticibus expiarentur.

§.XXVI.

(a) *Fecisse* quidem, non tantum *potuisse* antiquissimi Melitenses tradiderunt.

(b) Id sane fateri possunt veri *Credulitatum Antistites*, non vero Fautores nostri, qui nonnisi credibilia credunt. Quantis enim decem pedis, atque milliaribus ab Illyride tunc distaret Apostolus, ex iis quæ hactenus disseruimus, superabunde perspicitur.

§. XXVI. Quam vero inepte Zoilus noster ex eo quod Apostolus ex præmemorato loco prædicans longe fuerit auditus; inferat quod ab hujusmodi situ numquam recedere, neque ad alia Insulæ loca divertere is debuerit, nemo non videt. Neque minus ille fallitur, quum ejusmodi miraculum minime fuisse a Paulo perpetratum suspicetur; propterea quod in Scripturis minime legerit Apostolos ea fuisse virtute præditos, ut sacri ipsorum sermones ab hominibus longe distantibus audirentur. Enimvero is legere debuisset quæ Lucas asserit, nempe quod Deus dederit *signa & prodigia fieri per manus eorum* (Pauli & Barnabæ). Unde satis elicere ille potuisset, quod inter tot *signa & prodigia* ejusmodi virtutem illi donaverit Deus in Gaulitanorum beneficium. Sed anne Criticus noster neque perlegerit, Apostolos tollendi serpentes virtute fuisse a Deo donatos, quum neque ille credat, Paulum Melitensibus viperis venenum abstulisse? Quid quod alii quoque Sancti, utut insignes, Apostolis tamen minores, quum concionarentur, longe fuerunt exauditi? Patavino quidem Thaumaturgo prædicanti adesse quum non potuisset quædam pia mulier, super domus suæ tectum conscendit, spectansque locum duobus milliaribus dissitum, in quo ille concionabatur, omnia illius verba audivit, etsi non item audierint ceteræ mulieres ejusdem viciniæ. *Ergo-ne* (dicet Adversarius) *reliquæ erant indignæ* (a), *ut audirent? Num divina vis vocis, ceu repagulis alligata, ultra duo milliaria nil poterat?* At o si ullis repagulis alligari posset Adversarii procacitas, utique hujusmodi næniis aures nostras non obtunderet. Act. 14. 3.

§. XXVII. Porro omissis ejus nugis transeamus ad aliud monumentum, scilicet ad Cathedrale Templum, situm ubi olim erant urbanæ Publii ædes. Istud quidem fuisse ab ipso Publio conditum vel hinc elici potest, quod Gregorii Magni ætate, nempe quinque post Publii ævum sæculis, jam ipsum erat opibus ac proventibus luculenter instructum. Quidpe Sanctissimus ille Pontifex scribens ad Romanum Defensorem, asserit, Lucillum Episcopum Melitensem, & Pe-

(a) *Ad hæc* (ita in ejusmodi miraculum garrit Adversarius) *quomodo in Siciliam tunc, & Africam, ceterasque ejus maris Insulas vox Pauli non pertigit? Num reliqui indigni, ut audirent? Num divina vis vocis, ceu repagulis alligata, ultra duodecimum milliare nil poterat?*

Petrum ejus filium plura huic Ecclesiæ rapuisse: ista vero parvi momenti fuisse nequaquam dicet; si perpendas, quod virum in tanta dignitate constitutum ad sacrilegium allexerint; & ab ipso ablata induxerint Trajanum ipsius successorem ad eos repetundarum postulandos coram prævenerato Summo Pontifice: Plurima vero, & immodica, & pretiosa eripi nisi diviti non possunt. Si ergo Gregorii Primi ævo jam dives, jam opulentum & grande erat Melitense Templum, hoc ante multa sæcula natum censeri debet: neque ab alio conditum quam a Principe Viro tantis opibus prædito, quantis affluebat Publius noster, qui hac ex caussa Melitensium Protus audivit, ut alias exponebam: Ipsius vero munificentia vel ex eo perspicitur, quod 276. hospites triduo domi suæ laute suscepit. Quamobrem recte concludit Hieronymus Manduca *in sua Hist. cap.2. Nullus vero Antistes ante Gregorii Magni ætatem B. Publio vel religiosior, vel locupletior extitit, a quo thesaurus Templi, ac sacrum vectigal profectum fingi possit, quam ab ipso Publio Ecclesiæ Melitensis conditore*.

§. XXVIII. In ista quidem antiquissima Basilica colitur Deiparæ Virginis effigies a D. Luca depicta. Atque hoc est aliud monumentum, quo sententia nostra confirmatur. Quidpe eam coloribus expressisse Sacrum Evangelistam tradunt, quum post naufragium una cum Paulo heic moraretur. Et quidem verosimillimum est, pios illos Melitenses, recenter Christo addictos, quum illum pictorem esse agnoverint, ab ipso Virginis imaginem petiisse, ac facile impetrasse. Quid enim piissimo isti Pictori contingere poterat jucundius, quam Deigenitricis vultum exprimere, talemque Neophitorum pietati offerre? Imago ista cubitalis est, lamina argentea convestita, cristalloque inclusa, Virginem referens foventem in ulnis puerum Jesum, atque, uno verbo, simillima est illi quæ Romæ colitur, ut jampridem observavit prælaudatus Manduca. Eam summopere venerantur Indigenæ ob mira beneficia, quæ per ipsius cultum a Deo consequuntur: præsertim, cœlo imbres diutius subducente, ipsam instructo agmine, supplicantes, per urbem conducunt; neque spe fraudantur: nam contigit quandoque, ut vix perfectis supplicationibus pluvia imminuerit, ut testatur idem Manduca.

Hier. Manduc. Hist. lib. n.12.

§. XXIX. Antagonista vero noster, qui omnia nostra im-

impugnare instituit; D. Lucam nullam Virginis effigiem penicillo delineasse, neque pictoriam artem calluisse contendit: atque D. Augustinum allegat ita loquentem: *Neque enim novimus faciem Virginis Mariæ...... Utrum autem illa facies Mariæ fuerit, quæ occurrit animo, cum ista loquimur, aut recordamur, nec novimus omnino, nec credimus. Itaque hic salva fide licet dicere; forte talem habebat faciem, forte non talem.* Quid vero si Augustinus compertum non habuerit, quod invenirentur ejus icones? Numquid omnibus datum est adire Corinthum? Anne omnibus omnia innotescere consueverunt? Quod sane Augustinus minime novit, aliis gravissimis Auctoribus fuit exploratum. Profecto sacrum istum Evangelistam Deiparæ vultum coloribus expressisse affirmant Theodorus Lector *lib.* 1. *Collect.* D. Johannes Damascenus apud Sarnellium *Liter. Eccl. tom.* 2. S. Thomas *in* 3. *dist.* 9. *q.* 2. S. Antoninus Florent. *Part.* 3. *tit.* 15. *c.* 24. *sect.* 2. Bellarminus *lib* 2. *de Imag. cap.* 10 Surius *in Vit. S. Lucæ*; Vincentius Bellovacensis *in Spec. Hist. lib.* 23. *cap.* 147. Sigonius *lib.* 1. *de Regno Ital.* Anastasius & Paulus Diaconus apud Tobiam Coronam *de Sacr. Templ. part.* 1. *c.* 63. Cæsar Baronius *ad An* 560. Canisius *lib.* 5. *de B. Virg. cap.* 22. Alanus Copus *Dial.* 4 *contr. Summ Pont. Oppugnat.* Johannes Stephanus Duran. *Lib.* 5 *de Rit. c.* 5. Alphonsus Ciacconius *in vit. S. Gregor.* Johannes Molanus *Hist. Sac. Imag. B. V. lib.* 1. Menochius in Lib. cui titulus, *Le Stuore, tom.* 2. *Cent.* 5. *cap.* 37. & alii complures.

D. Aug. l. 8. de Trin. c. 14.

§. XXX. Attamen hi cuncti (reponit morosissimus noster Criticus) sunt neoterici Scriptores, quorum antiquissimus Theodorus Lector non ante sextum sæculum scribebat. Sed, quæso, mi Aristarche, numne id somniavit Theodorus? Anne potius ab aliquo alio prioris ævi Scriptore id accepit? Et quidem Eusebius, qui cum ante istum, tum ante Augustinum inclaruit, id innuere videtur: siquidem *lib.* 5. *cap.* 14. memorat imagines SS. Apostolorum Petri & Pauli, quas in monte Soracte apud se adservabat S. Sylvester, ac sub quarum specie ipsi Apostoli Constantino Cæsari apparuere: indeque ab hoc recognitæ illæ fuerunt; atque in D Petri servantur; adprobanturque a Damaso & Metaphraste *in vita S. Gregorii*; Augustino *de consens. Evangelist. lib.* 1. *cap.* 10. Gelasio Papa *Ep. de lib. authent.* Hadriano Papa *Ep. ad* 7. *Syn.* & a Concil. Niceno II. *Act.*
1. Eas

1. Eas autem imagines fuisse a D. Luca depictas non imprudenter conjicies, si primum omnium S. Evangelistam, Christi Domini, ejusque Genitricis, & Principum Apostolorum vultus ac lineamenta coloribus exprimere cœpisse agnoscas, ut testatur Nicephorus Callisti *lib* 2. *c*. 24 *& lib*. 5. *capp*. 15. 16. *&* 33. Sed demus, quod nemo ante sextum sæculum, Lucam fuisse Pictorem tradiderit; num-ne sat esse non debet istius ætatis Scriptorum auctoritas? Plane adversus Græcos, impugnantes sacrosanctas D. Mariæ Magdalenæ reliquias a Latina Ecclesia possessas, producit antiquas Traditiones manuscriptis sexti sæculi corroboratas doctissimus Johannes Croiset ad diem 22. Julii: Subditque hujusmodi Traditionem plurium summorum Pontificum, nempe Benedicti XII. Johannis XXII. Gregorii XI Clementis VII. Eugenii IV. Xysti IV. Adriani VI. Urbani VIII. diplomatibus, quas *Bullas* vocant, reddi ferme certam. Necnon Tillemontius, alias ab Adversario allegatus, recipit plura miracula ab Apostolorum Principe perpetrata, quorum tamen meminit nemo ante Basilium Seleuciæ, qui floruit circa medium secundi sæculi, atque illa ex Populorum Traditionibus hauserat. Verumenimvero de hujusmodi re audire præstat insignem Criticæ Magistrum Honoratum a S. Maria, hæc docentem: *Elles* (inquit, recensitis quibusdam Traditionibus) *n'ont pour la plupart d'autre fondement, que la creance des peuples, & les opinions des Eglises. Aucun ecrivain n'en à parlè que IV. ou VI. siecles apres; & pendant tout ce tems ces evenemens n'ont subsistè que dans la memoire des hommes. Si cela ne suffit pas, independamment de l'autoritè, & de la conjecture, pour donner quelque probabilitè a ces sortes de faits; nos Sçavans ne doivent donc pas leur donner place dans leurs Ouvrages; mais il faut bien qu'ils soient persuadez, que l'opinion des Peuples, & les Usages des Eglises peuvent faire quelque preuve, puisqu'ils n'en donnent, & n'en sçavroient meme donner d'autre, que la Tradition qui a passè de l'un a l'autre jusqu'aux Ecrivains qui les ont recueillis plusieurs siecles apres*. Postea ille subjungit, quandoque magis stari sententiis Traditione, & consensu Ecclesiæ suffultis, quam illis, quæ magno Testimoniorum numero innituntur. Quidni ergo sententiæ nostræ standum, quæ nedum innumeris testimoniis, gravissimisque ut vidimus, auctoritatibus, sed

Tom. 1. Art. 27. de S. Petro.

Dissert 7 tom. 1.

etiam

etiam plurium Populorum Traditionibus, ut infra recensitum ibo, multarumque Ecclesiarum consensu fulciuntur?

§. XXXI. Nescio tamen qua ratione adseveret Zoilus noster, quod *adeo sacrum, memorabile, vicinumque monumentum Melitensibus necdum quadringentis fere post Pauli naufragium annis innotuerat*. Unde enimvero id elicit? Anne ex eo quod D. Augustinus, sese Virginis faciem minime novisse dixerit? Ideo-ne ante Augustini ævum neque Melitenses Deiparæ imaginem vidisse dicendi sunt? Næ ipsos eam vidisse ab usque primo illo sæculo, quum sacer iste Pictor una cum Apostolo heic moraretur, constanti Traditione acceptum est: in cujus quidem rei memoriam in sacra Pauli Crypta adusque præsens ævum adservatur coliturque antiquum S. Evangelistæ simulacrum. Hujusmodi autem Traditioni subscribere non dubitarunt sapientissimi viri, Cornelius a Lapide, Joh. Baptista Cancellottus, Octavius Cajetanus, Thomas Massutius, Guillelmus Suppenbergius, Johannes Ferrandus, Franciscus Carrera, Rocchus Pirrus, Paulus Macalius, & alii. Necnon eidem consonæ sunt aliorum illustrium Populorum Traditiones, Ecclesiarum consensu adprobatæ. Quidpe Romani plures Deigenitricis iconas a D. Luca depictas ostendunt; aliam habent Patavini, aliam Bononienses; aliam colunt Galli in antiquo Monasterio Corbejensi, quæ, testante Andrea de Saussay, pietatem intuentibus adspirat: Aliam opere (a) anaglypho confictam adservant Lauretani.

§. XXXII. Quid plura? Bizantinam Deiparæ effigiem a D. Luca fuisse coloribus expressam, antiquissima Traditio ac fama universalis est nedum apud Græcos, sed etiam apud Latinos, tum Bizantii, tum in magna Græcia commorantes, ut scripsit ad Ab. Michaelem Justinianum Johannes de Aviano e Bizantino Magni Turcarum Domi-

Kkk ni

Cancellotus Ann. Mariim. n. 33.
Massut. in Vit. S. P. l. 11. c. 10 l. 14. c. 7 & in Ep. Dedic.
Suppenb in Atlant. Marian. l. 3. n. 20
Ferrandus Disquis. Reliq. l. 1. c. 1.
Macal. in Relat. S. Crypt. &c.
Andr. de Sauss de Myst. Gall. Script. pag. 151.

(a) Metaphrastes ait, Lucam cereis lineamentis Virginis vultum expressisse. Quod a veritate non abhorret; nam antiqui, præsertim Græci, in cera delineabant, quæ pingere debebant. Nonnulli quidem affirmant, Lucam cum Pictorem, tum Sculptorem fuisse. Quod verosimillimum est, quum hæ artes cognatæ sint, ambæque professi fuerint insignes Pictores, ut Michaelangelus Buonaroti &c.

ni Balneo VI. Cal. Febr. An. 1664. Præ cunctis autem specialis mentio illius facienda est, quæ Romæ in Templo S. Mariæ in Via lata colitur, annulum gestans in digito: eam sane a D. Evangelista pictam testantur Epigraphe in lapide incisa, & antiqua illius, quam vocant, Diaconiæ monumenta. Et quidem illic sita erat edes a Paulo conducta, quam Lucas *act.* 28. memorat: ἴδιον μίσθωμα, *proprium conductum*. Antagonista vero noster cunctis istis Traditionibus ac monumentis reluctatur: nempe tot illustres Populi, atque Scriptores allucinantur desipiuntque; solus ipse sapit divinatque. Verumtamen ego cum tot cordatis Populis, & Auctoribus allucinari malim, quam cum Critico nostro sapere; si tamen sapere est tot tantisque Traditionibus atque Auctoritatibus pertinaciter reluctari.

§. XXXIII. Jam vides, ingenue Lector, quot quantaque monumenta in felicissima nostra Insula reperiantur, veluti totidem indeficientia testimonia Pauli Naufragi in hanc Insulam adpulsus! Jamque recognoscere ac fateri potes quam recte asseruerit Fazellus: *In Sicula hac nostra Melita Paulum quid est, quod non loquatur, sonet, celebret, adoret?* In Insula vero Dalmatensi quæ monumenta ejusmodi adventus? Nulla plane, nulla. Quod utique agnoscens Adversarius, pulverem Lectorum suorum oculis offundere studet, ne videant caussæ, quam ipse tuendam suscepit, iniquitatem. Neque causatur bellorum vices, ferocium Populorum vastitates, notatque Melitensios tamquam Pauli beneficiorum immemores. Sed quid bonis istis gentibus notam adeo turpem ille impingit? Quandoquidem ipsi e naufragio suscepti Apostoli gloriam sibi adsciscere, ut nuper ipsis dormientibus somniavit Veterator noster, nequaquam curaverunt: neque enim Pauli naufragi tempestate eorum Insula incolis frequentabatur: sed ipsius litora, & semitæ magis, quam *viæ Sion*, viduæ lugebant, ut *in Dissert.* 8. planum fecimus.

§. XXXIV. En itaque multimodis dilutum, funditusque explosum Adversarii opinamentum, quo naufragum gentium Doctorem vel invitum in *Meletam* adigere conatus est. En sententiam nostram omnigenis rationibus,

au-

auctoritatibus, Traditionibus, monumentis usquequaque suffultam, propugnatam, confirmatam: & maxime Apostolici Historiographi auctoritate, cujus verba, Pauli navigationem ac naufragium exprimentia nulli sane alii quam Insulæ nostræ conveniunt. Huc enim Adrianum mare jure suo pertingit. Huc ventus Euroaquilo, sive *Euroclydon* e Creta navigantes impellit. Heic sinus cernitur *habens littus* a Paulinis Nautis conspectus. Ante hunc sinum, ab illa tempestate Pauli nomine nuncupatum, videre est loca, in quæ bolidem ipsi submittebant, ejusdem quidem profunditatis, quam recenset S. Evangelista. Heic locus dithalassus, atque Barbari erga Paulum sociosque humanissimi, ab illo memorati. Haud procul hinc Libycæ Syrtes, in quas incurrere illi metuebant. Huic Insulæ, Melitæ nomen, a Venerando Interprete Vulgato constanter retentum, præcipue congruit. Hæc plana humilisque quum sit, a navigantibus eminus agnosci non potest. Heic serpentes præsentissimo veneno naturaliter imbuti erant. Heic reperiebatur Publius *Melitensium Protus*, qui naufragam illam catervam peramanter suscepit. Istius prædiorum, a Luca descriptorum, rudera adusque sæculum anteactum visebantur; & quidem ubi ea fuisse idem sacer Scriptor indicat. In hac Insula hyemare necessum erat; namque præ ceteris Adriatici Maris Insulis a Continente longe disjungitur. In hoc portu facillimum erat reperire Alexandrinam navem Puteolos transmissuram. Ex hoc portu abscessis versus Puteolos brevi occurrunt Syracusæ; indeque contendentis Romam iter eodem plane ordine, quo Lucas describit.

§. XXXV. Quæ quum ita se habeant, revocare in dubium nemo debet, quin nobis obtigerit fausta sors, atque gloria excepti e naufragio Pauli, Protoparentis ac Patroni nostri optime meriti. Quod si Lectoribus meis non æque atque debuissem, suasero; eos obsecro ut me excusatum habeant, dictumque de me velint, quod de Phætonte e curru solis subverso cecinit Poeta: Ovid. Metamorph. l. 2.

Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.

Nimirum ἀρκεῖ δ' ἐν μεγάλοις καὶ τὸ θέλημα μόνον, in *magnis & voluisse sat est*. Si vero triumphalem Veritatis, Sole ipso lucidioris, currum per tenebricosos, obliquos, deviosque calles, ab Adversario ad prævertendum ejus cursum commentos effictosque, ad præfixos mihi terminos feliciter conduxero; non mihi tribuatur, sed sententiæ nostræ VERITATI honos TRIUMPHI.

Videte quoniam non soli mihi laboravi, sed omnibus exquirentibus veritatem. Eccl. c.24. v.47.

CA-

CATALOGUS AUCTORUM,

Qui in præsenti Opere citantur.

A

Abbatius. Baldus Angelus.
Abela. Joh. Franciscus.
Abimeron Abinzoar, vulgo Avenzoar.
Academia Regia Parisiensis.
Ado Viennensis.
Ælianus. Claudius.
Æschylus.
Æthicus Cosmographus.
Ætius.
10. Agatharchides apud Johan. Schefferum.
Agathemerus Orthonis.
Agathopus apud Theodoricum Ruinard.
Agnellus ap. Collectores Rer. Ital. Script.
Agricola. Georgius.
de Ajala. Martinus.
Albertus Magnus
Alciatus. Andreas.
Aldrovandus. Ulysses.
Alexander ab Alexandro.
20. P. Alexander ap. Honoratum a S Maria.
Alexander Aphrodisæus.
Alphonsus ap. Joh. Frid. Hekelium.
Amatus. Petrus.
S. Ambrosius Mediolan.
Ambrosius. Bartholomæus.
Ampelius. Lucius.
S. Anacletus P.
de Anania. Joh. Laurentius.
30. Anastasius Bibliothecarius.
Anonymus Mediolanensis ap. Collect. Rer. Ital. Script.
Anonymus Ravennas.
Antoninus, sive Auctor Itinerarii ei tributi.
S. Antoninus Florentinus.
Apollodorus apud Strabonem.
Apollonius Rhodius.
Appianus Alexandrinus.
Apulejus. Lucius.
Arator Diaconus.
40. Aristides. Ælius.
Aristophanes.
Aristoteles.
Arnobius.
Ascensius. Badius.
Athenæus.
S. Augustinus.
de Aviano. Johannes.
Avicenna.
de Avity. Petrus.
50. Auctor brevis historiæ liberationis Messanæ apud Collectores Script. Rer. Ital.
AuctorChronic. Sicul. apud eosdem.
Auctor incertus histor. miscell. in Eutrop.
Auctor Libri de Theriaca ad Pisonem.

B

Baglivus. Georgius.
Baillet apud Honoratum a S. Maria.
Balduinus. Franciscus.
Baronius. Cæsar.
Bar Bahlul in Lex. ap. Castel.
Barrius. Gabriel.
60. Bartholinus. Thomas.
S. Basilius.
Baudoin.
Bauhinus. Gaspar.
Beatillus. Antonius.
S. Beda.

Bel-

C

Cli-

Lau-

O

OBsequens. Julius.
Omnibonus ap. Farnabium.
Onuphrius. Paulus.
Orosius. Paulus.
400. Orpheus.
Ortelius. Abrahamus.
ab Osterhausen. Christianus.
Oudinus. Casimirus.

P

PAgius. Antonius.
Pamelius. Jacobus.
Pancirolus. Guidus.
Panigarola. Franciscus.
Pantaleon. Henricus.
Panvinius. Onuphrius.
410. Papebroch. Daniel.
Paradisi. Augustinus.
Paræus. Ambrosius.
Patarol. Laurentius.
Paterculus. P. Vellejus.
Patinus. Carolus.
Patrocles Thurius ap. Arnobium.
S. Paulinus Nolanus.
S. Paulus Apostolus.
Paulus Diaconus.
420. Pausanias.
Pedianus.
Perottus. Nicolaus.
Persius. Aulus.
Petavius. Dionysius.
Petra. Vincentius.
Petrus Blesensis.
Petrus Subdiaconus.
Phalaridis Agrigentini epistolæ.
Philo comes S. Ignatii Martyris ap. Theod. Ruinard.
430. Philo Judæus.
Philostratus.
Phoronidis Auctor ap. Dionysium Halicarn.
Photius.
Piccolus. Albertus.
Pierius. Valerianus.
Pindarus.
Pirrus. Rocchus.
Pisanus. Franciscus.
Pitiscus. Samuel.
440. Platina. Bartholomæus.
Plato.
Plautus. M. Accius.
du Plessis. Martinus.
Plutarchus.
Pocokius. Eduardus.
Policrates Ephesinus.
Politianus. Angelus
Polybius Lycorta.
Pomeranus.
450. Pontanus
Ponzettus. Ferdinandus.
Porcacchius. Thomas.
Porta. Joh. Baptista.
Possevinus.
Priscianus.
Probus. Æmilius.
Procopius. Sex. Aurel.
Prudentius. Aur. Clemens.
Ptolemæus. Claudius.
Ptolemæus. Card. Joh Bapt.
Ptolemæus Lucensis apud Collect. Script. Rer. Ital.
de Puteo. Bartholomæus.
Pythagoras ap. Nasonem.

Q

QUevedus. Franciscus.
Quintilianus.
Quintinus Heduus. Johannes.

R

RAgusa. Hieronymus.
Redius. Franciscus.
Reiskius. Johannes,
470 Rejes. Franciscus Gaspar.
B. Rhenanus.
Rho. Johannes.
Rhodiginus. Lud. Cælius.
Ribadineira Petrus.
Ricciolius. Joh Baptista.
Rinaldus. Odoricus.
Rollinus.
Rosso Paulus.

Rof.

Rofveydus. Heribertus.
480. Rota Romana coram Cavillo.
Ruinart. Theodoricus.
Rufcelli. Hieronymus.

S

SA'. Emanuel.
Sachs Philippus Jacobus.
Salelles. Sebaftianus.
Salerno. Petrus.
Salianus. Jacobus.
Salmeron.
Salvianus Maffilienfis.
490. Salutius.
Samperi. Placidus.
Sanctius. Gafpar.
Sanctorius.
Santius. Francifcus.
Sarnelli. Pompejus.
de Sauffay. Andreas.
Scaliger. Julius Cæfar.
Schefferus. Johannes.
a Schelestrate. Emanuel.
500. Schenkius. Joh. G.
Scholiafta vetus Juvenalis.
Scholiaftes Nicandri.
Scholiaftes Solini.
Scoglius. Horatius.
Scotus. Sedulius.
Scylax Cardianenfis.
Scylla. Auguftinus.
Scymnus Chius.
Secundus. C. Plinius.
510. Seneca Philofophus.
Seneca Tragicus.
Settalfius.
Severinus. Aurelius.
Severus. Sulpitius.
Sibyllina Oracula.
Sigebertus.
Sigonius. Carolus.
Silvius. Ptolemæus.
Solinus. C. Julius.
520. Spanhemius. Ezechiel.
Spondanus. Henricus.
Spondanus. Johannes.
Statius. P. Papinius.
Strauss. Laurentius.
Svidas.
Summontius. Joh. Antonius.
Suppenbergius. Guillelmus.
Suzomenus.
Sylla ap. Plutarchum.
530. Sylvagius. Matthæus.
Sylveira. Jo.
Sylvefter Prier.
Synodus Chalcedonenfis.
Synodus Ephefina.
Synodus Conftantinopolitana. II.
Synodus Romana VI.
Syrmondus. Jacobus.

T

TAcitus. C. Cornelius.
Talmud ap. Odor. Rinaldum.
540. Taffonus. Alexander.
Taffus. Torquatus.
Terentius.
Tertullianus. Q. Septimius Florens.
Textor. Joh. Ravifius.
Theodorus Lector.
Theodoretus Cyrenfis.
Theognis ap. Erafm. Roter.
Theophraftus.
Theophylactus.
550. Theopompus ap. Scymnum Chium.
S. Thomas Aquinas.
Thucydides.
Tillemontius. Lananus.
Timofthenes ap. Strabonem.
Tirinus. Jacobus.
Tograi. Abu-Ifmaelis carmen.
Tranquillus. C. Svetonius.
Trevellius. Pollio.
Triftanus.
560. Trithemius. Johannes.
Triverius ap. Aur. Severinum.
Tubero ap. Aul. Gellium.

V

VAdianus. Joachim.
Vadingus. Lucas.
Valafridus. Strabo.
Valentinianus. Gregorius.

IN-

INDEX

RERUM ET VERBORUM.

Numerus Romanus Dissertationes ; Barbarus Paragraphos indicat ; literæ D.P.S. Descriptionem Melitæ, Præfationem, Seriem Episcoporum denotant ; literæ autem minores a.b. &c. postpositæ majori N Notas demonstrant.

A

S. Ber-

D

K

L

Leri-

N

FINIS.

